

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA TİCARET ODASI

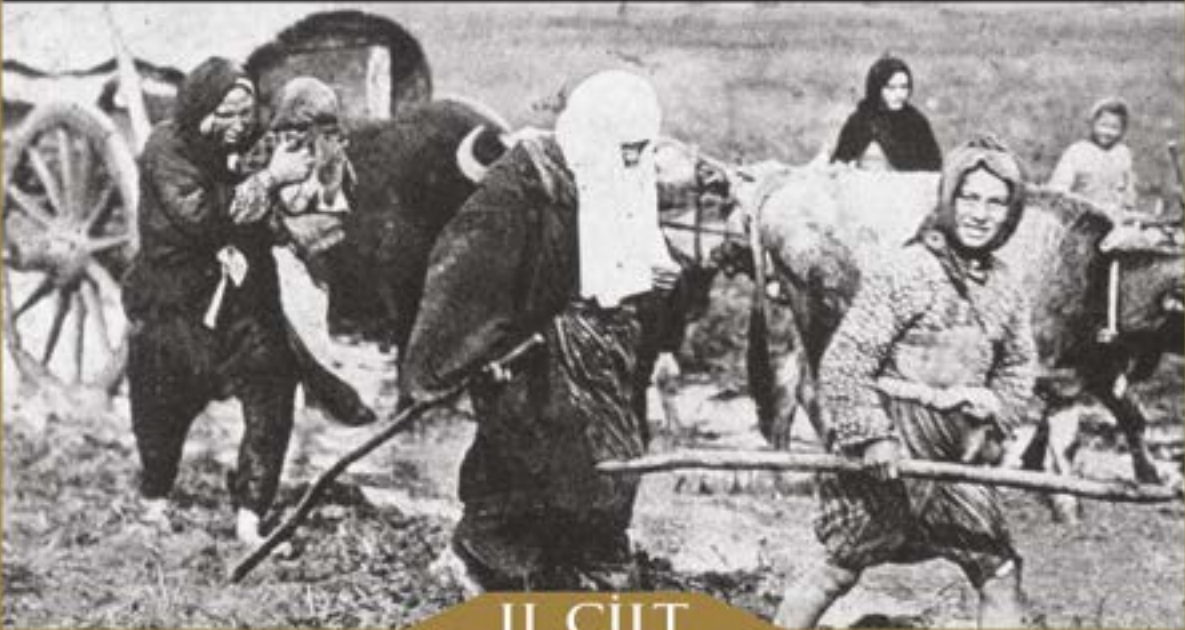
KONYA KİTABI XVII

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE

GÖÇLER

Editörler

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ • Prof. Dr. Doğan YÖRÜK • Prof. Dr. Haşim KARPUZ

II. CİLT

KONYA TİCARET ODASI
KONYA KİTABI
XVII

II. CİLT

1882

KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA KİTABI XVII

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GÖÇLER

Editörler

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ

Prof. Dr. Doğan YÖRÜK

Prof. Dr. Haşim KARPUZ

KONYA - 2019

1882
KONYA TİCARET ODASI
KONYA CHAMBER OF COMMERCE

KONYA KİTABI XVII

İMTİYAZ SAHİBİ

Konya Ticaret Odası Adına
Yönetim Kurulu Başkanı
Selçuk ÖZTÜRK

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Özhan SAY

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Mustafa AKGÖL

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ
Prof. Dr. Doğan YÖRÜK
Prof. Dr. Haşim KARPUZ

YAYIN KURULU

Abdullah ACİBADEM
Arif AYYILDIZ
Mustafa KARAMERCAN
Salih ÖZKAN
Teoman YILMAZ

BU SAYIYA KATKIDA BULUNAN

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Alaattin Aköz
Prof. Dr. Doğan Yörük
Prof. Dr. Haşim Karpuz
Prof. Dr. Bayram Ürekli
Prof. Dr. Türkan Erdoğan
Prof. Dr. Alpaslan Demir
Prof. Dr. Ahmet Taşğın
Prof. Dr. Bünyamin Ayhan
Prof. Dr. Hüseyin Muşmal
Doç. Dr. Cemal Çetin
Doç. Dr. Ahmet Koyuncu
Mustafa Akgöl

GÖRSEL SANAT YÖNETMENİ

M. Fatih ÖZSOY

GRAFİK TASARIM

ÇİZGİ MEDYA • Mehmet ÇAKIR
Telefon : 0 507 443 81 07
www.cizgimedya.net

KAPAK TASARIM

M. Fatih ÖZSOY

BASKI-CİLT

Anadolu Ofset – İbrahim GÜVENÇ
Matbaacılar Sitesi Muhabir Caddesi
6. Blok No: 13 • Karatay/KONYA
Telefon: 0332 342 01 60 (pbx) • 0332 342 03 76
www.anadolumatbaa42.com • anadolumatbaa42@hotmail.com
Matbaa Sertifika No: 34796

BASIM TARİHİ

ARALIK 2019

İLETİŞİM ADRESİ

Konya Ticaret Odası

Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü
Vatan Caddesi No:1 42040 Selçuklu/KONYA
Telefon : +90 332 221 52 94 • +90 332 221 52 95
Faks : +90 332 353 05 46
İnternet : www.kto.org.tr
E-posta : basin@kto.org.tr • basyay@kto.org.tr

ISBN: 978-605-137-759-9

- Kitabın her hakkı Konya Ticaret Odası'na aittir.
- Kitapta yayınlanan yazılar, kaynak gösterilerek alınabilir.
- Makalelerdeki görüş, düşünceler, görseller ve bilimsel materyallerin, hukuki sorumlulukları yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

19. Yüzyılda Doğal Afetler ve Kuraklığa Bağlı Konya Göçleri <i>Mehmet Yavuz ERLER</i>	11
Karaman Havalisinde Kuban Çerkezlerinin İskânı <i>Mehmet YILMAZ</i>	33
Osmanlı Dönemi'nde Konya Vilayeti Beyşehir Kazasında Çeçen-İnguş Muhacirlerinin İskânı <i>Hüseyin MUŞMAL</i> <i>Kübra BENLİ</i>	47
XIX. Yüzyılda Konya Eyaleti'nde Nogay Muhaciri İskânı <i>Derya DERİN PAŞAOĞLU</i>	65
Konya'da Marunilik ve Marunilerin Konya Göçü <i>Ahmet ÇELİK</i>	93
Osmanlı Dönemi'nde Beyşehir Mada Adası'na Yerleştirilen Rus Kazakları <i>Hüseyin MUŞMAL</i> <i>Kübra BENLİ</i>	107
Haleb ve Rakka'dan Hotamış'a <i>İsmail KIVRIM</i>	129
93 Harbi Sonrası Ahıska'dan Göçler: İlgın Mecidiye Köyü Örneği <i>Melek MAMMADOVA</i>	143
Konya'da İskân Edilen Balkan Göçmenlerinin Eğitim Sorunları ve Çözüm Çabaları (1913-1930) <i>Kerim SARIÇELİK</i>	157
Lozan Ahali Mübadelesi: Konya Örneği <i>Ümmügülsüm CANDEĞER</i>	173
Nüfus Mübadelesi ve Sonrasında Silleli Rumlar <i>İlker Mete MİMİROĞLU</i> <i>Takis A. SALKITZOĞLU</i>	191
Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Muhacirlerin Konya'da İskân Edilmesi <i>Yılmaz ALTUNSOY</i>	199

Sarıkeçililer: Bin Yıllık Göç Geleneği

Zeki OĞUZ.....223

Sığınmacılar ve Konya

Ahmet KOYUNCU231

Sarıkeçili Yörüklerinde Çocuğa Yönelik İnanç ve Uygulamalar

Gülay TEMİZ253

Göçle Gelen Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal ve Duygusal Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılmalı İncelenmesi

Gülay TEMİZ

Mirkan Can ŞAHİN.....263

Temsil Mekânı Olarak Suriye Mahallesi Dil ve Gündelik Hayat

Betül OK.....279

Kırsaldan Kente Göç Sürecinde Mekansal Değişim: Konya Örneği

Bilgehan Yılmaz ÇAKMAK.....293

Göç Olgusu ve Göçmen Konutları

Fatma Nur YILDIRIM

Kerim ÇINAR.....313

Planlı Yerleşim Olan Göçmen Köyleri: Böğürdelik Köyü Örneği

Gülnihal UĞUR

Kerim ÇINAR.....327

Türk Romanına Yansıyan Yönüyle Konya ve Göç

Ali KURT.....341

İskender F. Sertelli'nin Pınar Başında Ölen Kız Romanında Bir İç Göç Çözümlemesi

Polat SEL353

Konya ve Civarında Yaylak-Kışlak Hayatta Kullanılan Dokumalara Dair

Ahmet AYTAÇ.....365

Konya Sarayönü Başhüyük Köyü Karaçay Kadın Kıyafetleri

Mualla SEZGİN377

www.atlasdergisi.com

19. YÜZYILDA DOĞAL AFETLER VE KURAKLIĞA BAĞLI KONYA GÖÇLERİ

Mehmet Yavuz ERLER*

ÖZET

Osmanlı Devleti tarihinin son yüzyılında bir dizi afetle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Bu afetler Osmanlı Devleti'nin sonunu hazırlayan önemli gelişmeler olarak tarih yazımında dikkate alınması gereken bir etki oluşturur. Konya Vilayeti de bu afetlerden bazılarında XIX. yüzyılda maruz kalmıştır. Çalışmamızda 1800-1880 arasında meydana gelen afetlerin Konya üzerindeki etkileri incelenecektir. XIX. yüzyılda Konya'da tespit edilen afetler; sel, deprem, yangın, göl taşkını, çekirge istilası ve kuraklık olarak sıralanabilir. Bu afetlerden özellikle kuraklığın kitlesel göç ve ölümle sonuçlanan vakalara neden olduğu düşünülmektedir. Çalışmamızda Konya'da etkili olan kuraklık afetleri arşiv belgeleri üzerinden tespit edilerek etkileri üzerinde durulacaktır. Kuraklığın Konya'da ne kadar insanı etkilediği ve hangi şehirlere yönelik bir kitlesel göç hareketinin olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır. Böylelikle göçlerin sonucunda diğer şehirlerin nüfus ve ekonomik açıdan nasıl etkilendiği belirlenecektir. Son olarak göçlerle nüfusunu kaybeden Konya'nın kentsel gelişiminde meydana gelen göçlerin ne yönde etkileri olduğu tespit edilecektir.

* Prof. Dr. / Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi,
myerler@omu.edu.tr

Anahtar Sözcükler: Kuraklık, Sel, Deprem, Çekirge Baskını, Göl Taşkını, Göç

NATURAL DISASTERS IN 19 TH CENTURY AND KONYA MIGRATIONS DUE TO THE DRAUGHT

ABSTRACT

Ottoman Empire had to face to face with a series of disasters in the last century of his history. These disasters, lead the Ottoman Empire to it's end were important events that has to be considered in the history writing. Konya Province was harrassed with some of these disasters in the XIX th century. In our study the disasters that occurred between the year of 1800 and 1880 will be examined along with their affects on Konya. The disasters, occurred on Konya in the XIX th century can be enlisted as flood, earthquake, fire, lake inadouqe, locust invasion and draught. It can be thought that the draught among all these disasters might have been caused mass-migration and death cases. In our study these drought, affected Konya will be found out according with archiaval sources. It would be detected that how many people affected from the draught and it also would be searched that towards which cities mass-migration took a start? It thus be defined to what level the cities, recieved the mass migrants from the disaster zone were affected with the angle of demography and economy. At last but not least it would be defined that how was the city of Konya, loosed its population throughout the draught shifted and halted its progress from the urban prosperity because of the mass-migration.

Keywords: Drought, Flood, Earthquake, Locust Invasion, Lake Flood, Migration

GİRİŞ

Doğal Afetler ebetteki salt olarak XIX. yüzyıla özgü hadiseler değildir. Dünya coğrafyasının oluşumundan itibaren yeryüzünde dinamik aktiviteler varlığını devam ettirmiş ve tedrici

olarak tektonik hareketler şiddet ve oluşum sıklığını azaltmıştır. Başlangıçta neredeyse her gün şiddetli tektonik hareketler, volkan patlaması ve meteor yağmurlarıyla şekillenen yeryüzü yer kürenin merkez çekirdeğinde yer alan magmanın aktif faaliyetlerini durağanlaştırması yeryuvarının etrafını saran su ve atmosfer gibi katmanların yoğunlaşması nedeniyle daha az tektonik hareketlere maruz kalır hale gelmiştir. Okyanuslar, denizler ve akarsular yeryuvarında yer alan jeolojik katmanların aralarına sızarak tektonik fay hatları ile jeolojik kırıklar arasında bir nevi tampon görevi yapmışlar ve volkanik patlamaları, lav akışlarını ve deprem gibi tektonik yer sarsıntılarının daha az sıklıkta olmasını sağlamıştır. Böylelikle dünyanın farklı türler için daha sağlam bir zemin üzerinde istikrarlı ve barışçıl bir gezegen haline dönüşme fırsatı bulmuştur. Özetle dünya üzerinde yer alan sular sadece yaşamın değil yer kürenin daha stabil bir zemin olarak kalmasını da sağlama noktasında önemli bir rol üstlenir. Yer yuvarının oluşumundan itibaren magma içinden yükselen zehirli gazlarla oluşan ve zamanla değişken amiller neticesinde değişen atmosfer yapısı ise meteor bombardımanlarına karşı bir dış kalkan görevini üstlenmiş ve dış uzayın olumsuzluklarından yer yuvarını korumuştur. Dünyanın neredeyse dörtte üçünü oluşturan su katmanları da düşen meteorların çarpma şiddetini azaltarak olası termonükleer patlamalardan dünyadaki türleri koruyan bir rol üstlenmiştir. Yeryuvarının değişmez temel unsurları olarak antik çağlardan beri insanoğlunun dikkatini celbeden toprak, su, ateş ve hava birlikte bir beşinci elementi yani "tahtayı" aktif hale getirmiştir. Tahtadan kastımız toprak, su, hava ve ısı kaynağı nedeniyle oluşan ve yeryüzünü çevreleyen bitkilerdir. Dünya atmosferi üzerinde oldukça önemli etkilerde bulunan bitkiler, Karbon Monoksit (CO) ve oksijen (O2) arasında fotosenteze dayalı bir süreçle canlı organizmalara soluk ve gıda kaynağı olmuştur.

Dünyayı şekillendiren iç ve dış amiller aynı zamanda canlı bir gezegen olan dünyanın doğal afetlerine de sebebiyet verirler. Güneşte veya magmada meydana gelen olağan dışı bir ısıl hareketlenme seri bir şekilde su kaynaklarında buharlaşmayı yoğunlaştırmaktadır. Su kaynaklarının buharlaşması atmosferdeki bulut kümelerini artırmakta ve oluşan normalin üstündeki yağışlar sellere neden olmaktadır. Buharlaşan su kaynakları nehirler, dereler, çaylar nedeniyle oluşan kurak ortam; yer altındaki fay hatları ya da obruklar içine girerek yastık görevi yapan bir anlamda dünyanın hidroliğini oluşturan su kaynaklarını azaltarak çöküntü depresimleri başta olmak üzere bazı doğal afetlere neden oluşturur. Aynı zamanda yer altı sularının azalması fay hatlarında ani kırılmalara sebebiyet vererek zelzele ya da deprem türünden doğal afetlere neden olmaktadır. Güneş ya da magmadan kaynaklanan dünyayı etkileyen normalin üzerindeki hararetin oluşturduğu baskı atmosfer ve yeryüzündeki su kaynakları üzerinde olumsuz etkilerde bulunurken ortamdaki nemi de azaltmakta böylelikle “nebatata” da ciddi oranda tesir ederek kıtlığa sebebiyet vermektedir. Yazları oluşan aşırı kuraklık ürünleri yakarken atmosferde oluşan yoğun su buharları kışın oluşan soğuk hava tabakasıyla buluşunca sellere ve aşırı kar yağışlarına neden olarak doğal afet çeşitliliğinin de artışına zemin hazırlar. Bütün bu coğrafi etmenler bir araya geldiğinde yerel olmanın ötesinde çok daha geniş kapsamlı küresel bir sorun çok sayıda insanın hayatını olumsuz yönde etkiler. Osmanlı coğrafyasında tarihin değişik safhalarında ancak benzer coğrafyalar üzerinde meydana gelen ve insanların ölmesine yerini yurdunu terk etmesine neden olan doğal afetler küresel bir gerçeklik olarak karşımızda durur. Tarihi olaylar bu kırılğan coğrafyanın zaman diliminin değişmesine rağmen adresinin değişmediğini bizlere ispatlar.

1845 ve 1875 yıllarında şiddetli bir şekilde Konya halkını pençesine alan doğal afet illeti ye-

rel kaynakların dışına çıkıldığında küresel nitelikli bir afet olarak belirginlik kazanır. Osmanlı’da İç Anadolu bölgesinde insanların ölümüne ve göçüne neden olan kuraklığın güneşteki şiddetli patlamalardan kaynaklandığı ve su kaynaklarının yoğun buharlaşmaya maruz kaldığı ortamlarda doğal afetin ölümcül tesirlerini tespit etmek mümkün olmuştur. Böylelikle güneş ışınlarının yoğun olarak etkilediği ekvator kuşağına yakın coğrafyalar yazın kuraklık kışın da aşırı sel ve kar yağışları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. İncelemelerimiz esnasında Konya yöresinde göçlere sebep olan kuraklık hadisesinin dünya coğrafyasında Osmanlı Kuzey Afrika’sı, Osmanlı Balkanları, İtalya, Fransa, İspanya, İrlanda, Amerika, İran, Hindistan ve Çin gibi diğer coğrafyalarda da eş zamanlı olarak etkisini hissettirdiği belgelendirilmiştir. Coğrafi olarak etkilendiği düşünülen ancak her hangi bir veri kaydı bulunamayan coğrafyalar ile ilgili olarak ta bu alanlarda yeterli tarihsel çalışmaların yapılmadığı savı üzerine durulabilir.

Konya Vilayeti’nde elbette ki göçe sebebiyet veren yegane afet türü kuraklık ve akabinde ortaya çıkan kıtlık hadisesi değildi. Sel, deprem, göl taşkınları, yangın, çekirge istilası, susuzluk ve sonrasında ortaya çıkan kıtlık Konya’da hedeflenen çalışma döneminde olduğu kadar Konya’nın diğer tarihsel geçmişinde de etkili olan afetler arasında yer alır.

KONYADA SEL

Konya’da tespit edebildiğimiz sel felaketlerinden 1842 yılında meydana geleni Isparta Çayı’nın taşması hadisesidir. Isparta Kazasının Tabakhane, Fazlullah ve İskender mahallelerini basan sel suları nedeniyle harap olan evlerde insanlar barınma imkânını yitirmiş ve afetin yaraları sarılana kadar çadırlarda ya da yöre sakinlerinin evlerinde barındırılmışlardır (Erler, 2000: 802). Isparta Çayı felaketinin mevsim dışı ani ve aşırı yağışların sebep olduğu belirtilirken yer altı sularının da bu taşkınla birlikte gelen çamurlarla dolduğu ve içme suları-

nı kirlettiği daha sonraki yıllarda da benzer türden afetlerden elde edilen verilerle belirlenen bir diğer husustur (Konya Vilayet Salnamesi, R.1305: 70). Çamurlarla kaplanan evler ve sokak araları içme sularını sorunlu hale getirdiği gibi sağlık açısından da yöre sakinlerini etkilemiş olmalıdır. Konya’da bir sonra ki sel felaketinin ise, 1863 yılında Aksaray’da meydana geldiğini belirlemek mümkün olmuştur. Benzer şekilde mevsim dışı gelişen aşırı yağışlar çamurlu bir selle hayatı ve yerleşim alanlarını harap ederek kısa süreli ve kısa mesafeli de olsa insanların yerleşim yerlerini terk etmelerine neden olmuştur.

Yalvaç köylerinden olan Hisarardı Köyü’nde ise 1870 yılında mevsim dışı yağışlar yüzünden sel meydana gelmiş ve pek çok evi ve araziye olumsuz yönde etkilemişti. Yerel idarenin merkezi yönetimle irtibatı sayesinde soruna çözüm bulunmuş ve olağan dışı yağışlardan etkilenmemesi için köye doğru akan derenin önüne bir set inşa edilerek insanların ve tarım arazilerinin olağan dışı yağışlardan korunması sağlanmıştır (Erler, 2000: 802). Konya yöresinde meydana gelen sellerin aşırı mevsim dışı yağışlardan meydana geldiği ve oldukça kısa bir zaman aralığında ani bir suretle haneleri, ahırları ve tarım arazilerini doldurarak afete neden olduğu tespit edilmiştir. Konya’daki sel felaketinin oluş sıklığı ve meydana geldiği coğrafya incelendiğinde vilayetin tamamında etkili olamadığı ve oldukça uzun zaman aralıkları ile meydana geldiği tespit edilmiştir. Hâlbuki Konyalı göçmenlerin gerek 1845 gerekse 1875’de uğrak yeri haline getirdikleri Bursa yöresi çok daha şiddetli sellere maruz kalabilmektedir (Erler, 1998: 143-158). Konyalı çiftçilere kıtlık sonrasında tedarik edilen binlerce çift öküzünün temin edildiği Erzurum coğrafyası da yerleşim yerlerini tahrip eden sel felaketlerine maruz kalmıştır (Erler, 2007: 31-63). Muhtemelen bu durumun yoğun nem oranları, kış ve yaz yağışlarının bol oluşundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu türden coğrafyalarda kuraklığın yok

raddesinde olduğu ancak sel felaketlerinin daha sıklıkla görülebildiği ve tahribatının da bir o kadar yoğun olduğu anlaşılır.

KONYADA DEPREM

Konya yöresi deprem kuşağında yer almakla beraber Osmanlı Konya’sının geniş idari taksimatı dikkate alındığında depremin meydana geldiği alanlara sahip olduğu bilinir. Özellikle Osmanlı devrindeki Konya’nın idari taksimatı içinde yer alan Hamideli Sancağı depremlere tanık olan bir arazi yapısına sahiptir. Yine de bu depremlerin doğrudan fay hattı üzerinde yer alan bölgeler kadar şiddetli olmadığı anlaşılır. 1556 yılında kayıtlara geçen Isparta depremi ve 1866 yılında Iğın’da meydana gelen depremlerin dışında kayda değer şiddette bir deprem vakasına rastlamak mümkün olmamıştır. İnsanların bu depremler esnasında kırsal kesime yöneldikleri ve geceledikleri belirtilse de ciddi anlamda bir göç hadisesine ya da endüstriyel üretim alanları üzerinde önemli bir tahribata rastlanmaz (Erler, 2000: 802).

KONYADA GÖL TAŞKINLARI

Depremlerin nadiren tespit edildiği Hamideli Sancağı’nın göl taşkınlarına da tanıklık eden bir coğrafi yapıya sahip olduğu anlaşılır. Aşırı kar yağışları ile birlikte sıcaklık ya da rüzgâr nedeniyle hızla eriyen dağlardaki kar kütleleri, aşırı yağışlar gibi nedenlerle göllerdeki su miktarı hızla yükselmekte ve etrafındaki verimli arazide tarım yapan çiftçilerin ürünlerini harap ederek doğal afete sebebiyet vermektedir. Çoğunlukla ekili alanlar üzerinde tahrip edici etkisi olan göl taşkınlarının oluşturduğu afetin daha çok tarım ürünlerini etkilediği ve piyasada tarımsal ürünlerin kıtlığına sebebiyet vererek ekonomik bir yerel sorunu ortaya çıkardığı belirlenmiştir. Beyşehir, Iğın, Gölhisar ve Akşehir göllerinin taşkınlarla etraflarındaki tarım arazilerine verdikleri tahribatı konu alan arşiv belgelerine rastlamak mümkündür. Bu türden göl taşkınlarının

da yörede ciddi anlamda bir iç göçe sebebiyet vermediği ve etkisinin kısa süreli ve etki sahasının dar kapsamlı olduğu bilinir (Erler, 2000: 803).

KONYADA YANGIN

Konya Vilayeti'nin önemli bir bölümü yarı kurak bir iklim yapısına sahip olduğundan bitki örtüsü bir hayli sınırlıdır. Bitki örtüsünün yoğun olduğu Toros dağları üzerinde yer alan bölgelerde bulunan geniş ormanlık sahada da fazla bir insan popülasyonuna sahip yerleşim alanlarına rastlanmaz. Konya'daki kadim inşa tekniklerinin ağırlıklı olarak taş yapı malzemesinden oluşu da yerleşkelerde seri bir şekilde gelişen yangınların Konya vilayetinde etkili olamamasına neden olmuş olmalıdır.

Konya Vilayeti bünyesinde yine de bazı büyük çaplı hasarlara neden olan yangın vakalarını arşiv belgeleri sayesinde tespit etmek mümkündür. Bu yangın vakalarının genel olarak belli bölgelerde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Yitirilen Balkan ve Kafkas topraklarından Anadolu'ya yönelen dış göçlerle beraber artış kaydeden kent nüfuslarının oluşturduğu çarpık kentleşmenin; meydana gelen yangınların nihai sonucu olduğu iddia edilebilir (Erler, 2003, 45). Ne var ki Konya'da meydana gelen yangınların tarihi belgeler ışığında incelenmesi sonucunda bu yangınların, çoğunlukla Han ya da Pazar yerlerindeki bazı düzensizlikler nedeniyle oluşan yangınlar olduğu tespit edilmiştir. Yalnızca bir bölgede çıkan yangının köy yangını (Kaşaklı Kazası, Saluz ve Çay köyleri) olduğu belirtilmekte ve zarara uğrayanlara 1857 yılında para yardımı yapılacağı yönünde hükümet tarafından taahhütlerde bulunulduğu anlaşılır (BOA.A.MKT.MHM., İ.DH., Nr. 385/25429). Diğer yangın vakalarında ise ticaretle ilgili yapıların yangına sebep olan mahaller oluşu dikkat çeker. 17 Ocak 1859 tarihli bir kayıta Konya'da bulunan Alaca Hanı yangınına dair bilgiler bulunur (BOA.İ.DH., Nr. 422/27930). Muhtemelen kış aylarında ikamet edenleri ısıtmak amacıyla odalara konan mangal közleri bir kaza

sonucu devrilip yorgan yatak tutuşturmak suretiyle bu türden ticari mekânlarda yangına sebebiyet vermiş olmalıdır. Aksi takdirde yapı malzemesi kesme taşlardan oluşan bu devasa yapılarda yangın bir hayli güç seyreden bir vakıa olması gerekir. Niğde'nin Aksaray Çarşısı'nda meydana geldiği belirtilen yangının da 10 Şubat 1864 yılındaki bir resmi yazışmadaki kaydı dikkat çeker (BOA.MVL., Nr. 666/76). Yine soğuk hava ve ayazın hüküm sürdüğü bir ortamda çarşıda geceleri ticari emtiayı korumakla mükellef görevlilerin ısınma amaçlı yaktıkları mangal beraberinde bir felaketi tetiklemiş olmalıdır. Özellikle tekstil ticaretinin yoğunlaştığı bu türden Pazar yerlerinde bulunan mefruşatta hammaddesi itibariyle pamuk ve yün gibi kolay tutuşabilir maddeler ihtiva ettiğinden kısa sürede büyük bir felakete sebep olmuş olmalıdır. Çalışma dönemimiz içerisinde muhtemelen en geniş kapsamlı yangın 1867 yılında Konya Çarşısında çıkan yangın olmalıdır. Bu yangın esnasında Kapı ve Yüksek adlı camilerin hasar gördüğü belirtilmiştir. Konya'da resmi yazışmalarda büyük yangın olarak bahsedilen bu hadisede mülkleri ve yapıları zarar görenlerin binaları devlet tarafından yeniden yaptırılmasına yönelik alınan kararlarla "harikzedelere" yardımcı olunmaya çalışılmıştır (BOA.A.MKT.MHM., Nr. 391/66).

Konya'da incelediğimiz yangınlar sonrasında büyük bir kitlesel göçle karşılaşılmemiştir. Zaten sınırlı bir alanı kapsayan yangınların ağırlıklı olarak ticaret mekânları üzerinde tahribat oluşturmaları yöre sakinlerinin yerlerini yurtlarını terk etmelerine sebebiyet verecek türden afetler olarak değerlendirilmemesine neden olmuştur. Gerçekte kent sakinlerini etkileyen ve kısa süreli iç göçlere sebebiyet veren yangınlar çoğunlukla XIX yüzyılın son çeyreğinden sonra gelişen kent dokusu içerisinde meydana gelecektir. Özellikle XIX yüzyılın son çeyreği ve XX. Yüzyılın başlarında Konya'da pek çok yangın felaketi ile karşılaşılmışsa da çalış-

ma konumuzun süresi dışında yer alan afetler olduğundan şimdilik bunların üzerinde durulmamıştır.

KONYADA ÇEKİRGE İSTİLASI

Antalya ve Isparta yöreleri çekirgenin ihtiyaç duyduğu uygun habitat sahalarına sahip olduğu için çekirge sürülerinin ağırlıklı olarak bu kentlerin kırsalında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Isparta ve Antalya yöresinde 1800 yılından itibaren başlayan çekirge istilasının tarımsal alandaki çiftçinin gelir düzeyini bir hayli kötüleştirdiğini belirtmek mümkündür. Kıbrıs Adası da 1800'lerin başından itibaren Sudan Çekirgeleri'nin istilasına uğramış ve harap olmuştur. Çekirge ile İtalyan mühendislerin yardımı ile sürdürülen mücadele 1870'lerde giderilmiştir. Bu durum 1869-1875 yıllarında önemli oranda hububatı Kıbrıs'ta temin edecek olan Konya halkı için hayati önem arz eder (Erler, 2002:195-205) . Böcüzade'nin eserinde ise, Isparta halkının 1870 yılında da etkisini devam ettiren çekirge ile mücadele "Kuran-ı Kerim" okumak ve Allah'tan yardım dilemek dışında hiçbir teknik uygulamayı kabul etmediği ve metanetle bu afetin def olup gitmesini bekledikleri dile getirilmiştir (Erler, 1997; 15). Kuraklığın ortaya çıkardığı kıtlık ortamı yiyecek kaynakları tükenen çekirgeyi sonlandırmışsa da bu defa yöre halkı daha büyük bir afetin pençesine düşmüştür. Kısacası bir bela def olurken bir başka bela kapıyı çalmıştır. Konya ölçeğinde Isparta ve Antalya yöresinde etkin olan çekirge felaketinin insanların göç etmesine neden olacak oranda bir tahribat oluşturamadığı düşünülmektedir. Esasen bu iki bölgede de tarımdan ziyade gül yağı, hayvancılık, narenciye ve balıkçılık gibi farklı alanlarda iş gücü sahibi olan insanlar arazi yapısının tarıma pek de müsait olmadığı bu sahada geçimlerini toprağa bağımlı kalmadan sürdürmenin yollarını bulmuş olmalıdır. Doğal olarak orman yapısı ya da maki-lik sahadaki çekirgenin varlığı da insan geçimini ve hayatını ciddi derecede etkilememiş olmalıdır. Yine de Konya Vilayeti bölgesindeki tarım alan-

larına dadanan çekirgenin insanları göçe mecbur bıraktığına dair tarihsel verilere ulaşmak mümkündür. 1816 yılında çekirge sürüleri Beyşehir Sancağı'na bağlı olan Seydişehir'de tarımsal araziye talan etmişlerdir. Çiftçilikle geçinen bu insanların ekili arazileri üzerinde meydana gelen bu tahribat nedeniyle geçim sıkıntısı ve kıtlık belası ile karşı karşıya kaldıkları ve yerlerini terk ederek farklı coğrafyalara gittikleri tespit edilmiştir. Çekirge nedeniyle gittikleri yerlerde yaklaşık on senedir ikamet eden afetzedelerin yerleşim yerleri ve tarım arazilerine geri dönmeleri yönünde yerel idarenin bir dizi tedbir alarak konuyla ilgili 1826 yılında tahkikatlar yaptırdığı anlaşılır (Erler, 2012: 89)

KONYADA KURAKLIK VE KİTLİK

Konya yöresinde meydana gelen en önemli ve uzun süreli doğal afet türünün kuraklık olduğu ileri sürülebilir. Esasen küresel ölçekli kuraklık vakalarında bütün İç Anadolu'nun önemli bir kesiminde hüküm süren kuraklığın başlıca geçim kaynağı tarım olan Konya için tahrip edici etkileri daha yoğun olmaktadır. 1839-45 ve 1869-75 kuraklıklarında bu günkü İç Anadolu bölgesine hem civar sahalarda da kuraklık ve göçmenler nedeniyle yetersiz kalan gıda kaynakları yüzünden kıtlık vakalarına rastlanmıştır. Kıtlığın beraberinde ortaya çıkan fiyatlardaki artış tüm ülkeye dalga dalga yayılan bir enflasyona sebebiyet vererek sorunun hükümet açısından daha da büyümesine neden olmuştur. Kuraklık sahasındaki afetzedelerin buldukları mahallerde tutularak yerel idarelerce orada bakımlarına gayret sarf edilmiştir. Kuraklığın akabinde beliren kıtlık sorunun diğer yörelere sirayeti engelleyeceği hükümetçe düşünülerek merkantilist bir abluka uygulanmaya çalışılsa da başarıya ulaşamamıştır. Yine de kuraklık sahasında insanları buldukları mahallerde tutabilmek adına ulaşımın olanaksızlıklarına rağmen gıda sevkiyatı yapılmış ve afet sahasında çözüm üretilmeye çalışılmıştır ki doğal afetle mücadelede yapılan en büyük hata kanımız-

ca budur. Esasında bütün doğal afet türlerinde en etkin mücadele afet sahasındaki mağdurların bir an evvel en güvenli mahallere nakli elzemdir. Osmanlı'da yaşanan afetlerin neredeyse tümünde afetzedelere afetin bulunduğu alt yapısı ve insanı harap haldeki mahallerde yardıma çalışılmış ve ciddi sorun ve can kayıpları ile karşılaşmıştır. Hükümetçe kuraklık sahasına yapılan kayıtların istatistikleri bir hayli girift içerikler taşır. Kuraklık sahasındaki insanların miktarına dair net rakamlar verilmeyen yapılan gıda yardımlarının oldukça muntazam kayıtları tutulmuştur. Yine bu kayıtlardan birinde kuraklık sahasındaki kıtlık mağdurlarına kişi başı senelik 6 kile (150 kg) yemeklik hububat yardımı yapıldığı anlaşılır. Buna ilave olarak da 2 kile daha tohum verildiği ve toplamda 8 kilelik bir miktarın afetzedelere tesliminin resmi yollardan teslimi yapılmıştır. Arşiv kayıtları sayesinde elde ettiğimiz verilerden anlaşılacağı üzere 1874-1875 yılındaki kuraklık sahasında bugünkü değerlerle yaklaşık bir kişiye bir sene boyunca hükümet tarafından 200 kiloluk bir hububat yardımının ulaştırılmaya çalışıldığı belirlenmiştir. Bu tarihlerde bir kile buğdayın (25 kilo) İstanbul'daki piyasa ederi 2,4 (240 kuruş) liradır. Bugünkü kilogram türünden ifadesi ile bir kilo buğday 9,6 kuruşa tekabül eder (Erler, 2012: 197). Hâlbuki kuraklık sahasında bu fiyatların kile başına 500 kuruşlara kadar yükseldiği ifade edilmekte ve oluşan enflasyona vurgu yapılmaktadır. Yine de Osmanlı ölçü birimlerinde bir standardın olmaması yöreden yöreye farklılık gösteren hububat fiyatlarındaki dalgalanmanın nedenlerini tespit etmeye araştırmacılara zorluk oluşturur. Kuraklık sahasına yapılan zahire yardım miktar ve bedelleri ile ilgili elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak Konya Vilayeti'nde takribi olarak ne oranda kuraklık ve kıtlık mağdurlarının hükümetçe tespitinin yapıldığını belirlemek mümkündür. Kuraklığın son safhasında yani 15 Aralık 1874 yılında Konya Vilayeti'nde bulunan afetzedeler için Hükümet tarafından 300.000 kile hububat temin edilmeye çalışılmıştır.

Bu hububatın 100.000 kilesinin Kıbrıs'tan geri kalanının ise Adana başta olmak üzere civar vilayetlerden yerel idarelerce temini öngörülmüştür. Hükümetçe tahkikatı yapılan ve temini, sevkiyatı ve dağıtımı ile ilgili kararların 300.000 kile hububat üzerinden yapılması da ayrıca değerlendirmeye tabi tutulacak bir konudur. Osmanlı makamlarınca ve hükümet tarafından doğrudan insan rakamları değil de insanların ihtiyacı olan gıda miktarı ve meblağı üzerinden afetzedelere ve mevcut soruna bakış açısı önceliğin insandan çok mali boyutu üzerinde durulduğuna yönelik algıyı kuvvetlendirir. Yine de hükümetçe afetzedelere senelik altı kile, tohumluk iki kile uygulamasını baz aldığımızda afetzedelerin Konya'daki miktarını öğrenme fırsatı yakalamış oluruz. Buna göre tohumluk yardımdan bahsedilmediği için 300.000 kileyi 6'ya bölmek yeterli olacaktır ki buda 50.000 kişilik bir afetzedenin 15 Aralık 1874 yılı itibariyle Konya merkez kaza ölçeğinde açlığın pençesinde bulunduğu delalet eder (Erler,2012:200). Elde edilen bir başka veride Konya'daki kaza ve köylerde bulunan afetzedeler için ise kişi başı yarımşar kıyyenin dağıtıldığı ve bunun miktarının ise 5.500 liraya ulaştığı belirtilmiştir. (Erler,2012:202). Bu rakamsal veriler Konya merkeze bağlı kaza ve köylerinde 1874 yılı itibariyle toplamda 22.000 kişiye gıda yardımında bulunulduğu anlaşılır. Bu miktarın muhtemeldir ki bir önceki yıllarda daha yüksek oranlarda olması icap eder. Salnamelerdeki verilere bakıldığında bu rakamsal verilerin nüfusun tamamını kapsamadığı anlaşılır. Aradaki fark Konya merkez kazada artış kaydederken Konya merkez kazaya bağlı diğer kaza ve köylerde ise korkunç bir gerileme söz konusudur. Bu durum devlet makamlarının tespitlerinin ötesinde bir insan kitlesinin ya göç ettiği ya da kıtlık sorunu karşısında kendi çözümlerini ürettikleri için resmi kaynaklarda yer almadıkları şeklinde değerlendirilebilir. Osmanlı resmi makamları en azından kuraklık sahasından 30.000 civarında insanın göçüne dair bazı verilere sahiptir. Muhteme-

len bu diğer vilayetlerde resmi makamlarca varlığı tespit edilen 30.000 afetzede, kuraklık sahasından tebdil-i mekân ederek yerlerini ve yurtlarını hayatta kalmak için değiştirmiştir. Konya Vilayeti'ne ait salnamelere ilişkin yapılan çalışmalar kuraklık sahasındaki nüfusa dair genel veriler içerir. Kuraklık ile ilgili sorunların ilk ortaya çıkmaya başladığı 1868 yılı itibariyle düzenlenen veriler muhtemelen en az bir yıla yayılan bir hazırlık sürecinden sonra kayda girmiş olmalıdır. Bu verilere göre Konya Merkez Sancağı'nda 137.464, İçel Sancağı'nda 43.005, Teke Sancağı'nda 76.241, Hamit Sancağı'nda 73.755, Niğde Sancağı'nda ise 89.376 kişilik bir nüfus kayıt altına alınmıştır. Konya Vilayeti'nin tamamına ait nüfusun ise 419.841 kişi olduğu beyan edilmiştir. 1869 yılına ait salnamede ise Konya merkez Sancağı'nın nüfusunda bir artış olmuş ve 171.537 rakamına ulaşmıştır. Bu durum Teke ve Hamit Sancakları dışındaki sancaklarda bariz bir nüfus artışı şeklinde belirginlik kazanır. Muhtemelen Hamit ve Teke Sancaklarında kuraklığın beraberinde getirdiği kıtlık etkisini derinleştirmeden kısa mesafeli bir iç göçü Konya merkez sancağına bağlı kazalar ve diğer sancaklar cihetinde başlatmış olmalıdır (Topkaya, 2007: 17). Konya Merkez Sancağına bağlı Konya merkez kazasının 1868'de 27.201 olan nüfusunun 1869 yılında 27.031'e gerilemesi Hamit ve Teke Sancaklarının kapsadığı coğrafyalardan insanların kıtlık ortamından kaçarak merkez kaza yerine Konya merkez sancağına bağlı diğer kazalara yönelmiş olabilecekleri yönündeki tahminleri kuvvetlendirir (Topkaya, 2007: 18, 20). Konya Vilayeti'ne hükümet ve yerel idare tarafından sevkiyatı yapılan zahire yardımı üzerinden ortaya çıkardığımız nüfusun ise bütün bir Konya Vilayeti'ni değil sadece Konya merkez Sancağı'nın merkez kazasına ait veriler olma ihtimali bir hayli yüksektir. Bu durum merkezi idarenin Konya Vilayeti'nin tamamının değil yalnızca elit ve bürokrat kesimin, askeri ve idari erkânın bulunduğu merkez kazanın gereksinimleri ile ilgilen-

diğine yönelik bir savı beraberinde getirir. Konya Vilayeti'ne ait salnamelerden Konya merkez kazasının nüfusunun, 1887 yılında yani 1875 kuraklığından yaklaşık on iki yıl sonra 40.795 olarak kaydedildiği belirlenmiştir. (Topkaya, 2007: 22). Bu durum tespitini yaptığımız 50.000 kişilik ihtiyaç sahibinin önemli bir kısmının Konya merkez sancağının merkez kazasında afet nedeniyle oluşan iç göçle ikamet eder hale geldiği ve kent merkezinin nüfusunu artırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Kuraklık beraberinde gelişen olumsuzluklar insan hayatını tehdit etmeye başlamış ve kıtlığın neden olduğu gıda fiyatlarındaki aşırı pahalılık ve yetersiz beslenme nedeniyle meydana gelen açlık ve ölümler insanları yerleri ve yurtlarını terk etmeye mecbur bırakmıştır. Kırsal alandaki nüfusun kuraklığın olumsuzluklarından daha erken etkilenmeye başlaması bu alanlardaki yiyecek stoklarının yetersizliği ile açıklanabilir. Kasaba ve kent merkezleri muhtemelen şahıs ya da devlete ait gıda stoklarına sahip olduğu için kıtlık sürecinin olumsuz etkilerini bir nebze de olsa kırsal kesimdeki insanlara oranla ertelemeyi başarmıştır. Hâlbuki kırsal kesimdeki çiftçi ya da hayvancılıkla uğraşan kesim toprağın mahsul ya da yeterli otlak alanlar sunduğu dönemlerde ihtiyaçları oranında gıda temini yapabilmekte artı ürünlerini işlerinin bir gereği olarak satmakta ya da aşar adı altında mültezimlere vergi olarak ödemekteydiler. İklimdeki kuraklığa bağlı olarak toprağın verimsizleşmesi ve yeterli oranda ürün alınamaması köylerdeki insanları hem işsiz hem de aşız bırakmıştır. Gıda stoklarının yetersiz olduğu köylerde insanlar kuraklığın ve kıtlığın şiddetine göre münferit gruplar halinde hayat şartlarının nispeten daha olumlu olduğu kent ve kasaba merkezlerine göç ederek sokak aralarında ya da yakınlarının yanında varlık mücadelesi vermeye başlamışlardı. Hükümetin bilgisi dışında gelişen bu zorunlu göç hali nedeniyle göçmenlerin akınına maruz kalan yerleşkelerde de gıda

kaynaklarında azalma meydana gelmiştir. Normal şartlarda mevcut nüfusun ihtiyaçları nispetindeki stoklar kırsal alandan kent merkezlerine gelen yeni kuraklık mağdurları tarafından talep edilmekte bu durum da gıda fiyatların artışına sebebiyet verdiği gibi mevcut stokları daha erken tüketerek kent ve kasaba sakinlerini de kıtlık, açlık ve ölümlerle tehdit eder hale getirmiştir (Konya Şeriyeye Sicili, Nr. 98, s.44, Hüküm No: 265). Hükümetin, kontrolsüz bir şekilde ortaya çıkan ve mevcut sorunu daha da derinleştiren bu kısa mesafe göçlerine engel olunması yönünde kaza kaymakamlıkları ve valilikleri uyarılarda bulunduğu bilinir. Merkezi hükümetin kuraklığın olumsuzluklarını gidermek amacıyla uygulamaya çalıştığı “göç yasağına” rağmen yetkililerin, geniş bir sahaya ve düzensiz zaman aralıklarına yayılan bu iç göç hadisesi karşısında çaresiz kaldığı anlaşılmaktadır (BOA. A.MKT. UM. 1323/62, 17 Nisan 1290).

1845 yılında insanların birkaç yıldan beri ölümüne neden olan kuraklık hayatı Konya’da da dayanılmaz hale getirmiş ve 1839 yılından beri devam eden münferit göç olayları kitlesel boyutlara ulaşmıştır. Özellikle Konya’da bulunan Müslüman nüfusun Marmara Denizi’ne hem civar olan Gemlik Kazası’na kitleler halinde göç ettiklerine dair haberler resmi makamları teyakkuza geçirmiş olmalıdır (Erler, 2012: 177). Bu tarihlerde Bursa yöresindeki Konya’dan gelen afetzedelere her haneye 297 keyl olacak şekilde zahire tahsisi yapılmıştır (Erler, 2012: 203). Hükümetin ilgili birimlerince yürütülen resmi yazışmalar ve tahkikatlar neticesinde 8 Nisan 1874 yılındaki kuraklık hadisesinde de kasaba merkezlerine göç eden kişilerin içine düştükleri sefalet ve göç ettikleri yerleşkelerde oluşturdukları sorunlar ele alınmış ve çözüm yolları üretilmeye çalışılmıştır (BEO.A.MKT.UM, 1323/77, 26 Mart 1290). Özellikle Ankara’dan Hüdavendigâr (Bursa), Samsun ve İstanbul cihetinde yoğun bir göç dalgasından bahsetmek mümkündür. Resmi kayıtlardan anlaşılacağı üzere bu münferit göçler günde 1.500 ila 2.000 kişilik kabilelere ulaşmıştır. Böylelikle Ankara şehir merkezinin nüfusu 15.000’den kısa sürede 1875 yılı itibarıyla 30.000 e kadar yükselmiştir. Bu arada Ankara’ya hem civar yörelerden Konyalılarında bu göçe dahil oldukları ancak burada da etkisini sürdüren kuraklık ve kıtlıktan kurtulmak amacıyla Ankara’dan Bolu yolunu takip ederek İstanbul’a ulaşmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır (Erler, 2012: 178). Böylelikle kuraklık sahasından İstanbul’da bulunan ve afetzedelerin iskân edildiği İplikhane’ye günde 861 kişiden 2.000 kişiye ulaşan oranda bir göç kitlesi meydana gelmiştir (Erler, 2012: 179). İplikhane’de sayımları yapılan ve ihtiyaçları giderilen bu afetzedelerin İstanbul içerisinde uygun mahallere ya da hali vakti yerinde olan hemşerilerinin yanına yönlendirildikleri düşünülmektedir. Yine de kendileri için uygun bir mahal bulunamayan kuraklık mağdurlarının yeni göçmenlerin ihtiyaçlarının giderilmesi için İplikhane’den çıkarıldıkları Yeni Cami, Eminönü ve Sultan Ahmet gibi hayır ve hasenat kuruluşları ile vakıflar bünyesinde merdiven ve sokak aralarında hayatta kalma mücadelesi verdiklerine dair bazı veriler dikkat çeker. Bu göçmenlerle ilgili belgelerde kuraklık mağdurlarının Ankara cihetinden gelmiş olmakla beraber içlerinde Konya’dan önce Ankara’ya oradan da Ankaralı göçmenlerle birleşerek İstanbul’a gelen afetzedelerin olduğu da vurgulanmaktadır.

Her ne kadar kuraklık yıllarının başlangıcında Konya üzerinden Ankara’ya doğru bir göç dalgası kendini hissettirse de ilerleyen senelerde Ankara yöresinde de şiddetini artıran kuraklık şartları Konya halkını yeni alternatiflere yöneltmiştir. Konya’ya uzak olmakla beraber yeterli gıda stokuna sahip olduğu düşünülen Adana Vilayeti’ne 6 Ocak 1874 yılında 5.000 kadar göçmen ulaşmıştı. Muhtemelen başlangıçta gıda açısından daha iyi imkânlarla sahip olan Adana yöresi Konya sahasından yeni kuraklık mağdurlarını cezp etmeye devam

etmiştir. Nihayet 10 Ekim 1874 yılı itibariyle farklı zaman aralıklarında aileleriyle birlikte 1.000'i aşkın afetzedenin geldiğine dair kayıtlar resmi yazışmalarda yer almaktaydı. Ancak bu defa afetzedelerin bölge piyasasından çektikleri zahire nedeniyle gıda yetersizliği ve kıtlık Adana'da da hüküm sürmeye başlamıştır. Konya'dan önceki göçmenlerin haberlerine güvenerek yola çıkıp bölgeye gelenler sorunların daha da derinleşmesine yol açmışlardır. Adana sokaklarında ikamet eden 1.000'i aşkın Konyalı afetzedenin sefalet nedeniyle açlık ve hastalıktan ötürü pek çoğunun vefat ettiği elim bir insanlık trajedisinin varlığına işaret eder. Benzer şekilde Konya'dan Sivas'a giden kuraklık mağdurlarının da kötü organizasyon sebebiyle sefalet uğradıkları rapor edilmekteydi (Erler, 2012: 180). Örneğin 3 Aralık 1874 tarihi itibariyle Sivas'taki afetzedelerin miktarı 8.000 kişiye ulaşmıştır (Erler, 2012: 81). Adana ve Sivas yörelerinde kötüleşen şartların bir sonraki göç güzergâhını belirlemede önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Nitekim Konya'dan yola çıkan 60 kadar göçmen Aydın yöresine ulaşmış ve yöre halkı tarafından misafir edilerek barınak ve gıda ihtiyaçları giderilerek bakımları temin edilmiştir. Yine de Aydın yöresine intikal eden daha fazla göçmen haberi beklenirken resmi kayıtlar bu konuda fazla veri içermez. Bu durum ya resmi makamlarca göçün engellendiği ya da Aydın halkının hükümete her hangi bir bilgi aktarmadan gelen göçmenlerin ihtiyaçlarını karşıladıkları için resmi evraklara bu türden verinin daha fazla yansımadağı düşünülebilir (Erler, 2012: 181). Konya Vilayeti'ne bağlı Mandra, Göstenkil, Aktaş, Öyük, Palazkilikapu yerleşkelerinde insanların gönderilen hükümet yardımlarını alamadıkları ve bu sebepten ötürü de hicret etmek zorunda kaldıkları belirtilmiştir (Erler, 2012: 181). Konya'da hüküm süren kuraklık ve kıtlık ortamından kaçarak Halep ve Maraş yörelerine giden afetzedelerin varlığı resmi yazışmalara konu olmuştur. Buna göre Konya'dan yola çıkarak yalnızca Maraş'a 300

hane yani 1.500 kişiden oluşan bir grubun geldiği rapor edilmiştir (Erler, 2012: 182). Resmi yazışmalar ve tetkikatlar neticesinde Ankara ve Konya gibi kuraklığın pençesine aldığı sahalardan kaçan insanların 20-30.000 civarında bir miktara ulaştığı anlaşılır. Bu kuraklık sahasından kendi imkanları ile ve türlü devlet yasaklarına rağmen çıkan afetzedelerin İstanbul, Adana, Hüdavendigar, Sivas, Erzurum vilayetleri ile Canik ve İzmit sancaklarına yerleştikleri belirlenmiştir (Erler, 2012: 181).

Konya Vilayeti'nde bulunan ve ağırlıklı olarak hayvancılıkla geçinen konar-göçerlerde bitki örtüsünde kuraklığa bağlı olarak meydana gelen kıtlık nedeniyle mağdur olmuşlardır. Bakımlarını yaptıkları koyun, keçi, at, merkep ve deve cinsinden hayvanların yetersiz beslenme nedeniyle cıız düşmeleri ya da telef olmaları hayvancılık sektörüne ağır darbe vurmuş ve bu insanları hayvanları ile birlikte göçe mecbur bırakmıştır. Düzensiz ve yasak olması nedeniyle resmi makamlardan habersiz olarak gerçekleşen bu türden göçler, ancak devlet görevlilerinin raporlarında ya da şikâyet içeren arzuhallerde karşımıza çıkar. Konya'da yaşayan Rişvan aşiretinin Maraş sokaklarındaki sefaleti ve çaresizliği yöre sakinlerini ve devlet görevlilerinin dikkatini çekmiş olmalı ki resmi yazışmalarda kayda girmiştir. Bu münferit belgelerden anlaşılacağı üzere 45 hanede 300 kişi olarak belirtilen Rişvan halkının kuraklık nedeniyle yerleşim yerlerini terk ettikleri ve Maraş'ta da sıkıntı, fakr-ü zaruret içerisinde sokak aralarında barındıkları bildirilerek gerekli önlemlerin alınması yönünde hükümete ricada bulunulmuştur. Konar-göçerlere dair bir diğer belgede de kuraklık nedeniyle muhtemelen Avşar aşiretinden 30 hane halkının 12 Aralık 1874 yılında Hüdavendigar (Bursa) sınırları içinde yer alan Pazar köyüne göçerek yerleştikleri belirtilmektedir (Erler, 2012: 183). Konar-göçerlere öncelikli olarak yöre sakinleri kapılarını açmakta akabinde devreye hükümet girmektedir. Hükümet yetkilileri tarafından afetzedelerin göç

ettikleri mahallerdeki en büyük gereksinimlerinin barınma ve gıda olduğu belirtilmiştir. Afetzedelere ait ihtiyaç listesinde sıhhatli içme suyu bulunmamaktadır. Hâlbuki kuraklık ortamı öncelikli olarak içme suyu kaynaklarını olumsuz yönde etkilemiştir. Hükümet yetkilileri tarafından afetzedelerin içme suyu gereksinimlerinin de dikkate alınmış olması gerekirdi. Ancak resmi yazışmalarda bu konuya hiç değinilmemesi sıhatsız içme suyu nedeniyle oluşabilecek olası salgın hastalıklara karşı hükümetin yeterli oranda tedbir alamadığının bir emaresi olarak değerlendirilmeyi bekler.

Kuraklık sahasında bulunan ve 1856-1864 yıllarında yoğunluklu olarak Kafkasya'dan hicret etmiş olan halkların da oluşan olumsuz iklim şartları nedeniyle buldukları yerleri terk etme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Ancak bu yer değişikliği ile ilgili taleplerin göçmen Kafkasyalılar tarafından Muhacirin Komisyonu'na bir dilekçe ile yapıldığı ve büyük oranda olumlu bir cevap verilerek daha uygun mahallerde bulunan akrabalarının yanına gitmelerine müsaade edildiği düşünülmektedir. Yine de arşiv kayıtlarında bu türden müracaatların bir hayli az oluşu herhangi bir izne gereksinim duymadan münferit ya da kitlesel olarak bu göçmenlerin yer değiştirmiş olabilecekleri ihtimalini de beraberinde getirir (Erler, 2012: 184). Hükümetin ise vergi gelirleri ve üretimde düşüşe neden olacağı endişesi ile kuraklık sahasında iskân olunan göçmenler ve yerli halkın yer değiştirmesine mümkün mertebe engel olmaya çalıştığı anlaşılır. Afetzedelerin kuraklık sahasına hem civar yörelere giderek oradaki gıda kaynaklarını da tüketmeleri kuraklığın değil ama zahire kıtlığının boyutlarını artırmakta ve hükümeti daha geniş bir sahadaki fiyat artışı ve “nedret” yüzünden oluşan sorunlarla mücadele etmek zorunda bırakmaktadır. Hükümet tarafından kuraklık sahasında bulunan yerlerde uygulamaya konulan “Zahire İhracı Yasağı”, “Vergi Muafiyeti” ve “Askerliğin Tehiri” gibi uygulamaların göçü

durdurmaya yönelik ancak yetersiz kalan tedbirler olarak değerlendirmekte yarar vardır (Erler, 2012: 349-362). Ayrıca daha kuraklık şartları ortadan kalkmadan yurdun farklı bölgelerine sığınan afetzedelerin hükümet tarafından nakliye masrafları karşılanarak kuraklık sahasındaki vatanlarına geri yollanmaları iç göçe karşı hükümetin engelleyici bir tavır takındığını belirlemede yardımcı olur. Yine de kuraklık yıllarında yapılan hükümet yardımlarının kuraklık sonrasında tahsiline yönelik uygulamalar afetzedelerin memleketlerine dönmelerindeki gönülsüzlüklerinin en büyük kaynağıdır. Muhtemeldir ki biriken borçlarını uzun vadelerle ödemek yerine göç ettikleri yerlerde izlerini kaybettiren afetzedeler kendilerine yeni bir sayfa açma gayreti içerisindeydi. Osmanlı resmi makamlarının belirlediği kuraklık sahasını terk eden en az 30.000 raddesindeki kuraklık mağdurunun sığındıkları yerlerden memleketlerine geri iadeleri sürecinde bu rakama ulaşamadığı ve geri dönmeyen afetzedelerin hanesinde bariz bir farkın varlığı dikkat çeker. Bu rakama resmi yetkililerin tespit edemediği kitlesel veya münferit göçler dâhil değildir.

Konya yöresinden Adana bölgesine göç edenlere dair bazı zahire türünden ya da nakit karşılığı yapılan yardım meblağları dikkat çeker. Bu yardım miktarlarını daha önceden insan karşılığı verilen rakamlarla değerlendirdiğimizde takribi olarak Adana yöresinde ne kadar Konyalı afetzedeye yardım ulaştırıldığı konusu netlik kazanır. Buna göre elde ettiğimiz verilerden yola çıkarak Adana'da 1874 yılında bulunan 12.000 Konyalı afetzedenin varlığından bahsetmek mümkündür (Erler, 2012: 204-205). 1845 kıtlığında ise Konyalı göçmenlerin ağırlıklı olarak Hüdevendigar yani Bursa yöresine yönelmeleri; bu tarihlerde Adana Vilayeti'nde henüz bataklık sahanın ıslah çalışmalarının başlamaması gibi etmenlere bağlanabilir. 1860 sonrası Adana'daki bataklıkların kurutulması tarım sahasının iyileştirilmesi muhtemelen 1845 kıtlığındaki iç göçten farklı

olarak 1874 kıtlığında Konyalıların Bursa'dan çok Adana'ya yönelmelerinde önemli bir rol üstlenmiş olmalıdır. Bir diğer ihtimal ise 1845 kuraklık sonrası ortaya çıkan kıtlık hadisesinden en çok Bursa istikametindeki yerleşkelerin etkilendiğine yönelik varsayımlardır. Hâlbuki 1875 kuraklık sonrası oluşan kıtlık ortamından daha çok Adana istikametindeki yerleşkeler etkilenmiş ve bu durum arşiv belgelerine yansımıştır. Afetzedelere sunulan yardım imkanlarının yöreden yöreye farklılık göstermesi göçmenlerin miktarını belirlemede ciddi sorunlar oluşturur. Çoğunlukla yapılan yardımlardan bahsedildiği için gıda maddeleri ve nakdi yardımlar üzerinden afetzedelerin miktarına ilişkin net bir hesaplama yapmak sorunludur. Örneğin Ankara yöresindeki afetzedelere yardımdan bahsedilirken 400 kişiye 100 liralık gıda yardımı yapıldığı bilgisi ve Ankara için oluşturulan standart Samsun'da 500 kişiye 100 liraya dönüşmüştür. Bu farklılığın kuraklık ve kıtlıkla da doğrudan bir bağlantısı yoktur. Kuraklık ve kıtlık sahasındaki afetzedelere bu afetin etkisi altında olmayan Samsun'dan daha fazla istihkak temininin altında başka sebepler olsa gerektir. Yine de afetzedelere dair incelediğimiz yüzlerce belgeden sadece bir kaçında yardım miktarı ve karşılığındaki insan mevcudu birlikte zikredilmektedir. Bazı belgelerde afetzedelere Sivas örneğinde olduğu gibi yarım kıyye ekmek verildiği, bazı belgelerde afetzedelere günlük 150 dirhem zahire tahsis edildiği bazı belgelerde bu miktarın 100 dirheme düştüğü bilgisi yer alır. Bazen de yardım miktarları un olarak karşımıza çıkar ki bu verilerle ne oranda bir afetzedeye yardım yapıldığını belirlemek bir hayli güçtür. Çalışma sahamızda afetzedelere yapılan yardımın kişi karşılığı ve miktarı en sıhhatli olarak İstanbul'da tutulmuştur. Eyüp İmaretinin kayıtlarında İstanbul'daki Konya ve Ankara'dan gelen afetzedelere günlük bir kıyye yağ, on kıyye pirinç ve iki kıyye et dağıtımı yapılmıştır ki bu veriler bir afetzede için sunulan en çeşitli ve bereketli gıda yardımındır (Erler, 2012: 206-207).

Ankara ve Konya yöresinden göçerek diğer vilayetlere intikal eden afetzedelerin istihdam edildiklerine de dair verilere ulaşmak mümkündür. Çiftçi erbabının cami avluları, sokak araları, bağ ve bahçelerde çoluk çocuk sefalet içindeki yaşantıları her afetzede göçmeni için geçerli bir portre değildir. Konya Vilayeti'nde bulunan farklı kategorilerdeki sanat erbabı yeteneklerine göre gittikleri yerde kolayca iş bulabilmekte ve afet nedeniyle uğradıkları mağduriyetlerini giderebilmekte hatta kâra çevirebilmekteydiler. Böylelikle demirci, saraç, fişekçi gibi sanatlara sahip Konyalılar Osmanlı ordusunun ya da hükümete bağlı üretim atölyelerinde derhal istihdam edilerek düzenli bir gelire kavuşmakta ve ailelerine daha iyi şartlarda imkânlar sunmaktaydılar. Benzer şekilde çulha veya tekstil alanlarında yetenekli kimselerde bu yeteneklerini sergileyebilecekleri ve iş bulacakları İstanbul, Bursa, Denizli ve Aydın gibi Osmanlı tekstil endüstrisinin öncü kentlerine yönelmekteydiler. Konya yöresinde taşçılık, hamalcılık ya da yarıcılık gibi alanlarda çalışanlar ise derhal liman kentlerine yönelerek bu yeteneklerini iskelelerde günübirlik işlerde nakde dönüştürmüş ve afetin ve kıtlığın zaruretlerini kendi aileleri üzerinden kısa sürede gidermişlerdir (Erler, 2012: 207). Bazı durumlarda da afet sahsındaki insanların faaliyet alanları kıtlıktan etkilenmelerinin önüne geçebilmekteydi. Özellikle nakliye alanında hizmet veren deve kervanı sahipleri, at arabası sahipleri, kağnı, merkep, katır ya da at sahipleri yoğun bir şekilde kuraklık sahasına gönderilen hububat yardımlarının sevkiyatı işinde çalışmaktaydılar. Böylelikle zahire nakliye işinden hem ücret hem de ailelerini geçindirecek oranda gıda temin etme fırsatı yakalayabildiler. Burdur ve Isparta'da 600 adet deveye el koyan yerel yetkililer bu develerin sahiplerini, kıtlık sahasındaki bütün olumsuzluklara karşı korumayı da üstlenmiş oluyorlardı (Erler, 2012: 243-244, 250). Ayrıca İzmit yöresinde konuşlanan ve İstanbul-Ankara arasında zahire ve un nakliyatı

yapılan yük hayvanları içinde 1.500 adet Konyalı deve sahibinin bulunduğu da belgelere yansıyan bir diğer husustur (Erler, 2102: 267). İzmir, Antalya ya da İstanbul'a ulaşmak isteyen Bağdat, Musul, Halep, Diyarbakır ve Adanalı tüccarlar Konya bölgesine de uğramak zorundaydılar. Doğal olarak bu uzak güzergahlarla yürütülen nakliyatta deve gibi ağır nakil hayvanlarına ve kervanlarına yoğun bir şekilde ihtiyaç duyulmuştur.

Belli bir iş olanağına sahip olup da kuraklık ve kıtlık ortamında mesleki tecrübesinin hiçbir işe yaramadığı müşahade edilen iki önemli meslek grubu vardı ki bu uğraş alanı kuraklık sahasındaki en büyük istihdam kaynağıydı. Bu iki önemli meslek grubu: çiftçilik ve hayvancılık idi. Özellikle çiftçiler 1838-1845 ile 1869-1875 kuraklık ve akabinde kıtlığa dönüşen süreçte işlerini idame ettirememişti. Her ne kadar kuraklığın başlangıcında mütevazî çiftlik ya da köy evlerinde bulundurdukları bir önceki senenin mahsulü ve tohumluk olarak rezerve edilen zahire sınırlı bir rahatlama sağlasa da gittikçe derinleşen kıtlık ortamı kuraklık sahasında bir şekilde yağışların düzeleceği umuduyla bekleyen bu kesimi gafil avlamıştır. Halbuki mesleki uğraşısı nedeniyle zahire stoku bulunmayan meslek grupları tedrici olarak artış kaydeden gıda fiyatları ve pahalılık karşısında kazanımları ile daha müreffeh yaşayabilecekleri sahalara doğru bir işçi göçünü çoktan başlatmışlardı. Böylelikle Konya'da eli iş tutan berber, saraç, nakkaş, kuyumcu, hattat, inşaat ustası ve bu sektörde çalışan kesim, güherçile imalatçıları, rovelver tabanca üreticileri, tüfek, kılıç, kama üreticileri, dökümcüler, kalıpcılar velhasıl bir kenti modernleştiren ne kadar zanaat erbabı varsa gittikçe artan gıda fiyatlarının oluşturduğu pahalılık ortamından kurtulabilmek için münferit olarak aileleri ile birlikte göç etmiş ve büyük bir olasılıkla da gittikleri İstanbul, Aydın, Bursa, Ankara, İzmir, İzmit ve Adana gibi metropollerde eğer tutunabildilerse kuraklık sahasına geri dönmemiş-

lerdi. Bu durum bir şehrin kalkınmasında gerekli olan önemli bir teknik kadronun kaybı anlamına geliyordu ve bu teknik kadro yeni gelişmekte olan Adana kent merkezi ve vilayeti için oldukça elzemdi. Konya yöresindeki her kuraklık sonrasında afetzedelerin yöneldiği kentlerde meydana gelen gelişme ve yükseliş bu kadim kentin teknik kadrosunun gelişmekte olan bu yeni sahalara kaydığı şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bu şehri kalkındıran ve geliştiren kadro Konya bünyesinde azalırken geride kalan çiftçi ve nispeten hayvancı kesim şehrin endüstriyel profilinin tarım ağırlıklı bir gelir portföyüne dönüşmesinde oldukça etkiliydi. Fetihlerin etkin ve aktif olduğu devirlerde Osmanlı Devleti meydana gelen bu türden kuraklık ve kıtlık vakalarında öncelikli olarak çiftçi kesimini Selanik, Dubrova, Mora, Trakya vb. tarım sahalarına iskân ederek sorunu fırsata dönüştürebilmekteydi. Benzer şekilde Kıbrıs'ı fethi esnasında da konar-göçer ve çiftçilikle uğraşan ve Küçük Buzul Çağından etkilenen insanların daha ılımlı mekânlarda istihdamı ile yerel sorunları çözmesini bilmişti. Ne var ki 1845 ve 1875 de kıtlığın ölümlere sebep olmaya başladığı dönemlerde devletin top- rak kazanımından daha çok kayıpları söz konusuydu ve fütuhat yıllarında olduğu gibi sorunu ötele- mesi imkânsızdı (Erler, 2000: 797-811). Kuraklık sahasındaki çiftçilere yönelik olarak 1871 yılında uygulanan öşür vergisinin 1876 yılına kadar tehir edildiği iddia edilebilir. Daha doğrusu 1871-1876 arasında çiftçinin hiçbir şekilde mahsul elde edemediği ve bu yüzden devletin de öşür vergisini uygulayamadığı da akıllardan uzak tutulmaması gereken bir ihtimal olarak durur. 1873 yılında da Adana Vilayet Salnamesi'nden elde edilen bir veride "aşar ihalesinin henüz alınmadığı ve havada kurak gittiği cihetten sene-yi sabıka kıyasen... vaz ve terkim olunmuştur" ibaresi dikkat çeker. O halde kurak giden havalar nedeniyle aşar vergisi ihale olunamamış ve herhangi bir mültezim tahıl hasadına talip olmadığı için bir sonraki seneye mahsulün

ihalesi tehir edilmiş olmalıdır. Bu durumun doğrudan kuraklık sahasında yer alan Konya içinde geçerli olduğu düşünülmektedir (Erler, 2102: 330, 332). Kuraklık sahasında birbirini destekleyen iki önemli kazanç kapısı olan çiftçilik ve hayvancılık birbirini destekler mahiyette yapılan uğraş alanlarıdır. Köylü hasadını aldığı ya da yoncasını biçtiğinde çiftliğinde bulundurduğu öküz, inek, koyun, katır, eşek, deve ve at türünden çiftçilikte ya da beslenmede kullandığı hayvanlara kış boyu yeterli gıdayı da elde etmiş olur. Yazın ise köylünün elinde bulunan özellikle koyun ve keçi türünden hayvanlar konar-göçerlerle birlikte yaylalara gönderilmektedir. Özetle çiftçi tarımdan geçindiği kadar aynı zamanda hayvancılıkla da uğraşmakta ve tarımsal faaliyetlerinde bakımını yaptığı hayvanları sayesinde gübre ve toprağın işlenmesinde kas gücü elde edebilmektedir. Hükümet yetkilileri tarafından kuraklık sahası için özellikle Rumeli ve Erzurum Vilayeti'nden temin edilen 10.000 çift hayvanı en azından bu oranda bir çiftçi ailenin kuraklıktan ötürü faaliyet alanlarında iş yapamaz hale geldiklerini ve yeniden üretime geçmek için hükümet yardımına gereksinim duydukları gerçeğini ispatlar (Erler, 2012: 201). Çiftçilik ve hayvancılık arasındaki doğru bağlantı üzerinden hareket edecek olursak elde ettiğimiz bir başka veride de kuraklıktan mağdur olan çiftçilerin miktarına dair bazı veriler elde etmek mümkündür. Örneğin Konya yöresinde hayvancılıkla geçinen 1.500 hanenin koyunlarını kaybettikleri ve yeniden bu sahada çalışabilmeleri için 50-60.000 koyuna ihtiyaçları olduğu tetkik raporları arasındaki kayıtlarda yer bulmuştur (Erler, 2102: 334).

Kuraklık sahasında kalan ve her hangi bir zanaatı ve yeteneği olmayan kimselerin ise Ankara ve Konya vilayetlerinde yapımı tasavvur edilen demiryolu ve kara yolu projelerinde günlük yarım kıyye ekmek karşılığı istihdam edilmeleri tasarlanmış ve bazı bölgelerde bu tasarı uygulamaya da geçiril-

miştir. Konya bölgesindeki afetzedelerin ağırlıklı olarak göç ettikleri Adana ve Bursa yörelerinde demiryolu ve demiryolu çalışmalarının kuraklık senelerinde artış kaydettiği bunun da sebebinin kuraklık sahasından gelen göçmenlerin oldukça düşük masraflarla tasarlanan yol, köprü, baraj ve demiryolu projelerinde çalıştırılmaları sayesinde gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Böylelikle Silifke-Karaman ve Karaman-Konya şose yolu inşası yapımına 1874-76 yıllarında ağırlık verilmiştir. Silifke-Karaman arasındaki yolun Mut üzerinden gerçekleştirildiği anlaşılır. Silifke Kazası ile de Akdeniz'e açılış kapısı olan Taşucu İskelesi arasında 2.000 metrelik bir şose yol dahi yapılmıştır. Böylelikle Adana Vilayeti'ne tahsis edilen 100.000 kuruş ile Taşucu İskelesi'nden Silifke'ye oradan da Karaman'a kadar şose tarzında bir yol inşa edilerek at arabalarının ağır yükleri nakletmesine olanak sağlayan bir ulaşım ağının alt yapısı oluşturulmuştur. Benzer şekilde Karaman ile Konya arasında oluşturulacak şose tarzındaki yol için de Konya Vilayeti bütçesinden 100.000 kuruş harcanmıştır. Daha önce belirlediğimiz kuraklık sahasındaki afetzedelere sunulan yardım miktarları dikkate alındığında Taşucu İskelesi-Silifke Karaman arasında muhtemelen 4000 afetzede ve yine Karaman-Konya arasındaki şose yolunda da bir diğer 4000 afetzede gıda yardımı karşılığında istihdam edilmiş olmalıdır. Böylelikle kuraklık ve kıtlık ortamından etkilenip de her hangi bir kalifiye yeteneğe sahip olamayan afetzedelerden 8.000 kadarının istihdamı sayesinde Akdeniz'de bulunan Taşucu İskelesi'nden Konya'ya ulaşan ve at arabalarının hareketine olanak sağlayan muntazam bir kara yolu tesis edilmiştir. Bu kara-yolunun Arjantin ve Kıbrıs'tan gemilerle sevkiyatı yapılan hububatın süratle Konya ve civar yerleşkelere dağıtımında büyük rol üstlendiği ifade edilebilir. Benzer şekilde 1874 yılında yapımına başlanan ve 1877 yılında tamamlanan Mersin İskelesi- Tarsus-Adana arasındaki 20.000 metrelik şose yol inşasında da afetzede göçmenlerin istihdam edildiği düşünül-

mektedir. Adana Vilayeti'ni de Konya Vilayeti'ne bağlayacak olan Ak Köprü ve yapımı tasarlanan şose yolun da 1874 yılında başlatılmış olması Adana'da sayıları binlerle ifade edilen afetzedenin sunduğu ucuz iş gücü olsa gerektir. Nihayet 1874 yılında Adana ile Konya arasındaki yollar ve ulaşım muntazam bir şekilde geliştirilmiştir. 1869-1874 yılları arasında Mersin ile Adana'yı birbirine bağlayan 71.000 metrelik şose yol inşası bitirilmiş ve toplamda 116 adet taş yapı malzemesi kullanılarak sağlam köprüler inşa edilmiştir (Erler, 2012:301-302). Benzer şekilde afetzedelerin gündelik yevmiye verilmek suretiyle Konya-Eskişehir arasında yapımı tasarlanan demiryolunda çalışmaları yönünde resmi yazışmalar gerçekleşmiştir. Konya Vilayeti dâhilinde yapımı düşünülen demiryolunun güzergah ve zemin etütleri için tahkikat ve keşiflerin yapıldığı arşiv belgelerinin verdiği bilgiler arasında yer alır (Erler, 2012: 306). Konuya dair her ne kadar yeterli veri elde etme imkanı bulunmasa da mevcut belgelerden yola çıkarak göç etme emelinde bulunan afetzedelerin günlük yevmiyelerle yapımı tasarlanan demiryolunun zeminini oluşturacak sahanın mucur taşlarla alt yapısı oluşturulmuş ve böylelikle daha fazla insanın göçüne mani olunmuş olmalıdır. Yapımı tasarlanan demiryolu sahasının kıtlık zamanındaki mağdur afetzedelerle oldukça ucuza saha temizliği ve hemzemin alanın raylar için hazır hale getirilmesi ileriki yıllardaki demiryolu inşaatı için gerçekleştirilecek olan sarfiyatında bir hayli uygun bir meblağa indirgenmesinde katkı sağlamış olmalıdır. 1874 yılında Konya'yı ilgilendiren bir diğer demiryolu tasarısı da imtiyazı Serkez Bey'e verilen Mersin-Tarsus ve Adana arasında yapımı tasarlanmış olan demiryoludur. Her ne kadar bu demiryolunun yapımının başladığına dair bir belge temin edilememiş olsa da bu hattaki güzergâhın 1884-1886 yılında tamamlandığına dair bazı verilere ulaşmak mümkün olmuştur. O halde bu demiryolunda da afetzedelerin istihdamından ve ucuz iş gücü kaynağının kuraklık sahası mağdurları üze-

rinden giderildiğini belirtmekte sorun yoktur (Erler, 2102: 307). Konuya dair bir diğer demiryolu hattının da Bağdat ve İskenderun arasında yapımı planlanan hattı olduğunu belirlemek mümkün olmuştur. Yapımı tasarlanan Bağdat-İskenderun arasındaki bu demiryolu hattı muhtemelen Mezopotamya ovasının zengin tahıl ürünlerini kuraklık sahasına taşımayı hedeflemiş olsa gerektir. 15 Haziran 1874 tarihli bir resmi yazışmada Bağdat Vilayeti'nde oldukça bereketli bir hububat ürünü bulunduğu ve bu mahsulün hasat döneminde İskenderun üzerinden Konya'ya ulaştırılması için bir demiryoluna acilen ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. Konya'daki kuraklık yıllarında bu yörelere kaçan afetzedeler sayesinde en azından Bağdat-Halep arasındaki hattın tamamlandığı düşünülmektedir. Yerel idare yetkilileri bir an evvel Halep ve İskenderun arasında kalan yolda tamamlanması yönündeki talepleri, kuraklık sahasındaki sorunun köklü çözümüne ilişkin yerel idarelerin yerinde tespitleri olarak karşımıza çıkar (Erler, 2012: 307). 1845 kıtlığında ise afetzede göçmenlerin ağırlıklı olarak özellikle Ankara'da bulunan su kanalları, baraj ve bentlerin inşasında istihdam edildikleri düşünülmektedir. (Erler, 2012: 142-143)

1845 kuraklığının oluşturduğu kıtlıkla mücadelede de hükümetin icraatlarından birisi sosyal devlet anlayışından çok uzakta bir uygulamayı resmileştirmiştir. Bu uygulamaya göre kuraklık sahasında yer alan çiftçiye aylık kesesi (500 kuruş= Kise-yi Rum) 5 kuruştan faizle borç verilmiştir. Kuraklık sahasındaki halka Ankara Emval Vergisi'nden toplamda 750.000 kuruşluk bir kredinin aylık %5 faizle yardım adı altında verildiğini belirlemek mümkündür (Erler, 2012: 196). Konya'daki bir diğer kitlesel göç hareketini tetikleyen 1869-1875 kuraklık ve kıtlık felaketinin sürdüğü yıllarda da hükümetin sosyal devlet anlayışının ötesinde merkezi hazineyi gözetken uygulamalarına tanıklık etmek mümkündür. Örneğin 1 Nisan

1874 yılında şaka gibi bir uygulama ile kuraklık sahasında “Bekaya Tahsil Komisyonu” oluşturulmuş ve tahsilâtın daha sağlam yapılmasını sağlamak içinde askeri bir yetkili Mirliya Asım Paşa komisyonun başkanlığına getirilmişti. Kuraklık sahasında halkın 1871 senesinden ödeyemediği 26.000 ve 1873 senesinden kalan 157.000 kuraklık vergilerinin tahsili kuraklığın pençesinde hayatta kalma mücadelesi veren afetzedelere hükümetçe reva görülen trajik-komik uygulamalardan yalnızca birisidir. Mirliya Asım Paşa’nın konuya dair tespitleri ise yürek burkar türdendir; Mirliya Asım Paşa’nın, “yöredeki halkın mülklerini hububat ve gıda temini için sattığı ve borçlarını ödemede büyük bir müşkülât içerisinde olduğunu” ifadesi yani adeta hükümete bu işten vazgeçin serzenişleri cevap bulmuş mudur bilinmez. Muhtemelen II. Abdülhamit devrinde hükümetin ve meşrutiyetin askıya alınmasında kuraklık yıllarındaki hükümet yetkililerinin krizi yönetme konusunda ki beceriksizliklerinin halk üzerinde bıraktığı menfi etki bu iki demokratik yapının Sultan tarafından sessizce lağvında etkisi oldukça önemlidir. Ayrıca kuraklık sahasından göç eden afetzedelerin bu türden vergi tahsilleri karşısında çareyi buldukları mahallerde kalmaya devam etmekte buldukları ve mükellefi oldukları ve yardım adı altında yapılan ödemelere yüklenen faiz ve vergiyi ödememek için geri dönmelikleri ileri sürülebilir. Hükümetin afetzedeleri eski mahallerine geri döndürebilmek için uyguladığı nakliye kolaylığı, bedava vapurlarla ulaşım ve yolculuk esnasında ihtiyaçlarını karşılamak üzere kişi başına ödenen 2 mecrediye nakit ödemesi gibi uygulamaların da sanat ve meslek sahibi afetzedeleri yurtlarına geri döndürme de yeterli tedbirler olmadığı şeklinde değerlendirmek mümkündür (Erler, 2012: 208, 348). Anlaşılacağı üzere Osmanlı devrinde hükümet yardımları karşılıksız değildir ve afetzedelere sunulan imkânların devlet anlayışı olarak bir bedeli olmak zorundadır. Bu durum Osmanlı Devleti’nin sosyal bir devlet olma anla-

yısından çok uzakta kaldığının bariz bir ifadesidir (Erler, 2012: 299-312).

Sonuç olarak Osmanlı Devleti, Hükümet, Yerel İdare ve Mahalli ekâbir (ulema, seyfiye, mültezim ya da ayan v.s.) yani muteber kimselerin sorumluluğu altında olan bir dizi doğal afet Konya Vilayeti’ni tehdit etmiş ve sakinlerine sefaletten başlayarak ölüme kadar giden yolda ızdırıp dolu seneler yaşatmıştır. Kuraklık sahası ile ilgili yeterli tahkikatları zamanında yapamayan yerel idareciler ve merkezi hükümet yüzünden insanlar uzak coğrafyalara göç etmek zorunda kalmış kuraklık sahasında kalanlar ise önce gıda temin etmek için bütün mallarını satarak yok edip sefalete düşmüştür. Satacak başka bir şeyi kalmayan ve göç etmeye de takati olmayan biçare afetzedeler çareyi bu defa ağaç kabuklarını kemirerek, varsa otları yiyerek, süpürge otu gibi nesnelere tohumlarını öğüterek hatta çoğu defa hayvan leşleri ya da bildiğimiz taşları suda kaynatmak suretiyle yemek suretiyle hayatta kalmaya çaba sarf etmişlerdir. Aileleri tarafından terk edilen savunmasız pek çok çocuğun kıtlık sahasındaki tespiti tehlike arz eder. Aileleri tarafından cami avlularına, kapı önlerine terk edilen bu çocukların açlıktan ölme raddesine gelen insanlar tarafından yenme tehlikesi ile karşı karşıya kaldıkları düşünülmektedir. Yine de resmi evraklarda bu türden ihtimallere yer verilmekle beraber yamyamlık vakalarına rastlanmadığı anlaşılır (Erler, 2010,48-56). Osmanlı Devlet yetkililerin kuraklık sahasındaki tespitlerine dair raporları afetin pençesinde açlıktan ölme noktasına gelen yüz binleri ne tespit eder ne de ihtiyaçlarını karşılar. Merkezi hükümetin daha ziyade Ankara ve Konya kent merkezlerindeki muteber kimselerin hayatta kalması ile ilgilendiği kırsal kesimdeki afetzedeleri ise yerel idarenin sorumluluğu altına aldığı belgelenmiştir. Gerek kırsal kesimde gerekse vilayet merkez sancağın merkez kazasında bulunan afetzedelere yapılan yardımların ise mağdur insanları

% 5 faizle borçlandırılarak yapıldığı belirlenmiştir. Bu durum ne İslami ne de sosyal devlet olma anlayışının çok ötesinde kapitalist bir yaklaşıma sahip devlet erkânının varlığına işaret eder. Kuraklık sahası için gerek yurt içi gerekse yurt dışından yapılan hububat yardımları ve özellikle nakit para yardımlarının toplamda milyonlarca kuruş ve yine binlerce ton hububata muadil olduğu tespit edilmiştir. Bu kadar büyük bir yardımın afetzedeleri kuraklığın pençesinden kurtarması beklenirken bu meblağın devletin demiryolu ya da karayolu gibi bir takım alt yapı çalışmalarında kullanması da bir o kadar insanlık dışı bir eylem olarak tarihi kayıtlara geçmiştir. Her ne kadar bu yardım paralarının ve gıda yardımlarının çarçur edildiği ya da muhtekirler tarafından iç edildiğine dair resmi yazışmalarda bazı ifadeler kullanılsa da gerçekte olan meblağın yardım sahasına ulaşmadan buharlaşmasını izah bir hayli güçtür.

Doğal Afetlerin bazı türleri oldukça şedit bir şekilde yıkıcı etkilerini bir anda sergilediği anlaşılmaktadır. Buna göre sel, deprem ve yangın gibi etkisi tepkisi bir anda oluveren afetlerin kırdığı döktüğü, yıktığı ve yaktığı dakikalar içinde oluvermiştir. Bu türden afetlerde günler söz konusu değildir. Tahribata uğrayan, ölen, yaralanan ve harap olan her şey afet sahasındadır. Bu afetlerle ilgili yapılan çalışmalarımızda Osmanlı makamlarının tahkikat raporlarında bütün hasarı ölen hayvanları ve insanları muntazam listeler ya da istatistikî bilgiler şeklinde tespit etmek mümkün olmuştur. Hasarın tespiti bir an önce yapılan bu afetlere yönelik yardım, kurtarma, iyileştirme ve mamur etme çalışmalarının da serian başladığını ve başarıya ulaşıldığını belirtmekte yarar vardır. Sınırlı bir sahada ve afetin meydana gelişinin hemen birkaç gün sonrasında gerçekleştirilen hasar sahası tespitlerinin başarısı sorunun tespiti ve çözümünde büyük katkılar sağlamaktadır. Ne var ki kuraklık, kıtlık (nedret), çekirge istilası, göl taşkınları gibi bir anda

değil de varlığını birkaç aya ya da yıla yayarak gerçekleştiren afet türleri oldukça sinsî bir profil çizer. Konya'da bu türden afetlere kuraklık ve kıtlık açısından 1838-1845 ila 1869-1875 yılları arasında maruz kalmıştır. Uzun yıllar içerisinde tedrici olarak gelişmekte olan bu sinsî afet türünün önce yöre insanlarının bağımlı olduğu yiyecek kaynaklarını tüketmekte, yetersiz ulaşım alt yapısı ve sulama kaynakları nedeniyle de piyasalarda kıtlığa ve akabinde pahalığa sebebiyet vererek hayatı olumsuz yönde etkilemeye başlamaktadır. Afetin etki süresi yöreden yöreye değiştiği için afet sahasının tespiti bir hayli güçleşmekte ve alınacak tedbirler bir anda afet sahasına ulaştırılamamaktadır. Kuraklık, kıtlık ve pahalılık beraberinde yerleşik kitleleri harekete geçirerek kuraklık süresine bağlı olarak onlarca sene sürecek olan bir tür göçmen hayatını başka şehirlerde aktif hale getirmiştir. Böylelikle kuraklık sahasına ait olan açlık, sefalet, pahalılık ve salgın hastalık sorunu göçlerle, kuraklık sahasına hem civar olan ancak etkilenmeyen normal bölgelere de sirayet ettirip resmi makamları meşgul etmiştir. 1826 yılında başlayıp 1870'lere kadar varlığını Isparta ve Antalya yöresinde hissettiren çekirge istilası da benzer türden bir tahribat seyri izlemiştir. Ancak bu tahribatta ana unsur çekirge olduğu için sahadaki beslenme kaynağına bağlı olarak varlığını kuvvetlendirmiş ya da azaltmıştır. Ayrıca yumurtlama evresi ve kısa yaşam süreleri bu afetin sahadaki sürekliliğini ya da şiddetini azaltmıştır. Yine de Konya halkı için etkisini uzun sürelere yayarak sinsî bir şekilde gelişen kuraklık kadar uzun soluklu ve tehlikeli bir afet türüdür. Konya Vilayeti'nde meydana gelen kuraklık, kıtlık, enfeksiyon ve göç vakalarında başlıca amil kurak hava şartlarıdır. Bu durum ise yalnızca Konya'da değil Osmanlı coğrafyası, İtalya, Fransa, İspanya, İrlanda, Amerika, Çin, Hindistan ve İran'da da hissedilmiştir. Özellikle bu kuraklık afetinin ekvator kuşağına yakın güzergâhlardaki aynı senelere tesadüf eden ve oldukça geniş bir küresel sahaya yayılan

etkileri dünya dışı etkileri devreye sokar. Güneşte meydana gelen solar patlamalar ve aktiviteler bazı dönemlerde yoğunlaşmakta ve dünyaya gelen ısıl dalgalar yoğunlaşmaktadır. Özellikle 1845 tarihli kuraklık afetinde Osmanlı devlet yetkililerin raporunda güneşin sıcaklığı yüzünden otların ateş olmadan tutuştuğu ve kuraklık sahası üzerinde güneşin kızdırması sonucunda yer yer yangınların meydana geldiği kaydedilmiştir. Bu durum dünyadaki afetler üzerinde kozmik etkilerin bir kez daha gözden geçirilmesi ve ciddiye alınmasına yönelik göksel bir uyarı olsa gerektir. Güneşin ya da ayın çekim etkisinin harekete geçirdiği küredeki faylar üzerinde etkileri yeterince incelenmiş midir bilinmez. Bilinen yegane gerçek muazzam bir bilgi kirliliği içinde yüzeysel yorumlarla afetlerin irdelenmeye devam edildiği yönündeki sosyal medya tespitleridir. Daha girift bilimsel tespitlerin ise yeterli araştırmacı ve duayen ilim erbabının nedreti yüzünden askıya alındığı belirtilebilir. Böylelikle güneşin ısıl aktivitesinin belli bir süre sonra yerini soğumaya bırakacağı ve dünyanın aslında korkunç bir buzul çağına doğru gitmekte olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. Normalde dünyadaki alevlerde de meydana gelen sona doğru son bir parlama atraksiyonları güneşte de meydana gelmekte ve bünyesinde yürüttüğü füzyonda kullandığı ana elementi tüketme noktasında aşırı atarlı ve düzensiz parlamalarla dünyayı kavurabilmektedir. Eğer bu savımız doğru ise güneşin 1845, 1875 ve sonrasında görülen küresel ısı artışı üzerindeki etkileri kullandığı ana yakıtın tükenme aşamasına geçtiğini kanıtlar. Belki de güneşin bünyesinde kullandığı hidrojenin nükleer reaksiyonu yerini helyuma terk etmek ve kendini soğutarak dinlendirmek için yakın bir gelecekte yeniden devreye girmeye başlayacaktır. Doğu Akdeniz’de şimdilik rant için yapıldığı düşünülen doğal gaz rezervleri üzerindeki kavga ise bu süreçte yaşamsal bir mesele haline dönüşebilir. Bütün mesele bu doğal kaynakların yaklaşık 10.000 yıl süreceği hesaplanan bu buzul

çağında insan varlığını nereye kadar omuzlanacağına yönelik belirsizliktir. Bu durumda nükleer enerji uzun süreli dayanma gücü ile alternatifsiz bir ısı kaynağı olarak ilgi bekler.

Konya ise 1845, 1875 kuraklık sonrasında ortaya çıkan kıtlıklarında onlarca sene insanını kaybetmiş ve Konya dışındaki şehirlere göç vermiştir. 1869-1875 yıllarında meydana gelen göçlerin; özellikle Adana’nın büyük bir şehir olarak tarih sahnesine çıkışta ihtiyaç duyduğu insan kaynaklarını demografik yapıyı değiştirerek sağladığı düşünülmektedir. Aynı zamanda Ankara ve Konya üzerinden gerçekleştirilen ve İstanbul’u hedef alan göçlerin de yetenekli usta, sanat erbabı ve ilmiye sınıfından yetenekli zatlarla bu şehrin gelişimine katkı sağladığı iddia edilebilir. 1845 ve 1875 kıtlıklarının uğrak güzergâhlarından biri olan Bursa yöresi de kuraklık sahasından gelen afetzedeler sayesinde gelişmekte olan tekstil endüstrisi için ucuz iş gücü temin etmiş olmalıdır. Benzer şekilde 1838-1845 kuraklık ve kıtlığı esnasında Aydın-Denizli yörelerine doğru gerçekleşen ve Konyalı tekstilcilerin kadim tecrübeleri ile yöneldiği bu küçük kasaba kentlerdeki tekstil üretimini geliştirme ve artırma noktasındaki etkilerinin de ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Konya’nın yetenekli ve zanaatkâr kadim halkının doğal afetler nedeniyle civarında bulunan diğer Osmanlı kentlerini ya var ettiği ya da abad ettiği gerçeği unutulmamalıdır. Konya’da yitirilen nüfusun boşluğu ise beşeri bir afet olan savaşın ve esaretin pençesinden kurtulup gelebilen insanlar yani Balkan ve Kafkas göçmenleri ile doldurulmuş olmalıdır. (Yılmaz, 2017: 221-246)

Konya ve Ankara yörelerinde meydana gelen afetlerin devletin bekası açısından da önem arz ettiği anlaşılır. 1838-1845 kuraklık ve kıtlık hadisesinden sonra kötüleşen Osmanlı maliyesi ve demografik yapısının henüz afetin izlerini ve travmasını silemeden Rus Çarlığı ile 1853-1856 yılında harbe tutuşması olumsuz etkiler oluştur-

muştur. Batılı müttefiklerimiz İngiltere, Fransa ve Piyemento Krallıklarının teknoloji, kara ve donanma desteği olmaması halinde sonucun 93 harbi benzeri bir duruma dönüşeceği öngörülebilir. Nitekim 1869-1875 kıtlığında 1839-1845 kıtlığına benzer bir şekilde yaşanan ve Osmanlı halkını moral ve ekonomi yönünden sıfırlayan afetin üzerinden girilen 93 harbi (1877-78) pek çok vatan toprağının yitirilmesi gibi elim bir hadiseye neden olmuş ve devletin sonunu hazırlamıştır. Bu savaşların yitirilmesindeki en önemli etkinin Konya ve Ankara Vilayetlerini etkisi altına alan kuraklık afeti olduğu iddia edilebilir. Kuraklık sahasındaki halkın Osmanlı'nın asker, savaş topları ve ikmal malzemelerinin taşınmasını sağlayan lojistik nakliye hayvanlarını temin ettiği önemli bir potansiyel olduğu bilinir. Adeta Osmanlı'nın savaşın gereksinimlerini karşılamada antrepo görevi gören bu bölgenin harap olması Osmanlı'nın giriştiği savaşlarda da zayıf düşmesine sebebiyet vermiştir. Özetle Osmanlı Ankara ve Konya coğrafyasının feyz ve bereketi, bu coğrafya üzerinde yaşayanların müreffehlik seviyesi devletin de gücünü temsil eder bir mahiyettedir; ihtimam gösterilmesi elzemdir.

KAYNAKLAR

BOA.A.MKT.MHM., İ.DH., Nr. 385/25429
BOA.İ.DH., Nr. 422/27930
BOA.MVL., Nr. 666/76
BOA.A.MKT.MHM., Nr. 391/66
BOA. A.MKT. UM. 1323/62, 17 Nisan 1290
BOA.A.MKT.UM., 1323/77, 26 Mart 1290
Konya Şeriyeye Sicili, Nr. 98, s.44, Hüküm No: 265
Konya Vilayet Salnamesi, R.1305: 70
ERLER, Mehmet Yavuz (2012), *Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtlık Olayları (1800-1880)*, İstanbul: Libra Kitap ve Yayıncılık.

ERLER, Mehmet Yavuz (1998), "Hüdavendigâr'da Sel Baskınının Sosyo-Ekonomik Tesirleri (1911)", *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)*, İstanbul: S.XVIII, s.143-158.

ERLER, Mehmet Yavuz (2003), "Trabzon Vilayetinde Çıkan Yangın ve Etkileri", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:8.

ERLER, Mehmet Yavuz (2002), "Kıbrıs'ta Çekirge İstilas", *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, V.10, No.1, Mart: s.195-205.

ERLER, Mehmet Yavuz (2007), "Meşrutiyet İdaresi Altında Erzurum Sel Baskını 1910", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Yıl:6, Sayı:11: s.31-63.

ERLER, Mehmet Yavuz (2010), "1869-1875 Osmanlı Kıtlığının Yemek Kültürüne Olan Etkileri", *Yemek ve Kültür*, Sayı:21, İstanbul: Çiya Yayınları, s.48-56.

ERLER, Mehmet Yavuz (2000), "The Effects of Natural Disasters on the Province of Konya with a Special Referance To Economic and Social Aspects of the City", *International Congress On Ottoman Empire With All Aspects In 700 th Anniversary of Its Establishment 7-9 Nisan 1999*, Yay. Haz. Alaaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.

TOPKAYA, Adem (2007), *Salnamelere Göre Konya Vilayeti (Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapı)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.

YILMAZ, Mehmet (2017), "Konya'da Tatar Yerleşimleri", *Konya Araştırmaları Göç ve İskân*, Ed. Alaattin Aköz – Doğan Yörük, Konya: Palet Yayınları, s.221-250.

Zeki OĞUZ

KARAMAN HAVALİSİNDE KUBAN ÇERKEZLERİNİN İSKÂNI

Mehmet YILMAZ*

ÖZET

1829 Edirne Antlaşması ile Kuban bölgesini ele geçiren Ruslar, Dinyeper ve Don Kazaklarını yerleştirebilmek için Çerkeslerin topraklarına el koymak isterler. Kuban bölgesinde kontrolü sağladıktan sonra, Çerkesleri ülkenin iç kesimlerine sürmeye karar verirler. 1860 yılında Çerkeslere, ya Rusya içlerine göçmeyi kabul edin, ya da vatanınızı terk edin denilir.

Tarihte '*Büyük Sürgün*' adı verilen göçte, Karadeniz'de binlerce kayıp veren Çerkesler, çaresiz Osmanlı topraklarına göç ederler. Uzaklığı sebebiyle, ilk yıllarda Konya vilayetine pek fazla Çerkes muhacir gönderilemez. Fakat ülkede boş arazi kalmadığından, 1890 yılında gelen 2.000 hanenin yarısından fazlası Konya vilayetine sevk edilir. İlk etapta, kıyı kesimlerinde yerleştirilen Çerkeslerin çoğu sıtmadan kırılır. Kurtulanlar ise çareyi, rakım bakımından daha yüksek yerlerde ararlar. Bunlardan yaklaşık 150 hanesi Karaman havalisinde iskân edilirler.

* Dr.Öğr.Üyesi, Selçuk Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
m.yilmaz@selcuk.edu.tr;
myilmaz32@gmail.com

Kuban muhacirlerinin Eminler ve Gökçe köy’de iskânlarını konu alan bu çalışmada, Çerkeslerin Kafkasya’dan sürgünleri, yolculuk sırasında çekilen çeşitli eziyetler ve iskân sırasında yaşanan bazı güçlükler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kuban Çerkesleri, Büyük Sürgün, Kafkasya, Konya, Göç, İskân.

THE SETTLEMENT OF KUBAN CIRCASSIANS AROUND KARAMAN

ABSTRACT

The Russians who captured the region of Kuban with the Edirne Accord in 1829 wanted to capture the lands of Circassian areas so that they can settle the Qazaq people from Dinyeper and Don. After they took the control of Kuban region, they decided to force the Circassians to move into inland regions. In 1860, Circassians are ordered either to move towards the inlands or to leave from their homelands.

The Circassians who gave thousands of casualties during the migration which is called “*The Big Exile*” in the history despairingly moved to the lands of Ottoman Empire. Due to its distance, not many Circassian migrants were sent to the province of Konya. However, more than half of the 2.000 households who came in the year of 1890 were sent to Konya since there isn’t enough space in the other parts of the country. Most of the Circassians who were settled on the coasts at the first stage died of malaria. The survivors looked for a remedy at higher altitudes. About 150 households of them are settled around Karaman.

In this study which deals with the settlement of Kuban emigrants in Eminler and Gökçe Köy various sufferings encountered during their journey and some problems occurred during the settlement will be discussed.

Keywords: Kuban Circassians, The Big Exile, Caucasia, Konya, Migration, Settlement.

GİRİŞ

Kuzey Kafkasya’nın en kadim halklarından olan Çerkesler, coğrafi bakımdan öncelikle Kuban ve Kabartay Çerkesleri olmak üzere ikiye ayrılırlar. Aynı zamanda Doğu ve Batı Çerkesleri diyebileceğimiz bu iki kavmin arasında, Kafkasya’nın en yüksek tepesi olan Elburuz (5.642 m) ile bu zirveden doğan Kuban nehri yer alır. Bu kavimlerden çoğunluğu oluşturan Kuban Çerkesleri kabileler halinde Karadeniz ile Kuban nehri arasındaki derin vadilere dağılmışlardır. Elburuz zirvesinin kuzey doğusunda yer alan Kabartaylılar ise yukarı Terek ile Kuma nehrinin yukarı kolları arasındaki vadilerde yaşarlar¹.

Çerkes adı ilk defa Türkler tarafından verilmiş ve genellikle Osmanlılar ile Ruslar tarafından kullanılmıştır². Bu adı pek kullanmayan Çerkesler, kendilerini daha çok kavim isimleriyle anmayı tercih etmişlerdir³. Bu kavimler Abzeh, Şapsığ, Hatukay, Bjeduş, Çemguy, Kabardey, Besleney, Ubıh, Mahoş, Mamheğ, Natuhay ve Janeler olup, adlarını bağlı buldukları beyler ya da yaşadıkları coğrafi bölgeden almışlardır⁴. Ayrıca bölgede yaşayan diğer halklardan kendilerini ayırabilmek için aralarında hemşeri anlamına gelen ‘Adıge’ adını da kullanırlardı⁵. Ancak bölgedeki feodal kültürün

1 John F. Baddeley, Rusların Kafkasya’yı İstilas ve Şeyh Şamil, Çev. Sedat Özden, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1989, s.18-33.

2 Çerkes kelimesi, Türkçe’de ‘Çerkes’ veya ‘Çerkez’, Arapça’da ‘Şerakes’, Rusçada ‘Cherkess’ ve Batı dillerinde de ‘Circassian’ şeklinde ifade edilmektedir. Bz. Cemile Şahin, “Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu’da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya-Maksudiye Köyü Örneği”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, V/8, 2016, s.2783.

3 Morirz Wagner, Kafkas Rus Savaşında Çerkesler-Çeçenler-Kazaklar ve Gürcüler, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1999, s.21.

4 Bu kavimlerden Mahoş, Mamheğ, Natuhay, Janeler Kafkas Savaşları ve sürgünler sırasında yok olmuşlar ya da diğer kavimlere karışmışlardır. Bkz. Murat Topçu, “Anadolu’da Kafkas Göçmenlerinin Etnik Yapısı, Yerleşimi ve Nüfusu”, 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalıhoğlu, Balkar-Ircica, İstanbul 2014, s.416.

5 Şahin, “Maksudiye Köyü Örneği”, s.2783.

etkisiyle hiçbir zaman düşmanlarına karşı ortak bir cephe oluşturamamışlardı⁶. Hırsızlık ve saldırıganlıkları yüzünden hiç kimse Kuban'ın iç kesimlerinde Çerkes topraklarına gitmek istemezdi⁷. Aynı kökten olmakla beraber kavimler arasında keskin bir dil farkı mevcuttu. Sayıları on ikiyi bulan kavimlerin içinde dil bakımından en uzak olanı Ubıhlardı. Bir Ubıh ile Makhoş ya da Kabardey'in anlaşması oldukça zordu. Aralarındaki dil farkı fazla olduğundan, kavimler arasındaki toplantılarda Kafkas halklarının ortak dili olan Tatar Türkçesi konuşurlardı⁸.

XVIII. yüzyıl sonlarına kadar putperest olan Çerkezler, 1781 yılında Soğucak muhafızı Ferhat Ali Paşa tarafından Osmanlı'ya bağlanmışlardı⁹. Bu tarihten itibaren Çerkesleri dinen kendi yanlarına çekmek isteyen Osmanlılar ile Ruslar arasında kıyasıya bir mücadele yaşanmıştı. Tedricen putperestliği terk eden Çerkeslerin peyderpey Müslüman olmasıyla bu mücadeleyi Osmanlılar kazanmıştı¹⁰. Eski dini inançlarını uzun müddet unutamamış olsalar da içinde yer aldıkları Müridizm hareketi, Çerkesler arasında İslâm dinini, Hıristiyanlığın hiçbir zaman başaramayacağı milli bir din haline getirmişti¹¹.

Dönemin istatistiki verilerine göre XIX. yüzyılın ilk yarısında Kafkasya'da yaşayan Çerkeslerin 1,5 milyon civarında oldukları tahmin

6 James Forsyth, Kafkasya, Çev.Timuçin Binder, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 2019, s.325.

7 Jean Chardin, Chardin Seyahatnamesi, Editör. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s.106.

8 Wagner, Kafkas Rus Savaşında Çerkezler, s.21.

9 Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, C.III, İstanbul 1309/1893, s.382.

10 Ahmet Cevdet Paşa, Tezakir, C.I, Yhz. Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1986, s.95.

11 Mary L. Henze, 19. Yüzyıl Seyyahlarına Göre Orta Kafkaslar'da Din, Çev. Ahmet E. Uysal, Ankara 1984, s.3.

edilmekteydi¹². Kafkas kavimlerinin çoğunda olduğu gibi, Çerkezlerde de sınıflı bir toplum mevcuttu. Müslüman olduktan sonra da devam eden bu sınıflı toplumda dört katman bulunmaktaydı. Yukarıdan aşağıya doğru beylere 'Pşi', asillere 'Verk', halka 'Tfekotl' ve kölelere de 'Psitl' adları verilmekteydi¹³. Bu sistemdeki köleler, savaşlarda ele geçirilmiş yabancı tutsaklar olmayıp, doğuştan köle kabul edilen Çerkezlerdi. Çağlar boyunca tüccarlar tarafından birçok ülkeye ihraç edilen Çerkez kölelerden bazıları, başta Osmanlı olmak üzere, satıldıkları ülkelerde çok üst makamlara kadar yükselebilmişlerdi. Hatta 1815 Viyana Kongresi'nde alınan kararlar Avrupa'da köle ticareti tamamen yasaklandığından, XIX. yüzyılda Kafkasya Osmanlı'nın tek köle kaynağı haline gelmişti¹⁴. Birçok bürokrat ve askerinin yanı sıra, haremde bulunan kadınların tamamına yakını Çerkez asıllıydı¹⁵.

Yukarıda kısaca tanıtılmaya çalışılan Çerkezler, XIX. yüzyıl başlarında Rusya hâkimiyetine girmişler ve gördükleri baskı karşısında çoğu anavatanlarını terk ederek Osmanlı topraklarına göçmüşlerdir. XIX. yüzyılda Anadolu'ya göç eden Çerkezlerden bir kısmı Konya vilayetinde iskân edilmiştir. Bu çalışmada, Kuban Çerkeslerinin Karaman Havalisinde iskânları ele alınacaktır.

12 Zarema Adzinova, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Çerkezya'nın Etnik Yapısı", Yeni Türkiye: Kafkaslar Özel Sayısı, C.IX, Ankara 2015, s.637.

13 Jabaghi Baj, Çerkezya'da Sosyal Yaşayış ve Adetler, Ankara 1969, s.85.

14 Fabio L. Grassi, Yeni Bir Vatan: Çerkeslerin Osmanlı İmparatorluğu'na Zorunlu Göçü (1864), II. Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2017, s.31.

15 Konumuzun önemi bakımından örnek verecek olursak, II. Abdülhamid'in annesi Tirimüjgan Hanım Çerkeslerin Şabsız kabilelerinden olup, I. eşi Naziked ve IV. eşi Müşfika hanımlar da Kafkas asıllıdır. XIX. yüzyılda Kafkasya dışından cariye gelmediğinden muhtemelen diğer 6 eşi ile beş ikbalinden tamamına yakını Kafkas menşeli olmalıdır. Bkz. M. Çağatay Uluçay, (1992), Padişahların Kadınları ve Kızları, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992, s.140,171-177.

Çerkeslerin Anadolu'ya Sürgünü

1556 yılında Astrahan Hanlığı'nı ele geçiren Ruslar, Terek Nehri'ne kadar sınırlarını genişletmişlerdir. Bu tarihten itibaren Kabartaylara doğru göz dikmekle beraber, Osmanlı'dan çekindiklerinden uzunca bir müddet Çerkez topraklarından uzak durmak zorunda kalmışlardır. 1556 yılında çizilen hudutta Kızlar, Mozdok ve Stavropol kaleleriyle beraber birçok palanga kuran Ruslar, sınır hattı boyunca Rusya Kazaklarını iskân etmişlerdi¹⁶.

1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı sırasında Osmanlı ordusunu yenilgiye uğratan Ruslar, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kabartayları ele geçirerek, doğudan Çerkez topraklarına girmişlerdir. 1784 yılında bağımsız Kırım Hanlığı'nın ilhakıyla sınırlarını Kuban nehrine kadar genişletmişlerdir. 1792 Yaş Antlaşması ile bu durumu kabul etmek zorunda kalan Osmanlı¹⁷, nihayet 1829 Edirne Antlaşması ile Batum'a kadar olan Kafkasya topraklarından çekilmek zorunda kalmıştır¹⁸. Ancak topraklarının kendilerinden habersiz Rusya'ya verilmesinden rahatsız olan Çerkezler, dinî bakımdan Halife'ye olan biatlarını sürdürmekle beraber, siyasi bakımdan Osmanlı'ya bağlı olmadıklarını beyan ederek, Edirne Antlaşması'nın Kafkasya ile ilgili hükümlerini tanımayacaklarını ilan etmişlerdir¹⁹. Bu nedenle İmam Gazi Muhammed tarafından başlatılan 'Müridizm' hareketine destek vermişlerdir²⁰. Başlangıçta dini bir hareket gibi görünen Müridizm, kısa bir zaman sonra bağımsızlık yanlısı milli bir harekete dönüşmüştür. Çerkes kavimleri arasında hem milli birlik duygu-

sunu güçlendirmiş hem de İslâmiyet'e bağlılıklarını kuvvetlendirmiştir. Son imam Şeyh Şâmil'in 6 Eylül 1859'da tasfiye edilmesinden sonra Müridizm hareketi, Çeçenistan ve Dağıstan'da sona ermiştir. Fakat Kuban Çerkesleri, 21 Mayıs 1864 tarihinde yapılan Kbaada²¹ muharebesine kadar direnişi sürdürmüşlerdir²².

Şeyh Şamil'in teslim olmasından sonra Kuzey Kafkasya'da strateji değiştiren Ruslar, Çerkeslerden ya Kuban nehrinin kuzeyindeki düzlüklere göçmelerini ya da Osmanlı topraklarına gitmelerini istemişlerdir. Bu nedenle Çerkesler, son direniş günü olan 21 Mayıs 1864 tarihini Çerkeslerin sürgün tarihi olarak kabul etmişlerdir²³.

Kuzey Kafkasya'dan 1858 yılında başlayan göçler, her yıl biraz daha artarak devam etmiş²⁴ ve 1864 baharından itibaren sürgün veya katliama dönüşmüştür²⁵. Fakat Çerkeslerin yaşadıkları toprakların tamamen boşalması halinde bölgenin çölleşeceğinden çekinen Ruslar, 1865 yılında tekrar strateji değiştirerek Kuzey Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına göçleri engellemeye çalışmışlardır. Hatta göç için çok ısrar edenlerden bazılarının üzerine asker göndermişlerdir²⁶. Bu nedenle, 1866 yılından itibaren Kafkasya'dan muhaceret azalmış

21 Günümüzdeki adı 'Krasnaya Polyana'dır.

22 Abdullah Saydam "Soykırımdan Kaçış: Cebel-i Elsineden Memâlik-i Mahrûsaya", 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Balkar ve İrcica İstanbul 2014, s.76.

23 Mehtap Ergenoğlu , "Kafkaslar'dan Anadolu'ya Uzanan Bir Göç Öyküsü: Mersin Atlılar Köyü", 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Balkar ve İrcica, İstanbul 2014, s.380.

24 Şadriye Güneş, "Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları", 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Balkar ve İrcica, İstanbul 2014, s.288.

25 Osman Köse, "Rusya'nın Kırım ve Kafkasya'da Hristiyan Nüfusu İskân Siyaseti (1770-1870)", 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Balkar ve İrcica, İstanbul 2014, s.129.

26 Güneş, "Kafkasya Göçlerinin Nedenleri", s.286-287.

16 Baddeley, Rusların Kafkasya'yı İstilas, s.45-46.

17 BOA, HAT, nr.32/1513, (1-2).

18 Sadık Müfit Bilge, Osmanlı Çağı'nda Kafkasya (1454-1829), Kitabevi, İstanbul 2012, s.240-356.

19 Baj, Çerkezya'da Sosyal Yaşayış, s.53-55.

20 Baddeley, Rusların Kafkasya'yı İstilas, s.228-242; Abdullah Saydam, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s.46.

ve küçük gruplar halinde akraba göçleri olarak devam etmiştir²⁷. Fakat 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nden sonra Kuzey Kafkasya'da asimilasyon politikası yeniden gündeme getirilmiştir. Bu sırada Müslümanların topraklarına el konulmaya hazırlanılması²⁸, Kuban Oblastı'na bağlı Yekaterinodar, Maykop ve Labinsky okruglarında yaşayan *Çerkeslerin* tekrar toplu göç için hareketlenmelerine sebep olmuştur²⁹.

Çerkeslerin Karaman'a Sevkleri

1859 yılında gönderilen yaklaşık beş bin Nogay muhacirlerinin iskânları sırasında birçok müşkülât çıkması nedeniyle, 1860'da başlayan ve 1864 yılında sürgüne dönüşen ilk göç dalgası sırasında Konya eyaletine pek fazla Çerkes muhaciri gönderilememiştir. Bu nedenle Çerkes muhacirlerinin Karaman havalisine ulaşmaları, tarihimizde 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir.

Karaman'a ilk ulaşan Çerkes muhacirlerinin 93 Harbi'nden hemen sonra Adana vilayetine sevk edilen muhacirlerden oldukları anlaşılmaktadır. 1880 yılına doğru Kuban havalisinden gelen Çerkes muhacirler, birkaç yıl Adana havalisinde kaldıktan sonra bölgenin havası ile uyum sağlamadıklarından, daha yüksek ve yaylak diye düşündükleri Karaman tarafına gitmeyi tercih etmişlerdir³⁰.

Öte yandan asimilasyon amacıyla, 1888 yılına doğru Kuban Oblastı'nda Müslümanların topraklarına el konulacağı söylentilerine oldukça sert tepki gösteren Çerkesler, Osmanlı topraklarına topyekûn

göç etmeye karar vermişler ve 24 bin hane adına müracaat ederek Rusya ve Osmanlı makamlarından göç için izin istemişlerdir. Rus makamlarından gerekli izinlerin alınması iki yıl kadar sürerken, bütün imkânsızlıklara rağmen Osmanlı, Kafkas muhacirlerine karşı her zaman açık kapı politikası izlemiştir. Ancak 1890 yazında sıra pasaportların çıkartılmasına gelince, Çerkeslerden yaklaşık %90'ını göç etmekten vazgeçmiştir. Bu sırada Osmanlı, göç hususunda kararlı olan yaklaşık 2 bin ailenin Adana ve Konya havalisindeki boş arazilerde yerleştirilmelerini kararlaştırmıştır.

1890 sonbaharında Yekaterinodar, Maykop ve Labinsky okruglarındaki *köylerinden yola çıkan Kuban Çerkesleri*, karayoluyla Karadeniz kıyısındaki Novorossiysk limanına ulaşmıştır. Limanda toplanan yaklaşık 9.500 muhacir, Flotte Volontaire adlı Rus *şirketinden* kiralanan vapurlara bindirilmek üzere dört kafileye ayrılır. 22 Ekim'den itibaren birer hafta ara ile Novorossiysk limanından İstanbul'a doğru yola çıkarılacak olan kafileler³¹, sağlık kontrolü ve resmi işlemleri yaptırmak üzere önce Anadolu Kavağı'na *uğrayacaklardır*. Karadeniz'den İstanbul'a girişte karantina noktası olan Kavak'ta pasaport ve sağlık kontrolleri yapılarak ellerine pratikaları³² verildiği sırada, kendilerine nerelerde iskân olunacakları bildirilecektir. Buna göre dört kafileden birisi Konya vilayetine bağlı Teke'de, diğerleri ise Adana vilayetinin Cebelibereket (Osmaniye) sancağında iskân olunacaktır. Teke sancağında yerleştirilecekler Antalya, Cebelibereket sancağında iskân olunacaklar da Mersin iskelesine sevk edileceklerdir

Berberindeki 2,400 muhacir ile birlikte Rusya adlı vapur ile 2 Kasım 1890 tarihinde Anadolu Kavağı'na ulaşan ilk kfile³³, burada resmi işlem-

27 Saydam, "Soykırımdan Kaçış", s.91.

28 Tercüman-ı Hakikat, nr.3043, s.3; Çerkeslerin göçünden sonra geride kalan topraklar Hıristiyanlara dağıtılacaktır. Bkz. BOA, DH.SYS, nr.1316/75.

29 BOA, MV, nr.50/51.

30 Bu bilgiler Gökçe köy sakinlerinden Abidin Öneydin'dan alınmıştır (22 Mart 2019).

31 BOA, MV, nr.50/51.

32 Bulaşıcı hastalık bulunmadığına dair belge.

33 BOA, DH.MKT, nr.178/3; Levant Herald, nr.34,11 February

ler için 2 gün bekletildikten sonra aynı vapurla tekrar yola çıkarılmıştır³⁴. Kavak'ta Teke sancağında iskân olunacakları duyurulan bu ilk katile, yolda önemli bir sorunla karşılaşmadan 8 Kasım tarihinde Antalya iskelesine ulaşmıştır³⁵. Ancak 2.116 muhacir ile arkadan gelen ikinci katileyi taşıyan vapur³⁶, Mersin iskelesinde yolcularını boşalttıktan hemen sonra Çerkeslerin daimi iskân bölgeleri olan Cebelibereket sancağında kolera salgınının çıktığı duyulmuştur³⁷. Cebelibereket'e gidemedikleri için Adana'da cami, mescit, medrese ve hanlara sığınan muhacirler, yağmur ve soğuktan perişan olmuşlardır³⁸.

Yine bu sırada kolera salgınının Mersin'in bazı köylerine ulaştığı görülünce³⁹, iskele civarında karantina uygulaması başlatılmıştır⁴⁰. Bu nedenle Mersin'e yaklaşmakta olan 3. Katileyi taşıyan vapurun kaptanına telgraf çekilerek Taşucu iskelesine gitmesi istenmiştir⁴¹. Fakat bu sırada Taşucu iskelesi büyük gemilerin yanaşmasına uygun olmadığından açık denize demir atmak zorunda kalan vapur, 2.308 kişiden oluşan 3. katileyi filikalar yardımıyla tehlikeli bir biçimde iskeleye çıkartabilmiştir⁴².

Oldukça ıssız olan Taşucu'nda, muhacirleri karşılamak için hiçbir hazırlığın yapılmadığı görü-

lür. Cebelibereket'te başlayıp Adana tarafında birçok köy ve kasabayı saran kolera nedeniyle yollarına devam edemeyecekleri anlaşılır. Taşucu'nda kış günü açıkta kalarak ayazda perişan olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan muhacirler, çaresiz yönlerini değiştirerek, Silifke'ye doğru gitmek zorunda kalmışlardır⁴³. Ne var ki bu sırada Adana vilayetine bağlı İçel sancağının merkezi olan Silifke⁴⁴, oldukça küçük bir yerleşim yeri olduğundan 2.308 muhaciri barındıracak konumda değildir. Bu nedenle kısmen çadırlara yerleştirilebilen muhacirlere⁴⁵, daimi iskân için bazı boş araziler gösterilmiştir. Ancak kendilerine teklif edilen yerleri beğenmeyen muhacirler, ısrarla Adana veya Konya havalisine gitmek istediklerini belirtmişlerdir⁴⁶. Ne var ki bunların Adana tarafına gitmeleri pek mümkün görülmemektedir. Çünkü kendilerinden önce 2. katile ile gelen Çerkesler, Adana'da sığındıkları cami, mescit, medrese ve hanlarda soğuk ve yağmurdan perişan haldedirler⁴⁷. Hatta iskân konusunda Adana'dan ümitlerini kestiklerinden, Karaman tarafına gitmek istemektedirler⁴⁸.

Kafkasya'dan göçerlerken Osmanlı'dan beklentilerinin oldukça yüksek olduğu anlaşılan muhacirlerin Silifke'de tutulmaları mümkün olmamıştır. Haklı sebeplerle Adana havalisine gitmelerine de izin verilmemiştir. Bu nedenle bahar aylarında sıcakların başlamasıyla beraber Mut tarafına çekip gitmişlerdir⁴⁹. Zaten bu sırada iyice yaklaşan kolera salgınının Silifke tarafına doğru

1891, s.5.

34 Tercüman-ı Hakikat, nr.3697, 24 Teşrinievvel 1306/5 Kasım 1890, s.2.

35 BOA, DH.MKT, nr.1791/79; Levant Herald, nr.34, s.5.

36 BOA, DH.MKT, nr.1782/116.

37 BOA, DH.MKT, nr.1781/60 (1); Tercüman-ı Hakikat, nr.3702, 30 Teşrinievvel 1306/11 Kasım 1890, s.2.

38 BOA, Y.PRK.AZJ, nr.18/30 (2).

39 BOA, DH.MKT, nr.1784/24 (1).

40 BOA, İD, nr. 1205/94349.

41 BOA, DH.MKT, nr.1789/101; nr.1790/112.

42 BOA, DH.MKT, nr.1790/112; DH-EO, nr.285-1307/32, s.50, Tercüman-ı Hakikat, nr.3710, 7 Teşrinisani 1306/19 Ekim 1890, s.2.

43 BOA, DH-EO, nr.285-1307/32, s.50, Tercüman-ı Hakikat, nr.3710, s.2.

44 Bu sırada İçel sancağı Silifke, Anamur, Mut, Ermenek ve Gülnar kazalarından oluşmaktadır. Bkz. Ensar Köse, Doğan Atlay, Mut (Claudiospolis), Mut Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2005, s.93, 102; BOA, ŞD, nr.2124/18.

45 BOA, DH.MKT, nr.1791/79.

46 BOA, DH.MKT, nr.1840/7.

47 BOA, Y.PRK.AZJ, nr.18/30 (2); DH.MKT, nr.1782/116.

48 BOA, DH.MKT, nr.1831/19.

49 BOA, Y.EE, nr.109/2 (26); DH.MKT, nr.1974/47.

ulaşma tehlikesi vardır⁵⁰. Ayrıca Kafkas Dağlarının yüksek kesimlerindeki soğuk bölgelerden gelen ve genel olarak sıcak sahil kenarlarını sevmeyen Çerkesler, serin yaylalarda yerleşmek istemektedirler⁵¹. Bu nedenle yaz aylarının gelmesiyle beraber Mut'un havasıyla intibak edemeyen Çerkeslere, Adana vilayeti sınırları dâhilinde bulunan Mut yaylalarında yer gösterilmiş ve bu yaylardan, Mut'un 44 km kuzeyinde Ömerözü yaylasını beğenmişlerdir⁵². Ancak rakımı 1500 m'yi geçen ve günümüzde Demirkapı köyünün 1,5 km güney batısında yer alan bu yaylada fazla yaşayamamışlardır. Burası dağ başı olduğundan, soğuktan ve açlıktan perişan olmuşlardır. Aralarında ölümler sıklaşınca, tamamen kırılmalarından korkan Muhacirin Komisyonu, 1892 başlarında Karaman tarafına sevklerine karar vermiştir⁵³. Muhtemelen hava şartlarına uyumsuzluk nedeniyle Çerkesler arasında hastalık, daha Silifke'de iken başlamış ve Ömerözü'nde kırgına dönüşmüştür. Burada vefat edenler, *Mezar Bucağı* adı verilen yayla mezarlığına defnedilmişlerdir⁵⁴. Demirkapı köyü sınırları içinde 101 ada, 82-89 parseller⁵⁵ civarında Çerkes yerleşimlerinin izleri çok az da olsa hâlâ mevcuttur⁵⁶.

50 BOA, DH.MKT, nr.1791/79.

51 Çerkeslerin genellikle 'biz yüksek yerlere alışık olduğumuzdan, öyle sahil ve sıcak yerlerde yaşayamayız' diyerek yüksek rakımlı yerleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bkz. BOA, İ.DH, nr.1226/95953.

52 Ali Gülcan, Karaman Mahalle, Kasaba ve Köyleri Tarihçesi, Yhz. M. Yavuzaslan, Karaman 1989, s.188-189.

53 BOA; ŞD, nr.1717/38; İ.DH, nr.1301/50 (1); DH.MKT, nr.1965/57; BEO Vilâyet Gelen-Giden, nr.161, 1310.CA/49, s.26.

54 Buradaki mezarların çoğu, vaktiyle Ömerözü yaylasında vefat eden Yörüklerle aittir.

55 Parsel sorgu için bkz. <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/ida-ri/146248/101/82/1575160393754>

56 Bu bilgiler 30 Ekim 2019 tarihinde Demirkapı köyü sakinlerinden Erdal Aslan'dan alınmıştır. Harita teknikeri olan Arslan, çevresi tarafından tarihe meraklı amatör bir araştırmacı olarak tanınmaktadır.

Karaman'da Kurulan Çerkes Köyleri

Muhacirin Komisyonu tarafından 1892 başlarında Ömerözü yaylasından Karaman'a sevk edilen Çerkesler, kısa sürede Karaman'a ulaşmışlardır. Önce şehir içindeki medrese ve hanlarda geçici olarak iskân edilmişlerdir. Arkadan gelenlerle birlikte, 1892 güzünde Karaman merkezine ulaşan Çerkeslerin 180 hanede 870 nüfus oldukları ulaştıkları görülmektedir. Bunlardan 66 hanede 283 nüfus Ereğli'ye sevk edilerek Belceağaç mevkiinde yerleştirilmişlerdir⁵⁷. Karaman'da kalanlar ise iki köyde iskân edilmişlerdir.

Eminler

1891 Eylül'ünde Karaman'a gelen Çerkes muhacirlerinden 66 hane Ereğli'ye gönderildikten sonra geride kalanların iskânları için yer bulmakta güçlük çekilmiştir. Çünkü daha önceden Konya'ya gelmeleri planlanmadığından, başta kaymakam olmak üzere, bütün mahalli yöneticiler hazırlıksız yakalanmışlardır. Bu durumu gören Karaman'ın köklü ailelerinden Kanaçzâdeler'den ve Mevlevi tarikatı ileri gelenlerinden iki kez Karaman belediye başkanlığı yapmış olan Ali Ramiz Çelebi, Karadağ'ın güneyinde, Eminler⁵⁸ mevkiindeki arazilerini muhacirlere dağıtmak üzere bağışlamıştır⁵⁹.

Çerkeslerin uzaktan akrabası olan Konya Redif taburu komutanı Miralay Mehmet Bey'in, 1891 sonlarında bizzat Karaman'a gelerek bunların iskânlarıyla bizzat ilgilenmiştir. Eminler'de kurban kesilerek yapılan tören sırasında muhacirlere önce arazi dağıtımı yapılmıştır. Ancak mevsim kış olduğundan muhacirlere dağıtılacak evlerin inşaa-

57 BOA, ŞD, nr.1717/38;

58 Bu sırada Eminler, tarihi çok eski metruk bir köydür. 1518'de 53, 1583 'de de 149 nefer Müslüman reâya yaşamaktaydı. Bkz. Alâattin Aköz, XVI. Asırda Karaman Kazası, Yayınlanmamış doktora tezi, Konya 1992, s.87.

59 Gülcan, Karaman, s.189.

tına hemen başlanılmamıştır. Muhacirlerin kış ortasında açıkta kalmamaları için inşaatlar tamamlanana kadar çevre köylere dağıtılarak misafir edilmeleri kararlaştırılmıştır⁶⁰. Nihayet bahar mevsimi ile birlikte başlanılan inşaatların 1892 Ekim’inde tamamlanmasından sonra, 114 hânedeki 587 nüfus aralarında kura çektiler ve evlerine yerleştirilmiştir. Bunların kurdukları köye yeni bir ad verilmiş ve eski ismi olan “Eminler” adıyla devam etmesi kararlaştırılmıştır⁶¹.

Bu köyde yerleşenler, Kuban bölgesinin Maykop okruğundan gelmişlerdir. Köyde yerleşenlerin tamamı Çerkeslerin Abzeh boyundandır. Göçten sonra Kafkasya ile hiçbir iletişim kurmadıklarından, hangi köylerden geldiklerini hatırlamamaktadırlar.

1970’lerden sonra Eminler’den şehre doğru göç yaşanmaya başlamış ve zamanla köyün nüfusu azalmıştır. Köyde kalanlar çiftçilik ve hayvancılıkla geçimlerini sağladıklarından yaz ve kış nüfusu çok değişken değildir. Köyde günümüzde 45 aile yaşamaktadır. Evlilik yoluyla gelenler dışından dışarıdan göç almamıştır.

Öte yandan Eminler’de yerleştirilen muhacirlerden 4 hânedeki 17 nüfus, anlaşmazlığa düşmüş ve buranın 3 km kadar batısında bulunan Mandason (Demiryurt) köyünden ev ve toprak satın alarak kendi imkânları ile yerleşmişlerdir. Anlaşmazlığın nedeni, farklı kabilelerden oldukları için dışlanmalarıdır. Bu olayın tarihi pek iyi bilinmemekle beraber, 1903 yılından sonra gerçekleştiği anlaşılmaktadır⁶². Bu dört ailede üçünün soyu devam etmekte olup, Hacı Faruklar, Ramazan Çavuşlar ve Sarı Aliler sülalesi olarak bilinirler. Köydeki Tatarlarla

ilişkileri iyi olduğundan Eminlerin aksine, Mandason’da Çerkeslerin nüfusu artmış ve günümüzde 16 haneye çıkmıştır.⁶³

Gökçe Köy

Karaman’ın 18 km güneyinde ve Mut karayolu üzerinde bulunan bu köy, XVI. yüzyılda mevcut olan köylerden birisidir⁶⁴. İlk sakinleri dağıldıktan sonra uzun yıllar Bolacalı Yörükleri tarafından yaylak olarak kullanılmıştır. İçel bölgesinde oldukça kalabalık bir cemaat olan Bolacalı Yörüklerinin buraya gelişleri XVIII. yüzyıl başlarında olduğu sanılmaktadır. Çünkü bazı şekavet olaylarına karışan Bolacalılar, 1708 yılında Silifke ve Mut civarında iskân edilerek yerleşik hayata geçirilmişlerdir⁶⁵. Bu tarihlerden sonra yarı göçebe olarak hayatlarını sürdürdüklerinden her sene yaz aylarında Gökçe köye gelip gitmeye başlamışlardır. XIX. yüzyılda Bolacalı Yörüklerinin kesme taştan yaptıkları şirin cami, günümüzde hâlâ kullanılmaktadır.

Anlatılanlara göre bu köyde yerleştirilen Çerkesler, 1878 yılında Kafkasya’dan göç etmişlerdir. Önce İstanbul’da bir müddet kaldıktan sonra Konya’ya gönderilmişlerdir. Fakat Konya’da iskânları mümkün olmadığından İstanbul’a firar etmişlerdir. Yine İstanbul’da bir müddet bekletildikten sonra, İskân amacıyla Adana’ya sevk edilmişlerdir. Koleraya ve sivrisinek yüzünden Adana tarafında yaşayamayacaklarını anlayınca Silifke ve Mut üzerinden Karamana gelmişlerdir⁶⁶. Günümüzde, Karaman’a ne zaman geldiklerini hatırlayamamaktadırlar. Fakat 1890 yılında evrakta sahtecilik yapılarak Çer-

60 Tercüman-ı Hakikat, nr.4041, 18 Kanunusani 1307 30 Ocak 1892, s.3.

61 BOA, İD, Nr. 1310. B/17; ŞD, nr.1717/38; BEO, Vilâyet Gelen-Giden, nr.161, 1310.CA/43, s.25-1310.C/49, s.26.

62 Bu bilgiler 1994 tarihinde Mandason/Demiryurt köyü muhtarı Kasım Koç’tan alınmıştır (9 Nisan 1994).

63 Bu bilgiler köy sakinlerinden Serdar Koç’tan alınmıştır (16 Aralık 2019).

64 Osman Gümüşçü, XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2001, s.60.

65 Yusuf Halaçoğlu, Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650), C.I-II, TTK Yayını, Ankara 2009, s.83,129.

66 Bu bilgiler 1994 yılında Gökçe köy nüfusuna kayıtlı emekli sayman Recep Koyuncu’dan alınmıştır.

kes gençlerin haksız yere askere alınma teşebbüsünden hareketle, bu tarihin 1885 yılından sonra olduğu tahmin edilmektedir⁶⁷.

Bolacalı Yörüklerinin ifadesine göre, Karaman'a Çerkeslerin gelmesinden sonra, Gökçe köyde yaşamakta olan Bolacalılar, köyü terk ederek Mut'un yaylalarından Demirkapı'ya gitmişlerdir. Bu sırada Gökçe köyde yaylayan Yörüklerin sayısı çok az olduğundan, Çerkeslerle aralarında herhangi bir tartışma yaşanmamıştır⁶⁸.

Çerkeslerin yerleştirilmesinden sonra köye yeni bir ad verilmemiş ve köyün adı, eskiden olduğu gibi Gökçe olarak kalmıştır. Bu nedenle, bu köyde Çerkes muhacirlerinin yerleştirilmesi ile ilgili bir padişah iradesi çıkarılmamıştır. Yine müteakip senelerde yazılı kayda geçirilecek bir işlem de yapılmamıştır. Bu yüzden Gökçe köyde yerleştirilen Çerkeslerle ilgili arşiv kayıtlarına rastlanılmamaktadır. 1897 Konya Salnamesi'nde köyün nüfusu 39 hanede 137 kişi olarak görülmektedir⁶⁹.

Gökçe köyüne yerleşen Çerkeslerin tamamı Abzah boyunun Berzeg kabilesindedir. Çerkeslerde kabilecilik çok önemli olduğundan, 1891 yılında Karaman'a gelen gruptan, bu köye yerleşenler olmamıştır. Bu köyden Remzi Birant, 1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti milletvekilliği yapmıştır. Yine bu köyden Cahit Yılmaz, 1961-1965 yılları arasında Adalet Partisi milletvekilliği görevinde bulunmuştur.

1970'li yıllardan sonra köyde okuyup tahsil yapanlar çoğalınca, köyden şehre doğru nüfus hareketi başlanmıştır. Günümüzde kış nüfusu 3 haneye kadar düşmektedir. Pek çok kişi köyü yazlık gibi kullandıklarından, yaz aylarında nüfus 50 ha-

neye kadar çıkmaktadır. Bunların 10 hanesi Çerkes, diğerleri köyden yazlık için arsa ve ev alan Karamanlılardır⁷⁰.

SONUÇ

1859 yılından itibaren Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına Çerkes muhacirler gelmeye başlamıştır. İlk dönemlerde İstanbul'a uzaklığı sebebiyle, Konya eyaletine pek fazla Çerkes muhacir gönderilememiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Kuban havalisinden yeni bir göç dalgası başlamış ve 1890 yılında hicret eden **çok sayıda Çerkes** muhacirinden 153 hanede 724 kişi Karaman'a gönderilerek Eminler ve Gökçe köyde iskân olunmuşlardır.

Çerkes muhacirleri, Kafkasya'dan kendi kültür ve gelenekleriyle gelmişler ve uzun müddet kendi kültürlerini muhafaza etmeye çalışmışlardır. Yaşlılara saygı, nişan, düğün ve bayram gelenekleri ile mutfak kültürü hâlâ yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle 1950'lilere kadar dışarıdan kız alıp vermemeye çalışmışlar ve genellikle civar köylerdeki Çerkeslerle evlenmişlerdir. Fakat günümüzde bu kapalı toplum özelliği kırılmış ve yerli halk ile uyum sağlamışlardır. Fakat en önemli problem, bütün ülke genelinde olduğu gibi, köyden şehre göçtür. Özellikle Gökçe köyde, yakın bir tarihte hiç kış nüfus kalmayacakmış gibi gözükmektedir.

67 BOA, DH.MKT, nr.1772/87.

68 Bu bilgiler, Demirkapı köyü sakinlerinden Erdal Aslan'dan alınmıştır (30 Ekim 2019).

69 Salnâme-i Vilayet-i Konya, (H.1314/M.1897), Konya Vilayeti Matbaası, Def'a 27, s.344.

70 Bu bilgiler köy sakinlerinden emekli Abidin Ünal'dan alınmıştır (17 Mayıs 2019)

KAYNAKLAR

BOA ARŞİV BELGELERİ

DH-EO, nr.285-1307/32, s.50, BOA,

BOA, DH.MKT, nr.1772/87.

DH.MKT, nr.1965/57;

DH.MKT, nr.178/3; nr.1781/60; nr.1782/116;
nr.1784/24; nr.1789/101; nr.1790/112; nr.1791/79;
nr.1974/47; nr.1782/116; nr.1831/19; nr.178/3;
nr.1840/7.

DH.SYS, nr.1316/75.

HAT, nr.32/1513.

İD, nr. 1205/94349. nr. 1310. B/17.

İ.DH, nr.1226/95953. İ.DH, nr.1301/50.

MV, nr.50/51.

ŞD, nr.1717/38; ŞD, nr.1717/38; nr.2124/18;

Y.EE, nr.109/2 (26);

Y.PRK.AZJ, nr.18/30.

Vilâyet Gelen-Giden, nr.161, 1310.CA/43;
nr.161, 1310.CA/49.

SÜRELİ YAYINLAR

Salnâme-i Vilayet-i Konya, (H.1314/M.1897),
Konya Vilayeti Matbaası, Def'a 27.

Levant Herald, nr.34, 11 February 1891.

Tercüman-ı Hakikat, Tercüman-ı Haki-
kat, nr.3043, 20 Temmuz 1304 /9 Ağustos 1888;
nr.3697, 24 Teşrinievvel 1306/5 Kasım 1890;
nr.3702, 30 Teşrinievvel 1306/11 Kasım 1890; Ter-
cüman-ı Hakikat, nr.3710, 7 Teşrinisani 1306/19
Ekim 1890; nr.4041, 18 Kanunusani 1307/30 Ocak
1892.

KİTAP VE MAKALELER

ADZINOVA, Zarema, "XIX. Yüzyılın İlk

Yarısında Çerkezya'nın Etnik Yapısı", *Yeni Tür-
kiye: Kafkaslar Özel Sayısı*, C.IX, Ankara 2015,
ss.637-641.

AHMET Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C.III,
İstanbul 1309/1893.

AHMET Cevdet Paşa, *Tezahir*, C.I, Yhz. Ca-
vid Baysun, Türk Tarih Kurumu, Ankara1986.

AKÖZ, Alâattin, *XVI. Asırda Karaman Kaza-
sı*, Yayınlanmamış doktora tezi, Konya 1992.

BADDELEY, John F., *Rusların Kafkasya'yı
İstilas ve Şeyh Şamil*, Çev. Sedat Özden, Kayihan
Yayımları, İstanbul 1989.

BAJ, Jabaghi, *Çerkezya'da Sosyal Yaşayış ve
Adetler*, Ankara 1969.

BİLGE, Sadık Müfit, *Osmanlı Çağı'nda Kaf-
kasya (1454-1829)*, Kitabevi, İstanbul 2012.

CHARDIN, Jean, *Chardin Seyahatnamesi*,
Editör. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstan-
bul2014, s.106.

ERGENOĞLU, Mehtap , "Kafkaslar'dan
Anadolu'ya Uzanan Bir Göç Öyküsü: Mersin At-
lılar Köyü", 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya'da
Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Meh-
met Hacısalihioğlu, Balkar ve İrcica, İstanbul 2014,
ss.371-399.

FORSYTH, James, *Kafkasya*, Çev.Timuçin
Binder, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 2019, s.325.

GRASSI, Fabio L. Grassi, *Yeni Bir Vatan:
Çerkezlerin Osmanlı İmparatorluğu'na Zorunlu
Göçü (1864)*, II. Baskı, Tarihçi Kitabevi, İstanbul
2017.

GÜLCAN, Ali, *Karaman Mahalle, Kasaba ve
Köyleri Tarihçesi*, Yhz. M. Yavuzaslan, Karaman
1989, s.188-189.

GÜMÜŞÇÜ, Osman, *XVI. Yüzyıl Larende
(Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Türk
Tarih Kurumu, Ankara 2001.

GÜNEŞ, Şadriye, “Rus Kaynaklarına Göre 19. Yüzyılda Yaşanan Kafkas Göçlerinin Nedenleri ve Sonuçları”, 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Balkar ve Ircica, İstanbul 2014, ss.271-292.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *Anadolu’da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, C.I-II, TTK Yayını, Ankara 2009.

HENZE, Mary L., *19. Yüzyıl Seyyahlarına Göre Orta Kafkaslar’da Din*, Çev. Ahmet E. Uysal, Ankara 1984, s.3.ŞAHİN, Cemile, “Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu’da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya-Maksudiye Köyü Örneği”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, V/8, 2016, ss.2782-2816.

KÖSE, Ensar, Doğan Atlay, *Mut (Claudiopolis)*, Mut Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2005.

KÖSE, Osman, “Rusya’nın Kırım ve Kafkasya’da Hristiyan Nüfusu İskân Siyaseti (1770-1870)”, 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Balkar ve Ircica, İstanbul 2014, ss.117-169.

TOPÇU, Murat, “Anadolu’da Kafkas Göçmenlerinin Etnik Yapısı, Yerleşimi ve Nüfusu”, 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Balkar-Ircica, İstanbul 2014, s.413-420.

SAYDAM, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997.

SAYDAM, Abdullah, “Soykırımdan Kaçış: Cebel-i Elsineden Memâlik-i Mahrûsaya”, 1864 Kafkas Tehciri: Kafkasya’da Rus Kolonizasyonu, Savaş ve Sürgün, Ed. Mehmet Hacısalihoğlu, Balkar & Ircica İstanbul 2014, ss.71-115.

ULUÇAY, M. Çağatay Uluçay, (1992), *Padi-*

şahların Kadınları ve Kızları, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1992.

WAGNER, Morirz, *Kafkas Rus Savaşında Çerkezler-Çeçenler-Kazaklar ve Gürcüler*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1999.

Harita I: XVIII. Yüzyıl Ortalarında Kuban Havalisinde Etnik Yapı

Harita II: XIX. Yüzyıl Sonlarında Kuban Oblastı

www.atlasdergisi.com

OSMANLI DÖNEMİ'NDE KONYA VİLAYETİ BEYŞEHİR KAZASI'NDA ÇEÇEN-İNGUŞ MUHACİRLERİNİN İSKÂNI

Hüseyin MUŞMAL*
Kübra BENLİ**

ÖZET

Rusların Kafkasya'da hâkimiyet kurma çabaları, XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşmiş ve bu süreçte bazı Kafkas halkları çareyi Osmanlı Devleti'ne sığınmakta bulmuştur. Osmanlı topraklarına göç eden Kafkas muhacirleri arasında önemli bir grup da Çeçen-İnguş muhacirleridir. Kırım Savaşı'ndan sonraki süreçte Çeçen-İnguş halkının Osmanlı Devleti'nin himayesine girmek için yaptıkları müracaatlar 1860'lı yıllarda kabul edilmiştir. Sığınma talepleri kabul edilen Kafkas muhacirleri, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı topraklarına gelmeye başlamışlardır.

Bu çalışmanın inceleme konusunu oluşturan Çeçen-İnguş muhacirlerinin Konya Vilayeti Beyşehir Kazası'na yerleştirilmeleri ise XX. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. 1901 yılında Beyşehir Gölü kıyısına iskân edilen Çeçen-İnguş muhacirleri, göl çevresindeki bataklıklar sebebiyle kısa bir süre içerisinde sıtma hastalığına yakalanmış; bunun neticesinde aralarında pek çok can kaybı meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti, ortaya çıkan bu tür sorunların önüne geçmek ve yaşanan can kayıp-

* Prof. Dr. / Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
hmusmal@hotmail.com

** Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü Yeniçağ Tarihi Doktora Öğrencisi,
kbrbnlkbr@outlook.com

larını önlemek amacıyla bir takım çalışmalar yapmıştır. Alınan tedbirler arasında muhacirlerin şehir merkezinde bir başka yere iskân edilmeleri projesi de vardır. Bu bağlamda muhacirler, Beyşehir’de daha havadar bir yere yerleştirilmiş ve yerleştirildikleri mahalleye dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid’e izafeten Hamidiye adı verilmiştir. Bu süreçte Beyşehir’e yerleştirilen Çeçen-İnguş muhacirlerin geçimlerini sağlayabilmeleri için iaseleri karşılanmış, kendilerine çeşitli yardımlarda bulunulmuş, arazi ve çift hayvanları bağışlanmıştır. Böylece çiftçiliğe teşvik edilen ve zamanla ticarete dahi atılan muhacirlerin arasında ekonomik durumunu güçlendiren kişiler olmuştur.

Osmanlı döneminde Beyşehir’e yerleştirilen Çeçen-İnguş muhacirlerinin torunları bugün hala Hamidiye Mahallesi’nde yaşamaktadır. Çalışmamızda; Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarından, günümüzde Hamidiye Mahallesi’nde ikamet eden Çeçen-İnguş kökenli vatandaşlar ile yapılan mülakat ve ellerindeki vesika ve hatıralardan yola çıkılarak Beyşehir’e yerleştirilen muhacirlerin iskân süreci ele alınarak bu konuda bazı değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Beyşehir, Çeçen, İnguş, Muhacir, Osmanlı

CHECHEN-INGUSH IMMIGRANTS SETTLEMENT IN BEYSEHIR DISTRICT OF KONYA PROVINCE DURING THE OTTOMAN PERIOD

ABSTRACT

The efforts of the Russians to dominate the Caucasus took place after the second half of the 19th century, in this process, some Caucasian peoples have found a solution to take refuge in the Ottoman Empire. An important group among the Caucasian immigrants who migrated to the Ottoman lands was the Chechen-Ingush immigrants. After the Crimean War, Chechen-Ingush people’s

applications to enter the patronage of the Ottoman Empire were accepted in the 1860s. Caucasian immigrants, whose protection demands were accepted, started to come to the Ottoman lands from the second half of the 19th century.

The settlement of Chechen-Ingush immigrants, who constitute the subject of this study, in the Beyşehir District of Konya Province correspond to the beginning of the 20th century. The Chechen-Ingush immigrants who settled on the shores of Lake Beyşehir in 1901, due to the swamps around the lake, they soon became infected with malaria, as a result, many casualties have occurred between them. The Ottoman Empire has made a number of studies to prevent such problems and prevent the loss of lives. The measures taken include the project of resettlement of immigrants to another location in the city center. In this context, the immigrants were settled in a more airy place in Beyşehir and the neighborhood that they were settled named Hamidiye in honor of Sultan Abdul Hamid II, sultan of the period. During this process, in order to earn their livings, the subsidies Chechen-Ingush immigrants who were settled in Beyşehir, various donations were made, and land and livestock were donated. Thus, among the immigrants who were encouraged to farm and went into trade in time, there were people who strengthened their economic situation.

The descendants of the Chechen-Ingush immigrants who were settled in Beyşehir during the Ottoman period still live in the Hamidiye Neighborhood. In our study, from the Republic of Turkey Presidency Ottoman Archives records, based on the interviews with the Chechen-Ingush citizens who live in Hamidiye Neighborhood and the documents and memories in their hands, some evaluations will be made by considering the settlement process of the immigrants settled in Beyşehir.

Keywords: Beyşehir, Chechen, Ingush, Immigrants, Ottoman

GİRİŞ

Osmanlı hâkimiyetine geçtiği dönemlerde Beyşehir; üç tarafının kale ve bir tarafının da göl ile çevrili olduğu İçerişehir ile Beyşehir Gölü'nden çıkan çayın kenarında uzanan Dışarışehir'den oluşuyordu. Kaza merkezi XIX. yüzyılın sonlarına kadar İçerişehir ile Dışarışehir'de yer alan Hacı Armağan, Dalyan ve Evsat isimli mahallelerden teşekkül ediyordu. XX. yüzyılın başında Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden Çeçen-İnguş muhacirlerinin Beyşehir'e yerleştirilmesiyle birlikte kent merkezinde, Hamidiye adında bir de muhacir mahallesi oluşturulmuştur¹.

Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarında, Beyşehir'e yerleştirilen muhacirleri ifade etmek için “Çeçen” ve “Kafkas Muhacirleri” gibi kelimeler kullanılmış olsa da, günümüzde Hamidiye Mahallesi'nde yaşayan muhacirlerin torunları burada yaşayan herkesin Çeçen olmadığını; bir kısmının İnguş², bir kısmının ise Çeçen olduğunu ifade etmektedir³. Bu nedenle belgelerde ve günü-

müzde Beyşehir halkı arasında Hamidiye Mahallesi'ne yerleştirilen göçmenler için “Muhacir” ve “Çeçen” gibi genel ifadeler kullanılmakla birlikte, bu çalışmada Beyşehir'e iskân ettirilen Kafkasya muhacirlerinden bahsederken “Çeçen-İnguş” ifadesi kullanılacaktır. Bazı araştırmacılar tarafından Çeçen isminin, Rusların bu halklara rastladığı Büyük Çeçenistan Yaylası üzerindeki Suiiri Kort Çaçani Tepesi'nin eteğinden akan Argun Irmağı'nın kıyısındaki Çaçani Köyü'ne atfen verilmiş olduğu söylenmektedir⁴. İnguşlar ise kendilerine İnguş dilinde dağlarda oturan manasına gelen “Lamur” adını vermiştir. Kistin Kavmi'ne mensup olan İnguşlar, Lamur ifadesinin yanı sıra Galgai olarak da adlandırılmışlardır. Kumbule Çayı ve ona karışan çaylar arasındaki topraklarda yaşamış olan bu halk, önceleri Gürcülere bağlıydı⁵. Galgai, kule sakini ve kale sakini anlamlarına gelmekte olup, İnguşlar daha dağlık bölgelerde yaşarken, Çeçenler ise Nohçi olarak adlandırılmışlar ve genelde ovalık ve düzlük yerlerde yaşamışlardır. Çeçen-İnguşlar

1 Hüseyin Muşmal-Mustafa Çetinaslan, “Beyşehir İlçe Merkezindeki Çeçen-İnguş Muhacirlere Ait Mezar Taşları”, Tarih Okulu Dergisi, S. XVI, Y. 6, Aralık 2013, s. 424; Hüseyin Muşmal, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864), SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2005, s. 28.

2 1888 tarihli iki arşiv belgesinde “Çeçenlerin İnguş kabilesi” ifadesi yer almaktadır. BOA, DH. MKT.,Nr. 1544/100, 13 Muharrem 1306/19 Eylül 1888; BOA, HR. İD.,Nr. 12/8, 25 Muharrem 1306/1 Ekim 1888.

3 Beyşehir'e ilk gelen Çeçen-İnguşlar, Koydemir Hacı (İnguş), Numan Hacı (Çeçen), Süfyan Tultay (Çeçen), Hüseyin Hacı (İnguş), Cohioğlu (Taşkoy) İsmail (İnguş), Hamzat Şişbot (İnguş), İsmail Canbulat ve Sadullah Canbulat'tır. Beyşehir'e ilk gelenlerden olan Hüseyin Hacı hakkında kendisinin Kafkaslarda Kunta Hacı'nın naibi olarak görevlendirildiği, ardından da Anadolu'ya göç ettiği rivayet edilmektedir. Rivayete göre Kafkasya'da Ruslar tarafından, Çeçen-İnguşların memleketleri işgal edilmiş, burada tarikat lideri olan ve keramet sahibi olduğu söylenen Kunta Hacı ismindeki bir zat, 11-12 kişiden oluşan müritleriyle birlikte esir alınmış ve hapsedilmiştir. Esir alınan Kunta Hacı'nın müritlerinden birisi, bir gün bir rüya görür ve rüyasını Kunta Hacı'ya anlatır. Kunta Hacı, rüyayı tabir eder ve müritlerine bir vasiyette bulunur: “Çok kısa zaman zarfında siz hepiniz kurtulacaksınız. Sadece ben burada kalacağım. Şimdi ben size vasiyet ediyorum. Kafkasya'ya döndü-

ğünüzde şu şu kişileri köy köy dolaşıp bulun. Ben onlara halifelik-naiplik veriyorum. Kendilerine benim vasiyetimi bildirip, naip olarak atadığımı tebliğ edin”. Müritler bir vesile ile Sibiry'a'daki hapisshaneden kurtulur, ardından da Kafkasya'da köy köy dolaşarak naiplik verdiği kişilere durumu tebliğ ederler. Ancak Yandre isimli köye geldiklerinde, ellerindeki listede yer alan ismi sordukları halde, burada öyle bir kişinin yaşamadığı cevabını alırlar. Bu duruma şaşırarak şeyhin müritleri, “Böyle bir şey olamaz çünkü her köyde listedeki ismi bulduk. Mutlaka burada da böyle biri olmalı, hatta şeyhimiz bize bu kişiyi tarif ederken, ayağının 6 parmaklı olduğunu söyledi. Burada mutlaka Hüseyin Hacı diye birisi olmalı” derler. Bunun üzerine köylüler “Hüseyin isminde sadece bir çocuk var. İsterseniz çocuğu getirelim bir görün. Fakat çocuk dağda çoban ancak akşam gelir bekleyelim gelsin”. Derler. Çoban Hüseyin, akşam köye döndüğünde, kalabalık bir grup tarafından karşılanır. Ayağını açıp baktıklarında, 6 parmaklı olduğunu görürler. Bunun üzerine Yandre Köyü'nün halifeliğini çocuk yaşta Hüseyin'e tebliğ ederler. 1901 senesinde Beyşehir'e gelenler arasında bulunan Hüseyin Hacı kısa bir sonra burada vefat eder. Beyşehir'de ilk vefat eden göçmenlerdendir. Hüseyin Muşmal tarafından 21.07.2013 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat; Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

4 Mustafa Aydın, Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar (1800-1830), İstanbul 2008, s. 22.

5 Aydın, Kafkaslar, s. 24.

kendilerini bizim halk anlamına gelen “Vaynakh-lar” ismiyle adlandırmışlardır⁶.

Çeçenler’in İslamiyet’i kabul etmeden önce Hıristiyanlık ve putperestliği⁷, İnguşların ise yalnızca putperestliği benimsediği bilinmektedir⁸. Bununla birlikte Çeçenlerin İslamiyet’i kabul etmeleri, akrabaları sayılan İnguşlar arasında da bu dinin yayılmasında ve İslamiyet’in bölgede hâkim bir din olmasında etkili olmuştur. XVIII. yüzyılda bu halklar arasında İslamiyet yayılmış olsa da; XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Rusların Kafkasya’da hâkimiyet kurması ve XX. yüzyılın başlarında da komünist idarenin bölgeye hâkim olması, bu durumu olumsuz yönde etkilemiştir⁹.

Rusların Kafkaslar’da hâkimiyet kurmaya yönelik faaliyetleri, onları burada bir takım gruplar ve kişilerle karşı karşıya getirmiştir. Bunlardan biri, Kafkasya’nın bağımsızlığı için mücadele eden İmam Şamil’dir. İmam Şamil ile Ruslar arasında uzun süren mücadeleler yaşanmış, bu mücadeleler sonucunda Ruslar, İmam Şamil ile müritlerini 6 Eylül 1859 tarihinde Gunib Kalesi’nde ele geçirmiştir¹⁰. İmam Şamil’in ele geçirilmesinin ardından Ruslar, ona en büyük desteği veren Çeçen-İnguşların asimile olması için bu Kafkas halkının ellerinde bulunan arazilere el koymuş, özellikle dağlık olan bölgelerin devlet malı olduğunu söyleyerek ağaçsız bölgeleri onlara vermiştir. Rusların

6 Kübra Benli tarafından 18.05.2019 tarihinde Selman Beştoy (1974) ve 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

7 Jamuhanov Suleyman Sultanoviç, “Çeçenistan”, DİA, C. 8, İstanbul 1993, s. 245.

8 Aydın, Kafkaslar, s. 82.

9 Sultanoviç, “Çeçenistan”, s. 245.

10 Abdullah Saydam, Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876), Ankara 1997, s. 61.

amacı; onları Terek¹¹ ötesine göçe zorlamaktır¹².

Bu konudaki bilgilere göre, Rus General Loris Melikof, Çeçen-İnguşların Terek’in ötesine sürülmesine yönelik bir proje hazırlamış ve o esnada görevde bulunan General Musa Kundukhov, bu durumun gerçek olup olmadığını öğrenebilmek amacıyla Melikof ile görüşmüştür. Terek ötesine sürülmeleri sonrasında Çeçen-İnguşların daha fazla araziye sahip olacaklarını belirten Melikof, bu durumun onlar için daha iyi olacağını söylese de; Kundukhov, Terek ötesine gidecek Çeçen-İnguşların daha fazla toprağa sahip olmayacağını ve Rusların amacının onları asimile etmek olduğunu bildiği için Çeçen-İnguşların Osmanlı Devleti’ne göç etmelerini uygun bulmuş ve bu doğrultuda, Çeçen-İnguş halkını Anadolu’ya göç etmeye ikna etmiştir. 1864 senesinde İstanbul’a gelen Musa Kundukhov, daha önceki süreçte Osmanlı Devleti’ne sığınan Çerkezlerin iyi durumda olduğunu öğrenmiş ve Bâb-ı Ali’den Çeçen-İnguşların Anadolu’ya göçü için izin almıştır. Onun tek isteği, Çeçen-İnguş muhacirlerin Osmanlı içerisinde, Çerkezler gibi dağıtılmaması ve topluca yerleştirilmesi olmuştur¹³. Mayıs 1865’te Kars üzerinden Osmanlı

11 Terek Kuzey Kafkasya’nın içinden geçen büyük bir nehidir. Terek Nehri kaynağını Kazbek Dağları’ndan almakta olup Hazar Denizi’ne dökülmektedir. Oldukça hızlı akan bu nehir taş ve kum gibi kütleleri beraberinde getirip nehir yatağında birikinti oluşmasına sebep olmaktadır. Mehmet Yılmaz, Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914, SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1996, s. 30; William Edward David Allen, “Rus-Kafkas Münasebetlerinde İtil-Terek Güzergâhı”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Çev. Serkan Acar, C. 28, S. 1, İzmir 2013, s. 300.

12 Yılmaz, Muhacir Yerleşmeleri, s. 146.

13 Musa Kundukhov, Musa Kundukhov’un Anıları, (Çev. Murat Yağan), İstanbul 1978, s. 57-61 ; Saydam, Kafkas Göçleri, s. 76-77; Beyşehir’deki muhacirlerin torunlarından olan Selman Beştoy, bu konuda Musa Kundukhov Paşa’nın Osmanlı Devleti’ne 5.000 süvari sözü vermesi nedeniyle, Çeçenlerin göç ettirildiğini hatta daha önceki dönemlerde Osmanlı Devleti’ne sığınan Çerkezlerin sadece bir eşya ile yerleşmelerine müsaade edilirken, Çeçen ve İnguşların atları ve silahlarıyla Osmanlı topraklarına geçiş yapmalarının süvari toplanması konusundaki iddiaya da bir delil olduğunu ifade etmektedir. Kübra Benli tarafından 18.05.2019 tarihinde Selman Beştoy (1974) ile yapılan mülakat.

topraklarına giriş yapacak olan Çeçen-İnguş muhacirlerinin nakli için Mirliva Nusret Paşa görevlendirilmiş ve muhacirlerin durumlarını kontrol etmek ve her türlü ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına Kars'taki görev yerine gitmiştir¹⁴. Dolayısıyla elimizdeki bilgilere göre Çeçen-İnguşların ilk olarak Anadolu'ya göç edişleri 1865 senesinde, yani Sultan Abdülaziz döneminde¹⁵.

Çeçen-İnguşların Anadolu'ya gelişleri ile ilgili halk arasındaki rivayet Sultan II. Abdülhamit dönemine tekabül etmektedir. Muhacirlerden 1940 doğumlu Atilla Canbolat bu konuyla ilgili olarak, Kafkasya'da Osmanlı Devleti'ne gidilmesi hususunda Çeçen-İnguşlar arasında şayia çıktığını söylemiştir. Muhtemelen Rusların Çeçen-İnguşları asimile etmek için uyguladığı politikanın etkisi hala devam ettiğinden dolayı, bu durumdan muzdarip olan Çeçen-İnguşlar hem Anadolu'daki akrabalarının yanına, hem de Müslüman olan Osmanlı Devleti'ne gitmek istemişlerdir. Osmanlı'ya göç etmek isteyen ve yaklaşık 300 hanenin önderi olan Canbulat adlı kişi; Kars'da gümrük memuru olarak görev yapan Berz isimli oğlunu, Musa Kundukhov'a göndermiştir. Kundukhov'a gelen Berz, Osmanlı'ya yerleşmek isteyen 300 ailenin Anadolu'ya göç etmeye onaylarının olduğunu; fakat evrak kaydı olmasını istemediklerini söylemiştir¹⁶. Muhtemelen bunun sebebi, Ruslar tarafından Osmanlı'ya göç eden kişilerin kimler olduğunun ve nereye yerleştirildiklerinin tespit edilmemesini sağlamaktır. Aksi takdirde bu durumun Çeçen-İnguşları sıkıntıya sokacağı aşikârdır. Bu sebeple Kundukhov, İstanbul'daki vezire Çeçen-İnguşlara yardım edilmesi hususunda bir mektup yazmış ve

bunu da Berz ile İstanbul'a göndermiştir. Görüşmenin hemen ardından vezir durumu Sultan II. Abdülhamid'e bildirmiş; netice itibariyle Padişah, Çeçen-İnguşların istedikleri yere yerleştirmelerini emir buyurmuştur. Atilla Canbolat, Rusların bu durumdan haberdar olmasıyla birlikte, Çeçen-İnguşların göç düşüncesinin 11 sene kadar ertelendiğini ve fırsatını bulduklarında da Anadolu'ya geldiklerini belirtmiştir¹⁷. Ancak belgelerden göç etmek amacıyla 1886 tarihinde başvuru yapıldığı ve 1888 senesinde onay verildiği, dolayısıyla muhacirlerin bir kısmının bu tarihte Osmanlı topraklarına geldiği anlaşılmaktadır¹⁸. Diğer taraftan aynı tarihlerde talepte bulunan ve göçlerini 11 sene kadar erteleyen muhacirlerin de yüzyıl başlarında Anadolu'ya geldiği bilinmektedir¹⁹.

Bu konudaki belge ve bilgilere göre 1900'lerde Anadolu'ya gelecek olan 30.000 Çeçen-İnguş ailesinden yalnızca 150 hanenin resmi olarak kayıtlara geçmeyi ve ruhsat almayı talep ettikleri, bu doğrultuda da talepte bulunan ailelere ruhsat verildiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Canbulat'ın oğlu Berz de, Osmanlı'ya göç etme talebinde bulunan 300 hanenin resmi kayıtlara geçmek istemediğini belirtmiş ve Osmanlı Devleti tarafından bu talepleri kabul edilmiştir. Ancak bu 300 hanenin bir kısmının Anadolu'ya gelmesi 11 yıl kadar gecikmiştir. Bununla birlikte 1900'lerin başında gelen 30.000 hanenin ekseriyeti de, yine aynı şekilde resmi kayıtlara geçmek istememiştir. Nitekim aradan yaklaşık 40 yıl geçmesine rağmen Çeçen-İnguşların Ruslardan olan çekincelerinin bu tarihlerde bile yoğun bir şekilde devam ettiği görülmektedir²⁰.

14 BOA, A.MKT. MHM., Nr.332/72, 25 Zilhicce 1281/21 Mayıs 1865; Saydam, Kafkas Göçleri, s. 113.

15 BOA, A.MKT. MHM., Nr.337/72, 19 Safer 1282/14 Temmuz 1865; A.MKT. MHM., Nr.343/6, 11 Cemaziyülevvel 1282/2 Ekim 1865.

16

17 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

18 BOA, DH. MKT.,Nr. 1544/100, 13 Muharrem 1306/19 Eylül 1888; BOA, HR. İD.,Nr. 12/8, 25 Muharrem 1306/1 Ekim 1888.

19 BOA, A.MKT.MHM.,Nr. 510/35, 4 Recep 1318/28 Ekim 1900.

20 BOA, A.MKT.MHM.,Nr. 510/35, 4 Recep 1318/28 Ekim 1900; Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

1908 senesine gelindiğinde Çeçen-İnguşların hala resmi kayıtlara geçmek istemediklerini; evlenme, boşanma ve ölüm gibi tutanaklara kaydedilmesi gereken resmi işlemleri yaptırmamalarından anlaşılmaktadır. Ancak devlet bu tarihlere kadar Kafkas muhacirlerine bu hususla ilgili müdahale etmese de 1908 senesine gelindiğinde bu işlemlerin artık resmi evraklara kaydedilmesi gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla 1908 senesinde bir kereliğe mahsus olmak üzere kayıtlara geçilmediği için verilecek olan cezanın mazur görüldüğü, bundan sonra resmi işlemlerin yapılmasının tembihlendiği bilinmektedir²¹.

Kafkas muhacirlerinin 1865'ten 1914 yılına kadar küçük gruplar halinde Osmanlı Devleti topraklarına geldiği bilinmektedir. İskân etmeleri için gösterilen alanlar yerine çoğunlukla kendi istedikleri yerlere yerleşen Çeçen-İnguş muhacirler, Adana'nın Ceyhan, Balıkesir'in Bandırma, Sivas'ın Kangal ve Şarkışla, Kars'ın Sarıkamış, Kayseri'nin Pınarbaşı, Maraş'ın Göksun, Yozgat'ın Sorgun, Muş ve Eskişehir ile Konya'nın Beyşehir ilçesine yerleştirilmişlerdir²². Çalışmamızda 1901 yılında Konya Vilayeti'ne kadar gelen Çeçen-İnguş muhacirlerin Beyşehir Kazası'na yerleştirilme süreci ele alınacaktır.

A. MUHACİRLERİN İSKÂNİ VE HAMİDİYE MAHALLESİ'NİN TEŞKİLİ

Konya Vilayeti Beyşehir Kazası'na yerleştirilen Çeçen-İnguş muhacirleri hakkında Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Osmanlı Arşivi kayıtlarında ve bu konudaki bazı kaynaklarda çeşitli bilgiler yer almakta, ayrıca bu bilgileri büyük oranda teyit eden, halk arasında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bu husustaki bilgiler ve rivayetlere göre 1901 senesinde, Çeçenistan'ın merkezi Grozni'den yola

21 . BOA, DH. MKT., Nr.1256/21, 22 Rabiulahir 1326/14 Mayıs 1908.

22 Şamil Mansur, Çeçenler, Ankara 1995, s. 141.

çıkan 120 hanelik Çeçen-İnguş muhaciri, Vladikafkas ve Kuban'ın kuzeyinden karayolu ile Novorossiysk İskelesi'ne ve ardından vapur aracılığıyla Anadolu Kavağı'na, yani İstanbul'a gelmiştir. Burada bir müddet bekledikten sonra muhacirlerin yarısı Uzunyayla'ya, diğer yarısı da tren yolculuğu ile Konya'ya geçmiştir²³. Bu hususla ilgili olarak Atilla Canbolat, Çeçen-İnguş muhacirlerinin İstanbul'a Kırım yoluyla geldiklerini, gelenlerin 300 haneden ibaret olduğunu, burada asimile olmak istemeyen Kafkas muhacirlerinden bir kısmının Bursa Çekirge'ye diğer kısmının ise Konya'ya geldiğini belirtmiştir²⁴.

Konya'ya yerleşmek üzere İstanbul'dan hareket eden Çeçen-İnguş muhacirler²⁵, burada bir süre kaldıktan sonra öncelikle Beyşehir Kazası merkezinde bulunan Çarşamba Çayı kenarında²⁶ uzanan Kosti Bahçeleri'nin olduğu alana yerleştirilmişlerdir²⁷. Beyşehir İçerişehir sakinlerinden Naci Demirat Çeçen-İnguş muhacirlerinin ilk olarak İçerişehir Mahallesi'nde kale kapısı civarına geldiklerini, daha sonra Kosti Bahçeleri'nin olduğu yere yerleştiklerini söylemektedir²⁸.

Çeçen-İnguş muhacirlerin Beyşehir'e yerleştirilme süreçleri hakkında muhacirlerden Atilla Canbolat, Konya Vilayeti'ne gelen Kafkas halkının, burada dönemin Konya Valisi olan Avlonya-

23 Yılmaz, Muhacir Yerleşmeleri, s. 188; Berna Korucu Üçüncü-Hüseyin Muşmal, Tarihi Süreçte Beyşehir Gölü ve Adalarında Hayat, Konya 2014, s. 113.

24 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

25 Aynı tarihlerde Çeçen-İnguşlarla birlikte Bulgaristan ve diğer mahallerden de muhacirlerin geldiği bilinmektedir. BOA, Y.MTV.,Nr. 216/58, 23 Safer 1319/11 Haziran 1901, A.MKT. MHM.,Nr. 514/25, 8 Rabiulahir 1319/ 25 Temmuz 1901.

26 Yılmaz, Muhacir Yerleşimler, s. 188.

27 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat; Muşmal-Çetinaslan, "Çeçen", s. 425.

28 Hüseyin Muşmal tarafından 16.07.2013 tarihinde Naci Demirat (1929) ile yapılan mülakat.

lı Ferit Paşa'ya müracaat ettiklerini ve Paşa'nın "Konya'da nereye yerleşmek isterseniz sizi oraya yerleştireyim" dediğini aktarmıştır²⁹. Bunun üzerine muhacirler, Konya Vilayeti dâhilinde dört bir tarafa atıllar göndermiş ve atıllar Bozkır, Seydişehir, Beyşehir ve Hadim taraflarına dağılmışlardır. Vilayet dâhilinde keşif yapan atıllar geri döndüklerinde, Beyşehir'in kendileri için en uygun yer olduğuna karar vermişlerdir. Canbolat'a göre, başlangıçta üçer beşer aile olmak üzere köylere dağılmış olsalar da bir süre sonra asimile olmak istedikleri için Beyşehir merkezinde Çarşamba Çayı kenarına yerleşmişlerdir. Bu hususla ilgili olarak Mehmet Yılmaz, "Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914" adlı doktora çalışmasında, bir başka rivayeti dile getirmektedir: "Konya'da kalan Çeçenler ulemadan Seydişehirli Abdullah Hoca'ya "Bize öyle bir yer göster ki, bir daha düşman yüzü görmeyelim demişler. Abdullah Hoca'da Beyşehir'i sağlık vermiş. Çeçenlerin isteği üzerine, 1902 yılında Beyşehir Kasabası'nın güneyinde ve hemen Çarşamba Çayı kenarında kurulan bir mahalleye yerleştirilmişlerdir"³⁰. Muhacirlerden Mustafa Beştoy ise bu konu ile ilgili olarak; Beyşehir'e ilk gelen muhacirlerden olan ve Kafkasya'da müderrislik yapan Numan Hacı'nın Beyşehir'e gelir gelmez burada bir gece dahi konaklamadan eşi ve çocuklarını Beyşehir'e bırakıp, kendisinin Seydişehir'de bulunan Abdullah Hoca'nın yanına gittiğini ve burada 2-3 ay kadar konakladığını söylemiştir. Fakat Beyşehir'i muhacirlere gösterenin Vali Ferit Paşa olduğunu aktarmaktadır³¹.

Muhacirlerin geçimlerini sağlayabilmeleri ve Osmanlı'nın düzenine uyum gösterebilmeleri için devlet; bağ, bahçe ve tarla yapmak üzere hem

29. Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

30 Yılmaz, Muhacir Yerleşmeleri, s. 188.

31 Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat

Kosti Bahçeleri civarından, hem de Mada ile Gülbant (Çeçen) adalarından Çeçen-İnguşlara arazi vermiştir³². Ancak 1901 tarihli başka bir belgeye göre Beyşehir'e yerleştirilen bazı muhacirler, Konya'nın havasına ve suyuna alışamadıkları için Şam'a gitmek istediklerini beyan etmişlerdir. Bu doğrultuda da Konya Valisi Avlonyalı Ferit Paşa, Çeçen-İnguşların sık sık bu durumdan şikâyetçi olduklarını; dolayısıyla bu husus üzerine gerekli işlemlerin yapılmasını merkeze bildirmiştir³³. Fakat elimizdeki belgelerden muhacirlerin Şam'a gidip gitmedikleri hususunda herhangi bir bilgi elde edilememiştir.

Konya'ya gönderilen muhacirlerin iâşe ve iskân masrafları için 1901 yılı Temmuz ayında, 950.000 kuruş havale edildiği; fakat bu meblağın yerine ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Bu tarihlerde Ereğli ve Beyşehir Kazaları'na yerleştirilen Çeçen-İnguş muhacirlerin evlerinin bir kısmının inşaatına başlanmış, ancak tamamlanamamıştır. İnşaatların gecikmesi veya kış aylarına kalması halinde muhacirler perişan ve sefil olacaktır. Vilayet tarafından muhacirler için ayrılan ödeneğin bir an evvel temin edilmesi ve evlerin tamamlanarak muhacirlerin mağdur edilmemesi ısrarla talep edilmiştir³⁴.

Beyşehir'e yerleştirilen Kafkasya muhacirlerinin konaklayacağı evlerin temelini 1901 yılı yaz aylarında atıldığı anlaşılmaktadır³⁵. Ancak evlerin yapımının ne zaman tamamlandığı tam olarak bilinmemektedir. Ancak bazılarının da tamamlanmamış olması sebebiyle muhacirler, bu süreçte mağduriyet yaşamış olabilirler.

32 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

33 BOA, Y.MTV.,Nr. 216/58, 23 Safer 1319/11 Haziran 1901.

34 BOA, A.MKT. MHM.,Nr. 514/25, 8 Rabiulahir 1319/ 25 Temmuz 1901.

35 BOA, DH. MKT.,Nr. 2541/18, 23 Cemaziyelahir 1319/ 7 Ekim 1901.

1901 senesinde Beyşehir'in Çarşamba Çayı kenarına yerleştirilen Kafkas muhacirleri, bir süre kadar burada kaldıktan sonra civardaki bataklıkların sivrisinek yuvası olması sebebiyle sıtma hastalığına yakalanmışlardır. Bölgeye yeni iskân edilmiş olan muhacirlerin, bölgenin havasına ve iklimine alışamamaları, hastalıklar karşısında bağışıklıklarının olmamasına ve kolayca dirençlerinin düşmesine neden olmuştur³⁶. Sıtmanın giderek artması ile kısa sürede hastalığa yakalananların sayısı 100'ü bulmuş, hastalananlar arasında ölenler dahi olmuştur³⁷. Muhacirlerin torunlarının rivayetlerine göre sıtma nedeniyle ölenlerin sayısının bazı günlerde 10'a, hatta 15'e ulaşmaktaydı³⁸. 1906 tarihli Konya Vilayeti Salnamesi'nde bu tarihlerde kazada yaşanan ölümlerin pek çoğunun muhacirler arasında olduğu ifade edilmektedir³⁹. Sıtma hastalığının muhacirler üzerindeki etkisi Çeçen-İnguş muhacirlerinin mezar taşları ile ilgili yapılan bir çalışmada da ortaya konulmuştur. Bu çalışmada incelenen mezar taşlarından hareketle sıtma hastalığının görülmüş olduğu 1903-1906 yılları arasında vefat edenlerin sayıları diğer zamanlara oranla daha fazla olduğu tespit edilmiştir⁴⁰.

Büyük bir kıyımaya sebep olan sıtma salgını esnasında; bir yandan hastaların tedavileri yapılırken, diğer bir yandan da hastalığın kaynağı araştırılmaya çalışılmıştır. Konya Vilayeti Sıhhiye Müfettişliği'nce yapılan incelemelerde hastalığın sebebinin bataklıklar ve sazlıklardan kaynaklı sivrisinekler

olduğu anlaşılmış; hatta her sene yaz ve güz aylarında bu salgının nüksettiği rapor edilmiştir. Bunun üzerine muhacirlerin nakillerinde bir sakinca bulunup bulunmadığı, başka bir mahalleye iskânlarının mümkün olup olmadığı ile hastalığa sebep olan bataklık ve sazlıkların ıslahının yapılıp yapılmayacağı araştırılması gündeme gelmiştir. Yapılan araştırmalarda sazlıkların hemen ıslah edilmesi mümkün olmadığı anlaşılarak, burada yaşayan muhacirlerin daha uygun yerlere iskân edilmeleri gerektiğine karar verilmiştir⁴¹. Nihayetinde kısa süre içerisinde başka bir yere taşınmaları için gerekli izinler alınmış ve muhacirler, gölün yaklaşık 500 metre kadar güneyinde bulunan ve daha havadar bir yer olan Üçler Tepesi'ne yerleştirilmişlerdir⁴².

Halk arasındaki rivayetlerde muhacirlerin, yeni yerleşecekleri yeri tespit etmek üzere bir uygulamaya müracaat ettikleri anlatılmaktadır. Muhacirler arasında dilden dile anlatılan bu rivayet göre; bir hayvan ciğeri üç bölünmüş ve ciğerin parçalarından biri çarşı içi, biri Hacı Akif Tepesi, biri de Üçler Tepesi olmak üzere Beyşehir'deki üç ayrı yere yerleştirilmiştir. Yüksek kazıklar üzerinde birkaç gün bekletilen ciğerlerden en az hangisinin çürüdüğüne dikkat edilmiştir. Bunun üzerine muhacirler, çürüme zamanı en uzun olan Üçler Tepesi'nin eteğine yerleşmeye karar vermiştir⁴³. Serin ve yüksek bir coğrafyadan gelen bu muhacirler, muhtemelen eski yaşadıkları bölgenin iklimine en uygun yeri tespit etmek üzere böyle bir uygulamaya başvurmuş olmalıdır. Yerleştirildikleri bu mahalleye dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamid'e izafeten "*Hamidiye*" adı verilmiştir⁴⁴.

36 Hüseyin Muşmal-Berna Korucu Üçüncü, "XIX. ve XX. Yüzyılda Beyşehir Gölü Çevresinde Görülen Sıtma Hastalığı ve Hastalığa Karşı Alınan Bazı Önlemler", Tarihsel Süreçte Anadolu'da Sıtma, Ed. Şükran Köse-Çağrı Büke-Fevzi Çakmak-Eren Akçiçek, Ankara 2017, s. 523.

37 BOA, DH.MKT.,Nr. 1016/26, 13 Şaban 1323/ 13 Ekim 1905.

38 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat; Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

39 Salname-i Vilayet-i Konya, 1322 Hicri Sene, Def'a 29, Konya Vilayet Matbaası, s. 352.

40 Detaylı bilgi için bakınız Muşmal-Çetinaslan, "Çeçen", s. 434.

41 BOA, DH.MKT.,Nr. 1016/26, 13 Şaban 1323/ 13 Ekim 1905.

42 Yılmaz, Muhacir Yerleşimler, s. 188; Muşmal-Çetinaslan, "Çeçen", s. 425.

43 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat; Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

44 BOA, A.MKT.MHM.,Nr. 522/17, 9 Safer 1321/ 7 Mayıs 1903; İ.DH.,Nr. 1409/6, 5 Safer 1321/3 Mayıs 1903; Bkz. Ek 1.

Muhacirlerin yerleşmesinden sonra işlerini temin edebilmeleri maksadıyla hane başına arazi verilmesi uygun görülmüş ve 1903 senesinde talimat gereğince bir miktar arazi dağıtılmıştır. Fakat arazilerin yeterli gelmemesi nedeniyle, arazi bedeli olarak 76.900 kuruş ödenek çıkartılmış ve bu miktar azaltma yoluyla 47.900 kuruşa kadar düşürülmüştür. Nihayetinde 47.900 kuruş karşılığında 451 dönüm arazi istimlak edilerek muhacirlere dağıtılmıştır⁴⁵. 1904 tarihli bir arşiv belgesinden; muhacirlere verilmiş olan arazilerden 11 parçada 219 dönümünün üzerinde eskiden vakıf eserleri bulunduğu, zamanla bunlardan eser kalmadığı ve bu arsaların Maarif'e intikal ettiği anlaşılmaktadır. Ancak muhacirlere dağıtılan arazilerin parası Maarif'e ödenmediğinden, 1904 senesinde alınan bir karar ile dönümü 90'ar kuruştan 19.710 kuruşun Maarif'e Muhacirin Komisyonu tarafından ödenmesi kararlaştırılmış ve arazilerin tapuları muhacirlere dağıtılmıştır⁴⁶. Bununla birlikte yine bu muhacirlerin geçimlerini sağlamaları amacıyla hayvanat bedeli verildiği ve bunun da 80.400 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Devletin, Beyşehir'e iskân edilen Çeçen-İnguş muhacirlerin geçimlerini sağlayabilmeleri için arazi ve hayvanat bedeli olarak toplamda 128.300 kuruş ödediği bilinmektedir⁴⁷. Muhacirlere verilen araziler arasında bugün Çeçen Adası olarak bilinen Gâvur Adası, Terkenli Adası ve Gülbant Adası olarak da adlandırılan bu adadaki araziler de bunlar arasında bulunmaktadır⁴⁸. Yine

45 BOA, İ.ML., Nr.53/54, 19 Zilhicce 1320/19 Mart 1903; A.MKT.MHM., Nr. 521/32, 25 Zilhicce 1320/25 Mart 1903; A.MKT.MHM.,Nr. 522/17, 9 Safer 1321/ 7 Mayıs 1903; ŞD.,Nr. 405/11, 19 Zilkade 1320/17 Şubat 1903; Bkz. Ek 2.

46 BOA, ŞD., Nr.1757/26, 13 Rebiyülahir 1322/27 Haziran 1904; Yılmaz, Muhacir Yerleşimler, s. 189.

47 BOA, A.MKT.MHM.,Nr. 522/17, 9 Safer 1321/ 7 Mayıs 1903.

48 Yılmaz, Muhacir Yerleşimler, s.189; 595 dekar büyüklüğünde bulunan Çeçen Adası'nın bilinen bir diğer ismi Hacı Osman Adasıdır. Adada kavak, söğüt ve dut ağaçları bulunmaktadır. Üzerinde Roma dönemine ait tarihi yapı kalıntılarının yanı sıra hamam, ambarlar, yeraltı dehlizleri ve çiftlik evleri de bulunmaktadır. Üçüncü-Muşmal, Beyşehir Gölü, s. 68.

muhacirlere Mada Adası'ndan da arazi verildiği rivayet edilmektedir⁴⁹. Osmanlı Devleti yapmış olduğu bu yardım ve hibelerle Beyşehir'e yerleştirdiği Kafkas muhacirlerinin geçimlerini sürdürebilmeleri için çiftçilik ve hayvancılık yapabilecekleri uygun ortamları hazırlamıştır.

XX. yüzyılın başlarında Beyşehir'e yerleştirilen Çeçen-İnguş muhacirlerin yanı sıra, yüzyılın ilk yarısında Hamidiye Mahallesi'ne farklı tarihlerde gelip yerleşen başka Çeçen-İnguş muhacirler de bulunmaktadır. Bunlardan ilki, daha önceki tarihlerde Konya Vilayeti'nin Ereğli Kazası'nın Armağanlı mevkiine yerleştirilen ve 32 haneden oluşan Çeçen-İnguş muhacirleridir. İskândan sonra Burhaniye adını alan bu mevkiinin⁵⁰ zamanla havasına uyum sağlayamayan ve işlerini temin etmekte güçlük çeken muhacirler; hem daha yaşanabilir durumda olması, hem de akrabalarının orada bulunması sebebiyle Beyşehir'e gitmek için Konya Vilayeti'ne başvurmuşlardır. Beyşehir'deki akrabalarının yanına iskân edilmeleri uygun görülen Burhaniye'deki muhacirler, 1934 yılından itibaren Beyşehir'e gelip yerleşmişlerdir⁵¹. Beyşehir'e yerleştirilen Çeçen-İnguş muhacirleri yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Bunların yanı sıra Rusya'da yaşayan ve II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte Çeçen-İnguşların bir kısmı Alman ordusuna yardım etmekle suçlanarak Ruslar tarafından Sibiry'a sürülmüş, bir kısmı da Almanlar tarafından esir alınmış ve Polonya'ya götürülmüştür. Burada esir kamplarında yaşayan Çeçen-İnguşlar,

49 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

50 BOA, A.MKT.MHM., Nr.517/21, 29 Zilkade 1319/9 Mart 1902; DH.MKT., Nr. 471/47, 27 Zilhicce 1319/6 Nisan 1902.

51 Muşmal, Beyşehir ve Çevresi, s. 96; Muşmal-Çetinaslan, "Çeçen", s. 427. Mustafa Beştoy, Ereğli'den Beyşehir'e gelen muhacirlerin 1901 senesinde Beyşehir'e gelen muhacirlerden olduğunu, onların önce Beyşehir'den Ereğli'ye gittiklerini, daha sonra ise Ereğli'den Beyşehir'e tekrar döndüklerini ifade etmiştir. Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

savaşın sona ermesiyle Rusya'ya geri dönmek istememiş, bunlardan bazıları daha önce Türkiye'ye göç eden akrabalarının yaşadıkları yerleri araştırarak Hamidiye Mahallesi'ne yerleşmişlerdir⁵².

B. MUHACİRLERİN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

1901 yılında Beyşehir'in Üçler Tepesi'ne yerleştirilen ve yerleştirildikleri yere Hamidiye Mahallesi adı verilen muhacirlerin torunları hala burada yaşamaktadır. Ancak muhacirlerin bu coğrafyada yaklaşık 120 yıldır yaşamaları, dolayısıyla hem yerli halk ile olan etkileşimleri, hem de zamanın ve modern çağın bir sonucu olarak geçirdikleri değişimler; Kafkas göçmenlerinin torunlarının sosyal ve kültürel özelliklerini büyük oranda yitirmelerine sebep olmuştur. Günümüzdeki göstergeler geçmişe dair bir parça ipucu verse de; günümüzdeki mahalle sakinlerinin 1901 yılında gelenlerin özelliğini bütünüyle yansıttığını söylemek mümkün değildir. Buna rağmen; mevcut vesikalar, çeşitli kaynak ve çalışmalar ile tarafımızdan yapılan mülakatlar ışığında, muhacirlerin sosyal-kültürel ve ekonomik özellikleri ortaya konulmaya ve bunlar üzerinden de bazı değerlendirmeler yapılmaya çalışılacaktır.

1. Fiziksel Özellikleri ve Kıyafetleri

Serin ve yüksek bir coğrafyadan gelen ve farklı bir yapıya sahip olan Kafkas muhacirleriyle ilgili akla ilk gelen soru, fiziksel özelliklerinin nasıl olduğudur. Çeçen-İnguşların fiziksel özellikleriyle ilgili çeşitli bilgilere ulaşılmış olup; burada yalnızca Beyşehir Kazası'nın Hamidiye Mahallesi'ne yerleştirilen muhacirlerin fiziksel özellikleri üzerinde durulacaktır. Kaynak kişilerin anlatımla-

52 Hüseyin Muşmal tarafından 21.07.2013 tarihinde Derya Sagon (1959) ile yapılan mülakat; Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat. 1929 yılında çıkarılan bir kararname ile Kafkas Müslümanlarından olup hicret ve iltica suretiyle Anadolu'ya gelen muhacirler de Türk vatandaşlığına alınmıştır. BCA, 030-18-1/02-4-35-3, 12 Haziran 1929.

rından edindiğimiz bilgilere göre Beyşehir'e gelen muhacir kadınları beyaz tenli, sarışın ve uzun saçlı olup uzun örgülü saçları, onların vazgeçilmezleri idi. Muhacir erkeklerinin ise genel olarak sarışın, mavi gözlü, uzun boylu ve zayıf insanlar oldukları bilinmektedir. Hatta Beyşehir'deki muhacirler arasında şişman olmanın ayıp kabul edildiği; dolayısıyla zayıf kalmaya özen göstererek görünüşlerine dikkat ettikleri rivayet edilmektedir⁵³.

Muhacirlerin torunları ile yapılan mülakatlarda onların giyim tarzları ile ilgili de bilgi edinmek mümkün olmuştur. Bu bilgilerden yola çıkarak erkeklerin, kışın sıcak yazın serin tutan ipek kumaştan dik yakalı gömlek ve iplikten yapılan düğmelerle tamamlanmış cepken ve üzerine uzun etekli ve göğüs kısmında fişekler bulunan yünlü bir elbise ile altlarına ise kolay hareket edebilecekleri bir pantolon giydikleri söylenebilir. Çeçen-İnguşlar, özellikle ata binerken zorluk yaşamamak için pantolon giymeyi tercih etmişlerdir. Ayaklarında ise kendilerini soğuktan ve yağmurdan koruyacak uzun çizmeler bulunmaktadır. Bununla birlikte erkeklerin giyiminde; kalpak, kama ve kemer gibi aksesuarların önemli bir yer teşkil ettiği; muhacirlerin aynı zamanda giysilerinin mühim bir parçası olan kamayı, nefis-i müdafaa niyetiyle de yanlarında taşıdıkları bilinmektedir. Kılık ve kıyafetlerine çok önem veren Beyşehirli muhacir kadınlar ise; rahat hareket edebilecekleri şalvar yerine, elbise giymeyi tercih etmişlerdir. Kaftanı andıran bir elbise/ceket giyen kadınlar, bunun altına boyundan bağlamalı sırtı açık başka bir elbise daha giyerlerdi. Elbiselerinin üzerinde gümüşten, işlemeli bir kemer bulunurdu. Kadınlar ve erkekler için kıyafetlerini süsleyen bu kemerlerin ehemmiyeti büyüktür. Başlarına şal gibi bir tülbenet takan kadınların evli olanları başlarını tamamıyla kapatırken; genç

53 Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ve 18.05.2019 tarihinde Selman Beştoy (1974) ile yapılan mülakat.

kızları, başörtülerini daha serbest bırakmışlardır. Ayrıca dokumacılıkla uğraşan ve elbiselerini kendi diken Çeçen-İnguş kadınları, kıyafetlerinde hem koyu, hem de açık renkleri kullanmışlardır. Erkekler ise daha çok kıyafetlerinde koyu rengi tercih etmişlerdir. Erkeklerin ve çocukların kıyafetleri için “Çerkeska” tabirinin kullanıldığı bilinmekte olup; kadınların kıyafetlerinin ise nasıl isimlendirildiği hakkında bir bilgi elde edilememiştir. Kız ve erkek çocukların giyimlerinin, yetişkinlerin kıyafetleri ile aynı tarzda; ancak yetişkinlere nazaran daha sade kaldığı bilinmektedir⁵⁴.

2. Hayat Tarzları ve İnanışları

Gelenek ve göreneklerine son derece bağlı olan muhacirler, Beyşehir’de kendi kültürlerini uzun yıllar boyunca yaşatmaya çalışmıştır. Hal ve hareketlerine dikkat eden, insanlarla kurdukları ilişkilere özen gösteren muhacirler muhtemelen hem kültürlerinin, hem de İslam dininin etkisiyle büyüklere karşı oldukça saygılı davranmışlardır. Hatta Beyşehir’deki muhacir kadınlarının yolda giderken bir erkeğin önünden geçmemeye çalıştıkları, üstelik erkeklere yol verdikleri; dolayısıyla bu durumun Çeçen-İnguşlar arasında, kültürel bir görgü kuralı olduğu bilinmektedir⁵⁵.

Evlilik hususunda titiz davranan Kafkas muhacirleri, akraba evliliği yapmamaya özen göstermişlerdir. Genellikle kendi kültürlerinden olan ve herhangi bir kan bağlarının bulunmadığı kişilerle evlenmişlerdir. Fakat Beyşehir’e geldiklerinde yoğun bir nüfusa sahip olmamaları sebebiyle zaman içerisinde evlenebilecekleri kişilerin yakınlık derecesi artmıştır. Nitekim başlarda komşu evliliklerini ve akraba evlilikleri tercih etmeyen Çeçen-İnguşların aralarında artan yakınlık derecesi, onları Bey-

şehir’deki yerli halk ile evlilikler yapmaya sevk etmiştir⁵⁶.

Çeçen-İnguşların hayat tarzlarına dair bir başka özelliği dans etmeyi ve eğlenmeyi çok sevmele-ridir. Beyşehirli muhacir torunlar Mustafa Beştoy ve Atilla Canbolat, Kafkas gençlerinin her akşam tepelere çıkarak akordeon, armonika, mızık ve pandirgibi enstrümanlar çalıp şarkılar söylediklerini uzun uzun anlatırlar. Bununla birlikte her ailenin kendine has bir oyunu olduğunu ve kendilerine mahsus olan Kafkas havasını oynadıkları bilinmektedir⁵⁷. Şarkı söylemek, dans etmek ve enstrüman çalmak gibi eğlencelerinin yanı sıra Çeçen-İnguşların hem spor amaçlı, hem de eğlence amaçlı olarak yaptıkları bir etkinlikten daha bahsedilmektedir. Binicilik olduğunu bilinen bu etkinliğin, aynı zamanda hayatlarının vazgeçilmez bir parçası olduğu da söylenmektedir⁵⁸. 120 yıldır Beyşehir’de yaşayan muhacirler, her ne kadar kültürlerini ve yaşam tarzlarını korumaya çalışsalar da; günümüzde bu özelliklerini büyük oranda yitirmişlerdir.

Kafkasya’dan Anadolu’ya geldiklerinde zaten İslamî inanca sahip olan Çeçen-İnguş muhacirler, bu inançlarını ülke içerisinde de devam ettirmişlerdir. Beyşehir’de Hamidiye Mahallesi’ne yerleştirildiklerinde, ibadetlerini yerine getirebilmek için ilk olarak kendilerine burada bir cami yapmışlardır⁵⁹. 28 Aralık 1904 tarihinde Çeçen-İnguş muhacirlerinden Hacı Koytemir’in, Beyşehir Mahkemesi’ne müracaat ederek Hamidiye Mahallesi’nde

54 Kübra Benli tarafından 18.05.2019 tarihinde Selman Beştoy (1974) ve 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

57 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ve 21.07.2013 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat. Bkz. Ek 6.

58 Mansur, Çeçenler, s. 130; Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

59 Kübra Benli tarafından 18.05.2019 tarihinde Selman Beştoy (1974) ile ve Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

54 Mansur, Çeçenler, s. 129-130; Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ve 18.05.2019 tarihinde Selman Beştoy (1974) ile yapılan mülakat. Bkz. Ek 4-5.

55 Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

inşa edilecek olan Hamidiye Camii'ne yardımda bulunduğu; dolayısıyla vakfın ilk mütevellisi olduğu ve bu sebeple de vakfiyeye yalnızca kendi soyundan gelenlerin mütevellî olabileceğine dair şart koyduğu bilinmektedir⁶⁰.

3. Geçim Kaynakları

Osmanlı Devleti tarafından ev, arazi ve çift hayvanı yardımı yaparak geçimlerini ziraat yoluyla temin etmelerine imkân tanınan Çeçen-İnguş muhacirler; yaşadıkları bölgeye ve Beyşehir'e alışarak zamanla çeşitli sektörlere yönelmişlerdir. Hamidiye Mahallesi'ndeki Muhacirler çiftçiliğinin yanı sıra, dokumacılık, değirmencilik dokumacılık ve kerestecilik gibi işler yapmışlardır⁶¹. Ancak bazı muhacirler geçimlerini tarım ve hayvancılıktan sağlamayı uzun bir süre sürdürmüşlerdir.

Bu konuda anlatılan bir rivayete göre Kırım üzerinden deniz yoluyla Osmanlı topraklarına gelen Çeçen-İnguşlar, Kırım Bahçesaray'da gördükleri elmanın çekirdeğini alarak Beyşehir'e getirmiş ve kırmızı renkte olan ve Kırım Elması olarak adlandırılan meyvenin burada yetiştiriciliğini yapmışlardır. Muhacirlerin bağcılık konusunda da Beyşehir'e ciddi katkıları olmuştur⁶². Atilla Canbolat, üzüm ve elmanın yanı sıra Kafkas muhacirlerinin Kostî Bahçeleri'nde ayva, armut, vişne ve kiraz yetiştiriciliği yaptığını; hatta Kanal kenarından bugünkü hapishaneye kadar olan hattın bahçelerden, evlere kadar olan kısmın da tarla ve bağlardan teşekkül ettiğini, dolayısıyla burada yaşayan muhacirler için çiftçiliğinin önemli bir geçim

60 Muşmal, Beyşehir ve Çevresi, s. 169.

61 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

62 Beyşehir'in yerli üzümlerinde görülen filoksera parazitini önlemek adına muhacirlerden Abdurreşit Beştoy, Amerika'dan İzmir'e getirilen Amerikan çubuğunu, İzmir'den Beyşehir'e getirerek ve bu çubukları yerli üzüm çubuklarına aşılayarak hastalığı önlemiştir. Hüseyin Muşmal tarafından 21.07.2013 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ve Kübra Benli tarafından 01.08.2019 Mustafa Beştoy(1938) ile yapılan mülakat.

kaynağı olduğunu söylemektedir⁶³. Selman Beştoy bu hususu doğrulamış ve muhacirlere ait bir un fabrikasının bulunduğunu da ilave etmiştir⁶⁴.

Muhacirler arasında çiftçilik faaliyetlerinin yanı sıra keresteciliğinin de mühim bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Özellikle muhacirlerin önderi konumunda olan Süleyman Efendi'nin⁶⁵ kereste şirketi⁶⁶ olduğu, Anamas Dağları'nın işletmesinin bu şirkete tahsis edildiği; ayrıca çok ortaklı olarak girdikleri bu işin Almanya ve Fransa'da bir hayli alıcı bulduğu bilinmektedir. Süleyman Efendi, 1918 senesinde yeniden inşa edilen Beyşehir Hükümet Konağı'na yardımlarda bulunmuş ve bu katkısı neticesinde de devlet tarafından beşinci rütbeden mecidiye nişanı verilerek ödüllendirilmiştir. Keresteciliğinin yanı sıra Milli Mücadele döneminde, Beyşehir Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı ve bir süre de Beyşehir Belediye Reisliği görevini icra

63 Hüseyin Muşmal tarafından 19.07.2013 tarihinde Atilla Canbolat (1940) ile yapılan mülakat.

64 Kübra Benli tarafından 18.05.2019 tarihinde Selman Beştoy ile yapılan mülakat.

65 Konya Lisesi'nde eğitim görmüş olan Süleyman Efendi, maddi durumunun yetersizliği sebebiyle eğitim hayatına devam etmemiş, ticarete atılmış ve ortaklı bir kereste fabrikası kurmuştur. Hüseyin Muşmal tarafından 21.07.2013 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

66 BOA, DH.KMS., Nr.53/2, 3 Zilhicce 1337/30 Ağustos 1919. Süleyman Efendi, lise öğrenimine devam ederken maddi imkânlarının yetersizliği sebebiyle burs ihtiyacı duymuştur. O sırada okul müdürü aracılığıyla, hali vakti yerinde olan bir hayırsever ile yolları kesişen Süleyman Efendi, zamanla kendisine burs imkânı tanıyan hayırsever ile ortaklık kurarak ticarete atılmış ve bu durum ortak iş kurmaya kadar gitmiştir. Süleyman Efendi ve ortakları tarafından kurulan ve kereste ticareti yaptıkları bu şirketin adı "İnkışafı Milli Ticaret ve Sanayi Osmanlı Anonim Şirketi" olmuş; Beyşehir Anamas Ormanları'nın işletmesi Süleyman Efendi'nin Milli İnkışaf Şirketi'ne verilmiştir. Çok ortaklı olarak girdikleri kerestecilik işi Almanya ve Fransa'da çok fazla alıcı bulmuştur. Fakat zamanla Almanya'da Hitlerin başa geçmesi ve Türkiye'de çıkarılan orman kanunu, kereste işlerinin duraklamasına sebep olmuştur. Buna rağmen 1933'lere kadar faaliyetini sürdürdüğü bilinen fabrikanın kritik durumuna bir de hayırseverin ailesi ve ortakların ayrılma kararı eklenmiş ve küçültme yoluna gidilmesi fabrikanın sonunu getirmiştir. Hüseyin Muşmal tarafından 21.07.2013 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat; BOA, A.DVN. MKL.,Nr. 65/34, 21 Muharrem 1337/7 Ekim 1918; BCA, 030-11-1/75-1-17, 8 Ocak 1933.

etmiştir. Ayrıca Beyşehir 7. Süvari Alay Kumandanı M. Nazım ile birlikte, Mayıs 1919 senesinde Beyşehir Kuvâ-yı Milliye'sini kurmuştur⁶⁷.

Birçoğunun eğitilmiş olduğunu bildiğimiz muhacirlerin, Anadolu'ya geldiklerinde kendi mesleklerini de icra ettikleri bilinmektedir. Örneğin; Vladikafkas'da veterinerlik eğitimi almış olan İsa Sagon⁶⁸ ve Kafkasya'da medrese eğitimi alan, aynı zamanda da iyi derecede Arapça bilen Numan Hacı⁶⁹ bunlardan bir kaçıdır. Bunların yanı sıra bir kısmının buraya gelince tahsilini tamamladığı; ayrıca çocuklarının da yüksek tahsilli olmasına özen gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu hususla ilgili olarak Abdurreşit Beştoy⁷⁰, Mustafa Beştoy⁷¹, Atilla

67 BOA, DH.KMS., Nr.53/2, 3 Zilhicce 1337/30 Ağustos 1919; DH.KMS., Nr.48/56, 18 Zilhicce 1336/ 24 Eylül 1918; Necmi Uyanık, "İzmir'in İşgaline Karşı Konya Yöresinden Gelen Tepkiler", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ TheJournal Of International SocialResearch, 5, 2008, s. 851, 857; Muşmal-Çetinaslan, "Çeçen", s. 427;Ayr. Bkz. Ek 3.

68 1920 senesinde Nazran'da doğan İsa Sagon, Vladikafkas'da veterinerlik okumuştur. Okulu bitirir bitirmeden askere gitmek isteyen Sagon, II. Dünya Savaşı'nın başladığı sırada askerlik görevini icra etmektedir. Savaş esnasında Almanlar tarafından esir alınmış ve 1949 senesinde Türkiye'ye göç etmiştir. Beyşehirde'ki Çeçen-İnguşların yanına gelen 8-10 kişiden biri olan Sagon, Ankara Üniversitesi'nden diploma denklik belgesi alıp veterinerlik görevini burada icra ettirmiştir. Hüseyin Muşmal tarafından 21.07.2013 tarihinde Derya Sagon (1959) ile yapılan mülakat.

69 Beyşehir'e ilk gelen muhacirlerden olan Numan Hacı müderristir. Kafkasya'da medresede eğitim alan Numan Hacı iyi derecede Arapça bilmektedir. Numan Hacı, oğlu Süfyan Tultay'ın da medresede eğitim almasını sağlamıştır. Hüseyin Muşmal tarafından 21.07.2013 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

70 Abdurreşit Beştoy'un ailesi, Anadolu'ya ilk geldiklerinde Muş'a yerleşmişlerdir. Muş'ta doğan Abdurreşit daha sonrasında ailesinin Beyşehir'e göç etmesiyle birlikte buraya yerleşmiştir. Muallim mektebinde eğitim gören Abdurreşit Beştoy, öğretmenlik görevinde bulunmuştur. Hüseyin Muşmal tarafından 21.07.2013 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

71 1938'de Beyşehir'de dünyaya gelen Mustafa Beştoy, Abdurreşit'in oğludur. Muallim olan babasının görev yeri değişikliği ile çeşitli yerleri gezen Mustafa, ilköğretimine Beyşehir'de başlamış ve Konya'da devam etmiştir. Konya Lisesi'nde okuyan Beştoy, Kabataş Erkek Lisesi'nde eğitimine devam etmiş ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni kazanmıştır. Daha sonra Tıp Fakültesi'ni bırakıp Diş Hekimliği okumuş ve diş hekimi olarak hala görevini icra etmektedir. Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

Taçoy⁷², Şerif Baştav⁷³ gibi kişileri saymak mümkündür. Netice itibariyle eğitime önem veren Çeçen-İnguşların arasından birçok farklı meslekten kişilerin olduğu, nitekim bir kısmının geçimlerini bu mesleklerden karşıladığı anlaşılmaktadır.

4. Evleri

Beyşehir'e yerleştirilen muhacirlerin hayat tarzlarının ve kültürlerinin mimariye olan yansımaları evlerinde görmek mümkündür. Beyşehir'e ilk geldiklerinde yerli halkın evlerinin kerpiçten olmasına rağmen, taş ve ahşaptan evler inşa edildiği, kiremidin ilk kez Çeçen-İnguşlar tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Genellikle geniş bir avlusu bulunan ve 3-4 metre uzunluğundaki yüksek duvarlarla çevrili olan bu evlerin, adeta bir kaleyi andırdığı söylenebilir. Muhtemelen mahremiyeti sağlayabilmek açısından bu tarz bir mimarî yapıyı tercih ettikleri düşünülmektedir.

Bu konudaki bazı rivayetlere göre, bina yapımında önemli bir malzeme olan ve çatı, giriş, sütun ve pencere çerçevelerinde kullanılan ahşap malzemelerin seçimleri Çeçen-İnguş kadınları tarafından yapılmıştır. Evlerinde misafir için ayrı bir kısmın bulunduğu; ayrıca banyolarının gömme banyo olduğu bilinmektedir. Buna rağmen kanalizasyon sisteminin gelişmesi çok ileri dönemlerde gerçekleştiği için tuvaletler, evin dışına bir müstemilat olarak inşa edilmiştir. Yine evlerin içerisinde hem ısınma, hem de yemek pişirme ihtiyaçlarını kar-

72 1939 senesinde Konya'da dünyaya gelen Taçoy; ilköğretim, ortaöğretim ve lise öğrenimini Konya'da tamamlamıştır. Sonrasında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde eğitim gören Taçoy, tahsilini tamamladıktan sonra akademik hayata atılmıştır. Ankara Üniversitesi'nde başladığı akademik hayatını Akdeniz Üniversitesi'nde devam ettirmiş ve burada profesör olarak göreve başlamıştır. Buna ilaveten Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığı'nda da görevde bulunmuştur. Mehmet Bildirici, Konya Lisesi'nden Elliyedililer de Geçti, İstanbul 2007, s. 125.

73 Beyşehir'de 1913 senesinde dünyaya gelen Şerif Baştav, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde başladığı akademik hayatına, profesör olarak devam etmiştir. Kübra Benli tarafından 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

şılayacakları bir ocak bulunmaktaydı. Bu ocağın içerisinde yer alan ve biri büyük, biri küçük olan iki taşın bulunduğu; büyük taşın üzerinde yemek pişirilirken; küçük taşın üzerinde ise daha küçük kaplarda pişirme ve ısıtma gibi işlemlerin yapıldığı rivayet edilmektedir⁷⁴.

SONUÇ

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına iskân eden Çeçen-İnguş muhacirler, 1901 senesinde Konya Vilayeti'ne buradan Beyşehir'e yerleştirilmişlerdir. Gelenek ve göreneklerine oldukça bağlı olan bu Kafkas halkının, Osmanlı topraklarına gelmele-
rindeki en büyük etken; Ruslar tarafından asimile olmak istememeleridir. Ne yazık ki büyük umutlarla geldikleri Anadolu topraklarında, aradıklarını bulamamışlardır. Hatta başlangıçta karşılaştıkları bulaşıcı hastalıklar, özellikle sıtma hastalığının vermiş olduğu kayıplar, bölgeye alışma süreçleri ve iâşe sorunu, bu muhacirleri oldukça olumsuz şekilde etkilemiştir. Tabi ki Osmanlı Devleti'ne gelen muhacirler sadece Çeçen-İnguş ile sınırlı değildir. Aynı dönemlerde devlete sığınan başka Kafkas halkları da mevcuttur. Hem yoğun bir şekilde Anadolu'ya muhacirlerin gelmesi, hem buranın havasına ve suyuna alışmamaları, dolayısıyla da birçok hastalıkla mücadele etmeleri ve hatta yerli halk ile anlaşmakta zorlanmaları gibi durumlar göz önüne alındığında, devlet tarafından yapılan yardımlar ve muhacirlerin sorunları ile ilgilenme hususu yetersiz kalmış olabilir. Her ne kadar muhacirler burada olumsuzluklar yaşamış olsalar da; zamanla bölgeye alışmışlardır. Hatta Beyşehir'e önemli katkılarda bile bulunmuşlardır. Bunlar arasında; inşaatlarda kiremittin kullanılmaya başlaması, Kırmırm elmasının yetiştirilmesi, bağcılığın sekteye uğramasının önüne geçilmesi, kerestecilik ticaretinin

ülkeye olan katkıları gibi hususlar sayılabilir. Netice itibari ile XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı himayesine giren, Beyşehir'de kerestecilik, dokumacılık, değirmencilik, bağ ve bahçecilik gibi işlerle ilgilenen ve geçimlerini bunlardan sağlayan, dolayısıyla zamanla bölgeye uyum gösteren bu Kafkas halkının, günümüzde hala torunlarının burada yaşadığı bilinmektedir.

KAYNAKLAR

A-Arşiv Kaynakları

Başkanlık Osmanlı Arşivi(BOA)

Sadaret Divan Mukavelenameler (A.DVN. MKL): Nr.65/34.

Sadaret Mektubî Kalemî Muhimme Odası Belgeleri (A.MKT.MHM): Nr.332/72, 337/72, 343/6, 510/35, 514/25,517/21, 521/32, 522/17.

Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti Belgeleri (DH.KMS): Nr.48/56, 53/2.

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT): Nr. 471/47, 1016/26, 1256/21, 1544/100, 2541/18.

Hariciye Nezareti İdare (HR. İD.):

Nr.12/8.
İrade Dahiliye (İ..DH.):Nr. 1409/6.

İrade Maliye (İ.ML.):Nr.53/54.

Şura-yı Devlet (ŞD.): Nr. 405/11, 1757/26.

Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV.): Nr.216/58.

Başkanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)

BCA, 030-11-1/75-1-17.

BCA, 030-18-1/02-4-35-3.

Selman Beştoy Özel Arşivi

B-Sürelî Yayınlar

74 Kübra Benli tarafından 18.05.2019 tarihinde Selman Beştoy (1974) ve 01.08.2019 tarihinde Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

H. 1322 (1906) Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Defa 29, Konya Vilâyet Matbaası, 1322/1906.

C-Mülakatlar

Hüseyin Muşmal tarafından 16.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Naci Demirat (D.1929); 19.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Atilla Canbolat (D.1940); 21.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Mustafa Beştoy (D.1938); 21.07.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Derya Sagon (D.1959) ile yapılan mülakat.

Kübra Benli tarafından 18.05.2019 tarihinde İstanbul Kadıköy’de Selman Beştoy (D.1974), 01.08.2019 tarihinde Konya Beyşehir’de Mustafa Beştoy (D.1938) ile yapılan mülakat.

D-Kitap ve Makaleler

ALLEN, William Edward David, “Rus-Kafkas Münasebetlerinde İtil-Terek Güzergâhı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Çev. Serkan Acar, C. 28, S. 1, İzmir 2013, s. 301-313.

AYDIN, Mustafa, Üç Büyük Gücün Çatışma Alanı Kafkaslar (1800-1830), Bilimevi Yayın, İstanbul 2008.

BİLDİRİCİ, Mehmet, *Konya Lisesi’nden Elliyedililer de Geçti*, Botim A.Ş., İstanbul 2007.

KORUCU ÜÇÜNCÜ, Berna - MUŞMAL, Hüseyin, *Tarihî Süreçte Beyşehir Gölü ve Adalarında Hayat*, Palet Yayınları, Konya 2014.

KUNDUKHOV, Musa, *General Musa Kundukhov’un Anıları*, Çev. Murat Yağan, Kafkas Kültür Dernekleri Yayını, İstanbul 1978.

MANSUR, Şamil, Çeçenler, Sam Yayınları, Ankara 1995.

MUŞMAL, Hüseyin, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790-1864)*, SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2005.

MUŞMAL, Hüseyin-ÇETİNASLAN, Mustafa, “Beyşehir İlçe Merkezindeki Çeçen-İnguş Muhacirlerine Ait Mezar Taşları”, *Tarih Okulu Dergisi*, Y.6, S. XVI, Kasım 2013, s.423-469.

MUŞMAL, Hüseyin-KORUCU ÜÇÜNCÜ, Berna, “XIX. ve XX. Yüzyılda Beyşehir Gölü ve Çevresinde Görülen Sıtma Hastalığı ve Hastalığa Karşı Alınan Bazı Önlemler”, *Tarihsel Süreçte Anadolu’da Sıtma*, Ed. Şükran Köse-Çağrı Büke-Fevzi Çakmak-Eren Akçiçek, Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği Yayınları, Ankara 2017, s. 517-533.

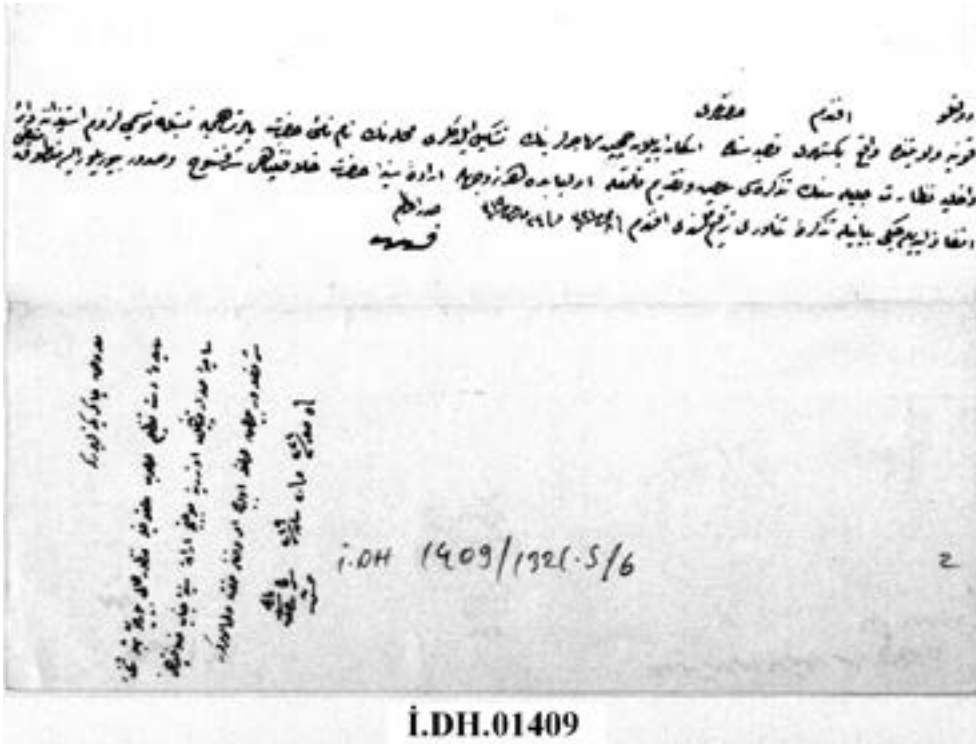
SAYDAM, Abdullah, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, TTK Basımevi, Ankara 1997.

SULTANOVIÇ, JamuhanovSuleyman, “Çeçenistan”, *DİA*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 244-247.

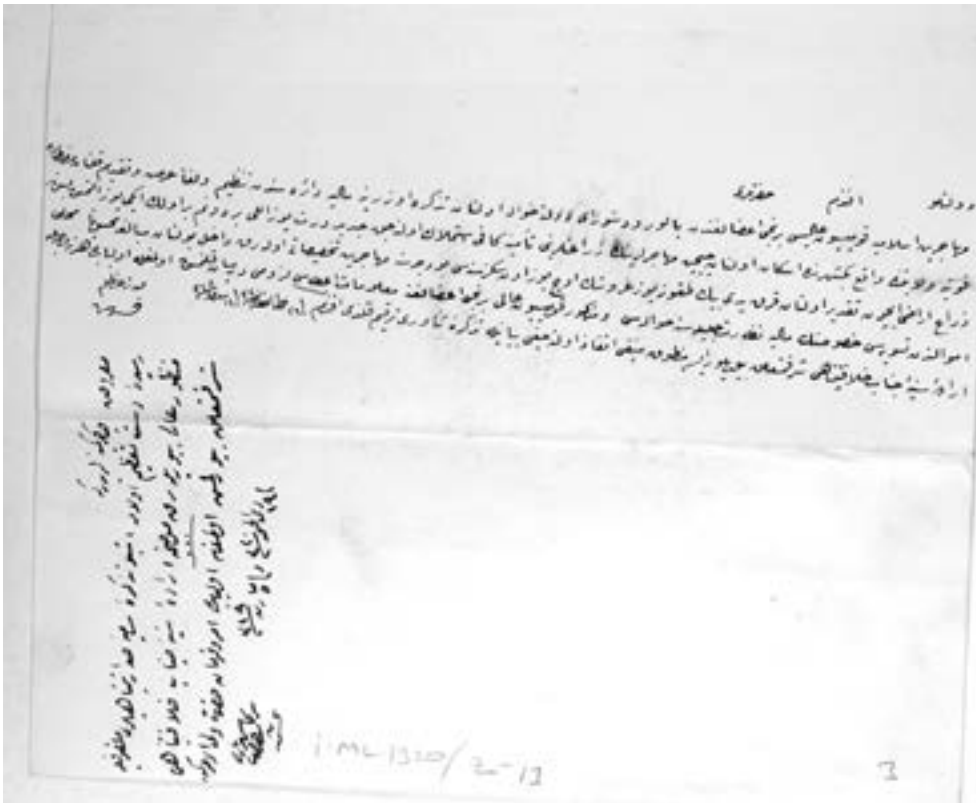
UYANIK, Necmi, “İzmir’in İşgaline Karşı Konya Yöresinden Gelen Tepkiler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal Of International SocialResearch*, 5, 2008, s. 837-868.

YILMAZ, Mehmet, *Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914*, SÜSBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya 1996.

EKLER

EK 1: Çeçen muhacirlerin iskân edildikleri mahallenin, padişahın ismiyle adlandırılmasına dair (BOA, İ.DH, Nr.1409/6).

EK 2: Beyşehir'de iskân edilen Çeçen muhacirlerinin ziraat ile uğraşabilmeleri için istimlak edilen araziye dair (BOA, İ.ML, Nr. 53/54).

EK 3: Süleyman Efendi'ye beşinci rütbeden mecidiye nişanı verildiğine dair. (BOA, DH.KMS, Nr.48/56).

EK 4: Geleneksel kıyafetleriyle Beyşehir'deki muhacir kadınları (Selman Beştoy Arşivi).

EK 5: Geleneksel kıyafetiyle İnguş Hamzat Şişbot (Selman Beştoy Arşivi).

EK 6: Hamiyet ve Kazım Demirhan Kafkas Oyunu oynarken (Selman Beştoy Arşivi).

XIX. YÜZYILDA KONYA EYALETİ'NDE NOGAY MUHACİRİ İSKÂNİ

Derya DERİN PAŞAOĞLU*

ÖZET

Nogay Ulusu, XV. Yüzyılda İtil'den Sirderya boyuna kadar olan coğrafyada yaşayan, Altın Orda Hanlığı'nın ardıllarındandır. Mangıt emiri Edigü liderliğinde teşkilatlanan, Yedisan uruğlarından oluşurlar. Rusya'nın uyguladığı politikalarla parçalan ve sürekli batıya kayan Nogaylar 1859-1862 yılları arasında Osmanlı Devleti topraklarına göç etmek zorunda kalmışlardır. Boş arazisi olan her yere iskân edilmişlerse de en kalabalık iskân bölgesi olarak Adana'dan sonra ikinci sırada Konya Eyaleti gelmektedir. Osmanlı Devleti iskân politikası doğrultusunda muhacirlerin navlunlarını ödemiş, yevmiye vermiş, haneler inşa ettirip, ekilebilecek araziler tahsis edip, çift, tohum, ziraat aletleri vererek üretici hale gelip, kendilerine yetebilir olmalarını istemiştir. Muhacirleri aile ve kabile olarak parçalamadan sancak ve kaza dâhilinde iskân etmeye özen göstermiştir. Dolayısıyla Konya Eyaleti'nde iskân edilen Nogayların büyük bir kısmı Canboyluk Kabilesi'ndendir. Ağırlıklı olarak Kırşehir, Paşadağı, Malya Çölü, Çiçekdağı çevresinde iskân edilmişlerdir. Konya'da iskân edilen Nogaylar günümüzde Kulu, Şereflikoçisar

* Doç. Dr. / Karadeniz Teknik Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi,
derinderya@ktu.edu.tr

arasında; Akin, Şeker, Kırkkuyu, Boğazören, Doğan-kaya, Seyitahmetli, Erdoğan köylerinde tarım ve hayvancılık yapmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Nogay, Muhacir, İskân, Konya, Göç.

IN 19TH CENTURY, SETTLEMENT OF NOGAI IMMIGRANT IN KONYA PROVINCE

ABSTRACT

Nogais were one of the successors of the Golden Horde Khanate, living in the geography from the Itil to Sirderya in the 15th century. They are composed of Yedisian tribes which are organized under the leadership of Edigü. The Nogays who were torn apart by Russia's policies and constantly shifted to the west were forced to migrate to the Ottoman land between 1859-1862. Although they have been settled everywhere with vacant land in Ottoman territory, Konya is the second most populous settlement area after Adana. In accordance with the settlement policy of the Ottoman Empire, the emigrants paid the freight of the refugees, gave them to the allowances, built households, allocated land that could be planted, and gave them pairs, seeds and agricultural tools and asked them to be self-sufficient. He took care to settle the refugees within the province and district without breaking them into families and tribes. Therefore, the majority of the Nogai settled in the province of Konya are from the Canboyluk Tribe. They were mainly inhabited around Kırşehir, Paşadağı, Malya Desert and Çiçekdağı. Today, the Nogai people living in the villages between Kulu and Şereflikoçhisar; namely, Akin, Şeker, Kırkkuyu, Boğazören, Doğan-kaya, Seyitahmetli and Erdoğan, are predominantly engaged in agriculture and animal husbandry.

Keywords: Nogai, Emigrant, Settlement, Cemboyluk, Migration

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin toprak kayıplarıyla başlayan muhacir iskân meselesi, 19. yüzyılda özellikle Karadeniz'in kuzeyinde Rusya karşısında alınan her yenilgi sonrası daha da büyümüş ve yüz binlerce insanın hayatını konu edinen; ulusal, uluslararası, insanî, dinî, diplomatik, sosyolojik ve psikolojik açılardan ele alınabilecek çok yönlü bir soruna dönüşmüştür. Özellikle Kırım Savaşı (1853-56) sonrası Şeyh Şamil'in (1859'da) teslim olmasının ardından hızla ilerleyen Rus ordusu ve uygulanan kolonizasyon hareketi karşısında Nogaylar, Kırım Türkleri, Çerkesler ve diğer Kafkas halkları kurtuluşu Osmanlı topraklarına (ak topraklara) göç etmekte bulmuşlardır.¹ Kırım Savaşı ve 93 Harbi arasında yaşanan göç dalgası bu tarihe kadar Osmanlı topraklarına yapılan göçlerin en büyüğü ve milyonlarla ifade edilen kitlesel bir göçtür. Söz konusu göç dalgası kendi içinde iki aşamada incelenebilir. İlk aşama; 1859'da Kuban Nehri bo-yundaki Nogayların Kerç ve Kefe üzerinden Kırım sahillerine gelerek başlattığı ve Kırım'ı da etkileyerek 1862'ye kadar devam eden, 3 yıl gibi kısa bir sürede yüz binlerce Nogay ve Kırım Türkünün göçünü kapsar. 1863 yılında gelmekte olan muhacir sayısı azalırken, Rusların Kafkaslarda ilerlemesine paralel olarak 1864 yılında muhacir sayısı yeniden artmıştır. Çok büyük can kayıpları yaşanan bu aşamada muhacirlerin büyük kısmı Çerkeslerdir.² Dolayısıyla Konya'da iskân edilen Nogayların göçü 1859-1862 yılları arasında gerçekleşmiştir. Ancak 93 Harbi ile kaybedilen Dobruca başta olmak üzere Rumili topraklarında iskân edilen Nogayların yeniden göçleri ile ve Adana başta olmak üzere

1 Abdullah Saydam, "Kırım ve Kafkasya'dan Yapılan Göçler ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)", Osmanlı, Cilt:4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.679.

2 Derya Derin Paşaoğlu, "Kırım Savaşı'ndan Sonra (1856-1877) Karadeniz'in Kuzeyinden Türkiye'ye Yapılan Göçlerde Trabzon," Türk Dünyası Araştırmaları, Cilt:114, S.224, İstanbul Ekim 2016, s.151.

Anadolu'nun muhtelif yerlerine iskân edilen muhacirlerin buldukları yerlerden ayrılıp akrabaları yanına göçmeleriyle söz konusu iskân süreci çok daha geniş bir zamana yayılmıştır.

Nogaylar ve Nogay Kabileleri

Nogay Ulusu, XV. Yüzyılda İdil Nehri'nin doğusunda, Saraycık³ şehri merkez olmak üzere Yayık ve Cim (Emba) nehirlerini içine alan ve Sirderya'ya kadar uzanan bölgede hâkimiyetlerini tesis etmişlerdir. Ancak Altın Orda Hanlığı'nın bakayası olmalarına rağmen, hâkimiyetin meşru sahibi Cengizogullarından bir şehzadenin veya hanın yönetiminde olmamaları yönüyle Altın Orda Hanlığı'nın diğer ardılları olan Kırım, Kazan, Kasım, Astrahan ve Sibir Hanlıklarından ayrılırlar. Dolayısıyla Nogaylar için Nogay Hanlığı yerine Nogay Ulusu, Nogay Ordası ifadelerinin kullanılması daha doğru olacaktır.⁴

XV. Yüzyılda İdil Nehri'den Sirderya'ya kadar olan bölgede göç eden uruğlar Altın Orda Hanlığı'nın sol kol uruğlarıdır ve Şirin, Arın, Kıpçak, Argun, Alçın, Katay ve Mangıt olmak üzere Yedisan adıyla bilinmektedir.⁵ Yedisan⁶ uruğlarından Şirinler⁷ başta olmak üzere ilk dördü Kırım

3 Serâcûk (Saraycık) ismindeki cûk (cık) küçük anlamına gelir. Ulu-su (Yayık) Nehri'nin kıyısındadır. İbn Battûta, İbn Battûta Seyahatnâmesi, Cilt: I, Çev. Sait Aykut, YKY., İstanbul 2010, s.519.

4 Derya Derin Paşaoğlu, "Nogayların Hanlık Veya Ulus Olma Sorunsalı", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD), Cilt:35, S.60, Eylül 2016, s.279.

5 Akdes Nimet Kurat, IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz'in Kuzeyindeki Türk Kavim ve Devletleri, Murat Kitabevi Yay., Ankara 2002, s.281.

6 Yedisan: Yedi Tümandır. Bir Tüman: on bin, yedi tüman yetmiş bin kazandır. Kesbî Haşim Mehmed Efendi, Ahvâl-i Anapa ve Çerkes, Hazırlayan: Mustafa Özsaray, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul 2012, s.17.

7 Şirin Kabilesi, başındaki Karaçi beyi liderliğinde Kırım yönetiminde söz sahibi olmuşlardır. Şirin Beyleri, diğer Karaçi Beylerini temsilen baş karaçılığı elinde tutmuştur. Derya Derin Paşaoğlu, "Altın Orda ve Kırım Sahasında Bozkır Aristokrasisinin Güçlü Temsilcileri: Emir Rektemür ve Şirin Mirzalar", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi

tarafına göçmüş, kalanlar ise Nogay-Mangıt adı ile anılmışlardır.⁸ Nogaylar, Kıpçaklar başta olmak üzere coğrafyadaki Türk unsurlar ile İslâmiyet'i kabul etmiş Moğol kabilelerinin İdil'in doğusunda Emir Edigü liderliğinde teşkilatlanmasıyla oluşmuştur. Nogayların doğu kaynaklarında Mangıt olarak bilinmeleri Emir Edigü'nün Mangıt lideri Kutlu Kıya Beg'in oğlu olması hasebiyle Nogay Ulusu'nda hâkim ulusun Mangıtlar olmasındandır.⁹ Keraytov, Nogay Ulusu'nun içinde yer alan boyların otuz ikisinin ismini vermiş ve Kıpçak, Kanglı, Uysun, Nayman, Kereyit, Kongrat, Mangıt, Katagan, As, Kıtay, Bayis, Baydar, Bayata, Bayteke, Kobek, Tama, Keneges, Matakay, Bodrak, Majar, Şijuvıt, Nukus, Ming, Uygur, Abaz, Bulgar, Kırgız, Türkmen, Sirak, Kobanşı, Durmen, Merkit olarak listelemiştir.¹⁰ Trepavlov bu listeyi yetmiş çıkarmıştır.¹¹ Ancak bu boylar sadece Nogay ulusunun içinde değillerdir. Boyların birçoğu yine birlikte Kazan, Özbek, Karakalpak, Kırgız, Başkır, Türkmen, Yakut, Tatar, Kırım Tatarı, Hakas, Altay uluslarının oluşumunda da etkin rol

(TAD), Cilt: XXXIII, Ankara 2014, s.153; Abdülgaffar Kırımı, Umdu'tl-Ahbâr, Hazırlayan: Derya Derin Paşaoğlu, Kazan 2014, s.222.

8 Kurat, Türk Kavim ve Devletleri, s. 281.

9 Derya Derin Paşaoğlu, "Emir Edigü (Edige) ve Oğullarının Nogay Ulusu'ndaki Yeri", Crimean Historical Review, No:1, Kazan-Bahçesaray 2016, s.30. Mangıt lideri Kutlu Kıyalı oğlu Edigü'nün soyu, Altın Orda Hanlığı'nda İslâmiyet'in kabulünde etkin isimlerden Baba Tuklas'a ve Hz. Ebubekir'in oğlu Muhammed'e dayanmaktadır.

10 P.X.Кепейтов, Ногайцы, Ставрополь 2009. (Keraytov, Nogaytsy, Staevropol 2009), s.17. Аупса Nogay etnik adı, Manas Destanının bütün nüshalarında geçmekle birlikte Ak Nogay, Kara Nogay ayrılması dahi vardır ve Kırgızların içinde Nevruz (Nooruz uulu), Mamat ve Urak (Orak) boyları da yer almaktadır. Mehmet Kıldıroğlu, Kırgızlar ve Kıpçaklar, TTK Yay., Ankara 2013, s.158. Söz konusu ortaklıklar, gerek Nogayların ve Kırgızların içerisinde yer alan Kıpçak ve Kırgız uluslarında gerekse Mangıtların Sirderya boyunca oldukça geniş bir coğrafyada etkin olmalarında aranmalıdır.

11 Boyların listesi için bkz. В.В.Трепавлов, История Ногайской Орды, Москва 2002,(V.V.Trepavlov, İstoriya Nogayskoy Ordı), Moskva 2002), s.499-504.

oynamışlardır.¹² Nitekim bu boyların bazıları; Kıpçak, Hıtay, Burlak, Kondra meyk, Kilçi, Nayman, Ağran-Çapçak-Tuma ve Haydaroğlu Türkmenleri, Kara Kıpçak, Mangıt, Altıyakoğlu, Kızılbaşoğlu, Aksüyün, Nartaylak, Kanglı olmak üzere 18. yüzyılda Kırım Hanlığı himayesindeki Edigü neslinden gelen mirzaların nökerleri olarak karşımıza çıkmaktadırlar.¹³

Emir Edigü, kendinden yüzyıl önce gelen ve Mangıtlara liderlik yapan Emir Nogay gibi, ölünceye kadar (1479) Altın Orda tahtını elinde tutmuş ve Ruslara karşı göstermiş olduğu başarıları destanlara konu olmuştur. Emir Edigü'den sonra oğulları, Musa Mirza'ya kadar tahtın ardındaki güç olan karaçi beylerinden olurken, Musa Mirza'nın son yıllarından itibaren müstakil hareket etmeye başlamışlardır. Nogay Ulusu'nun parçalanışı Musa Mirza'nın oğulları İsmail Mirza ile Yusuf Mirza arasındaki görüş ayrılığı ile başlamış olup 1555'te İsmail Mirza tarafından Yusuf Mirza'nın öldürülmesiyle şekillenmiştir. Nogay Ulusu'ndan ilk kopan parça İsmail Mirza'nın Rus yanlısı siyasetine karşı çıkıp, Yusuf Mirza'yı destekleyen Musa oğlu Şıkmamay'ın oğulları olmuştur. Altı kardeş olan bu oğullar Emba Nehri'ne giderek *Altavul (Embuluk) Ordası'nı* kurmuşlardır. Nüfusları kalabalık olmadığı için Nogay Ordaları içindeki rolleri azdır.¹⁴ Nogay Ulusu'ndan kopan ikinci parça ise Gazi (Kadı, Kiçi, Küçük) Nogayları olmuştur. Bunlar; İsmail Mirza tarafından Uluğ Nogay Ordası'ndan kovulan Yusuf Mirza oğulları ve onları destekleyenlerdir. Rus karşısı bir siyaset izleyip Kırım ve Osmanlı himayesini tercih edenlerin toplan-

dığı *Küçük Nogay Ulusu*; Orak oğlu Gazi Mirza liderliğinde, Musa oğlu Mamayoğulları ve İsmailoğullarının bir kısmının 1557-58'de Kuban Nehri boyunda ve Azak çevresinde Kırım Hanlığı'nın himayesinde yerleştirilmeleriyle ortaya çıkmıştır. İdil'in doğusundan kalan Uluğ Nogay Ulusu zamanla, Rus ilerleyişiyle hareket sahasını kaybetmiş askeri ve ekonomik sebeplerle batıya kaymıştır. Küçük Nogay Ulusu ise Kırım Hanlığı'nın ve Osmanlı Devleti'nin siyaseti dâhilinde, Kırım Yarımadası, Özi, Turla ve Tuna'ya kadar olan bölgelere aktarılmışlardır. Kalmuk baskınlarından kaçan Nogayların bir kısmı ise Çerkes topraklarına sığınmışlardır.¹⁵

İdil'den Tuna'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya parçalanan Nogayların adlandırılmalarında çeşitli unsurlar etkili olmuştur. Söz konusu unsurların ilki; Nogayların yaşadıkları bölgelerin isimleridir; Cemboyluk Nogayları, Bucak Nogayları, Peştav Nogayları, Kuban Nogayları gibi.

Cemboyluk Nogayları: Musa Mirza'ın Hanzade Hatun'dan oğlu Şıkmamay'ın oğulları Cemboyluk halkının mirzalarıdır.¹⁶ 1555'te İsmail Mirza'nın *Uluğ Nogay Ulusu*'nun yönetimini ele geçirmesi üzerine Yusuf Mirza'nın oğulları ve O'nu destekleyen Musa Mirza'nın diğer torunlarıyla Şıkmamay Mirza'nın; Kan Mirza, Kasım Mirza, Bay Mirza, Ak Mirza, Bek Mirza ve Biy Mirza adlı altı oğlu(Cim) Emba Nehri'ne giderek *Altul (Embuluk) Ordası'nı* kurmuşlardır.¹⁷ Osmanlı Devleti'nin arşiv kayıtlarındaki yaygın kullanımı Cemboyluk'tur. Cemboyluk, Camboyluk'tur, Canbeli kullanımlarına da rastlanmıştır.¹⁸

12 Keraytov, Nogaytsı, s.17; Mehmet Alparğu, Nogaylar, İstanbul 2007, s.33.

13 Kırımî, Umdetü'l-Ahbâr, s.234-239.

14 Novoselyskiy, A. A., XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi, Terc. Kemal Ortaylı, Haz. Erhan Afyoncu, İlyas Kamalov, TTK, Ankara 2011, s.484

15 Derin Paşaoğlu, "Emir Edigü", s.58.

16 Kırımî, Umdetü'l-Ahbâr, s.418.

17 Trepavlov, İstoriya Nogayskoy, s.658.

18 Konya'da iskân edilen Cemboylukların nüfus bilgilerinin verileceği tablolarda, belgedeki kullanımlarına sadık kalınarak isimler yazılan şekliyle kullanılacaktır.

Bucak Nogayları: Bucak bölgesi, doğusunda Karadeniz, kuzeyinde Turla (Dinyester) Nehri, güneyinde Tuna Nehri ve batısında Boğdan Vilâyeti bulunan Akkirman, Kili ve İsmail şehirleri arasında kalan düzlük bölgedir.¹⁹ Bucak ve Akkirman'ın idari teşkilatlanması, II. Bayezid döneminde Akkirman'ın alınması ve Kırım hanının yardımlarına karşılık 40.000 kadar Tatar'ın Akkirman ve çevresine yerleştirilerek vergiden muaf tutulmasıyla başlamıştır. Kanuni döneminde ise, 1538'de Petru Rares'in yenilgisiyle Prut ve Turla arasındaki kara parçası *Bucak* adı altında idari bir bölge olarak teşkilâtlandırılmış ve sancak hüviyetiyle Akkirman'a bağlanmıştır. Bucak arazisi üzerine kurulmuş köy ve küçük kasabalarda Nogay ve Tatarlar'ın hâkimiyette olmalarına karşılık Akkirman, İsmail ve Kili gibi idarî-ticarî merkezlerde Anadolu lehçesi konuşan Türkler çoğunluktadır ve bunların önemli bir bölümü Anadolu ve Rumeli'den gelmişlerdir.²⁰ Bucak bölgesinin isminin kaynaklara *Bucak Tatarı* olarak yansımaları bölgedeki Tatar varlığının etkisini gösterirken, bölgedeki Nogayların da Bucak Nogayları olarak anılması Nogay varlığının bölgede kalıcı hâkimiyeti ile alakalı olmalıdır.

Peştav (Pešto) Nogayları: Peştav, beş dağ demektir. Kabartay sınırında olup batı tarafında Kuban Nehri'nin bulunduğu ağaçlı bir ova içinde beş adet yüksek dağ, birbirine yakın yaratılmış, sanki her biri bir kalıptan çıkmış gibi ortadaki dağ hepsinden sivri ve yüksek diğer dördü daha alçak ve yassıdır.²¹ Peştav (pešto), Nogay kabile ismi

19 Alper Başer, Bucak Tatarları, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2010, s.4.

20 Karpat Kemal, "Bucak", İA, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, C. 6, İstanbul 1992, s.341-343.

21 Evliya Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, 7. Kitap cilt:2, Haz. Seyit Ali Kahraman, YKY Yay., İstanbul 2011; Golden, Peter B., Türk Halkları Tarihine Giriş, Çev. Osman Karatay, Karam Yay., Ankara 2002, s.652. Battuta ise, Oğuz lehçesinde Biş dağ (Beş dağ) olarak vermiş ve Biş; Türkler nezdinde beş demektir şeklinde izah etmiştir. Peştav ise Kazakça ve Tatarca gibi

olarak çoğunlukla arşiv belgelerinde karşımıza çıkmıştır. Osmanlı topraklarına yapılan 1859-62 yılları arasındaki büyük Nogay göçüyle Türkiye topraklarında iskân edilen Nogaylardan Pešto Kabilesine mensup olanlar; Adana, Konya, Çankırı, Serez, Karasi/Sultançayırı, Hüdavendigâr/Karahisar-ı Sahip, Kütahya, Tekfurdağı-Hayrabolu'da iskân edilmişlerdir.²²

Nogayların adlandırılmalarındaki ikinci unsur Nogay Mirzalarının hâkimiyeti altında bulunan uruğların isimleri olmuştur. Yedisian ve Kıpçak Nogayları gibi.

Yedisian Nogayları: Daha önce de ifade edildiği üzere, XV. Yüzyılda İdil Nehri'den Sirderya'ya kadar olan bölgede göç eden uruğlar Altın Orda Hanlığı'nın sol kol uruğlarıdır ve Şirin, Arın, Kıpçak, Argun, Alçın, Katay ve Mangıt olmak üzere Yedisian adıyla bilinmektedir.²³ Yedisian, yedi tümendir. Bir tümen, on bin, yedi tümen yetmiş bin kazandır. *Yetmiş bin kazgan* anlamına gelen Yedisian²⁴ uruğlarından ilk dördü Kırım tarafına göçmüşlerdir, kalanlar ise Nogay-Mangıt adı ile anılmışlardır.²⁵ Kıpçaklar başta olmak üzere coğrafyadaki Türk unsurlar ile İslâmiyet'i kabul etmiş Moğol kabilelerinin İdil'in doğusunda Emir Edigü liderliğinde teşkilatlanmasıyla oluşmuştur.

Üçüncü unsur ise Edigü neslinden gelen mirzaların isimleriyle yapılmıştır. Bu isimlendirme diğer isimlendirmelerden müstakil değildir. Ku-

Kıpçak ağzıyla telaffuzdur. İbn Battuta, İbn Batûta Seyahatnâmesi, s.473, 491.

22 Derya Derin Paşaoğlu, Nogaylar, Nogay Göçleri ve Nogayların Türkiye'de İskânları, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s.384; A.MKT. NZD.324-29; 356-70;329-53; 288-14; 327-92; A.DVN.156-49; A.MKT.MHM.222-40. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri metnin hacmini artırmamak adına sadece fon kodlarıyla verilecektir, fon kodlarının açılımı kaynakçada belirtilecektir.)

23 Kurat, Türk Kavim ve Devletleri, s.281.

24 Kesbî Haşim, Ahvâl-i Anapa ve Çerkes, s.17.

25 Kurat, Türk Kavim ve Devletleri, s.281.

ban'daki, Bucak'taki, Kırım Yarımadasındaki, Çerkes topraklarındaki olmak üzere bütün Nogaylar tabi oldukları mirzaların isimlerini kabile ismi olarak kullanmışlardır. Bu kullanım bazen tek başına olurken bazen diğer bölge ve uruğ isimleriyle birlikte de ifade edilmiştir. Gerek Kırım Hanlığı himayesinde gerekse Osmanlı topraklarına iskânlarda bu kabile isimleri de kullanılmıştır. Nogaylar'da başlarındaki mirzanın adıyla anılma geleneği Edigü oğlu Mansur Mirza'ya kadar gitmektedir. Yerli kaynak olan Umdetü'l-Ahbâr'da Mangıtlar, *Mangıt-Mansuroğulları* olarak adlandırılmışlardır. Musa Mirza'nın oğulları İki Ananın Oğulları olarak adlandırılmış olup Musa Mirza'nın eşi Şerife Sultan Hanımdan olanlar *Sultanoğulları* olarak bilinmektedir. Hanzade Hatun'dan oğulları ise kendi adlarıyla anılmışlardır. Musa oğlu Mamay nesli bir yandan *Mamayoğulları* olarak bilinirken, Orak oğlu Gazi ile birlikte Küçük Nogay Ulusu'nun içinde yer alıp, Orakoğulları ile birlikte hareket etmeleri hasebiyle Kırım'da *Orak-Mamayoğulları* olarak ifade edilmişlerdir. Musa oğlu Alçağır oğlu Orak neslinden gelenler *Orakoğulları* olarak bilinmişlerdir. Orak'ın oğlu Gazi, Kadı, (Kiçi) Nogayları olarak bilinen Küçük Nogay Ulusunun kurucusudur, Orak'ın diğer oğlu Karaşay'ın çocukları Akkirman'da *Karaşayoğulları* olarak bilinmektedir. Musa oğlu Şaydak oğlu İslam Mirza oğlu Kasay neslinden gelenler *Kasayoğulları* olarak adlandırılmışlardır. Kasay oğlu Kasbolat'ın nesline *Kasbolatoğulları* adı verilirken, Kasay oğlu Nevruz nesline *Nevruzoğulları* adı verilmiştir. İki eşi olan Nevruz Mirza'nın eşinin biri Çerkes Beyinin kızı olması ve Kalmuk saldırılarında Çerkes topraklarına sığınmaları, Nevruzoğullarının bu coğrafyada etkin olmalarını sağlamıştır. Musa oğlu İsmail oğlu Tenakmat'ın nesline, yedi oğlu olması hasebiyle *Yediçekioğulları* adı verilmiştir. Yediçekioğulları; Ten Akmat'ın yedi oğlunun isimleriyle adlandırılmış olan; *Ormembetoğulları*, *Canmembetoğulları*, *Membetoğlu*, *Mamayoğlu*, *Aksakoğlu*, *İştereko-*

ğulları, *Caşterekoğulları* (*Yaşterekoğulları*)'ndan oluşur. Bu isimlendirmeler Osmanlı topraklarında iskân edilen Nogaylar arasında ve günümüzde dahî kullanılmaktadır.²⁶ Osmanlı topraklarında iskân sırasında kabile isimlerinin yanı sıra başlarında bulunan hocalarının adlarıyla da anılmışlar ve (*Canboyluk Kabilesi Hoca İdris Efendi takımı* şeklinde) adlandırılmışlardır.

Nogay Muhacirlerinin Konya'da İskânı

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Nogayların Konya'da iskânını konu alan belgeler incelendiğinde öncelikle izah edilmesi gereken husus; belgelerde bahsedilen Konya'nın sınırlarının tespitidir. Zira belgelerin büyük bir çoğunluğunda Konya'ya iskân için gönderilen Nogay muhacirlerin iskân edildikleri köylerin, kazaların isimleri bulunmamaktadır. Genellikle *Konya Eyaletinde iskân edilmek üzere* veya *Konya Eyaleti kaza ve köylerinde iskân edilmek üzere* ifadeleri kullanılmıştır.²⁷ Dolayısıyla bu tarihlerde (1859-1862) kastedilen *Konya Eyaleti*'nin kapsamını tespit etmek Nogay muhacirlerinin iskân yerlerini yaklaşık olarak görmemizi sağlayacaktır.

Konya, 1514-1867 yılları arasında Karaman Eyaleti'nin vilayet merkezi olup,²⁸ paşa sancağıdır. Tanzimat devri irade kayıtlarında *Konya Eyaleti* tabiri kullanılırken, 1847'den sonra Devlet Salnamelerinde *Karaman Eyaleti* olarak geçmiş ancak, bazı senelerde *Eyalet-i Karaman-Konya* veya *Eyalet-i Konya* denmiştir.²⁹ 1831 Nüfus sayımında; Karaman Eyaleti; Konya, Beyşehir, Akşehir, Aksaray, Kayseri, Niğde ve Kırşehir Sancaklarından

26 Derin Paşaoğlu, "Emir Edigü", s.40-56.

27 A.MKT.NZD.298-14; 319-100; 349-37; 352-56; 353-21; 365-21; A.MKT.MHM.188-53.

28 Tahir Sezen, Osmanlı Yer Adları, Ankara 2006, s.479.

29 Mehmet Yılmaz, Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1996, s.3.

oluşmaktadır.³⁰ 1841'de yapılan düzenleme ile Niğde, Aksaray ve Kırşehir Sancakları lağvedilip, yeni oluşturulan Nevşehir Sancağına bağlanmış ve Alaiye, Hamit ve Teke Sancakları da eyalete dâhil edilmiştir. 1850'de Karaman Eyaleti: Konya, Hamid, Teke, Alaiye, İçel ve Nevşehir sancaklarından oluşmaktadır. Ancak 1851'de yeniden değişikliğe gidilmiş ve yeni tesis edilen Nevşehir Sancağı lağvedilip, Niğde Sancağı kurulmuş ve Nevşehir, Aksaray ve Kırşehir Sancakları Niğde Sancağı'na bağlamıştır. Dolayısıyla 1867 Vilayet Nizamnamesi'ne kadar bu sınırlarda kalan Konya Eyaleti'ne yapılan Nogay iskânında *Konya Eyaleti dâhilinde iskân* ifadesi, Konya, Hamit, Burdur, Teke, Niğde, Alaiye ve İçel Sancaklarını kapsar şekilde değerlendirilmelidir.

Osmanlı Devleti'nin Muhacir İskân Politikası Bağlamında;

Konya'ya İskân Edilen Nogay Muhacirleri İçin Yapılan Yardımlar ve Yaşanan Sorunlar

Osmanlı Devleti, kaybettiği topraklarda Rusya'nın yıldırma, yıpratma, yok etme amaçlı uygulamış olduğu kolonizasyon hareketi karşısında büyük devlet olma siyasi sorumluluğunu, hilafet makamı olarak dinî sorumluluğunu ve zulüm karşısında insanî sorumluluğunu yerine getirmeye çalışmıştır. Ancak, bütçe açığı, savaş giderleri, top- rak-vergi kayıpları dolayısıyla ortaya çıkan nakit yetersizliği Osmanlı Devleti'nin, muhacirler için yapmak istedikleriyle yapamadıkları arasında sıkışıp kalmasına neden olmuştur. Muhacirlerin Osmanlı topraklarında yaşadıkları sıkıntıların büyük bir kısmı nakit yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Nogay muhacirlerinin Karadeniz'in kuzeyindeki sahillerde, liman şehirlerinde aylarca gemi beledikleri bilinmektedir. Bütün olumsuz şartlara rağmen Osmanlı Devleti, muhacirlerin navlunlarının

ödenmesi ve Osmanlı topraklarına ulaşabilmeleri konusunda büyük hassasiyet göstermiş, navlun giderlerini *fevkalade masraf* olarak tanımlayarak bütçeden nakit ayırarak, mağduriyetleri gidermeye çalışmıştır.³¹ Kırım Savaşı'nın hemen ardından en ağır şekliyle yüzleşmek zorunda kaldığı muhacir meselesine hazırlıksız yakalandığı görülmektedir. Zira Şehremaneti eliyle yapılan muhacir işlemleri 1859 yılı sonunda binlerce muhacirin İstanbul'a ulaşmasıyla yetersiz kalmış, kısa sürede kurumsallaşmaya gidilmiştir. Muhacirlerin işlemlerini tek elden yürütmek üzere 5 Ocak 1860'da Muhacir Komisyonu kurulmuştur.³² Bir takım iskân politikaları ortaya koyulmuşsa da muhacirlerin talepleri doğrultusunda, imkânlar ölçüsünde söz konusu politikalara yeni şekiller verilmiştir. Aşağıda da görüleceği üzere; Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının maddelerinin, Konya'da iskân edilen Nogay muhacirlerine uygulanışında da muhacirlerin emniyeti ve memnuniyeti için benzer değişikliklere gidilmiştir.

- Muhacirler Anadolu'ya ilk girişleri nereden olursa olsun mümkün mertebe İstanbul'a alınıp, muhtelif yerlerdeki hanlara yerleştirilip, onlarla ilgili kayıtlar tutularak, defterler hazırlanacak, iskân yerleri belirlenip gönderileceklerdir.

İlk gelen gruplar için uygulanmışsa da gerek muhacirlerin çok kalabalık olması ve her geçen gün yenilerinin gelmesi, gerekse kabilelerin toplu iskân taleplerine karşın, Osmanlı Devleti'nin muhacirleri üretime katma politikasından kaynaklanan ziraat ve hayvancılık yapabilecekleri büyüklükte boş arazi tespiti İstanbul'da oldukça kalabalık bir nüfusun birikmesine neden olmuştur. Muhacir sayısındaki hızlı artış, yevmiyelerin ödenememesi, boş han

31 Derin Paşaoğlu, Nogayların Türkiye'de İskânları, s.166-168.

32 A.MKT.NZD.300-79; 300-88; 301-55; Derya Derin Paşaoğlu, "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı", History Studies, A Tribute to Prof. Dr. Halil İNALCIK, Volume 5/2, 2013, s.352.

30 Kemal Karpat, Osmanlı Nüfusu 1830-1914, İstanbul 2010, s.238.

bulunamaması, çok sayıda kadın, çocuk ve hasta bulunması, salgın hastalıkların çıkması gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Kış mevsiminde odun, kömür, mangal, hırka (giyecek) gibi ihtiyaçların karşılanması sırasında yaşanan mali sıkıntılar muhacirlerin sefaletе düşmesine neden olacağı endişesiyle, muhacirler bir an evvel iskân yerlerine gönderilmişlerdir. Keza hava muhalefetiyle iskân yerlerine ulaşamamaları durumunda en azından yollarda Anadolu halkının yardım ve destekleri ile ayakta kalabilecekleri düşünülmüştür. Dolayısıyla kısa sürede söz konusu politika uygulanamaz hale gelmiş, muhacirlerin İstanbul'a alınıp, kayıtlarının tutulması yerine, muhacirlerin nerede olursa olsun en kısa yoldan bir an evvel daimi iskân mahallerine sevk edilip, iskân edilmeleri politikası benimsenmiştir. Karadeniz sahillerine ulaşabilen muhacirler doğrudan Anadolu'nun iç bölgelerinde tespit edilen boş yerlere iskân edilmek üzere gönderilmişlerdir. 19 Şaban 1278 (19 Şubat 1862) tarihli belgede Osmanlı topraklarına ulaşan muhacirlerden bu tarihe kadar iskânı gerçekleşmiş olanların sorulması üzerine Muhacir Komisyonu tarafından hazırlanan deftere göre 255.414 muhacir iskân edilmiştir (Kış bastırıldığı için, Canik, Bozok ve Sivas'ta misafir olarak bekleyenler vardır). Söz konusu belgeye göre; Konya'da 3520 hane 17.173 nüfus iskân edilmiş ve bunların 2315 hane 12605 nüfusu İstanbul'dan sevk edilirken, 1205 hane 4563 nüfusu doğrudan Konya'ya gönderilip iskân edilenlerden³³ oluşmaktadır. Bu durumda kayıt işleri muhacirlerin iskân edildiği yerlerdeki idari birimlerin sorumluluğuna bırakılmıştır.

Konya'ya gönderilen muhacirler için hem kara yolu hem de deniz yolu aktif olarak kullanılmıştır. İstanbul'a ulaşan muhacirler gemilerle,

33 İ.DH.486-32799.

Mersin³⁴, Antalya³⁵ ve Silifke³⁶ limanlarına gönderilmişlerdir. Bu limanlardan kara yoluna göre daha kısa sürede Konya'ya ulaşmaları sağlanmıştır. Ancak Ekim 1860'da denizin çok yağışlı olması dolayısıyla Antalya ve Silifke Limanlarına göndermenin güvenli olmaması gerekçesiyle 5386 kişinin İzmit ve Gemlik üzerinden kara yoluyla takımlar halinde gönderilmesine karar verilmiştir. Hatta bu grubun Konya içindeki iskân yerlerinin, muhacirler bölgeye ulaşmadan önce belirlenmesi istenmiştir. Gidiş güzergâhı üzerinde iskân edileceklerin Konya merkeze gidip tekrar geri dönmeleri şeklinde muhacirlere gereksiz yolculuk yaptırılmaması ısrarla vurgulanmıştır. Yine İstanbul'daki yığılmadan dolayı mağduriyetin artmasını engellemek için Konya'da iskân edilecek 233 hane 949 nüfusun Bursa'da misafir edilmesi baharda (muhtemelen yolların açılmasıyla) iskân edilmek üzere gönderilmeleri Bursa valiliğine yazılmıştır.³⁷ Ancak söz konusu yolculuklar muhacirlerin tamamı için bu kadar planlı olamamıştır. Zira Karadeniz'in kuzeyinden itibaren başlayan, aylarca Kırım sahillerinde gemi bulamama, gemi bulup navlunları ödeyememe, hava muhalefeti, gemi kazaları, tifüs salgını gibi sorunları aşmayı başaran bazı Nogay muhacir grupları, Trabzon, Samsun, Sinop³⁸ ve İzmit (Kaymaz-Kandıra)³⁹ sahil şehirlerine ulaşabilmişlerdir. Yukarıda belirtildiği üzere ilk gelen gruplar gemilerle İstanbul'a alınmışlarsa da İstanbul'daki yığılma kısa sürede yüz binlerle ifade edilince, Nogay

34 Nogay muhacirlerin iskânında İç-il sancağı geçici iskân bölgesi olmuştur, Silifke ve Mersin'den Konya'ya gönderilenler için A.MKT.MHM.218-52; A.MKT.NZD.349-76; 351-17.

35 A.MKT.NZD.298-14; 298-103.

36 A.MKT.NZD.319-100; 321-98; A.MKT.MHM.190-30;193-85; 195-22

37 A.MKT.UM.400-37.

38 A.MKT.NZD.297-26; 300-10; 302-9; A.MKT.MHM.760-95; 761-7.

39 İzmit/Kaymaz ve Kandıra'ya hava muhalefeti ve gemi kazalarıyla zorunlu çıkış yapılmıştır. A.MKT.UM.471-12; 471-18; 469-59; A.MKT.MHM.216-92;218-50; A.MKT.NZD.349-37; 353-21.

muhacirleri de Trabzon, Samsun, Sinop⁴⁰ ve İzmit'ten (Kaymaz-Kandıra) Konya'ya kara yoluyla gönderilmişlerdir. Özellikle Trabzon ve Samsun'a ulaşanlar, limanlardaki yığılmayı engellemek için bir an evvel yola çıkarılıp, Anadolu halkına emanet edilmişlerdir. Bu yol üzerinde Amasya önemli bir geçici iskân bölgesi olmuş, burada muhacirlerin bütün ihtiyaçları karşılanmıştır.⁴¹ Özellikle kış başlarken gelenlerin Konya'ya sevinde ilkbahara kadar gerek yolların açılmasını gerekse kendilerine inşa edilen hane hazırlıklarının tamamlanmasını bekledikleri mahal olmuştur.⁴²

Temmuz 1859'da Adana ile başlayan Nogayların iskânında, Konya'ya gelen Nogaylara dair ulaşabildiğimiz en erken tarihli belgeye göre Aralık 1859'da gönderildiği görülmektedir. Ancak bu grup akrabaları yanında iskân edilmek istedikleri için 210 hane 949 nüfusluk gruptan 35 hane 117 nüfus olarak ayrılırlar diğerleri Adana'ya giderken 35 hanelik grup Konya'ya akrabalarının yanına giderler.⁴³ Dolayısıyla Konya'ya ilk gelen grupların da Temmuz-Aralık 1859 sürecinde ulaştığını söyleyebiliriz. Aralık sonrası grupların gelmesi 1860 Mart ayından başlayarak Kasım'a kadar devam etmektedir. Aradaki iki- üç aylık sürede (Aralık-Ocak-Şubat'ta) muhacir hareketinin olmamasını kış şartlarından dolayı yolların kapalı olmasına bağlıyoruz. En yoğun iskân Ağustos 1860 ve Ekim 1860 arasında 3 aylık kısa bir sürede gerçekleşmiş olup kayıtlarına ulaşabildiğimiz 10.909 kişidir. Zira sonraki yıl Kasım 1860-Nisan 1861 arası muhacir sevkî yine duruyor ve ardından Nisan'da başlayarak Eylül'e kadar devam ediyor. Belgelere göre

40 A.MKT.UM.501-36; Muhacirleri İstanbul'a getirmek için boş vapur temin edilemeyince Tersane-i Amire'ye bağlı Kumpanya vapurlarına Sinop'a uğrayanların 30-40 muhacir olarak dönmeleri istenmiştir. A.MKT.MHM.230-10.

41 A.MKT.MHM.212-36.

42 .AMK.NZD.345-80.

43 A.MKT.NZD.298-14; A.MKT.MHM.172-60; YEE.34.

Karadeniz'in kuzeyinden gelen grupların iskânı Haziran 1862'ye kadar devam etmiştir. Ancak başka şehirlere iskân edilmelerine rağmen Konya'da akrabalarının yanında iskân isteyen grupların gönderilmeleri sonraki tarihlerde de devam edecektir. Hatta bu sürecin Kurtuluş Savaşı'na kadar devam ettiğini söyleyebiliriz.⁴⁴

• Muhacirlere Osmanlı toraklarına geldikleri günden itibaren, iskân edilinceye kadar yevmiye verilecektir.⁴⁵

*15 yaşından büyüklere yevmî yarımşar kıyye nan-ı azîz bedeli 2 gurus, küçüklere 1 gurus*⁴⁶ şeklinde planlanmışsa da nakit yetersizliği dolayısıyla verilemeyen yevmiyeler büyük bir sorun olarak muhacirlerin mağduriyetini artırmıştır. *Sadece fakir olduklarını belgeleyenlere yevmiye verilmesi kararlaştırılmışsa da, yerel yönetimlerden muhacirlerin cümlesinin fakir olduğu, durumu iyi olanların da tesbit edilemeyeceği*⁴⁷ cevabı gelince; önce muhacir gurubunun yarısı fakir add olunmuş ancak bir süre sonra üçte biri fakir kabul edilerek yevmiye verilmiştir.⁴⁸ Öte yandan bir kısım Nogay tara-

44 Konya çevresinde yaptığımız katılımcı alan araştırmasında gördüğümüz Nogayların bazıları Ilgın'a dedelerinin Dobruca'dan geldiğini söylüyor ki bu süreç daha önce de ifade ettiğimiz üzere 93 Harbi sonrası kaybedilen topraklardan gerçekleşen göçlerdir. Ancak katılımcılarımızın önemli bir kısmı ailelerinin Kurtuluş Savaşı'nda Yunan ordusunun Ankara'ya yaklaşması üzerine Ankara ve Haymana çevresinden Kulu bölgesine göçtüklerinden bahsetmiştir. Derya Derin Paşaoğlu, "Kulu (Konya) ve Şereflikoçhisar'da (Ankara) İskân Edilen Nogaylara Ait Muhacir Köylerinde Yapılan Katılımcı Alan Araştırması", Kültür Evreni, S. 8, Sonbahar, s. 48,49.

45 A.MKT.NZD.419-74; A.MKT.MHM.206-44.

46 A.MKT.NZD.352-56; A.MKT.UM.365-59; 365-78; 393-25; 395-58; 389-70; 471-12.

47 A.MKT.NZD.298-105; 323-26; A.MKT.UM.377-6.

48 Derin Paşaoğlu, Nogayların Türkiye'de İskânları, s.228; Konya Eyaleti'nin H.1274 ve 1275 yılından kalan dört bin keseden fazla bütçe açığı vardır ve 1276 senesi öşür vergisini hazineye teslim edilmek üzere ihale olduğu ancak hem bu açığın hem de Nogay muhacirlerinin masraflarının nasıl karşılanacağı merkeze sorulmuştur.(A.MKT.UM.550-52.) Bu durum muhacirlerin biriken yevmiye sorununu izah etmektedir.

findan yevmiye yardımının suistimal edildiği görülecektir. Daimi iskân yerleri belirlenip gönderilen muhacirlerin bir kısmının yerlerini beğenmeyerek iskâna yanaşmadıkları ve sürekli yer değiştirdikleri tespit edilmiştir.⁴⁹ Dolayısıyla Osmanlı Devleti, bu suistimalleri, daimi iskân yerlerine göndermiş olduğu muhacirlerin, başka bir şehirdeki akrabaları yanında iskân taleplerine olumsuz cevap vererek engellemeye çalışmış ve bir an evvel iskân etmedikleri takdirde kendilerine hiçbir yardım yapılmayacağı ifade edilmiştir.⁵⁰

• **İskân politikasının bir diğer aşaması:** Boş araziler tespit edilerek, muhacirler görevli memurlar rehberliğinde daimi iskân yerlerine gönderileceklerdir.

Osmanlı Devleti, muhacirleri ülke topraklarında tespit edilen boş arazilere gönderirken kabileleri ve aileleri parçalanmadan mümkün olduğunca bir vilayet veya sancak dâhilindeki köylere ve kasabalara dağıtılarak iskân edilmelerine özen göstermiştir. Nogaylar'ın Anadolu'daki dağılımında Konya, Adana ve Ankara çevresinde yoğunluk görüyoruz. Yoğunluğun bu bölgelerde toplanmasının belgelere göre iki temel cevabı vardır; boş arazilerin bulunması ve Rusya sınırına uzak olmasıdır.⁵¹ İskânın seri bir şekilde gerçekleşmesi ve kalabalık nüfusların iskânlarının sorunsuz yapılması amacıyla, onlara yolculuk boyunca eşlik edecek ve boş arazilerin tespitini yapacak memurlar görevlendirilmiştir. Bu memurlar Anadolu'da,

49 A.MKT.NZD.356-46. Bunun nedeni Adana'da iskân edilen Nogay muhacirleriyle ilgili bir belge ile ortaya çıkmıştır; söz konusu sorunun muhacirlerden değil başlarında bulunan kabile reislerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Kabile reisleri bu güne kadar hiç çalışmadıkları için geçimlerini nasıl sağlayacaklarını bilmediklerinden yevmiye almaya devam edebilmek amacıyla iskânı geciktirmeye çalışmışlardır, iskân edildikleri takdirde verilen yevmiyelerin kesileceği endişesiyle iskâna yanaşmayarak sürekli yer değiştirmek istemişlerdir. A.MKT.UM.414-24; A.MKT.MHM.22-30.

50 A.MKT.MHM.196-43; Derin Paşaoğlu, Nogayların Türkiye'de İskânları, s.259, 271.

51 A.MKT.MHM.224-80.

Adana, İzmit, Kütahya ve Muğla gibi muhtelif yerlere giderek arazi tespitinde bulunmuşlar ve buradaki arazilerin ne kadar nüfusa yeterli olacağına dair bilgiler, haritalar ve layihalar hazırlayıp sunmuşlardır. Başlangıçta gerek muhacirler açısından gerek mahalli idarelerin iskânı hızlandırmaları açısından oldukça anlamlı görünen bu uygulama, görevlendirilen memurların birkaç kişi ile sınırlı kalması nedeniyle Konya çevresinde işlevsel olmamıştır. Çünkü sancağa gönderilen bir iki kişinin 90 küsur kazanın köylerini gezerek tespitte bulunması çok zaman alacaktır ve bu süre zarfında kalabalık nüfusların onları beklemesi, muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşanan sorunları daha da artıracaktır. Nitekim Konya Valiliği tarafından bu durum;

“...Konya Eyaleti yedi sancak gayr-ı ez nevahî doksan bu kadar kazadan müretteb bir eyalet-i cesîme olub pek çok arâzi-i hâliye bulunduğundan şukka mahlûl olmuş ferağ ve intikal itmemiş haylice arazi ve bağ bahçe dahî bulunub henüz icabı icra olunmadığına ve bunun bi-hakkın taharrisi ve arazi-i miriye ve evkafın tefrikiyle nizam-ı seniyyesine tatbikan müzayede olunarak taliblerine ihalesi icra buyurulduğu halde canib-i mîrîçün varidat-ı külli hasıl olacağı der-kar bulunduğuna ve eyalet-i merkumeye şehriye iki bin guruş maaşla Galib Efendi arazi me'muriyetiyle gelmiş ise de efendi-i muma ileyh bu işde ma'lumat-ı kâmilesi olmadığından ve olsa bile bir nefer memurun her bir kaza ve sancağı geşt ü gûzar idüb salifü'l-beyan ferağ ve intikalat mahlulat u haliyanın icabını icra itmek akl olur şeye muhtac olub ol-vakte değîn evvel emrde icra kılınan kaza ve sancakda yeniden bir haylice ferağ ve intikalat ve mahlulat zuhura geleceği bedidar idüğüne ve yalnız bir me'murun bi-hak ifa-yı me'muriyet idemeyüb...”⁵² şeklinde Sadarete bildirilmiştir.

52 A.MKT.UM.399-6.

Osmanlı Devleti, muhacirlerin boş yerlere iskân edilmesi politikasını uygularken muhacirlerin memnuniyetini de göz önünde bulundurmıştır. Zira muhacirlerin merkeze yazdıkları arzuhallerin büyük bir kısmı akrabalarının yanında iskân etme talebi içermektedir. Söz konusu taleplere, henüz iskânları gerçekleşmemişse ve talep ettikleri bölgede boş arazi olduğu takdirde olumlu cevap verilmiştir. Üsküdar'dan Kastamonu'ya iskân için gönderilip, Tosya'da geçici iskân edilen Canboyluk Kabilesinden 18 hanelik bir gurup, Malya Çölü, Çiçekdağı'nda akrabalarının yanında iskân edilmek istemişler ve gönderilmişlerdir.⁵³ 12 Aralık 1859'da İstanbul'dan yola çıkan 949 Nogay muhacirinden 117'si Konya'daki akrabaları yanında iskân etmek istemiş ve Konya'ya gönderilmiş, kalan 823 kişi Adana'ya gönderilmişlerdir.⁵⁴ Bu tarihten sonra Konya'da iskân edilen Nogayların tamamına yakını akrabaları yanında iskân etmek istedikleri için bölgeye gönderilmişlerdir. Zira Konya'da Canboyluk Kabilesinin, Ankara'da Yedisan Kabilesinin yoğunlukta olmasının esas nedeni, muhacirlerin akrabaları yanında iskân taleplerine boş yer olduğu müddetçe olumlu cevap verilmesindedir.

Konya'da Nogayların iskânı konusunda dikkat çeken noktalardan biri de; boş arazi konusunda Nogayların ve Osmanlı Devleti'nin, olaya farklı açılardan bakmış olmalarıdır. Osmanlı Devleti, 1860'larda içinde bulunduğu ekonomik bütün şartlarını zorlayarak kabul ettiği muhacirleri, hayatlarını kurtarıp, başlarının çaresine bakabilecek, kendi kendilerine yetebilecek hale gelmeleri için mümkün mertebe en az zayıatla yerleştirmek ve üretici yapmak istemiştir. Bunun için, aileleri ve hatta mümkün olduğunca kabileleri parçalamadan

53 A.MKT.MHM.225-33.

54 A.MKT.UM.382-71, A.MKT.NZD.298-14, Y.E.E.34; Benzer şekilde; 22 Ağustos 1860 tarihinde Samsun'a gelen 1095 kişiden; 580'i Canboyluk Kabilesinden olup Konya'da, 515'i Yedisan Kabilesinden olup Ankara'da iskân edilmek istemişler ve gönderilmişlerdir. A.MKT.NZD.322-28.

onlara yetecek sayıda hane yapılabilecek, ekilecek arazi ve hayvanlar için merası olan büyüklükteki yerler Osmanlı Devleti için boş yerdir. Özellikle de kış ortasında gelenlerin evlerinin inşa edilip, tohumların ekilip, yeni ürünlerini alıncaya kadar yevmiyelerinin verilememesi durumunda muhacirlerin mağdur olmaması için yürürlüğe koyduğu çözüm politikası muhacirleri eyalet veya sancak dâhilindeki kasaba ve köylere muhteliten ve müteferrikan⁵⁵ iskân ederek muhacirlerin her türlü ihtiyaçlarını köylerdeki halka ve yerel yönetimlere bırakmaktır. Ancak muhacirlerin boş arazi tanımı, 3000-4000 kişiyi bulan kabilelerin müstakil bir köy olarak birlikte yerleşebileceği ve söz konusu nüfusun geçimlerini sağlayacak, mera ve ekilebilir arazi varlığını kastetmişlerdir. Dolayısıyla;

“...li-eclü'l iskân Konya eyaletine gönderilmiş olan Nogay muhacirlerinin irâe olunan mahalleri beğenmeyerek ne vechle izhar ısrar ve tas'ibar eylemekte olduklarına da'ir mukaddemce vâkî olan iş'arı üzerine gönderilen tahrîrata cevaben bu kere varid olan tahrîrat-ı behiyeleriyle melfuf mazbata meclis-i alî-i tanzîmata lede'l havale suret-i iş'ara nazaran muhacirîn-i merkumenin irâe olunan mahalleri Canboyluk kabilesinin tobdan iskânına kâfi görmeyüb ve kabile kabile iskân istemeyerek ve hâkimelerini dahî içlerinden nasb itdirmek kasdıyla beğenmeyerek vâk geçirmekte oldukları anlaşılmişve bu ise işlemekte olan yevmiyelerinden dolayı hem hazine-i celileye beyhude mesârif mucceb ve hem de ahâlinin rahatsızlığını müstevcîb olacağından muhacirîn-i merkumenin gösterilen yerleri kabul iderler ise febiha aksî takdîrinde dahî iş'ar-ı sabık vechle yevmiyeleri kat' olunacağıının ve devletce intihab olunan yerlerden baska kendülerine yer tahsisî olunamayacağı...”⁵⁶ şeklinde bazı arzuhallere olumsuz cevap verilmiştir.

55 A.MKT.MHM.201-102

56 A.MK.MHM.191-76.

Öte yandan, Osmanlı Devleti'nin (sadece bir, iki belgede karşımız çıkmış olsa da) kalabalık nüfusların toplu iskânları konusunda endişeleri vardır, gelecekte bu kadar kalabalık nüfusların sorun çıkarmasından çekinmiş ve şimdiden tedbirli davranmak istemiştir. Konya'ya gönderilen Nogay grubunun yer beğenmeyerek iskânı geciktirmesi ve toplu iskân konusunda ısrar etmeleri üzerine duyulan endişe dile getirilmiştir,

“...muhacirin-i merkumenin sür'at-i iskânları emrinde her ne kadar sarf-ı mesâ'î olunmuş ise de intihab olunan yerleri beğenmeyerek ve cümlesi bir mahalde iskân ve tavattun kılınmak isteyerek alât-ı emrar-ı evkat itmekde oldukları ve ol-taraf-lara bunların cümlesini isti'ab edecek mertebe vâsî arazî bulunmadığı ve bulunsa bile hepsinin bir mahalde iskânları atide mahzurâtı muceb olacağı cihetle bu babda tevcihle hareket olunmak lazım geleceği inha ve istizân kılınmış olmasıyla keyfiyet meclis-i alî-i Tanzîmat'a lede'l havale reviş-i hale nazaran muhacirin-i merkume bir takım a'zar ve mahâzîr gayr-ı makbule melhuz ve irâd ile kemakân iskândan iba ve imtinâ itmekde olub halbuki mesbuk olan iş'ar hükmünce bunların iddia ve muhalefetlerine bakılmayarak hemen mahalince tertîb ve intihab olunan mahallerde iskânlarına ibtidar ile içlerinden yine muhalefet iden olduğu suretde yevmiyelerinin kat'ıyla istedikleri mahallere gitmeğe me'zun...”⁵⁷

şeklinde sorun meclise havale edilmiş ve muhacirlerin muhalefetine bakılmaksızın hemen belirlenen yerlere iskân edilmelerine karar verilmiş, emirlere uymayanlar yevmiyelerinin kesilmesi tehdidiyle iskânlarının gerçekleştirilmesi istenmiştir.⁵⁸

Konya Eyaleti dâhilindeki iskân sırasında yaşanan suistimallerin bir kısmı da yerel yönetim-

57 A.MKT.MHM.196-43; 191-76; A.MKT.NZD.327-76 (Mehmet Giray Bey takımının iskânında çıkan sorun da zikredilir)

58 Derin Paşaoğlu, Nogayların Türkiye'de İskânları, s.226.

den ve memurlardan kaynaklamıştır ki Osmanlı Devleti bunları titizlikle tahkik ederek, muhacirlerin şikâyet bildiren arzuhallerini inceleyerek muhacirlerin mağdur edilmelerine fırsat vermemiş,⁵⁹iskân işleriyle ilgilenmesi için merkezden memur gönderilmiş⁶⁰ ve Konya Valisi Ragıp Paşa bu konuda ihtar edilmiştir.

“...umur-ı iskânileri esbabını istihsal eylemek üzere ol tarafa mahsusan bir me'mur ta'yin ve izamı olduğundan.”, “...Konya eyaletinde bulunan muhacirinin ekserisi kemal-i müzayaka ve perişanlıktan nâşî vatan-ı kadimlerine ric'at itmek ya'ni Rusya Devleti diyarına gitmek talebinde bulduklarından bunların böyle avd u ric'atları devlet-i islamiyenin namus-ı âlisine halel u nakısayı müstelzim olacağından artık bu-babda zat-ı vâlâlarına tertîb edecek mes'uliyeti ne derecelerde ağırca olacağı derkar bulunmuş olmağla ana göre mukaddema ne ve gayurane hareketle muhacirin-i merkumenin bir an evvel münasib mahallerde iskan ve ivalarıyla mukaddem ve muahhar vaki olan iş'aratımız ahkâmının sür'at-ı ifasına...”⁶¹

Kırşehir'de 1400 haneden fazla muhacir için boş yerlere ev inşa etmek üzere 1500 gurus maaşla memur edilen Azâdat Körağazade Ağa'nın, muhacirlere kötü muamelede bulunup, binaları layıkıyla yapmadığı hatta Kırşehir müdürünü tahrik ederek muhacirlerin yevmiyelerini kestirmeye çalışması üzerine perişan olan muhacirler Rusya'ya geri

59 Silifke Limanından gönderilen 776 kişi Karaman ve Karapınar'da dört buçuk aydır beklemektedirler, akrabaları yanında Paşadağında iskân edilecekler ancak neyi beklediklerini bilmediklerinden ve yevmiye alamadıklarından şikâyetçidirler. A.MKT.UM.430-68.

60 Vehbi Paşa'nın ne zaman gönderildiğini tespit edemedik ancak, 25 Şubat 1862'de Kırşehir'de muhacirler için halk tarafından inşa edilen 107 hanenin masraflarının nasıl verileceği iskân memuru Vehbi Paşa tarafından Muhacir Komisyona sorulması hasebiyle Vehbi Paşa'nın bu tarihte İskân memuru olarak bölgede olduğunu görüyoruz. (A. MKT.NZD.402-84) Ahmet Gündüz, “XIX. Yüzyılda Kırşehir'e Yerleştirilen Nogay Muhacirleri (1861-1863)”, Turkish Studies, 7/1, 2012, s.1222.

61 A.MKT.UM.468-72 (h.18.10.1277/M.29.04.1861)

dönme istemektedirler ve muhacirler Komisyona durumu bildirmişlerdir. Konya valisine ve Konya'da bulunan iskân memuru Vehbi Paşa'ya yevmiyelerin tam verilmesi ve iskânın bir an evvel yapılması emri verilmiştir.⁶² Vehbi Paşa'nın vefatıyla yerine, 20 Temmuz 1863'de Miralay İzzetli Salih Bey atanmıştır. Konya Valisi, Niğde Kaymakamı ve Salih Paşa'ya hitaben yazılan 16 Ekim 1863 tarihli emir; Kırşehir'de iskân edilmek üzere gönderilen Nogayların 3 yıldır çeşitli sebeplerle iskân edilemediği bir an evvel iskânın gerçekleştirilip, muhacirlerin tarım ve hayvancılık üretimine başlatılmasına dairdir.⁶³

Süreç içinde yaşanan bir diğer sorun muhacirlerin iskân edildikleri yerlerden ayrılmalarıdır. Akrabaları yanında iskân talepleri henüz iskân gerçekleşmemişse olumlu karşılanırken, ikinci yerleştirme talepleri masrafların artması gerekmesiyle reddedilmiştir. Kendilerine yol ve iskân için gerekli harcamaların yapıldığı, iskân edilmeyi bekleyen çok sayıda muhacirin olduğu belirtilip, nakit sıkıntısı gerekçe gösterilerek, ikinci bir harcama yapılamayacağı söylenmiştir. Amasya'da iskân edilen Nogaylar akrabalarının yanında iskân edilmek üzere Konya ve Rumili'ne gitmek istemişlerse de kendilerine özellikle ahalinin bunca masraf yapmasından sonra buna kesinlikle izin verilemeyeceği belirtilmiştir.⁶⁴ Ceyhan'da gönüllü iskân edildikleri halde Konya/Ereğli'ye firar edenler olmuştur. Adana valisi firar sebebini araştırınca, *kışın kaza da yazın burada oturacaklarını beyan etmişlerse de, Tarsus'a iade olunmuşlardır.*⁶⁵ Benzer şekilde sebepsiz hareketlilik karşısında Osmanlı Devleti, iskân konundaki kararlılığını korumuş ve izin ver-

62 A.MKT.NZD.419-74.

63 A.MKT.MHM.270-42

64 A.MKT.MHM.221-9.

65 A.MKT.NZD.385-33; A.MKT.NZD.387-20; A.MKT.MHM.238-28, (Muhacirler iade edilir geride kalan hocalarının da iadesine dair yazılmıştır)

memiştir.⁶⁶ Sinop'ta iskân edilen Mengli Bey ailesinin, Konya'da akrabalarının yanında iskân talebi, nüfuslarının az (13 hane 36 nüfus) olması hasebiyle kabul edilmiştir.⁶⁷ Canboyluk kabilesinden Hoca Hacı Kabul Efendi'nin(14 hane 47 nüfusla) Sinop'ta iskân edilmesine rağmen, buranın havasına uyum sağlayamama gerekçesi uygun görülmiştir ve aynı şekilde İzmid'den Canboyluk kabilesinden Hoca Kasım Giray Beğ (18 hane 80 nüfusla) Konya'da iskân edilmek üzere gönderilmişlerdir.⁶⁸ Ancak Sinop'ta iskân edilen Cemboyluk kabilesinden 116 hanelik gurubun yeniden Konya'da iskân talebi kabul edilmemiştir.⁶⁹ Drama'da iskân edilen 24 hane 300 nüfus Nogay muhacirinin akrabalarının yanında Konya'da iskân etmek üzere yola çıkıp, İstanbul'a gelip, Sultan Ahmet'teki çadırlara yerleşerek, Drama'dan İstanbul'a yol masraflarını, biriken yevmiyelerini ve İstanbul'dan Konya'ya gereken navlun ücretinin ve yevmiyelerin kendilerine verilmediği takdirde yola çıkmayacaklarını beyan etmeleri üzerine ne yapılacağı komisyona sorulmuştur, zira bu istenenlerin muhacir iskân talemlerine aykırı olduğu belirtilmiştir.⁷⁰

- Muhacirler için ev inşa edilip, ziraat aletleri, öküz, inek ve tohumluk temin edilerek, ziraata alıştırılmaları ve kendilerine yetebilir olmaları planlanmıştır.

İskân politikası gereği planlanan: her aile için bir hane inşa edilecektir. Haneler 2 oda bir sofa ya da hane halkına yetecek miktarda oda şeklinde planlanacak ve evlerin alt katında hayvan ahırları olacaktır. Köle ve cariyeler için isterlerse eve bitişik, isterlerse ayrı olmak üzere oda yapıla-

66 A.MKT.MHM.202-1.

67 A.MKT.MHM.215-58.

68 A.MKT.MHM.222-57; 222-72.

69 A.MKT.NZD.371-38.

70 A.MKT.NZD.362-5

caktır.⁷¹ Söz konusu politika Osmanlı Devleti'nin planladığı, ilk gelen gruplar için yapımlarına başlanan ancak uygulayamadığı bir politika olmuştur. Özellikle kış ortası gelen gurupların hane yapımı önce bahara bırakılmışsa da bahara kadar muhacirlerin çadırdaki ve açıkta telef olacakları düşünülerek ayrıntılı planlanmış evler yerine sadece barınabilecekleri bir mesken yapılmasına karar verilmiştir. Özellikle halkın desteğiyle köylerdeki boş binalar tamir edilmiş, uygun haneler boşaltılarak hızlı ve ekonomik hane teminine gidilmiştir. Genellikle hanelerde bölge halkının kullandığı malzemeler kullanılmıştır. Adana'da halkın kullandığı kamıştan yapılan *huğ* adı verilen evler yapılırken, Varna çevresinde kereste temin edilmiş, Adapazarı, Sapanca tarafında kereste ve kiremit temin edilmiştir. Oysa Konya ve çevresinde durum çok daha zordur. Zira çok soğuk kış şartlarının yaşandığı karasal iklime sahip olan bölgede dayanıklı evler yapılması gereklidir. Alan araştırmasında karşılaştığımız, muhacirlerin hafızalarındaki anılardan biri söz konusu zorluğu izah etmektedir. “72 yaşındaki bir katılımcımızın dedesi Kırkkuyu Köyüne sonradan gelip yerleşmek istemiş, ancak soğuk havada evsiz kalmıştır. Bunun üzerine toprağı oda genişliğinde ve 2 metre derinliğinde kazmış, içinden çıkan toprakla kerpiç yapıp, yan duvarları yükseltip, etraftan topladıkları çalılarla üzerini kapatıp, *tol* adı verdikleri, kışı geçirebilecekleri bir ev (oda) yapmıştır.”⁷²

Konya Eyaleti dâhilinde yapılan evlerin plan ve yapı malzemelerine dair ayrıntılı bilgiye ulaşamadık. Ancak Malya'da aşiretlerin muhacir iskânını engellemek için, hane yapımında çalışan ameleleri darp edip, erzaklarını gasp ettikleri hatta inşa edilen hanelerin kapılarını tamamen söküp

71 A.MKT.NZD.288-14; Derin Paşaoğlu, Nogayların Türkiye'de İskânları, s.233.

72 Derin Paşaoğlu, “Alan Araştırması”, s.59.

parçalayarak zarar verdikleri,⁷³ yine Kırşehir'de iskânı engellemek için muhacirlerin evlerini ellerinden aldıkları bilgisinden hareketle muhacirlerin ihtiyacına uygun evler yapıldığını söyleyebiliriz. 24 Safer 1277 (11 Eylül 1860) tarihli Nogay muhacirlerine ait nüfus defterine⁷⁴ göre, Paşadağı çevresinde iskân edilen Nogaylar için, Çöpler Pınarı, Gökler Pınarı, Yazıçayırı, Aktaş, Akin, Şeker, Kızlar Pınarı adlı yerlerde haneler yaptırılmıştır. Tablo 1'de görüleceği üzere, hane bahası veya hane-i mezkûrlara virilen ücret-i amele-i hane bahası adı altında ödemeler yapılmıştır. Sadece ailelere ev yapılması ile yetinilmemiş, su kuyuları açılmış, sıbyanın Kur'an talim etmesi için köylere mektep ve muhacirlerin hocalarına⁷⁵ tahsis edilmek üzere bir köy misafir odası yapılmıştır. Söz konusu hanelerin yapımı için Kulu'dan ağaç nakledildiği görülmektedir. İlk etapta bazı hocalara misafir odalarının yapılmadığını görüyoruz. Ancak iki yıl sonra bu odaların yapılarak masraflarının deftere ilave edilmesi Osmanlı Devleti'nin elinden geldiğince muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılama konusundaki kararlılığına örnektir.⁷⁶ Muhacirlere hane inşası konusunda bölge halkının da oldukça büyük bir sorumluluk üstlendiği görülmektedir. Tablo 1'de ayrıntılı görüleceği üzere Ebskeşan Kazası⁷⁷; 11'i misafir köy odası ve mektep olmak üzere toplam

73 A.MKT.UM.533-97.

74 NFS.d.03478; Derin Paşaoğlu, Nogay Muhacirleri Nüfus Defterleri, s.117-120

75 Nogayların yeni yaşamlarına ve vatanlarına uyum sürecinde kabilelerin başlarındaki hocalarının, talep doğrultusunda mesleki yeterliliği olduğu tespit edilenlerin, imam olarak resmi görevle atandığı görülmektedir. (A.MKT.UM.426-83) Hocalar bir yandan muhacirler ve devlet arasındaki iletişimin daha kolay kurulmasını sağlamış ve muhacirlerin toplumun bir parçası olmalarını hızlandırmıştır.

76 Derin Paşaoğlu, Nogay Muhacirleri Nüfus Defterleri, s.117-134.

77 Ebskeşan maa Koçhisar (İnevi), Ebskeşan cemaat adıdır. Atçeken cemaati, Eskiil ve Tuz Gölünün güneydoğusunda seyyar yarıllardı ve ayrı bir kaza oluştururlardı, daha sonra bunların yerini merkezi Cihanbeyli ve Koçhisar olan Ebskeşan Kazası aldı. Sezen, Osmanlı Yer Adları, s.46, 177.

Tablo 1: NFS.d.03478 Fon Kodlu Deftere Göre;Paşadağı'nda İskân Edilen Nogaylar İçin İnşa Edilen Evlere (Hanelere) Dair Gider Tablosu⁷⁹

İskân Yeri (İskân edilen Nogay gurubu)	Hane/ Nüfus	Nogaylar için İnşa Edilen Evlerin(Hanelerin) Gider kaynakları (Hane-i mezkurlara virilen amele ücreti-hane başına 130 guruştur)
Çöpler Pınarı (Ebu Talip ve Abdülmelik Hoca)	25/73	1 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiştir.
Çöpler Pınarı (Otar Hoca Takımı)	11/36	11 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiştir
Gökler Pınarı (Abdülbâri Takımı)	15/43	15 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiştir
Yazıçayırı (Bekgûbe Hoca Takımı)	15/55	13 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiş,2'si Canib-i mîrîden karşılanmıştır. hane-i mezkurlara virilen ücret-i amele-i hane bahası 260 guuştur (2x130)
Aktaş	66/222	Hane-i mezkûrlara virilen amele ücreti-hane başına 130 guruş, toplam 8580 guruş
Akin(Lütfullah ve Nureddin Takımı)	20/74	Hane-i mezkûrlara virilen amele ücreti-hane başına 130 guruş, toplam 2600 guruş
Akin (Nuredin Hoca takımı)	11/54	Hane-i mezkûrlara virilen amele ücreti-hane başına 130 guruş, toplam 1430 guruş
Yazıçayırı (Hacı İslâm Hoca)	1/6	1 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiştir
Yazıçayırı (Abdülgaffar Hoca)	7/23	7 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiştir
Çayır (Boztay Hoca Takımı)	5/15	5 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiştir
Gökler Pınarı (Cemal Hoca takımı)	6/11	5haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiştir. 1 hane için 130 guruş, mekteb için280, Otar Hoca için 290 = toplam 700 guruş verilmiştir.
Şeker (Özibek Hoca takımı)	30/117	Hane-i mezkûrlara virilen amele ücreti-hane başına 130 guruş, toplam 3900 guruş
Kayaslar Pınarı(Baytura Muhamme	4/14	Hane-i mezkûrlara virilen amele ücreti-hane başına 130 guruş, toplam 520 guruş
Yazıçayırı (Boztay Hoca Takımı)	7/18	7 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiştir
Kayaslar Pınarı(Telek Muhammed	56/178	Hane-i mezkûrlara virilen amele ücreti-hane başına 130 guruş, toplam 7280 guruş
Yenikapu (Abdülbâki Hoca)	44/133	Hane-i mezkûrlara virilen amele ücreti-hane başına 130 guruş, toplam 5720 guruş
Çöpler Pınarı (Abdülbâri Hoca)	19/49	16 haneyi Ebskeşan Kazası inşa etmiş, 3'ü canib-i mîrîden karşılanmış 390 guruş
Karyelerde, iskân edilen muhacirlerin hocalarına tahsisi edilen misafir için inşa edilen birer bâb oda	2 bab 1 2 1 2 2	Akin'de Lütfullah ve Nureddin Hocalara Yenikapu'da Abdülbâki Hoca'ya Kayaslar Pınarı'nda Baytura ve Murad Ali Hocalara Yazıçayırı'nda Cemal Hoca'ya Otar ve Ebu Talib Hocalara Boztay ve Bekgûb Hocalara Toplam: 10 oda, 130'dan =1300guruş
Yazıçayırı'nda sıbyanların Kur'an talim etmeleri için inşa olunan mesken bâb:1	1	500 guruş
Haneler için gereken ağaçların nakliyesi için 2710 guruş		
Daha sonra hocalara verilen oda	5	1200 guruş 9 Rebiülahir 79 (4 Ekim 1862)
Sonraki hocalara verilen hane bahası	9	1170 guruş + 2930 guruş (ağaç bahası) 4 Ekim 1862)

Tablo 24 Safer 77 (11 Eylül 1860) tarihli, NFS.d.03478 Fon kodlu belgedeki verilerin derlenmesiyle oluşturulmuştur.

241 hanenin (hane başı 130 guruştan 31.330 guruş) masrafını karşılamıştır. Yine Begşehir Kazası ahali muhacirlere hane yapılması için 20.000 guruş nakit toplamıştır.⁷⁸

Nogay muhacirler için hane yapılması ve onların ziraata alıştırmaları konusunda yaşanan sorunların büyük çoğunluğu Konya çevresinde yaşanmıştır. Zira bölgede aşiretlere de iskân politikası uygulanmıştır. Dolayısıyla bölgedeki boş arazilere yapılan iskândan rahatsız olan aşiretler aşağıdaki 2 ayrı belgede de görüleceği üzere öncelikle iskân için yapılan hazırlıkları talan ederek, gelenleri yıldırmaya çalışmışlar, bölgedeki muhacirlere yardım eden ahaliye bile zarar vererek iskânı engelleme yolunu denemişlerdir.

“Bi’t-Tasarruf Muhacirîn İskânına Me’mur Hafız Paşa’ya Ve Konya Valisiyle Ankara Mutasarrıfına

Niğde sancağı dâhilinde vakî Kırşehri kazasına muzaf Malya Çölünde kain Nogay muhacirlerinin intihab itmiş oldukları mevâki’-i ma’lumedde hanelerinin inşasına mübaşeretle şimdiye değin hitamı me’mul iken mezkûr Malya Çölü kazasında meskûn Rişvan aşiretinden Hatunoğulları ve Taburoğulları Muhammed ve Haydar ağalar ile Terziyanlı asiretinden Kara Hasan ve Muhammed Ali ve Alişiroğlu asiretinden Bağdadi oğlu Hasan nam şahıslar bir takım avaneleriyle defa-i saliseden olarak muhacirîn-i merkume hanelerinin inşasında müstahdem ameleleri darb u tard ve erzak-ı mevcudelerini gasb u garet ile mahall-i mezkuranın ba’zı taraflarında inşa olunmuş olan hanelerden alınmış bab-ı haneyi dahî külliyyen hedm u harab ve ahali-i kazaya haylice zarar ve ziyanları vukuû bulmuş olduğundan...”⁷⁹

“...Kırsehri kazasında meskun Cerîd aşiretinin sabık-ı ve la-hak müdirleri Mehmed ve Ab-

dullah ve İsmail beğler muhacirîn-i merkumeyi civarlarında adem-i kabul ile zikr olunan hanelerin inşasını terk ve men itdirilmiş oldukları cihetiyle bunların men’-i müdahaleleri...”⁸⁰

Osmanlı Devleti meclisten çıkardığı kararla duruma müdahale ederek, aşiretleri bu tarz davranıştan men etmiş ve muhacirlerin bu evlere yerleştirilmesinde kararlılık göstermiştir.

“...keyfiyet meclis-i ahkâm-ı adliyye lede’l-havale muhacirîn-i merkume zîr-i cenah-ı müstelzîmü’l-felah saltanat-ı seniyyede dehalet itmiş bir takım acizeden ibaret olarak bunların saye-i merhamet-vaye-i hazret-i şahanede münasib mahallere yerleştirilerek kemal-i huzur ve rahatları matlub ve mültezim olduğu halde aşiret-i merkume müdirlerinin der-dest, inşâ olan hanelerin tavattununa ibtidarları pek uygunsuz ve çirkin şey olarak tecviz olunamayacağından bunların seri’an men-i müdahaleleriyle zikr olunan hanelerin noksanı ikmal itdirilerek muhacirîn-i merkumenin derunlarına yerleştirilmesi ve haklarında dahî aşiret-i merkume tarafından bir gûne mu’amele-i na-marzîye vuku’u getirilmemesi emr-i ehemmine itina olunmasının savb-ı vâlâlarına te’kidi tezkire olunmuş olmağla ber minval-i muharrer iktizasının icra ve inhasına müsâadât ve himmet buyurmaları siyakında şukka”⁸¹

Nogay muhacirlerin iskânını engelleme konusunda sadece Konya’da değil Adana ve Yozgat civarında da aşiretlerden benzer müdahaleler görülmüş durum Meclis-i Vâlâ’da görüşülmüş, şimdilik asker sevkine gerek görülmeyip, sorunun yerel müdahalelerle, suçluların yakalanıp, sorgulanıp, masrafların tazmin ettirilmesi şeklinde çözülmesi-ne karar verilmiştir.⁸²

78 A.MKT.UM.517-75.

79 A.MKT.UM.533-97.

80 A.MKT.UM.501-10

81 A.MKT.UM.501-10

82 A.MKT.UM.432-27.

Tablo 2: Paşadağı'nda İskân Edilen Nogayların Ziraat Yapmaları için Verilen Çift (Öküz) Ve Tohumluk Hinta Gider Tablosu

İskân Yeri (İskân edilen Nogay gurubu)	Hane/ Nüfus	Öküz Varidatı-Çifti 750 guruşdan 15 kişiye 1 çift şeklinde hesaplanır	Tohumluk Hinta hane başı 5 Kile =44,5 guruşdan
Çöpler Pınarı (Ebu Talip- Abdülmelik H.)	25/73	3650 guruş	1112,5 guruş
Çöpler Pınarı (Otar Hoca Takımı)	11/36	1800 "	489,5 "
Gökler Pınarı (Abdülbâri Takımı)	15/43	2150 "	667,5 "
Yazıçayırı (Bekgûbe Hoca Takımı)	15/55	2750 "	667,5 "
Aktaş	66/222	11100 "	2937 "
Akin (Lütfullah ve Nureddin Takımı)	20/74	3700 "	890 "
Akin (Nuredin Hoca takımı)	11/54	2700 "	500 "
Yazıçayırı (Hacı İslâm Hoca)	1/6	300 "	44,5 "
Yazıçayırı (Abdülgaffar Hoca)	7/23	1150 "	311,5 "
Çayır (Boztay Hoca Takımı)	5/15	750 "	22,5 "
Gökler Pınarı (Cemal Hoca takımı)	6/11	550 "	222,5 "
Şeker (Özibek Hoca takımı)	30/117	5000 "	1157 "
Kayaslar Pınarı(Baytura Muhamme	4/14	500 "	133,5 "
Yazıçayırı (Boztay Hoca Takımı)	7/18	900 "	311,5 "
Kayaslar Pınarı (Telek Muhammed	56/178	8900 "	2492 "
Yenikapu (Abdülbâki Hoca)	44/133	6500 "	1913,5 "
Çöpler Pınarı (Abdülbâri Hoca)	19/49	2450 "	845,5 "
TOPLAM	342/1121	54750 GURUŞ	14907,5 GURUŞ

Tablo 24 Safer 77 (11 Eylül 1860) tarihli, NFS.d.03478 Fon kodlu belgedeki verilerin derlenmesiyle oluşturulmuştur.

Muhacirlerin ziraata alıştırılması ve kendilerine yetebilir hale gelmeleri konusunda da gereken destek gösterilmiştir. Ekebilecekleri araziler tahsis edilip, Tablo 2'de de görüleceği üzere öküz, inek ve tohumluk temin edilmiştir. Her ne kadar iskân gerçekleşince yevmiyelerin kesilmesi kararı alınmışsa da muhacirlerin büyük bir kısmı kış başında geldiği için yerleşmeler bile hasat zamanı olmadığı, dolayısıyla yine sefalet düşecekleri düşünülmüş ve yevmiye verilecek para olmadığı için yeni mahsul alınıncaya kadar en azında un verilmesine karar verilmiştir. Muhacirlerin kendilerini toparlamaları için 10 yıl vergiden, 25

yıl süreyle de askerlikten muaf tutulmuşlardır.⁸³

• Muhacirlerin geri dönmelerine izin verilmeyecektir.

Osmanlı Devleti'nin muhacir iskân politikasında özellikle Konya'da en çok sıkıntı yaşadığı

83 Nogay muhacirlerinin ziraata alışmaları çok kolay olmamıştır. İskândan yaklaşık 28-30 yıl sonrasında ait (11 Eylül 1888 tarihli) bir belgede Konya Valiliği merkezden "...Tatar ve Nogayların erbab-ı ziraat ve ehl-i zanâ'atdan olmadıkları bazen arabacılık ve hamallık gibi hizmetlere ta'yin edilseler de ekseri işsiz takımından oldukları cihetle daima hükümetin yardımına ihtiyaç duydukları ve iskân edildikleri halde yardım taleplerinin devam etmesi cihetiyle hem kendi ta'yin ve idarelerini teshîl ve te'mîn itmek ve hem de bu havalı ahalisine ba'zı sanâ'yi ta'lim eylemek üzere bu tarafa gönderilecek muhacirinin herhalde erbab-ı sanâ'yiden olmasına inayet buyurulması..." istenmiştir. DH.MKT.1545-4.

konu, muhacirlerin geri dönme istekleridir. Muhacirlerin ihtiyaçlarının karşılanmaması ve iskân edilememeleri sonucunda, geri dönmek isteyenlerin artması üzerine Konya valisine hitaben yazılan aşağıdaki belgedeki ifadeler, Osmanlı Devleti'nin gerek dini ve siyasi sorumluluklarının farkındalığı gerekse muhacirlere yaklaşımı açısından oldukça anlamlıdır.

“...iskânlarına himmet olunamadığı şöyle dursun ehemmiyet dahî virilmediği anlaşılmiş ve halbuki bu adamlar vatanlarını terk ile zîr-i cenanah-ı saltanat-ı seniyyeye dehaleti arzu iderek emval ve eşyasını terk ile nakl ü hicret itmiş olduklarını...,Konya eyaletinde bulunan muhacirinin ekserisi kemal-i müzayaka ve perişanlıktan nâşî vatan-ı kadimlerine ric'at itmek ya'ni Rusya Devleti diyarına gitmek talebinde bulduklarından bunların böyle avd u ric'atları devlet-i islamiyenin namus-ı âlisine hâlel u nakısayı müstelzim olacağından ...”⁸⁴

Devlet-i İslâmiyenin namusuna hâlel getirecek bu tarz sonuçların sorumluluğundaki ağırlığın ifade edilmesine farklı açılardan bakılabilir. Osmanlı Devleti bu durumu dini sorumluluklarının yanı sıra, içinde bulunduğu dönem itibarıyla dış politikada hilafet makamının gücü ve itibarı açısından da değerlendirmiş olmalıdır.⁸⁵ Osmanlı Devleti, geri dönmek isteyenlerin, iskân edilip edilmediği ve ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığını araştırarak bu isteğin asıl nedenlerini ortaya koymaya çalışmıştır. Gerçekten sefaletе düştükleri için dönmeyi düşünenlerin, ihtiyaçları karşılanarak bu fikirden vazgeçirilmiş, biriken yevmiyelerinin verilmesi ile ikna edilerek sorun çözülmüştür.⁸⁶ Geri dönmek üzere yola çıktığı haberleri gelenlerle ilgili

84 A.MKT.UM.468-72.

85 Derin Paşaoğlu, Nogayların Türkiye'de İskânları, s. 293.

86 A.MKT.MHM.270-42; A.MKT.NZD.419-74; A.MKT.MHM.230-10.

olarak ise gidiş güzergâhları üzerindeki şehir yöneticilerine yazılan yazılarda hiçbir yere bırakılmaması, buldukları yerde tutulması, ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde verilen talimatlarla onlara engel olunmaya çalışılmıştır.⁸⁷

Konya'da İskân Edilen Nogay Kabileleri

Nogaylar için Türkiye'de en kalabalık iskân bölgesi olarak ikinci sırada Konya yer almaktadır.⁸⁸ İskân politikasında da izah edildiği üzere Osmanlı Devleti, muhacirlerin muhteliten ve müteferrikan iskân edilmesiyle yaşamsal ihtiyaçlarının iskân edildikleri köylerdeki yerli halkın yardımlarıyla daha kolay karşılanacağını düşünmüştür. Böylece muhacirlerin vilayet içindeki iskân yerlerinin tespiti yerel yönetimlere bırakılmıştır. Ancak Nogaylar, kabileleriyle birlikte müstakil köyler kurulmasında ısrarcı olmuşlardır. Dolayısıyla merkezden gönderilen muhacirlere dair evraklara göre ekteki haritada da görüleceği üzere, Çiçekdağı, Kırşehir, Paşadağı, Malya Çölü, başta olmak üzere az sayıda Teke, Nevşehir, Niğde, Akşehir ve Ilgın'da iskân yapılmıştır.

Konya ve çevresinde iskân edilen Nogayların büyük çoğunluğu Tablo 3'de görüleceği üzere Cemboyluk Kabilesi'ne mensuptur. Ancak Konya alan araştırmasında görüştüğümüz katılımcıların

87 Derin Paşaoğlu, Nogayların Türkiye'de İskânları, s. 295.A.MKT.NZD.362-32; 358-72; A.MKT.MHM.226-34; 227-90.

88 Belgelerle tespit edilebilen nüfus sayısına göre; Adana Eyaletinde: 24400, Konya Eyaleti'nde: 16124, Bozok Eyaleti'nde: 8631 Nogay muhaciri iskân edilmiştir. (Derin Paşaoğlu, Nogayların Türkiye'de İskânları, s.381.) Bu sıralamanın bir kaç yıl içinde değişmiş olma ihtimali yüksektir. Zira birkaç belgede Adana'dan Ereğli'ye firar eden Nogay muhacirlerinden bahsedilmesi (A.MKT.NZD.385-33), Nogayların yaylak-kışlak yaşamında bozkır kültürüne sahip olmaları hasebiyle kolay hareket edebilmeleri ve yevmiyelerin verilemediği yerlerde perişan olanların akrabalarının yanına gitmesi, yaşadıkları perişanlıktan dolayı geri dönmek isteyenlerin Trabzon, Sivas gibi şehirlerde fark edilmesi, bugün Paşadağı'nda Yedisan Kabilesinin çoğunlukta olması, kayıtlarına ulaşılamayan çok sayıda Nogay muhacirinin bölgeye gitmiş olma ihtimalini saklı tutmaktadır. Derin Paşaoğlu; “Alan Araştırması”, s.41, 46.

Tablo 3: Nogay Muhacirlerinden Konya'da İskân Edildiği Tespit Edilebilenlere Ait Hane Ve Nüfus Bilgileri

İskân Yeri	Kabile Adı	Hane	Nüfus
Konya	Canboyluk Kabilesi	233	949
Konya Eyaleti dâhilinde	Canboyluk Kabilesi	72	421
Konya Eyaleti dâhilinde	Canboyluk Kabilesi	60	334
Konya	Canboyluk Kabilesi	168	995
Konya	Canboyluk Kabilesi	115	1062
Konya	Canboyluk Kabilesi	?	580
Konya	Canboyluk Kabilesi	201	921
Konya	Canboyluk Kabilesi	83	416
Konya	Canboyluk Kabilesi		590
Konya	Canboyluk Kabilesi	96	776
Konya	Canboyluk Kabilesi	83	416
Konya	Canboyluk Kabilesi	115	503
Konya	Canboyluk Kabilesi-Mirzabek takımı	4	21
Konya	Canboyluk Kabilesi ve Hayalı? Canboyluk Kabilesi	?	5386
Kırşehir	Canboyluk Kabilesi- Hoca İdris Efendi takımı	15	70
Kırşehir	Canboyluk Kabilesi-Hoca Bedrekay Cemaati	27	157
Konya	Canboyluk Kabilesi-İslam Mirza takımı	33	156
Konya	Canboyluk Kabilesi-Abdülmelik Efendi takımı	?	96
Konya Eyaleti	Canboyluk Kabilesi-Hoca Talib Efendi	33	175
Konya	Canboyluk Kabilesi-Hoca Kasım Giray Beğ takımı	18	80
Konya	Canboyluk Kabilesi- Hoca Hacı Kabul Efendi takımı	14	47
Paşadağı, Malya Çölü, Kırşehir, Kızılırmak	Canboyluk Kabilesi-Otar, Menlibay, Şemseddin, Şakir Hoca takımları	160	?
Malya Çölü, Çiçekdağı	Canboyluk Kabilesi-Kadı Beyzavi Efendi, Seyyid Mehmed ve Hacı Beğ Gazi	100	?
Konya	Cemboyluk Kabilesi-Hoca Hacı Abdülvehhab Efendi Takımı	13	?
Konya	Canbeli Kabilesi	?	3
Ecigin?	Canboyluk Kabilesi-Menli Beğ	3	36
Konya	Nogay muhacirlerinden Hoca Receb Efendi Cemaati	?	?
Konya	Nogay muhacirlerinden Canbay Efendi takımı	141	?
Konya Erdoğan	Nogay muhacirlerinden Mehmed Giray Beğ takımı	?	?
Konya	Yeksulu Kabilesi	529	1808
Konya	Yeksulu Kabilesi	106	397
Konya	Yedisian Kabilesi	2	11
Konya	Canboyluk Kabilesi	106	590
Konya	Nogay muhaciri (2 hane 11 nüfus Peştav Kabilesi)	341	1470
Konya Aymana?	Peştanâv Kabilesi	91	434
Konya	Nogay (Kabile Bilgisi Yok)	35	117
Konya	Nogay (Kabile Bilgisi Yok)	97	427
Konya	Nogay (Kabile Bilgisi Yok)	140	?

Konya	Nogay (Kabile Bilgisi Yok) (Hocaları Otar Ali)	35	?
Konya	Hogan Oğlu Hacı Balsalan Beğ	10	?
Ebskeşan Kazası- Paşadağı	?	Birkaç yüz hane	?
Teke Sancağı	?	140	?
	TOPLAM		19441

A.DVN.156-49; A.MKT.DV.190-86; 190-87; A.MKT.MHM.188-55; 190-30; 192-97; 193-85; 195-22; 196-55; 215-58; 216-92; 218-50; 219-55; 222-57; 222-72; 225-33; 230-10; 232-70; 264-42; 760-95; 761-7; A.MKT.NZD.298-14; 298-103; 319-100; 321-98; 327-76; 322-28; 348-75; 349-37; 352-56; 353-21; 365-21; 419-74; 426-40; 483-29; A.MKT.UM. 400-37; 430-68; 434-44; 439-51; 452-76; 461-31; 467-69; 469-59; 471-12; 471-18; 473-10; 484-24; 501-36; 536-29; MAD.23106; 23107; 23108; NFS.d.03478.

Arşiv belgelerinde her zaman kabile ismi verilmemiş bazen kabilelerin başlarında bulunun hocalarının isimleriyle adlandırılmışlardır.

büyük bir kısmı Cestan (Yedisán)⁸⁹ kabilesinden olduklarını söylemişlerdir. Oysa 1859-1862 arası iskân sürecinde Yedisán Kabilesi ağırlıklı olarak Bozok Sancağı (Ankara-Haymana) çevresinde iskân edilmişlerdi.90 Zaten katılımcılarımız da dedelerinin Ankara, Bursa hattından buraya göçtükleri bilgisiyle durumu doğrulamaktadırlar. Dolayısıyla Cemboyluk Kabilesinin iskânı ağırlıklı olarak Kırşehir, Malya Çölü, Çiçek Dağı, Paşadağı çevresinde iken, Peştav Kabilesi, Paşadağı ve Yazıçayırı çevresindedir. Daha sonra gelen Yedisán Kabilesi mensupları da Paşadağı ve Yazıçayırı çevresinde yerleşmişlerdir. Hane inşası konusunda da değindiğimiz üzere Konya'da Nogaylar için Eylül 1860'ta inşa elden müstakil köyler; Çöpler Pınarı, Gökler Pınarı, Yazıçayırı, Aktaş, Akin, şeker Pınarı, Kayaslar? (Kısalar?) Pınarı'dır.⁹¹ Bu köyler bugün Kulu

makası adı verilen Konya-Ankara-Kırşehir illerinin keşişim bölgesinde (Paşadağı ve Yazıçayırı'da) olup, Kulu ve şereflikoçhisar'a bağlıdırlar. Konya Eyaleti dâhilindeki diğer Nogay köyleri; Abdülge-diği (Doğankaya), Kırkkuyu, Mandıra (Ağılbaşı), Köstengil (Boğazören), Seyitahmetli de aynı bölgededir. Tuzlukçu /Erdoğdu Köyü⁹², Kırşehir sınırlarında kalan Malya Ovası'nda Boztepe /Üçkuyu köyü, Kaman /Darıözü, Değerimenözü, Tatuk, Nogay Kızıközü Köyleri, Akpınar /Birecik köyü, Keskin /Polatyurdu, Üçkuyu Konya Eyaleti dâhilindeki diğer Nogay köyleridir.⁹³ Ayrıca Konya'nın Ilgın ilçesinde müstakil olmamakla birlikte ilçe içerisinde bir bölgede toplanmış Nogay aileleri mevcuttur. Çöpler Köyü, XX. Yüzyıl başında eşkıya ve hastalık nedeniyle tamamen boşalmış buradaki Nogaylar önce Aktaş'a Köyüne, 1920'lerde Aktaş dağılıncı Tatarhöyük'e geçmişlerdir. 1930'larda bu köy terk edilince şeker'e taşınmışlardır.⁹⁴ Tablo 5'te de gö-

89 Konya/Kulu çevresindeki köylerde Nogay dilinde Yedisán adı Cestan olarak karşımıza çıkmıştır. İlk harfte Tatarcada y yerine c harfi kullanılmıştır. Ardından ortadaki t ve s harfleri meteteze (göçüşmeye) uğramıştır. Yedisán-Cetisan-Cetsan-Cestan olmuştur. Derya Derin Paşaoğlu, "Yeni Belgeler Işığında Adana'da İşkân Edilen Nogay Kabileleri (Kırım Savaşı Sonrası 1859-1862)", Türk Tarihine Dair Yazılar Dede Korkut'un İnzinde 30 Yıl Prof. Dr. Üçler Bulduk'a Armağan, Ankara 2017, s.533.

90 A.MKT.MHM.192-97.

91 Bu köylerde iskân edilen Nogay muhacirlerinin kayıtlı olduğu nüfus defterindeki 2 hane 11 nüfus Peştav Kabilesindedir, kalan 339 hane 1459 nüfus 14 ayrı guruptan oluşur ve kabile bilgisi yoktur sadece Nogay muhaciri olarak başlarındaki hocalarının adlarıyla yazılmıştır. Nogay muhacirlerine ait hane halkının isimlerini, yaşlarını içeren nüfus defteri tarafımızdan yayınlanan Nogay mu-

hacirlerine ait 15 defterden bir tanesidir. Bu 15 defterin 4'ü Konya'da iskân edilen Nogaylara ait olup toplamda 1200 hane 4779 Nogay muhacirinin isim yaş ve aile bilgisini içerir. Defterler için bkz. Derya Derin Paşaoğlu, 19. Yüzyılda Karadeniz'in Kuzeyinden Türkiye'ye Göç Eden Nogay Muhacirleri Nüfus Defterleri, İnceleme-Değerlendirme, Serander Yay., Trabzon, 2016, s.117-134.

92 Derin Paşaoğlu, "Alan Araştırması", s. 49

93 Kırkkale /Keskin ilçesi eskiden Kırşehir'e bağlıdır. Gündüz, "Nogay Muhacirleri", s.1225.

94 Hakan Kırımlı, Türkiye'deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011, s.148.

Tablo 4: Nogay Köylerinin Nüfus Yapısı ve Kabileleri

Köyler	Yaz Nüfusu	Kış Nüfusu	Kabileler	Aileler
Şeker	310	220	Yedisian	Karabiberoğulları
Akin	600	330	Cemboyluk	Ötekbaslar, Kubugul, Kenekes
Aktaş			Yedisian	
Boğazören (Köstengil)	350	200	Yedisian, Peştav	Akay, Aksak, Güner, Berkcan (Kötey), Bulagul, Sokur, Sertel, Tay, Tursak, Tumakay, Ünal, Yılmaz
Doğankaya (Abdülgediği)	120	80	Cemboyluk, Yedisian	Açıkel, Uyar, Aytar, Yılmaz.
Kırkkuyu	1200	200	Cemboyluk	Akkır, Aksoy, Aktürk, Akyel, Ataman, Bokurt, Özbek, Özdere, Yılmaz, Yürekli, Bozkır, Demir, Candemir, Mesidler, Şarman, Durukan, Ekici, Erat,
Mandıra (Ağılbaşı)	258		Yedisian, Yetişkul	Akbaş, Değirmenci, Ektaş, Ergen, Kaya, Oğuz, Özbek, Sarı, Şahin, Toprak, Tosun, Tuğluoğlu, Yılmaz.
Seyitahmetli	40	10	Yedisian	Benli, Aktan, Battal, Berk, Cengiz, Çelik, Dağ, Demir, Doğan, Esken, Gümüş, Metin, Polat
Erdoğdu	25	25	Mehmed Giray Bey ailesi, Cemboyluk, Yedisian	Gökgöz, Demirhan, Aksoylui Bolel, Bolkuvvet, Çiler, Ceyhan, Haklı, Kaçan, Karakan, Kuşaksız, Seyran

Akin, Boğazören, Doğankaya, Erdoğdu, Kırkkuyu, Seyitahmetli, Şeker Köylerine ait nüfus bilgileri için Temmuz 2010'da yaptığımız alan araştırması verileri kullanılmıştır. Diğerleri Kırım'ın eserinden derlenmiştir.

rüleceği üzere Kırkkuyu Köyünün nüfusunun diğer köylere göre daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Dağılan Çöpler Köyü'nün yanı sıra Doğankaya'dan, Seyitahmetli'den, Çiçekdağı /Üçkuyu'dan ve Keskin'den göç almıştır.⁹⁵ Dokuz, Fethiye, Köklüce, Seçme, Susuz (Süleymaniye), Köylerinde de münferit aile göçleriyle, evliliklerle ve özellikle 93 Harbi sonrası Dobruca'dan birlikte göç ederek Kırım Tatarlarıyla yerleşerek yaşayan Nogay aileleri mevcuttur. Çoğunluğunun Cemboyluk ve Yedisian Kabilesine mensup olduğu görülür.⁹⁶

Günümüzde Nogay köylerindeki nüfusun önemli bir kısmı kışı Ankara ve Konya gibi büyük şehirlerde geçirmekte ve yaz aylarında köyelerine dönerek tarımsal faaliyetlerini sürdürmektedirler.

95 Kırım, Kırım Tatar ve Nogay, s.500.

96 Kırım, Kırım Tatar ve Nogay, s.491, 496.

Ayrıca Hollanda, Almanya ve İsveç başta olmak üzere İsviçre, Danimarka, Norveç gibi Avrupa ülkelerine çalışmaya gidenler yaz aylarında sıla-yı rahmi kesmemek adına yaz tatillerini köyelerinde geçirmektedirler. Dolayısıyla Tablo 4'de görüleceği üzere köylerin yaz ve kış nüfusu arasında çok büyük fark oluşmaktadır.⁹⁷ Akin ve Kırkkuyu'daki Nogaylar Osmanlı Devleti'nin kendilerine oldukça büyük araziler tahsis ettiğini ancak o dönemde kendileri için bu arazilerin pek bir anlam ifade etmediğini, genellikle taş kırarak ve tuz çıkararak geçinmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Günümüzde köylerin tamamında bitkisel ve hayvansal üretim yapılmakta olup bitkisel üretim önceliklidir. Hayvansal üretim daha çok bitkisel üretimin yan ürünlerinin değerlendirilerek, maliyetin düşürülmesiyle cazip hale getirilen hane içi tüketimin karşılanması amacıyla yapıl-

97 Derin Paşaoğlu, "Alan Araştırması", s. 43.

maktadır. Gerek bitkisel gerek hayvansal üretimde, üretimin her aşamasında aktif görev alan kadının toplumda ve hane içinde söz sahibi olduğu bozkır kültürüne sahiptirler. Yaşlılara saygının esas olduğu toplum ve aile yapısındaki hiyerarşi ve ataerkil yapı korunmaya çalışılmakta ise de geçmişe oranla, dışarıdan evlilikler ve üniversite okuyup büyük şehirlerde yaşamla birlikte değişiklikler göstermiştir.

Türkiye’de her türlü hizmet sektöründe görev yapan Nogaylar, milli, ahlâki, kültürel, toplumsal değerlere sahip çıkıp, Karadeniz’in kuzeyindeki kadim Türk yurdunun mirasını hafızalarında taşıdıkları Nogay Türkçesine ait kelimelerle yaşatmaya çalışmaktadırlar. Göçü yaşayan Nogayların çocukları ve torunları Nogay Tatar Türkçesini konuşup anlarken, şimdiki gençlerin anladıkları ancak konuşamadıkları ifade edilmektedir. Son dönemlerde kaybolma tehlikesi altındaki diller kapsamında projeler üretilecek çalıştaylarla gündeme taşınan Nogay Türkçesi, sözlü edebiyat değerleri olan şınlar, şeramazanlar, cırlar, ninniler, atasözleri, ilahiler ve tekerlemeler yaşatılarak geleceğe aktarılmaya çalışılmaktadır.

SONUÇ

Altın Orda Hanlığı’nın İtil’den Sirderya boylarına kadar olan coğrafyasında Edigü liderliğinde teşkilatlanan kadim Türk varlığı XV. Yüzyılda Nogay ulusu olarak tarih sahnesinde yerini alır. Edigü oğulları hâkimiyetinde teşkilatlanıp, Osmanlı-Kırım ve Rusya ilişkisinde taraf olup XVI. Yüzyılın ikinci yarısında parçalanır. Uygulanan politikalar doğrultusunda batıya kayarak İtil’den Tuna’ya kadar geniş bir alana yayılırlar ve buldukları coğrafyaların adlarıyla ve/veya Edigü oğullarının adlarıyla adlandırılırlar.

Osmanlı Devleti’nin 19. Yüzyılda Rusya karşısında gerilemesi, kaybedilen topraklardaki Müslüman Türklerin Osmanlı himayesine göçleriyle sonuçlanmıştır. Kırım Savaşı’nın ardından başlayan büyük göç dalgası 1859’da Kafkaslarda Şeyh Şamil teslim olmasıyla birlikte milyonlarca insanın liman

şehirlerine yığılmasıyla kitlesel bir göçe dönüşmüştür. Bu süreçten ilk etkilenenler Kafkasya’nın kuzeyinde Kuban ve Peştav bölgesindeki Nogaylar olmuştur. Hızla Kerç ve Kefe üzerinden Osmanlı topraklarına gitmek üzere yola çıkıp Kırım’a ulaşan Nogaylar 1859 kışını burada geçirip, Kırım halkını da etkilemişlerdir. Taşınmazlarını geride bırakıp, aylarca gemi bekleyip, ellerindeki bütün mal varlığını kaybeden Nogaylar bulabildikleri gemilerle yola çıkmışlardır. Zorlu yolculuklar, açlık, salgın hastalıklar, gemi kazalarının ardından perişan bir halde Osmanlı topraklarına ulaşmışlardır. Kısa süre içinde İstanbul’daki muhacir sayısı binlerle ifade edilince Osmanlı Devleti, Muhacir Komisyonu oluşturmuş ve muhacir işlerini tek elden daha hızlı yöneterek muhacirlerin mağduriyetini azaltmak istemiştir. Ancak Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu ekonomik şartlar ve nakit yetersizliği, muhacirlere yapılacak yardımları sekteye uğratmıştır. Her şeye rağmen Osmanlı Devleti muhacirlerin navlun ücretlerini ödemiş, onları kayıt altına alarak daimi iskân yerlerine sevk etmiştir. Muhacirlere geldikleri günden itibaren iskân edilinceye kadar yevmiye vermeye çalışmış, Anadolu halkının da yardımlarıyla haneler inşa etmiştir. Muhacirlere araziler tahsis ederek, tohum, çift, inek, ziraat aletleri vererek, muhacirleri üretici hale getirmek istemiştir.

Nogay muhacirlerinin en yoğun iskân edildiği yerlerden biri de Konya Eyaleti’dir. Konya Eyaleti dâhilinde ise özellikle; Malya Çölü, Kırşehir, Paşadağı çevresindeki boş araziler olmuştur. Zira Nogay muhacirleri muhteliten ve müteferrikan iskâna karşı çıkmış ve kabileler birlikte müstakil köyler halinde iskân edilmek istemişlerdir. En az 20.000 kişinin iskân edildiği Konya’daki Nogay muhacirlerinin büyük çoğunluğu Cemboyluk Kabilesi’nden olup Yedisian ve Peştav Kabilesi’ne mensuplarda bulunmaktadır. Ankara çevresindeki Yedisian Kabilesi’nin iskândan bir süre sonra Konya’ya göçtüğü görülmektedir.

Konya-Ankara-Kırşehir illerinin kesişim bölgesinde kalan Paşadağı ve Yazıçayını bugün Türkiye’de yaşayan Nogaylara ait müstakil yegâne köylerdir. Zira Nogayların en kalabalık iskân bölgesi olan Adana’da bugün müstakil tek Nogay köyü kalmamıştır. Dolayısıyla Nogay dilini ve Nogay kültürünü yaşatacak kaynak bu bölgede bulunmaktadır. Konya /Kulu ve Ankara /Şereflikoçhisar’a bağlı olan bu köyler: Çöpler, Gökler, Yazıçayını, Aktaş, Akin, Şeker, Abdülgediği (Doğankaya), Kırkkuyu, Mandıra (Ağılbaşı), Köstengil (Boğazören), Seyitahmetli’dir. Konya /Tuzlukçu’da Erdoğdu Köyü, Kırşehir Boztepe’de Üçkuyu köyü, Kaman’da Değirmenözü, Tatık, Nogay Kızıközü Köyleri, Akpınar’da Birecik köyü, Keskin’de Polatıyurdu köyü Nogayların yaşadığı köylerdir. Karadeniz’in kuzeyinden taşıdıkları kültürel kıymetleri yaşatarak Türkiye’nin kıymetli bir rengi olmaları noktasında korunmaya ihtiyaçları vardır.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı ArşiviBelgeleri (BOA)

A.MKT.MHM(Saderet Divanı Beylikçi Kalemî, Divan-ı Hümayun Kararları):

172-60; 188-53;188-55; 190-30;191-76; 192-97; 193-85; 195-22; 196-43; 196-55;201-102; 202-1; 206-44; 212-36; 215-58; 216-92; 218-50; 218-52; 219-55; 221-9; 222-30; 222-40; 222-57; 222-72;224-80; 225-33; 226-34; 227-90; 230-10; 232-70; 264-42; 270-42; 760-95; 761-7.

A.MKT.NZD (Sadaret Mektubi Kalemî, Nezaret ve Devair Evrakı)

288-14;297-26; 298-14; 298-103; 298-105; 300-10; 300-79; 300-88; 301-55; 302-43; 302-60; 319-100; 321-63; 321-98; 322-28; 323-26; 324-29; 327-76; 327-92; 329-53; 345-80; 348-75; 349-37; 349-76; 351-17; 352-56; 353-21; 356-46; 356-70; 362-5; 365-21; 371-38; 381-44; 419-74; 426-40; 483-29.

A.MKT.UM. (Sadaret Mektubi Kalemî, Umum Vilâyet Evrakı)

365-59; 365-78; 377-6; 382-71; 484-24; 389-70; 393-25; 395-58; 399-6; 400-37; 414-24; 426-83; 430-68; 432-27; 434-44; 439-51; 452-76; 461-31; 467-69; 468-72; 469-59; 471-12; 471-18; 473-10; 501-10; 501-36; 517-75; 533-97; 536-29; 550-52.

A.DVN (Sadaret Beylikçi Kalemî Evrakı) 156-49.

A.MKT.DV. (Sadaret Mektubi Kalemî, Deavi Evrakı) 190-86; 190-87.

İ.DH.(İrade-i Dahiliye Evrakı) 486-32799;

MAD. (Maliyeden Müdevver Defter) 23106; 23107; 23108; 23111.

NFS.d.(Nüfus Defteri) 03478.

Y.E.E. (Yıldız Esas Evrakı) 34.

Tetkik Eserler

ABDÜLGAFFAR KIRIMÎ, *Umdetü’l-Ahbâr*, Hazırlayan: Derya Derin Paşaoğlu, Kazan 2014.

ALPARGU, Mehmet, *Nogaylar*, İstanbul 2007.

BAŞER, Alper, *Bucak Tatarları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2010.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, *Nogaylar, Nogay Göçleri ve Nogayların Türkiye’de İskânları*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, “Kulu (Konya) ve Şereflikoçhisar’da (Ankara) İskân Edilen Nogaylara Ait Muhacir Köylerinde Yapılan Katılımcı Alan Araştırması”, *Kültür Evreni*, S. 8, Sonbahar 2010, s.40-68.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, “Muhacir Komisyonu Maruzatı’na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı”, *History Studies, A Tribute to Prof. Dr. Halil INALCIK*, Volume 5/2, 2013, s.347-386.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, “Altın Orda ve Kırım Sahasında Bozkır Aristokrasisinin Güçlü Temsilcileri: Emir Rektemür ve Şirin Mirzalar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, Cilt: XXXIII, Ankara 2014, s.147-190.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, “Emir Edigü (Edige) ve Oğullarının Nogay Ulusu’ndaki Yeri”, *Crimean Historical Review*, No:1, Kazan-Bahçe-saray 2016, s.28-64.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, “Kırım Savaşı’ndan Sonra(1856-1877) Karadeniz’i Kuzeyinden Türkiye’ye Yapılan Göçlerde Trabzon,” *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt:114, S.224, İstanbul 2016, s.149-170.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, “Nogayların Hanlık Veya Ulus Olma Sorunsalı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, Cilt:35, S.60, Eylül 2016, s.277-289.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, *19. Yüzyılda Karadeniz’in Kuzeyinden Türkiye’ye Göç Eden Nogay Muhacirleri Nüfus Defterleri*, İnceleme-Değerlendirme, Serander Yay., Trabzon 2016.

DERİN PAŞAOĞLU, Derya, “Yeni Belgeler Işığında Adana’da İskân Edilen Nogay Kabileleri (Kırım Savaşı Sonrası 1859-1862)”, *Türk Tarihine Dair Yazılar Dede Korkut’un İzinde 30 Yıl Prof. Dr. Üçler Bulduk’a Armağan*, Ankara 2017, s.513-543.

EVLİYA ÇELEBİ, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap cilt:2, Haz. Seyit Ali Kahraman, YKY Yay., İstanbul 2011.

GOLDEN, Peter B., *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Çev. Osman Karatay, Karam Yay., Ankara 2010.

GÜNDÜZ Ahmet, “XIX. Yüzyılda Kırşehir’e Yerleştirilen Nogay Muhacirleri (1861-1863)”, *Turkish Studies*, 7/1, 2012, s.1217-1229.

İBN BATTÛTA, İbn Batûta Seyahatnâmesi,

Cilt: I, Çev. Sait Aykut, YKY., İstanbul 2010.

KARPAT Kemal, “Bucak”, İA, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, C. 6, İstanbul, 1992, s.341-343.

KARPAT Kemal, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul 2010.

КЕПЕЙТОВ Р.Х., Ногайцы, Ставрополь. (Keraytov (2009), *Nogaytsy*, Staevropol) 2009.

KESBÎ HAŞİM MEHMED EFENDİ, *Ahvâl-i Anapa ve Çerkes*, Hazırlayan: Mustafa Özsaray, Kafkas Vakfı Yay., İstanbul 2012.

KILDIROĞLU, Mehmet, *Kırgızlar ve Kıpçaklar*, TTK Yay., Ankara 2013.

KIRIMLI, Hakan, Türkiye’deki Kırım Tatar ve Nogay Köy Yerleşimleri, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011.

KURAT Akdes Nimet, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz’in Kuzeyindeki Türk Kavim ve Devletleri*, Murat Kitabevi Yay., Ankara 2002.

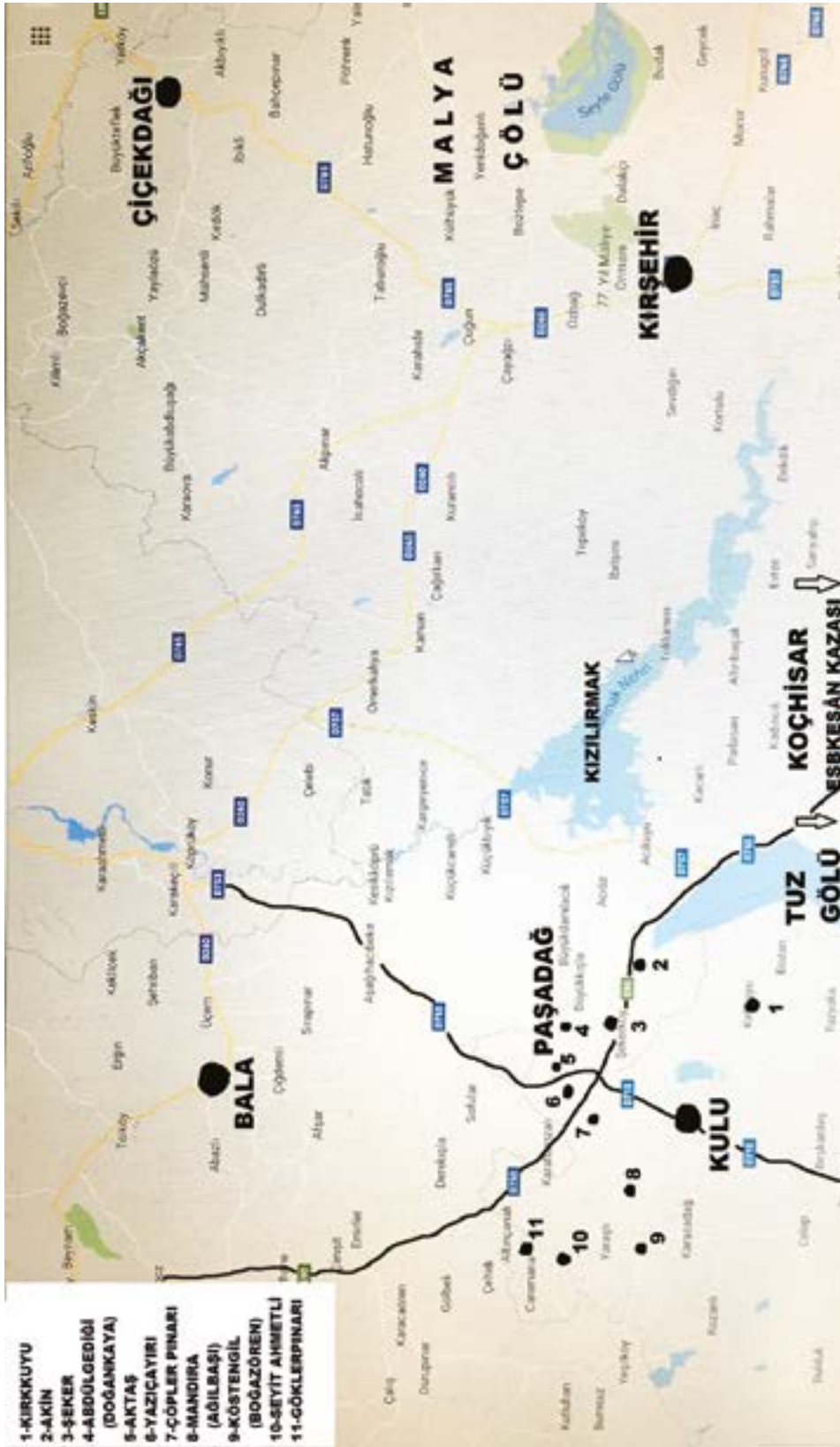
NOVOSELYSKIY, A. A., *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti’nin Tatarlarla Mücadelesi*, Terc. Kemal Ortaylı, Haz. Erhan Afyoncu, İlyas Kamalov, TTK, Ankara 2011.

ТРЕПАВЛОВ,В.В., История Ногайской Орды, Москва. (Trepavlov, V. V. (2002), *İstoriya Nogayskoy Ordı*), Moskva 2002.

SAYDAM, Abdullah, “Kırım ve Kafkasya’dan Yapıla Göçler Ve Osmanlı İskân Siyaseti (1856-1876)”, *Osmanlı*, Cilt:4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.677-85.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara 2006.

YILMAZ, Mehmet, *Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya 1996.

Harita 1: Konya Eyaleti Dâhilinde İskân Edilen Nogay Muhacirlerinin İskân Bölgesi
(Haritanın hazırlanmasında yardımlarından dolayı Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa Altunbay'a teşekkür ediyorum.)

www.sabah.com.tr

KONYA'DA MARUNÎLİK VE MARUNÎLERİN KONYA GÖÇÜ

Ahmet ÇELİK*

ÖZET

Marunîlik, 5. asırda Lübnan'da ortaya çıkan Hıristiyan-Katolik bir cemaatin adıdır. 19. yüzyılda Lübnan'da Marunîlerle Dürziler arasında iç çatışma çıkmıştı. Bu olaylar sonucunda çok sayıda Marunî bölgeden ayrıлып başta Avrupa olmak üzere çeşitli ülkelere göç etti. Marunîlerden kırk hanelik bir grup aileleriyle birlikte 1861'de Konya'ya göç ettiler. Kısa zamanda Konya'ya uyum sağlayan Marunîler, sarraflık, bankerlik, inşaat ve otel hizmetleri alanında ticari faaliyette bulunarak zengin olarak Konya ekonomisinde söz sahibi oldular. Marunîlerin en önemlileri avukat Arapoğlu Kosti, Yağmur Ünkianos, tüccarlardan Yusuf Şar ve sarraf ve bankerlerden İlyas Çaha'dır. Marunîler, mimari açıdan Konya'da konak, mağaza gibi modern binaların yapılmasına da öncülük ettiler. Bunlar arasında Atatürk Evi Müzesi, Mimarlar Odası binası, Arapoğlu Kosti Konağı, Yusuf Şar Binası ve günümüze ulaşmayan eski belediye sarayı sayılabilir. Marunîler, I. Dünya Savaşı boyunca düşmanla işbirliği yapmak ve Konya ekonomisine zarar vermekten dolayı Suriye'ye nakledildiler. Suriye'nin Halep kentine yerleştirilen Yusuf Şar

*Karatay Mevlana Kız Anadolu İmam Hatip
Lisesi Meslek Dersleri Öğretmeni

ve İlyas Çaha, Mütarekeden sonra Konya'ya geri döndüler. Fakat Millî Mücadele'nin başlamasıyla tekrar Suriye'ye döndüler.

Anahtar Kelimeler: Konya, Marunîlik, Göç

ABSTRACT

Maronite is the name of a Christian-Catholic community that emerged in Lebanon in the 5th century. In the 19th century, there was an internal conflict between the Maronites and the Druzes in Lebanon. As a result of these events, many Maronites left the region and emigrated to various countries, especially to Europe. A group of forty households from the Maronites migrated to Konya in 1861 with their families. Maronites who adapted to Konya in a short period of time, became rich in Konya economy by engaging in commercial activities in the field of jewelery, banking, construction and hotel services. The important of the Maronites; lawyer Arapoglu Kosti, Yagmur Unkianos, Yusuf Shar from merchants and İlyas Caha from jewelers and bankers. In terms of architecture, the Maronites pioneered the construction of modern buildings such as mansions and shops in Konya. These include the Ataturk House Museum, the Chamber of Architects building, Arapoglu Kosti Mansion, Yusuf Shar Building and the old town hall that has not survived. The Maronites were transferred to Syria because they cooperated with the enemy during World War I and harmed the Konya economy. Yusuf Shar and İlyas Caha, who were placed in Aleppo, Syria, returned to Konya after the truce. However, with the start of the National Struggle, they returned to Syria.

Keywords: Konya, Maronite, Migration

1. GİRİŞ

MARUNÎLİK

Marunîler, kurucusu Aziz Marun'a nispet edilen ve 5. yüzyıldan itibaren ağırlıklı olarak Lübnan'da yaşayan Arami-Süryani kökenli Hıristiyan

bir cemaatin adıdır. IV. yüzyılın ikinci yansında yaşadığı ve V. yüzyılın başlarında öldüğü tahmin edilen Aziz Marun (Maron), Suriye'nin batısında Asi nehri kıyılarında Antakya Kilisesi'ne bağlı bir rahip olarak münzevi bir hayat sürmüştür.¹

Marun Manastırı rahipleri önceleri Monofizit doktrine inanan bir grup rahip iken, İmparator Herakliyus döneminde devlet baskısı ile Monotelizm (Hıristiyan ilahiyatında İsa'da sadece tek bir iradenin var olduğunu ileri süren doktrin) inancını benimsemişler,

Bizans İmparatorluğu döneminde baskılardan uzaklaşmak için Marunîler Lübnan dağlarına göç ettiler. Sonradan bölgeye hâkim olan Emeviler, Abbasiler, Memlukler ve Osmanlılar döneminde de Lübnan dağlarının sarp kayalıkları onlar için kilise ve manastırlarını inşa ettikleri dış etkilerden soyutlanmış sığınak yerleri olmuştur. Bölgeye gelen Haçlıları coşkuyla karşılayan Marunîler onlara rehberlik edip yardımcı olmak suretiyle güvenlerini kazanmışlar ve kendilerine Katolik kilisesiyle irtibata geçmenin yolunu açmışlardır. Bu dönemde Antakya Latin patriği Aimery vasıtasıyla 1180'lerde Roma Kilisesi'nin otoritesini kabul etmişlerdir. Haçlı Franklarla gerçekleştirdikleri bu dostane ilişkiler kiliselerinin Katolik dünyasıyla yakınlaşmasını sağlamıştır. Bunun sonucu olarak 1215'de Marunî patriği, Lateran Konsili'ne katılmıştır. Bununla birlikte, 16. yüzyılın sonlarına kadar hem Monofizit Süryani-Marunî geleneğe bağlı kalmışlar, hem de eski Monotelizm inançlarından asla vazgeçmemişlerdir. Ancak, 1736 Lübnan konsili ile tamamen Katolikleşmişlerdir.²

Memlukler döneminde bölge Beşare'deki sorumlu "mukaddemler" tarafından yönetildi, böylece Marunîlerin Roma ile ilişkileri de zayıflamaya başladı. 1517 yılında Suriye, Lübnan ve Ürdün Os-

1 İsmail Taşpınar, Marunîler, TDV İslam Ansiklopedisi, c.28, s.71.

2 <http://www.maronite-heritage.com/LNE.php?page=Statistics>

manlılar tarafından fethedildikten sonra da bölgedeki Marunîler, yönetimden gördükleri müsamahanın yanı sıra coğrafi şartlar sayesinde dinlerini ve geleneklerini korudular. Marunî patriği yönetim tarafından cemaatin başı olarak “Emirü’ş-Şark” unvanı ile tanındı. Daha sonra Marunîler, yerli olmayan bir Hıristiyan yetkilinin yönetiminde Osmanlı Devleti içinde özerk bir idari yapı kazandılar. Bu bölge 400 yıl boyunca da Osmanlı yönetiminde kaldı. Burada diğer bölgelerde olduğu gibi, yöre halkının din, kültür ve sosyal yaşantısına müdahale edilmedi. Marunîlerle Katolik kilisesi arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönünde Cizvit rahibi John Eliano’nun gösterdiği yoğun gayretler neticesinde Papa XIII. Gregory, Roma’da Marunî din adamlarının yetiştirilmesi için bir eğitim merkezi kurdu.

Marunîler XIX. yüzyılda Avrupalı güçlerin özellikle de Fransa’nın himayesi ile Lübnan’da önemli bir güç haline geldiler. Bu yüzyılda Marunîlerle aynı bölgede yaşayan ve İngilizlerin desteklediği Dürziler arasındaki ilişkiler bozularak çatışmalara dönüştü, 1860 yılında binlerce Marunî öldürüldü. İngiltere ve Fransa’nın bu olayı Uluslararası bir sorun haline getirip buraya silahlı müdahalesi üzerine Osmanlı bölgedeki egemenlik haklarını korumak için 1861’de (Beyrut hariç) Cebel-i Lübnan’a etnik-dini eşit katılım temeline dayanan özerk bir statü verdi.³ Bu olaylar sonrası çok sayıda Marunî bölgeden ayrıлып başta Avrupa ve Amerika olmak üzere çeşitli ülkelere göç etti.

1. Dünya Savaşı’ndan sonra bu topraklar Osmanlı Devleti’nin elinden çıkınca Marunîler Fransızların himayesi altında kendi kendilerini yönettiler. 1943’te bağımsız Lübnan Devleti kurulduğunda ülkedeki önemli dini cemaatlerden birini oluşturdular. Günümüzde Lübnan’da en büyük Hıristiyan grubu meydana getirmektedirler.

3 İlber Ortaylı, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul 1985, c.1, s.236.

Hıristiyan, müslüman ve Dürzî partilerin meydana getirdiği bir koalisyonla yönetilen Lübnan’da cumhurbaşkanının Marunî olma zorunluluğu vardır.

Günümüzde toplam nüfusları 1,5 milyona ulaşan Marunîler, başta Lübnan olmak üzere (500.000’i aşkın) Ortadoğu’nun çeşitli ülkelerinde özellikle Suriye ve Mısır ile daha çok ekonomik sebeplerle göç ettikleri Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, bazı Güney Amerika ülkeleri ve Avustralya’da yaşamaktadır. Halen Marunî kilisesi patrikliğini, 1985 yılında seçilen ve “Antakya ve Bütün Doğu’nun patriği” unvanıyla Bkerke’de ikamet eden Nasrullah Butrus Sfeir yürütmektedir. Türkiye’de ise varlıkları bilinmemekte ancak kesin bir sayı tahmini yoktur.⁴

2. KONYA’DA MARUNİLİK

Osmanlı Devleti döneminde 19.yy.’da Lübnan bölgesinde Marunî-Dürzi anlaşmazlığı yüzünden sık sık çatışmalar çıkmaktaydı. Bu sorununu çözmek için Avrupalı güçlerle anlaşarak kuzeyde bir Marunî ve güneyde de bir Dürzi yönetimi olmak üzere Lübnan’ı iki idari bölgeye ayırdı.

1860 yılında yeniden başlayan iç savaşta Dürzîlerin yaptığı katliamlar, Avrupalı güçler tarafından tamamen Hıristiyanlara karşı yapılmış bir saldırı ve katliam olarak değerlendirildi ve olaylarından tamamıyla Osmanlı Devletini sorumlu tutular.

4 Marunîlerin dini görüşleri ve tarihi hakkında bakınız: Ramazan Işık, Marunî Kilisesi, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, s.21 vd.; Mustafa Şengil, Dinler Tarihi Açısından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki Marunîler, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010, s.3-51; Yasin Atlıoğlu, Modern Lübnan’da Marunîler ve Çatışma, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2011, s.107-275; İsmail Taşpınar, “Marunîler”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2003, c.28, s.71; Ahmet Çelik, “Marunîler”, Konya Ansiklopedisi, C.6, s.264-265; Ahmet Çelik, “Konya’da Marunîlik”, Merhaba Akademik Sayfalar, 9 Nisan 2014, sy.10, s.150-154.

Fransa, Katolik olmaları sebebiyle zaten Marunîleri desteklemekte iken, İngilizler de bölgede kendi menfaatlerini korumak amacıyla, Dürzileri himaye etmekteydi. Fransa'nın himayesinde olan Marunî Kilisesi ve toplumu, Fransız çıkarlarına hizmet etmek için, Osmanlı Devleti tarafından tayin edilen yöneticilere karşı tavır koymakta ve onun bölgedeki otoritesini zayıflatmak için ellerinden gelen çabayı göstermekteydiler.⁵

1915'de Osmanlı Devleti, Lübnan'da kendi askeri idaresini kurmak suretiyle Marunî Kilisesine tanıdığı İmtiyazları kaldırdı. I. Dünya savaşı esnasında Fransa Lübnan'a asker çıkardı ve 1916 Yılında İngiltere ile gizli bir anlaşma yaparak savaş sonuna kadar Lübnan'ı işgal etti

Marunîler, 19. Yüzyıldaki Marunî-Dürzi çatışmalarından sonra 1861'de Lübnan'dan Konya'ya 40-50 hane olarak göç etmişlerdir. Kısa zamanda Konya'ya uyum sağlayan Marunîler, çok zengin oldular ve Konya ekonomisinde zamanla söz sahibi oldular. H.1314/M.1896 tarihli Konya Vilayet Salnamesine göre Konya'daki nüfusları 81'dir.⁶ Konya Tapu Sicil kayıtlarında "Katolik Rumlar" diye kayıtlara geçmektedir.⁷

Konyalılar bunlara Arap ülkelerinden geldikleri için "Araplar" veya "Arapoğlu" diye hitap etmekteydiler. Marunîler, Konya'da Mimar Muzaffer Caddesi ve İstasyon Caddesi'nin sağlı sollu kenarlarında otururlardı.

5 Zafer Çınar, Lübnan'daki Marunî ve Dürzilerin Siyasi Mücadeleleri, (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı basılmamış Yüksek Lisans tezi)Bursa 2015, s.40-64; Mehmet Deniz Karakışla, 1840-1861 Tarihleri Arasında Cebel-i Lübnan'da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi, (Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016, s.32-80

6 Konya Vilayet Salnamesi, H.1314/1896, s.235-236

7 Ahmet Atalay, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme ve Millî Bankacılık Faaliyetleri, s.9-10, 51.

Bilinen Marunîlerden en önemlileri avukat Arapoğlu Kosti, Yağmur Ünkiyanos, tüccarlardan Yusuf Şar ve sarraf ve bankerlerden İlyas Çaha'dır.

2.1. ARAPOĞLU KOSTİ

Meşrik-i İrfan gazetesinde makaleleri de yayımlanan avukat Arapoğlu Kosti, ve Yağmur Ünkiyanos 1910 yılında Donanmayı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti Konya Şubesi⁸ idare heyetinde aza olarak görev aldı.⁹

Maddi durumu iyi olan Arapoğlu Kosti, Konya'da Alaeddin Tepesi'nin güneyinde Zafer meydanında bir konak inşa etti. Bir müddet sonra Fransızlara olan minnet borcundan dolayı evini Fransız Katolik misyoner cemaatine verdi.1892'den itibaren ise bina "Ögüsten Dolasu Mepsiyens" adıyla Fransız okulu olarak hizmet vermeye başladı. Bu bina sonradan Fransız Hastanesi olarak 1920-22'lere çalıştı. Bu dönemde Konağın bodrum katı morg olarak kullanılmıştır. 1970'lere kadar ev olarak kullanılan bina sonradan Anavatan Partisi il binası haline geldi. Şimdilerde ise internetcafe olarak işletilmektedir.¹⁰

1930'lu yılların başına kadar istasyondan hareket eden atlı tramvay, Arapoğlu Makası diye bilinen yerde Arapoğlu Kosti'nin konağının önünden makas değiştirir ve Zafer alanına yönelirdi. Bundan dolayı bu civarın ismi halk tarafından "Arapoğlu Makası" olarak adlandırılmaktadır.

2.2. YUSUF ŞAR

Konya'daki Marunîlerden bir diğeri ise tüccarlardan Yusuf Şar'dır. Yusuf Şar'ın Larende Caddesi'nin Meram Eski Yol ile birleştiği kavşaktan bugünkü Çingenoğlu Fırını'na doğru sırtlarını kale

8 Ahmet Çelik, "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti Konya Şubesi", Konya Ansiklopedisi, c.3, s.129.

9 Meşrik-i İrfan, 24 Kanunisanı, 1910.

10 Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Envanteri, s.540.

duvarlarına boylu boyunca yaslayarak yaptırdığı dükkânları vardı. Bu dükkânlar o dönemin Konya'sında en önemli iş merkezleriydi.¹¹

Yusuf Şar, 1910 yılında Zafer Meydanı'nda bir konak yaptırdı.¹² Bu bina 1910-1914 yılları arasında Fransız konsolosluğu, 1914-23 yıllarında ise Askeri Hastahane, 1924-1941 yılları arasında Ordu Müfettişliği, 1941-1947 yılları arasında Kolordu Komutanlığı, 1947'den sonra Kız Lisesi, daha sonra da Kız Orta Okulu olarak kullanılmıştır. Son dönemlerde restorasyon gören bina "Kız Olgunlaşma Enstitüsü" olarak faaliyet göstermektedir.

Konya'da inşaatçılık ve otelcilikle uğraşan Yusuf Şar'ın Alâeddin Tepesi'nin doğusuna yaptırdığı konağı ise uzun müddet Konya Belediye binası olarak kullanıldı.

Yusuf Şar, Konya'dan ayrıldıktan sonra Konya'daki mülklerinin idaresi için vekilharç tayin ettiği bir Süryani'nin el yazısıyla tuttuğu muhasebe kayıt belgesine göre, 1928'de Belediyenin kullandığı Yusuf Şar'ın konağının aylık kirası 917 lirayken, Nafia Dairesi'nin kiraladığı Yusuf Şar'ın otelinin aylık kirası 100, Müfettişlik Dairesi'nin kirası ise 604 liraydı. Ayrıca kirada olan diğer mülkleri arasında dört mağaza, dört hane ve beş ambar ile kiracılarının adı geçmektedir.¹³ Yusuf Şar'ın Konya Belediyesi olarak kullanılan konağı 1956'ta yıktırılarak yerine yeni belediye binası yaptırılmıştır.¹⁴

2.3. İLYAS ÇAHA

1906'da Konyalı Marunîlerden İlyas Çaha,

11 Ahmet Atalay, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme Ve Millî Bankacılık Faaliyetleri, s.59.

12 Tolga Bozkurt, "Kız Ortaokulu Binası", Konya Ansiklopedisi, c.5, s.188.

13 Murat Güzel, Konya Marunî Cemaati, Memleket, 14 Aralık 2008.

14 Mustafa Önge, 19. Yüzyıldan Günümüze Değişen ve Dönüşen Bir Kültür Mirası Olarak Konya Alâeddin Tepesi, TÜBA-KED (Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri) Dergisi, Yıl 2013, sy.13, s.131.

Konya Hükümet Konağı önünden güneye doğru giden Tevfikiye Caddesi üzerinde, Kapı Camii'ni geçince Vakıf dükkânlarına bakan sağ köşe başında bir müessesesi açtı. Önceleri sarraflık ve bankerlik yaparken, sonraları müessesenin kapısının üzerine kocaman bir levha takılmış, üzerine de "İlyas Çaha Ve Şirketi" ibaresini yazdırmıştı.

1909 yılında Konya Belediyesi, yarım kalan şehir içi tramvay alt yapı çalışması işini İlyas Çaha ile birlikte bir şirket kurarak halletti.¹⁵ Anadolu gazetesi "Konya tramvayı şimdi yapılabilir" başlığı ile bu haberi şöyle vermektedir:

"Devr-i istibdatta ufak-tefek suiistimallere meydan vererek mevki-i inşaata vaz' edilen Konya tramvayı ilk ilan-ı hürriyette ilerleyeceği yerde bilakis temelleri çürük olduğundan tevakkuf etmiş ve adeta sarfı nazar olunmak derecelerine kadar gelmişti. Belediye heyet-i hazırasıyla erbab-ı hamiyetin eseri teşvigâhaneleri olarak bu bapta yeni bir karar ittihaz edilmek üzere bulunduğunu ahali-mize tebşirde isti'cali (acele olarak müjdelemeyi) musib (isabetli) gördük. Belediye şehrimizin en büyük sermayedarlarından addedilen banker İlyas Çaha Efendi ile bu hususta bir şirket akdederek esham (hisseler) üzere şehrimiz ahali de iştirak ettirerek tramvay inşaatına başlayacak. İşte Konya tramvayı şimdi yapılabilir. Zira İlyas Çaha Efendinin vukuf ve hamiyeti buna kâfidir."¹⁶

Müessese 1910'de iki kişinin katılımıyla "Konya İlyas Çaha-Yusuf Şar Bankası"¹⁷ adı altında ortaklığa dönüştü. Ortaklardan biri yine Marunî olan Yusuf Şar, diğeri Fransız olup Konya'da ikaamet eden Abraham Haralamidis'tir. Bu bankanın 1912 yılı sermayesi 120.000 lira idi. Konya Rehbe-

15 Ahmet Atalay, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme ve Millî Bankacılık Faaliyetleri, s.117.

16 Anadolu, 18 Kânunuevvel 1324 (31 Aralık 1908), nr. 31, s.3.

17 Ahmet Atalay, "Konya İlyas Çaha Yusuf Şar Bankası", Konya Ansiklopedisi, c.6, s.54.

ri'nde "Memur olmak" adlı makalesinde M. Yaşar bu şirket hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Hükümet meydanından sağa dönülüp biraz gittikten sonra köşe başında nazarı takdir-i celb eden bir müesseseyi maliye vardır. Üzerinde "İlyas Çaha ve Şurekası" ibaresi yazılıdır. Geçenlerde bir gün bu sarfı şahsi ve zati bir teşebbüs mahsulü olan bu müessesesin muamelatı seneviyesini (yıllık işlemlerini) anlamak emeline düştüm. Lütfu tesadüf bu hususta bana yardım etti. Bu müessese H.1322/M.1906 senesinde tesis edilmiştir (kurulmuştu). Adetleri muayyen birkaç zat tarafından tesis dilmiş olan bu müesseseyi maliye bidayet-i küşadında (ilk açılışında) ancak beş bin liradan ibaret bir sermayeye malik imiş. Müteşebbislerinin sebat, istikamet ve kâr keza ve esbak (geçen) sekiz senelik bir hayata malik olduğu halde bu gün sermayeleri elli bin liraya balığ olmuştur. Ticarethane müddeti hayatı olan sekiz seneye balığ her kıyye tevzi' edilirse vasati (ortalama) senede hemen sermayeye mübadil bir terakki (gelişme) görmüş olur ki bu ticaret hususunda karilerimize (okuyucularımıza) en belîği hakikatlerden en manidar ve muciz nefeslerden daha müessir bir hakikat olur. Ben bu dev adımlar şeklindeki bir terakkiyatı (gelişmeyi) muhayyeru'l-ukul (akla aykırı) bulduğumdan ihtikâr (karaborsa) vesaire mevcut olup olmadığını da tetkike (araştırmaya) muvaffak oldum. Kayden anlaşılıyor ki aldıkları ticaret yalnız faiz nizamıdır. Yüzde 9'dur. Tabii bu terakkiyat (gelişme) müteşebbislerinin gösterdikleri faaliyet nispetinde büyük müessesâtın (kurumların, işletmelerin) yardımıyla tesiriyle de olmuştur. Şüphesiz bunda pek büyük dahil tesiri vardır. Hakikatte sahiplerinin sayu zati-leri sebat ve metanet-i hakikaleri en büyük müessir (etki) değil midir? 1912 senesinde tevdiatın umumi 120 bin liraya takarrüp (yaklaşmış) etmiştir. Şimdi bu zatların kendi şahsi istifadelerini bir tarafa bırakalım. Ahaliden zaman-ı tediyesi (ödeme vakti) hualul etmiş (gelmiş) esnaftan, fiyat bekleyen buğday

tüccarlarından, öküzü ölen, saban vesaire almak mecburiyetinde bulunan, köylülerden orak, harman makinaları, motor almak istediği halde nakdi parası bulunmadığından alamayan çiftçi sahiplerinden tutunuz da ta orta halli akar (gelir) sahiplerine kadar bir çok zatlar bu müesseseye müracaatla def-i ihtiyaç etmişler (ihtiyaçlarını gidermiş)tir. Şahsi itibar üzerine ikrazatta (kredide, borç vermede) bulunan bu müessese itiraf etmeliyiz ki binlerce zevatın ihtiyacını tatmin etmiştir. Senevi tevdiatın (yıllık mevduatın) yekûnu 150 bin lira kabul edersek yüz lira olmak üzere 1500 kişi müracaat etmiş ve ihtiyaçlarını bu suretle tehevvin eylemişlerdir."¹⁸

Bu banka I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar devam etmiş ve Konya'nın en önemli iktisadi kuruluşlarından birisi olmuştur. I. Dünya savaşı ile birlikte Konya halkına bu bankanın yetkilileri, kötü muamelede bulundular. Yaptıkları bir muamele için müşteriden biri banka adına, biri de İlyas Çaha adına iki senet alıp, her iki senede yüksek faiz oranı uyguladılar. Senetler ödendiği halde ikinci senet devreye giriyor vatandaş "ödemedi" muamelesi görüyordu. Bu konuda vilayete ve içişleri bakanlığına çeşitli dönemlerde şikâyetler oldu.¹⁹ Ancak bir netice alınamadı. Açılan davalar devam ederken Marunîlerin Konya'dan tehirci oldu.²⁰

İlyas Çaha Mütarekeden sonra 1918'de bir müddet İstanbul'da ikamet etti. O yıllara İstanbul'dan Konya'da bulunan ortağı Yusuf Şar'a sekiz sandık şeker göndermiştir. Bu sandıklardan dördü trenle Konya'ya gelirken çalınmıştır. Bu olayla ilgili Türk Sözü gazetesi "Bir Mucize" başlığı ile şu bilgileri vermektedir:

18 Konya Rehberi, 16 Haziran 1329/29 Haziran 1913, sy.1, s.4.

19 Bakınız: "Konya'da Yusuf Şar'ın yüzde on on beş miktarında faiz ile akçe ifraz eylediği haber alındığından bu hale meydan verilmemesine dair" belge, Devlet Arşivleri, BEO, 3006-225395, H-21-01-1325

20 Ahmet Atalay, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Konya'da Şirketleşme ve Millî Bankacılık Faaliyetleri, s.53, 255-256.

“İstanbul’da mukim tüccardan İlyas Çaha Efendinin şehrimiz tüccarlarından Yusuf Şar Efendiye şeker diye gönderdiği sekiz sandık Konya’da açıldığında dört sandıkta şeker ve dört sandığında İstanbul parke taşları ile meşe odunu zuhur etmiştir. Şimendifer komisyonunda şimdiye kadar çok garaip görülmüş ve işitilmemiş ise de bu gibi mucize hiç vaki olmamış idi. demiryolu komisyonunda icrayı faaliyet eden hırsız çetelerini mesleklerinde gösterdikleri terakkiden dolayı tebrik ederiz!”²¹

2.4.MARUNÎ EVLERİ

Marunîler, Konya’da mimari açıdan modern binaların yapılmasına da öncülük ettiler. İstasyon caddesinden başlayarak Mimar Muzaffer Caddesi ile devam eden ana caddelerin üzerindeki yapıları Maruniler 20. yüzyılın başlarında inşa etmişlerdir.²² Bunlar içerisinde Atatürk Evi Müzesi, Mimarlar Odası, Mimar Muzaffer Caddesi üzerindeki Maruni ikiz evleri, Olgunlaşma Enstitüsü Binası ve günümüze ulaşmayan eski belediye sarayı sayılabilir.²³

Geleneksel Konya Evleri’ne baktığımızda kerpiçten, kübik yapılı, düz damlı evler olduğunu görürüz.19. yüzyılda Konya’ya gelen Marunîler ise taştan evler yaptılar. Hem Müslümanların yaptığı evlere hem Marunîlerin yaptığı evlere bakıldığında planları aynı olmakla birlikte malzemenin ve dış cephenin farklı olduğu görülür. Müslüman evleri cumbalı, Marunî evleri ise balkonludur. Yusuf Şar’ın zafer alanında inşa ettirdiği bina, sofa çıkmaları, üzerinde yer alan soğanvari kubbeleriyle Birinci Ulusal Mimarlık döneminden izler taşır.²⁴

21 Türk Sözü, 19 Mayıs 1918, sy.53-346, s.7.

22 A. Safa Odabaşı, 20. Yüzyıl Başlarında Konya’nın Görünümü, s.33.

23 Erkan Aygör, 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Konya Evlerinin Mimari Gelişimi ve Değişimi, s.10.

24 Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, s.505; Tolga Bozkurt, “Kız Ortaokulu Binası”, Konya Ansiklopedisi, c.5, s.188.

SONUÇ

Marunîler, I. Dünya Savaşı boyunca düşmanla işbirliği yapmak ve Konya ekonomisine zarar vermekten dolayı Suriye’ye nakledildiler. Suriye’nin Halep kentine yerleştirilen Yusuf Şar ve İlyas Çaha, Mütarekeden sonra Konya’ya geri döndüler. Fakat Millî Mücadele’nin başlamasıyla tekrar Suriye’ye gittiler. Konya’daki işlerini ise vekâlet verdikleri Ermeni avukat Markaryan yürüttü.

KAYNAKLAR

ODABAŞI, A.Safa, 20. Yüzyıl Başlarında Konya’nın Görünümü, Konya 1998.

ATALAY, Ahmet, “Konya İlyas Çaha Yusuf Şar Bankası”, Konya Ansiklopedisi, c.6, s.54.

ATALAY, Ahmet, Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Konya’da Şirketleşme Ve Millî Bankacılık Faaliyetleri, Konya, 2010.

ÇELİK, Ahmet, “Donanmay-ı Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti Konya Şubesi”, Konya Ansiklopedisi, c.3, s.129.

ÇELİK, Ahmet, “Konya’da Marunîlik”, Merhaba Akademik Sayfalar, 9 Nisan 2014, sy.10, s.150-154.

ÇELİK, Ahmet, “Maruniler”, Konya Ansiklopedisi, C.6, s.264-265.

Anadolu, 18 Kânunuevvel 1324/31 Aralık 1908, sy. 31, s.3.

Devlet Arşivleri, BEO, 3006-225395, H-21-01-1325.

AYGÖR, Erkan, 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Konya Evlerinin Mimari Gelişimi ve Değişimi, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı sanat Tarihi Bilim Dalı basılmamış Doktora Tezi), Konya 2015.

<http://www.maronite-heritage.com/LNE.php?page=Statistics>.

ORTAYLI, İlber, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Yerel Yönetimler”, Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, C. I, iletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 236.

TAŞPINAR, İsmail, “Marunîler”, TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2003 c.28, s.71

Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür Ve Tabiat Varlıkları Envanteri, Konya 2010.

Konya Rehberi, 16 Haziran 1329/29 Haziran 1913, sy.1, s.4.

Konya Vilayet Salnamesi, H.1314/1896, s.235-236.

KARAKIŞLA, Mehmet Deniz, 1840-1861 Tarihleri Arasında Cebel-i Lübnan’da Dürzi-Marunî Çatışması ve Bu Çatışmanın Bölgeye Etkisi, (Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalı basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2016

Meşrik-i İrfan, 4 Şevval 1328/24 Rebiülevvel 1328.

GÜZEL, Murat, Konya Marunî Cemaati, Memleket, 14 Aralık 2008.

ÖNGE, Mustafa, 19. Yüzyıldan Günümüze Değişen ve Dönüşen Bir Kültür Mirası Olarak Konya Alâeddin Tepesi, TÜBA-KED (Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri) Dergisi, Yıl 2013, sy.13, s.131.

ŞENGİL, Mustafa, Dinler Tarihi Açısından Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ndeki Marunîler, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010.

IŞIK, Ramazan, Marunî Kilisesi, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

BOZKURT, Tolga, “Kız Ortaokulu Binası”, Konya Ansiklopedisi, c.5, s.188.

Türk Sözü, 19 Mayıs 1918, sy.53-346, s.7.

ATLIOĞLU, Yasin, Modern Lübnan’da Marunîler ve Çatışma, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2011.

ÇINAR, Zafer, Lübnan’daki Marunî ve Dürzîlerin Siyasi Mücadeleleri, (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı basılmamış Yüksek Lisans tezi), Bursa 2015.

Marunilerin oturduğu Mimar Muzaffer Caddesi

OSMANLI DÖNEMİ'NDE BEYŞEHİR MADA ADASI'NA YERLEŞTİRİLEN RUS KAZAKLARI

Hüseyin MUŞMAL*
Kübra BENLİ**

ÖZET

Rusya'da, üç ana gruba ayrılan Rus Kazakları arasında Dinyeper'e yerleşenler Zaporog Kazakları, Don Nehri civarındakiler Don Kazakları ve Terek Nehri dolaylarında yaşayanlar Terek Kazakları olarak adlandırılmıştır. Bunlardan Zaporog ve Don Kazakları Osmanlı döneminde Rusya'dan Türkiye'ye göç etmişlerdir.

Türkiye'ye göç eden Rus Kazaklarından olan Don Kazakları Manyas Gölü civarına yerleştirilerek burada balıkçılıkla meşgul olmuşlardır. Rus Kazakları, zamanla Manyas Gölü'nde balıkların yeterli gelmemesinden dolayı İznik ve Terkos gibi göllere yönelmişler, bu göllerin de ihtiyaçlarını karşılayamaması sebebiyle Beyşehir ve Eğirdir gibi başka gölleri kiralamak istemişlerdir. Beyşehir Gölü'nde balıkçılık yapan Rus Kazakları 1866 yılında İstanbul'a müracaat ederek, Beyşehir Gölü'nde Mada Adası'na yerleşme talebinde bulunmuş ve bu talepleri neticesinde 30-40 hane kadarı 1867 yılında bu adaya iskân edilmişlerdir. Mada Adası'na yerleştirilen Rus Kazakları 40 yıl kadar burada yaşamış ve göl ve çevresinde ortaya çıkan

* Prof. Dr. / Karamanoğlu Mehmetbey
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
hmusmal@hotmail.com

** Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü Yeniçağ Tarihi Doktora Öğrencisi,
kbrbnlkbr@outlook.com

salgın hastalıklar nedeniyle XX. yüzyılın başlarında Akşehir'e göç etmek durumunda kalmışlardır. Uzun yıllar boyunca Akşehir'de kalan Rus Kazakları Türkiye'nin diğer bölgelerindeki soydaşları ile birlikte 1962 yılında Rusya'ya geri dönmüşlerdir.

Bu çalışmada çeşitli sebeplerle Rusya'dan Türkiye'ye göç eden Rus Kazakları'nın Beyşehir Gölü Mada Adası'ndaki iskân süreci, buradaki hayatları, fiziksel özellikleri, kıyafetleri, inanışları, ibadetleri, geçim kaynakları, yemekleri ile Beyşehir'de bıraktıkları izleri ve bölgeye yaptıkları katkıları arşiv belgeleri ve kaynak kişilerin anlatımları ışığında ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rus Kazakları, Beyşehir, Mada Adası, İskân, Balıkçılık.

SETTLEMENT OF COSSACKS TO MADA ISLAND OF BEYŞEHİR LAKE IN OTTOMAN PERIOD

ABSTRACT

In Russia, the Cossacks divided into three main groups, those who settled in the Dnieper, the Zaporazhians, those around the Don River were called Don Cossacks and those living around the Terek River were called Terek Cossacks. Among them, Zaporazhian and Don Cossacks emigrated from Russia to Turkey during the Ottoman period.

Don Cossacks, one of the Cossacks who immigrated to Turkey were placed around Lake Manyas and were engaged in fishing there. Cossacks turned to lakes such as İznik and Terkos due to lack of fish in Lake Manyas and they wanted to rent other lakes such as Beyşehir and Eğirdir because they could not meet their needs. Cossacks fishing in Lake Beyşehir applied to Istanbul in 1866 and demanded to settle in Mada Island in Lake Beyşehir and as a result of these demands, 30-40 households were settled in this island in 1867. Cossacks settled on Mada Island lived here for 40 years and had to migrate to Akşehir in the early 20th century due

to epidemic diseases occurring in and around the lake. Cossacks, stayed in Akşehir for many years, along with their cognates in other parts of Turkey have returned to Russia in 1962.

In this study, the settlement process of Cossacks, who emigrated from Russia to Turkey for various reasons, on Lake Mada Island in Beyşehir, their lives, physical characteristics, clothes, beliefs, worship, livelihoods, meals, their traces they left in Beyşehir and their contributions to the region are discussed in the light of archival documents and explanations of source persons.

Keywords: Cossaks, Beyşehir, Mada Island, Settlement, Fishing.

GİRİŞ

Kazak kelimesi Türkçe kökenli bir kelimedir, başka dillerde çeşitli şekillerde telaffuz edilmektedir¹. Bu çalışmada konu olarak ele alınan Kazaklar, "Kosak, Kosak ve Kozak" şekliyle Rus Kazaklarını ifade etmekte olup Türk Kazaklarıyla karıştırılmamalıdır². Rus Kazakları kendi aralarında üç ana gruba ayrılmışlardır. Bunlardan Dinyeper'e yerleşenler Zaporog Kazakları, Don Nehri civarındakiler Don Kazakları ve Terek Nehri dolaylarında yaşayanlar ise Terek Kazakları olarak adlandırılmıştır³. Bunlardan Zaporog ve Don Kazakları Türkiye'ye göç etmişlerdir. Çalışmamızda ele aldığımız Don Kazakları, zaman içerisinde İgnat veya Nekrasov Kazakları olarak adlandırılmış olsa da; biz çalışmamızda Rus Kazakları ifadesini kullanacağız.

Orta Asya Türk dillerinde, şehirdeki düzen ve disiplinden kaçıp steplerde serbest olarak, başına buyruk yaşamayı seçen insanlara verilmiş olan bu isim, daha sonraları Ruslar tarafından da kullanılır.

1 Detaylı bilgi için bkz. Yücel Öztürk, Özü'den Tuna'ya Kazaklar -1, Ankara 2004, s. 60.

2 Servet Somuncuoğlu, Don Kazakları, İstanbul 2004, s. 48.

3 Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus İlişkileri 1492-1700", Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992, Ankara 1999, s. 32.

mıştır⁴. Başlangıçta otorite tanımayan ve steplere yerleşmiş Tatarları ifade etmek için kullanılan kelime⁵ Ortaçağda Rus feodalitesinin ağır baskısına ve kölelik sistemine dayanamayarak kendilerini Dinyeper ve Don Nehri kıyılarına atan ve burada bağımsız bir şekilde hayatlarını devam ettirip yeni bir düzen kuran insanlar için de kullanılmıştır⁶. Özgürlüklerine düşkünlükleriyle bilinen Rus Kazakları, başına buyruk hareket etmeye ve hür olmaya alıştıkları için onlarda bir mesken devamlılığı söz konusu değildir⁷. Tarihî süreçte geçimlerini savaşlar, akınlar ve yağmalardan elde ettikleri ganimetler ile sürdürmüş olsalar da balıkçılık temel geçim kaynakları olup azda olsa tarım, bağcılık ve hayvancılıkla da ilgilenmişlerdir. Fakat genel olarak, yaşayış biçimleri göçebelerin yaşam tarzını andırmaktadır⁸. Bununla birlikte Tatarların akınları karşısında onlarla sürekli etkileşim halinde olmuş ve onların yaşam tarzları ile savaş taktiklerini de benimsemişlerdir⁹.

Çalışmamızda ele aldığımız Rus Kazakları daha önce de ifade edildiği gibi Don Kazakları adıyla bilinen taifedir¹⁰. Ancak Don Kazakları Türkiye’de Manyas ve Akşehir Kazakları olarak adlandırılmışlardır¹¹. Kimi araştırmacılar, Rus-

ya’dan Akşehir’e gelip yerleşmiş ve balıkçılıkla geçimini sağlamış olan Kazakların Dinyeper veya diğer adıyla Zaporag Kazakları olduğunu ifade etmiş olsalar da¹² uzun sakallarıyla öne çıkan fiziksel özellikleri Don Kazakları olduklarına dair bir kanıt olarak gösterilmektedir¹³. Zira uzun sakalları ile özdeşleşen Rus Kazaklarından yaşlı olanlar senede bir defa sakallarının uçlarından aldırırlar, geri kalanına asla dokunmazlardı¹⁴.

Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebinden olan Rus Kazakları, dinlerine son derece bağlıydılar. İnançları, dilleri ve dinsel inanışlarının gereği ikonaları¹⁵, oldukça dikkat çekicidir¹⁶. Anadolu topraklarında kaldıkları süreç içerisinde yaşam biçimlerinden, geleneklerinden, örf ve adetlerinden, inançlarından asla taviz vermemişlerdir. Hatta inanışları gereği yedinci göbeğe kadar herkes, birinci derece akraba sayıldığından, birbirleri ile evlenmelerine müsaade edilmezdi¹⁷.

Kazakların yaşadığı en önemli coğrafya arasında bulunan Rusya, Osmanlı Devleti’yle asırlar boyunca mücadele etmiş ve büyük bir devlet haline geldiği dönemlerden itibaren Osmanlı Devleti’nin sınır komşusu olarak, bu devlet ile çeşitli açılardan ilişkiler tesis etmiştir. Ruslar kendi sınırları dâhilinde yaşayan Rus Kazaklarını genellikle sınır muhafazasında kullanmışlardır. Don Kazakları XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın başından itibaren Rusya’nın uyguladığı politikalarından kaçarak Don Bölgesi’ndeki steplere yerleşmeye başlamıştır. Bu-

4 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Türkiye’de İslav Muhacirleri”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları, S.3, İstanbul 1962, s. 5.

5 Halil İnalçık, “Osmanlı-Rus İlişkileri”, s. 31.

6 Mehmet Yılmaz, “Rusya Kazaklarının Mada Adası’nda İskânı”, I. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu (11-13 Mayıs 2006), Konya 2006, s. 412; Sinan Yüksel, “Don Kazakları’nın Azak’ı İşgalleri (1637- 1642)”, AÜDTCF Tarih Bölümü/Tarih Araştırmaları Dergisi, C. XXX, S. 49, Ankara 2011, s. 207.

7 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Rus Kazakları Etrafında Nazariyeler ve Bir Ek” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecmuası, C. 23, S. 3-4, İstanbul 1963, s. 155.

8 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 50-52.

9 Peter Bartl, “17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu”, İlmî Araştırmalar, (Çev. Kemal Beydilli), İstanbul 1998, s. 302.

10 Fındıkoğlu, “Rus Kazakları Etrafında Nazariyeler”, s. 156.

11 Fındıkoğlu, “İslav Muhacirleri”, s. 5.

12 W. Ruben, “Anadolu’nun Yerleşme Tarihi İle İlgili Görüşler”, AÜDTCFD V, (Çev. Abidin İtil), Ankara 1947, s. 387.

13 Mehmet Yılmaz, Konya Vilâyetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914, SÜSBE Doktora Tezi, Konya 1996, s. 135.

14 Yılmaz, “Rus Kazakları”, s. 412.

15 Doğu Ortodoks dünyasındaki taşınabilir, çeşitli ebatlardaki ahşap panolar üzerine yapılan dini konuları içeren tasvirlerdir. Detaylı bilgi için bkz. Tayfun Akkaya, Ortodoks İkonaları, İstanbul 2000, s.9.

16 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 45.

17 Yılmaz, “Rus Kazakları”, s. 412.

rada hem balıkçılık, hem de Osmanlı Devleti'yle yapılan mücadelelerden elde ettikleri ganimetler ile hayatlarını devam ettirmişlerdir. Kazakların bu yağmacı politikaları, sınır güvenliğini sağladığından Rusya için büyük ehemmiyet taşımaktaydı. Fakat Rus Kazakları bu saldırıları sadece Osmanlı ile sınırlı tutmamış aynı zamanda Rus elçi ve tüccarlarına uygulamış ve onların da mallarını yağmalamışlardır. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kazaklar önemli bir güç haline gelmiş ve Rusya'dan bağımsız hareket etmeye başlamışlardır. Fakat bir takım ihtiyaçlarını karşılayabilmek için (barut, silah, tahıl ve diğer ihtiyaç malzemeleri) Rusya'ya yaklaşmışlar ve Çar IV. İvan zamanında Rusya'nın emri altına girmişlerdir. Rusya çıkarları için bu süreçte Kazaklara kurşun, barut, ekme ve yıllık maaş ödenmesinin yanı sıra vergisiz ticaret hakkı da tanımıştır. Böylece, Kazakları ülke bünyesinde tutmaya çalışmıştır¹⁸. Rusya'nın bu dönemden itibaren Don Kazaklarına olan tutumu biraz tutarsızlık göstermektedir. Çünkü bir taraftan kaçaklar için sığınak alanı olan Don Bölgesi Rusya'yı tedirgin ederken, bir yandan da Kazakların ülkenin sınırlarında güvenliği sağlaması Rusya'nın işine gelmiştir. Kazakların bazı hareketleri Rusya'yı rahatsız etse de, kendi menfaati için bu durumu sürekli görmezden gelmeyi seçmiştir¹⁹. Kazakların, savaşçı yapıya sahip olmaları, cesur olmaları ve ganimet elde etmeleri, Rusya için oldukça önemliydi. Onların Sibiryaya steplerini fethetmede Ruslardan daha fazla uğraştıkları da bilinmekteydi. Aslında Kazakların bu yapısı, sadece Rusların değil aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin de ilgisini çekmiş, her iki tarafta Kazakların kendi safına geçmesi için uğraşmıştır²⁰.

18 Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve İdil Boyu (1569 Astarhan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI.-XVII Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri), Ankara 2011, s. 53. ; Yüksel, "Don Kazakları", s. 207-208.

19 Kurat, Türkiye ve İdil Boyu, s. 53. ; Yüksel, "Don Kazakları", s. 207-208.

20 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 49-50.

I-RUSYA'DAN OSMANLI'YA DON KAZAKLARI

A. KAZAKLARIN OSMANLI DEVLETİ İLE İLK MÜNASEBETLERİ

Don Nehri civarındaki steplerde yaşayan Kazakların, Osmanlı Devleti ile ilk münasebetleri, İstanbul'un fethinden sonra olmuştur. 1453 senesinde İstanbul'u fetheden Sultan II. Mehmet'in amacı, Karadeniz'i bir Osmanlı gölü yapmaktır. Bunun için önemli kale ve limanları ele geçirmesi gerekiyordu. Eğer bunu başarabilir ve Karadeniz'in kontrolünü eline alırsa, buranın hâkimiyetiyle İstanbul'un ihtiyaçlarını karşılayabilirdi. Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'in hâkimiyetini ele almasından kısa bir süre sonra, kontrolü altında bulunan Tatarlar, Lehistan'ın güneyine, özellikle de Rusya ve Ukrayna'ya yaptıkları akınları arttırmışlardır. Lehistan, Rusya ve Ukrayna bu durumdan rahatsız olsalar da, bir süre için geri çekilmeyi seçmişlerdir. Böylece bu ülkelerle Osmanlı Devleti arasında tampon bir bölge oluşmuş ve Osmanlı Devleti XV. yüzyıl sonundan XVII. Yüzyıla kadar daha ileriye bir yayılma gösterememiştir. Nihayetinde bu süreçten itibaren, tampon bölge içerisinde yaşayan Kazakların, Osmanlı Devleti ile münasebetleri başlamıştır²¹.

Osmanlı Devleti'nin Kazaklarla karşılaşması, Lehistan ve Rusya bünyesinde bulunan Kazakların Osmanlı topraklarına saldırılarıyla vuku bulmuştur. Tatarlara ve Osmanlı Devleti'ne bir tehdit unsuru oluşturan Kazaklar, Kanuni Sultan Süleyman zamanında, "şayka" olarak adlandırdıkları küçük gemiler ile Karadeniz de dolaşmaya başlamışlar, bu esnada büyük gemilere sahip olan Osmanlı donanması ile çoğu kez karşı karşıya gelmişler-

21 Victor Ostapchuk, "1648-1681, Yılları Arasında Doğu Avrupa'da (Ukrayna, Rusya, Polonya, Türkiye) Yeni Bir Düzen Kurulma Yolunda Yapılan Mücadeleler", Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992, Ankara 1999, s. 99-100 ; Kanat, Osmanlı Topraklarında Kazaklar, s. 9-10.

dir. Fakat sahip olduğu büyük donanmasına rağmen Osmanlı Devleti, şaykalara karşı her zaman başarı sağlayamamıştır²². Osmanlı donanmasının şaykalar karşısında üstünlük sağlayamaması, Karadeniz'in güvenliğinin zayıflamasına ve limanda ticaretin bozulmasına sebep olmuştur²³.

Osmanlı Devleti için Kazak tehdidi bu tarihten sonra da devam etmiş, hatta bu saldırılar o kadar ileri seviyeye ulaşmıştır ki, IV. Mehmed, Kazakların gemilere yaptığı saldırılar neticesinde kıtlık tehlikesi ile burun buruna gelen halkı sakinleştirmek için Edirne'den İstanbul'a gelmek durumunda dahi kalmıştır²⁴. Bu durum XVII. yüzyılda da büyük önem teşkil etmiş, Lehistan ve Rusya ile yapılan savaşların ana sebebi olmuştur²⁵.

B. KAZAKLARIN OSMANLI DEVLETİ'NE GELİŞLERİ

1689 yılında Rusya'nın başına geçen I. Petro Avrupa'da gördüğü yenilikleri ülkesinde uygulamak istemiş ve 1698 yılında da bunun için çeşitli adımlar atmıştır²⁶. Çar I. Petro, Rusya'nın dünyada güçlü bir devlet olarak tanınması için reform yapma yoluna gitmiş²⁷ bu süreçte eğitim, kültür, askerî gibi pek çok alanda çeşitli yenilikler yapmıştır. Yenilikleri sadece mektep ve müesseselerle sınırlı tutmamış, üst tabakadan olan Rus ahalisinin günlük yaşamına da yeniliklerin uygulanmasını istemiştir. Bu çerçevede Rusların millî elbiselerini değiştirerek adeta bir Avrupalı gibi giyinmelerini ve sakal

22 Müctebaİlgürel, "Osmanlı-Ukrayna Münasebetlerinin Başlaması", Belleten, C.LX, S.277, Ankara 1996, s. 156. ; Halil İnalçık, "Karadeniz'de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede, Çanakkale Savaşları Tarihi, C.1, Edt. Mustafa Demirci, İstanbul 2008, s. 60.

23 Halil İnalçık, Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600), (Çev. Ruşen Sezer), İstanbul 2013, s. 49.

24 Bartl, "Kazak Devleti", s. 305.

25 İnalçık, "Osmanlı-Rus İlişkileri", s. 33.

26 Akdes Nimet Kurat, Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 274.

27 Kanat, Osmanlı Topraklarında Kazaklar, s. 28.

tıraşı olmalarını istemiştir. Sadece din işleriyle ilgilenenlerin ve köylülerin sakal bırakmalarına müsaade etmiştir. Sırf bu usullerin uygulanabilmesi için "Adâb-ı muaşeret kitabı" hazırlanmasını dahi emretmiştir²⁸.

Çar I. Petro'nun, cemaatlerin kılık kıyafeti ve Ortodoksluk inancında değişiklik yapmaya çalışması ve Ortodoks Kazaklardan sakallarını kesmelerini istemesi²⁹, halktan alınan vergilerin giderek katı bir hale dönüştürülmesi, en ufak olayların dahi büyük yaptırımlarının ve cezalarının olması, savaşın giderlerini karşılamak üzere yeni uygulamalar yapması halkı isyana sürüklemiştir.³⁰ Bu olaylar neticesinde baskılardan kurtulmak isteyen halk, kontrolün olmaması nedeniyle cazip hale gelen Don Bölgesine kaçmış ve burada yaşayan Kazaklara sığınmışlardır. Çar I. Petro bir süre sonra kaçak köylülerin, Kazak tarafında yer alıp Kazakların gücüne güç katacaklarını öngördüğünden bu durumdan rahatsız olmuştur. Onun amacı, stepleri sömürgeleştirmek, daha doğrusu Kazakların madî ve askerî zenginliklerini Rusya için kullanmaktı. Bundan dolayı I. Petro Don Bölgesi'nde otorite sağlayabilmek adına, buraya 1707 senesinde Prens Yuri Dolgoruky komutasında bir kuvvet göndermiştir. Gönderilen bu kuvvetin amacı, Rusya'nın baskısından kaçıp steplere yerleşen köylüleri tekrar himayesine almak istemesidir. Nihayetinde, I. Petro Kazakların yerleşim yerlerini talan etmiş ve halkın çoğu Rusya'ya gönderilmiştir³¹. Bu olay Kazak tarafında bir hareketlenmeye sebep olmuş, 1707'de yılında Don Kazakları, Ataman Bulavin'in komutasında Rusya'ya karşı mücadele etme kararı almışlardır³². Nitekim Kazaklar 200 kişilik

28 Kurat, Rusya Tarihi, s. 282-283, 287.

29 Fındıkoğlu, "İslav Muhacirleri", s. 3.

30 Kurat, Rusya Tarihi, s. 277.

31 Kanat, Osmanlı Topraklarında Kazaklar, s. 61-62.

32 Kurat, Rusya Tarihi, s. 277.

bir birlikle Rus askerlerini pusuya düşürüp öldürmüşler ve böylece Kazak İsyanı (Bulavin İsyanı) başlamıştır³³.

İsyan sürecinde 1708 senesinde Ataman Bulavin, Ruslar tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüş, onun öldürülmesinden sonra Kazakların başına İgnat Nekrasov³⁴ geçmiştir. Ancak Ataman Nekrasov'un liderliğinde Kazaklar, Rusya'dan ağır bir darbe almış, alınan bu ağır yenilgiler Kazaklara bağımsızlıklarını elde etmelerinin hiçte kolay olmayacağını acı bir kanıtı olmuştur. Bütün bu olaylar neticesinde, 1709 yılında Rusların baskıları nedeniyle özgürlüklerinin kısıtlanmasından rahatsızlık duyan, aynı zamanda I.Petro'nun sakal reformu karşısında sakallarını kestirmek istemeyen Rus Kazakları devletin yaptığı baskılardan kaçarak Kırım Hanı'nın idaresindeki Kuban'a³⁵ yani Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır³⁶. Bu süreçte Kazakların başını çeken Ataman Nekrasov bu yenilgiyi hiç kabullenememiş ve 1737 yılına kadar Ruslarla olan savaşını devam ettirmiş, onun bu mücadelesi, kendisinin bir efsane haline gelmesini sağlamıştır. Bu tarihten sonra sadece kendisine değil, aynı zamanda ona inananlara da saygı duyulmaya başlanmıştır³⁷. Bu sebeple Don Kazakları, artık Nekrasov ve İgnat Kazakları olarak da anılmaya başlamıştır. Hatta Kırımlılar, sakallarını kesmek istemeyen ve bunun için direnen

33 Vedat Kanat, "XVIII. Yüzyılda Don Kazaklarının (Ağnadlar) Tuna Deltası'na Yerleştirilmeleri", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y. 6, S. 64, 2018, s. 337.

34 Atamanlarının adına binaen Osmanlı sınırlarında bu kazaklar İgnat adını almışlardır. Detaylı bilgi için bkz. Yılmaz, "Rus Kazakları", s. 412.

35 Kafkasya'nın kuzeybatısında bulunan Kuban, XV. yüzyılın ortalarına kadar Kırım Hanlığı hâkimiyetine, yüzyıl sona ermeden de Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Günümüzde ise bu bölge Rusya sınırları içerisinde yer almaktadır. Detaylı bilgi için bkz. İsmail Bülbül, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kuban Boyunda Siyaset, Etnik Yapı ve İktisat", Vakânuvis-Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi, (Kafkasya Özel Sayısı), C. 2, 2017, s. 74.

36 Kanat, Osmanlı Topraklarında Kazaklar, s. 63.

37 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 54.

İgnat Kazaklarını zaman geçtikçe "İnat Kazakları" olarak isimlendirmişlerdir³⁸.

Kazaklarının Ruslara baskın yaptığı süreçte, Osmanlı Devleti Ataman Nekrasov ve Kazaklarını koruyup kollamıştır. Öyle ki I.Petro Nekrasov'u defalarca istemesine karşılık, dönemin padişahı Sultan III. Ahmet bu isteğini hiçbir zaman kabul etmemiştir. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor duruma ve zamanla güç kaybetmesine rağmen, Kazakların çok azı Rusya'ya geri dönmüştür. Bu süreçte Rusya tarafından Kazaklara çeşitli aflar çıkmış olmasına karşın, onlar Rus topraklarında yaşadıkları sıkıntılı ve zor günleri henüz unutmuşlardı ve bu sebeple, ne I.Petro'ya, ne de Rusya'ya güven duymuyorlardı³⁹. Çar I. Petro'nun 1725'te vefat etmesinden sonra yerine geçen halefleri de, I. Petro'nun Kazak politikasını sürdürmüşler, yani Kazakları, baskılarıyla himaye altına alma çalışmalarına devam etmişlerdir⁴⁰.

1737 yılına gelindiğinde Ruslar, Kırım'a kadar gelmiş ve burada bir savaş gerçekleşmiştir. Yapılan bu savaşta galip gelmiş olan Rusların, ele geçirdikleri yerlere kendi halkını yerleştirerek takip ettiği yayılmacı politikası nedeniyle Kuban Bölgesi'ne yerleşmiş olan Rus Kazakları bu durumdan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bütün bu olaylar nedeniyle Kazaklar, Krug toplantılarında Osmanlı topraklarına yerleşme kararı almış ve bu kararı Osmanlı'ya bildirmişlerdir. Osmanlı Devleti, kendi menfaatlerine uygun olması nedeniyle Kazakların bu isteğini kabul etmiş ve onları Tuna Havzası'ndaki Kili, Tulca ve İsmail'e yerleştirmiş, 1737 yılından sonra ise Rus Kazakları, yavaş yavaş Osmanlı toprakları içlerine kadar yerleşmeye başlamışlardır⁴¹. Bu süreçte Rusya'nın isteğiyle Tuna

38 Yılmaz, Muhâcir Yerleşmeleri, s. 132.

39 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 55.

40 Kanat, "Don Kazakları", s. 338.

41 Kanat, Osmanlı Topraklarında Kazaklar, s. 67.

Bölgesi'ne yerleştirilen Zaporog Kazakları ile Don Kazakları arasında zaman zaman çeşitli çatışmalar yaşamış ve bu durum iskân edildikleri yerlerin sürekli değişmesine sebebiyet vermiştir⁴².

II-OSMANLI DEVLETİ İÇERİSİNDE RUS KAZAKLARIN İSKÂN ETTİRİLMESİ

A. MANYAS'A İSKÂN ETTİRİLMELERİ

XIX. yüzyılın ilk yarısında Zaporog Kazakları Osmanlı-Rus savaşları için Osmanlı'nın asker alımını bahane ederek Rusya'ya geri dönmüşlerdir. Osmanlı da, Zaporog Kazaklarının ülkeyi terk etmesinden sonra Don Kazaklarının zararlı faaliyetlerde bulunabileceklerini göz önünde bulundurarak Kazakları, güvenli olduğunu düşündüğü Anadolu ve Rumeli bölgelerine tedbir almak amacıyla iskân ettirmiştir. Bu iskânın asıl sebebi, Don Kazaklarının da Rusya'ya kolayca kaçmalarını engellemektir. Tuna Nehri civarında Beştepe, Paşa Kışlası, Sangöl ve Hızır İlyas taraflarında iskân ettirilen Rus Kazakları, daha sonra bir kısmı Paşa Kabri konumuna ve bir kısmı da (35-40 hane olmak üzere) deniz yolu aracılığıyla Bandırma'ya gelerek o civara yerleştirilmişlerdir. Manyas Gölü kenarına yerleştirilen Rus Kazakları burada kendilerine "Kocagöl" adını verdikleri bir köy inşa etmişler, civar gölleri hazineden kiralararak buralarda da balıkçılıkla uğraşmışlardır⁴³.

Kazaklar, başlangıçta Kocagöl çevresinde gölleri hazineden kiralararak balıkçılık yapmışlardır. Sonraları Manyas Gölü'nde balıkların yeterli gelmemesinden dolayı İznik ve Terkos gibi göllere yönelmişlerdir. Fakat daha sonra bu göllerin de ihtiyaçlarını karşılayamaması hasebiyle Beyşehir

ve Eğirdir gibi başka gölleri kiralamak istemişlerdir⁴⁴. Avlanmanın yapılmadığı yaz aylarında tarım ile ilgilenen Kazaklar fasulye⁴⁵, mısır ve ayçiçeği gibi tarım ürünlerini yetiştirmişlerdir. Sadece kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar üretmemiş; aynı zamanda elde ettikleri ürünlerin bir kısmı ile yakın bölgelerde ticaret dahi yapmışlar, ticaretten elde ettikleri gelir ile de, başka ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Ortodoks mezhebine mensup olan Kazakların ibadetlerini yerine getirebilmek amacıyla burada iki tane de kiliseleri bulunmaktadır⁴⁶.

B. BEYŞEHİR'E YERLEŞMELERİ VE HAYATLARI

1. İskân Süreci

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Manyas Kazası'nda ikamet eden Kazaklar, 1866 yılında temsilcileri Dimitri ve Yuvan vekilliğinde İstanbul'a müracaat etmişlerdir. Müracaatlarında Manyas'ta balıkçılık ve tarım ile geçindiklerini; fakat meskûn olan diğer halk ile anlaşamadıklarını, can ve mal güvenliklerinin olmadıklarını, hayvanlarının dahi yağmalandığını ve daha fazla dayanacak güçleri kalmadığını belirterek Beyşehir'e gitmek istediklerini bildirmişlerdir. Ayrıca Beyşehir'e gitme arzularının kabul edilmesi halinde kış ayı gelmeden iskân edilmelerini istemişler, kış ayı geldiğinde çok zorlanacaklarını da belirtmişlerdir⁴⁷.

Kazakların müracaatlarının Osmanlı Devleti tarafından kabul edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Beyşehir Gölü civarındaki Mil (Mada) Adası'na iskân edilmeleri, 1867 yılında uygun bulunmuş ve durum Konya Valiliği ve Maliye Nezareti'ne

44 Yılmaz, Muhâcir Yerleşmeleri, s. 133.

45 Manyas Gölü'nün kıyısındaki Kocagöl'de Kazaklardan miras kalan iri taneli fasulye bugün hala yetiştirilmektedir. www.bandirmamanset.com/haber/350-yillik-bir-gelenek-kocagolun-kazak-fasulyesi 25498.html Erişim: 31 Aralık 2018

46 Manyas Kazakları hakkında detaylı bilgi için bkz. Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 84-90.

47 BOA. MVL. Nr.504/26, 1.Rabiu'l-ahir 1283/ 23 Ağustos 1866.

42 Mehmet Çetin, "Osmanlı Devleti'nde Savaşçı Toplulukların Sosyo-Ekonomik Analizi: Ağnad Kazakları", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 10, S. 51, 2017, s. 896. ; Kanat, Osmanlı Topraklarında Kazaklar, s. 82.

43 Yılmaz, "Rus Kazakları", s. 413. ; Berna Korucu Üçüncü- Hüseyin Muşmal, Tarihi Süreçte Beyşehir Gölü ve Adalarında Hayat, Konya 2014, s. 104.

bildirilmiştir⁴⁸. Kazaklar Beyşehir'e iskân edildiklerinde evlerini ne tarafta ve nasıl inşa edecekleri hakkında bilgi almak istemişlerdir. Bununla birlikte Manyas'ta meskûn oldukları zamandan kalan bir vergi borçları varsa, bunu ödeyerek üzerlerindeki yükümlülükten kurtulmak istemiş, bundan sonra Beyşehir'de yapacakları balıkçılıktan ve ziraattan vergi vermeye razı olduklarını beyan etmişlerdir⁴⁹. 1883 tarihli Konya Vilayet Salnamesi'nde, 1866-1867 tarihinde 30-40 hane olmak üzere Kazakların Mil Adası'na, diğer adıyla Mada Adası'na iskân edildikleri bilgisine yer verilmektedir⁵⁰.

2. İskân Yeri

Kazakların iskân edildikleri Mada Adası, Beyşehir Gölü'ndeki 27 adadan biridir, Beyşehir Gölü'nün kuzeybatı ucunda yer almakta olan adanın ismi başlangıçta "Mado" sonrasında "Made" daha sonra "Mada" olarak söylenegelmiştir. 1866 yılında adaya 30-40 hane Rus Kazak yerleştirilmesi adanın Kazak Adası olarak da anılmasına sebep olmuştur. 1945'e kadar Konya ili Beyşehir ilçesine bağlı bulunan ada, bugün Isparta ili Şarkikaraağaç ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır ve Beyşehir Gölü adalarının en büyüğünü teşkil etmektedir⁵¹.

Kıyıya uzaklığı 800 metre olan adanın büyüklüğü, 8220 dekadır. En yüksek noktası, 1350 metre olan adanın 800 ila 900 dönüm arasında ekilir arazisi olmakla birlikte, geri kalan kısmı ardıc ağacı ve çalılıklarla kaplı bulunmaktadır. Ada sa-

48 BOA. MKT. MHM. Nr. 383/37, 24 Muharrem 1284/ 28 Mayıs 1867.

49 BOA. MVL. Nr.525/137, 5 Zilkade 1283/ 11 Mart 1867.

50 Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi 16 (H.1300/ M.1883), s.101. ; Korucu Üçüncü-Muşmal, Beyşehir Gölü ve Adaları, s. 106. ; Yılmaz, "Rus Kazakları", s. 413.

51 İsmail Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi, Erzurum 1991, s. 391. ; Korucu Üçüncü- Muşmal, Beyşehir Gölü ve Adaları, s. 63, 64. ; Hakkı Yazıcı-Kenan Arıbaş, "Beyşehir Gölü Adalarında Nüfus Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler", Coğrafya Dergisi, S. 10, İstanbul 2002, s. 34.

hilinin bir kısmı, kızıl kumlarla kaplı olduğu için bu adaya Kumluca adı da verilmiştir. Bir pınarın varlığının bilindiği⁵² Mada Adası'nın yakınlarında Kirse veya diğer adı ile Kilise Adası olarak bilinen 10 dekarlık küçük bir ada daha bulunmaktadır. Üzerinde bir kilise yer aldığı için Kilise Adası adıyla anılan adada günümüzde bu kilise kalıntısı ayakta bulunmaktadır⁵³.

3.Nüfusları

Elimizdeki belge ve kaynaklarda 1866-1867 yılında Beyşehir Gölü'ndeki Mada Adası'na yerleştirilen Rus Kazaklarının nüfusu ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgilerden ilki 1866-1867 yılına dair olup bu tarihte Mada Adası'na yerleştirilen Rus Kazaklarının nüfusu 30-40 hane olarak ifade edilmektedir. Söz konusu süreçte, ailelerini getirmedikleri bilinen Kazakların başlangıçta nüfuslarının 50-55 civarında olduğu düşünülebilir⁵⁴. Yerleştirildikleri tarihten yaklaşık 16 yıl sonra yani 1882 tarihli ilk tahrire göre, Kazaklar 63 hanede 86 kişiden oluşmakta, 86 kişinin tamamının da erkek olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra zaman zaman bekâr ve çocuksuz kadınlarda, Kazak erkeklerine katılmıştır.

Beyşehir Gölü'nde balıkçılık yaparak geçimlerini sağlamak isteyen bu insanların gayesi, başlarda Mada Adası'nda sürekli bir yerleşim yeri kurmak değildi⁵⁵. Başlarda göl vergisi dışında diğer vergilerden muaf olan Kazakların Osmanlı tabiiyetine geçmesi ile birlikte ödedikleri vergiye ilaveten 1882 tarihinden itibaren *bedel-i askeri*, *temettü vergisi* ve *tekâlif-i emiriye* gibi vergileri de vermeye

52 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 93.

53 Korucu Üçüncü-Muşmal, Beyşehir Gölü ve Adaları, s. 72; Mada ve Kilise Adası'nın görünümü için Ayr. Bkz. Ekler Fotoğraf 1.

54 Konya Vilayeti Sâl-namesi 16 (H.1300/M.1883), s.101.

55 Yılmaz, "Rus Kazakları", s. 414. ; Korucu Üçüncü-Muşmal, Beyşehir Gölü ve Adaları, s. 106.

başladıkları anlaşılmalıdır⁵⁶. Yani Mada Adası'na iskân edilen Kazaklar, 1882 yılında Osmanlı vatandaşına haline gelmişlerdir⁵⁷. Kazakların Osmanlı vatandaşları olarak Mada Adası'na yerleşmelerinden sonra ailelerini ve çocuklarını da bu adaya getirdikleri anlaşılmalıdır. Nitekim 1906 yılındaki Konya Vilayet Salnamesi'ne göre Kazaklar, toplamda 206 kişiden oluşmakta, bu kişilerin 101'inin kadın, 105'inin erkek olduğu anlaşılmalıdır⁵⁸.

Yerli olarak kayıt edilen ve yukarıda bahsettiğimiz vergileri vermeye başlayan Kazakların, 1909 senesinde kaza meclisine üye oldukları ve azalık yapabilecekleri de beyan edilmiştir⁵⁹. Aynı yıl, bedel-i askerî vergisinin ortadan kaldırılması ile gayr-i Müslim tebaadan da asker alınmaya başlamasıyla I. Dünya Savaşı esnasında askere alınan 18 yaşından büyük olan Kazakların, Kurtuluş Savaşı sonrasında Mada Adası'na geri döndükleri bilinmektedir⁶⁰. Ancak bu tarihte adadaki Kazakların nüfusuyla ilgili herhangi bir bilgi elimizde bulunmamaktadır.

4. Fiziksel Özellikleri ve Kıyafetleri

Rus Kazaklarının fiziksel özellikleriyle ilgili çok çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Ancak burada Beyşehir Gölü'nde Mada Adası'na yerleştirilen Rus Kazaklarının fiziksel özellikleriyle ilgili bilgilere burada yer verilecektir. Mada Adası'ndaki Kazaklarla ilgili bilgiler kaynaklarda ve kaynak kişilerin anlatımlarında yer alan ifadelerden hareketle oluşturulmuştur. Beyşehirli ahali arasında sarı saçlı, kırmızı yüzlü ve çilli oldukları bilinen

56 BOA. DH. MUİ. Nr. 27-2/27, 24 Rabiü'l-ahir 1328 /5 Nisan 1910. ; Yılmaz, "Rus Kazakları", s. 414. ; Korucu Üçüncü-Muşmal, Beyşehir Gölü ve Adaları, s. 106.

57 BOA. DH. MUİ. Nr. 27-2/27, 24 Rabiü'l-ahir 1328 /5 Nisan 1910.

58 Yılmaz, Muhâcir Yerleşmeleri, s. 135.

59 BOA. DH. MUİ. Nr. 27-2/27, 24 Rabiü'l-ahir 1328 /5 Nisan 1910.

60 Yılmaz, "Rus Kazakları", s. 415.

Rus Kazakları, aynı zamanda oldukça uzun boylu ve kalıplı insanlardı. Erkekleri çok yakışıklı olmakla birlikte heybetli oldukları için dikkat çekmekteydiler. Bunun yanı sıra erkeklerin en bilinen özelliği uzun sakallara sahip olmalarıydı. Kadınları Türk komşularına oranla daha alımlı ve fiziksel açıdan daha güzeldi. Bu durumun, Kazak kadınlarının ev işlerinde kendilerini çok yıpratmamalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.⁶¹

Elbiselerini kendi diken Kazak kadınları, renkli kıyafetleri çok sevdikleri için renk renk elbiseler giymişlerdir. Genelde kırmızı, yeşil ve sarının hâkim olduğu elbiseleri tercih etmelerine rağmen, geleneklerine bağlı olmaları sebebiyle kıyafetlerinde, hafta içlerinde mavi tonlarını tercih ederken; bayram günlerinde ise kırmızı renkleri yoğun olarak kullanmışlardır. Ayrıca örgü giysileri sıklıkla kullanmalarından dolayı, Kazaklar arasında elışı örgü gelişmiştir. Erkekler Kazak gömleği olarak adlandırılan yandan ilikli ve belden kuşaklı gömlekler ile pantolon giyerler ve fötr şapka takarlardı⁶².

5. İnanışları ve İbadetleri

Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensup olan Kazaklar, dinlerine oldukça bağlıydılar. Bu sebeple çocuklarının hem tahsiline, hem de dinî eğitimlerine önem vermişlerdir. Hafta sonları düzenli olarak kiliseye giderek ibadetlerini yerine getirirdi. Hatta kilise ziyaretlerini aksatan kişiler cezalandırılır, bununla birlikte kendi tarikatları dışından birinin kiliselerine girmesine müsaade edilmezdi. Kiliseye giderken yeni ve temiz kıyafetler giyme-

61 Hüseyin Muşmal tarafından 18.7.2013 tarihinde Mustafa Burçak (1926) ; 17.7.2013 tarihinde Ayet Aydın (1935) ; 21.7.2013 tarihinde Mustafa Beştöy (1938) ; 22.7.2013 tarihinde Mehmet Sağlam (Moruk Mehmed) (?) ile yapılan mülakat; Hans-Herman Grafvon Schweinitz, in Kleinasien, Ein Reitusflugdurchdas Innere Kleinasiens im Jahre 1905, DietchReimer, Berlin 1906, s. 34.

62 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 86,187. ; Hans-Herman Grafvon Schweinitz, in Kleinasien, s. 34. ; Hüseyin Muşmal tarafından 17.7.2013 tarihinde Ayet Aydın (1935) ile yapılan mülakat.

ye özen gösterirlerdi. Buna ilaveten pazar günleri, mezarlık ziyaretinde de bulunur, akşam saatlerine kadar süren ayinlerinden sonra aileleri ile vakit geçirirlerdi⁶³. Beyşehirli kaynak kişilerden Mehmet Sağlam bu konuda şunu anlatır. Kazaklar koyu Hristiyan'dılar. Bir gün bir tartışma sohbet sırasında şahadet getirin diye takılanlar olmuştur. Bir tanesi "La ilaha illallah" dedi gerisini bitirmedi. Allah'a inanıyorlardı. Ama peygamberleri farklıydı⁶⁴.

Kazaklar yılbaşlarını, dini inanışlarının gerektirdiği gibi kutlar; ayrıca Paskalya Bayramı yaparlardı. Yaklaşık 20 gün süren bu bayramlarında; yağ, yoğurt, süt, et ve et suyu gibi gıdaları yemeyerek perhiz uygularlardı. Bu bayramlarda hem mavi, sarı ve kırmızı renkte boyadıkları yumurtaları, hemde yaptıkları tatlı ekmeleri Türk komşuları da dâhil olmak üzere birbirlerine dağıtırlardı. 1905 yılında Mada Adası'ndaki Kazakları ziyaret eden Alman seyyah Hans Hermann Schweinitz, Kazakların kendilerine ekme ve yumurta ikram ettiğini ifade eder. Nitekim Beyşehirli Sabit Kasaboğlu'nun anlatımından 1952'lerde aynı âdeti devam ettirdikleri anlaşılmaktadır⁶⁵.

6. Hayat Tarzları

Ana dilleri Rusça olan Kazaklar Türkçe de bilirlerdi. Türk komşularıyla sürekli iletişim halindeydiler. Bazen onlardan aldıkları tarlaları ekip, hasadı ortak pay ederlerdi. Bu etkileşimlerinde ve alışverişlerinde insanlara güven verir, hile yapmazlardı. Günlük yaşantılarında ise dış görünüşe ve eğlencelerine düşkünlerdi. Bu yüzden temiz ve güzel elbiseler giymeye özen gösterirlerdi. Fakat

63 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 187, 191. ;Hans-Herman Graf von Schweinitz, in Kleinasien, s. 36

64 Hüseyin Muşmal tarafından 22.7.2013 tarihinde Mehmet Sağlam (?) ile yapılan mülakat.

65 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s.192; Hüseyin Muşmal tarafından 22.07.2013 tarihinde Sabit Kasaboğlu (1944); 18.07.2013 tarihinde Mehmet Sağlam (Moruk Mehmed) (?) ile yapılan mülakat; Hans-Herman Graf von Schweinitz, in Kleinasien, s. 35.

sadece kendi dış görünüşlerine değil, aynı zamanda evlerinin görünüşüne de önem verdiklerinden dolayı evlerini çiçeklerle süslerlerdi. Üç beş Kazak dahi bir araya gelse, hemen eğlenmeye ve türküy söylemeye başlardı⁶⁶.

1905 yılında Mada Adası'nı ziyaret eden Schweinitz, Rus Kazaklarının Türk komşularıyla uyum içerisinde yaşadığını, vergilerini düzenli ödediklerini, Ortaçağ döneminden kalma eserlerin bulunduğunu ayrıca adada çayırılık alanda at, sığır, koyun ve keçilerin düzen içerisinde olduğu ve orada bulunan evlerinde bu düzenin bir parçasını oluşturduğundan bahsetmiştir⁶⁷.

7. Geçim Kaynakları -Balıkçılık

En büyük geçim kaynağı balıkçılık olan Kazakların 1866 yılında Beyşehir'e geldiklerinde senelik olarak 4,350 kuruşa gölü kiraladıkları bilinmektedir⁶⁸. Beyşehir Çayı'ndaki dalga ve akıntının sertliği, dereden göle doğru daha fazla balık akışını sağladığı için Kazaklara büyük olanak sunmuştur. Uzunluğu 20 metreyi bulan ve 8-10 ton civarında yük taşıyabilen karakayıklar üzerinde⁶⁹ ıgırıp ve trol adını verdikleri ağlar ile balık tutan Kazaklar, bu ağları kendileri örmüşlerdir. Bu işi o kadar ilerletmişler ki, ağları örerken bir makine gibi çalışırlardı⁷⁰.

66 Hans-Herman Graf von Schweinitz, in Kleinasien, s. 34; Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 190- 191; Hüseyin Muşmal tarafından 22.7.2013 tarihinde Sabit Kasaboğlu (1944) ile yapılan mülakat.

67 Hans-Herman Graf von Schweinitz, in Kleinasien, s. 34-36.

68 Yılmaz, Muhâcir Yerleşmeleri, s. 134; Korucu Üçüncü-Muşmal, Beyşehir Gölü ve Adaları, s. 128.

69 Karakayık üzerinde balık tutan Rus Kazakları için Bkz. Ekler Fotoğraf 3.

70 Yılmaz, Muhâcir Yerleşmeleri, s. 134; Hüseyin Muşmal, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1790- 1864), SÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2005, s. 301; Hüseyin Muşmal tarafından 18.7.2013 tarihinde Mustafa Burçak (1926) ; 20.7.2013 tarihinde Kazım Doğu (1927) ; 16.7.2013 tarihinde Naci Demirat(1929); 20.7.2013 tarihinde Tahir Söyleyici (1950) ile yapılan mülakat.

Kazaklar balıkları avlayıp satar veyahut gölü kiralanayanlar için bu işi yaparlardı. Balıklar tuzlanma, kurutulma, çuvalanma ya da fıçılanma işlemlerinden geçtikten sonra at arabasıyla Konya Vilayeti'ne nakledilirdi. Balıkları satabilecekleri bir pazar olmaması sebebiyle sadece Niğde ve Aksaray gibi yakın civarlara balıkları pazarlamışlardır. Taze balıkları ise Sillelilere satmışlardır. Kazaklar çok miktarda balık yakalamalarına rağmen, balıkçılıktan fazla gelir elde edememişlerdir. Hans Herman Schweinitz, ziyareti esnasında Kazakların dört kayık dolusu balık getirdiğine şahit olduğunu ve çok balık tutmalarının da balıkları ve kazançlarını değersizleştirdiğini belirtmiştir. Salamura usulünü iyi bilen Kazaklar, kış aylarında yaptıkları balıkçılığı, yaz aylarında da devam ettirmişlerdir. Hatta bu usulle hazırladıkları balıkları İstanbul'a satarak bir nebze gelir sağlamışlardır. 1960 sonrasında Kazakların, Türkiye'den ayrılmasıyla birlikte Akşehir ve Eğirdir balıkçılığı büyük kayıp yaşamıştır⁷¹. Benzer şekilde Beyşehir Gölü'nde balıkçılığın gelişmesinde çok katkı sağladıkları ve onların ayrılmaları ile birlikte balıkçılığın bir süre kayıp yaşadığı söylenebilir.

Mada Adası'ndaki Kazaklar Balıkçılığın yanı sıra tarım ve hayvancılık ile ilgilenmişlerdir. Erkekler balıkçılık ile ilgilendiğinden ziraatla kadınlar yakından ilgilenmişlerdir. Buğday ve arpa Kazakların yetiştirdiği bilinen tarım ürünleri arasındadır. Ayrıca domuz, inek, keçi, koyun gibi hayvanların yetiştiriciliğini yapmışlardır⁷². 1905'te Schweinitz, Mada adasını ziyaret ettiğinde burada domuzları gördüğünü ve bu domuzlarında Türki-

ye'yi seyahati esnasında gördüğü tek domuzlar olduğunu ifade etmiştir⁷³.

8. Evleri

Kazakların ikamet ettikleri evlerle ilgili bilgilerimiz sınırlıdır. Bu konudaki bilgilere göre Mada Adası'nda Rus Kazaklarının tek katlı olarak inşa edilen evlerinin mimarisi birbirine benzemekte olup, içerisi ve dışarısi oldukça temiz, akça ve pakçaydı. Kerpiçten yapılan bu evlerde biri yazlık, diğeri ise kışlık olarak adlandırılan iki oda bulunmaktaydı. Bu odalar arasında bir geçiş olup; yazlık oda aynı zamanda bir avluya açılmaktaydı. Mada'daki evlerinde, kışlık odalarında iki adet küçük pencere ve ısınma ihtiyaçlarını giderecekleri bir ocak vardı. Yazlık odalarında ise hiç pencere yoktu. Evlerinin duvarları ise kutsal resimler ve birçok hatıra ile dolu bulunmaktaydı⁷⁴.

Schweinitz, 1905'te adayı ziyaret ettiğinde Kazakların evlerine konuk olduğunu, evlerin yazlık odalarında birçok sandık, evin duvarlarında sayısız kutsal resim ve neredeyse boş yer kalmayacak kadar hatıra eşya olduğunu belirtmiştir⁷⁵.

9. Yemekleri ve İçkileri

Kaynak kişilerin anlatımına göre, balıkçılık ile yoğun bir şekilde uğraşan Kazakların en çok bilinen yemeği balık çorbasıydı. Parça parça doğradıkları balıkları su dolu tenekeye doldururlar, güzelce kaynatıp haşladıktan sonra suyunu ayırırlardı. Daha sonra balıkları atarlar, sadece suyunu içerlerdi. Bunun yanı sıra ıstakoz ve havyarda, en fazla tükettikleri gıdalar arasındaydı. İstakozu suda kaynatıp, yerlerdi. Ayrıca Kazakların turşuyu çok sevdiğikleri de bilinmektedir⁷⁶. Kaynak kişilerden

71 Hans-Herman Grafvon Schweinitz, in Kleinasien, s. 35; Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 94; Muşmal, Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s. 95. ; Hüseyin Muşmal tarafından 18.7.2013 tarihinde Mustafa Burçak (1926); 16.7.2013 tarihinde Naci Demirat (1929); 20.7.2013 tarihinde Tahir Söyleyici (1950) ile yapılan mülakat; Yeni Konya, 19 Eylül 1962, s. 1.

72 Hans-Herman Grafvon Schweinitz, in Kleinasien, s. 34; Somuncuoğlu, Don Kazakları, s.187, 191.

73 Hans-Herman Grafvon Schweinitz, in Kleinasien, s. 34.

74 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 85. ; Hans-Herman Grafvon Schweinitz, in Kleinasien, s. 34.

75 Hans-Herman Grafvon Schweinitz, in Kleinasien, s. 35.

76 Hüseyin Muşmal tarafından 18.7.2013 tarihinde Mustafa Burçak (1926) ; 20.7.2013 tarihinde Kazım Doğu (1927); 17.7.2013

Mimar Sabit Kasaboğlu, çocukken annesinin yaptığı turşulardan Kazaklara götürdüğünü, onlarında karşılığında havyar verdiğini anlatmıştır⁷⁷.

Rus Kazaklarının sigara alışkanlıkları yoktu ve evlerinde dahi sigara içilmesine müsaade etmezlerdi. Fakat şarap ve ispiro içtikleri, özellikle Rus Kazaklarının, Beyşehir Gölü'nde kışın balıkçılık yaparken kayık üzerinde üşümek için ispiro tükettikleri bilinmektedir⁷⁸.

C. KAZAKLARIN BEYŞEHİR'DEN AKŞEHİR'E GÖÇLERİ

Manyas'tan, 1866 yılında Mada Adası'na gelip yerleşen Kazakların ada şartlarına uyum sağlayamaması ve hastalanmaları üst üste ölümleri beraberinde getirmiş ve bu durum nüfuslarında bir azalmaya sebebiyet vermiştir⁷⁹. Hatta bu durum Konya Vilayet salnamelerinde "*On beş sene evvel gelmiş olan otuz kırk hane Kazaklar iskân etmekte iken oranın ab ve havası ile imtizac edemediklerinden şimdi sekiz on hane kalıp kusuru telef olmuşlardır*" şeklinde bir ifade bulunmaktadır⁸⁰. Bu ifadeyi destekleyecek nitelikte bir bilgi de Konya Valiliği tarafından 1870 tarihinde Maliye Nezaretine gönderilen bir mazbatada yer almaktadır. Burada yer alan bilgiye göre vergi olarak alınan senevî 4,350 kuruşun, Kazakların nüfuslarının azalması ile (ki 70 nüfus kalmış oldukları belirtilmiştir)

tarihinde Ayet Aydın (1935); 22.7.2013 tarihinde Sabit Kasaboğlu (1947); 22.7.2013 tarihinde Mehmet Sağlam (Moruk Mehmed) ile yapılan mülakat.

77 Hüseyin Muşmal tarafından 22.7.2013 tarihinde Sabit Kasaboğlu (1947) ile yapılan mülakat.

78 Hüseyin Muşmal tarafından 22.7.2013 tarihinde Mustafa Beştoy (1938); 22.7.2013 tarihinde Sabit Kasaboğlu (1944); 22.7.2013 tarihinde Mehmet Sağlam (Moruk Mehmed) ile yapılan mülakat; Hans-Herman Graf von Schweinitz, in Kleinasien, Ein Reitusflug-durchdas Innere Kleinasien im Jahre 1905, Dietch Reimer, Berlin 1906; Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 199.

79 Korucu Üçüncü- Muşmal, Beyşehir Gölü ve Adaları, s. 107.

80 Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi 16 (H.1300/M1883), s.101, Diğer salnamelerde bu bilgileri tekrarlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. 1301, s. 90; 1302, s. 67; 1303, s. 181; 1304, s. 86.

1,850 kuruşu affolunarak 2,500 kuruşa düşürüldüğü bildirilmektedir⁸¹.

Somuncuoğlu, 1886'dan 1920 yılına kadar Mada Adası'nda yaşamış olan Rus Kazaklarının, doğan otorite boşluğu, eşkıyalar tarafından baskınlar yapılması, huzursuzluk ortamı oluşması ve adanın adeta bir yağma merkezine dönüşmesi gibi sebeplerle Akşehir'e yerleştiklerinden bahsetmiştir⁸². Yüzyılın başlarında Bulgaristan ve Romanya'dan gelen Rus Kazakları'nın Osmanlı Devleti'nin tabiiyetine geçmek şartıyla Akşehir'e yerleşmelerine müsaade edilmiştir⁸³. Mada Kazaklarının önemli bir kısmı da 1904 yılında Akşehir'deki hemşerileri olan Kazakların yanına gitmişlerdir. Akşehir'e yerleşen Kazaklar, Mada Adası ile ilişkilerini tamamen koparmamışlar, hem Mada Adası'nda, hem de Akşehir, Çavuşçu, Eber ve Eğirdir göllerinde balıkçılık faaliyetlerine devam etmişlerdir⁸⁴.

Kaynak kişilerin anlatımlarına göre Rus Kazakları Beyşehir Gölü'nde balıkçılık faaliyetlerine Türkiye'den ayrılıncaya kadar devam etmişlerdir.

D. KAZAKLARIN TÜRKİYE'DEN AYRILMASI

1962 yılına kadar Türkiye'de yaşayan Kazaklar, bu süreçte çeşitli sebeplerle 1911⁸⁵, 1936, 1946, 1955 ve 1960 senelerinde Türkiye'den ayrılma isteklerini dile getirmişlerdir⁸⁶. Bunlar arasında

81 Yılmaz, Muhâcir Yerleşmeleri, s. 135.

82 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 92, 94.

83 BOA. MV. Nr. 109/99, 13 Cemaziye'l-ahir 1322/ 26 Temmuz 1904; BOA. DH. TMIKS. Nr. 68/2, 17 Rabiü'l-evvel 1325/ 30 Nisan 1907; BOA. DH. MKT. Nr. 1166/35, 1 Rabiü'l-ahir1325/ 14 Mayıs 1907; BOA. DH. MKT. Nr. 1181/73, 8 Rabiü'l-ahir 1325/ 21 Mayıs 1907. BOA. MV. Nr. 112/65, 5 Zilkade 1323/ 5 Ocak 1906; Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 92.

84 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 94.

85 BOA. MV. Nr.152/10, 3 Cemaziye'l- evvel 1329 /2 Mayıs 1911.

86 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Türkiye'den Rusya ve Amerika'ya Göç Eden İslav Muhacirleri", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları, S. 3, İstanbul 1962, s. 59-60.

1911 yılındaki istekleri kabul edilen Kazaklardan geri dönmek arzusunda olanların, Osmanlı Devleti'ne yeniden kabul edilmeyecekleri hükümet tarafından kendilerine bildirilmiştir. Ayrıca vergi borçları olanların borçlarını ödeyip gitmeleri gerektiği, ilaveten bir liste oluşturmaları ve bu listeye göre kimin gidip kimin kalacağı belirlenmesi istenmiştir. Bütün bunların yanı sıra Osmanlı Devleti'nde askerlik vazifesini yerine getiren Kazakların belirtilerek, Rusya'da yeniden askerlik yapmalarına lüzum görülmediği de ifade edilmiştir⁸⁷.

Rus Kazaklarının göç etmek istemeleriyle ilgili bazı sebepler öne çıkarılmaktadır. Bı konudaki bir gazete haberinde, Kocagöl Köyü'ndeki muhtarın siyasi farklılıklar nedeniyle kendilerine eziyet etmesi ve 1930-1940 yılları arasında Kocagöl'e yerleşmiş olan Bulgar muhacirlerin köyde yarattığı huzursuzluk ortamının göçe sebep olduğu zikredilmektedir⁸⁸. Buna ilaveten 1960 İhtilali sonrasında belirsizlik ortamı ve Rus Konsolosluğu'na ait yetkililerinin propagandaları da göç sebebi olarak gösterilmektedir⁸⁹. Fakat bu konuda en fazla öne çıkan neden ise Kazakların evlilik meselesidir⁹⁰. Daha öncesinde de bahsettiğimiz üzere yedi göbek evlenmeleri yasak olan Kazaklar için evlilik zamanla büyük bir problem haline gelmiştir. Üstelik başka bir etnik grup ve farklı bir dine mensup kişilerle evliliğe de müsaade edilmediğinden birçok insan ilerleyen yaşına rağmen evlenememiştir⁹¹. Dolayısıyla Kazakların Türkiye'den ayrılma amacı, gençlerini evlendirebilmek ve soylarını devam ettirebilmek içindir⁹². Bu konuda popüler bir yak-

87 BOA. MV. Nr.152/10, 3 Cemaziye'l- evvel 1329 /2 Mayıs 1911; Belge için bkz. Ekler Belge 2.

88 Milliyet, 17 Aralık 1961, s.4.

89 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 188-189.

90 Milliyet, 17 Aralık 1961, s. 4.

91 Milliyet, 17 Aralık 1961, s. 4; Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 188-189.

92 Bkz. Ekler Hüriyet, 21 Eylül 1962, s. 1.

laşım ile denilebilir ki sakal için ülkelerini terk eden kazaklar evlenmek için ülkelerine geri dönmek zorunda kalmışlardır⁹³.

20 Eylül 1962 tarihinde, İstanbul Karaköy vapur iskelesinden tam olarak sayısı bilinmese de 999 kişinin Rusya'ya gitmek için gemiye bindiği⁹⁴, yolda bir bebeğin dünyaya gelmesiyle sayılarının 1000'e ulaştığını belirtilmiştir⁹⁵. Fakat başka bir kaynakta, 1085 Kazak'tan 15 kişinin Türkiye'de kalacağı 1069'unun ise Rusya'ya gideceği bilgisi yer almaktadır⁹⁶. Bu husus hakkında kesin bir bilgi verememekle birlikte, Rusya'ya yeniden dönen Kazakların sayılarının bin dolaylarında olduğu söylenebilir.

Rusya'ya dönen Kazaklar dışında, Amerika'ya gidenlerin de varlığı bilinmektedir. O dönemde Amerikalı Tatanla Schaffus isimli bir kadın, Papaz İlya ile iletişime geçerek Rusya'ya gidecek Kazakların Amerika'ya gelmeleri için davette bulunmuştur. Nitekim Rusya'ya göç edenler dışındaki bir kısım Kazaklarda, Esenboğa Havaalanı'ndan uçaklara binerek Amerika'ya gitmişlerdir⁹⁷. Bu durum Anadolu'daki Kazakların bir kısmının asıl memleketleri olan Rusya'ya, diğer kısmının da Amerika'ya gitmesine vesile olmuştur.

SONUÇ

Başlangıçta Rusya'nın steplerinde, herhangi bir otorite altına girmeden yağma ile yaşamlarını sürdüren Rus Kazakları, zamanla bir takım ihtiyaçlarını giderme düşünceleri nedeniyle Rusya'ya yönelmişlerdir. Rusya'nın hâkimiyeti altına giren Kazaklar, hem Rusya'nın sınırlarını korumuşlar,

93 Milliyet, 17 Aralık 1961, s. 4; Milliyet, 8 Eylül 1962, s. 3

94 Gemiye binen Kazaklar için Bkz. Ekler Hüriyet, 21 Eylül, 1962, s. 1.

95 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 62.

96 Milliyet, 14 Şubat 1962, s. 1.

97 Somuncuoğlu, Don Kazakları, s. 152; Milliyet, 10 Şubat 1962, s.5.

hem de Osmanlı Devleti ile mücadelelerinde ganimet elde ederek yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Fakat Rusya'nın zamanla Kazaklar üzerindeki otoriteyi artırması ve Çar I. Petro'nun yaptığı Avrupaî yenilikler, Rus Kazaklarının özgür yapısıyla ters düşmüş ve isyanları beraberinde getirmiştir. Bu durum XVIII. yüzyılın başında Don Kazaklarının, yüzyılın ortasında ise Zaporog Kazaklarının Osmanlı Devleti bünyesine girmesine sebep olmuştur. Osmanlı Devleti de bünyesindeki Rus Kazaklarını Tuna Bölgesi'nde uygun yerlere yerleştirmiştir. Fakat XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı-Rus savaşları için, Osmanlının asker alımını bahane eden Zaporog Kazakları, Rusya'ya geri dönmüştür. Bu olay nedeniyle diğer Rus Kazaklarının olası bir durumda kaçmalarını engellemek adına daha güvenli gördükleri iç bölgelere yerleştirilmelerine karar verilmiş ve Kazakların bir kısmı Bandırma'ya yerleştirilmiştir. Burada Manyas Gölü kenarında Kocagöl adını verdikleri bir Kazak köyü kuran Kazakların Osmanlı bünyesindeki yaşam mücadeleleri böylece başlamıştır.

Manyas'ta yaşayan Kazaklar burada balıkçılık ve ziraat ile geçinmişler fakat zamanla bu gölün ihtiyaçlarını karşılayamaması onların çevre göllere gitme düşüncelerini oluşturmuş ve civar gölleri hazine kiralayarak balıkçılık yapmaya devam etmişlerdir. Bu göllerden biri de Beyşehir Gölü'dür. Kazaklar 1866 yılında Beyşehir Gölü'ndeki Mada Adası'na gelmişler ve burada balıkçılık yapmaya başlamışlardır. Başlangıçta yerleşme düşünceleri olmadığı için sadece erkekler olarak gelen Kazaklar zamanla ailelerin de onlara katılmasıyla adaya yerleşmişlerdir. 1920'li yıllara kadar Mada Adası'nda yaşamışlarsa da sonrasında buranın havasıyla ve suyuyla uyum sağlayamamaları nedeniyle Akşehir'e gitmişler, fakat Beyşehir Gölü'nde balıkçılığa da devam etmişlerdir. 1962 yılına gelindiğinde ise Kazakların evlilik sıkıntısı çekmeleri Rusya'ya geri dönme düşüncesini doğurmuş ve

böylece yaklaşık 250 yıl kaldıkları Türkiye'yi terk etmek zorunda kalmışlardır.

Kazaklar Türkiye'de yaşadıkları süreç içerisinde gelenek ve göreneklerinden, dinlerinden ve yaşam tarzlarından asla taviz vermemişler ve kendi kültürel yapılarını korumuşlardır. Kapalı bir toplum yapısına sahip olmaları nedeniyle buranın yerli halkıyla yakın ilişkiler tesis etmemiş olsalar da uyum içerisinde yaşamışlardır. İnançları gereği farklı din ve mezhepten biriyle evlilik yapmamaları ve yedi göbek evlilik yaşama sağına sahip olmaları onların Rusya'ya geri dönmelerine sebep olmuştur. Balıkçılığın ve kayıkçılığın bölgede gelişmesinde etkili olan Kazakların gitmesi bölge balıkçılığını derinden etkilemiştir. Onların salamura tekniği de bölge halkı tarafından öğrenilmiştir. Günümüz Beyşehir balıkçılığında Kazakların yadsınamaz bir etkisi bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Belgeleri

A. Başkanlık Osmanlı Arşivi Kaynakları, (BOA)

Dâhiliye Islahat (DH. TMIK. S.), Nr. 68/2.

Dâhiliye Nezareti Muhaberât-ı Umumiye İdaresi Belgeleri (DH. MUI):Nr. 27-2/27.

Dâhiliye Nezaret-i Mektubi Kalemî (DH. MKT.): Nr. 1166/35, 1181/73.

Meclis-i Vükela Mazbataları, (MV.) : Nr. 152-10, 112/65, 109/99.

Meclis-i Vâlâ (MVL): Nr. 504-26, 525-137.

Sadaret Mektubî Kalemî Mühimme Odası Belgeleri (A.) MKT. MHM): Nr. 383/37.

II. Salnameler

Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi 16(1300H/1883M), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Edt. Hasan Yaşar, Muhammet Ali Orak, Konya 2012.

Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi 17(1301H/1884M), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Edt.

Hasan Yaşar, Muhammet Ali Orak, Konya 2013.

Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi 18 (1302H/1885M), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Edt. Hasan Yaşar, Muhammet Ali Orak, Konya 2015.

Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi 19(1303H/1886M), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Edt. Muhammet Ali Orak, Konya 2017.

Konya Vilayeti Sâl-Nâmesi 20 (1304H/1887M), Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Edt. Muhammet Ali Orak, Konya 2017.

III. Mülakatlar

Hüseyin Muşmal tarafından 16.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Naci Demirat (1929) ile yapılan mülakat.

Hüseyin Muşmal tarafından 17.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Ayet Aydın (1935) ile yapılan mülakat.

Hüseyin Muşmal tarafından 18.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Mustafa Burçak (1926) ile yapılan mülakat.

Hüseyin Muşmal tarafından 20.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Kazım Doğu (1927) ile yapılan mülakat.

Hüseyin Muşmal tarafından 20.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Tahir Söyleyici (1950) ile yapılan mülakat.

Hüseyin Muşmal tarafından 21.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Mustafa Beştoy (1938) ile yapılan mülakat.

Hüseyin Muşmal tarafından 22.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Sabit Kasaboğlu (1944) ile yapılan mülakat.

Hüseyin Muşmal tarafından 22.7.2013 tarihinde Konya Beyşehir’de Mehmet Sağlam (?) ile yapılan mülakat.

IV. Kitaplar ve Makaleler

AKKAYA, Tayfun, *Ortodoks İkonaları*, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2000.

BARTL, Peter, “17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu”, *İlmi Araştırmalar* (Çev. Kemal Beydilli), İstanbul 1998, s. 301-330.

BÜLBÜL, İsmail, “XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kuban Boyunda Siyaset, Etnik Yapı ve İktisat”, *Vakanüvis-Uluslar Arası Tarih Araştırmaları Dergisi*, (Kafkasya Özel Sayısı), C. 2, 2017, s. 73-114.

ÇETİN, Mehmet, “Osmanlı Devleti’nde Savaşçı Topulukların Sosyo-Ekonomik Analizi: Ağnad Kazakları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 10, S. 51, 2017, s. 892-906.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Türkiye’de İslav Muhacirleri”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları, S.3, İstanbul 1962, s. 1-30.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Türkiye’den Rusya ve Amerika’ya Göç Eden İslav Muhacirleri”, İstanbul üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları, S. 3 İstanbul 1962, s. 56-92.

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, “Rus Kazakları Etrafında Nazariyeler ve Bir Ek” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mecmuası, C. 23, S. 3-4, İstanbul 1963, s. 151-166.

GÜNGÖR, Celalettin, *Rusya ve İsyanları*, Barış Kitap, Ankara 2010.

İLGÜREL, Mücteba, “Osmanlı-Ukrayna Muhabbetlerinin Başlaması”, *Bellekten*, C.LX, S.277, Ankara 1996, s. 155-164.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı- Rus İlişkileri 1492- 1700”, *Türk Rus İlişkilerinde 500. Yıl*; 1491-1992, TTK Yay., Ankara 1999, s. 25-36.

İNALCIK, Halil, “Karadeniz’de Kazaklar ve Rusya: İstanbul Boğazı Tehlikede”, Çanakkale

Savaşları Tarihi, C.1, Edt. Mustafa Demirci, Değişim Yay., İstanbul 2008, s.59-64.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (Çev. Ruşen Sezer), YKY Yay., İstanbul 2010.

KANAT, Vedat, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Topraklarında Kazaklar*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Mersin 2017.

KANAT, Vedat, "XVIII. Yüzyılda Don Kazaklarının (Ağnadlar) Tuna Deltası'na Yerleştirilmeleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y.6, S.67, 2018, s.333-352.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Beyşehir Tarihi*, AÜFEF Yay., Erzurum 1991.

KORUCU, Berna Burcu - MUŞMAL, Hüseyin, *Tarihi Süreçte Beyşehir Gölü ve Adalarında Hayat*, Palet Yay., Konya 2014.

KURAT, Akdes Nimet, *Türkiye ve İdil Boyu (1569 Astarhan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri)*, TTK Basımevi, Ankara 2011.

KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'e Kadar*, TTK Basımevi, Ankara 2014.

KUZUCU, Serhat, "Rusya Ahidname Defterine Göre XVIII. Yüzyılda Osmanlı-Rus Ticari İlişkilerini Seyri", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 35, S. 59, Ankara 2016, s. 63-83.

MUŞMAL, Hüseyin, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Beyşehir ve Çevresinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (179-1864)*, SÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2005.

OSTAPCUK, Victor, "1648-1681 Yılları Arasında Doğu Avrupa'da (Ukrayna, Rusya, Polonya, Türkiye) Yeni Bir Düzen Kurulma Yolunda Yapılan Mücadeleler", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, TTK Basımevi, Ankara 1999, s. 99-110.

ÖZTÜRK, Yücel, *Özü'den Tuna'ya Kazak-*

lar-1, Yeditepe Yay., İstanbul 2004.

RUBEN, W., "Anadolu'nun Yerleşme Tarihi İle İlgili Görüşler", *AÜDTCFD V*, (Çev. Abidin İtil), Ankara 1947, s.369-391.

SCHWEINITZ, Hans-Herman Graf von, *in Kleinasien, Ein Reitusflugdurchdas Innere Kleinasien im Jahre 1905*, Dietch Reimer, Berlin 1906.

SOMUNCUOĞLU, Servet, *Don Kazakları*, Timaş Yay., İstanbul 2004.

YAZICI, Hakkı- ARIBAŞ, Kenan, "Beyşehir Gölü Adalarında Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, S.10, İstanbul 2010, s. 33-54.

YILMAZ, Mehmet, *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914*, SÜSBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1996.

YILMAZ, Mehmet, "Rus Kazaklarının Mada Adasına İskânı", *I. Uluslararası Beyşehir Ve Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı 11-13 Mayıs 2006*, Konya 2006, s.412- 419.

YÜKSEL, Sinan, "Don Kazaklarının Azak'ı İşgalleri 1637-1642", *AÜDTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXX, S. 49, Ankara 2011, s. 205-218.

V. Gazeteler

Hürriyet Gazetesi, 21 Eylül 1962, s. 1.

Milliyet Gazetesi, 17 Aralık 1961, s.4; 2 Şubat 1962, s.1; 10 Şubat 1962, s. 5; 14 Şubat 1962, s.1; 3 Temmuz 1962, s. 1; 8 Eylül 1962, s.3; 30 Aralık 1990, s.10; 31 Aralık 1990, s.15.

Yeni Konya, 19 Eylül 1962, s.1.

EKLER

Fotoğraf 1: Mada ve KİLise Adası'nın Günümüz Görünümü

Fotoğraf 2: Karakayık Üzerinde Balık Avlayan Rus Kazakları

Bandırma'dan Rusya'ya / 28 yıl önce göç eden Türk Kazakları

BAYRAM BİDİ Kazaklara şüphesiz en büyük özelliği bu bayramdır. Özellikle yazın gelince herkes kışkırdı ayağı...
38 YAŞINDA Gözme yemeyişiyle Türkçe konuşmuyor. 'Türkçesini kullanmadım' diyor.

"Mezara giderim de Atatürk'ü unutmam"
•Cenk BAŞLANIŞ

● Kalkınmanın Novokuznetsk köyünde, 1962'de, 900 kişi olarak Türkiye'ye göç eden Kazakların aralarında, Türkiye'deki adıyla İgor Karim, Uğur Baslıevliç Güleli ile yanında. Sonunda Kazan'da Atatürk'ü hatırlamam. Atatürk'ün parkına oy veren ilk köy doğdu. Diğerleri Demokratlara verildi.

HABERİN 2. SAYFADA

KAZAK SOFRASI Kazakistan Kazetesi dostlukları, sempertleri olduğu gibi sofraları da paylaşmayı seven insanlar. Hala Karakayık'taki bir Türk'ün.

Belge 1: Kazak kadınlarının giydikleri kıyafetler. (Milliyet, 31 Aralık 1991, s.1).

Belge 2: Evlenememiş Kazak Kızları, Hürriyet, (21 Eylül 1962, s. 1.)

Belge 3: Gemiye Binen Kazaklar, (Hürriyet, 21 Eylül, 1962, s. 1.)

Belge 4: Kazakların Akşehir'den ayrılmasını içeren bir haber belgesi. (Yeni Konya, 19 Eylül 1962, s. 1.)

Belge 5: Kazakların Rusya'ya gideceklerine dair belge. (Milliyet, 3 Temmuz 1962, s. 1)

Belge 6: Türkiye'de askerde onbaşı rütbesiyle görev yapmış olan Kondrat Şkodrin'in Rusya'da Papaz olarak görev yaptığına dair bir manşet (Milliyet, 30 Aralık 1990).

HALEB VE RAKKA'DAN HOTAMIŞ'A

İsmail KIVRIM*

ÖZET

16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyılda uzun süren savaşlar, 17. ve 18. yüzyılda devlet içerisinde iç karışıklıkların artmasına sebep olmuştur. Bu iç karışıklıklar devlet otoritesinin zayıflamasına, eşkıyalık hareketlerinin artmasına ve yerleşim yerlerinin boşalmasına yol açmıştır. Bu nedenle devletin, 18. yüzyılın iskân politikası, harap ve sahipsiz yerlere konar-göçer cemaatleri yerleştirerek, buraların yeniden şenlendirilmesi ve ziraata açılmasına yönelik olmuştur. Nitekim bu dönemde yapılan iskanlardan biri de derbentlerdir. Bu derbentlerden biri de Karaman Eyaleti'nde İsmil ile Karapınar arasında Anadolu'nun orta kolunda en işlek bir cadde üzerinde tesis edilen Yeleklü Burun diye bilinen derbenttir. Bu derbentin yakınında ahalinin bildiği, boş Sugur köyü bulunmaktadır. Burasının imar ve şenlendirilmesiyle bu bölgenin emniyetinin sağlanabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle buraya bölgede yaşayan göçebe cemaatlerden 13 cemaat iskân edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: iskân, derbent, Sugur, Hotamış

*Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi,
ikivrim@gmail.com

FROM ALEPPO AND RAKKA TO HOTAMIS

ABSTRACT

Long-lasting wars in the late 16th and 17th centuries caused increase of internal turmoil within the state in the 17th and 18th centuries. These internal disorders have led to weakening of the authority of the state, increase of the banditry movements and evacuation of the settlements. For this reason, the settlement policy of the state in the 18th century was directed towards the revitalization and opening the arable land to agriculture by placing nomadic communities in devastated and deserted places. As a matter of fact, one of the settlements made during this period is *derbents*. One of these *derbents* was known as Yeklü Burun, which was located on the busiest street in the central branch of Anatolia between İsmil and Karapınar in Karaman Province. There was an empty village of Sugur, known by the people, near this *derbent*. It was thought that the safety of this region could be provided by zoning and revitalizing this area. Because of this, 13 nomadic communities living in the region were settled here.

Keywords: settlement, *derbent*, Sugur, Hotamis

GİRİŞ

16. yüzyılın sonlarından itibaren başlayan, 17. ve 18. yüzyıllarda da devlet için büyük bir sorun olan iç karışıklıklar, uzun süren savaşlar sonucunda meydana gelmiştir. Kısa aralıklarla meydana gelen uzun savaşların getirdiği mali külfet, halkın ödeme gücünü aşan vergilerle kapatılmaya çalışılmıştır. Devlet otoritesinin zayıflamasıyla ülke içinde meydana gelen eşkıyalık hareketleri, yerleşik ahalinin daha emin olarak gördükleri yerlere göç etmelerine sebep olmuştur. Bu durum birçok meskûn yerlerin harap olmasına yol açmıştır¹.

1 Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1991, s. 5;

18. yüzyıldan itibaren devlet, boş ve harap yerlerin ziraata açılması yolunda gayret sarf ederek, yeni iskanlara teşebbüs ettiği gibi, bu sayede de hem gelirleri artırmak hem de idari aksaklıkların bir sonucu olarak ortaya çıkan eşkıya unsurlarını ortadan kaldırmayı hedef almıştır². Nitekim, başıboş bir hayat yaşayan konar göçerleri, terkedilmiş, harap ve boş alanlara yerleştirme teşebbüsüne girmiştir. Bu yüzyılın iskân politikası, boş, harap ve sahipsiz yerlere cemaatleri yerleştirerek, buraların şenlendirilmesi ve yeniden ziraata açmak şeklinde içe dönük bir iskân siyaseti benimsenmiştir³. Ayrıca bu politika ile başıboş konar göçerlerin eşkıyalıklarını önlemek ve yerleşik ahaliye yaptıkları zararları sona erdirmeyi de hedeflemiştir. Bu siyasetin gerçekleştirilmesinde ise, yeni yerlerin kurulması, *derbent* ve vakıflara yeni ahalinin iskanına teşebbüs edilmiştir⁴.

Yukarıda belirtildiği gibi bu dönemde yapılan iskan çeşitlerinden birisi de *derbent*lerdir. *Derbent*, sözlükte, engel, geçit, boğaz, set, hudut bölgelerinde, dağlar arasında güçlükle geçilen boğaz anlamlarına gelmektedir⁵. Terim olarak, Osmanlı Devleti'nde yolların ve seyahat emniyetinin sağlanmasına yönelik küçük kale şeklinde kurulmuş karakollara verilen isimdir⁶. İlhanlılar döneminde, yolların ve geçitlerin güvenliğini sağlayan *tutkavulluk* kurumunu andıran *derbent* sistemi, asıl önemi ve gelişimini Osmanlılar döneminde kazanmıştır. Osmanlı taşra teşkilatı içinde *derbent*lerin bir kurum olarak ortaya çıkışı II. Murat dönemine rastlamaktadır⁷.

Alaattin Aköz, Sürü Peşinde Saban İzinde Osmanlı Devleti'nde Konargöçerler ve Köylüler, Konya 2014, s. 79.

2 Halaçoğlu, İskân Siyaseti, s. 44-57.

3 Halaçoğlu, İskân Siyaseti, s. 58-70.; Aköz, Sürü Peşinde, s. 79-80.

4 Halaçoğlu, İskân Siyaseti, s. 70-78.

5 İsmail Parlatur, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara 2006, s. 333.

6 Yusuf Halaçoğlu, "Derbent", DİA, IX, İstanbul 1994, s. 162.

7 Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda *Derbent* Teşkilâtı, İstanbul 1990, s. 22; Yusuf Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda Os-

Bir yerde derbent teşkilatının kurulabilmesi için, korkulu, tehlikeli ve sık sık eşkıya baskınlarına maruz kalan bir bölge olması gerekirdi. Bu yüzden derbentler genellikle iskânın az olduğu ıssız ve tenha topraklar, dağların geçit verdiği boğazlar, önemli ticaret ve askerî yolların kavşak noktaları ile merkezî özelliğe sahip yerlerde kurulurdu⁸.

Derbentler yol emniyetini güvence altına almanın yanında, ıssız yerlerin şenlendirilmesinde iskân aracı olarak da kullanılmıştır⁹. Nitekim, iskân amacıyla kurulan derbentler hukuken iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi yurtluk ve ocaklık şeklinde tumar yoluyla tasarruf olunan derbentler, ikincisi ise bazı vergilerden muaf tutularak tehlikeli yerlere yerleştirilmiş veya görevlendirilmiş halkın muhafaza etmekle yükümlü bulunduğu mevkilerdir. Bu ikinci gruba girenler genellikle vakıf ve has toprakları üzerinde veya kimsenin tasarrufunda olmayan yerlerde kurulmuştur¹⁰. Bu bağlamda derbentleri kuruluş şekillerine göre; derbent mahiyetindeki kaleler, büyük vakıf şeklindeki derbent tesisleri, derbent olarak kullanılan han ve kervansaraylar ile köprülerin kurulduğu yerlerde bulunan derbentler¹¹ olmak üzere dörde ayırmak mümkündür.

Derbende yakın köylerde yaşayan ahalinin bir kısmı veya derbentin durumuna göre tamamı *derbentçi* kaydedilmiş, görevlerine karşılık olarak da *tekâlif-i örfiye*, *avârız-ı divaniye* gibi vergilerden muaf tutulmuşlardır¹². Derbentin idaresi ise genellikle, bu köylerde yaşayan halkın doğal lider

manlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 2003, s. 162.

8 Orhonlu, Derbend Teşkilâtı, s.10-11.

9 Orhonlu, Derbend Teşkilâtı, 11.

10 Halaçoğlu, İskân Siyaseti, s. 95; Halaçoğlu, "Derbend", s.162.

11 Orhonlu, Derbend Teşkilâtı, s. 22-33; Halaçoğlu, İskân Siyaseti, s. 95.

12 Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, İstanbul 1987, s.31; Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1991, s. 95.

kabul ettiği kimselere iltizam edilmiştir. Bu kişiler *derbentçi-başı* veya *derbent-ağası* şeklinde anılmışlardır. Derbentçilerin bağlı buldukları alanın dışında, başka bir derbentin sahasına girmeleri yasaklanmıştır. Bunların kendi derbentlerinde yol güvenliğini sağlamak, tamirinde çalışmak, tehlikeli ve ıssız yerleri güvenli kılmak, şenlendirmek gibi görevleri vardır¹³.

Derbentçiler buldukları yerin güvenliğini sağlamakla birlikte ihtiyaç halinde yolculara rehber olarak da hizmet verirlerdi. Bölgelerinde yolculardan birinin malı kaybolduğu takdirde bunu kendileri öderlerdi. Bu husus devlet tarafından kendilerine verilen derbentçilik beratında şart olarak yer alırdı¹⁴.

Derbentler 17. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamıştır. Nitekim, ehl-i örf taifesinin derbent reayasından fazla vergi talep etmesi, idarecilerin yetersiz, sorumsuz oluşları ve kalabalık eşkıya gruplarına karşı hareketsiz kalmaları gibi sebeplerden dolayı derbentler eski önemlerini ve düzenlerini kaybetmişlerdir. Bu sebeplerden dolayı, askeri mahiyette olanların dışında, derbentler, bulunduğu köy ahali ile yer yer dağılmış veya görevlerini yerine getiremeyecek kadar zayıflamıştır. Bu durum emniyetin tamamen yok olmasına ve çevre köy, hatta kasaba ahalisinin de şaki baskılarından korunmak için yerlerini terk etmelerine yol açmıştır. Devlet bozulan durumu düzeltmek ve yeniden bir düzen vermek için 18. yüzyılın başlarından itibaren birtakım tedbirler almıştır. Bir yandan derbendi terk eden ahalisini eski yerlerine yerleştirmeye çalışırken, diğer yandan yollar üzerinde bulunan harap ve boş hanlar tamir ettirilerek müstahkem hale getirilmiştir. Tamir ettirilen bu yerlere derbentçi olarak yeni ahali iskân edilmiş ve böylece çevre güvenliği sağlanmıştır. Ayrıca bu yerlerde,

13 Halaçoğlu, "Derbent", s.162.

14 Halaçoğlu, "Derbent", s.162.

oturacakların bütün ihtiyaçlarını karşılamak için de sosyal tesisler inşa edilmiştir¹⁵.

Nitekim 18. yüzyıl başlarında Karaman eyaletindeki hac yolu güzergâhı üzerinde bulunan hanların ve derbentlerin tamiri yapılarak şenlendirilmesine başlanmıştır¹⁶.

Yeekli Burun (Sugur Köyü) Derbentine İskân

Karaman Eyaleti'nde İsmil ile Karapınar arasında Yeekli¹⁷ Burun diye bilinen derbend, Anadolu'nun orta kolunda en işlek bir cadde üzerinde tesis edilmişti. Bu yol, Şam, Halep, Mısır'a giden tüccarlar ile Müslümanların hac yolu olmasının yanında çeşitli ticaret yerleri, şehir ve kasabaların bulunduğu önemli bir güzergâhtı.

Nitekim, Yeekli Burun mevkii, korkulu, tehlikeli ve hırsızların karargâhı olduğundan çoğu zaman yolcular zarar görmekteydi. Bu mevkiinin yakınında ahalinin bildiği Sugur Köyü bulunmaktadır. Mukataa-i mirîden, züama, tumar, havâs ve evkaftan birinin üzerinde berat ile kayıtlı olduğu açıkça bilinmeyen köy boş olup aynı zamanda harap olduğundan burasının imar ve şenlendirilmesiyle bu bölgenin emniyetinin sağlanabileceği düşünülmüştür. Ancak defter-i hakanî ve hâzine-i âmire defterleri tetkik edildiğinde, derkenar olarak, Sugur Köyü, Konya sancağında Eski-il kazasına tabi olup, Araplı cemaatinin oturduğu, ancak zemini terk edilmiş aynı zamanda Sultaniye (Karapınar) kasabasında I. Sultan Selim Han'ın evkafına kayıtlıdır. Ayrıca yıllık toplam geliri (buğday (gendüm), arpa (şa'ir), resm-i çift ve bennak) 12.060

15 Halaçoğlu, "Derbent", s.163.

16 Doğan Yörük, "XVIII. Yüzyılda Konya Çevresinde Güvenlik Meselesi ve Derbentlerle İlgili Düzenlemeler", Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı, Konya 2013, s. 251.

17 Yusuf Halaçoğlu, Belen ve Cengiz Orhunlu ise Bilekli olarak kaydetmişlerdir. Orhonlu, Derbend Teşkilâtı, s. 111; Halaçoğlu, İskân Siyaseti, s. 99.

akçedir¹⁸. Fakat hem defter-i hakanîde açık olarak cemaat ve Yeekli Burun ismiyle mevzi kaydına, defterhane-i amirede de Sugur köyüne avarız hanesi yazıldığı tespit edilememiştir. Yine Sugur köyü havas, evkaf, zeamet ve tumardan birinin üzerine kaydedildiği de görülmemektedir¹⁹.

Bu nedenle buraya göçebelerin iskân edilmesinde mahsur görülmemiştir. Sugur köyüne ilk olarak 21 Şevval 1168 /31 Temmuz 1755'de bu bölgede göçebe (hoşnişin) olarak yaşayan, zaman zaman Ereğli, Bor kazaları ile Yordun derbendinde sakin olan, herhangi bir mahalle rüsum-ı raiyyet ve bir nesne vermedikleri bilinen, Eymir cemaati ve baş evleri olan, Hacı Hüseyin, Hacı Süleyman, Cuma, Hamza Çelebi, Doğan oğlu Hasan, Hüseyin Ağa, Bölükbaşı, Davud Çelebi, Hacı Musazadeler, Hacı Hüseyin ve Mustafa dahil 50 hane, Darıca cemaati ve baş evleri olan, Hacı Süleyman ve oğlu Murtaza, Deli Osman, Gönzük? Ali, Ömer, Sınır Beyzade Mahmud, Nasuh, Ali Bey, diğer Ömer ve Numan dahil 50 hane ve Aydın cemaati ve baş evleri olan Acırlı Hacı Osman, Kır Hacı Yusuf, Hacı Hüseyin, Musa, Darabi Mehmed, diğer Hacı Mehmed ve Köse Hüseyin dahil 40 hane derbentçi olarak iskân edilmiştir²⁰.

Bununla beraber, derbentin muhafazasına tayin edilen ahalinin yeterli olmadığı görülmüş, 25 Eylül 1760'da Sugur köyünün şenlendirilmesi için Aksaray sancağında sakin 200 neferden ibaret Şeref Kürdi ve Ereğli'de sakin Yörük Odabaşı, Yazıcılar, Şeyhlü ve Hacı Ahmed cemaatlerinin iskanına karar verilmiştir. Ancak Şeref Kürdi cemaati, Ürgüplü Hacı Musa ve sair Türkmenlerinin uhdesinde olması, Hacı Ahmed cemaati de Ereğli'de sakin olup, konar göçer olmadığından, Şeyhlü, Şerefli ve Hacı Ahmed cemaatinin defter-

18 AE. SMHD.I. 008-0554; MAD 9956, s. 266-267.

19 AE. SMHD.I. 008-0554; MAD 9956, s. 266-267.

20 AE. SMHD.I. 008-0554; MAD 9956, s. 266-267.

lerde derbentçi kayıtlarının olmalarıyla nedeniyle bu cemaatlerin yerleştirilmesinden vazgeçilmiştir. Vezir Said Mehmed Paşa ile Ebubekir Paşa'nın arzı ile derbendin muhafazası için Yazıcı ve Emir Şeyhlü cemaatleri derbentçi olarak iskân olunmuşlardır. Yevmi 120 akçe ulufe ile Odabaşı oğlu Ahmed de derbent ağası olarak atanmıştır²¹. Ayrıca Sugur köyüne, hiçbir reayaya kaydı olmayan Ereğli, Aksaray ve Bor kazalarında konar-göçer olan Melekli-Pınar, Acurlu ve Aydınli cemaatlerinden beşer onar hane yerleştirilmiş, Kürd Hasan-oğulları cemaatinin de buraya sevk edilmesi istenmiştir²².

Derbent ağası olan Hacı Ahmed'in derbent ahalisinden Seyyid Davud ve Seyyid Süleyman'ı yaralaması, Ümmühan ve Hatice hatunların evlerini basması, halka zulmetmesi nedeniyle azline sebep olmuştur. Ayrıca Sugur köyü ahali 100 hane derbentçi olduklarını, ancak derbendin muhafazasında yeterli olmadıklarını, çektikleri zorluklar nedeniyle, muhafazaya kadir olan aşiretlerden 500 hane daha derbende iskân ve derbentçi kaydedilmesini, Konya, Eski-il kadıları ile Konya valisi Vezir Hacı Mehmed Paşa'ya arz etmişler²³, bunun üzerine Çelik Mehmed Paşa arzıyla Odamışlı²⁴ cemaati derbende yerleştirilmek istenmiş, ancak Cebbarzade Ahmed Paşa'nın inhasıyla adı geçen cemaatin buraya yerleştirilmesinden vazgeçilmiştir²⁵. Konya sancağında Bozulus mukataasından olup tekaliflerini ödeyemeyen Küşne cemaati reayası kendi mali kayıtlarını her sene derbent ağasına ödemek şartı ile derbende iskân edilmişlerdir. Ayrıca Hacı Ahmed Ağa yerine derbent ağalığına Küşne oğlu

Halil Bey tayin edilmiştir²⁶. Fakat bir müddet sonra Küşne cemaati harb ü darba kadir olmadıkları için derbendin muhafazasında yetersiz kalınca²⁷, Derbendin muhafazası için tekrar Otamışlı cemaatinin yeniden Sugur karyesine derbentçi olarak yerleştirilmesi için emir verilmiştir²⁸.

Üsküdar'da Atik Valide Sultan Evkafına tabi Yeni-il Türkmenlerinden, Halep hasları cemaatinden olan Otamışlı cemaati, Karaman eyaletinde, yolcuların ve Müslümanların hac yoluna yakın olan Taşpınar'a Karaman valisi veziri Muhammed Paşa'nın Karaman valiliği esnasında iskân ve derbentçi olarak yerleştirilmişlerdir (Safer 1171/Ekim 1757). Ayrıca Hacı Ali Ağa ise üzerlerine derbent ağası tayin edilmiştir. Ancak derbentin ana caddeye uzak olması sebebiyle muhafaza edilmesine gerekli olmadığından, eski Vali Hacı Abdurrahman Paşa'nın mühürlü mektuplarıyla 1173 senesi Şaban ayında (Mart 1760) derbentçi görevleri ve ağalık atması geri alınmış, Sugur köyüne iskân edilerek, Yeleklü Burun derbendine derbentçi tayin olup üzerlerine kendi muhtarları olan Yusuf Bey derbent ağası tayin edilmiştir²⁹.

Konargöçer cemaatlerden kendi arzularıyla Sugur köyüne derbentçi olarak yerleşmek isteyenler de olmuştur. Bunlardan biri de Aksaray kazasında misafir olarak sakin olan Seyfler cemaatidir. Nitekim 1 Temmuz 1779'da bu istekleri kabul edilerek iskân olunmuşlardır³⁰. Ayrıca 7 Şevval 1210/15 Nisan 1796 tarihinde, Üsküdar'da Merhum Atik Valide Sultan Vakfı Yeni-il Türkmenlerinden, Halep hasları voyvodalığı mukataası reayasından Melikli Bayadı cemaatinden de bir miktar hane derbentçi olarak yerleştirilmiştir³¹.

21 MAD 9956 s. 31

22 MAD 9956, s. 32-33-34.

23 MAD 9956, s. 35.

24 Bu cemaatin ismi, Yusuf Halaçoğlu tarafında Ödemişli olarak belirtilmiştir. Halaçoğlu, İskân Siyaseti, s. 100.

25 MAD 9956, s. 31.

26 MAD 9956, s. 35.

27 MAD 9956, s. 31.

28 MAD 9956, s. 31.

29 C. ZB. 002-0094.

30 MAD 9956, s. 242.

31 MAD 9956, s. 38.

Yukarıda belirtildiği gibi Sugur köyü, I. Sultan Selim Han'ın vakfı olduğu için, köyde başkasının tasarrufunda bulunan emlak ve araziyi kullanmayıp, kendileri yeniden ev yapmaları ve sahibi olamayan arazide ziraat ve hasat yapıp, kânun ve defterde belirtildiği üzere mahsullerinin öşürlerini adı geçen vakfa vermeleri, şayet ziraat yaptıkları yerler vakfın değilse sahib-i arza vermeleri kaydedilmiştir. Ancak buraya iskân edilen derbentçiler, ülke genelindeki diğer derbentlerde geçerli olan şartları ve hizmetleri yerine getirdiklerinden, avarız-ı divaniye, imdad-ı hazariye ve seferiye hissesinden bi'l-cümle tekalif-i örfiye ve şakkanın tamamından muaf oldukları belirtilmiştir³². Bu nedenle hiçbir vezir, beylerbeyi, mütesellim ve ehl-i örf tarafından veya bir başkası tarafından az veya çok hiçbir vergi için rencide edilmemeleri de istenmiştir. Ayrıca derbentçilerin “mefrûzü'l-kalem maktûü'l-kadem min külli'l-vücûh serbestiyet (hayatta oldukça tasarruf etmesi)” olup, işlerine zâbitândan başka hariçten kimesnenin karışmaması, gereği gibi derbendi koruyup muhafaza etmeleri istenmiştir. Yine buradaki derbentçilerden, derbendi muhafaza ettikleri için bir ücret ve maaş talebinde bulunmalarını da istenmiştir³³.

Sugur Köyü'ne (Yerekli Burun Derbendi) İskân Edilen Aşiretler

Sugur köyüne 13 adet cemaat yerleştirilmiştir. Bunlar Acurlu, Aydın, Aydınlı, Darıca, Emir Şeyhlü, Eymür, Kürt Hasanoğulları, Küşne, Melikli Pınar, Melikli Bayadı Odamışlı, Seyfler ve Yazıcılarıdır. Ancak bu cemaatlerden dokuzu hakkında bilgi bulunabilmektedir.

1- Acurlu Cemaati

16. yüzyılda Heleb'in doğusunda ve Şam vilayetinde bulunan Acurlu cemaatinin başında

32 C. ML. 555-22817.

33 AE. SMHD.I. 008-0554; MAD 9956, s. 266-267.

Abdullah Bey oğlu Mehmed Bey bulunmaktadır. 1526 yılında Acurlu cemaati iki şubeye ayrılmıştır. Bunlardan ilki yine Mehmed Bey idaresinde olup 155 hane, 16 mücerred, diğeri de 64 hane, 7 mücerred vergi nüfusuna sahiptir. Ayrıca Acurluya tabi, Bekmeşlu, Şeyh Hamzalu, Evlad-ı Şeyh Hamzalu ve Bekmeşlu'ya tabi Pir Şeyh Ali oğlu Bekmeş adlı cemaatler bulunmaktadır³⁴. Ancak bu cemaatin, 17. yüzyıl Halep kayıtlarında sadece küçük bir şubesinden bahsedilmektedir. Buna göre, 1630'da Taşlı Öyük adlı bir köyde sekiz hane olarak sakin oldukları görülmektedir³⁵.

17. yüzyıl sonlarında Acurlu cemaati Keskin ilinde sakin Boz-Ulus Mandesi Türkmenlerine dahil bir cemaat olarak görülmektedir. Aşiretlerin Rakka'ya ilk iskân emirlerinin verildiği 1102/1691 tarihinde Rakka Eyaletinde Belih Nehri kenarında münasip görülen bir bölgeye iskân olunmaları istenmiştir. Ancak iskân edildikten sonra iskân yerlerini terk eden Acurlu Cemaati firarilerinden bir kısmı Pehlivanlı, Hacı Ahmedli ve Reyhanlı Aşiretleri içlerinde gizlenirken, 20 kadar evleri ise Balıkesir sancağına gitmiştir. Bir kısım Acurlu Cemaati ise Diyarbakir Eyaletinde ve Mardin taraflarında kuvvetli ve nüfuzlu kişilerin koruyuculuğu altına girmişlerdir³⁶.

2- Aydınlı

Dulkadirli Türkmenlerinin ilk tahririnde Döngelileli taifesi içerisinde yer alan Aydınlı cemaati, Andırın nahiyesinde kışlayıp Çomaklı'da yayladığı için Maraş yörüklerindedir. 1525'te aşiretin aynı tarihte Kars Kavurgalı taifesi içerisinde de bir şubesi bulunmaktadır. 1563'te üç bölük halinde

34 Enver Çakar, XVI. Yüzyılda Halep Sancağı (1516-1566), Elâzığ 2003, s. 199.

35 Enver Çakar, 17. Yüzyılda Halep Eyaleti ve Türkmenleri, Elâzığ 2006, s. 184.

36 Murat Çelikdemir, Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskanı (1690-1840), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ 2001, s. 122.

kaydedilen aşiretin bölüklerinden ilki Andırın'da Heşterin köyünde ziraat edip kışlarken, ikinci bölüğü ise Sunbas'ta kışlayıp Mağara'da yaylamaktaydı. Kavurgalı taifesine bağlı olarak kaydedilen diğer bölüğün ziraat mahalleri de yine Sunbas'ta bulunmaktaydı³⁷.

Aydınlı aşiretinin bir kolunun da Bozok Sancağındaki Dulkadirli aşiretleri arasında yer aldığı görülmektedir. Sancağın 1555 tarihli tahririnden itibaren ismine rastlanan bir aşiret olan Taf aşiretleri içerisinde kaydedilmişti. Ayrıca, Aydınli cemaati Boğazlıyan'da Kıtırmirce köyüne yerleşmiştir³⁸.

3- Darıca/Darıcı

Türkman-ı Yörük taifesinden olup, Yeni-il, Halep, Karasi, Karaman ve Aydın sancaklarına yerleşmişlerdir³⁹.

Darıca cemaati, yörük tahrir defterinde, Anadolu yörük cemaati ve 92 nefer olarak kaydedilmiştir. İçil sancağında Gülnar kazasında Sarı İnek nam mahalden kalkıp, Saruhan sancağında Çağa Dağı'nda kışlayıp, Akşehir sancağında Kentlik Dağı'nda yaylaya gitmektedirler. Ayrıca 92 nefer İçil'de Korucuoğlu Ali isimli kişinin tımarı reayasıdır. Cemaatin, 80 neferinin parkende oldukları ve küçük parçalar halinde Muaniya Dağı'nda, Tire Dağı'nda, Tekkeli yanında, Palas kazasında, Alaşehir yakınında ve Kilis Kazası Ören Dağı'nda sakinler oldukları kayıtlıdır⁴⁰.

4- Eymür

Uzun Hasan Bey'in Karakoyunlu Rüstem Tarhan ile 1448/49'da giriştiği mücadelelerden

37 Arif Sarı, XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2015, s. 212.

38 Sarı, Dulkadirli Türkmenleri, s. 213.

39 Cevdet Türkay, Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 2001, s. 266.

40 AE. SMHD.I. 008-0554.

birinde Akkoyunlu ordusunun sol kanadında yer alan Eymürler, Akkoyunlu Devleti'nin çöküşünden sonra Safevî Devleti'nin hizmetine girmişlerdir. Burada Eymürlü Yâr Ali Han'ın oğlu Mehmed Yâr Han, Esterabad emiri iken Türkmen Ohlu/Oklu aşireti mensupları tarafından öldürülmüştür. Eymürlü Sultan Halil de Karabağ emirliğine kadar yükselmiştir⁴¹.

Dulkadirli Türkmenleri içinde Eymir, Eymirli ve Andırın Eymirli olarak kaydedilen Maraş, Kars-ı Maraş ve Bozok Sancaklarında üç taife bulunmaktaydı. Birbiriyle akraba olan cemaatlerden oluşan bu Eymirli taifesinin bir kolu da Halep Türkmenleri içerisinde kendisine bağlı beş cemaatiyle büyük bir aşiretti⁴². Ayrıca Eymir taifesinden olan aşiretler, Yeni İl ve Bozulus Türkmenlerinden başka İran'a giden Türkmen boyları arasında da yer almaktaydı⁴³.

Dulkadirliilerin ilk tahririne göre (1525-26) Maraş Eymirli taifesi 40 cemaatten müteşekkil olup toplam 1.408 hane ve 83 mücerred vergi nüfusuna sahiptir. Aynı tarihte Kars-ı Maraş'ta bulunan Andırın Eymirli 13 aşiretten oluşmaktadır. Bunlardan Sarıca Mesudlu, Muhsinli, Başlı Büyüklü, Dolayanlı, Okurcalı aşiretleri nüfus bakımından en kalabalık olanlardır. Maraş'ta bulunan Eymirli taifesinin müteakip tahrirlerde büyük nüfus kaybına uğradığı ve ilk tahrirde Eymir taifesine bağlı olarak kaydedilen cemaatlerin büyük kısmının 1580 tahririnde bulunmadığı görülmektedir. Bu cemaatler daha ilk tahrirde Diyarbekir Vilâyetinde olduğu bildirilenler olup, Bozulus teşkil edilirken bu teşekküle bağlanmıştır. Ancak Bozulus'a dâhil edilen cemaatlere Dulkadirli içerisinde iken kullandıkları hususi adları verilmemiş onun yerine

41 Tufan Gündüz, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, İstanbul 2019, s. 136.

42 Çakar, Halep Türkmenleri, s. 202; Sarı, Dulkadirli Türkmenleri, s. 147.

43 Sarı, Dulkadirli Türkmenleri, s. 147.

hepsi dâhil oldukları taifeye istinaden Eymir adıyla kaydedilmiştir⁴⁴.

16. yüzyıl sonunda Maraş ve Kars-ı Maraş'ta Eymir ve Eymirli adlarıyla kaydedilen 31 cemaat bulunmaktadır. Taifenin en büyük aşiretleri Eymir, Eymirli, Demrek, Musa Fakihli, Han Paşalı, Boynu Yoğunlu ve Çepni aşiretleridir⁴⁵.

Orta Anadolu'ya gelen Bozulus aşiretleri arasında adına 1188/1718'de yapılan bir tahrirde tesadüf edilen Eymürlerin nüfus kaybına uğramış olması, bunlardan bazı grupların Yeni İl, Halep ve Dulkadir Türkmenleri arasına karıştığı, bir bölümünün ise yerleşik hayata geçmiş olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim, daha Kanunî devrinden itibaren Güneydoğu Anadolu'daki köylere yerleşmeye başladığı ve Garbî Âmid'de Karacivan nâm-ı diğer Eymürlü, Şarkî Âmid'de Eymürlü ve Eymür Bulgulu köylerinde ziraat faaliyetlerde buldukları tespit olunmaktadır⁴⁶.

Halep Türkmenleri arasındaki Eymürler, Hama ve Humus topraklarına iskân edilmiş, bir bölümü ise Yeni İl Türkmenleri içine katılmıştır. Öte yandan Eymürlerin bazı kollarına Yozgat, Dulkadir, Kütahya ve Karahisar-ı Sahip'te tesadüf edilmektedir⁴⁷.

5- Küşne

Dulkadir Türkmenleri'nin büyük kollarından biri olan Küşne aşireti, Bozok, Adana ve Danişmendlü mukataasından başka Bozulus içinde de bulunuyordu⁴⁸.

İlk tahrire göre (1525-1526) Maraş Yörükleri olarak kaydedilen toplam 87 cemaatten oluşan Küşne taifesinin en büyük aşiretleri Küşne, Teke-

li, Kırışan, Şemseddinli, Kayırlı, Kaygusuzlu ve Neccarlı aşiretleriydi. Küşne aşiretlerinin kışlakları Maraş ve Adana Sancağı'nın muhtelif nahiyeleriyle Üzeyir, Antep ve Antakya havalisinde ve Kuzey Suriye topraklarında bulunmaktaydı. Küşne aşiretleri Maraş Sancağından başka Sivas, Niğde ve Kayseri bölgelerini de içerisine alan çok geniş bir alanda yayılmaktaydılar. Hatta onlardan ayrılan, Hacı Hamzalı aşireti Ankara havalisine gelmişti⁴⁹.

Küşne aşireti, Bozulus'un Orta Anadolu'ya gelmesinden sonra iki kola ayrılarak Vilayet-i Rum ve Karaman sakini Bozulus içinde yer almıştır⁵⁰. Ayrıca Karaman sakini Küşne aşiretinin kethüdalarından hayli sıkıntı çektikleri tespit olunmaktadır. Bunlar, Feriş köyüne iskân edilmişlerse de levendat eşkiyasının baskısı yüzünden dağılmışlar, nihayet Eskişehir kazasındaki boş ve harabe köylerden Kara Hüyük'e yerleştirilmişlerdir. Küşne cemaatinin bir kolu ise Karaman vilayetinde Turgut kazasına tâbi Atlandı köyüne iskân olunmuştur⁵¹.

6- Melek Hacılı/Melekli Bayadı

Halep Türkmenlerinin Bayad⁵² taifesinden olan ve 16. yüzyılın başlarında nüfus bakımından daha kalabalık oldukları görülen Melek Hacılı'nun, yüzyılın ortalarında nüfusunun azaldığı görülmektedir. Ayrıca, 1550'de Melekli adıyla kaydedilmiş bir şubesi de vardır⁵³.

Melek Hacılı'nun, 17. Yüzyılda, Halep Türkmenleri arasındaki nüfusu sürekli olarak düşüş göstermektedir. 1663'te Halep'te, 1667'de ise Haleb'in *Tell 'Arran* adlı mahallesinde sakin idiler.

44 Sarı, Dulkadirli Türkmenleri, s. 147.

45 Sarı, Dulkadirli Türkmenleri, s. 148.

46 Gündüz, Aşiretler, s. 136.

47 Gündüz, Aşiretler, s. 137.

48 Gündüz, Aşiretler, s. 156.

49 Sarı, Dulkadirli Türkmenleri, s. 162.

50 Gündüz, Aşiretler, s. 156.

51 Gündüz, Aşiretler, s. 156.

52 İlhan Şahin, Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri (1548-1653), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Kürsüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1980, s. 262.

53 Çakar, Halep Türkmenleri, s. 256.

Ayrıca, bu cemaatin “göçer” olan iki şubesi olup, bunlardan biri Haleb’de, diğeri de Pehlivanlu aşiretinin yanında idi⁵⁴.

Üsküdar’daki *Atik Valide Sultan Evkafı’na* tabi olan *Yeni-il Türkmenlerinden* de bazı cemaatler Hama, Humus ve Rakka havalilerine muaf ve müsellemler olarak İskan edildikleri için, Valide Sultan Evkafı bundan büyük zarar görmüş, bu zararın telafisi için de 18 Ramazan 1104 (23 Mayıs 1693) tarihinde Haleb Türkmenlerinden henüz iskan edilmemiş olan ve Havass-ı hümayuna tabi bulunan cemaatler içerisinde olan Melekli Bayadı cemaati de 1104 senesi Martınun başından başlanmak üzere üç sene boyunca Yeni-il Türkmenlerine dahil edilmişlerdir⁵⁵.

7- Otamışlı

Reşidüddin’in Oğuznamesi’ne göre hükümdar çıkaran beş boydan biri olan Beydilli boyu, diğer Türkmen teşekkülleri gibi 16. yüzyılda çeşitli kollara ayrılmıştır. Bunlar Yeni-il, Bozulus, Ramazanlı ve Haleb Türkmenleri olup, en önemlisi ve asıl boydan inen kol Haleb Türkmenleri arasında yaşıyordu. Ayrıca Safeviler döneminde mühim bir Beğdilli şubesi de İran’da ikamet etmekteydi⁵⁶.

Haleb Türkmenleri arasında yaşayan Beğdilli kolu Türkmen defterlerinde daima ilk sırayı alan büyük bir teşekküldü⁵⁷. Nitekim, Otamışlı cemaatinin de 16. yüzyılda Beğdili taifesinden olduğu görülmektedir⁵⁸. Cemaat bu yüzyılın sonlarında (1583) Beğdili’ye tabi olarak, Yeni-İl’in Devetaş mevkiine yaylaya gitmektedir⁵⁹. Otamış-

54 Çakar, Haleb Türkmenleri, s. 257.

55 Çakar, Haleb Türkmenleri, s. 182.

56 Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanlar, İstanbul 1992, s. 225-232.

57 Çakar, Haleb Sancağı, s. 171.

58 Çakar, Haleb Türkmenleri, s.258.

59 Şahin, Yeni-İl Türkmenleri, s. 262.

lı cemaatinin,1663’te kethüdası Ali iken,1667’de de Boynu Eğri ve1673’te ise Boynu Eğri oğlu Mustafa’dır⁶⁰.

Üsküdar’da Atik Valide Sultan Evkafına tabi Yeni-il Türkmenleri, Haleb hasları cemaatinden olan Otamışlı cemaatinin bir kısmının Aksaray taraflarına geldikleri ve burada Taşpınar derbendine yerleştirildikleri de bilinmektedir.

8- Kürd Hasanlı

Dulkadirli Türkmenleri içerisinde Gündeşli’ye bağlı olarak kaydedilen Kürd Hasanlı cemaati, 1525’te Kâhta kazasında Bozdiş/Tuduş köyünde, Behisni kazasında Kellüm köyünde ve Budun köyünde iskân olunmuşlardır⁶¹.

9- Şeyhlü

Bozulus’a dahil aşiretlerden olan Şeyhlüler, 1540 tarihinde iki cemaatte toplam iki yüz hanenin üzerinde bir nüfusa sahiptiler. Şeyhlü cemaati, II. Selim döneminde 460 haneye ulaşmışlardı. Bu kalabalık topluluğun bir kolu da Safevî Devleti’nin hizmetinde bulunuyordu, ki bu aşirete mensup olan Korucubaşı Sarı Pire, Çaldıran Savaşı’nda ölmüştü. Ayrıca, bu aşiretten bazıları I. Tahmasb zamanında valiliğe kadar yükselmiştir⁶².

Şeyhlü aşiretinin bir bölümü, Bozulus’un Orta Anadolu’ya göçleri esnasında Dulkadir ve Halep Türkmenlerinin arasına karışmış hatta Sis kazası dâhiline kadar gitmiştir. Bir bölümü ise Keskin havalisindeki Bozulus mandesi içinde yer almıştır. Bunlar, Çaşnigir Köprüsü yakınlarında kışlıyor ve Erciyes Dağı’nda yaylıyordu. Aşiretin bir kolu da Ankara sakini Tabanlı aşiretine tâbi olmuştur⁶³.

60 Çakar Haleb Türkmenleri, s. 259.

61 Sarı, Dulkadirli Türkmenleri, s. 425.

62 Gündüz, Aşiretler, s. 168.

63 Gündüz, Aşiretler, s. 168.

Şeyhlü aşiretine mensup bazı kimseler Cerid-
lü, Küçük-
lü, Karamanlı ve Tabanlı aşiretlerinin
mensupları ile Kırşehir-Ankara arasında eşkıyalık
yapmışsa da Türkmen kethüdalarının sıkı kontrolü
sayesinde bunu fazla yürütememişlerdir⁶⁴.

Şeyhlü aşiretinin bazı kolları Dulkadir ve
Yeni İl Türkmenleri ile Adana bölgesindeki Dul-
kadir ifrazı içinde bulunuyordu⁶⁵.

Sugur Derbentinin Dağılması ve Hotamış İsmi Alması

Sugur köyü yukarıdaki cemaatler tarafından
yeniden şenlendirilmiştir. Ancak 19. yüzyılın baş-
larında Hotamış cemaatinden bahsedilmeye baş-
lanmış⁶⁶. Bunun nedeni 1840'lardan itibaren
derbentlerin emniyet ve güvenliğinden sorumlu
derbentçilerin yanında, süvari ve piyade askerle-
rin yerleştirilmesi ile derbentçiliğin yavaş yavaş
önemini yitirmeye başlamasıyla açıklanabilir. Su-
gur köyündeki bazı cemaatler geçinmek için bes-
ledikleri hayvanlara yeterli mera ve ziraat yapacak
tarım arazisi bulunmadığından çevreye dağılmış-
lardır. Burada Otamışlı (Hotamışlı) cemaatinden
olanların çoğunluğu kaldığı için, 1840'lı yıllarda
bu isim verilmiştir⁶⁷. Nitekim 1844 tarihli nüfus
defterinde “*Kasaba-i Derbend-i Hotamış tabi-i
Karapınar*”, olarak kaydedilmiştir⁶⁸. Artık Sugur
köyü ve Yeleklü Burun derbendi de Hotamış ola-
rak değişmiştir. Bu tarihte Hotamış altı mahalleye
ayrılmıştır. Bunlar, Sugur, Avatlı, Celfeli, Hacı
Gözelli, Taşpınar ve Şabanlı'dır. Ayrıca 1845
tarihli temettüat defterlerinde de aynı mahalleler
kayıtlıdır⁶⁹.

64 Gündüz, Aşiretler, s. 168.

65 Gündüz, Aşiretler, s. 168.

66 MAD 9956, s. 31; AE. SMHD. II. 91-7563.

67 Osman Ülkümen, Karaman ve Çevresi Türkmenleri, Karaman
2012.

68 NFS. d. 3416, s. 222.

69 ML. VRD. TMT. d. 10132, 10133, 10138, 10144, 10151, 10152.

Tablo1: Nüfus defteri ve Temettüat defterlerine göre Hotamış'ın
mahallerindeki hane sayıları

		1844	1845
No	Mahalle Adı	Hane	Hane
1	Sugur	72	69
2	Avatlı	69	68
3	Celfe	108	106
4	Hacı Gözelli	145	149
5	Taşpınar	151	114
6	Şabanlı	159	159
Toplam	704	665	416

Hotamış'ta, 3416 numaralı 1844 tarihli nüfus
defterine göre 704 hane ve 1796 erkek nüfus bu-
lunmaktadır. Kasabanın tahmini toplam nüfusu,
kadınların sayılmadığı dönemlerde, Osmanlı'da
nüfus üzerine çalışan pek çok kişinin genellikle
yaptığı gibi, erkek nüfusu ikiye çarpılarak buluna-
bilir. Buna göre tahmini toplam nüfus ise 3.592'dir.
Aşağıda Tablo 1'de de nüfus ve temettüat defterle-
rine göre haneler verilmiştir. Görüldüğü üzere 1845
tarihli temettüat defterlerine göre hane miktarı azal-
mıştır. Bunun sebebi, Taşpınar mahallesi temettüat
defterinin son kısımlarının eksik olmasıdır⁷⁰.

SONUÇ

18. yüzyılın başlarından itibaren devlet, harap
ve boş durumdaki derbentleri ve yerleşim yerlerini
imar ederek yeniden intizam altına almak istemiş-
tir. Bu çerçevede, çalışmamıza konu olan, Konya
sancağında İsmil ile Karapınar arasında bulunan
hac, Şam, Mısır Haleb yolu üzerinde olan Sugur
köyü ve bunun yakınında bulunan Yeleklü Burun
derbentinin yeniden şenlendirilmesine çalışılmış-
tır. Köye, bölgede bulunan konar-göçer cemaat-
lerden 13 cemaat derbentçi olarak iskân edilmiş-
tir. Bunlar derbentçi olarak yerleştirilirken bazı
vergilerden muaf sayılmışlardır. Bu cemaatlerden
bazıları Rakka'ya yerleştirilen ve oradan firar eden
cemaatlerdir. Bir kısmı da Haleb Türkmenlerinden-

70 ML. VRD. TMT. d. 10144.

Tablo 2: Hotamış Türkmenlerinin kurduğu köyler

No	Köyün İsmi (Salname)	No	Köyün İsmi 1928
1	Aşlama-i Kebir	1	Aşlama-i Kebir,
2	Aşlama-i Sagir	2	Aşlama-i Sagir
3	Burunoba	3	Burunoba
4	Camili	4	Camili
5	Cinliören	5	Cinliviran
6	Çiğil	6	Çiğil
7	Eğilmez	7	Eğilmez
8		8	Feriz
9	Gameni	9	Gameni
10	Hasanoba	10	Hasanoba
11		11	İldanlı
12	İslik	12	İslik
13	Karacaviran	13	Karacaviran
14	Karahüyük	14	Karahüyük
15	Karakışla	15	Karakışla
16	Kayacık	16	Kayacık
17		17	Mescitli
18	Mezarlıkale	18	Mezarlıkale
19		19	Ortaoba
20		20	Rakka
21	Sürgüç	21	Sürgüç
22		22	Şabanlı
23	Taşağıl	23	Taşağıl
24		24	Taşpınar
25	Uzunkuyu	25	Uzunkuyu
26	Üçhüyük	26	Üçhüyük
27	Yenikuyu	27	Yenikuyu
28	Yılanlı	28	Yılanlı

dir. Derbendin muhafazasının zor olması sebebiyle yerleştirilen hane sayısının 500'e kadar çıktığı söylenebilir. Nitekim 1844 tarihli defterde derbentte 704 hane bulunmaktadır. Ancak 1840'lardan itibaren derbentlerin önemini kaybetmeğe başlamasıyla derbençilik de önemini kaybetmeye başlayınca, buradaki cemaatlerin hayvanlarına otlak ve yeni tarım arazileri bulmak için Sugur'dan ayrıldıkları düşünülebilir. Nitekim bu tarihten sonra derbendin isminin Hotamış olarak değiştiği görülür.

KAYNAKLAR

I-Arşiv Vesikaları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

AE. SMHD.I. 008-0554; AE. SMHD. II. 91-7563.

MAD 9956.

C. ML. 555-22817

C. ZB. 002-0094.

NFS. d. 3416.

ML. VRD. TMT. d, 10132, 10133, 10138, 10144, 10151, 10152.

Konya Vilayeti Salnamesi, 1310.

II-Kitap ve Makaleler

AKÖZ, Alaattin, Sürü Peşinde Saban İzinde Osmanlı Devleti'nde Konargöçerler ve Köylüler, Palet Yay., Konya 2014.

ÇAKAR, Enver, 17. Yüzyılda Haleb Eyaleti ve Türkmenleri, Elâzığ 2006.

ÇAKAR, Enver, XVI. Yüzyılda Haleb Sancağı (1516-1566), Elâzığ 2003.

ÇELİKDEMİR, Murat, Osmanlı Döneminde Aşiretlerin Rakka'ya İskanı (1690-1840), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ 2001.

GÜNDÜZ, Tufan, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, İstanbul 2019.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Derbend", DİA, IX, İstanbul 1994.

HALAÇOĞLU, Yusuf, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 2003.

HALAÇOĞLU, Yusuf, XVIII. Yüzyılda Os-

manlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1991.

ORHONLU, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, İstanbul 1987.

ORHONLU, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı, İstanbul 1990.

PARLATIR, İsmail, Osmanlı Türkçesi Sözlüğü, Ankara 2006.

SARI, Arif, XVI. Yüzyılda Dulkadirli Türkmenleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2015.

Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimizin Adları, İstanbul 1928.

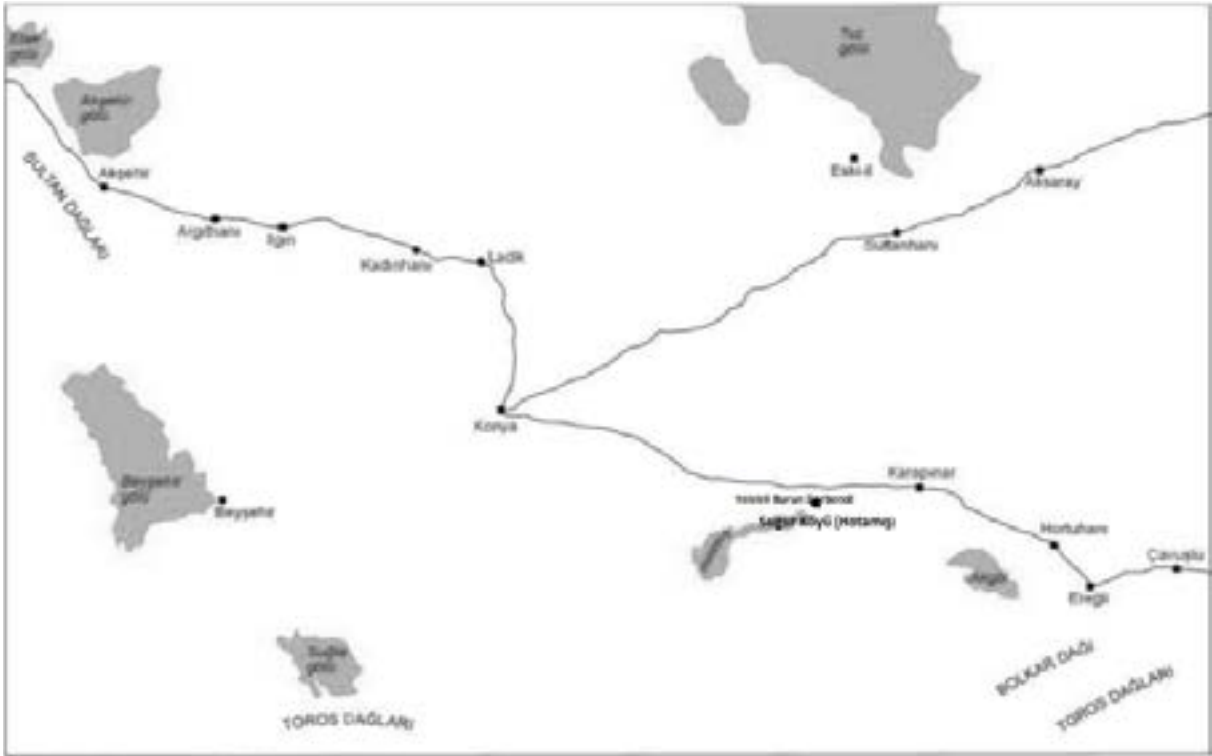
SÜMER, Faruk, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları, İstanbul 1992.

ŞAHİN, İlhan, Yeni-İl Kazası ve Yeni-İl Türkmenleri (1548-1653), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yeniçağ Kürsüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1980.

TÜRKAY, Cevdet, Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 2001.

ÜLKÜMEN, Osman, Karaman ve Çevresi Türkmenleri, Karaman 2012.

YÖRÜK, Doğan, "XVIII. Yüzyılda Konya Çevresinde Güvenlik Meselesi ve Derbentlerle İlgili Düzenlemeler", Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı, Konya 2013.

Harita1: Konya çevresindeki derbentler

0 50km
• Derbentler
■ Mabeseler

Fotoğraf: Hotamış Köyü 1905

93 HARBİ SONRASI AHISKA'DAN GÖÇLER: ILGIN MECİDİYE KÖYÜ ÖRNEĞİ

Melek MAMMADOVA*

ÖZET

Göç doğası itibariyle sancılı bir süreç olduğundan dolayı insanlar önemli nedenler olmadıkça göç etmeye istekli olmazlar. Yaşadıkları coğrafyada kendilerini güvende hissetmemeleri, can ve mal güvenliğinin bulunmaması, manevi değerlerinin tehdit altında olması insanları göçe yöneltmektedir. Söz konusu baskı durumu Edirne (1829) anlaşmasından sonra Çarlık Rusya'sının idari sistemine dâhil olan Ahıska Türkleri için geçerli olmuştur. Bu tarihten itibaren Rus zulmünden canlarını kurtarmak için Ahıska bölgesinden Anadolu'ya göçler başlamış ve 1877-1878 Rus-Türk savaşından sonra daha kitlesel bir karakter kazanmıştır. Bu çalışmada halk arasında 93 Harbi olarak nitelendirilen savaş sonrası Ahıska'dan, Konya'nın Ilgın ilçesine bağlı olan Mecidiye köyüne iskân edilen Ahıska Türklerin göçleri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İskân, Ahıska Türkleri, Konya, Mecidiye Köyü

*Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi,
melekmammedova31@gmail.com

93 MIGRATIONS FROM AHISKA AFTER HARBI: ILGIN MECİDİYE VILLAGE EXAMPLE

ABSTRACT

As migration is a painful process by nature, people are not willing to emigrate unless they have important reasons. People who feel safe in their geography, do not find the safety of life and property, the spiritual values are threatened to be in the direction of migration. The printing situation has been valid for the Ahıskali Turks, which included the administrative system of tsarism Russia after the agreement of Edirne (1829). From this date, to save their lives from the Russian tyranny, migration from the Ahıska region to Anatolia was started and the 1877-1878 gained a more mass character after the Russian-Turkish war. In this study, the migration stories of Ahıska Turks who were inhabited by the village of Mecidiye, which is affiliated to the district of Ilgın in Konya, were discussed after the war, which was described as the 93 Harbi.

Keywords: Migration, Settlement, Ahıska Turks, Konya, Mecidiye village

GİRİŞ

Göç, insanlar ve toplumların yaşamında oldukça geniş anlam ve etkilere sahip, sosyolojik, psikolojik ve antropolojik boyutları olan bir olgudur. Göç, adı geçen disiplinlerin olguları ele alış ve yaklaşım biçimlerine göre farklı şekillerde tanımlansa da hangi açıdan bakarsak bakalım ve nedeni ne olursa olsun göç insanların ekonomik, toplumsal veya siyasal nedenlerden ötürü mekânsal bir yer değişimini tanımlamaktadır. İnsanların farklı coğrafyalar arasındaki hareketleri bireysel ya da küçük topluluklar halinde olabildiği gibi, özellikle savaş ve baskı durumlarında kitlesel düzeyde ortaya çıkmaktadır. İnsanların yaşadıkları bölgede kendilerini güvende hissetmemeleri, can ve

mal güvenliğinin bulunmaması, manevi değerlerinin tehdit altında olması insanları göçe yöneltmektedir. 1929'dan itibaren Rusların Kafkasya'ya tamamen yerleşmeleri, Kafkasya'nın bir bakıma kendi kaderine terk edilmesi ve Rusların uyguladıkları emperyalist baskılar burada yaşayan Müslüman halklarda büyük hoşnutsuzluk yaratmıştır. Sonuç olarak insanlar Kafkasya'dan Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göç etmeye başlamışlardır. Göçler siyasi ve dini nedenlerden dolayı olduğu için göçmenler Müslüman ve Türklerden oluşmaktaydı. Anadolu'ya Kafkasya'dan gelen göçler Kırım savaşı (1853-1856) ve 1877-1878 Rus-Osmanlı savaşından sonra Osmanlının yenilmesiyle daha da sürekli ve kitlesel harekete dönüşmüştür. Bu çalışmada 93 Harbi'nden sonra Ahıska Türklerinin Anadolu'ya ve Ilgın ilçesi Mecidiye köyüne göç ve iskânları, yerleştikleri bu köyde yeni hayatlarına intibak süreçleri incelenmektedir. Fakat Türkiye'de Ahıska Türklerinin çok iyi bilinmemesi nedeniyle ilk önce Ahıska neresidir? Ahıska Türkleri kimlerdir? Bugün nerelerde yaşamaktadırlar? Soruları cevaplandırıldıktan sonra Ahıskalıların Osmanlı dönemindeki Konya'ya göçlerinin, sebep ve sonuçları ele alınacaktır. Bunu yaparken birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Ayrıca Mecidiye köyünde iskân eden Ahıska Türkleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler kullanılmıştır.

1. AHISKA VE AHISKA TÜRKLERİNİN GÖÇ TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Coğrafi konumu bakımından Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan Ahıska, Ardahan iliyle sınırı teşkil etmekte ve yakın dönemlere kadar Osmanlı toprakları içerisinde yer almaktaydı. Bugün Gürcistan Cumhuriyetinin sınırları içerisinde kalan Ahıska kadim bir Türk yurdudur. Ahıska isminin etimolojisine baktığımızda *Dede Korkut Kitabı*'nda Ak-Sıka olarak geçmekte ve Ak-Kale anlamına gelmektedir (Zeyrek, 2001: 8). Bölgenin ismi Gür-

cü kaynaklarında Sa-mskhe/*Meskhi yurdu*, Akhal-sikhe/*Yeni kale*, Sa-Atabago/*Atabek yurdu* (Kıpçak atabeyliği) şeklinde kullanılmaktadır. (Kırzioğlu, 1992: 154). Mesketya isminin kökü Mesagertlere dayanan Mesk/meskhi kaviminden gelmektedir. Bu kavim bölgeye adını bıraktıktan sonra zamanla Hitit, Sümer, Asur vb. gibi tarih sahnesinden kaybolmuşlardır. Bu kavim burada yaşayan Kıpçaklar içerisinde asimile olmuşlardır (Zeyrek, 2001: 6). Türklerin Ahıska ve ya Mesketya bölgesindeki varlığı çok eski dönemlere dayanmaktadır. M.Ö. VI yüzyılda Makedonyalı İskender'in, Kafkasya'ya seferi zamanı Kür ırmağı sahilinde yaşayan Bun- Türkleri ve Kıpçaklarla karşılaştığını belirtmiştir (Kırzioğlu, 1992: 20). Gürcü bilim adamı Takayşvili, bu bölgeyi Türk elleri kabul etmekte ve *Bun-Türkler, ya Türkler ya da Turanlılardır*, demektedir. Ayrıca Gürcü dil bilimci Marr da, Bun-Türkler sözünün, *yerli Türkler* anlamına geldiğini belirtmiştir (Zeyrek, 2001: 7). Zeyrek'e göre bölgenin eski unsurları olan Bun-Türkleri ve Kıpçak Türkleri Ahıska Türklerinin atalarıdır. Yukarıdan da anlaşılacağı üzere Ahıska, Gürcistan'ın çok eski tarihten beri Mesketya denen bölgesinde yer aldığından dolayı Ahıska Türklerine bazı kaynaklarda Mesketya Türkleri de denmektedir. Ahıska Türkleri her hangi bir farklı etno-linguistik bir grup değildir. Ahıska bir coğrafi bölgeyi, Ahıska Türkleri tabiri ise burada yaşayan Türkleri kastetmektedir. Dilleri oğuz dil grubuna dâhil olup Ardahan, Poshov, Oltu, Şavşat'da konuşulan Türkçenin aynısıdır.

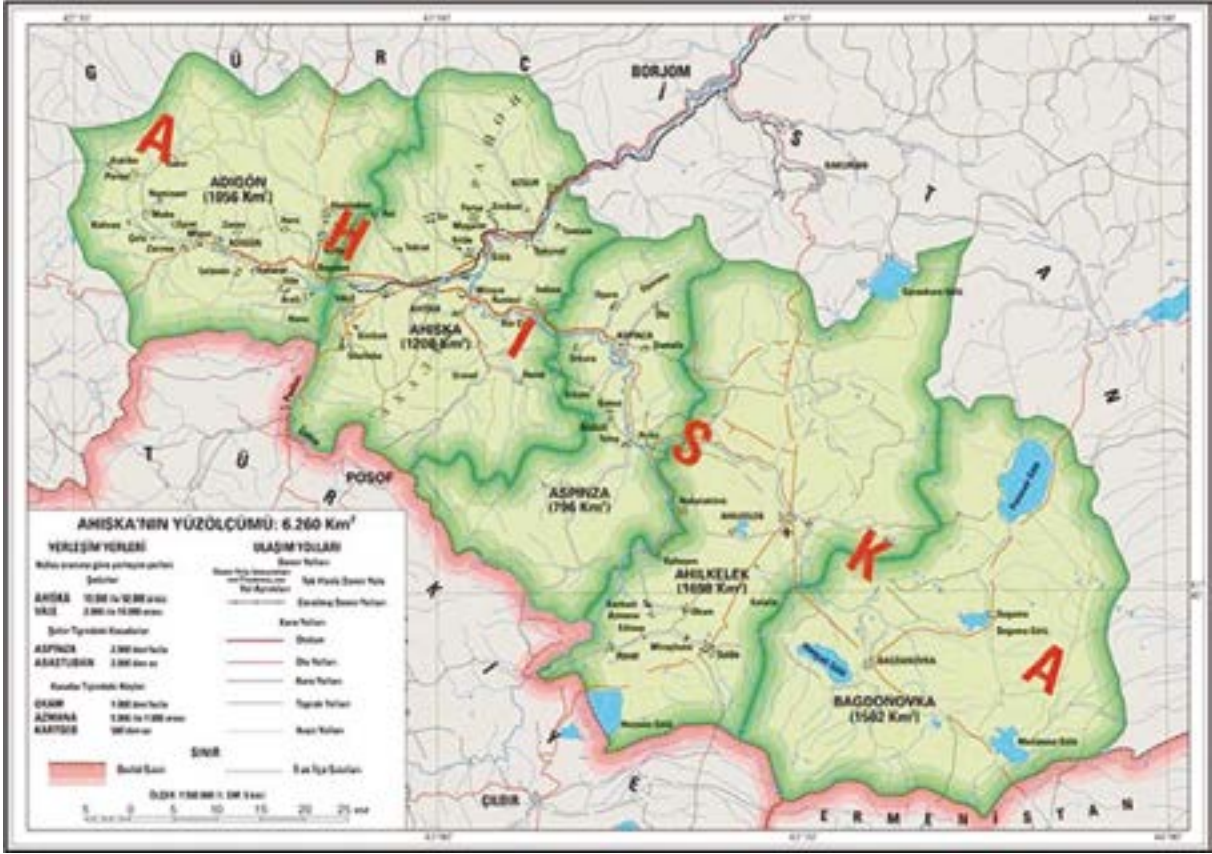
Ahıska bölgesine Hunlar, Hazarlar, Kıpçaklar, Selçuklular, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve Safeviler arasında sırayla el değiştirdikten sonra 1578 yılında (Çıldır Savaşında) Lala Mustafa Paşa ve Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Kafkasya Seferi ile Safevîlerden alınarak Osmanlı topraklarına katıldı ve merkezi Ahıska şehri olan Çıldır Eyaleti kuruldu. Osmanlı döneminde Anadolu'nun kuzey-do-

ğu bölgesi olan Ahıska sadece eyaletin başkenti değil aynı zamanda kültür ve ticaret merkezi idi. 1928'e kadar nüfusunun çoğunluğu Müslüman ve Türklerden oluşmakta, ayrıca tabii güzellikleri ve zenginliği ile meşhur, Doğu Türkiye'nin Erzurum ve Trabzon'dan sonra en önemli şehri idi (Zeyrek, 2001: 9-17; Demiray, 2012: 878).

İki yüz elli yıllık Osmanlı idaresinin ardından 1828 yılında Osmanlı-Rus savaşından sonra Edirne (1829) Antlaşması ile Ahıska ve Ahılkelek Ruslara savaş tazminatı olarak bırakılmıştır. Osmanlı devletinin bölgeyi geri alma teşebbüsleri, zaman zaman küçük başarılar elde edilse de sonuçsuz kalmıştır. 1877 yılında başlayan ve halk arasında 93 Harbi olarak bilinen savaştan sonra Ruslarla yapılan Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması'yla, Kars, Ardahan ve Batum, Ruslara bırakılınca, Ahıska da, bizden iyice uzaklaşmıştır (Zeyrek, 2001: 21).

1917 Bolşevik İhtilali ile Rusya'da Çarlık sisteminin dağılmasından sonra oluşmuş tarihsel şartlardan yararlanarak 1918'de imzalanan *Brest-Litovsk Antlaşması* ile Kars, Ardahan ve Batum geri alınmıştır. Bunun ardından "Ahıska ve Ahılkelek halkı, Ömer Faik Numanzade önderliğinde toplantılar düzenleyerek delegeler seçmiş, Wilson prensiplerinden biri olan self-determinasyon hakkını kullanarak aldıkları bir kararla Türkiye'ye katılmak istediklerini beyan etmişlerdir. Batum Konferansı'nda Gürcülerin itirazlarına rağmen Türkiye'nin talebiyle Ahıska ve çevresi anavatana birleşmiştir. Fakat Ahıska ve Ahılkelek'in sevinçli çok uzun sürmemiş ve 1921 yılına kadar bölge Türkler, Gürcüler ve Ruslar arasında birkaç kez el değiştirdikten sonra imzalanan *Moskova Antlaşması* (16 Mart 1921) ile masa başında kaybedilmiş ve Türkiye'nin elinden tamamen çıkmıştır (Zeyrek, 2001; Demiray, 2012: 880).

Bu tarihten sonra Ahıska'da Sovyet dönemi başlamıştır. Sovyet döneminde Gürcistan sınır-

Şekil 1 Ahıska'nın Coğrafi Konumu. Kaynak: www.ahiskalilar.org

ları içinde yer alan Abhazlara, Osetlere ve Acara Müslümanlarına özerklik verilirken, Ahıska Türklerine bu özerklik verilmemiş ve Tiflis zımmadalarına bırakılmıştır. Sovyetler birliğinin idari sınırları içerisinde kalmış olan Ahıska beş büyük bölgeden (Adigön, Ahıska, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka) *Abastuman*, *Azgur* ve *Hirtiz* gibi büyük yerleşim birimleri ve iki yüzden fazla köyden oluşmaktadır (Şekil,1). Bölgede en baskın unsur Türkler, baskın dil ise Türkçedir. Ahıska hem etnik hem lengüistik olarak Anadolu Türklüğünün devamı idi. Fakat Türkiye ile sınır bölgede yer alan bu Türk toplumu Rus Devleti'nin gözündeki her zaman potansiyel casus veya düşman olarak görmesine sebep olmuştur. Bu nedenle hem Çarlık hem SSCB döneminde sürekli baskı ve zulme maruz kalmışlardır.

Ahıska Türklerine karşı baskılar Stalin döneminde son haddine ulaşmış ve Türk kelimesinin unutturulması çabaları 1924 yılından itibaren kuvvetle hissedilmeye başlanmıştır. Bu dönemlerde Ahıska Türklerine etnik kimliklerini değiştirmeleri için baskı yapılmakta ve soyadlarının sonuna -dze, -şvili vb. gibi ekler ekleyerek Gürcüce yapılmaya çalışılmıştır. Bu yerli Türklerin Gürcü olduğunu ispatlamaya çalışan bir sürü uyduruk tezler ileri sürülmüştür. Oynanan bu oyunların farkında olan önde gelen aydınlar, türlü türlü düzme suçlarla tutuklanıp ya öldürülmüş ya da sürgün edilmişlerdir. Özellikle 1930-1937'li Sovyetler birliği içerisinde Türklerin yaşadığı tüm bölgelerde ve aynı zamanda Ahıska'daki Türk ve Müslüman aydın ve din adamları sistematik bir şekilde yok edilmiştir. Onlara yakıştırılan en büyük suçlar ise Türkçülük,

“Türkiye Casusu” ve “rejim düşmanlığı yapmak” olmuştur (Zeyrek, 2001, Avşar ve Tunçalp 1994: 19-21).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Stalin Türk ve Müslüman etnik grupları demagojik bir “işbirlikçi” kelimesi altında suçlu ilan etmiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın karmaşık ortamından yararlanarak asırlardır yaşadıkları yurtlarından sürgün edilmişlerdir. Bu etnik gruplar Kırım Türkleri, Çeçenler, İnguşlar, Balkanlar, Karaçaylar ve Ahıskalı Türklerden oluşmaktaydı. Sürgünün son kafillesi olan Ahıskalı Türkler 15 Kasım 1944'de eli silah tutan bütün erkekleri (40 bine yakın) Sovyet saflarında Faşistlere karşı savaşırken geride kalan kadın, çocuk ve ihtiyarlar soğuk bir kış günü hayvan vagonlarına doldurularak gayri insani şartlarda vatanlarından koparılmış ve Orta Asya'nın en olumsuz hava şartlarının olduğu bölgelere sürülmüşlerdir (Özcan, 2002: 100; Buntürk, 2014: 87; Aydın, 2014: 44).

Bu gayr-i insani koşullarda haftalarca süren yolculukta sürgün yerine varmadan resmi rakamlara bakılırsa 200 küsur, fakat gayri resmi rakamlara göre 17 bin kişi hayatını kaybetmiştir (Avşar ve Tunçalp 1994: 23). Sürgünün ilk yılları da oldukça zor geçmiştir. Soğuk, açlık, hastalıklar sonucunda özellikle çocuk ölümleri çok fazla olmuştur. Eksi 30-40 dereceyi bulan Orta Asya çöllerinde 14.895 kişi, hayatını kaybetmiştir (Özcan, 2002). Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'a aile birliği ve akrabalık ilişkileri gözetilmeden dağıtılan Ahıska Türkleri 12 sene sıkıyönetim altında tutulmuş ve dolaşım yasağı ile asimile edilmeye çalışılmıştır. Bu yasak Stalin'in ölümüne (1956) kadar sürmüştür. 1957 yılına gelindiğinde Stalin döneminde sürgün olan halklara vatanlarına dönüş izni verilmesine rağmen Ahıskalı Türklerle bu izin verilmemiştir. Bu tarihten sonra vatanlarına dönmek için mücadele başlamışlardır. Vatanlarına yakın bölgelere özellikle Azerbaycan'a göç etmeye başlamışlardır.

Ahıska Türkleri için en vahim durumlardan birisi de sürgün edildikleri bölgelerdeki yerli halkın gözünde SSCB tarafından kasıtlı olarak oluşturulmuş suçlu imajıdır. Dolayısıyla sürgünün ilk yıllarında Orta Asya Türkleri bu halka suçlu, deyim yerindeyse öcü muamelesi yapmışlardır. Fakat zamanla onların Türk ve dinlerine bağlı Müslüman olduklarını görmüşler ve evlerini açmışlardır. Yıllar içerisinde çok iyi komşuluk ilişkiler kurmuşlar, çalışkanlıklarıyla bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmuşlardır. 1989 yılında Türk tarihine bir leke olarak düşen Fergana olaylarına kadar bu halklarla hiçbir sorun yaşanmamıştır.

Sovyet yönetimi SSCB'nin son dönemlerinde Azerbaycan, Özbekistan ve Gürcistan'da milliyetçi söylemlerle ortaya çıkan bağımsızlık hareketlerini önlemek için buralarda yaşayan etnik grupları birbirine düşürüp gerilimi tırmadılmış, etnik çatışmaları gerekçe göstererek sert önlemler almış ve çeşitli bölgelerdeki Rus düşmanlığını farklı etnik gruplar üzerine çekmişlerdir. Nitekim 1989 yılında Özbekistan'da uydurma haberlerle Ahıska Türklerine karşı kışkırtılmış Özbek milliyetçi grup Ahıskalılara yönelik saldırılarda bulunmaya başlamış ve kısa sürede gerilim daha da artarak kontrol edilemeyecek noktaya gelmiştir. 3 Haziran sabahı patlak veren saldırılarda resmi rakamlara göre 116, gayri resmi rakamlara göre 300'e yakın insan hayatını kaybetmiştir. Olayda 20-30 bin arasında Ahıska Türkü Fergana'dan tahliye edilmiştir. Olayların diğer bölgelere de yayılacağı haberlerinden korkan Ahıska Türklerinin çoğu evlerini, mülklerini bırakarak ve çok sayıda can kaybı vererek Özbekistan'ı terk etmek zorunda kalmışlardır (Seferov ve Akış, 2008: 401). Fergana faciası olarak tarihe geçen olaylar Ahıskalı Türkler arasında ikinci sürgün olarak da nitelendirilmektedir. Çünkü bu tarihe kadar dört ülkede yaşamakta olan Ahıska Türkleri bu olaylardan sonra Rusya'nın iç kısımlarına Ukrayna'ya ka-

Şekil 2 Ahıska Türklerinin Ülkelere Göre Nüfus Dağılımı

dar olan geniş bir bölgeye dağıldılar. Bu olaylar farklı sorunlar ve ayrımcılıkların yanı sıra Ahıska Türklerinin bugün de en büyük sorunu olan dağılıklık sorununu doğurmuştur. Sovyetler birliğinin dağılması ile birlikte Vatana dönüş çabaları içinden çıkılmaz bir hale büründü. Yine Sovyetler birliğinin dağılmasıyla Türkiye'ye göçler başladı. Krosnadar eyaletinde 2004 yılında Ahıskalılara yönelik ayrımcılık ve baskılar sonucunda 16 bin kişi ABD'ye göç etmek zorunda kalmış, böylece Ahıska Türklerinin yaşadıkları ülkelerin sayısı ona ulaşmıştır (Şekil, 2).

Toplam sayıları yarım milyondan biraz fazla olduğu tahmin edilen Ahıskalı Türkler bugün dünyanın 12 farklı ülkesinde ve 4200'ye aşkın yerleşim bölgesine dağılmış olarak hayatlarını sürdürmektedirler (Bayraktar, 2013: 99). Ahıskalı Türkler 70 yıldan fazladır bir taraftan vatanlarına dönüş mücadelesi verirken, bir taraftan yeni göç ve ayrımcılıklarla mücadele etmekte ve bu kadar dağılıklık içerisinde bütünlüklerini

sağlayan tek unsur olan kültürlerini (dillerini, dinlerini, gelenek ve göreneklerini) korumaya çalışmaktadırlar.

2. AHISKA TÜRKLERİNİN MECİDİYE KÖYÜ'NE İSKÂNİ

a. *Ahıska Türklerinin Anadolu'ya iskânı:* Osmanlı Devleti Kafkasya'dan gelen göçmenleri toplumun genel yapısını çok sarsmaması için hem nüfus dengesini göze alarak asayişini korumak hem de tarıma uygun arazilerde yerleştirmek için yeni yerleşim birimleri/köyler kurmuştur. Göçmenlerin iskânı sırasında mümkün mertebeye akrabalık ilişkileri göz önüne alınmıştır. Ahıska'dan göç eden göçmenler de Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilmiştir. Bursa'ya gelen Ahıska göçmenlerinin yerleştirildiği yerlerden biri olan Ertuğrul Kazası'nın Bahçekaya bölgesinde Ahıska Türkleri için kurulan köye Mesruriye adı verilmiştir (Erkan, 1996: 139). 1894 yılında Ahıska Türklerinden 32 aile, Ankara'ya bağlı Çorum Kazası'nın Hacı Nasrullah Mahallesi'nde iskân edilerek buraya Mah-

mudiye adı verilmiştir. 1896 yılında Çorum'da iskân edilen Ahıska Türkleri için iskân bölgeleri oluşturulmuştur. Buna göre Hamamözü'nde Dutludere mevkiinde yerleştirilen Ahıska Türkleri için kurulan köye Mâmüretü'l Hamid, Hüseyinâbâd Nahiyesi'nde kurulan köye Şarkiye adı verilmiştir (Erkan, 1996: 144).

Burada zikrettiğimiz bölgelerin dışında adını bilmediğimiz birçok kazada da Ahıska Türkleri mevcuttur. Özellikle Ahıska'daki toprak sahiplerinden bazıları, oradaki mülklerini satma imkân bulanlar, Anadolu'ya geldikten sonra araziler satın almış ve kendileri gibi muhacir olan Ahıskalıları dağıtmışlardır. Örneğin Hacı Yusuf Efendi olarak bilinen bir Ahıskalı göçmenin Karahisar-ı Sahip sancağında arazi aldıktan sonra kendi soydaşlarını yerleştiği ve Ümraniye Köyü'nün kurulmasına vesile olduğu bilinmektedir (Günay, 2012: 130). Ahıska bölgesinden göçmenlerin geldikleri güzergâhlara baktığımızda genellikle deniz yoluyla Trabzon, Samsun, Sinop limanları üzerinden yapılmışsa da beraberinde sürülerini de getirenler Kars, Ardahan, Oltu ve Kağızman'dan geçerek gelmişlerdir (Günay, 2012: 127).

a. **Göçlerin Sebepleri:** Ahıska Türklerinin günümüze kadar devam eden baskı, göçebe ve sürgün hayatı Edirne Antlaşması'yla (14 Eylül 1829) Ahıska ve Ahılkelek'in Ruslara bırakılmasından sonra başlamıştır. Bu tarihten itibaren başlayan göçler 1877-1878 savaşı sonrası artış göstermiştir. Rusların ele geçirdikleri topraklarda uyguladıkları tecrit politikası Ahıska'da da kendini göstermiş, yapılan zorlama ve baskılar beraberinde tepki olarak göçü getirmiştir. Yani göçler Rus zulmünden kurtulmanın yolu olarak gündeme gelmiş ve Ahıska'dan Anadolu'nun içlerine doğru bir göç dalgası başlamıştır (Saydam, 1997: 63; Akyüz, 2008: 38).

Halkımızın hafızasında 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Rus-Osmanlı harbinden sonra

Ruslar Ahıska'daki Türkler üzerinde dini ve etnik kimliklerini değiştirmeleri için baskı yapmaya başlamıştır. Çarlık yönetimindeki bütün Rus olmayan halkları eğitip aydınlatmak ve Rusçuluk ruhu aşılama devletinin takip ettiği önemli siyasetlerden biri olmuştur. Fakat bunun kolay olmayacağını ve en fazla engel olan faktörün ise din olduğu kanaatine varılmıştır (Erkan, 1996: 26-27). Bu nedenle Çarlık yönetimi camilere karşı mücadele bayrağı açmış, Müslümanların din ve inançlarıyla ilgili kısıtlamalar getirilip ibadetleri engellenmiştir. Müslümanlar, Hristiyanların muaf tutuldukları birçok vergiyi ödemek zorunda bırakılmış, bütün Çarlık bölgelerinde olduğu gibi "Hristiyanlaştırma" ve "Ruslaştırma" politikaları Ahıska'da da hissedilmiştir. Bu nedenlerden dolayı diğer Kafkasya Müslümanları gibi Ahıskalı Türkler de vatanlarını terk etmek zorunda kalmış ve Anadolu'ya yeni bir göç dalgası başlamıştır (Günay, 2012: 127; Zeyrek, 2014). Böylece göçlerin en önemli nedenlerinden biri Rusların uyguladıkları asimilasyon faaliyetleri olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumu Mecidiye Köyü'nde konuştuğumuz bir görüşmecimiz şöyle anlatmakta: "*dedem anlatırdı ki, Ahıska çarlık Rusya'sı tarafından işgal edildikten sonra babama dinini değiştir demişler... o da ben bunu yapamam demiş ve ailesinin toplayıp kaçmışlar*".

Osmanlı topraklarına göç etmenin en önemli sebeplerinden birisi de *zorunlu askerlik* söylentilerinin yayılmasıdır. Hatta savaş zamanlarında Rus askerlerinin köy evlerinde konaklayabileceği söylentisi Türk-Müslüman ahalinin kabul edemeyeceği bir durumdu. Göç sebeplerini araştırıp Tiflis Gubernatörlüğü'ne rapor eden Tiflis Guberniyası Jandarma İdaresi Müdür Yardımcısı Yüzbaşı Taranovski'nin ifadesine göre bu Ermenilerin Ahıska'da yaydıkları dedikodudan ibaretti. Ona göre onların buradan gitmesini isteyen Ermeniler tarafından bilinçli olarak yayılmıştı (Tanrıverdi, 2016).

Ahıskalıları göçe zorlayan diğer bir neden ekonomik ve sosyal baskılardır. Çarlığın kültürel alanda olduğu gibi ekonomik alanda da yapmış olduğu planlı yoksullaştırma politikaları insanları tükenme noktasına getirmiştir. Verimli topraklara genelde tapusuz veya senetlerinin yetersiz olması bahanesiyle el koyulmakta, sulak ve verimli topraklara Rus göçmenler iskân edilmektedir. Rusya bu politika kapsamında Müslümanların vakıflarına el koyup arazilerini ya müsadere etti ya da Çarlık aristokrasisinin mülkiyetine vererek bu topraklara gayri Müslim göçmenleri yerleştirmiştir (Erkan, 1996: 33-40). Söz konusu göçmenler genelde Ermenilerden oluşmaktaydı. Müslümanların ettikleri sulak ve verimli toprakların çoğu Ermeni toprak ağalarına ait olduğundan toprağa göre verilen ödenek Ermenilerin insafına bırakılmıştı. Böylece göçün önemli sebeplerinden birisi de toprağa bağlı ekonomik sebeplerdir (Tanrıverdi, 2016).

Zikredilen ekonomik baskılar ve asimilasyon faaliyetleri gibi nedenler daha geniş ölçüde göçe sebep olsa da bunlar anlık sebepler değillerdi. Oysa katliamlar ve psikolojik baskılar anında göçü meydana getiren etkenlerdi. Osmanlıya yakınlıkları nedeniyle Ahıska Türklerinin Rusya tarafından yabancı ve düşman unsur olarak görme daha istilanın ilk yıllarından itibaren başlamıştır. Özellikle 1877-1978 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlı ordusunun tarafını tuttıkları ve yardım ettikleri gerekçesiyle Çarlık Rusya'sı tarafından acımasızca cezalandırılmışlardır. Savunmasız kalan köyler Rus askerleri tarafından yağmalanmış, yaş ve cinsiyet gözetilmeksizin insanlar katledilmekteydi. Burada bir diğer baskı unsuru da Ermenilerdi. Çar hükümeti Ermenilerin Müslümanlara yapmakta oldukları bütün baskılara göz yummakta sonuç olarak insanlar canlarını ve namuslarını kurtarmak için her şeylerini bırakıp göç etmişlerdir. Bu tarihlerde Kafkaslardan 2500 aile

Anadolu'ya göç için Osmanlı devletinden talepte bulunmuş ve bu göç dalgası 1965 yılına kadar mütemediyen devam etmiştir (Erkan, 1996: 41-42; Günay, 2012: 125-127).

Osmanlı devleti 1877-1878 savaşını kaybetmesinden sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya yönelik başlayan göç dalgasını desteklediği bilinmektedir. Göçlerin desteklenmesindeki en temel amaç Rus baskısı altındaki bu insanların ezilmelerini önlemektir. Onun dışında göçmenleri kabul etmeye yol açan gayelerin başında tarım alanlarında çalışacak nüfusa duyulan ihtiyaç gelmektedir. Diğer taraftan orduya katılacak asker sayısının ve Müslüman nüfusun arttırması da bu çabalara eklenmelidir.. Özellikle II. Abdülhamid'in "Panislamist" politikası kapsamında Kafkasya'daki Müslüman göçüne önem verilmiş, İstanbul'dan Sivas ve Halep'e kadar göçmen köyleri kurulmuştur (Erkan, 1996: 47-49).

Dolayısıyla Anadolu'ya göç etmek isteyenler bu isteklerini hem Rus hem de Osmanlı makamlarına bildirerek resmi yollarla başvuru yapıp göç edebiliyorlardı. 1886 yılında Tiflis, Ardahan, Ahıska, Kars, Çıldır ve Batum gibi yerlerden 5000'nin üzerinde kişi Osmanlı Devleti'ne sığınma talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bu bölgelerde yaşayan Müslümanların Anadolu'ya göç etmeleri için Rusya hükümetine talepte bulunmuştur. (Gülay, 2012: 127). Çarlık rejimi bu göç taleplerini, bölgenin Türk ve Müslüman unsurlardan temizlenmesi bakımından memnuniyetle kabul etmiştir. Yapılan bu göçlerle hem kendisine hiçbir zaman sadık bir tebaa olmayacağını düşündüğü Türk ve Müslüman halktan bir nebze kurtulmuş, hem de Türklerin boşalttığı arazilere Rus, Gürcü ve Ermenileri iskân ettirilmiştir. Böylece Kafkasya'yı kısmen Hristiyanlaştırmayı başarmış oldu. *Örneğin Ahıska'da* Edirne anlaşmasına kadar 50.000 Türk nüfusu 1887'de 13.265'e düşmüştür. Orada kalanlar Rus mezâlimi altında yaşamaya de-

Şekil 3. Köyün Yukarıdan Görüntüsü

vam etmişler ve Çarlık Rusya'sının idaresindeki doksan yıllık hayatları, siyasi baskı ve sürgünlerle geçmiştir (Zeyrek, 2014: 7; Zeyrek, 2001: 17-22).

b. Ilgın Mecidiye Köyü Ve Ahıskalıların İskânı: Konya arazisinin büyüklüğü nedeniyle devletin göç ve iskân politikalarında ilk sözü edilen illerden biridir. Ayrıca burada göçmenlerin iskân için tarıma elverişli arazilerin bulunması ve iklimin gelen muhacirler için uygun olması da etkili olmuştur. Konya'ya iskân düşünülen göçmenler vapurla önce İstanbul'a geldikten sonra kara yolu ve trenle iskân edilecekleri bölgelere gönderilmekteydiler. 1892 yılında Konya'ya sevk edilen göçmen sayısının toplam 19.291 olduğu bilinmektedir (Erkan, 1996: 79-150). Bu dönemlerden Konya'ya Çerkez, Kırım Tatarları, Adigeler, Karaçaylar gibi Kafkas halkları, Rumeli göçmenleri ve Ahıska böl-

gesinden göçmenler yerleşmiştir.

93 harbinden sonra Ahıska'dan Anadolu'ya doğru başlayan göçlerde iskân yerlerinden biri olarak Konya da yer almaktaydı. Ahıska göçmenlerinin Konya'da iskân ettikleri köy Ilgın ilçesindeki Mecidiye Köyü'dür. Köy Ilgın'ın 10 km. güneybatısında Akşehir Ilgın karayoluna 3 km. lik asfalt bir yolla bağlanmış ve Böcüklü, Tokadınarkası, Ayazma, Sarı Gazi, Havuşlu gibi yöresel adlar alan mevkilerle çevrili düz bir arazi üzerinde kurulmuştur. Köy, batıda ve doğuda güney-kuzey yönünde uzanan tepeler arasındaki vadide kurulmuştur. Vadinin ortasından güneyden kuzeye doğru Ilgın gölüne ulaşan küçük bir su arki akmaktadır. Köyün bulunduğu bölgenin eski adı Havuşlu olarak bilirse de köy sakini, emekli bir öğretmen şöyle belirtmektedir:

“...köyün 500 metre ilerisinde bir gölet var orası Havuşlu yerleşim alanıymış bizden önce hatıta orada mezarlıklar falan var eski. Ondan dolay bazı köyler burayı Havuşlu diye adlandırırılar. Ama buranın Havuşlu’yla hiçbir ilişkisi yok. İlk kurulduğundan beri Mecidiye adını vermişler” (M, Erkek, 66).

Köy padişah Abdülmecit zamanında (1839-1861) kurulmuş olduğu için padişahın ismini vermişlerdir. Köydeki ilk doğanların tarihine baktığımızda 1850’li yılları olduğunu görmekteyiz. Bu da şunu gösteriyor ki köyün kurulma tarihi 1840-1850 yılları arasındadır ve ilk göçler de bu tarihten itibaren başlamıştır. Ahıska bölgesinden göç edenler önce Kayseri ve Çorum’a gelmiş daha sonra buradan Konya’ya yerleşmişlerdir. 93 Harbi’nden sonra Ahıska’dan göçler daha kitlesel hal almış ve haliyle köydeki Ahıska göçmen nüfusu da artış göstermiştir. Buraya Ahıska Türklerinin göçü 1921 yılına kadar devam etmiştir. İlk gelenlerin 10 hane olduğu tahmin edilmektedir. Ahıskalıların köye yerleşmeleri devlet tarafından yapılmış planlı bir iskân olmayıp tamamen serbest göç karakteri taşımaktadır. Görüşmecimiz Mecidiye Köye nasıl yerleşme kararı aldığını şöyle anlatmaktadır:

“Bizimkiler ilk önce Çorum tarafına gelmişler, daha sonra o dönemin Konya valisi bizim o taraftanmış diye 10 hane kalkıp Konya’ya gelmiş daha sonra burayı beğenmeyip Afyon tarafına gitmişler fakat daha sonra geri dönmüş buraya yerleşmişler. “Köyün ortasından bir bizim hark dediğimiz su kanalı var. Bu su kanalının alt kısmında ilk gelenler yerleşmişler. Bu yüzden eski evler orada bulunur. Sonradan her göç dalgasında peyder pey köyün daha yukarılarına doğru yerleşmişler” (M, Erkek, 66)”.

Ahıskalıların göçü devlet tarafından yürütülen planlı iskân olmadığından konut, yol masrafı, askerden ve vergilerden muafiyet gibi yardımlar almadıklarını söylemektedirler. Evler kendi im-

kânlarıyla yapılmış, bu nedenle diğer muhacir köylerine kıyasla düzensiz bir görünüme sahiptir. Tek katlı, kerpiçten, kiremit çatılı, ahır ve samanlığı ile birlikte, geniş bir avlu içerisinde olan evlerde yaşayan Ahıska göçmenlerinin geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Tahıl, şeker pancarı, haşhaş (devletin kontrol altında ve izin verdiği ölçüde) ayçiçeği, buğday, fasulye, nohut yetiştirilmektedir. Sebze ve meyvecilik yeni yeni yaygınlaşmaktadır. Köyde 100 hane bulunmaktadır. Son zamanlarda hem köydeki arazi darlığı nedeniyle hem de kentin çekici faktörleri nedeniyle dışarıya göç vermektedir. Konya’da 100 haneden fazla, Ilgın’da 50 haneden fazla Ahıskalı aile yaşamaktadır.

Sosyo-Kültürel Özellikleri: Tarihsel süreç içerisinde insanlar kendi yurtlarıyla bağlantılı bir şekilde inşa ettiği kimliğini göçle beraber gittiği yeni mekânlara beraberinde götürmektedir. Nerelisiniz? sorusu bu anlamda hem de “kimsiniz?” sorusuna da denk düşmektedir. Ahıska’nın ana vatanından kopması Ahıskalı göçmenlerde bir kimlik kırılmasına yol açtığını görmekteyiz. Köyün demografik yapısına baktığımızda çoğunluğu Ahıska’nın Aspinza ilçesine bağlı Niyala Köyü’nden, Ahıska’nın Adıgön ilçesinden, Kars, Posof, Göle, Ardahan’dan olduğunu görmekteyiz. Osmanlı döneminde Ardahan, Kars illeri Ahıska eyaletine bağlı olmuştur. Bu nedenle hepsi kendilerinin Ahıskalı olarak tanımlamaktadırlar. Fakat Mecidiye Köyü kahvesinde karşılaşılıp sohbet etme şansı bulduğum Niyala’lı bir Ahıskalı göçmen: *Nereli olduğunuzu soranlara ne cevap veriyorsunuz?* Sorusuna: “*Karlı ya da Ardahanlı diyorum. Çünkü Ahıskalıyız deyince, hele Niyela desek kimse tanımıyor, anlamıyor*”. Bu cevaptan da görüldüğü gibi Türkiye’de Ahıska’nın bilinmemesi Ahıska göçmenlerinin kimlik tanımlamalarını zorlaştırmakta ve değiştirmektedir. Yine de kendi imkânları çerçevesinde kültürlerini ve tarihlerini korumaya çalışmaktadırlar (Şekil. 4).

Şekil 4. Emekli bir öğretmenin kendi imkânları ile oluşturduğu Mecidiye köy tarih ve kültür evi.

Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Mecidiye Köyü'ne yerleşen Ahıska Türkleri yerleştikten sonra kısa sürede uyum sağlayarak ekonomik, askeri ve kültürel hizmetlerde bulunmuşlardır. Anadolu'da ekonomik hayata kısa sürede uyum sağlayan Ahıska Türkleri yerli halkla ilişkilerini geliştirmiştir. Geneli Sünni ve Hanefi mezhebine dâhil olan Ahıska Türkleri burada din açısından hiçbir farklılıkları olmadığından dolayı sosyal yapıya daha kolay adapte olmuşlardır. Ahıska Türkleri Boy olarak Türklerin Kıpçak grubuna dâhil edilse de Oğuz etno-kültürel sistemi içinde yer almaktadır. Konuşulan Türkçe ağzı Kars, Ardahan, Olur, Oltu'da konuşulan ağzın aynısıdır (Aliyeva, 2014: 438). Köyde konuştuğumuz 94 yaşında olan bir ninemiz Ahıska ağzıyla konuşmakta

fakat yöresel ağzı sonraki kuşak ve gençler tarafından kullanılmamaktadır. Köy halkı Ahıska yöresine has kelimeleri bilmesine rağmen günümüz modern Türkçeyi konuşmaktalar.

Köye yerleşen Ahıska Türkleri kendilerine has yöresel yerel kültürlerini de uzun süre sürdürmüşlerdir. Muhafazakâr bir köy olmasıyla bilinen Mecidiye, tipik köy yapısına da uygun olarak birincil ilişkilerin yoğun olduğu, din, kültür ve gelenek açısından homojen bir sosyal yapıya sahiptir. Köyde evlilikler uzun süre köy içerisinde ya da çevre köy ve vilayetlere yerleştirilen diğer Ahıska Türkleriyle yapılmıştır. 1970'lere kadar dışarı kız vermez, dışarıdan kız almazken, bu yıllardan sonra durum değişmeye başlamış, son yıllarda tamamen ortadan kalkmıştır. Düğün adetlerinde Ahıska

Şekil 5. Köy Fırını (Kaynak; Karpuz, 2004: 422).

Türklerine ait yöresel adetler de artık uygulanmadığını belirten görüşmecimiz sözlerine şöyle devam ediyor: “Ben 1977’de evlendiğim o zamanlar düğün üç gün olurdu. Gelin oğlan evine gelince –öyle derlerdi kız evi, oğlan evi diye ayırırlardı - damat bacaya çıkıp şeker atardı. Bende yapmıştım. Gelin inince ayağının altına kazan koyarlardı. Ama artık maalesef hiç biri uygulanmıyor. Şimdi koltuk çıktı, yani Ilgın’da olduğu gibi damat gelinin koltuğuna girip geliyor...(Y, Erkek, 63).

Yöresel yemeklere baktığımızda çoğunlukla muhafaza ettiklerini görmekteyiz. Ahıska’ya özgün ortası delik fırın ekmeği, haçapur, hıncal, bişi, kuymak gibi yöresel yemekler hala mutfaklarının en özel yemekleri arasındadır. Ahıska’dan Mecidiye köyüne yerleşen ilk kuşak eskiden aynı Ahıska’nın köy çıkışlarındaki gibi fırınlar yapmışlar (Şekil 5), bu fırınlar günümüzde de faal bir şekilde köy ahalisi tarafından kullanılmaktadır.

SONUÇ

Edirne Antlaşması ve 1876-1877 Rus-Osmanlı harbi sonrası Ahıska’nın anavatandan ayrılması burada yaşayan Türkler için trajik göç, baskı ve sürgün hadiselerinin başlangıcı olmuştur. Ahıska’da yaşayan yerli Türk halkı Ruslar tarafından hiçbir gerçek dayanağı olmayan, demagojik bir “iş birlikçi”, “casus” ve “ajan” yaftası ile anılmış, güvenilmez halklar listesinde yer almış ve bu nedenle daima baskı altında tutulmuşlardır. Ahıska’dan Anadolu’ya göçün sebepleri bu durumdan kaynaklanan ekonomik, sosyal ve psikolojik baskılar olduğu görülmektedir. Diğer taraftan Kafkasya halklarından farklı olarak Ahıska Türklerinin Anadolu’ya göçleri kitlesel yerine peyder pey olduğu anlaşılmaktadır. İlk gelenler Anadolu’daki hayat şartlarına bakıp, belirli bir yere yerleştikten sonra akraba ve yakınlarını çağırdığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda çalışmamızın odak noktasını

oluşturan Konya'nın Ilgın ilçesine bağlı Mecidiye Köye iskân edilen Ahıska Türklerinde de böyle bir yerleşme şekli söz konusudur. Göçler 1850 yıllarda başlamış ve yaklaşık 10 haneden oluşmaktadır. Ahıska'dan göçler 93 Harbi'nden sonra artış göstermiş dolayısıyla Mecidiye Köyü'ne daha önce yerleşen akrabalarının yanına göç edenler olmuştur. Mecidiye köyüne olan göçler 1921'e kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü Rusya'da yaşanan Bolşevik devrimiyle Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuş ve haliyle Ahıska'da Sovyetler Birliği'ne dâhil edilmiştir. Bundan sonra Türkiye ile Ahıska'nın arasına çekilen "demir perde" nedeni ile orada kalan Türklerin akıbeti hakkında uzun (1989'a kadar) süre kimsenin haberi olmamıştır. Rus zulmü altında yaşayan Ahıska Türkleri 1944 yılının 15 Kasım'ında yurtlarından Orta Asya'nın en olumsuz hava koşullarına sahip olan bölgelere sürgün edilmiştir. Bir aya yakın süren sürgün yolculuğunda 17 bin kişi soğuk, hastalık ve açlıktan hayatını kaybetmiştir. Ahıska'dan Türkler sürüldükten sonra onlardan kalan evlere ve topraklara Ermeniler yerleştirilmiştir. Sovyetler Birliği'nde Ahıskalılarla aynı dönemde sürgün edilen (Çerkezler, Çeçenler, Kalmıklar, Karaçaylar vb.) halklara 1956 yılında vatanlarına geri dönmelerine izin verilse de Ahıska Türklerine bu izin verilmemiştir. Günümüzde dünyanın 10 ülkesinde dağınık halde yaşamaktadırlar. Vatana dönüş mücadeleleri Gürcü yönetimi ve ermeni lobisi tarafından her defasında engellenmektedir.

KAYNAKLAR

AKYÜZ, Jülide (2008), "Göç Yollarında; Kafkaslardan Anadolu'ya Göç Hareketleri", *Bilig Dergisi*, 46, 37-54.

ALİYEVA, Mimara (2014), "Ahıskalı Türklerde Dilin Önemi ve Yazı Dili Sorunu", *Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu*, Giresun, 14-15 Nisan 2014, (Yayına Hazırlayan: Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi), s.87-100.

AVŞAR, Bozkurt Zakir - TUNÇALP, Zafer. S. (1994), *Sürgünde 50. Yıl; Ahıska Türkleri*, TBMM Kültür, Sanat Ve Yayın Kurulu Yayınları No: 73, Ankara.

AYDINGÜN, Ayşe - AYDINGÜN, İsmail (2014), *Ahıska Türkleri: Ulusötesi Bir Topluluk Ulusötesi Aileler*, SFN Yayıncılık, Ankara.

BAYRAKTAR, Rasim (2014), *Eski Sovyetlerde Türk Kimliği*, Berikan Yayınevi, Ankara.

BUNTÜRK, Seyfeddin (2014), "Sovyet Belgeleriyle 1944 Sürgünü", *Uluslararası Ahıskalı Türklerin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu*, Giresun, 14-15 Nisan 2014, (Yayına Hazırlayan: Giresun Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi), s.87-99.

DEMİRAY, Erdiç (2012), "Anavatanlarından Sekiz Ülkeye Dağıtılmış Bir Halk: Ahıska Türkleri", *Electronic Turkish Studies*, 7 (3), s.877-885.

ERKAN, Süleyman. (1996), *Kırım Ve Kafkasya Göçleri:(1878-1908): Tatarlar, Çerkezler, Abhazlar, Gürcüler, Ahıskalılar, Dağıstanlılar, Çeçenler, Diğerleri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

GÜNAY, Nejla (2012), "Osmanlı'nın Son Döneminde Ahıska Türklerinin Anadolu'ya

Göç Ve İskânı”, *Bilig Dergisi*, Sayı 61, s.121-142.

KARPUZ, Emine (2004), “Konya’da Geleneksel Ekmek Yapımı ve Çeşitleri”, *İpek Yolu Konya Kitabı*, (7), s.422-424.

KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin (1992), *Yukarı-Kür ve Çoruk boyları’nda Kıpçaklar: ilk-Kıpçaklar (MÖ VIII.-MS VI. yy.) ve son-Kıpçaklar (1118, 1195) ile Ortodoks-Kıpçak Atabekler Hükûmeti (1267-1578): Ahıska/Çıldır Eyâleti tarihi’nden.* (Vol. 121), Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.

ÖZCAN, Kemal (2007), “Stalin Döneminde Sürgünler”. *Stalin ve Türk Dünyası* içinde, Yayına Hazırlayan: Emine Gürsoy Naskali ve Liaisan Şahin, Kaknüs Yay., İstanbul, s.193-213.

SAYDAM, Abdullah (1997), *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara

SEFEROV, Rehman - AKIŞ, Ayhan (2008), “Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış,” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Dergisi*, 24, s.393-411.

ZEYREK, Yunus (2001), *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*, Pozitif Matbaacılık, Ankara.

TANRIVERDİ, Mustafa (2016), “Ahıska Muhacirlerinin Kendi İfadelerinden Osmanlı Devletine Göçün Sebepleri (1894 Tarihli Rusça Dilekçeler Işığında)”, *Uluslararası Gürcistan’da İslamiyet’in Dünü Bugünü Ve Yarını Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 06-08 Mayıs.

KONYA'DA İSKÂN EDİLEN BALKAN GÖÇMENLERİNİN EĞİTİM SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÇABALARI (1913-1930)

Kerim SARIÇELİK*

ÖZET

Balkan devletleri 19. ve 20. yüzyıllarda homojen bir nüfus yaratmak amacıyla sistemli bir şekilde ülkelerinde bulunan Müslümanları göçe zorladılar. Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu milyonlarca Müslüman, doğdukları büyüdükleri toprakları terk ederek yeni bir hayat kuracakları Anadolu'ya gelmişlerdi. Balkan göçmenlerinin iskân süreci oldukça sancılı olmuştu. Göçmen çocuklarının eğitime katılmaları ve göçmen öğretmenlerin istihdamı sorunları devleti uzun süre meşgul etmişti.

Bu çalışmada 1913-1930 yılları arasında Konya'ya iskân edilen Balkan göçmenlerinin eğitim sorunlarını tespit etmek ve uygulanan çözüm yolları hakkında bilgiler vermek amaçlanmıştır. Konya sancağında göçmenler birkaç merkez dışında küçük gruplar hâlinde iskân edilmişlerdi. Bu nedenle göçmenler için yeni temel eğitim kurumları inşa etmek yerine çocuklar mevcut mekteplere kaydedilmişlerdi. Benzer şekilde sancaktaki orta ve yüksek eğitim kurumları da şartları sağlayan göçmen çocuklarını okullarına kabul etmişlerdi. Şehir merkezinde ayrıca İkinci Leyli İdadisi adında yeni bir orta öğretim

* Doç. Dr. / Necmettin Erbakan Üniversitesi
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi
Tarih Eğitimi Anabilim Dalı,
ksaricelik@erbakan.edu.tr

kurumu açılarak bu çocukların eğitimine tahsis edilmişti. Kimsesiz bakıma muhtaç çocuklar da sanayi mektebi ve öksüz yurdunda barındırılmışlar, eğitimlerini bu kurumlarda sürdürmüşlerdir.

Eğitim-öğretimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi için Balkanlardan Konya'ya göç eden öğretmenlerden de yararlanma yoluna gidilmişti. Bunun yanında göçmenler içinden maarif idaresi tarafından ehliyetname verilmek suretiyle öğretmen olarak atanan kimseler de olmuştu. Ayrıca aileleriyle ülkeye gelmiş göçmen çocuklarından bazıları eğitimlerini tamamlamalarının ardından sancakta öğretmenlik yapmışlardı.

Anahtar Kelimeler: Balkan göçmenleri, Konya, eğitim, öğretmen.

EDUCATIONAL PROBLEMS AND SOLUTION OF BALKAN IMMIGRANTS SETTLED IN KONYA (1913-1930)

ABSTRACT

In the 19th and 20th centuries, Balkan states systematically forced Muslims in their countries to migrate in order to create a homogeneous population. Millions of Muslims, which Turks formed the majority, left their lands which they were born and grown up, had come to Anatolia, where they were going to create a new life. The settlement process of the Balkan immigrants was very painful. The problems of immigrant children participating in the education process and the employment of immigrant teachers occupied the state for a long time.

In this study, it was aimed to determine the educational problems of Balkan immigrants who were settled in Konya between 1913-1930 and to give information about the solutions that were applied. In the province of Konya, migrants were settled in small groups except for a few centers. Therefore, instead of building new primary education institutions for immigrants, children were enrolled in existing schools. Similarly, the secondary and higher education institutions in the province have accepted the immigrant

children who met the requirements to their schools. Also, a new boarding secondary school, which was named "İkinci Leyli İdadisi", was opened in the city center and allocated to the education of these children. The orphans and the children in need of care were housed in the Industrial School and the orphanage and continued their education in these institutions.

In order to carry out the education and training in a healthy way, it was also benefitted from the teachers who have migrated from the Balkans to Konya. In addition, among the immigrants, there were also people appointed as teachers by issuing a certificate by the administration of education. In addition, some of the immigrant children who came to the country with their families served as teachers in the province after completing their education.

Keywords: Balkan immigrants, Konya, education, teacher.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Balkanlardan Anadolu'ya yoğun göçler yaşandı. Hıristiyan Balkan devletleri homojen bir nüfus yaratmak amacıyla sistemli bir şekilde ülkelerinde bulunan Müslümanları göçe zorladılar. Çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu milyonlarca Müslüman, doğdukları büyüdükleri toprakları terk ederek yeni bir hayat kuracakları Anadolu'ya doğru muhacerete başladılar¹. Bu göç dalgaları Osmanlı Devleti'ni, ardından yeni Cumhuriyeti sosyal ve ekonomik bir dizi problemle yüz yüze bırakmıştır. Göçmenlerin yiyecek, giyecek ve barınma gibi

1 Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, İnkılâp Yay., İstanbul 1998, s. 1. Balkanlarda Müslümanlar, çıkan isyanlarda ve savaşlarda kıyıya uğratıldı. Hayatta kalanlar topraklarına el konulmak, geçim vasıtaları ellerinden alınmak ve Hristiyan nüfusa aynı yerlerde yaşamak zorunda bırakıldı. Böylece "öteki" hâline getirilen Müslümanların bir kısmı kendi istekleriyle bir kısmı silah zoruyla bir kısmı da devletlerarasında yapılan ikili anlaşmalarla göçe tabi tutuldular. Seyfi Yıldırım, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", CTAD, Yıl 8, Sayı 16 (Güz 2012), s. 80.

temel ihtiyaçlarının karşılanması, uygun yerlere iskânlarının yapılarak üretici hâle getirilmesi süreci, ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik bunalımlar nedeniyle uzamış, ardı ardına yaşanan göçler problemlerin çözümünü zorlaştırmıştır.

Balkanlardan en şiddetli göçler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Balkan Savaşlarında ve Cumhuriyet Dönemi'nde Balkan devletleriyle yapılan ikili anlaşmalarından hemen sonra gerçekleşmişti². Varını yoğunu terk ettiği yerlerde bırakarak aç, sefil bir şekilde kabileler hâlinde hicret eden göçmenler başta İstanbul olmak üzere şehir merkezlerinde bulunan camilerde, hanlarda, tekkelerde, zaviyelerde, mekteplerde, medreselerde, kamu binalarında ve kira ile tutulan hususi mülklerde bir süre barındırılmışlar, iaşeleri buralarda temin edilme yoluna gidilmişti³. Fakat göçmen kabilelerinin ardının kesilmemesi ve mevcut binaların istiaabını doldurmuş olması nedeniyle bu gruplar Anadolu'da ve Trakya'da uygun bölgelere iskân edilmeye başlanmışlardır. Büyük travmalar yaşayan göçmenlerin normal hayatlarına dönmelerini ve üretici hâle gelmelerini sağlayan iskân süreci hakkında geniş bir literatür bulunmaktadır. Balkan göçmenlerine devletin ve halkın yapmış olduğu yardımlar, iskân bölgeleri, göç ve iskânın hukuki çerçevesi, göçlerin sosyal ve ekonomik sonuçları vb. bir çok konuda eserler meydana getirilmiştir. Oysa bu kaynaklarda göçmen çocuklarının eğitim-öğretimlerine yönelik alınan tedbirler, göçe tabi olan öğretmenlerin mesleki durumları ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiş değildir. Bu çalışmada Balkan Savaşlarından 1930'lu yılların başına değin Konya sancağına yerleştirilen göçmenlerin eğitim sorunlarına yönelik uygulanan politikalar hakkında tespitler yapmak amaçlanmıştır.

2 Bu anlaşmalar için bakınız; İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C. I (1920-1945), TTK Yay., Ankara 2000.

3 Nedim İpek, Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890), TTK Yay., Ankara 1994, s. 62-65; Ahmet Halaçoğlu, Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913), TTK Yay., Ankara 1994, s. 70.

I. GÖÇMENLERİN EĞİTİM SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÇALIŞMALARI

Osmanlı Devleti Balkan Savaşları sırasında bir taraftan düşman güçlere karşı silahlı mücadele ederken diğer taraftan evlerini barklarını terk ederek ülkeye gelen binlerce göçmenin acil sorunlarını çözmeye uğraşmıştı. Göçmenler öncelikle geçici barınma merkezlerine yerleştirilerek temel ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmaktaydı. Bunun için halkın yardımlarına da başvurulmakta, göçmenler için kampanyalar düzenlenerek para, yiyecek ve giyecek maddeleri toplanmaktaydı. Savaşın bütün bu hengâmesi içinde eğitim meselesinin ihmal edilmiş olması ilginçtir. Hükûmet, eğitim çağında bulunan göçmen çocuklarının okullara devamlarının sağlanmasını bir görev olarak görmüş ve bazı tedbirler almaktan geri durmamıştı. Öyle ki 1913 yılında İstanbul'daki resmî ve hususi mekteplere göçmen öğrencilerin parasız olarak kaydedilmeleri sağlandığı gibi bu öğrenciler için burs niteliğinde bütçeden bir miktar para ayrılmıştı. Ayrıca gazetelerin konuyu gündeme getirmeleri neticesinde halk tarafından okula devam eden öğrencilere başta kitap olmak üzere ders araç gereçleri, fes, başörtüsü, havlu, yastık, mendil ve giyecek eşyaları satın alınmıştı⁴. Fakat alınan bu tedbirler göçmenler için geçici çözümler getirmişti. Nitekim İstanbul'daki mevcut okulların kapasiteleri sınırlıydı. Üstelik birçok mektep ve medrese barınmaları için göçmenlere tahsis edilmiş olduğundan kullanılmamaktaydı. Göçmenlerin vilayetlere daimi iskânları sağlanmadan eğitim-öğretim faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine imkân yoktu.

Göçmenlerin Anadolu ve Trakya'da iskân bölgelerine nakledilmesi ve yerleştirilmesi süreciyle birlikte köy ve mahallelerde yerleşim yerlerinin büyüklükleriyle orantılı yeni iptidai mektepler inşa edilmeye başlanmıştır. Esasen 1869 yılında kabul

4 Halaçoğlu, Rumeli'den Türk Göçleri, s. 87-88.

edilen Maarif Nizamnamesi uyarınca temel eğitim kurumlarının her türlü masrafı halka bırakılmış olmasına rağmen göçmen yerleşimlerinin olduğu mahallerde bu masraflar devletçe üstlenilmişti. 1877-1878 Türk-Rus Savaşı'ndan sonra gelen ve iskân edilen göçmenler için uygulama alanına konulan bu kural Balkan Savaşı göçmenleri için de geçerli kabul edilmiş, temel eğitim kurumlarının inşa ve idare masrafları, öğretmen maaşları hazineden ya da vilayet kaynaklarından karşılanmıştır⁵. Öte yandan 1913 yılında yürürlüğe giren bir talimatname ile göçmenler için teşkil edilecek köylerde inşa edilecek mektep binalarının modern kaideler dikkate alınarak yapılması, her mektepte teneffüse müsait bir bahçe bulunması, sınıfların büyüklüklerinde, sıva ve boya işlerinde sıhhi koşullara riayet edilmesi gibi hususlar kabul edilmiştir⁶.

Hükûmet bir taraftan vilayetlerde göçmen yerleştirilen mahallere temel eğitim kurumları açmaya çabalarırken diğer taraftan Rumeli'de bir orta veya yükseköğretim kurumuna devam ederken göç etmek zorunda kalan öğrencilerle ilgili de kararlar almıştır. Bu şekilde İstanbul'a gelmiş bulunan Darülmualimin öğrencileri eğitimlerini tamamlamaları için 1912 yılı sonlarından itibaren yol paraları ve üç aylık harcırahları verilerek Anadolu'daki Darülmualimin mekteplerine gönderilmeye başlanmıştır⁷. Benzer bir karar İstanbul'daki orta öğretim kurumlarının kapasitelerini doldurmaları üzerine idadi, sultani öğrencileri için de alınmıştır. Vilayetlerden göçmen öğrencileri bu tür okullara kabul etmeleri, kimsesiz çocukları da barınmaları ve bir meslek sahibi olmaları için sanayi mekteplerine almaları

5 1877-1878 Türk-Rus Savaşıyla birlikte ülkeye gelerek Konya'ya iskân edilen 6.000 Kafkasya ve Rumeli göçmeni için 10 köyde birer iptidai mektebi inşa edildiği bu mekteplerin öğretmen maaşlarının da hükümetçe maarif tahsisatından karşılanacağı hususu için bakınız; İpek, Anadolu'ya Türk Göçleri, s. 226-227.

6 Halaçoğlu, Rumeli'den Türk Göçleri, s. 109.

7 BOA., MF. İBT. 358/9 (15 Kanun-ı Evvel 1328/28 Aralık 1912), lef. 2.

istenmiştir. Buna rağmen bazı vilayetlerin çeşitli gerekçelerle hükûmetin bu isteklerine kayıtsız kaldıkları anlaşıldığından 1915 yılından itibaren vilayetlerde sanayi mekteplerine %30 oranında göçmen öğrenci alınması, idadi ve sultanilerde de bu öğrenciler için kontenjan ayrılması kararı alınmıştır⁸.

Öte yandan göçmen çocukları için birçok mektebin açılmış olması, mevcut öğretmenlerin yetersiz sayıda bulunmasından dolayı sıkıntılar çeken maarif idarelerini daha da zor durumda bırakmıştı. Neyse ki Rumeli'den gelen göçmenler içerisinde eğitimin çeşitli kademelerinde hizmet veren görevliler bulunmaktaydı. Öğretmenler, mubassırlar ve hademeler işgaller nedeniyle görev yerlerini bırakarak ülkeye gelmişlerdi. Bunların okullarda görevlendirilmeleri sıkıntıları bir ölçüde giderebilirdi⁹. Nitekim Maarif Nezareti 30 Ocak 1913 tarihinde Meclis-i Vükela-dan muhacir öğretmenlerin ihtiyaç duyulan yerlerde görevlendirilmeleriyle ilgili izin istemişti. 4 Şubat 1913 tarihinde de bir gazete ilanıya Rumeli'den hicret eden idadi ve sultani mektepler mubassır ve hademelerinden görev isteyenleri nezarete başvurmaları için haberdar etmişti. Fakat Meclis-i Vükela 19 Mart 1913 tarihinde nezarete gönderdiği yazıda tahsisatın kifayetsizliği nedeniyle öğretmenlerin sadece bir kısmının tayin edilebileceğini bildirmişti¹⁰. Belirtmek gerekir ki göçmen öğretmenler açısından bir göreve atanma durumu, muhacir vasfının ortadan kalkması ve göçmenlere verilen bazı haklardan istifade edememe anlamına gelmekteydi. Nitekim Dâhiliye Nezaretinin 28 Haziran 1914 tarihli bir yazısından anlaşıldığına göre hükûmetten görev ta-

8 Mehmet Kaya, "Balkan Savaşları Sırasında Anadolu'ya Göçler ve Karşılaşılan Sorunlar", History Studies, Volume 5, Issue 6, (November 2013), s. 7.

9 Önceki dönemlerde de bu tür tasarruflar yapılmıştı. 1899 yılında Hüdavendigâr vilayetinde göçmenler için yaptırılmış olan mekteplerde görev yapacak öğretmenlerin muhacirler arasından seçilmesi kararı alınmıştı. Şayet yeterli öğretmen bulunamazsa yine muhacirler içinden usûl-i cedide aşına kimseler arasından belirlenecekti. BOA., MF. MKT 484/24 (23 Kanun-ı Evvel 1315/4 Ocak 1900).

10 Halaçoğlu, Rumeli'den Türk Göçleri, s. 89.

lebinde bulunan memurlar, harp dolayısıyla hicret edenlerden olsalar bile muhacir addedilmeyecekler ve göçmen yardımlarından istifade edemeyeceklerdi¹¹. Ancak 1915 yılından sonra bu kural yumuşatılmaya, muhacir kavramının sınırları genişletilmeye başlandı¹². Balkan Savaşlarıyla hicret edip gelen ve bir göreve atanarak 400 kuruştan aşağı maaş alan memurların göçmen hukukundan faydalanmaları sağlandı. Bu tür memurlara görev yerlerinin bulunduğu mahallerde veya memuriyetlerinin devamına mani olmayacak mesafedeki yerlerde birer hane tahsis edilmesi ve *muhacirin-i adiyeye* usulen verilmekte olan miktarı tecavüz etmemek üzere arazi, bağ ve bahçe verilmesi kararı alındı¹³. Cumhuriyet Döneminde Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti 17 Ocak 1924 tarihinde bir genelge yayınlayarak devlet hazinesinden 800 kuruştan düşük maaş alan memurlar için benzer bir karar almış, 1913 yılından sonra göç edip de iskân işlemi görmemiş olanlara yeni bir hak vermiştir. Vekâlet ayrıca göçmen köylerinin her birinde çeşitli zanaat erbabından ve esnaflardan birer kişi ile birlikte bir okul öğretmeni bulundurulmasına dikkat edilmesini, bunlara çiftçi göçmenlere verilen arazi miktarının yarısı derecesinde arazi ya da ağaç verilmesini yerel iskân memurlarından istemiştir¹⁴.

II. KONYA'DA BALKAN GÖÇMENLERİNİN EĞİTİMİNE YÖNELİK ALINAN TEDBİRLER

Balkan göçmenlerinin iskân edildikleri önemli merkezlerden birisi Konya vilayeti olmuştur. Balkan Savaşları sırasında 24.000 kadar muhacir

vilayete sevk edilmiş¹⁵, bunların bir kısmı yerleştirilirken bir kısmı çeşitli gerekçelerle başka mahallere gitmişlerdi. Bir araştırmaya göre Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve sonradan Yugoslavya olarak adlandırılacak Rumeli topraklarından 1912-1922 yılları arasında gelenlerden 362 haneden oluşan 1.244 göçmen Konya şehri ile yakın çevresine, 544 haneden 1.856 göçmen Akşehir kazasına iskân edilmişti. Böylece Konya sancağına 906 hanede 3.100 Rumeli göçmeni yerleştirilmiş bulunmaktaydı. Balkan devletleriyle yapılan ikili anlaşmalardan sonra ise 1923-1933 yılları arasında 2.819 haneden oluşan 7.895 Rumeli göçmeni Konya merkezi ve yakın çevresine, Akşehir, Akviran, Beyşehir, Bozkır, Cihanbeyli, Çumra, Ilgın, Kadınhanı, Seydişehir ve Karapınar kazalarıyla bu idari birimlere bağlı bazı köylerde iskân edilmiştir¹⁶.

Konya sancağında şehre ve Akşehir merkezine yerleştirilenler dışında göçmenlerin genellikle küçük gruplar hâlinde iskân edildikleri anlaşılıyor. Hâl böyle olunca göçmen çocukları için yeni temel eğitim kurumları inşa etmek yerine onların mevcut okullara kaydedildikleri ve öğrenimlerini buralarda tamamladıkları sanılmaktadır. Nitekim kaynaklarda Konya'da göçmen çocukları için yaptırılmasına karar verilen sadece beş senelik bir iptidai mektebinden bahsedilmektedir¹⁷. Öte yandan Balkan Savaşları nedeniyle yakınlarını kaybederek bakıma muhtaç hâle gelmiş göçmen çocuklarının Konya'da çeşitli eğitim kurumlarında barındırıldıkları görülmektedir. Bu eğitim kurumlarından birisi olan sanayi mektebine savaşın devam ettiği yıllarda İstanbul'dan gönderilen göçmen çocukları kabul edilmeye başlanmıştı. Manastırda amcası Zeki Efendi'nin yanında bulunmaktayken amcası

11 BOA., DH. EUM. LVZ. 22/11 (15 Haziran 1330/28 Haziran 1914).

12 Kaya, "Anadolu'ya Göçler", s. 7.

13 BOA., DH. HMŞ. 27/71 (Teşrin-i Evvel 1332/Ekim-Kasım 1916).

14 Kemal Arı, Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s. 118, 125.

15 Halaçoğlu, Rumeli'den Türk Göçleri, s. 78.

16 Kürşat Kurtulgan, Balkan Muhacirlerinin Konya Vilâyetine İskâmı (1923-1933), Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2010, s. 97, 191.

17 Halaçoğlu, Rumeli'den Türk Göçleri, s. 88.

nın şehit olmasıyla kimsesiz kalan Mehmed Mu- cib¹⁸, babası vefat ettiğinden dolayı eniştesi ile be- raber yaşayan fakat eniştesinin askere alınmasıyla ortada kalan Mehmed Saim okula kayıtları yapılan öğrencilerden bazılarıydı¹⁹. Konya'ya yerleşti- ren göçmenler içerisinde de uygun olan çocuklar okula yerleştirilmeye devam etmişti. Bunun yanın- da 1917 yılında şehirde faaliyete başlayan Öksüz Yurdu kimsesiz birçok göçmen çocuğun bakımını üstlenmişti. Öksüz Yurdu'na ait talebe künye def- terlerinden öğrenildiğine göre kurumda Rumeli göçmeni 35 erkek, 13 kız öğrenci bulunmaktaydı. Künye defterlerinde öğrencilerin doğum yerleri ayrı ayrı kaydedildiğinden onların memleketleri hakkında bilgi edinilebilmektedir. Buna göre er- kek öğrencilerin 10'u Selanik, dördü Ropçoz, dör- dü Ustrumca, üçü Yenice, ikisi Yanya, ikisi Ko- sova, ikisi Kolaşin ve ikisi de Bosna doğumluydu. Ayrıca birer de Alasonya, Siroz, Piriştine, Atina, Drama ve Kavala doğumlu erkek öğrenci vardı. Kız öğrencilerden üçü Yanya, ikisi Selanik, ikisi Piriştine ve ikisi Alasonya'da dünyaya gelmişlerdi. Kız öğrencilerden dördü de Kolaşin, Siroz, Üsküp ve Kosova doğumluydular. Erkek öğrencilerin en küçüğü beş, en büyüğü 12 yaşındayken kız öğren- cilerin en küçüğü sekiz, en büyüğü 16 yaşınday- dı²⁰. Sanayi mektebi ve öksüz yurdunda çocuklar güvenli bir ortamda barındırıldıkları gibi eğitimle- rini bu kurumların çatısı altında alıyorlardı. Aynı- ca okullarda sanayi ve zanaata dair pratik bilgiler ediniyorlardı. Sanayi mektebinde Demircilik, Tes- viyecilik ve Marangozluk bölümleri bulunmaktay- dı. 1915 yılında ordunun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Kunduracılık, Terzilik, Çorapçılık ve Fa- nilacılık şubeleri de açılmıştı. Konya Öksüz Yur- du'nda ise kundurahane, terzihane, kuyumculuk,

18 BOA., DH. İD. 26-2/24 (23 Nisan 1329/6 Mayıs 1913).

19 BOA., DH. İD. 26-2/26 (27 Nisan 1329/10 Mayıs 1913).

20 Konya Maarif Müdürlüğü Arşivi (KMA), Konya Öksüz Yurdu Talebe Künye Defteri, Def. No: 57; KMA, Konya Öksüz Yurdu İnas Kısmı Talebe Künye Defteri, Def. No: 58.

kolahane, bıçakçılık ve dökümhane şubeleri vardı. Sanat şubelerinde kız öğrenciler günlük hayatların- da kendilerine yardımcı olacak atölyelere devam etmekteydiler. Burada yün taramayı, eğirmeyi, bu- luz imalini, destgâhlarda bez dokumayı ve terzilik mesleğiyle ilgili temel bilgileri öğrenmişlerdir²¹.

Konya'da bulunan orta ve yükseköğrenim dere- cesindeki okullar da belirli şartları sağlayan Rumeli göçmeni gençleri kurumlarına kabul etmişti. Üsküp Darümuallimini son sınıf öğrencileri Ömer Faruk ve Ethem Ruhi efendilerle, Manastır Darümualli- mini son sınıf talebelerinden Süleyman Sabit, Raif ve Hüseyin efendiler ile ikinci sınıf talebesi Muhar- rem Efendi Konya Darümualliminine kaydedilerek eğitim-öğretimlerini burada devam ettirmişlerdi²². Benzer şekilde Selanik Hukuk Mektebi'nde okur- ken istila nedeniyle hicret etmek zorunda kalan Ali Nihat Efendi'nin kaydı Konya Hukuk Mektebine yapılmış, bu kişi okuldan mezun olarak meslek ha- yatına atılmıştı²³. Bu tür öğrenci kabullerinin yanın- da Konya'da göçmen çocukları için yatılı bir idadi mektebinin açıldığı da görülmektedir. Konya İkinci Leyli İdadisi adını taşıyan bu eğitim kurumu Baba- lık Gazetesinden öğrenildiğine göre kira ile tutulan bir binada 29 Nisan 1913 tarihi itibarıyla eğitim-ög- retime başlamış bulunmaktaydı²⁴. Anlaşıldığı kada- rıyla bu okulda Balkan Savaşları nedeniyle hicret ederek gelen öğretmenler öncelikli olarak istihdam edilmekteydi. Nitekim Maarif Nezareti, Lofça İda- disisi Türkçe muallimiyken göç ederek ülkeye gelmiş bulunan Ahmed Rasim Efendi'yi okulun Kuran-ı Kerim, Türkçe ve Malumat-ı Medeniye öğretmenli- ğine tercihen tayin etmiştir²⁵.

21 Kerim Sarçelik, Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869- 1919), Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya 2010, s. 213, 222.

22 BOA., MF. İBT. 358/9 (22 Kanun-ı Evvel 1328/4 Ocak 1913), lef. 3,4.

23 BOA., MF. MKT. 1200/37 (7 Ağustos 1330/20 Ağustos 1914).

24 Halaçoğlu, Rumeli'den Türk Göçleri, s. 89.

25 BOA., MF. MKT. 1186/95 (Mayıs 1329/ Mayıs-Haziran 1913).

III. KONYA'DA ÖĞRETMEN OLARAK İSDİHDAM EDİLEN BALKAN GÖÇMENLERİ

Osmanlılarda eğitim modernleşmesine bağlı olarak İstanbul'da bir Darümuallimin-i Aliye Mektebi açılmış, birçok vilayet merkezinde de Darümuallimin-i İptidailer meydana getirilmişti. Darümuallimin-i Aliye Mektebi ülkedeki orta ve yüksek derecedeki okullara öğretmen yetiştiren bir eğitim kurumuydu. Bu okulun mezunları Maarif Nezareti tarafından ülkenin ihtiyaç duyulan mahallerine gönderilirdi. Ülkenin hemen hemen her noktasında öğretmen açığı bulunduğundan öğretmen adayları istedikleri bir bölgeye tayin edilebiliyorlardı. Temel eğitim-öğretim kurumlarında ise vilayet darümualliminlerinden mezun olanlar öğretmenlik yapardı. Vilayetlerde darümuallimin mezunları kendi yörelerinde istihdam edilmekte ancak öğretmen açığı hiçbir zaman kapatılamamaktaydı. Mevcut öğretmen okullarından ülkenin ihtiyaç duyduğu sayıda öğretmenin temin edilebilmesi imkânsızdı. Hâl böyle olunca maarif idareleri belirli bir eğitim almış kimselere imtihanla öğretmenlik ehliyetnamesi vererek okullarda görevlendirme yoluna gitmişlerdi. İşte eğitim sistemi bu durumdayken Balkan toprakları bir bir elden çıkmakta, Rumeli'deki okullarda görev yapan öğretmenler de ülkeye hicret etmekteydi. Rumeli göçmeni öğretmenlerden bir kısmı 1912-1930 yılları arasında Konya sancağında görevlendirilmişlerdi. Bunun yanında göçmenler içinden maarif idaresi tarafından ehliyetname verilerek suretiyle öğretmen olarak atanan kimseler de olmuştu. Ayrıca aileleriyle ülkeye gelmiş göçmen çocuklarından bazıları eğitimlerini tamamlamalarının ardından sancakta öğretmenlik yapmışlardı. Konya Maarif Müdürlüğü'nden kalan defterlerde bu öğretmenlerle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Müdürlüğe ait yaklaşık 100 defter taranarak bu vasıfları taşıyan öğretmenler tespit edilmiş ve aşağıya çıkarılmıştır.

Adil Efendi: Selanik 1873 yılı doğumludur. İbrahim Efendi'nin oğludur. Selanik Darümu-

allimini mezunudur. Rumeli'de çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra ülkeye hicret etmiş ve mesleğini devam ettirmiştir. Sicil defterinde 1 Eylül 1921 tarihinde Karaman Afgan karyesi öğretmeni olarak görülmektedir²⁶. Daha sonra Ereğli kazası Mecidiye Mahallesi mektebinde öğretmenlik yapmıştır²⁷.

Ahmet Hilmi (Erdim); Strumca'da 1894 yılında doğdu. İstanbul Darümuallimin-i Âliye Mektebi riyaziye şubesinden mezun oldu. 1921 yılında Konya Sultani Mektebi'ne tayin oldu. 1923 yılında İzmir Sultanisi'ne müdür muavini olarak atandı. Bu okulda müdürlükte yaptı. Mehmet İzzet Bey ile birlikte Hendese kitapları ve Fen dergisi yayınlamıştır²⁸.

Ali Kemal Efendi: Preveze 1893 yılı doğumludur. Ömer Fevzi Efendi'nin oğludur. İlk eğitimi ni Preveze'de yapmış, 1911 yılında beş yıllık idadi mektebinden mezun olmuştur. İlk görev yeri olan Ereğli'de 1919-1923 yılları arasında Divle karyesi mektebi muallimliğinde bulunmuştur. 1923-1927 yılları arasında Kırış-ı Kebir Mektebi'nde görev yapmıştır²⁹.

Ali Rıza Bey: 1877 yılında Rusçuk'ta doğdu. Darümuallimin-i Âliye Mektebi'nden 1898 yılında mezun oldu. 1914-1920 yılları arasında Konya Sultani Mektebi'nde müdürlük yaptı. Daha sonra Antalya bölgesi maarif emniyeti ve Erenköy Lisesi coğrafya öğretmenliğinde bulunmuştur³⁰.

Cafer Sadık Efendi: Silistre 1884 yılı doğumludur. Mehmet Ağa'nın oğludur. Selanik Darümuallimin Mektebi'nden 1907 yılında mezun olmuştur.

26 KMA, Karaman Kazası İlk Mektep Muallim ve Muallimeleri Kayıt Defteri, Def. No: 16, s. 17.

27 KMA, Ereğli Kazası Sicil Defteri, Def. No: 27, s. 5.

28 Hüseyin Köroğlu, Konya Lisesi Tarihi, Konya 1989, s. 55, 108.

29 KMA, Ereğli Kazası Sicil Defteri, s. 13; KMA, Ereğli Kazası Muallimlerine Ait Kayıt Defteri, Def. No: 19, s. 26.

30 Köroğlu, Konya Lisesi, s. 26.

Rumeli’de çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra hicret ederek ülkeye gelmiştir. Sicil defterinden öğrenildiğine göre 1925 yılında Cihanbeyli İnevi nahiyesi ilk erkek mektebine tayin edilmiştir³¹.

Edibe Hanım; Haşmet Efendi’nin kızıdır. 1896 yılı Selanik doğumludur. Selanik Yedigâr-ı Terakki Mektebi mezunudur. Konya İttihat ve Terakki Mektebi’nde 14 Ekim 1914 tarihinde 350 kuruş maaşla göreve başlamıştır. Okulda Coğrafya, Tarih, Musahibat, İlm-i İnşa, Musiki ve El İşleri derslerine girmiştir³².

Emin Doğan Efendi: Köstence 1900 yılı doğumludur. Ailesiyle ülkeye geldikten sonra Karahisar Darümuallimin Mektebi’nde eğitim almıştır. 1 Mart 1922 tarihinde Karaman Mithat Paşa mektebinde göreve başlamıştır³³.

Faruk Efendi: 1892 yılı Üsküp doğumludur. Niyazi Efendi’nin oğludur. Halkalı Ziraat mektebi mezunudur. Bandırma İdadisi Ulum-ı Tabiiye öğretmenliğinde bulundu. 4 Temmuz 1921 tarihinde Karaman İdadisine tayin edildi. Burada ziraat, ulum-ı tabiye derslerine girdi. Okulun müdür yardımcılığı da yapmıştır³⁴.

Halil Hilmi Efendi: 1882 yılı Tatarpazarı doğumludur. Mehmed Efendi’nin oğludur. İlk tahsilini Tatarpazarı’nda yapmış, 1900 yılında Edirne İdadisinden, 1906 yılında Selanik Darümuallim Mektebi’nden mezun olmuştur. Kavala İdadisi iptidai kısmında 6 yıl öğretmenlik yaptıktan sonra Balkan Savaşları nedeniyle göç ederek Anadolu’ya gelmiş, Kayseri merkez terakki mektebinde 23 Kasım 1914 tarihinde göreve başlamıştır. Bu okulda 4

yıl üç ay hizmet vermiştir. Karaman’da 1918-1927 yılları arasında sırasıyla İbrala nahiyesinin çeşitli okullarında, Karaman İdadisi iptidai kısmında, Menbaü’l İrfan Mektebi’nde, Afgan karyesinde ve Hadim’in Çetmi karyesinde öğretmenlik yapmış 1928 yılında Ereğli’nin Berendi karyesi öğretmenliğine atanmıştır³⁵.

Hasan Rıza Efendi: Kosova 1869 yılı doğumludur. Murat Ağa’nın oğludur. Üsküp Darümualliminin Mektebi’nden 1903 yılında mezun oldu. Ereğli’de Tatlıkuyu ve Mithat Paşa mekteplerinde öğretmenlik yaptı. 23 Ocak 1926 tarihinde Akhüyük karyesi öğretmenliğine tayin edilmiştir³⁶.

Hıfzı Efendi: 1890 yılı Cuma-yı Bâlâ doğumludur. Mahmud Efendi’nin oğludur. Siroz Darümuallimin Mektebi’nden 1912 yılında mezun oldu. Ülkeye hicret ettikten sonra Afyon Karahisar’da bir süre öğretmenlik yaptı. 1926 yılında Akşehir Alemdar Mustafa Paşa mektebinde başöğretmenliğe atandı. Ayrıca Kadınhanı Darülrifan mektebi öğretmenliğinde bulunmuştur³⁷.

Hilmi Efendi: 1869 yılı Serfice doğumludur. Recep Efendi’nin oğludur. Serfice’de iptidai ve rüştiye eğitiminden sonra Hacı Çelebi Ağa Medresesi’ne devam etmiştir. Manastır’da darümuallimin mektebinde imtihan vererek ehliyetname almıştır. 1 Eylül 1901 tarihinde Serfice iptidai mektebinde öğretmenliğe başlamıştır. Serfice’de yaklaşık 23 yıl öğretmenlik yaptıktan sonra 1 Mart 1924 tarihinde mübadele ile gelerek Konya’ya yerleştirilmiştir. Konya’da Tat karyesi öğretmenliği yapmıştır³⁸.

31 KMA, Saidili Kazasının 1341 Senesi Martundan İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, Def. No: 7, s. 15.

32 KMA., İttihat ve Terakki Mekteplerinin Karar ve Muallim Sicil Defteri, Def. No: 52, s. 24-26.

33 KMA, Karaman Kazası İlk Mektep Muallim ve Muallimleri Kayıt Defteri, s. 6.

34 KMA, Akşehir ve Karaman Kazaları İdadi Mekteplerine Ait Kayıt Defteri, Def. No: 35, s. 17.

35 KMA, Ereğli Kazası Muallimlerine Ait Kayıt Defteri, s. 20.

36 KMA, Ereğli Kazasının 1341 Senesi Martundan İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, Def. No: 17, s. 4, 11.

37 KMA, Saidili Kazasının 1341 Senesi Martundan İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, s. 1.

38 KMA, Konya Merkezin Mülhakatuna Ait Muallim Kayıt Defteridir, Def. No: 23, s. 7.

Hüseyin Avni Efendi: Kesriye’de 1900 yılında doğmuştur. 1925 yılında ehliyetname olarak öğretmenlik mesleğine başlamış, Ereğli’de Kızılca, Serviler ve Deli Pınar mekteplerinde görev yapmıştır³⁹.

Hüseyin Efendi: Selanik 1901 yılı doğumludur. Eyüp Bey’in oğludur. Konya Darülmualimininden 1920 yılında mezun oldu. Gürün’de numune mektebinde öğretmenlik yaptı. 26 Eylül 1922 tarihinde Karaman İdadisi iptidai kısmı başöğretmenliğine atanmıştır⁴⁰.

Hüseyin Hilmi Bey: Silistre 1896 yılı doğumludur. Mehmed Ağa’nın oğludur. Konya Lisesi 10. sınıftan tasdikname almıştır. 1914 yılında muallim ehliyetnamesi olarak göreve başlamıştır⁴¹. Seydişehir Bekran ve Çalmanda karyelerinde öğretmenlik yapmış ve 23 Mayıs 1925 tarihinde Seydişehir merkez Rehber-i Meşrutiyet Mektebi’ne tayin edilmiştir. Hüseyin Hilmi Bey, 1 Haziran 1927 tarihinde yeniden ataması yapılarak Seydişehir merkez ilk erkek mektebi öğretmenliğine başlamıştır⁴².

Hüseyin Hüsnü Efendi: 1892 yılı Cuma-yı Bâlâ doğumludur. Mustafa Efendi’nin oğludur. İlk tahsilini Cuma-yı Bâlâ’da yapmış, Siroz ve Selanik darülmualiminlerinde eğitim görmüş, Balkan Savaşları nedeniyle geldiği Konya’da eğitimini tamamlayarak 1913 yılında Konya Darülmualimininden mezun olmuştur. 1914 yılında İnevi nahiyesi mektebinde göreve başlamış ardından Saidili merkez mektebi muallimliğinde bulunmuştur. 1916-1927 yılları arasında Obruk karyesinde öğ-

retmenlik yapmıştır. 1 Eylül 1927 tarihine Çumra Karasenir Mektebi’ne tayin edilmiştir⁴³.

İbrahim Ethem Efendi: Tikveş 1889 yılı doğumludur. Hoca Süleyman Efendi’nin oğludur. İlköğrenimini Tikveş’te yapmış, ardından idadi mektebinden mezun olmuştur. Balkan Savaşları nedeniyle hicret etmiş ve öğretmenlik mesleğine başlamıştır. Karaman Kızıllar karyesinde öğretmenlik yapmış, 6 Nisan 1922 tarihinde Pirlegonda mektebi öğretmenliğine tayin edilmiştir. Öğretmenlik görevine bir müddet Cihanbeyli İnevi nahiyesi Kozanlı karyesi ilk erkek mektebinde devam eden İbrahim Ethem Efendi daha sonra Karaman Yukarı Hadim’de ve Ereğli Ağızboğaz mektebinde hizmet vermiştir⁴⁴.

İsmail Fethi Efendi: Kosova 1887 yılı doğumludur. Sinan Efendi’nin oğludur. Selanik Darülmualimininden 1913 yılında mezun olmuştur. Balkan Savaşlarından sonra ülkeye gelmiş ve çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Sicil defterinde öğrenildiğine göre 12 Nisan 1923 tarihinde Karaman Kızıl Yaka karyesi mektebi öğretmeni olarak görev yapmaktadır⁴⁵.

İsmail Hakkı Bey; 1893 yılı Silistre doğumludur. İdris Efendi’nin oğludur. Sanayi-i Nefise Mektebi mezunudur. Eskişehir Darülmualimininde öğretmenlik yapmıştır. Konya Darülmualimin Mektebi’ne 1 Ekim 1922 tarihinde 800 kuruş maaşla Resim öğretmeni tayin edilmiştir. Okulun ihtiyacına binaen Terbiye-i Bedeniye ve El İşleri derslerine de girmiştir⁴⁶.

43 KMA, Çumra Kazası Muallimlerine Ait Kayıt Defteri, Def. No: 3, s. 31.

44 KMA, Saidili Kazasının 1341 Senesi Martundan İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, s. 15; KMA, Karaman Kazası İlk Mektep Muallim ve Muallimleri Kayıt Defteri, s. 15; KMA, Ereğli Kazasının 1341 Senesi Martundan İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, s. 17; KMA, Ereğli Kazası Muallimlerine Ait Kayıt Defteri, s. 33.

45 KMA, Karaman Kazası İlk Mektep Muallim ve Muallimleri Kayıt Defteri, s. 20.

46 KMA, Heyet-i Talimiyeye Mahsus Sicil-i Umumi Defteri, s. 3-8.

39 KMA, Ereğli Kazasının 1341 Senesi Martundan İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, s. 5, 10.

40 KMA, Karaman Kazası İlk Mektep Muallim ve Muallimleri Kayıt Defteri, s. 1.

41 KMA, Seydişehir Muallimlerine Ait Fiş Defteridir, Def. No: 20, s. 4.

42 KMA, Seydişehir Kazasının 1341 Senesi Martundan İtibaren İlk Mektep Muallimlerinin Kaydına Mahsus Defterdir, Def. No: 11, s. 1, 6, 10.

İsmet Fuat Hanım: Selanik 1902 yılı doğumludur. Ali Nevres Bey'in kızıdır. Ereğli merkezde kız mektebinde öğretmenlik yapmıştır. 12 Ekim 1926 tarihinde Ilgın merkez ilk kız mektebine tayin edilmiş 1927 yılına kadar burada öğretmenlik yapmıştır⁴⁷.

Mehmed Efendi: 1876 yılında Kosova'nın Köprülü kazasında doğdu. Özel eğitim aldı. 1907 yılında Maarif Nezareti'nden ehliyetname alarak öğretmenliğe başladı. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra Karaman'da Menbaü'l İrfan Mektebi'nde başöğretmenlik ve Karaman İdadisinde yazı öğretmenliği yapmıştır⁴⁸.

Mehmet İzzet Efendi; 1874 yılı Varna doğumludur. İstanbul Darülmualimin-i Âli Mektebi mezunudur. Konya Sultani Mektebi'nde 1915-1920 yılları arasında görev yapmıştır⁴⁹.

Mehmed Lütfi Efendi: Tikveş 1876 yılı doğumludur. Hacı Dursun Efendi'nin oğludur. İstanbul Darülmualimin Mektebi rüştiye kısmından 1905 yılında mezun oldu. Ülkede çeşitli bölgelerde öğretmenlik yaptıktan sonra Saidiili kazası Yeniceoba karyesi öğretmenliğinde bulunmuş ve 5 Ekim 1922 tarihinde Ilgın Selimiye Mektebi'ne tayin edilmiştir⁵⁰.

Mehmed Tevfik Efendi: 1888 yılı Selanik doğumludur. Ahmed Tevfik Bey'in oğludur. Mühendishane-i Berri Hümayun'dan 1909 yılında mezun oldu. Uzun süre askerlik mesleğini yaptıktan sonra, 4 Haziran 1923 tarihinde Karaman İdadisi riyaziye öğretmenliğine atanmıştır⁵¹.

Mehmed Ziyaeddin Efendi: Dedeğaç 1910 yılı doğumludur. Abdurrahman Hulusi Efendi'nin oğludur. Maarif Encümeninin kararıyla 15 Kasım 1928 tarihinde Seydişehir Akçalar Karyesinde öğretmenliğe başlamıştır⁵².

Melik Efendi; 1899 yılı Selanik doğumludur. Arif Efendi'nin oğludur. Konya Darülmualimini mezunudur. 1 Mart 1919 tarihinde Tatbikat Mektebi'nde 800 kuruş maaşla göreve başlamış 18 Eylül 1922 tarihine kadar bu kurumda öğretmenlik yapmıştır⁵³.

Mümin Efendi: Kesriye 1882 yılı doğumludur. Manastır Darülmualiminine devam etmiş ve 1912 yılında öğretmenlik ehliyetnamesi almıştır. 4 Eylül 1925 tarihinde Ereğli Yeniköy karyesi ilk erkek mektebinde öğretmenliğe başlamıştır. 1927 yılına kadar aynı okulda hizmet vermiştir⁵⁴.

Namık Edip Efendi: Alasonya 1905 yılı doğumludur. Mehmed Niyazi Bey'in oğludur. Selanik Feyziye İdadisinden 1913 yılında mezun oldu. Sicil defterinde 21 Mart 1923 tarihinde Karaman Manyan karyesi öğretmeni olarak görülmektedir. Kadınhanı Sarayönü ilk mektebinde öğretmenlik yaptı. 15 Nisan 1926 tarihinde istifa etmiştir⁵⁵.

Nefise Hanım: 1892 yılı Karaferiye doğumludur. Hasan Efendi'nin kızıdır. Ailesiyle hicret ettikten sonra Adapazarı'na yerleşmişler ve orada inas rüştiyesinde eğitim almıştır. 10 Ocak 1925 tarihinde Konya merkez ana mektebine öğretmen olarak atanmış, 1928 yılına kadar çeşitli anaokullarında öğretmenlik yaptıktan sonra 24 Nisan 1928 tarihinde Ilgın merkez ilk mektebine tayin edilmiştir⁵⁶.

47 KMA, Ilgın Kazasının 1341 Senesi Martından İtibaren İlk Mekteplerin Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, Def. No: 6, s. 3.

48 KMA, Akşehir ve Karaman Kazaları İdadi Mekteplerine Ait Kayıt Defteri, s. 19.

49 Selçuk Es, "İzzet Bey", Büyük Konya Ansiklopedisi (Bu eser Selçuk Es'in daktilo notları şeklinde Koyunoğlu Müzesinde bulunmaktadır)..

50 KMA, Ilgın Kazası İlk Mektepleri Muallim ve Muallimelerinin Kayıtlarına Mahsus Sicil Defteri, Def. No: 10, s. 1.

51 KMA, Akşehir ve Karaman Kazaları İdadi Mekteplerine Ait Kayıt Defteri, s. 16.

52 KMA, Seydişehir Muallimlerine Ait Fiş Defteridir, s. 33.

53 KMA, Heyet-i Talimiyeye Mahsus Sicil-i Umumi Defteri, s. 10.

54 KMA, Ereğli Kazasının 1341 Senesi Martından İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, s. 15

55 KMA, Saidili Kazasının 1341 Senesi Martından İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, s. 8; KMA, Karaman Kazası İlk Mektep Muallim ve Muallimeleri Kayıt Defteri, s. 20

56 KMA, Ilgın Kazası Muallimlerine Ait Fiş Defteridir, Def. No: 1, s. 6.

Osman Doğan Bey; 1893 yılında Romanya Kili’de doğdu. Doğan Halis Efendi’nin oğludur. 1915 yılında askere alınmış, askerlik görevinden sonra 1924 yılında Ilgın Sarayönü karyesi mektebinde başöğretmenlik yapmıştır⁵⁷.

Osman Nuri Efendi; 1892 yılı doğumludur. Selanik Darümuallimin İptidaisi mezunudur. Elina Tatbikat Mektebi’nde çalıştı. Konya Darümuallimini Tatbikat Mektebi’ne 8 Kasım 1914 tarihinde 450 kuruş maaşla atanmıştır⁵⁸.

Ramiz Efendi; Kosova 1909 yılı doğumludur. Nuri Efendi’nin oğludur. Konya Akif Paşa Mektebi’nde okumuş, Konya Ziraat mektebinden 1928 yılında mezun olmuştur. Seydişehir Çalmanda karyesi öğretmenliğinde bulunmuştur⁵⁹.

Rasim Haşmet Bey; 1886 Selanik doğumludur. Yedigâr-ı Terakki Mektebi’nde çalıştı. Konya Sultani Mektebi’nde 1913-1917 yılları arasında görev yaptı. Gelenbevi Sultanisi’ne tayin edildi⁶⁰.

Rasime Hanım; Haşmet Efendi’nin kızıdır. Selanik 1897 yılı doğumludur. Selanik Yedigâr-ı Terakki Mektebi mezunudur. Konya İttihat ve Terakki Mektebi’nde 14 Ekim 1914 tarihinde 400 kuruş maaşla göreve başlamış okulun. Kıraat, Kitabet ve İnşa derslerine girmiştir⁶¹.

Saim Bey; Selanik 1908 yılı doğumludur. Selahaddin Bey’in oğludur. 1929 yılından itibaren Beyşehir İçerişehir Mektebi öğretmenliğinde bulunmuştur⁶².

57 KMA, Saidili Kazası Muallimlerine Ait Fiş Defteridir, Def. No: 2, s. 12.

58 KMA, Konya Merkez Sancak ve Kazalarına Ait Sicil Defteri (2), Def. No: 71, s. 20.

59 KMA, Seydişehir Muallimlerine Ait Fiş Defteridir, s. 28.

60 Köroğlu, Konya Lisesi, s. 49, 101.

61 KMA, İttihat ve Terakki Mekteplerinin Karar ve Muallim Sicil Defteri, s. 24-26

62 KMA, Beyşehir Merkez ve Kura Muallimleri Sicil Defteri (1927-1928’den itibaren), Def. No: 22, s. 6.

Salih Şevket Bey; 1889 yılı Üsküp doğumludur. Üsküp İdadi Mektebi mezunudur. Ailesiyle hicret ederek ülkeye gelmiş ve ilk olarak Yozgat İdadi Mektebi’nde öğretmenlik yapmıştır. 1917-1920 yılları arasında Konya Sultani Mektebi’nde tabii bilimler derslerine girdi. Daha sonra Bursa Sultani Mektebi’ne tayin edilmiştir⁶³.

Süleyman Sırrı Bey; 1888 yılı Manastır doğumludur. Darülfünun Tabii İlimler şubesinden mezun oldu. Konya Sultani Mektebi’nde 1915-1920 yılları arasında çalışmıştır⁶⁴.

Şefika Hanım; Yanya 1900 yılı doğumludur. Süleyman Efendi’nin kızıdır. Konya Darümuallimat Mektebi’nden 1923 yılında mezun olmuştur. Akşehir Alemdar Mustafa Paşa Mektebi’nde öğretmenlik yapmıştır. 22 Mayıs 1925 tarihinde Kadınhanı merkez Fevzi Paşa İlk Kız Mektebine tayin edilmiştir⁶⁵.

Şevket Efendi; Ustrumca 1891 yılı doğumludur. Mehmed Tevfik Efendi’nin oğludur. Selanik Darümuallimininden 1911 yılında mezun olmuştur. Beyşehir merkez mektebinde öğretmenlik yapmış, 11 Mart 1923 tarihinde Seydişehir merkez ilk erkek mektebi başöğretmenliğine tayin edilmiştir⁶⁶.

Şevki (Tortos); 1892 yılı Üsküp doğumludur. **İlk öğrenimini** “Mekteb-i Edeb” isimli özel okulda yaptı. Orta öğrenimini Üsküp İdadisinde tamamladıktan sonra İstanbul’a geldi. Darülfünun Riyaziye Şubesi’nden 1915 yılında mezun oldu. Ankara Darümuallimini Matematik öğretmenliğine tayin olunarak memuriyet hayatına atıldı. 18 Ekim 1920 tarihinde Konya Sultanisi Matematik öğretmenliğine tayin edildi. 1952 senesine kadar burada gö-

63 Es, “Salih Şevket”, Büyük Konya Ansiklopedisi.

64 Es, “Süleyman Sırrı”, Büyük Konya Ansiklopedisi.

65 KMA, Saidili Kazasının 1341 Senesi Martından İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, s. 5.

66 KMA, Seydişehir İlk Mektep Muallim ve Muallimelerinin Kayıtlarına Mahsus Defterdir, Def. No: 12, s. 1.

rev yaptı. Konya Darümuallimin ve Darümuallimati'nda Matematik derslerine girdi. 1952 yılında emekliye ayrıldı. Konya'ya yerleşti. 1964 yılı baharında Konya'da vefat etmiştir⁶⁷.

Yusuf Efendi; 1898 yılı Şumnu doğumludur. Ahmed Efendi'nin oğludur. Konya Darümuallimini mezunudur. Konya Darümuallimini Tatbikat Mektebi'nde 1 Mart 1919 tarihinde 800 kuruş maaşla göreve başlamıştır. 1923 yılında 1.200 kuruş maaşla okulun başöğretmeni olmuştur⁶⁸.

SONUÇ

Balkan devletlerinin uyguladıkları ayrımcı politikalar nedeniyle çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu milyonlarca Müslüman hicret ederek Anadolu ve Trakya'ya gelmiştir. Devlet bu göçmenlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve iskânlarının yapılması yanında eğitim sorunlarını da çözmeye çalışmıştır. Göçmen çocuklarının mevcut okullara kayıtlarını sağlamak ve yoğun olarak iskân yapılan bölgelerde yeni eğitim kurumları açmak suretiyle çocukların eğitimlerini sürdürmelerine olanak sağlanmıştır. Ayrıca mali gücün elverdiği ölçüde göçmen öğretmenler eğitim kurumlarında istihdam edilmeye başlanmıştır.

Konya sancağına 1913-1933 yılları arasında 2.819 hanede toplam 10.995 Rumeli göçmeni iskân edilmiştir. Belirli merkezler dışında küçük gruplar hâlinde iskân edilen göçmenlerin çocukları mevcut okullara kabul edilmişlerdir. Özellikle şehirde bulunan sanayi mektebi ve öksüz yurdu kimsesiz, bakıma muhtaç göçmen çocuklarının barındıkları ve bir meslek sahibi oldukları eğitim kurumları olmuştur. Şehirde göçmen çocukları için açılan yatılı bir okul olan İkinci Leyli İdadi, yetenekli öğrencilerin eğitimlerini sürdürmelerine fırsat vermiştir.

Konya merkez ve kazalarında 1913-1930 yılları arasında toplam 41 göçmen öğretmenin görev yaptığı

tespit edilmiştir. Bu öğretmenlerden önemli bir kısmı Balkan Savaşlarından önce Rumeli'de görev yaparlarken hicret ederek gelenlerdir. Göçmenler arasından belirli bir eğitim almış bazı kimseler de maarif idarelerinin tensibi ile öğretmen olarak görevlendirilmiştir. Rumeli'den aileleriyle göç ederek gelen ve iskân edilen bazı göçmen çocuklarının eğitimlerini devam ettirerek öğretmen oldukları ve Konya'da çeşitli okullarda görev yaptıkları görülmüştür.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

I. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Levazım Şubesi (DH. EUM. LVZ): 22/11.

Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği Odası (DH. HMŞ): 27/71.

Dâhiliye Nezareti İdari Kısım (DH. İD): 26-2/24; 26-2/26.

Maarif Nezareti İbtidai Dosyaları (MF. İBT): 358/9.

Maarif Nezareti Mektubi Kalemli Dosyaları (MF. MKT): 484/24; 1186/95; 1200/37.

II. Konya Maarif Müdürlüğü Arşivi

Akşehir ve Karaman Kazaları İdadi Mekteplerine Ait Kayıt Defteri, Def. No: 35.

Beyşehir Merkez ve Kura Muallimleri Sicil Defteri (1927-1928'den itibaren), Def. No: 22.

Çumra Kazası Muallimlerine Ait Kayıt Defteri, Def. No: 3.

Ereğli Kazasının 1341 Senesi Martından İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, Def. No: 17.

Ereğli Kazası Muallimlerine Ait Kayıt Defteri, Def. No: 19.

67 Es, "Şevki Tordoş", Büyük Konya Ansiklopedisi.

68 KMA, Heyet-i Talimiyeye Mahsus Sicil-i Umumi Defteri, s. 10.

Ereğli Kazası Sicil Defteri, Def. No: 27.

Heyet-i Talimiyeye Mahsus Sicil-i Umumi Defteri.

Ilgın Kazası İlk Mektepleri Muallim ve Muallimelerinin Kayıtlarına Mahsus Sicil Defteri, Def. No: 10.

Ilgın Kazası Muallimlerine Ait Fiş Defteridir, Def. No: 1.

Ilgın Kazasının 1341 Senesi Martından İtibaren İlk Mekteplerin Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, Def. No: 6.

İttihad ve Terakki Mekteplerinin Karar ve Muallim Sicil Defteri, Def. No: 52.

Karaman Kazası İlk Mektep Muallim ve Muallimleri Kayıt Defteri, Def. No: 16.

Konya Merkez Mülhakatına Ait Muallim Kayıt Defteridir, Def. No: 23.

Konya Merkez Sancak ve Kazalarına Ait Sicil Defteri (2), Def. No: 71

Konya Öksüz Yurdu İnas Kısmı Talebe Künye Defteri, Def. No: 58.

Konya Öksüz Yurdu Talebe Künye Defteri, Def. No: 57.

Saidili Kazası Muallimlerine Ait Fiş Defteridir, Def. No: 2.

Saidili Kazasının 1341 Senesi Martından İtibaren İlk Mektep Muallimleri Kaydına Mahsus Defterdir, Def. No: 7.

Seydişehir İlk Mektep Muallim ve Muallimelerinin Kayıtlarına Mahsus Defterdir, Def. No: 12.

Seydişehir Kazasının 1341 Senesi Martından İtibaren İlk Mektep Muallimlerinin Kaydına Mahsus Defterdir, Def. No: 11.

Seydişehir Muallimlerine Ait Fiş Defteridir, Def. No: 20.

Kitap ve Makaleler

ARI, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zo-*

runlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.

HALAÇOĞLU, Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, TTK Yay., Ankara 1994.

İPEK, Nedim, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)*, TTK Yay., Ankara 1994.

KAYA, Mehmet, "Balkan Savaşları Sırasında Anadolu'ya Göçler ve Karşılaşılan Sorunlar", *History Studies*, Volume 5, Issue 6, (November 2013), s. 1-16.

KÖROĞLU, Hüseyin, *Konya Lisesi Tarihi*, Konya 1989.

KURTULGAN, Kürşat, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilâyetine İskânı (1923-1933)*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2010.

SARIÇELİK, Kerim, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)*, Çizgi Kitapevi Yayınları, Konya 2010.

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, C. I (1920-1945), TTK Yay., Ankara 2000.

ES, Selçuk, "İzzet Bey", *Büyük Konya Ansiklopedisi*.

ES, Selçuk, "Salih Şevket", *Büyük Konya Ansiklopedisi*

ES, Selçuk, "Şevki Tordoş", *Büyük Konya Ansiklopedisi*

ES, Selçuk, "Süleyman Sırrı", *Büyük Konya Ansiklopedisi*.

MC CARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün, İnkılâp* Yay., İstanbul 1998.

YILDIRIM, Seyfi, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *CTAD*, Yıl 8, Sayı 16 (Güz 2012), s. 75-92.

www.atlasdergisi.com

LOZAN AHALİ MÜBADELESİ: KONYA ÖRNEĞİ

Ümmügülsüm CANDEĞER*

ÖZET

Bu çalışmada 1923 Lozan Ahali Mübadelesi ile yaşanan büyük göç olayı ve bu olay neticesinde Konya'ya gelen göçmenlerin iskânı, karşılaştıkları sorunlar, bölgeye sosyal ve ekonomik katkıları üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Öncelikle göç olgusu incelenmiş, ardından Lozan Ahali Mübadelesi çerçevesinde mübadele fikrinin ortaya çıkışı, Mübadele İmar İskân Vekâleti ve iskân kanunu ile göçmenlerin naklinden bahsedilmiştir. Daha sonrasında ise Konya'nın genel tarihi, idari ve nüfus yapısından bahsedilerek, Konya'ya gelen göçmenlerin etkileri hakkında bilgiler derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lozan Ahali Mübadelesi, Konya, Göç

LAUSANNE POPULATION EXCHANGE: THE CASE OF KONYA

ABSTRACT

In this study, the immigration event experienced with the 1923 Lausanne Population Exchange and the resettlement of the immigrants coming to Konya as a result of this event, the problems they

* Doç. Dr. / Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Öğretim Üyesi,
ummugulsumcandeger@osmaniye.edu.tr

faced, their social and economic contributions to the region were emphasized. First of all, the phenomenon of migration was examined, then the emergence of the idea of exchange within the framework of the Lausanne Population Exchange, the Ministry of Housing and Settlement of Exchange and settlement law and the transfer of migrants were mentioned. Afterwards, the general history, administrative and population structure of Konya were mentioned and information was collected about the effects of immigrants coming to Konya.

Keywords: Lausanne Population Exchange, Konya, Migration

GİRİŞ

Kelime anlamı olarak göç, bireyin ve toplulukların sosyo-ekonomik ya da siyasi sebeplerle bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka yere gidip yerleşmesidir. Toplumsal, ekonomik ya da siyasi nedenlerle kişiler göç etmek durumunda kalabilirler. Göçü diğer yer değişikliklerinden ayıran başlıca ölçüt; göç edenlerin sosyal ve ekonomik ilişkilerini değiştirerek yeni yerlerinde yeni sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmasıdır. Yer değiştirenin hayatını sürdürmek için seçtiği yeni yerleşim yeri, aynı ülke sınırları içinde ise “iç göç” ülke sınırları dışında ise “dış göç” terimi ile ifade edilir¹. Göçler isteğe bağlı ya da zorunlu olabilmektedir. Mübadele zorunlu bir göç türüdür.

Mübadele fikrinin nasıl ortaya çıktığını anlamak için Türk-Yunan ilişkilerinin incelenmesinde fayda vardır. Türkler ve Yunanlılar uzun bir tarihi ve kültürü aynı coğrafyada paylaşmışlardır. XIX. yüzyılın başlarında, Balkanlarda ortaya çıkan milliyetçilik hareketleri çerçevesinde ilk olarak Yunanlılar - emperyalist devletlerin de desteği ile – 1821’de isyan etmişlerdir. İsyandan sonraki

süreçte 6 Temmuz 1827 ve 3 Şubat 1830 Londra Protokolleriyle de bağımsızlığa kavuşmuştur. Osmanlı Devleti de 24 Nisan 1830’da bunu tanımak zorunda kalmıştır². Bu tarihten sonra Yunanistan, Osmanlı aleyhine topraklarını genişletirken, beraberinde gerek toprak ve gerekse nüfus bakımından uyumsuzluklar yaşanmasına neden olmuştur.

1821 ile 1830 arasında bağımsızlık savaşı veren Yunanların yeni kurdukları ülkede homojen bir nüfus istemesi ve burada yaşayan Türk nüfusu istememesi, bununla birlikte Avrupa’nın büyük devletlerinin Mora’da bağımsız bir Yunan devleti kurulabilmesi için Osmanlı Devleti’ni zorlaması neticesinde Türk nüfusundan arındırılmış, saf Yunan halkı olan bir bölge yaratma çabasına girişmişlerdir³.

Balkanlar’da Yunanistan gibi diğer devletlerin de nüfuslarını homojenleştirmek istemesi insanları göçe mecbur bırakmıştır. Osmanlı Devleti’nin yoğun göç hareketleriyle karşı karşıya kaldığı zamanlar genellikle en buhranlı olduğu zamanlara denk gelmiştir. Özellikle savaşlardan yenilgiyle çıktığı dönemlerde yapılan barış görüşmelerinde kaybedilen topraklardaki Türk ve Müslümanların durumu gündem maddeleri arasında yer almıştır⁴. Savaşlarda kayıpların olduğu dönemlerdeki iskânın mahiyeti Osmanlı Devleti’nin genişlediği yükselme dönemine nazaran değişiklik arz etmektedir. Çünkü daha önceki rahat ve serbest Osmanlı Devleti yerine toprak bütünlüğünü korumaya çalışan bir Osmanlı Devleti vardır.

Göçler Osmanlı Devleti’nin nüfusunda da önemli değişikliklere neden olmuştur. Göç hareketlerinin yoğun olmadığı 1820’li yıllarda Müs-

1 Sayit Yusuf, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’ye Yönelik Dış Göç Hareketlerinin Analizi ve Bir Öneri”, Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı, C. III, S. 23-24, Ankara, (Eylül-Aralık 1998), s. 1879.

2 Mustafa Tayla, Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi Bursa Vilayetinde Yaşanan Acıların Dokümanter İncelemesi, Ankara, 2001, s. 5.

3 Justin Mc Carthy, Ölüm ve Sürgün, (çev. Bilge Umar), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 8-11.

4 Fuat Dündar, İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskân Politikası (1913–1918), İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 52.

lumanlar Osmanlı nüfusunun % 59,6'sını oluştururken, bu oran 1890'lara gelindiğinde % 76,2 ye çıkmıştır⁵. Bunun nedeni Osmanlı Devleti'nin savaşlarda kaybetmiş olması ve karşı tarafta kalan Müslüman halkın Osmanlı topraklarına doğru göçmesidir. Bu göçler yaklaşık olarak yüz yıllık bir sürece yayılmış ve her defasında savaşların sonunda yer almıştır. Ancak, bu göçlerde gelen muhacirlere ait kesin bir rakam vermek mümkün olmadığından, sadece tahminlerde bulunulmaktadır.

Yunanistan ile yaşanan sürecin Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını kaybetmesi nedeniyle diğer devletlerle de yaşanması neticesinde XIX. yüzyılın ikinci yarısı Balkanlar'dan Osmanlı Devleti'ne doğru yoğun bir göç yaşanmasına neden olmuştur. Mübadele öncesinde başlayan göçlerin gelenler açısından zarara neden olduğu ve bunun daha sonraki süreçte konunun muhatabı devletlerle yapılan antlaşmalar vasıtasıyla çözüme kavuştuğunu söylemek mümkündür⁶. Gelen göçmenlerin daha iyi şartlarda hayatlarını devam ettirebilmesi için yapılan iskân faaliyetleri sayesinde de yerleşik hayata geçmeleri için çaba sarf edilmiştir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılda Balkanlar'da hayli yüksek miktarlarda toprak kaybetmesi burada yaşayan Osmanlı tebaasının yer değiştirmesine vesile olmuştur. Konuyla ilgili olarak Balkan Savaşları sonrasında antlaşmalar yapılmışsa da maalesef I. Dünya Savaşı'nın başlaması sonucunda bu antlaşmalar uygulanamamıştır⁷. Nüfusun yer değiştirmesi ile ilgili ilk siyasi antlaşma Türkiye ile Bulgaristan

arasında imzalanmıştır. Azınlık değişimi meselesi ilk kez 29 Eylül 1913'te Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan barış antlaşmasında söz konusu edilmiştir⁸.

Aynı dönemde, Trakya'dan Yunanistan'a göç etmiş olan Osmanlı Rumlarının, Batı Trakya'daki Müslüman köylülere yaptıkları baskılar da Osmanlı Devleti'nin Atina Elçilik Müsteşarı Galip Kemali Bey tarafından Yunan Hükümeti nezdinde protestolarla gündeme getirilmiştir. Bölgeye yaptığı inceleme gezisi sonunda, Galip Kemali Bey'in aklına bu çatışmaların ancak nüfus mübadelesi ile çözülebileceği düşüncesi gelmiştir. Galip Kemali Bey, 12 Mayıs 1914'de merkezden yetki almak amacıyla Sadrazam Said Halim Paşa'ya hitaben çektiği telgrafta, Yunan Başbakanı Venizelos ile bu konuyu görüştüğünü ve "*sırf şahsi bir mütalaa olmak üzere Başvekil'e Makedonya'daki Müslümanlar ile Aydın vilayeti dâhilindeki Rumların mübadele edilmesini teklif*" ettiğini belirtmiştir⁹. Bu konuda merkezden olumlu yanıt alan Galip Kemali Bey Makedonya'daki Müslümanlar ile Aydın vilayetindeki Rumların zorunlu olmayan bir biçimde mübadelesi için ilk sözlü anlaşmayı yapmıştır. Çalışmalar başlamış olmasına rağmen yine I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla tamamlanamamıştır.

Balkan Savaşları'ndan sonra kamuoyundaki kötümser hava, meclis tartışmalarında gündeme gelmiştir. Balkanlar'dan umut kesilmiş ve Anadolu'nun elde tutulmasının önemi kavranmıştır. Talat Paşa Anadolu'yu tarihi düşmanlara karşı bir kale olarak görmektedir. İngiliz Dışişleri Baka-

5 Dündar, a.g.e, s. 56.

6 Kürşat Kurtulgan - Aydın Efe, "Konya ve Havalisi Mülkiye Müfettişi Nusret Bey'in Muhacirlere Dair İncelemeleri", Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, C. 6, S. 2, Aralık 2017, s. 319-340.

7 Kürşat Kurtulgan, "Mübadele ve Sille", I. Ulusal Sille Sempozyumu (26-27 Eylül 2013) Bildiriler Kitabı, Konya, 2014, s. 257-271.

8 Selahattin Önder, Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912-1930), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 1990, s. 27-29.

9 Galip Kemali Söylemezoğlu, Haturaları, Canlı Tarihler, C. V, Türkiye yay., İstanbul, 1946, s. 102; Ayhan Aktar, Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 27; Dündar, a.g.e, s. 69-70.

nı Sir Edward Grey, Balkan Savaşları'ndan sonra Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada; "Türkiye artık kendini Anadolu'da güçlendirsın" demiştir¹⁰. Kazım Karabekir ise bu konudaki düşüncelerini, Talat ve Enver Paşalara şu sözler ile açmıştır:

*"Avrupa'da Trakya, Asya'da Anadolu milli hudutlarımızın içi, biz Türklerin vatanıdır. Bu hudutların dışında kalan unsurların bizden ayrılmalarına intaç edecek büyük hadiselerle karşılaşacağımız zamanlar pek uzak değildir. Bunun için şimdiden milli servetimizi ve milli kudretimizi mahrem olarak mahirane bir tarzda bu Türk hududunun içine yerleştirmek ve onun bu hudutlarını müdafaa için her şeyi düşünmek zamanı gelmiştir."*¹¹

1911 ile 1922 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin nüfusunda % 30 civarında bir azalma olmuştur. Bunun sebebi yaşanan savaşlardaki kayıplardır. Bunun % 10'u yurdundan ayrılıp dışarıya göçmüş, % 20'si ise ölmüştür¹².

Görüldüğü üzere mübadele fikri 1830'lardan beri düşünülmüştür. Bazen bir antlaşma ile bazen de adı mübadele olmayan bir şekilde insanların hayatında yer almıştır. Bu olay karşılıklı olarak toplumlar tarafından da gerekli bulunduğu için gündemde sürekli yer almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra göç ile ilgili 30 Ocak 1923'te Yunanistan, 1925'te Bulgaristan, Yugoslavya ve 1933'te de Romanya ile imzalanan antlaşmalar¹³ neticesinde Türkiye'ye Balkanlar'dan göçler yapılmıştır.

10 Bilal N. Şimşir, Ege Sorunu-II, TTK, Ankara, 1982, s. XXI.

11 Kazım Karabekir, Cihan Harbine Nasıl Girdik, Tecelli Basımevi, İstanbul, 1937, s. 34.

12 Justin Mc Carthy, Müslümanlar ve Azınlıklar (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1998, s. 124; Aktar, a.g.e, s. 23.

13 İsmail Soysal, Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945), C. I., TTK Yay., Ankara, 2000, s. 185, 256, 265.

LOZAN'DA MÜBADELE FİKRİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE UYGULANIŞI¹⁴

Lozan'da Aralık ayında Lord Curzon'un başkanlığında toplanan I. Komisyon'da esirlerin ve ahalinin iadesi üzerinde durulmuştur. Lozan'da azınlıkların mübadelesine dair fikri ilk defa Norveçli Dr. Fridtjof Nansen ortaya atmıştır. Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen Nansen her iki ülkeyi ziyaret etmiş, görüşmeler yapmış ve çözüm arayışları araştırmıştır. Sonuç olarak mübadele fikri ortaya çıkmıştır¹⁵.

Nansen'in ilk önerisi, Yunanistan'daki Müslümanlarla, Anadolu'daki Ortodoksların isteğe bağlı olarak yer değiştirilmesi ve İstanbul'daki Rumların değişim dışında tutulması şeklindedir. Türkiye, İstanbul'un değil, Batı Trakya'nın değişim dışı tutulmasını istemiştir. Yunanistan ise, Yunanistan'daki göçmen yığılmasına dikkat çekerek, ortaya çıkan yer sıkıntısının çözümü için 350.000 Türk'ün bir an önce Anadolu'ya gönderilmesini talep etmiştir.

Nansen, her iki ülkenin de durumunu yeniden değerlendirerek, raporunu 1 Aralık 1922'de Lozan Barış Konferansı'na sunmuştur. Raporunda, mübadele uygulamasının göçmenler için iyi bir çözüm olacağını belirten Nansen, Yakınoğu'da ekonomik durumun çok kötü görüldüğünü vurgulayarak, birçok insanın yer değiştirdiğini ve bu duruma acilen bir çözüm getirilmesi gerektiğini savunmuş ve durumun ekonomik sonuçların her iki ülke içinde büyük sorun yaratacağına dikkat çekmiştir. Mübadele ile Türkiye, kaçan Rumların yerini doldurabilecek ve bakımlı topraklarının işlenmesini sağlayabilecektir. Müslümanların gitmesi ile

14 Bu bölüm yazarın Lozan Ahali Mübadelesi Çerçevesinde Yunanistan ve Adalardan Muğla'ya Gelen Türk Göçmenlerin İskânı (1923-1930), Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, 2003, s. 16-20 adlı tezinden alınmıştır.

15 Kemal Arı, Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 2000, s. 15-16.

de Yunanistan, gelenler için yer açmış olacaktır. Ekonomik olarak her iki ülkenin de yeni gelenleri bir an önce yerleştirmesi gerekmektedir ki, 1923 yazına insanların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek kadar yerleşmesi sağlanabilmiş olsun. Yaza ürün alınabilmesi için nüfus mübadelesinin Şubat ayından önce bir kısmının tamamlanmış olması gerekmektedir. Bu tarihten sonra yapılan göçün tarım mevsimine yetişmesi ise imkânsızdır¹⁶.

Türk ve Yunan delegelerinin Nansen'in bu önerilerine bakış açıları ise oldukça farklı olmuştur. Gündem de bulunmadığı halde nüfus mübadelesi olayının ortaya atılması İsmet Paşa'yı, hem sevindirmiş hem de şaşırtmıştır. Görüşmeler boyunca Türk delegelerin düşüncesi Nansen'in raporuna ek olarak İstanbul'daki Rumların da bu kapsama alınması ve buna karşılık Batı Trakya'daki Türklerin yerinde kalması şeklinde olmuştur. Yunan tarafı ise göçün zorunlu olmamasını, isteğe bağlı olmasını teklif etmiştir.

Lord Curzon, Türk tarafını destekler tarzda, isteğe bağlı göç olayının çok uzun süreceğini savunmuştur. Konu, İsmet Paşa ve Venizelos'un önerisi ile Dr. Nansen'in danışmanlığında bağımsız, bir Türk ve bir Yunanlı üyenin yer alacağı bir komisyona gönderilmiştir. İtalyan Delegesi Montagna'nın başkanlığındaki alt komisyon, 2 Aralık 1922 tarihinde toplanmıştır. Bu toplantıda İsmet Paşa başkanlığındaki Türk delegasyonu, değişimden Batı Trakya Türklerinin ayrı tutulmasını buna karşılık İstanbul Rumlarının değişime tabi tutulmasını istemiştir. Ayrıca İstanbul'daki Rum Patrikhane-si'nin de kaldırılmasını istemiştir. Bu görüşlere Yunan, Amerikan ve İngiliz delegeleri katılmamışlardır. Tartışmalar sonucunda Türk Heyeti, "éta-blis" deyimiiyle nitelenen Rumların İstanbul'da kalmasını onaylarken, Yunanistan'a göçen ailelerden ayrı

olarak Anadolu'da kalan Rum erkeklerin ailelerinin yanına gönderilmesini istemiştir¹⁷. Ayrıca zorunlu değişimin 1923 Mayıs ayına kadar uygulanmaması konusunda diretmiştir. Bu istekler diğer taraflarca benimsenmiştir. Buna ek olarak göç edecek olan kişilerin malları ile ilgili ayrı bir komisyon daha kurulmasına karar verilmiştir. İlk görüşmelerden sonra Lozan'da başkanları bağımsız ülkelerden seçilen 11 ayrı alt komisyon kurulmuştur¹⁸.

Bu gelişmelerden sonra, 30 Ocak 1923 tarihinde *Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol* imzalanmıştır¹⁹. Protokole göre önce Türk ve Yunan esirleri mübadele edilecektir. Esir değişimi bittikten sonra ahali mübadelesine başlanacaktır. M. İsmet, Dr. Rıza Nur, Hasan, E. K. Venizelos, D. Caclamanos imzalarını taşıyan sözleşmeye göre; Türk topraklarında yerleşmiş Rum-Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının, 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadelesine girişilecektir.

Sözleşmenin uygulanmasında dikkat edilecek noktalar şunlardır²⁰; Mübadiller, Türk Hükümeti'nin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan Hükümeti'nin izni olmadıkça Yunanistan'a dönerek yerleşemeyecektir. Mübadele, İstanbul'da oturan Rumları ve Batı Trakya'da oturan Müslümanları kapsamayacaktır. 1912 yılı yasası ile sınırlandırıldığı biçimde, İstanbul Belediyesi sınırları içinde, 30 Ekim 1918 gününden önce yerleşmiş bulunan tüm Rumlar, İstanbul'da oturan Rumlar; 1913 Bük-

16 Lausanne Conference on Near Eastern Affairs 1922-1923, Records of Proceedings and Draft Terms of Peace, London, 1923, s. 113-123, Arı, a.g.e., s. 16-17.

17 Seçil Akgün, "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu", Üçüncü Askeri Tarih Semineri: Türk Yunan İlişkileri, Genel Kurmay Başkanlığı yay., Ankara, 1986, s. 252.

18 Mahmut H. Şakiroğlu, "Lozan Konferansı Sırasında Kabul Edilen Türk-Yunan Ahali Değişimine Ait Tarihi Notlar", Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, TTK yay., Ankara, 1985, s. 228.

19 Lozan Barış Konferansı Tutanaklar ve Belgeler, (çev. Seha L. Meray), Tk. II, C. 2, Paris, 1923, s. 89-95; Soysal, a.g.e., s. 177-178.

20 Lozan Barış Konferansı, s. 89-95.

reş Antlaşması'nda saptanan sınır çizgisinin doğusunda kalan bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar da Batı Trakya'daki Müslümanlar sayılacaktır.

Göçmenler bırakıp gidecekleri ülkenin uyrukluğunu yitirip vardıkları ülkenin uyruğu sayılacaktır. Ayrıca, cami, okul, dernek, tekke, medrese, kilise, manastır, hastane, birlik gibi tüzel kişiler ve başka kurumlar personellerini de kapsamak üzere, kendi topluluklarının taşınır mallarını götürme ve taşıtırma hakkına sahiptir. Taşıma ile ilgili olarak komisyonlar gerekli kolaylığı sağlayacak, taşınmazların sayım dökümü yapılarak kişilerin haklarıyla ilgili belgeler göçmene teslim edilecektir. Tasfiye edilecek mallara, haklara ve çıkarlara ait itirazlar karma komisyonlar tarafından sonuca bağlanacaktır. Taşınmaz mallara ait kişilerin itirazları sonuca bağlandıktan sonra ya bir değer biçilecek ya da malın bırakıldığı ülke hükümeti tarafından malın değerine dair bir evrak kişiye verilecektir. Bu şekilde kişilerin hakları ve çıkarları korunmaya çalışılacaktır²¹.

Göçmenin ayrıldığı ülkedeki alacağına karşılık gittiği ülkede eşdeğer bir şekilde yerine mal alması öngörülmüştür. Buna göre de her iki ülkeden altı ayda bir yapılan hesaplamalar ile bir devletin diğerine olan borcu hesaplanabilecektir. Hesaplamalara göre hesaplar eşit olursa borçlar silinecek, ancak bir ülkenin alacağı olursa bu da para olarak ödenecektir. İki taraf da göç edecek kişilerin gidişleri için saptanmış süre öncesinde gitmesi için ya da mallarını daha önce elden çıkarması için baskı yapmamayı kabul etmiştir. Yine iki ülke de göçmenleri herhangi bir vergiye ya da resme bağlamayı taahhüt etmiştir²².

Komisyonlar kurulup çalışmaya başlamış ancak mübadeleye anlaşılan tarihte başlanamamıştır.

21 Soysal, a.g.e, s. 180. Konuyla ilgili daha açıklayıcı bilgilere Erhan Çelebi, "Mübadillerin Yunanistan'daki Mal Kayıtları Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun Tasfiye Talepnameleri", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. V.S. 12, 2006, s. 35-46.

22 Soysal, a.g.e, s. 181.

Esirlerin mübadelesine başlanmış, ancak 1 Mayıs 1923'te başlanması planlanan sivil vatandaşların mübadelesine başlanamamıştır. Esir mübadelesi Mart 1923 sonlarında başlamış ve Ağustos 1923'te sonuçlandırılabilmiştir.

Ahali Mübadelesi Mukavelesi'ne göre ahalinin mübadelesinin başlaması esirlerin bitmesinden sonraya bırakılmıştır. Ancak esirlerin mübadelesi Ağustos 1923'te bitmesine rağmen Yunanistan'ın, Lozan Barış Antlaşması'nı, meclislerine geç tasdik ettirmesi nedeniyle ahali mübadelesi hemen başlamamıştır. Ayrıca mübadele komisyonuna gönderecekleri kişilerin seçimini mukavelede açıklanan son güne bırakmış olmalarından dolayı ahali mübadelesine Aralık 1923'ten sonra başlanabilmiştir²³. Her ne kadar bu işlemler devam ederken gerek Yunanistan ve gerekse Anadolu'dan gayri resmi olarak karşılıklı olarak kaçma ile insanlar yerleşmişlerdir.

MÜBADELE, İMAR VE İSKÂN VEKÂLETİ VE İSKÂN KANUNU

Lozan Antlaşması'nda mübadele konusunda karar alınmış ancak TBMM Hükümeti'nin bu konu ile ilgili özel bir kurumu olmadığından işlerin yürütülmesi görevi için Sıhhiye Vekâleti görevlendirilmişken daha sonra 13 Ekim 1923'te 352 no'lu yasa ile Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur²⁴. 1 Kasım 1923 tarihli 366 no'lu yasa ile vekâletin merkez teşkilatı şekillenmiştir. Vekâlet, "Mübadele ve İskân Müdüriyet-i Umumiyesi" ve "İmar Müdüriyet-i Umumiyesi" şeklinde iki müsteşarlık ve bu müsteşarlıklara bağlı şubeler şeklinde teşkilatlanmıştır. Taşradaki teşkilatlanma da merkeze benzer bir hiyerarşi içinde düzenlenmiştir²⁵.

23 Çanlı, a.g.m, s. 57.

24 Düstur, C.V, III. Tertip, Ankara, 1969, s. 146.

25 Arı, a.g.e, s. 31; Canan Emek İnan; "Türkiye'de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, S. 22, Balıkesir, 2014, s. 85. Ayrıca bakınız Kanunlar Dergisi, C. 2, Ankara, 1923, s.109.

Vekâlete bağlı olarak gerekli görülen yerlerde imar ve iskân komisyonları kurulmuştur. İskân komisyonlarının görevi, belli bir yere yerleştirilecek grupların yerleşimini sağlamak ve resmi işlemlerini yürütmektir. İmar bölge müdürlükleri ise, mübadele göçmenlerinin yerleşiminde doğrudan vekâletin temsilcisi konumunda görev yapmışlardır. Buna göre her yerleşim yerinde vekâlete bağlı olarak düzenlenen yapı da 1 bölge müdürü, 1 bölge müdür yardımcısı, 1 sevkiyat ve nakliyat memuru, 1 iaşe memuru, 1 iskân memuru, 1 sevkiyat, nakliyat, iaşe ve iskân refiği, 1 kondüktör, 1 ziraat memuru, 1 tabip, 3 seyyar sevk, iaşe ve iskân memuru, 6 kâtip görev almıştır. Bu tablo dışındaki yerlerde ise: 1 mübadele imar ve iskân müdüriyeti, 2 iskân, sevk ve iaşe memuru, 1 kâtip görevlendirilmiştir²⁶.

Kuruluş ve bütçe çalışmalarından sonra bu vekâletin çalışmasının belirlenmesi için Vekil Mustafa Necati [Uğural] ve diğer vekâlet bürokratlarının çabaları ile 23 Ekim 1923 tarihinde hazırlanan yasa tasarısı meclise sunulmuştur. 368 no'lu *Mübadele, İmar ve İskân Kanunu* adını taşıyan yasa, 8 Kasım 1923 günü TBMM de kabul edilmiştir²⁷. Vekâlete İzmir Mebusu Mustafa Necati Bey ardından yine İzmir Mebusu Celal [Bayar] Bey ve Bursa Mebusu Hasan Refet [Canitez] Bey vekillik yapmışlardır²⁸.

Yasa yirmi maddeden oluşmuş ve oldukça kapsamlı hazırlanmıştır. Yasa da vekâletin görevleri, yetkileri, diğer vekâletlerle ilişkisi, görevlerin kapsamı, bütçe kaynakları gibi çalışma esnasında yürütmeye kadar her şey detaylı bir şekilde yazılmıştır. Buna göre, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti, ahali mübadelesine dayanarak, ahalinin taşınma, beslenme, yerleştirme ve barın-

masını; göçmenlerden yardıma ihtiyacı olanların iskelelerde indirilmesi ve yolculukları süresince ve yerleştirildikten sonra da bu yerlerde iki ay süre ile beslenmesine devam edilmesini sağlamıştır.

Sıhhiye Muavenet-i İçtimaiye Vekâletine bağlı bulunan İskân Müdüriyeti kaldırılmış ayrıca Dâhiliye Vekâletine bağlı İskân-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi'nin bütün görevlileri, belgeleri ve araç-gereci, Mübadele, İmar ve İskân Vekâletine devredilmiştir. Muavenet-i İçtimaiye bütçesinin bu teşkilata karşılık olarak, kanunun yayımlandığı tarihte bulunan ödeneği de vekâlete devredilmiştir²⁹.

Yunanistan'dan gelecek olan göçmenlerin sayısı, ne iş yaptıkları ve yaşadıkları iklim şartları hakkında bilgiler istenmiş, gelen bilgilere göre kimlerin, nereye yerleştirileceğine dair cetveller hazırlanmıştır. Yapılan ilk hesaplamalara göre 1924 Mayıs'ına kadar gelecek göçmenlerin sayısı 150.000 olarak tahmin edilmiştir. Buna göre göç hareketini kışın, yerleştirme işlerinin kıyı kentleri, kasaba ve köylerinden başlatarak, özellikle şimendifer ve diğer ulaşım araçlarının kolayca ulaşabileceği alanlara doğru genişletmek gibi pratik bir yol izlenmesine karar verilmiştir. Bu hazırlıklara ve çalışmalara istinaden göçmenlerin iskân edileceği bölgeler şu şekilde belirlenmiştir:

Bu bölgeler belirlendikten sonra gelecek olanların aşağıdaki gibi yerleştirilmesi planlanmıştır. On bölge olarak belirlenen yerleşim yerleri gelenlerin geldikleri yerlerde yaptıkları işlerine uygun şekilde yerleştirilmesini sağlamayı amaçlamıştır.

Gelen göçmenlerin yaptıkları işlere göre dağılımı ortalama 95.000 kişinin tütüncü, 200.000 kişi çiftçi-bağcı, 100.000 kişinin de zeytinci olduğu şeklindedir³⁰. 1923-1938 yılları arasında Yu-

26 Arı, a.g.e, s. 54.

27 Kanunlar Dergisi, C.2, Ankara, 1923, s. 132.

28 Mesut Çapa; "Yunanistan'dan Gelen Göçmenlerin İskânı", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, II/5, Ankara, 1990, s. 51.

29 Arı, a.g.e, s. 34.

30 Arı, a.g.e, s. 53.

Tablo 1. Göçmenlerin İskân Edilecekleri Bölgeler

Bölge	Şehirler
Birinci Bölge	Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Amasya, Tokat, Çorum.
İkinci Bölge	Edirne, Tekirdağ, Gelibolu, Kırkkilise, Çanakkale.
Üçüncü Bölge	Balıkesir
Dördüncü Bölge	İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Afyon
Beşinci Bölge	Bursa.
Altıncı Bölge	İstanbul, Çatalca, Zonguldak
Yedinci Bölge	İzmit, Bolu, Bilecik, Eskişehir, Kütahya
Sekizinci Bölge	Antalya, Isparta, Burdur.
Dokuzuncu Bölge	Konya, Niğde, Kayseri, Aksaray, Kırşehir
Onuncu Bölge	Adana, Mersin, Silifke, Kozan, Antep, Maraş

nanistan'dan Türkiye'ye mübadil olarak 384.000 kişi gelmiştir³¹. Barkan'a göre 1923-1933 yılları arasında mübadil olarak 379.913, mübadele kapsamı dışında 248.392 olmak üzere 628.305 kişidir³². Aynı çalışmasında 1934-1949 yılları arasında Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve diğer ülkelerden toplam 222.593 kişinin daha geldiğini belirtmiştir. Geray'ın çalışmasında belirttiğine göre 1923-1960 yılları arasında Türkiye'ye Yunanistan ve diğer ülkelerden 889.042 kişi gelmiş ve yerleştirilmiştir. Nereye yerleştikleri bilinmeyenlerin sayısı ise 315.163 kişidir³³.

Yapılan planlamalara ve gelenlerin nüfusu na bakılırsa aslında planlanandan çok kişinin bu göç hareketine dâhil olduğu ve iskân meselesinin

31 Cevat Geray, Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1960), SBF Maliye Enstitüsü, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Rapor No: 9 Ankara, 1961 Ek tablo.2'den aktaran Hikmet Öksüz, "İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)", Atatürk Dergisi, C.3, S.1, Erzurum, 2000, s. 173. Sayılarda farklılıklar olmasının nedeni göçmenlerin bir kısmının kendi imkânları dâhilinde ülkeye giriş yapması ya da kâtip hatası olarak değerlendirilmelidir.

32 Ömer Lütfi Barkan, "Türkiye'de Muhacir İskân İşleri ve Bir İç Kolonizasyon Planına Olan İhtiyaç", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 3, S. 1-4, İstanbul, 1949, s. 206-207.

33 Cevat, Geray, "Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi", Amme İdaresi Dergisi, C.3, S. 4, Ankara, 1970, s. 33-34.

daha sonraki yıllarda da Türkiye'nin önemli sorunları arasında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ahali Mübadele Sözleşmesi sonrasında Anadolu'da Rumlardan kalan taşınmaz mallar bağ, bahçe ve tarlalar planlamaların yapılmasında dik-kate alınmıştır. Ancak fuzuli işgaller ile bu yerler bazı kimselerin kullanımında bulunduğu yerleştirme işini çıkmaza sokmuştur. Öncelikle, Kızılay ile Bakanlar Kurulu 5 Eylül 1923 taşıma işi ve buradaki göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması için bir anlaşma yapmıştır. Kızılay, Yunanistan'dan gelecek göçmenlerin bulunduğu yerlere heyetler göndermiş ve burada tali iskân komisyonları oluşturmuştur³⁴.

Yapılan hazırlıklardan sonra nakil işlemlerine başlanabilmektedir. Göç edenler deniz ve karayolunu tercih etmişlerdir. Deniz yolu ile gelenler İzmir, İstanbul, Mersin limanlarından yurda giriş yapmışlar burada bir süre karantina altına alınıp sağlık kontrollerinden geçirilmişler ve sonrasında demiryolu ve karayolu ile iskân edilecekleri yerlere yönlendirilmişlerdir. Ülkeye karayolu ile özellikle Balkanlardan gelen göçmenler Edirne'den Anadolu'ya

34 Mehmet Çanlı, "Yunanistan'daki Türklerin Anadolu'ya Nakledilmesi, II", Tarih ve Toplum, S. 130, İstanbul, (Ekim 1994), s. 52.

Tablo 2. Göçmenlerin Geldikleri, İskân Edildikleri Yerler ve Sayıları

	Geleceklerin memleketleri	İskân olunacak yerler	Sayısı
1	Dırrama ve Kavala	Samsun ve havalisi	30.000
2	Serez livası	Adana ve havalisi	40.000
3	Kozana, Girenbe, Naslıç ve Kesriye	Malatya ve havalisi	22.500
4	Kayalar, Karaferye, Vodine, Katerin, Alasonya, Lazganya, Demirhisar, Gevgilin, Yenice, Vardar, Karacaabat	Amasya, Tokat Sivas	43.000
5	Zeytuncü, Dırrama, Kavala, Selânik	Manisa, İzmir, Muğla, Denizli	64.000
6	Kesendire, Poliroz, Sarışaban, Avrethisar, Nevrekop ve havalisi	Çatalca, Niğde, Tekirdağ	90.000
7	Preveze, Yanya	Karaman, Antalya, Silifke	55.000
8	Midilli, Girit ve sair adalar	Ayvalık, Edremit, Mersin ve havalisi	50.000
Toplam			394.500

giriş yapmışlar ve buradan İstanbul'a gelmişlerdir. İstanbul'dan da daimi iskân bölgelerine nakledilmişlerdir³⁵.

Göçmenler, Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin, Seyr-i Sefain İdaresi'nden kiraladığı vapurlar ile ücretsiz taşınmıştır. Taşıma işi için Seyr-i Sefain İdaresi'nin, Gülcemal, Akdeniz, Reşit Paşa, Kızılırmak, Şam, Giresun, Ümit, Gülnihal, Bahr-ı Cedid, Altay, Gelibolu, Nimet, Canik, Millet ve Ereğli isimli vapurları kullanılmıştır³⁶. Yunanistan'daki Türk esirlerin taşınması ise Milletlerarası Kızılhaç Heyeti'nden bir temsilcisinin bulunduğu Yunan vapurları ile yapılmıştır.

Nakil esnasında vapurlarda Türk göçmenlerin iâşesi ve sağlık problemleri ile de Kızılay ilgilenmiştir. Her vapurda bir Kızılay doktoru Kızılay temsilcisi olarak bulunup vapurlarda gelişen olayların detaylı olarak raporunu tutmuştur³⁷.

35 İbrahim Erdal, Mübadele, Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1930, İdeal Yay. , İstanbul, 2018, s. 111-139.

36 Arı, a.g.e, s. 41

37 Mesut Çapa, "Mübadele'de Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. X, Kayseri, 2001, s. 29-53; Mesut Çapa; "Lozan'da Öngörülen Türk Ahâlî Mübadelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay

KONYA'YA DA MÜBADELE

Konya adıyla aynı adı taşıyan ovanın batı kesiminde denizden 1000 metre yükseklikte kurulmuş şehir merkezidir. Kimler tarafından kurulduğu bilinmeyen şehrin adının Frig'ler tarafından Kawnia adından geldiği düşünülmektedir. Konion şeklinde dönüşen ismin Roma-Bizans döneminde İkonion/ İkonium olduğu ancak İslam coğrafyacıların eserlerinde ise Kuniye şeklinde geçtiği tespit edilmiştir. Şehrin Alaeddin Tepesi civarında kurulduğu düşünülmekte olup burası ve civarının Hitit, Frig, Lidya ve Pers hâkimiyetine girdiği düşünülmektedir. Şehir daha sonra Büyük İskender ardından da Selevkoslar hâkimiyeti altında kalmıştır. Roma İmparatorluğu'na bağlanan şehir Emeviler zamanında Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Abbasiler zamanında tekrar Bizans eline geçmiştir. Türkler Selçuklular zamanında Konya'ya ulaşmışlardır. Anadolu Selçuklular'ın İznik'i 19 Haziran 1097'de Bizans'a teslim etmesinden sonra Konya'nın önemi artmış ve Anadolu Selçuklular'ın

(Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Katkıları", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C.1, S. 2, Ankara, 1988, s. 241-256.

başşehri olmuştur. XIV. yüzyılda Karamanoğulları tarafından hâkim olunan şehir 1397'de Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1402 Ankara Savaşı sonrası Karamanoğulları tarafından tekrar alınan şehir 1468'de Fatih Sultan Mehmet zamanında kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır³⁸.

Osmanlı Devleti'nde ilk kez 1846-1847'de yayımlanan devlet salnamesine göre Konya, 39 eyaletten biri olan Karaman Eyaleti'nin merkez sancağı olarak yer almıştır. 1867'de yapılan eyalet sisteminden vilayet sistemine geçilene kadar geçen sürede Karaman Eyaleti'nin merkezi olmuştur. 1867'den sonra kurulan Konya Vilayeti, Konya, İçel, Niğde, Isparta ve Teke Sancakları olmak üzere beş sancaktan teşekkül edilmiştir. 1870'te İçel Sancağı Adana Vilayeti'ne bağlanmış, aynı yıl Isparta Sancağı Hamid Sancağı adını almış ve buraya bağlı Burdur Kazası Sancak yapılmıştır. 1892'de Burdur Sancağı müstakil mutasarrıflık haline getirilmiş, 1911'de Niğde ve Teke sancakları, 1918'de de Hamid Sancağı vilayetten ayrılmıştır. Konya 5 Mayıs 1926'da Türkiye Cumhuriyeti vilayeti olmuştur. 1928 yılına gelindiğinde Konya'nın 14 kazası vardır³⁹. Konya'nın 1918 yılındaki kazaları Konya (Merkez), Saiteli/Saidili (Kadınhanı), Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Ilgın, Bozkır, Karaman, Ereğli ve Koçhisar'dır⁴⁰. Bu çalışmada bu ilçelerden günümüzde Konya ili dâhilinde bulunanlar esas alınmıştır. Bu kazalardan Karaman ayrı bir il olmuş, Koçhisar ise Şereflikoçhisar adıyla Ankara iline bağlanmıştır.

Konya, Lozan Ahali Mübadelesi Sözleşmesi öncesinde de göç alan bir yer konumunda

38 Tuncer Baykara, "Konya", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara, 2002, s.182-184.

39 Osman Akandere, "Konya Vilayet Salnamelerine Göre 1864-1904 Yılları Arasında Konya Sancağı İdari Yapısı", Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi- Konya I, Özel Sayı, (Ed. Yusuf Küçükdağ), Konya, Mayıs, 2008, s. 102-104.

40 Akandere, a.g.m., s. 107.

olmuştur. 1912-1920 yılları arasında Yugoslavya, Yunanistan ve diğer Balkan Devletleri'nden Konya'ya göçler gerçekleşmiştir. Bu süreçte Yugoslavya'dan 1777, Yunanistan'dan 928 ve diğer Balkan Devletlerinden 354 kişi olmak üzere Konya ve Akşehir'e 3100 kişi gelmiş ve iskâna tabi tutulmuşlardır⁴¹.

Mübadele ile ilgili yapılan hazırlıklar aşamasında Konya mübadillerin yerleştirilecekleri dokuzuncu bölge içinde yer almıştır. Merkezi Konya vilayeti olup Niğde, Kayseri ve Aksaray'da bu mütaka dâhilinde değerlendirilmiştir. Planlamaya göre Konya'ya 4340, Niğde'ye 27435, Kayseri'ye 9228 ve Aksaray'a 5409 olmak üzere toplam 46412 mübadilin yerleştirilmesi düşünülmüştür⁴². Ancak Konya ve çevresine yerleştirilen mübadil sayısı planlanan sayının çok üstünde gerçekleşmiştir.

Dokuzuncu bölge iskân işlemlerini yürütmek için 92 devlet memuru, misafirhanelerde 20 hademe görev almıştır. Bunlardan 43 memur ve 8 hademe Konya'da görev yapmıştır⁴³.

Konya ve çevresine Kesendre, Poliroz, Avret-hisar, Nevrekop ve Sarışaban bölgelerinden 20.000 tütüncü, 55.000 çiftçi ve bağcı ile 15.000 zeytin-ci yerleştirilmesi planlanmıştır. Bölgeye gelecek olan bu mübadillerin Niğde, Nevşehir, Kayseri sancakları ile Konya vilayetinin merkez Akşehir, Ilgın, Karaman, Yenişehir, Seydişehir ve Ermenek kazaları ile Sille, Çumra, Dinek, Akviran, Boyangeli, Doğanhisar, Oğuzhan, Aladağ, Hadim, İbradı, Aksaray, Karaili, Soğanlı ve Karabekir nahiyelerine yerleştirilmesi planlanmıştır⁴⁴.

41 Kürşat Kurtulgan, Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı (1923-1933), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2010, s. 80-112.

42 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA) 272.71.32.40.7.

43 Kurtulgan, Balkan Muhacirlerinin, s. 65-66.

44 Erdal, a.g.e., s. 246-247.

Tablo 3. Konya Merkez İlçeye İskân Edilen Mübadiller ve Geldikleri Yerler

Geldiği Yer	İskân Edildiği Yer	Hane	Nüfus	Yıl
Adalar	Konya	4	26	1924
Demirhisar	Konya	2	8	1924
Florine	Konya	1	2	1924
Gümülcine	Konya	4	19	1924
Karacaabad	Konya	4	8	1924
Karaferye	Konya	6	20	1924
Kavala	Konya	1	2	1924
Kesriye	Konya	10	38	1924
Kılkiş	Konya	2	6	1924
Kozana	Konya	70	253	1924
Lankaza	Konya	238	751	1924
Midilli	Konya	1	4	1924
Selanik	Konya	35	107	1924
Siroz	Konya	3	7	1924
Vodina	Konya	2	12	1924
Yenice-i Vardar	Konya	1	3	1924
Kozana	Konya (Sille)	104	422	1924
Lankaza	Konya (Sille)	3	8	1924
Selanik	Konya (Sille)	1	8	1924
Usturumca	Konya (Sille)	14	44	1924
Florine	Konya	3	11	1925
Karacaabad	Konya	1	3	1925
Karaferye	Konya	1	4	1925
Kesriye	Konya	5	19	1925
Kılkiş	Konya	1	1	1925
Kozana	Konya	42	154	1925
Lankaza	Konya	17	61	1925
Selanik	Konya	47	137	1925
Serfiçe	Konya	21	81	1925
Yanya	Konya	2	4	1925
Kayalar	Konya	1	1	1926
Kozana	Konya	3	13	1926
Lankaza	Konya	1	1	1926
Serfiçe	Konya	1	7	1926
Selanik	Konya	7	35	1926
Dedeoğaç	Konya	1	1	1927-1928
Selanik	Konya	3	3	1927-1928
Yanya	Konya	5	5	1927-1928
Toplam		668	2288	

Konya ve çevresine Selanik, Yenice, Vardar, Karacaabad, Demirhisar, Kalkış(Kalkış), Kozana, Vidin, Devran, Lankaza, Karaferye, Serfiçe, Kesriye ve Florine gibi yerlerden gelen muhacirler iskân edilmiştir⁴⁵. 8 Eylül 1923 tarihli muhacirin iskânına müsait olan yerleri bildiren belgeye göre Konya Vilayetinde 2.600 nüfusu barındıracak 520 hanenin bulunduğu bildirilmiştir. 27 Ocak 1924 tarihli Mübadeleye tabi olan ve olmayan muhacirlerin miktarını gösteren cetvelde ise Ocak 1924 içerisinde Konya mıntukasına 2.439 mübadilin geldiği, 1 Kasım 1923 ile 1 Ocak 1924 tarihleri arasında mübadeleye tabi olmayan 1.485 kişinin ve toplam 3924 kişinin Konya'ya ulaştığı bilinmektedir. Mayıs 1924'e kadar Konya ve çevresinde 3.924 kişi iskân edilmiş ve toplam iskân edilecek 5000 kişiden 1.076'sının henüz iskân edilmemiş olduğu görülmektedir⁴⁶.

1924-1928 yılları arasında Lozan Ahali Mübadelesi kapsamında Yunanistan ve adalardan 668 hanede 2288 mübadil gelmiş ve Konya merkez ilçe ve köylerine yerleştirilmiştir.

Tablo 3 ve Tablo 4 birlikte değerlendirildiğinde Konya merkez ve ilçelerine toplam 6168⁴⁷ nüfus, 1579 hane yerleştirilmiştir. Yunanistan'dan gelen mübadillerin yanı sıra Konya ve çevresine Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk gibi diğer ülkelerden de göçmenler olmuştur⁴⁸.

SONUÇ

Sonuç olarak, mübadele kapsamında 1924-1928 yılları arasında Konya'ya yoğun bir göçün

45 BCA. 272.11/19.96.11.

46 Yunus Emre Tekinsoy, Türk Rum Nüfus Mübadelesi ve Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 63.

47 Bu sayı Kurtulgan, Balkan Muhacirlerinin.. s. 6402 kişi olarak ifade edilmiştir.

48 Ayrıntılı bilgi için YÖK Ulusal Tez Veri tabanı üzerinden açık bulunan Kürşat Kurtulgan tarafından hazırlanmış olan Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskâm (1923-1933), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010 adlı doktora tezi incelenebilir.

yaşandığını söylemek mümkündür. Mübadele kapsamında gelenlerin bir kısmı ev ve arazi verilerek iskân edildikleri gibi bir kısmı da sadece ev verilerek iskân edilmişlerdir. İskân için öncelikle gayrimüslimlerden kalmış olan ev ve araziler tercih edilmiştir. Konya'ya mübadele kapsamında gelen kişilerin büyük bölümünün tarım ile uğraştığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte terzilik marangozluk gibi zanaat erbabı kişilerin de olduğu söylenebilir⁴⁹.

I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi'nde Konya nüfusunda önemli değişiklikler olmuş, bölgede yaşayan gayrimüslim vatandaşların sayısında ciddi oranda bir düşüş olmuştur. 1899'da 1.050.000 civarında olan Konya Vilayeti nüfusunun 80.000 civarında nüfusu Rum, Ermeni, Katolik, Protestan ve Yahudi gibi gayrimüslimlerden oluşmaktadır⁵⁰. Konya'da 1897 yılında Hristiyan nüfusun bundan 40-50 seneye nazaran arttığı ve bunların Niğde, Kayseri gibi civardan geldiği ifade edilmektedir⁵¹.

Mübadele ile Konya'ya gelip yerleşen muhacirlerin bir kısmı yerleştirildikleri yerleri benimseyerek burada hayatlarına devam etmişlerdir. Bir bölümü ise buradan başka yerlere göçmüşlerdir. Göçmelerin nedeni ise mübadele kapsamında gelen akrabaları ile birlikte yaşamak istemeleri, başka bir yerde yaşayan biri ile evlilikler olabilmektedir⁵².

Konya ve çevresine gelen mübadillerin büyük çoğunluğu çiftçilikle uğraşan kişiler olup, yerleşti-

49 Kurtulgan, Balkan Muhacirlerinin.. s. 190-193.

50 Durmuş Yılmaz, "Konya'nın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu", Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi- Konya Kitabı VIII, Özel Sayı, (Ed. Haşim Karpuz- Osman Eravşar), Konya, Aralık, 2005, s.81. Burada verilen rakamlar Konya Vilayeti'ne ait rakamlar olup şehir merkezinin rakamları değildir.

51 Süheyl Ünver, "Bundan Yetmiş Yıl Önce Konya", Belleten, C. XXXI, S. 122, Ankara, 1967, s. 201-220.

52 Kurtulgan, Balkan Muhacirlerinin..., s. 120.

Tablo.4. Konya İlçelerine İskân Edilen Mübadiller ve Geldikleri Yerler

Geldikleri Yer	İskân Edildiği Yer	Hane	Nüfus	Yıl
Kozana	Bozkır	20	104	1924
Serfiçe	Bozkır	2	10	1925
Yunanistan	İlgın	79	314	1924
Florine	Kadınhanı	1	2	1924
Kılkiş	Kadınhanı	123	502	1924
Kozana	Kadınhanı	20	87	1924
Yunanistan	Seydişehir	9	45	1924
Demirhisar	Akşehir	16	63	1924
Drama	Akşehir	2	10	1924
Florine	Akşehir	2	7	1924
Gümülcine	Akşehir	21	91	1924
Karacaabad	Akşehir	14	74	1924
Kayalar	Akşehir	16	32	1924
Kılkiş	Akşehir	63	279	1924
Kozana	Akşehir	170	656	1924
Lankaza	Akşehir	5	34	1924
Naslıç	Akşehir	2	7	1924
Selanik	Akşehir	4	16	1924
Serfiçe	Akşehir	5	5	1924
Vodina	Akşehir	3	3	1924
Yenice-i Vardar	Akşehir	7	23	1924
Kırcaali	Akşehir	1	3	1925
Kozana	Akşehir	8	34	1925
Selanik	Akşehir	2	9	1925
Siroz	Akşehir	1	2	1925
Demirhisar	Akşehir	2	6	1926
Kılkiş	Akşehir	3	12	1926
Kozana	Akşehir	14	54	1926
Tikveş	Akşehir	21	101	1926
Demirhisar	Akşehir	11	44	1927
Florine	Akşehir	1	6	1927
Kılkiş	Akşehir	1	5	1927
Kozana	Akşehir	22	75	1927
Köprülü	Akşehir	17	86	1927
Kozana	Akşehir	1	3	1928
Siroz	Akşehir	1	3	1928
Florine	Ereğli	7	34	1924
Girit	Ereğli	16	57	1924
Kaliminis	Ereğli	67	333	1924
Florine	Ereğli	1	4	1926
Kesriye	Ereğli	17	90	1926
Kılkiş	Ereğli	53	252	1926
Kozana	Ereğli	60	306	1926
Toplam		911	3.880	

rildikleri yerde tarım ve hayvancılık ile uğraşmışlardır. Bunun dışında esnaf ve ticaret erbabı olanlar Konya'nın sosyal ve ekonomik hayatına dâhil olmuşlardır. Giden gayrimüslimlerden boşalan alan bu şekilde doldurularak sosyal yaşamın devamının sağlandığını söylemek mümkündür.

Mübadele kapsamında ya da kendi çabalarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne sığınan muhacirler için 1923-1933 yılları arasında ülke sınırları dâhilinde 107.574 ev, 15.201 dükkân, 11.317 arsa, 5.932.847 dönüm arazi, 157.422 dönüm bağ ve 168.659 dönüm bahçe yardımı yapılarak gelenlerin öncelikle kendilerini geçindirebilecek duruma gelmesine çalışılmıştır⁵³.

Mübadele meselesini Türkiye ciddi bir şekilde ele almış, konuyla ilgili bir bakanlık kurup bununla ilgili kanunlar çıkarmıştır. Gelecek olan vatandaşları için tüm imkânlarını seferber etmiş ve gayrimüslimlerden kalan ev ve arazi gibi taşınmazlara muhacirleri iskân etmeye çaba göstermiştir. Konya ülke genelinde mübadil iskânı için planlanan 10 bölge içinde 9. bölge olarak yer almış, Konya ve çevresine gelen mübadillerin iskânı gerçekleştirilerek yeni yerlerindeki sosyo-ekonomik hayata adapte edilmeleri için çaba sarf edilmiştir. Konya ve havalisi oldukça geniş bir bölgeyi içeriyor olmasına rağmen sadece Konya il nüfusu 1924 yılında 422.494'ten, 1932 yılı sonunda 464.074 kişiye ulaşmıştır. Nüfusun bu denli artışında mübadele kapsamında ya da harici olarak bölgeye gelen muhacirlerin etkisi büyük olmuştur.

53 Yaşar Baytal, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muhacir ve Mültecilerin İskân ve İaşe Sorunları (1923-1930)", Geçmişten Günümüze Göç II, (Ed. Osman Köse), Samsun, 2017, s. 1409.

KAYNAKLAR

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Cumhuriyet Arşivi (BCA) 272.71.32.40.7.

BCA. 272.11/19.96.11; 272.11.19.91.14; 272.11.19.91.15; 272.11.19.96.11. L.5; 272.11.19.91.14. L.2.

Düstur, C.V, III. Tertip, Ankara, 1969.

Kanunlar Dergisi, C. 2, Ankara, 1923.

AKANDERE, Osman, "Konya Vilayet Salnamelerine Göre 1864-1904 Yılları Arasında Konya Sancağı İdari Yapısı", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi- Konya I*, Özel Sayı, (Ed. Yusuf Küçükdağ), Konya 2008, s.99- 130.

AKGÜN, Seçil, "Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu", Üçüncü Askeri Tarih Semineri: Türk Yunan İlişkileri, Genel Kurmay Başkanlığı yay., Ankara 1986, s.52.

AKTAR, Ayhan, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

ARI, Kemal, *Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul 2000.

BARKAN, Ömer Lütfi, "Türkiye'de Muhacir İskân İşleri ve Bir İç Kolonizasyon Planına olan İhtiyaç", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C.3, S.1-4, İstanbul 1949, s.204-223.

BAYKARA, Tuncer, "Konya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.26, Ankara 2002, s.182-187.

BAYTAL, Yaşar Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muhacir ve Mültecilerin İskân ve İaşe Sorunları (1923-1930)", *Geçmişten Günümüze Göç II*, (Ed. Osman Köse), Samsun 2017, s.1401-1414.

CANDEĞER Ümmügülsüm, *Lozan Ahali Mübadelesi Çerçevesinde Yunanistan ve Adalardan Muğla'ya Gelen Türk Göçmenlerin İskânı (1923-1930)*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla 2003.

ÇANLI, Mehmet, “Yunanistan’daki Türklerin Anadolu’ya Nakledilmesi”, *Tarih ve Toplum*, S. 129, İstanbul, (Eylül 1994), s.54–61.

ÇANLI, Mehmet, “Yunanistan’daki Türklerin Anadolu’ya Nakledilmesi- II”, *Tarih ve Toplum*, S. 130, Ankara, Ekim 1994, s.51–59.

ÇAPA, Mesut, “Lozan’da Öngörülen Türk Ahâlî Mübadelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti’nin Katkıları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.1, S. 2, Ankara 1988, s. 241–256.

ÇAPA, Mesut, “Yunanistan’dan Gelen Göçmenlerin İskânı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. II/5, Ankara 1990, s.49–69.

ÇAPA, Mesut, “Mübadele’de Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. X, Kayseri 2001, s.29–53.

ÇELEBİ, Ercan, “Mübaddillerin Yunanistan’daki Mal Kayıtları Muhtelit Mübadele Komisyonu’nun Tasfiye Talepnameleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.V, S.12, 2006, s.35-46.

DÜNDAR, Fuat, İttihat ve Terakki’nin Müslümanları İskân Politikası (1913–1918), İletişim Yayınları, İstanbul 2001.

EMEK İNAN, Canan; “Türkiye’de İskân Siyaseti: İskâna Yönelik Örgütsel Yapı Üzerinden Bir İnceleme”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, S.22, Balıkesir 2014, s.82-102.

ERDAL, İbrahim, *Mübadele, Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1930*, İdeal Yay. , İstanbul 2018.

GERAY, Cevat, *Türkiye’den ve Türkiye’ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923-1960)*, SBF Maliye Enstitüsü, Türk İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, Rapor No: 9, Ankara 1961.

GERAY, Cevat, Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.3, S. 4, Ankara 1970, s.8-36.

KARABEKİR, Kazım, *Cihan Harbine Nasıl Girdik*, Tecelli Basımevi, İstanbul 1937.

KURTULGAN, Kürşat, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı (1923-1933)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010.

KURTULGAN, Kürşat, “Mübadele ve Sille”, *I. Ulusal Sille Sempozyumu (26-27 Eylül 2013) Bildiriler Kitabı*, Konya 2014, s. 257-271.

KURTULGAN, Kürşat - EFE, Aydın, “Konya ve Havalisi Mülkiye Müfettişi Nusret Bey’in Muhacirlere Dair İncelemeleri”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 2, Aralık 2017, s. 319-340.

Lozan Barış Konferansı Tutanaklar ve Belgeler, (Çev. Seha L. Meray), Tk. II, C. 2, Paris, 1923.

Lausanne Conference on Near Eastern Affairs 1922-1923, Records of Proceedings and Draft Terms of Peace, London, 1923.

Mc CARTHY, Justin, *Müslümanlar ve Azınlıklar* (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitapevi, İstanbul 1998.

Mc CARTHY, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, (Çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998.

ÖKSÜZ, Hikmet “İkili İlişkiler Çerçevesinde Balkan Ülkelerinden Türkiye’ye Göçler ve Göç Sonrası İskân Meselesi (1923-1938)”, *Atatürk Dergisi*, C.3, S.1, Erzurum 2000, s. 169-188.

ÖNDER, Selahattin, *Balkan Devletleriyle Türkiye Arasındaki Nüfus Mübadeleleri (1912–1930)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü,

Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir 1990.

SOYSAL, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I., TTK Yay., Ankara 2000.

SÖYLEMEZOĞLU, Galip Kemali, *Hatıraları, Canlı Tarihler*, C. V, Türkiye yay., İstanbul 1946.

ŞAKİROĞLU, Mahmut H., "Lozan Konferansı Sırasında Kabul Edilen Türk-Yunan Ahali Değişimine Ait Tarihi Notlar", *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur' a Armağan*, TTK yay., Ankara 1985, s. 227-238.

ŞİMŞİR, Bilal N., *Ege Sorunu-II*, TTK, Ankara 1982.

TAYLA, Mustafa, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi Bursa Vilayetinde Yaşanan Acıların Dokümanter İncelemesi*, Ankara 2001.

TEKİNSOY, Yunus Emre, *Türk Rum Nüfus Mübadelesi ve Konya*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

TOSUN, Ramazan, *Türk-Rum Nüfus Mübadelesi ve Kayseri' deki Rumlar*, Tolunay yay., Niğde 1998.

ÜNVER Süheyl, "Bundan Yetmiş Yıl Önce Konya", *Belleten*, C. XXXI, S. 122, Ankara 1967, s.201-220.

YILMAZ, Durmuş, "Konya'nın Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Durumu", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi- Konya Kitabı VIII*, Özel Sayı, (Ed. Haşim Karpuz- Osman Eravşar), Konya, Aralık 2005, s.79-93.

YUSUF, Sayit "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'ye Yönelik Dış Göç Hareketlerinin Analizi ve Bir Öneri", *Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı*, C. III, s. 23-24, Ankara, (Eylül-Aralık 1998), s.1879-1892.

www.atlasdergisi.com

NÜFUS MÜBADELESİ VE SONRASINDA SİLLELİ RUMLAR*

İlker Mete MİMİROĞLU**
Takis A. SALKITZOGLOU***

ÖZET

Kurtuluş Savaşı sonrasında, 30 Ocak 1923 tarihinde Türk ve Yunan devletleri arasında yapılan anlaşma neticesinde Anadolu'da yaşayan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Türkler arasında bir nüfus mübadelesi yapılmasına karar verilmiştir. İstanbul ve adalarda yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'da yaşayan Türklerin muaf tutulduğu bu karşılıklı nüfus değişimi, 20. Yüzyılın en büyük nüfus hareketlerinden birisidir. 20. Yüzyılın başında Konya'daki en yoğun Hıristiyan nüfusuna sahip olan Sille'de de, bu anlaşma çerçevesinde birçok Rum, Anadolu'dan göç etmiştir. Her iki toplum arasındaki güçlü dostluk ve komşuluk ilişkilerinin açıkça görülebildiği bir yer olan Sille'de gerçekleşen göçte, Türkler Rum komşularına çeşitli yardımlarla destek vermiştir. Bu yardımlar günümüzde Yunanistan'da yaşayan Sille kökenli Rumlar tarafından büyük bir sevgi ve minnet ile hatırlanmaktadır. Bu çalışmada Sille'de yaşayan Rumların Göç öncesi ve sonrasında yaşadıkları, o dönemi yaşamış Silleliler ile akrabaları ile yapılan röportajlar eşliğinde sunulmaya çalışılacaktır.

* Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen röportajlar, 2015 yılında Atina ve Selanik kentlerinde, Selçuklu Belediyesi için yapılan bir belgesel çalışmasında tarafımızdan kaydedilmiştir.

** Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, mimiroglu@hotmail.com

*** Yunanistan'daki Sille Derneği Başkanı.

Anahtar Kelimeler: Sille, Nüfus Mübadelesi, Göç

SİLLE GREEKS DURING THE GREAT POPULATION EXCHANGE AND AFTER

ABSTRACT

After the Turkish War of Independence, as a result of the agreement between the Turkish and Greek states on 30 January 1923, it was decided to exchange a population between the Greeks living in Anatolia and the Turks living in Greece. This mutual population exchange, which exempts Greeks living in Istanbul and the islands, and Turks living in Western Thrace, is one of the largest population movements of the 20th century. At the beginning of the 20th century, with this agreement many Greeks migrated from Sille, which has the largest Christian population in Konya. During the migration in Sille, where the strong friendship and neighborly relations between the two communities were clearly visible, the Turks supported their Greek neighbors with various assists. These aids are remembered with great love and gratitude by the Sille Greeks living in Greece today. In this study, the situations of the Greeks living in Sille pre and post immigration will be tried to be presented by interviews with the people living in Sille and in that period, and their relatives.

Keywords: Sille, The great population exchange, Migration.

Kelime anlamı “bir şeyin diğeri ile değiştirilmesi” olan mübadele kavramı, Osmanlı döneminde mal veya değer değişimi anlamına gelmekle birlikte çeşitli anlaşmalar sonrasında gerçekleşen esir ve elçi değişimlerini de kapsamaktadır (Ortaylı, 2006, 424). Mübadele kelimesinin anlamıyla ilişkili olarak kullanıldığı bir tarihi olayda ise bu kavram, olayın ismi olarak kabul görülmesine sebep olmuştur. I. Dünya Savaşı ile Osmanlı Devleti’nde gerçekleşen parçalanma ve işgal ile birlikte başla-

yan Kurtuluş Savaşı mücadelesi sonrasında meydana gelen nüfus mübadelesi, bu kelimenin tasvir ettiği ana olay olarak akıllarda kalmıştır.

Yunanlıların Anadolu’da yenilgiye uğraması sonrasında Yunanistan Kralı Konstantin’in yerine oğlu II. Georgios getirilerek bir devrim komitesi oluşturulmuştur. Bu komite, İtilaf devletleriyle gerçekleşen Lozan görüşmelerine Venizelos’u, Ankara Hükümeti ise İsmet Paşa’yı temsilci olarak atamıştır. 30 Ocak 1923 tarihinde her iki heyetin karşılıklı müzakereleri sonucunda imzaladıkları ayrı bir anlaşmanın birinci maddesinde, her iki tarafın azınlıkları için zorunlu bir nüfus mübadelesine karar verilmiştir. Anlaşmanın ikinci maddesinde ise mübadeleden sadece Batı Trakya Türkleri, İstanbul ile Gökçeada ve Bozcaada’da yaşayan Rumların muaf tutulacağı belirlenmiştir (Freely, 2011, 237-238).

İmzalanan bu tarihi anlaşma sonrasında büyük halk kitleleri karşılıklı olarak zorunlu göç ettirilmiştir. Birçok ayrı yerde hüznü hikâyelere sebep olan mübadele kapsamında göç edenlerin büyük zorluklar yaşadığı anlaşılmaktadır. Özellikle Yunanistan’a göç edenlerin bir kısmında uyum sorunu yaşandığı ve bu sebeple Yunanistan’dan Avrupa ve Amerika’ya göçlerin gerçekleştiği bilinmektedir (Bozdağlıoğlu, 2014, 25).

Konya’nın yaklaşık 8 km. kuzeybatısında yer alan Sille, bölgedeki en yoğun Ortodoks nüfusu barındıran yerleşimdir. Sille’de mübadele öncesinde 4202 kadın, 3953 erkek olmak üzere toplam 8155 kişinin yaşadığı öğrenilmektedir. Toplam nüfus içerisinde gayrimüslimlerinin oranının 1907 kayıtları göz önüne alınarak yaklaşık 744 hane olduğu düşünülmektedir (Aköz-Ürekli, 2013, 20-21). Bazı arşiv belgelerinden 20. Yüzyılın başlarında birçok Silleli Rum’un ekonomik sebepler yüzünden Sille’den ayrılarak, başta Konya kent merkezi olmak üzere çeşitli yerlere göç ettiği anlaşılmaktadır (Sarıköse, 2009, 81).

Res.1: 20. yüzyıl başlarında Sille
(Küçük Asya Araştırma Merkezi Arşivi'nden)

Mübadele kapsamında Sille’de yaşayan gayrimüslimlerin, Anadolu’nun diğer yerlerinde olduğu gibi kademeli olarak Yunanistan’a gittikleri bilinmekle beraber, bu göç ve öncesi ile ilgili bilgiler ne yazık ki sadece kayıt altına alınan Sillelilerin hatıratları ile sınırlı kalmaktadır. Çeşitli çalışmalarda derlenen tüm bu hatıratlarda bölgede mübadele zamanı ve öncesinde Türkler ve Rumlar arasında yoğun bir dostluğun olduğu anlaşılmaktadır. Bu dostluk, mübadelede yaşanan zorlukları bir ölçüde hafifletmiş olmakla birlikte hala her iki toplulukta da etkisinin hissedildiği bir değer olarak dile getirilmektedir (Res.1-2).

1923 yılı öncesinde Sille’deki Türkler ve Rumlar arasındaki ilişkinin niteliğinin komşuluktan da ileri olduğunu Silleli Rumların hatıratlarından anlamaktayız.

Mübadele öncesi Sille’de yaşayan Yunanistan’daki son Silleli yakın zamanda vefat etmiştir (Res.3). 2015 yılı içerisinde kendisi ile görüşme imkânı bulduğumuz ve o zaman 95 yaşında olan Antonios Ekmektzoglou o günler hakkında şunları anlatır: “Biz çok seviyoruz Türkleri, onlarda bizi seviyorlardı. Her gün yemek yapıyordu anam. İlk tabağı anam getirip, komşulara veriyordu. Bunlar hakikattir.”

Res.2: 1906’lı yıllarda Sille’de bir Türk ve Yunanlı arkadaş grubu
(Prof. Dr. Recep Memik Arşivi'nden)

Günümüzde Selanik’te yaşamakta olan Vithleem Polatoglou ise büyüklerinden dinlediği Sillele anılarında şu hatıraları dile getirir: “Sille’de Türkler ve Rumlar beraber çok iyi geçiniyorlardı. Birbirlerine ne yemek pişireceklerini sorarlardı. Musakka, paça, dolma, imam bayıldı gibi aynı yemekleri yaparlardı.” (Res.4).

Benzer anılar yaşlı Sillelilerin hatıralarında da bulunmaktadır. Sillelilerin çocukluktan itibaren Rumlar ile beraber büyüdükleri, sokaklarda beraber oynadıkları ve beraber okula gittikleri; birbirine leblebi, üzüm, şeker, meyve kuruları ikram ettiği, fakirlik dolayısı ile yemekleri olmayan öğrencilerin birbirleri ile yemeklerini paylaştıklarını ve hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmadığı anlatılmaktadır (Sayı, 2013,117).

Silleli Türkler ve Rumlar arasındaki dostluk birçok batılıyı da şaşırtmıştır. Tarihi kaynaklardan Silleli Rumların Yunan İsyanına maddi ve manevi destek vermedikleri anlaşılmaktadır. 19. Yüzyılda Sille’yi ziyaret eden Yunan konsolosu, Yunan milli amaçları için para yardımı yapmayan Silleli Rumları, tefecilik ve ahlaksızlıkla suçlayarak; milli meseleler üzerine kafa yormadıklarından şikâyet etmektedir (Nakracas, 2005, 158).

Res.3: Antonios Ekmektzoglou (Atina-2015)

Res.4: Vithleem Polatoglu (Selanik-2015)

1923 yılında imzalanan Nüfus Mübadelesi ile tüm Anadolu'da olduğu gibi Sille'de gayrimüslimler göç için hazırlıklara başlamışlardır. Kapadokya'daki Rumların anılarından bu sürecin nasıl işlediği anlaşılmaktadır. İlk olarak göç verecek yerleşime karma bir komisyon gönderilmiştir. Üç üyeden oluşan bu komisyonda bir Türk, bir Yunan ve bir Avrupalı üye memur bulunmaktadır. Komisyonun görevi göç edeceklerin isimlerinin ve varlıklarının kayıt edilmesidir. Taşınır malların satılması isteğe bağlı olmakla beraber yanlarında taşıyabileceği kadar malzeme götürülmesi de serbesttir (Balta, 2014, 87).

Bu bağlamda Silleli Rumlar da ilk olarak taşınması güç olan eşyalarını satıp; kendileri için değerli olan ve taşıyabileceklerini ise ayırmışlardır. Anılara göre mübadelenin ilk yılında sadece erkeklerin göç ettiği ve giderken eşlerini, çocuklarını ve paralarını güvendikleri Türk komşularına emanet ettikleri söylenmektedir. Birçok Türk ailenin Rum dostlarının göç etmemesi için çalıştığı ve emanet aldıkları eşya ve paraları Yunanistan'a gönderdikleri Yunanistan'daki Sillelilerin hatıralarındadır. Kısa zamanda düzenlerini kurmaya çalışan Silleli göçmenler bir yıl sonrasında kadın ve çocuklarını yanına almıştır (Sayı, 2013, 118). Yunanistan'a

1924 yılının Ekim ayında göç eden kadın ve çocukların yaklaşık 400-500 kişilik bir grup olduğu söylenmektedir (Salkitzoglou, 2013, 102).

Yunanistan'a gitmeden önce başta nakit paraları olmak üzere değerli eşyaların komşulara emanet edilmesinin en güzel örneği günümüzde Aya Eleni Müzesi'nde yer alan bir piyanodur (Res.5). 1923 yılında Sille'de müzik ile uğraşan Prodromos Talianidis, o dönem için pahalı bir eşya olan Avrupa yapımı bir piyanosunu götürmeyeceği kadar büyük olduğu için, dostu olan Sille'nin yöneticisi Mehmet Sudi Oğlakçı'ya emanet etmiştir (Καρααβρηηλδου, 2018, 19). Emanet piyano geri alma fırsatı bulunamamış olmasına karşın yıllarca Oğlakçı ailesi tarafından saklanmıştır. Parçalanmasına karşın atılmadan tutulan eşya, en son Oğlakçı'nın torunu olan Asaf Ali Küçükbaş tarafından Selçuklu Belediyesi'ne müzeye konulması amacıyla teslim edilmiştir. Geçirdiği restorasyon sonrasında halen Sille Aya Eleni Müzesi'nde sergilenen piyano, hatıralarda dile getirilen dostluk ve güvenin somutlaşmış bir örneğidir (Res.6).

Anadolu'dan Yunanistan'a giden mültecilerin sayıca fazla olması, beraberinde birçok sıkıntıyı da getirmiştir. Mültecilerin yarısından fazlası Atina, Pire ve Selanik'e yerleşmiştir. Yunanistan'ın

Res.5: Restorasyon öncesi piyano

Res.6: Restorasyon sonrası piyano ile piyanoyu emanet alan Mehmet Sudi Oğlakçı ve müzeye bağışlayan torunu Asaf Ali Küçükbaş

üç büyük kentine gerçekleşen bu göçün sebebinin ailelerin barınmasını sağlayacak büyük binaların bulunması ile daha kolay iş bulma düşüncesi etkin olmuştur. 1929 yılında Yunan hükümeti ile RSC kentlerdeki mülteciler için 27000 civarında konut inşa etmiştir (Freely, 2011, 242).

Sille'den göç eden Rumların topluca bir bölgeye yerleşmediği; birçok farklı bölgeye dağıldığı anlaşılmaktadır. 1923-1924 yıllarında gerçekleşen göçte Silleliler ağırlıklı olarak Atina, Selanik, Veria, Aldeya, Tripoli'ye göç etmiştir. Bunların yanında Pire, Girit, Nafplio ve Korfu'ya da göçler olmuştur. Göç olayında çocuk olan Antonios Ekmektzoglou, kendi ailesinin göç olayını şöyle anlatır: *"1922 senesinde babam tüccardı. Sivas, Isparta, Manisa'ya gider urba satardı. Amcam ise halı yapıyordu. Biz ordan geldik; Korfu'ya gittik. Orda da babamlar bu işleri yaptı. Sonra biz mektepten geçtik. Ben Atina'ya geldim. Sonra babam ve annemler geldi yanıma."*

Silleli Rumların göç sonrası Türk komşularının yardımları sonrasında Anadolu'nun diğer yerlerinden gelen mültecilere karşın daha az zorluk çektikleri halen konuşulmaktadır. Yunanistan'da dağınık şekilde, birbirleri ile kopuk olarak yaşayan Silleli göçmenler, kendi hayatlarını kurarlar ve sırasıyla 2. ve 3. kuşaklar gelir (Res.7). Anadolu'nun diğer yerlerinden göç eden Rumlar gibi tamamen

Res.7: 1924 senesinde göç eden bir Silleli Rum Aile (Μελιδου'den)

Res.8: 1936 yılında Silleli Rumların gerçekleştirdiği bir toplantı (Μελιδου'den)

organize olamayan Sille Rumları, ufak topluluklar şeklinde buluşup çeşitli etkinlikler düzenlerler (Res.8). Evlerde büyükler küçüklere Sille'yi, Türk dostlarını, arkadaşlarını ve komşularını özlemle aktarırlar. Evlerde hep Türkçe konuşulur. Yeni kuşaklar ise farklı bir dil kullanan büyüklerine bazen anlam veremezler.

Yunanistan'daki ikinci kuşak Silleli olan Takis A. Salkitzoglou'nun bir anısı şu şekildedir: "*Çocukken Büyükanem benimle Sille şivesiyle konuşunca, ben güler dalga geçer, eğlenirdim. Büyüyünce değerinin farkına vardım; pişman oldum. Şimdi düşününce bu yaptıklarımın dolaylı üzüldüğümü düşünüyorum.*" Takis A. Salkitzoglou'nun verdiği bilgilerden, ilk göçmenlerin Yunanistan'da da yerel Sille lehçesini konuşmaya devam ettiği ve gençlere bu dili öğretmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır (Kuş, 2018, 264). Birinci ve ikinci kuşaklar tarafından kullanılan Sille lehçesi ve Türkçe, ne yazık ki sonraki kuşaklar tarafından kullanılmayıp; unutulmuştur.

Yunanistan'a göç eden Rumların Sille özlemi, fırsat buldukça Konya'ya ve Sille'ye ziyaretlerin yapılmasına sebep olmuştur. 1950'li yıllardan sonra başlayan bu ziyaretlerin sıklığı her geçen sene artarak devam etmektedir. 1970'li yıllarda gerçekleşen bir Sille ziyaretinin fotoğrafları günümüzde Atina'da yer alan Küçük Asya Araştırmaları Merkezi arşivinde bulunmaktadır (Res.9-10).

Res.9: 1970'li yıllarda Silleli Rumların Sille ziyareti (Küçük Asya Araştırma Merkezi Arşivi'nden)

1985 yılında 65 yaşında iken ilk kez Sille'ye ziyaret eden Antonios Ekmektzoglou, ziyaretini şöyle anlatıyor: "*1985'te ilk gittiğimde ağladım; toprağı öptüm. Hepimiz memnun olduk. Evimiz nerededir bilmiyorduk. Bir Silleli garı aha! Şurdaydı dedi. Ama ev yıkılmıştı. Bir arkadaş vardı. Gittik Sille içinde bulduk. Orda büyük kucaklaşıp öptük. Oturacak sını yemek yiyeceksin dedi. Yemek yedik.*"

2000 yılında Sille'ye yapılan bir ziyaret Silleli Rumlar için bir dönüm noktası olacaktır. Takis A. Salkitzoglou tarafından gerçekleştirilen bu ziyarette ninesi ve babasının kendisine anlattığı taş köprüyü, Sille Deresi'ni ve Aya Elenia Kilisesi'ni gören araştırmacı duygulanır ve atalarının geldiği bu yer hakkında bir kitap yazmaya karar verir. Yoğun araştırmalar ve çalışmalar sonrasında 2005 yılında "η Συλλη του Ιχονιου" isimli kitabını yayınlar (Res.11-12). Beklenenin ötesinde bir ilgi çeken kitap, Silleli Rumların organize olmasına da vesile olur. 2009 yılının Mayıs ayında gerçekleşen bir toplantıya Atina'dan, Selanik'ten, Veria'dan, Tripoli'den, Patra'dan gelen 400 Silleli katılır. Ağlamalar eşliğinde gerçekleşen konuşma ve tanışmalar neticesinde bir Sille Derneği kurulmasına karar verilir.

Bir sene sonra kurulacak olan Sille Derneği'nin ilk başkanı, Sille kitabının yazarı olan Takis A. Salkitzoglou olacaktır. Aynı yıl 50-55 kişilik

Res.10: 1970'li yıllarda Silleli Rumların Sille ziyareti (Küçük Asya Araştırma Merkezi Arşivi'nden)

Res.11: Takis A. Salkitzoglou tarafından yazılan Sille kitabı

Res.12: Sille Derneği başkanı Takis A. Salkitzoglou (Atina, 2015)

bir grup ile birlikte Sille gezisi gerçekleşir. Yakın dostlukların kurulduğu bu gezide üst düzeyde gerçekleşen misafirperverlik halen hatırlanmaktadır. Yaklaşık 2-3 yılda bir gerçekleşen Sille ziyaretleri, Sille'ye duyulan ilgiyi artırmış ve yeni bilimsel çalışmaların yapılmasına vesile olmuştur. 2015 yılında Μελίδου - Κεφαλα Νελλη'ın hazırlanmış olduğu "Προσφυγες Απο Τη Σύλλη Ικονιου" isimli çalışma, 1894 ve 1964 yılları arasında yaşamış 35 Silleli Rum'un ses kayıtlarını içermesi açısından oldukça değerlidir. (Μελίδου, 2015, 189). Sille hakkında hazırlanan diğer bir ilginç çalışma ise 2018 yılında Καραγαβριηλδου, Σ., tarafından yazılmış olan "Σύλλη Ικονιον Μονσικοχορευτικη Παράδοση" isimli kitaptır. Sille'nin zengin müzik ve dans birikimini ortaya koyan çalışma; orijinal ses kayıtlarını da içermektedir (Καραγαβριηλδου, 2018).

Günümüze ulaşabilen sınırlı kayıtlar ile ufak bir bölümünü görebildiğimiz Sille'deki dostluk, Anadolu Selçuklu döneminden itibaren Konya'da görülen hoşgörü ortamının 19-20. Yüzyıla yansımalarıdır. Antonios Ekmektzoglou'un 2015 yılında söylediği şu son sözler, Silleli Rumların duygu ve düşüncelerinin göstergesidir: "*Seviyoruz sizi. (kalbini göstererek) bu içerden geliyor; yalan değil. Yalan desek Allah bizi cezalandırır.*" Çeşitli geziler ve ortak çalışmalar ile halen devam eden bu dostluk, her geçen yıl güçlenerek devam etmektedir.

KAYNAKLAR

AKÖZ, A., ÜREKLİ, B. (2013), “Sille’nin Demografik Yapısı”, Sille ve Aya Elenia Müzesi, İstanbul: Selçuklu Belediyesi Yayınları, 18-22.

BALTA, E. (2014), Gerçi Rum İsek de Rumca Bilmez Türkçe Söyleriz Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

BOZDAĞLIOĞLU, Y. (2014), “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”, Türkiye Sosyal Araştırmaları Dergisi, Yıl:18, Özel Sayı:3: 9-32.

FREELY, J.(2011), Troya Savaşından İstiklal Harbi’ne Anadolu’da Yunanlılar, İstanbul: Doğan Kitap.

KΑΡΑΓΑΒΡΗΛΛΟΥ, Σ. (2018), Συλλη Ικονιον Μονοσκοπορευτικη Παραδοση, Αθηνα

KUŞ, A. (2018), Tarihin Tanığı Sille, Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları.

ΜΕΛΙΔΟΥ - Κεφαλα Νελλη (2015), Προσφυγες Απο Τη Συλλη Ικονιου, Αφοι Κυριακιδη Εκδοσεις Α.Ε.

NAKRACAS, G. (2005), Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

ORTAYLI, İ. (2006), “Mübadele”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt: 31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 424-425.

SALKITZOGLOU, T. S. (2013), “Sille, Konya Yakınlarındaki Tarihi Bir Rum Kasabası”, Sille ve Aya Elenia Müzesi, İstanbul: Selçuklu Belediyesi Yayınları, 90-107.

SARIKÖSE, B. (2009), Sille Bin Yıllık Birliktelik, Konya: Çizgi Yayınevi.

SAYI, H. B. (2013), “Sille’de Müslim-Gayrimüslim Minasebetleri”, Sille ve Aya Elenia Müzesi, İstanbul: Selçuklu Belediyesi Yayınları, 108-119.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇLER VE MUHACİRLERİN KONYA'DA İSKÂN EDİLMESİ*

Yılmaz ALTUNSOY**

ÖZET

Osmanlı Cihan Devleti'nin Balkanlar'daki hâkimiyeti yaklaşık beş yüz sene sürmüştür. Beş asrı müteceviz bir müddet boyunca Osmanlı hâkimiyet sahasında bulunan Balkan beldelerinden birisi de bugünkü Bulgaristan Devletine ait olan mülk olmuştur. Bulgaristan'ın Osmanlı Cihan Devleti'nden ayrılma vetiresi 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) ile başlamış ve nihayet 1909 senesinde tamamlanmıştır. Bulgaristan'ın mülki tamamiyetinin tanınmasından sonra, bu devletin hudutları içinde kalan Türkler ve Müslüman Pomaklar, üç aşamalı bir mecburi hicret ile Türkiye'ye göç etmek durumunda kalmışlardır. Bunlar 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra, 1912-13 Balkan harplerinden sonra ve nihayet Cumhuriyet'in kurulmasından sonradır. Bu makalemizde, Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik üçüncü büyük göç dalgasının yaşandığı 1923-1994 arası dönem incelenmiş olup, bu devre dört alt kategoride ele alınmıştır. Bu devrede Anadolu'ya vaki olan muhaceret akınından Konya'da nasibini almış ve Bulgaristan'dan gelen soydaş/dindaşlarını bağrına basmıştır. Makalemiz-

* Bu makalenin yazımında yazarın "Rumeli'ye Son Veda" isimli eserinden istifade edilmiştir. Yılmaz Altunsoy, Rumeli'ye Son Veda, Nesil Yayınları, İstanbul, 2019

** Siyaset Bilimci, Tarihçi, Yazar, Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, yilmazaltunsoy42@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8935-9703

de özet olarak, Bulgar göçmenlerinin Konya’da iskân edilmesi meselesine de değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Mecburi Göç, İskân, Konya.

EMIGRATIONS FROM BULGARIA TO TURKEY AND THE SETTLEMENT OF MIGRANTS IN KONYA IN THE PERIOD OF REPUBLIC

ABSTRACT

The rule of the Ottoman Empire in the Balkans lasted for about five hundred years. For a period of five centuries, one of the Balkan towns in the area of Ottoman rule was the property belonging to the state of present-day Bulgaria. The separation of Bulgaria from the Ottoman Empire started with the Ottoman-Russian war of 1877-78 and was finally completed in 1909. After the recognition of Bulgaria’s territorial integrity, the Turks and Pomaks, who remained within the borders of this state, had to emigrate to Turkey with a three-stage forced Hijrah. These were after the Ottoman-Russian war of 1877-78, after the Balkan wars of 1912-13, and finally after the establishment of the Republic. In this article, the period between 1923-1994, the third largest wave of migration from Bulgaria to Turkey, was examined and this period was covered in four sub-categories. In this period, he received his share in Konya from the muhajeret influx to Anatolia and embraced the Bulgarian descendants/religionists. In our article, the issue of resettlement of Bulgarian immigrants in Konya was also mentioned.

Keywords: Bulgaria, Forced Migration, Settlement, Konya.

GİRİŞ

Göç, düzenli ya da düzensiz, ferdi ya da kitlevi olsun her zaman meşakkatli ve insani dramatik veçhesi olan insan hareketlerine verilen isimdir.

Bir kısım göçler ihtiyari olarak icra edilmesine ve daha az insani yaralar açmasına rağmen, özellikle siyasi ve sosyal gerekçelerle, savaş gibi hayati durumlarda yapılan kitlevi göçler ise tam bir insanlık faciasına dönüşmektedir.

Osmanlı Cihan Devleti’nin, üç kıtada ve yedi iklimde yüzlerce yıl hâkimiyet sağladıktan sonra, son yüz yıl içerisinde Anadolu ve Trakya’nın bir kısmına çekilmek zorunda kalması, adeta suyu çekilen bir denizin geride bıraktığı tuzlu bir tortu gibi, kendi öz evlatlarının bir kısmını geride bırakmasına sebep olmuştur. Balkanlarda, Kafkasya’da, Ortadoğu’da, Kuzey Afrika’da yüzlerce sene huzur içinde, gayrimüslim azınlıklarla birlikte yaşayan Türk ve Müslüman ahali, kendisini bir anda Türk sancağının kapsayıcı ve koruyucu şemsiyesinin dışında bulmuş ve yüzlerce yıldır hâkim unsur olarak yaşadığı topraklarda, kendisi azınlık statüsüne düşmüştür. Ancak özellikle 1800’lü yılların başından bu yana Türkiye’ye azınlık hakları dayatması yapan hâkim güçler, himayeleri altında bulunan gayrimüslim unsurlar lehine zaman zaman bir kısım tavizler de koparmış olmalarına rağmen, ne yazık ki azınlık haklarına ilişkin olan bu imkânlardan Müslüman Türk tebaa Balkanlarda hiçbir zaman faydalandırılmamıştır.

Bulgaristan’dan Türkiye’ye olan göçler, 1878 Berlin Anlaşmasıyla başlamış ve 1989 büyük Bulgar göçüne kadar fasılalarla devam etmiştir. Bir asrı geçen bu göç vetiresi, göçü hazırlayan sebeplere bağlı olarak, kimi zaman ciddi sosyal travmalara meydan verecek vahamette cereyan etmiştir.

Bulgaristan’dan Türkiye’ye olan göçleri iki ana kategoriye ayırarak incelemek mümkündür. Bunlardan ilki, Osmanlı Devleti dönemindeki göçler olup, 1878 Berlin Anlaşması ve 1912-13 Balkan Harpleri devreleri olmak üzere iki dönemde cereyan etmiştir. Bu dönemde yapılan göçler bu makalemizin kapsamı dışında tutulmuştur.

Diğer ikinci ana kategori ise Türkiye Cumhuriyeti döneminde yapılan göçlerdir. Bu da, göçe sebep olan siyasi olgular ve insan hareketlerinin büyüklüğü dikkate alınarak, dört alt kategoride ele alınabilir.

Osmanlı hâkimiyet sahasına XIV. asırdan itibaren girmiş olan ve yaklaşık beş yüz sene vatan toprağı olan Bulgaristan'dan kaynaklanan göç baskısı, kısmen Bulgar Krallığı zamanında, ama daha çok da İkinci Cihan Harbinden sonra ülkeye hâkim olan komünist rejim döneminde olmuştur. Çar Boris döneminde yapılan asimilasyonlara dayanamayarak ülkemize göç eden Bulgar Türklerinin sayısı yaklaşık 200 bin iken, komünist rejim (Dimitrov-Jivkov) döneminde gelenlerin sayısı yaklaşık 730 bin olmuştur. Bunlar içerisinde, kaynak ülkenin siyasi şartları iyileştikçe geriye dönenler de olmuştur, ancak yine de rakam son derece yüksektir.

Bulgaristan'ı Türkiye açısından önemli kılan ise, hem bu ülkeyle hem hudut olmamız ve hem de Balkan Devletleri içerisinde en fazla Türk barındıran ülkenin Bulgaristan olmasıdır. XX. asrın başında Bulgaristan'da yaşayan Türklerin ve Pomakların toplam nüfusa oranı % 15'ler civarındayken, bugün bu oran % 10 seviyesine düşmüş olsa da, halen Bulgaristan toplumun en büyük azınlığı, kendi kimlik ve öz değerleriyle hayatına devam eden Türklerdir.

1878 öncesi sağlanan barış ve huzur ortamı, ne yazık ki aradan geçen bir asırdan fazla bir müddetten sonra, 1990'larda tekrar yakalanabilmiştir. Arada geçen uzunca sayılabilecek müddet içerisinde yaşanan acılar, sıkıntılar ve ıstırapların ne Türk toplumuna, ne de Bulgar toplumuna bir faydası olmadığı gibi, ruhlarda, vicdanlarda derin izler bırakmıştır.

Bulgaristan'dan, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'ye Yapılan Göçler ve Sebepleri

Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçler, 1878 senesinde yani 93 Harbinden hemen sonra başlamış ve 1994'lere kadar fasılalarla devam etmiştir. Bir asrı mütecaviz bir dönem içerisinde yaşanan toplu göç hareketlerinin hemen hemen tamamı zorunlu göç kategorisinde yer almakla birlikte, göç olgusuna saiklik eden sebepler bağlamında, dönemlere sâri olarak farklılıklar olduğu muhakkaktır.

1878 ile 1912 arasındaki göçlerin toplam büyüklüğü yaklaşık 350 bin kişiyi¹ bulmakla beraber, bu göçler harpler sebebiyle meydana gelmiş olan göçlerdir. Bu göçlerin ortak özelliği, toprak kayıplarımıza sosyolojik manada refleks veren ilk göçler olmasıdır.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, 1923 ile 1978 arasında yaşanan göçler, daha çok Türkiye ile Bulgaristan arasında yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde meydana gelmiştir. Bu dönemde, Türkiye'ye Bulgaristan'dan göç edenlerin sayısı yaklaşık olarak 489 bin kişidir.² Cumhuriyetin ilk yıllarına tekabül eden ve CHP'nin tek başına ülkeye hâkim olduğu devir olarak adlandırabileceğimiz, 1923 ile 1949 arası dönemde, yaklaşık 220 bin göçmen Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir.³

Yine bu döneme ilişkin olarak ikinci göç dalgasının en yoğun olduğu devre, 1950-51 yılları arası olup, DP'nin tek başına iktidar olduğu bu vatede, toplam 154.198 kişi Bulgaristan'dan ülkemize göç etmiştir. 1979 ile 1988 yılları arasında, Bulgaristan'dan kitlevi manada bir göç yaşanmamıştır.

1 Sait Öztürk, "Devlet Hikâyeleri: Kimliğinin Kaybı ve Yeniden/Yenisinin Kazanılması", 89 Göçü, Balkar & Balmed, İstanbul, 2012, s.237.

2 Levent Kayapınar, "Atatürk, Menderes ve Özal Dönemi Bulgaristan'dan Gelen Göçmenler Üzerine Gözlemler", 89 Göçü, Balkar & Balmed, İstanbul, 2012, s.389.

3 Kayapınar, "Göçmenler Üzerine Gözlemler", s.389.

Son olarak 1989 ile 1994 yılları arasında, Bulgaristan'dan ülkemize toplam 442.800 kişi göç etmiştir.⁴ Bu dönem ise ANAP'ın tek başına iktidar olduğu devredir.

Dolayısıyla biz bu bölümde, Cumhuriyet döneminde Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan göçleri incelerken, göçlerin yoğun ve kitlevi olarak meydana geldiği dönemleri dört kategoriye ayırarak, sebep ve sonuçlarına ilişkin analizler yapmaya çalışacağız.

Birinci Göç Dalgası Dönemi (1923-1949)

Bulgaristan 1878 Ayastefanos Muahednamesi şartlarına dönmek için her zaman fırsat kollamış ve her krizi fırsata çevirmenin yollarını aramıştır. Bulgaristan'ın, Birinci Cihan Harbinden sonra, toprak talep etmediği tek ülke Türkiye olmuştur. Bulgaristan, Birinci Cihan Harbinden sonra imzaladığı Neully Anlaşması şartlarına da razı olmamıştır. Bu yüzden Bulgaristan, İkinci Cihan Harbine kadar, kaybettiği toprakları geri almanın çabası içine girmiş, bundan dolayı komşuları olan Balkan ülkeleri ile hep bir çatışma içinde olmuştur. Bulgarlar sık sık, özellikle de Neully Anlaşmasının sene-i devriyelerinde, bu anlaşmayı protesto etmişlerdir.⁵

Bulgaristan-Türkiye münasebetleri, cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok Balkan Harplerinin, ülkemiz ve insanımız üzerinde açtığı derin yaralar ile son Cihan Harbinde aynı safta bulunmuş olmanın getirdiği yakınlık arasında gidip gelmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasında, 18 Teşrinievvel (Ekim) 1925 tarihinde imzalanan, "*Türkiye ile Bulgaristan Arasında Min'akid Muhadenet Muahednamesi*" bu devletle kurulan ilk ve en önemli diploması bağı olarak kabul edilebilir. Bu anlaşmaya göre, Türkiye ile Bulgaristan arasında

ihlali mümkün olmayan, samimi ve daimi bir dostluk geçerli olacaktır (madde 1).

Bahse konu anlaşmaya merbut (ekli) protokole göre (A Bendi), Bulgaristan azınlıkların himaye edilmesine dair Neully Anlaşması hükümlerinden, Bulgaristan'da yaşayan Müslüman azınlıkları da istifade ettirecek, Türkiye de Lozan Anlaşması mucibince, Türkiye'de yaşayan Bulgar azınlıkları himaye edecektir. Bu konuda her iki devlet birbirine taahhüt vermektedir.⁶ Bu dönemde, Bulgaristan'da yaşayan yaklaşık 5,5 milyon nüfusun, 680 bininin⁷ Müslüman Türk azınlığı olduğu ve bunun da toplam nüfusa oranının yüzde 12 den fazla olduğu nazar-ı dikkate alındığında, bu madde düzenlemesinin ehemmiyeti daha da fazla anlaşılmaktadır.

Bahse konu maddenin devamında azınlıklara tanınan hakların kapsamı biraz daha genişletilmiş olup, Neully ve Lozan Anlaşmalarına imza koymuş olan diğer ülkelerdeki azınlıklara tanınan hakların, akit taraflar olan Bulgaristan ve Türkiye tarafından da tanındığı hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemede yer alan bir hüküm son derece dikkate değerdir. Hüküm şöyledir; "*Lisan-ı maderzadı Bulgarca olan gayr-ı Müslim Türk tebaası, Bulgar ekalliyetine mensup addolunacaktır*". Bu hüküm ile neseben Türk olan, ancak Türkçe konuşmayan ve gayrimüslim olan Türkler, Bulgar azınlık statüsünde kabul edilmiş ve bu anlaşmanın koruyucu şemsiyesi altına alınmamıştır.

Bu anlaşma son derece önemli olmakla beraber, nakıs bir şekilde hazırlanmış olduğu ve ilerleyen dönemlerde ortaya çıkan azınlık hakları gibi konuların meydan getireceği tüm meseleleri çözmekten uzak bulunduğu, ortada duran bir hakikattir. Zira anlaşmada azınlıkların dini, kültürel, sosyal hakları üzerinde bir mutabakata varılmamış,

4 Kayapınar, "Göçmenler Üzerine Gözlemler", s.389.

5 Zaman Gazetesi, 4 Aralık 1934, s.7.

6 Türkiye ile Bulgaristan Arasında Min'akid Muhadenet Muahednamesi, 18 Ekim 1925

7 Kayapınar, "Göçmenler Üzerine Gözlemler", s.390.

sadece mülkiyet ve tebaiyet konularında prensip kararları alınmakla yetinilmiştir. Eksik olan bu anlaşma, 1990'lara kadar devam edegelen Türk-Bulgar münasebetlerinin bir türlü rayına tam olarak oturamamış olmasının sebebi olarak görülebilir. Ayrıca bu anlaşma, Bulgar Meclisinin muhalefeti sebebiyle, 1926 senesine kadar Bulgar tarafınca onaylanıp, meriyete vaaz edilememiştir.⁸

Aynı tarihte, yani 18 Ekim 1925'te Bulgarlarla bir de İkamet Anlaşması yapılmış olup, bu anlaşmaya göre her iki ülkenin vatandaşları, karşılıklı olarak birbirlerine gidip gelebilecekler ve oturup yerleşebileceklerdir (madde 1). Ayrıca, sözleşmeye taraf olan devletler, kendi ülkelerinden diğer ülkeye vaki olacak göçlere engel olmamayı kabul etmektedirler (madde 2). Aynı maddeye göre göçmenler, hicret esnasında yanlarına alabilecekleri taşınırılarını engelsiz bir şekilde getirebilecekler, ancak taşınmazlarını ise iki yıl içinde tasfiye etmek zorunda olacaklardır. Malların tasfiyesinden elde edilen paranın transferi konusunda ayrıca bir mukavele akdedilecektir.

Bilal Şimşir'e göre, bu mukaveleyle Bulgar Hükümetleri, Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçmelerine engel olmamayı taahhüt etmiş olmalarına rağmen, zaman zaman engellemelerde bulunmuşlar ve hatta bazı yıllarda göçü tamamen yasaklamışlardır. Böyle dönemlerde Bulgarlara bu madde hatırlatılmıştır.⁹

Bulgaristan ile yapılan bu anlaşmalara rağmen, Çar Boris Bulgaristan'ı, ne yazık ki, ülkelerinde yaşayan Müslüman Türklere yönelik baskıları artırmıştır. Bulgar hükümetleri bu dönemde kendi okullarına bütçeden pay ayırdığı halde, Türk okullarından bu imkânı esirgemmiştir. Türk okulları bu dönemde giderlerini kendi imkânları ve kurulan

Türk vakıfları ile sağlamaya başlamıştır ve Türk tebaa yüksek vergiler altında ezilmiştir.¹⁰

Ayrıca 1924 toprak reformundan, diğer tebaaya göre en az pay alanlar da Türkler olmuştur. Diğer yandan, medeni kanunlarda, 1928 senesinde yapılması planlanan bir değişiklik ile müftülerin boşanma, miras gibi konularda karar mercii olmaları engellenmiştir. Müftüler sadece nikâh kıyma memuru statüsüne indirgenmiş, ayrıca Türk okulları da bu dönemde tek tek kapanmıştır. 1920 ile 1940 arasında, Bulgaristan'daki Türk okulları, dörtten bire düşmüştür.¹¹

Yugoslavya Müslümanları arasında yaşanan bir paradoksal algı, bu dönemde Bulgaristan'da da yaşanmaktadır. Kendi inançları ve kültürleri için çabalayan ve bu uğurda bedel ödeyen Bulgar Türkleri, Türkiye'de yaşanan laisizm vetiresini anlamakta güçlük çekmişlerdir. Bulgaristan Müslümanları, kendi içlerinde iki gruba ayrılmışlardır. Bir grup, Türkiye'de 1923-1928 arasında yapılan Kemalist zorunlu kültürel değişim programlarını desteklerken, daha muhafazakâr olan diğer grup ise bu dönüşümün karşısında yer almıştır.

Bütün bu hakikatleri bilerek, Türkiye'ye göç etmek isteyen kitleler olmuştur. Buna mebni olarak, Türk Hükümeti tarafından, 20 Mart 1927 tarihinde, Bulgaristan Batı Trakya'sında yaşayan, ancak baskılar ve zulümler nedeniyle yurtlarında barınamayacak durumda olanların, Türkiye'ye göçmelerine izin veren bir kararname neşredilmiştir.¹²

1929 dünya ekonomik bunalımı, tüm dünyada olduğu gibi Bulgaristan'da da aşırı milliyetçilik duygularının ve akımlarının gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ellerindeki kıt maddi imkânları, baş-

8 Dilek Barlas-Yonca Köksal, "Türk Bulgar İlişkileri ve Türk Azınlık", ASEAD, c.4, S.12, 2017, s.118.

9 Bilal N. Şimşir, "Bulgaristan'daki Türk Azınlığı", Balgöç, Bal kanlarda Türk Kültürü, 2003, S. 48, s.9.

10 Şimşir, "Türk Azınlığı", s.118.

11 İbrahim Çulha, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Süreci (1950-1951)", Akademik-Der, 2017 Sonbahar, S.1, s.55.

12 Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivleri, BCA, 030-18-01-01-023-18-16.

ka unsurlarla paylaşmak istemeyen ırkçı Bulgarlar, hem Yahudilere, hem de Müslüman Türklere karşı baskıyı artırmışlar, bazı Müslüman köylerine baskınlar yaparak, Türkleri göçe zorlamışlardır. Ocak-Ağustos 1929 tarihleri arasında, Türk köylerine yapılan saldırılardan sadece 34 tanesi, Rehber Gazetesi tarafından haber konusu yapılmış olup, tarafsızlık anlaşmasının imzalandığı Mart 1929'dan sonra bu saldırılar ciddi oranda azalmıştır (Mart-Ağustos arası sadece 7 saldırı olmuş olup, bu duruma göre Ocak-Mart arasında 27 saldırı kayda geçmiş olmalıdır).¹³

Bu meyanda, bir taraftan da, özellikle Dobruca, Makedonya ve Trakya bölgelerinden hak iddia eden Bulgarlar, bu umdelerle bir Komünist teşkilatlanma meydana getirmeye başlamışlar ve komünizm görüntüsü altında bu bölgelerde etkili olarak, Bulgar muhacirlerinde bir bilinç oluşturmaya çalışmışlardır. Bunun için Bulgar erken komünistleri tarafından bir de gazete neşredilmeye başlanmış olup (Trakiyska Tribuna), bu gazete Bulgar yayıncılığı için çalışmalar yapmıştır.¹⁴

Gerçekten de, 1930'ların Bulgaristan'ın da, hayat azınlıklar için hiç de iç açıcı değildir. 13 Mayıs 1933 tarihinde Sofya sefirimizden gelen bir rapor bu durumu doğrulamaktadır. Rapora göre, siyasi hakları temin etmek şöyle dursun, burada yaşayan Türkler için can emniyeti bile tehlikeye girmiştir. Türklere karşı işlenen cinayet ve cürümlerin failleri bulunamamaktadır ve bu durum, bu memlekette bir nevi adet haline gelmiştir. Bu arada Pomaklar da¹⁵ baskı ve zulümden paylarına düşeni

13 Barlas-Köksal, "Türk Bulgar İlişkileri", s.120.

14 BCA, 030-10-240-62-2.

15 Pomaklar, Osmanlı'nın Balkanlarda varlığını göstermeye başladığı erken dönemde iltida eden, Slav ya da Helen asıllı Müslümanlardır. Bunlar daha çok Bulgaristan'da yaşamaktadırlar ve Slav lisani kullanmaktadırlar. Bulgarlar bunlar için Müslüman Bulgar demektedirler. Ancak, Balkanlarda din ile milliyet özdeşleştiği için, Pomaklar Türk dininden dolayı, Türk ırkı olarak da algılanmıştır.

almışlar ve tanassur ettirilmeye çalışılmışlardır.¹⁶

Vergi kanunlarında, 13 Mart 1933 tarihinde yapılan gayri hukuki bir düzenleme ile devlete vergi borcu olan mükelleflerin, sadece kendi mal varlıklarıyla değil, aile ve akrabalarının mal varlıklarıyla da devlete karşı mesul olacaklarına dair hükümler, vergi memurlarının eline, Müslüman Türk azınlığa zulüm etmeleri için yeni bir alet vermiştir. Ayrıca özellikle mülkiyet haklarının iadesine ilişkin olarak, Türkler tarafından açılan davaların mahkeme ilamları, baskı ve tehditle icraya konulmamakta ve sonuçsuz kalmaktadır.¹⁷

Yapılan sadece vergi kanunlarını Türkler aleyhine işletmek ya da Türklerin alacaklısı olduğu mahkeme ilamlarını tatbikata koymamak değildir. Zengin Türkler aynı zamanda cebren ve haksızca sürgüne de gönderilmiştir. Mesela 1935 senesinde, bir deri fabrikatörü olan Mustafa Tokaloğlu ve onun avukatı Besim Hilmi Çakaloğlu'nu, keyfi olarak Bulgaristan'ın ücra köşelerine sürmüşlerdir. Hatta iş o noktaya gelmiştir ki, Rusçuk'a bulunan Türk iş adamlarımızdan bazıları, o dönemde Bükreş sefirimiz olan Hamdullah Suphi Bey ile temas halinde oldukları gerekçesiyle sürgüne gönderilmekle tehdit edilmişlerdir.¹⁸ Amaç bellidir, belli bir sistem dâhilinde Türkleri göçe zorlamak ve arkada kalan mallarına konmak... Bu amaçlarına ulaşmak için gerekirse Türkleri sürgüne yollamanın yanında, evlerini bombalama eylemleri bile irtikâp edilmektedir. 1935 senesinde, Şumnu bölgesindeki bir Türk köyünde yaşayan ve dürüstlüğü ile tanınan Hacı Ali Osmanoğlu Mehmet ve kardeşinin oturduğu evin avlusuna, Bulgarlar tarafından el bombası atılmıştır. Bomba infilak etmiş ve evin önündeki bir ağacı param parça etmiştir. Can zayıyatı olmamışsa da, ahali epeyce korkmuş ve tedirgin

16 BCA, 030-10-241-629-15.

17 BCA, 030-10-240-62-2.

18 Cumhuriyet Gazetesi, 2 Kasım 1935, s.1-3.

olmuştur. Yapılan şikâyetlerden de bir netice alınmamıştır. Bu ve benzeri eylemleri yapanlar devlet görevlileri olmayıp, Türklerin mallarına göz koyan haris Bulgarlar olsa da, devletin müsamahası altında işlenen suçlardan olduğu, izahtan vareste olsa gerektir. Her zamanki gibi gayeleri bellidir; Müslüman Türkleri göçe zorlamak.¹⁹

Sefirimizden gelen raporda ayrıca, Bulgar resmi makamlarının ve bu resmi makamların, sefirin tabirince, “*Hükümetin eciri* (ücretlisi) ecnebi muhabirlerin” telkinatı ile Müslümanlara yapılan baskılar had safhadadır. Sefirimize göre, Çingenele hâriç tutulursa, yarım milyondan az olmayan Müslüman Türk ve Pomakların, baskılara boyun eğerek ferden ferden Bulgarlığa geçmemeleri için, Pomaklar’dan başlanmak kaydıyla, tüm Müslüman Türklerin ve Çingenelelerin hiç olmazsa ehli perde²⁰ olan ve Türkçe konuşanlarının, Protestan tehlikesinden azade olmaları için, memleketimize kabul edilmeleri çok isabetli olacaktır.²¹

Sefirimizin Pomaklara öncelik verilmesi talebinin ardında yatan gerekçe aynı raporda yer almaktadır. Zira Bulgar Hükümeti, Pomaklardan nefret emekte ve bunların adını bile ağızlarına almalarına tahammül etmek istememektedir.

Bulgaristan Krallığında, 1930’lu yıllarda devlet eliyle Müslümanlara katliamlar icra edilmiştir. 1934 senesinde meydana gelen bir hadisede, Bulgar askerlerinin hanelerine yaptığı baskından, Yunan hududuna doğru kaçan ve hatta Yunan tarafına geçmeyi başaran Pomaklar, kendilerinden daha önce Yunan tarafına geçen Bulgar askerlerinde katledilmişlerdir. Bulgar askerlerince kendilerine pusu kurulması sonucunda, çocukları, kadınları ve

170 koyunları ile Yunanistan’a hicret eden Pomaklar, Bulgarlarca kurşun yağmuruna tutulmuşlardır. Beş Pomak’ın can verdiği menfur hadisede, ölenlerin üçünün kurşunla, birinin süngüyle ve birinin de el bombası ile öldürüldükleri anlaşılmıştır. Bulgar askerleri sağ kalan Pomakları, hayvanları ile beraber geri çevirmişlerdir.²²

Avrupa’nın göbeğinde, devlet eliyle işlenen bu cinayet, daha sonra Bulgar-Yunan muhtelit heyetince incelenmiş ve Bulgar askerlerinin, Yunan topraklarına 1500 metre kadar tecavüz ettikleri anlaşılmıştır. Politika isimli gazete muhtelit komisyon raporunda feci hadiseye dair şunları yazmıştır: “*Bulgarların, dinlerini değiştirmek üzere yaptıkları tazyike dayanamayan yedi Pomak Türk’ü, aileleriyle birlikte ayın yirmi dokuzunda hududu geçmişlerdir. Bulgar askerleri huduttan sekiz kilometre kadar ileride bunlara tesadüf etmişler ve üzerlerine ateş açmışlardır. Müsademe neticesinde, Türklerden beşi ölmüş ve kadınlarla çocuklardan çoğu yaralanmıştır*”. Hadise hem Türk ve hem de Yunan makamlarınca, Bulgaristan hariciye Nazırlığı nezdinde protesto edilmiştir.²³ Üstelik meydana gelen tek katliam hadisesi bu değildir. Bulgaristan Eski Cuma Kasabasının Selim Köyünden Hacı Hasan isimli soydaşımız, arkadaşlarıyla birlikte göç ederken Mustafa Paşa İstasyonunda gözaltına alınmışlardır. Hacı Hasan ile sonradan birleşmek için yola çıkan oğlu Ali ise 350 koyunu ile birlikte köyünden çıkarken, Bulgarlarca pusuya düşürülerek katledilmiştir. Sürü Bulgarlar tarafından yağma edilmiştir.²⁴

Bulgar tarafı, bir taraftan devlet olarak Müslümanlara işkence ve katliam tatbik ederken, diğer taraftan da daha önce akdedilmiş olan ikamet anlaşmalarının ne şekilde tatbik edileceğine dair

19 Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1935, s.5.

20 Sefirimizin kullandığı ehli perde tabiri tarafımızca çok hoş bir tabir olarak görülmüş, Çingenelelerin evlerine perde takan kısmı yani ehlileşenlerinin kastedildiği anlaşılmaktadır.

21 a.g.a.b.

22 Zaman Gazetesi, 4 Aralık 1934, s. 7.

23 Zaman Gazetesi, 5 Aralık 1934, s. 7.

24 Cumhuriyet Gazetesi, 9 Temmuz 1935, s. 2.

bir komisyon kurulması yönündeki taleplerimize yanaşmamıştır. Sofya Sefaretimizden gelen görüş bu yöndedir. Bunun için bir komisyon oluşturmak yerine, anlaşmadan doğan uyuşmazlıkların, hadise ve kişi bazında çözülmesine yönelik bir komisyon oluşturulması daha doğru olarak görülmüştür. Ancak Türk Hükümeti bu sırada, Yunan mübadelesi ile meşgul olduğundan, Bulgarlar ile yeni bir tartışma zemini açmak istememiş ve bu komisyonun şimdilik teşkil ettirilmemesi yönünde, 20 Kasım 1929 tarihinde karar almıştır.²⁵ Bu karar elbette, tatbikata yönelik meseleleri bir müddet çıkmaza sokmuştur.

Bu devrede, Bulgaristan Krallığında yaşayan Türklere ve Müslümanlara olan baskılar gittikçe artmıştır. Türklere ek vergiler konulmuş, Türk okullarına Bulgar öğretmenler atanmış, bir Bulgar öğretmene on Türk öğretmen maaşı ödenmiştir.²⁶ Türk azınlığa ait vakıf okulları ağır vergiler altında çalıştırılmamış ve nihayet devlete devredilmek zorunda kalmıştır.

Bulgaristan, 1934 senesine gelindiğinde, dünyada esen ırkçı rüzgârların da tesiriyle, Bulgarca-dan Türkçe kökenli kelimeleri çıkarma ve kendi dilini tasaffi etme furcasını başlatmıştır. Bu faaliyet kapsamında, aynı zamanda birçok köy ve kasabaların Türkçe isimleri de Bulgarcaya dönüştürülmüştür. Yüzlerce yıldır “Eskicuma” olarak bilinen bir kasaba bir anda “Targovişte”ye, “Osman Pazarı” kasabası da “Omortag”a çevrilmiştir.²⁷

Bu dönemde ve devamında, Bulgaristan’dan Türkiye’ye hicret etmek isteyen Müslümanların yanlarına mal, eşya ve para almalarına da Bulgar Hükümetince müsaade edilememiştir. 1 Ocak 1945 tarihinde, Filibeli Müslüman Türk Mehmet Şakir Efendi’den gelen bir mektupta açıkça bu husus dile

25 BCA, 030-18-01-02-06-57-9.

26 Çulha, “Bulgaristan Türklerinin”, s.4.

27 Zaman Gazetesi, 11 Aralık 1934, s.2.

getirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devletinden bu konuda yardım istenmiştir.²⁸

Dünya iktisadi buhranının, gittikçe tüm ülkelere sirayet etmeye başladığı 1930-31 yıllarında Bulgarlar ısrarla yayılmacı politikaların peşinde koşmuşlar ve Neully Anlaşmasının, Makedonya’da yaşayan Bulgarların haklarını teminat altına almadığından dem vurarak, bu topraklardan hak talep etmişlerdir. 1931 senesinde, Türk Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras’ın, Bulgaristan ziyareti ve bu ziyarete mukabil aynı yıl Bulgar Başbakanı Nikola Mushanov’un Türkiye ziyaretleri, bir türlü ortak zeminde bir Balkan Anlaşmasının imzalanmasına kâfi gelmemiştir. Balkan Devletlerinin ve bu arada Türkiye’nin odağında bir Balkan Paketi olmasına rağmen, Bulgarlar, azınlık haklarını ön plana çıkartıp, uzlaşmaz tavır sergilemekten imtina etmemişlerdir.

Devletlerarasında siyasi uzlaşmazlıkların devam ettiği bu dönemde, Bulgaristan’da kurulmuş olan aşırı ırkçı ve şovenist bazı örgütler, Müslüman azınlığa baskı yapmaya, Türklerin İslamlaşmış Bulgarlar olduğuna dair propagandalar üretmeye ve Türk mezarlıklarını tahrip ederek, Müslümanlara ait kemikleri çıkarmaya ve mezarlık bekçisini dövmeye kadar işi azıtmışlardır.²⁹ Bulgarların 1934 Balkan Antantını imzalamamış olmalarından dolayı, bir müddet daha burada yaşayan Müslüman azınlığa doğrudan ya da dolaylı baskılar devam etmiştir.

Bulgaristan’dan, 1935 senesinde Türkiye’ye gelen göçmen kafilesinde bulunan zavallı Bulgar Türklerinden bazıları, Bulgaristan’da gördükleri baskı ve zulümleri şu sözlerle anlatmışlardır: “*Biz Razgrad’ın Kemalli kazası ile Şumnu’dan, Pravadi’den ve Deliorman’dan geliyoruz. Hepimiz rençperiz. Bulgaristan’a ziyanimız değil, fayda-*

28 BCA, 030-10-117-815-15.

29 Barlas-Köksal, “Türk Bulgar İlişkileri”, s.121.

mız dokunduğu halde bize yapmadıklarını bırakmadılar. İsmi Ahmet veya Mehmet mi, dayağa müstahaksın, parasız gezmeye mahkûmsun, seni süründürmek sevaptır. Ah birader sorma, buraya gelirken hepimizin az çok beş on kuruşumuz vardı. Evimiz, tarlamız, çiftimiz, çubuğumuz vardı. Fakat pasaportunu aldın mı cebinde on beş liradan fazla bulunamaz diyorlar. Bizim köyümüz Romanya hududuna yakındır. Romenlerle dost olduğumuzu bildiğimiz için, paralarımızı alıp, Bulgar hududundan sıvışmanın yolunu buluruz ama ne yapalım ki kız ve çocuklarımız ve kadınlarımız var. İşte gördüğün gibi başı kabak, yalın ayak ve çırılçıplak ettikten sonra bizi çıkardılar. Buna da şükür. Doğrusu hükümetimize (Türk hükümeti kastediliyor) çok borçluyuz. Ona ana baba gibi sarıldık. Canımızı kurtardığımız bin şükür”³⁰

Aynı gazete haberine göre bir başka göçmen soydaşımız ise, Bulgaristan’da gördükleri mezajı şu sözlerle anlatmıştır: “Orada çektiklerimizi soruyorsunuz. Size yalnız bir ikisini anlatayım da bakın. Köye kolcu geliyor, kaçak bir şey var mı diye üzerimizi arıyor ve bu sırada elinde sakladığı bir yumak tütünü kuşağımıza sıkıştırıyor. Sonra da ‘vay kaçak tütün ha!’ diye hem müthiş dövüyorlar, hem de ceza diye varımızı, yoğumuzu alıyorlar. Bizim Türklerden birinin de samanlığına silah bırakmışlar. Sonra gelip aradılar. Bulunca, zavallı köylünün üzerine çullandılar.”³¹ Müslüman Türk muhacirlerinin anlattığına göre, zaman zaman Bulgar Hükümeti yetkilileri, usulen de olsa gelip, kendilerine bir şikâyetleri olup olmadığını soruyorlarmış. Yaşadıkları sıkıntıları anlatanlara ise ertesi gün fenalık yapılmıyordu.

Yine 1938 senesinde, Bulgaristan’dan canını zor kurtararak Türkiye’ye gelen ve Bulgaristan’da tütün reñçperliği yapan muhacirlerden bir kısmı,

30 Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1934, s.1-6.

31 Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1934, s.6.

bütün mallarına Bulgar Devleti tarafından el konulduğunu, yolda gelirken de sigara paralarına kadar her şeylerinin ellerinden alındığını söylemişlerdir. Kendi ifadelerine göre, zavallı, gariban soydaş ve dindaşlarımız, Filibe’den itibaren, elleri sopalı Bulgarlar tarafından, hayvan sürüleri gibi kovalanmak suretiyle hududa kadar getirilmişler ve Filibe’de kamyonlar içinde geceledikleri halde, kendilerinden yatak parası bile alınmıştır.³²

Aynı kafilede yurda gelen ihtiyar bir muhacirin anlattıkları ise insanın tüylerini diken diken edecek türdendir. İhtiyar muhacir yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmiştir: “Hududa kadar adım başında bizi yokluyorlardı. Bir kadının sandığı içinde sakladığı iki beşi biryerdeyi bile aldılar. Esasen hiç birimizde para, pul namına bir şey kalmamıştı. Cesur Mustafa Paşa’da son bir yoklama daha yapıldı. Ceplerimizde sigara almak için gözümüz gibi sakladığımız beşer onar kuruşu da burada zapt ettiler. Hele şükür Edirne’ye vardık. Türk toprağına ayak bastığımız zaman, çoluk çocuk hep birden sevinç gözyaşları dökmeye başladık. Artık kurtulmuştuk. Yavrularımız bile yabancı yumruğundan kurtulduklarını anlamış gibi, kendilerini toprak üstüne atarak bağırıyorlardı. Biz bu hali görünce: Yuvarlanın çocuklar. Şükür Allah’a kendi topraklarımıza kavuştunuz! Öpün bu mübarek toprakları! dedik. Allah devlete, millete zeval vermesin. Edirne Valisi bizi çok iyi karşıladı”³³

Bulgaristan’dan, 1923 ile 1949 yılları arasında, ülkemize toplamda yaklaşık 220 bin Bulgar göçmeni gelmiş ve bunlar Türkiye’de iskân edilmiştir.

Bulgaristan’dan kaçan Türkler sadece Türkiye’ye değil, az da olsa Romanya’ya da iltica etmişlerdir. Romanya’nın Pazarlık şehrinde neşredilen “Yıldırım” isimli gazetenin haberine göre, 1934

32 Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1938, s.1-6.

33 Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1934, s.6.

senesinde, Bulgaristan'dan Romanya'nın Silistre, Pazarcık ve Köstence şehirlerine iltica eden Bulgaristan Türklerinin sayısı dört yüz kadar olmuştur. Romanya'ya sığınan göçmenlerin altlarına sercekleri bir minderleri olmadığı gibi, ceplerinde bir lokma ekmecek alacak paraları da bulunmamaktadır. Romanya'da eskiden beri yaşamakta olan, hamiyeti ve yardımseverliği ile herkesin yakından tanıyıp sevdiği Ahmet Nitşah Efendi isimli, varlıklı bir Müslüman, aç bi ilaç Müslüman mültecilere her türlü yardımı yapmaktadır. Aç olanları doyurmakta, Köstence limanına gidecek olanların yol paralarını vermekte, vapur biletlerini almakta ve hatta ceplerine para bile koymaktadır. Ayrıca o dönemde Köstence konsolosumuz olan Nebil Süreyya Bey de, Hamdullah Suphi Bey'in talimatları ile iltica eden Bulgar Türklerine gereken desteği vermiştir.³⁴Hamdullah Suphi Bey de, Romanya'da münteşir Üniversül Gazetesinin³⁵ haberine göre, Bulgaristan'dan kaçıp, Romanya'ya sığınan Türkler ile yakından alakadar olmak için Silistre'ye gitmiştir.³⁶

Birinci göç dalgası ile Türkiye'ye gelen Bulgaristan muhacirlerinin büyük bir kısmı İstanbul, İzmir ve Bursa şehirlerine gelmişler ve burada iskân edilmişlerdir. Aynı dönemde Türkiye'ye gelen Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya göçmenlerinin sayıca fazlalığına rağmen, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin çok az bir kısmı Konya il merkezi ve ilçelerine iskân edilmişlerdir. Konya'ya göç edip, yerleşen Bulgar göçmenlerinin sayısı ihmal edilebilecek kadar azdır.

Ancak maddi durumları son derece kötü olan bu muhacirlerin az sayıda olan kısmı da bu şehirler üzerinden Konya'ya gelmişler ve Konya merkez

³⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1934, s.6.

³⁵ Bu gazete, 1937'de iktidar mevkiinde bulunan Romen Hükümetine muhalif olan Çiftçi Partisinin naşir-i efkârıdır. Zaman zaman Türkler aleyhine yazılar yazmıştır. Cumhuriyet Gazetesi, 13 Kasım 1937, s.7.

³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 13 Kasım 1937, s.6.

ve yakın çevresine iskân edilmişlerdir. Konya'ya ilk olarak, 15 Eylül 1925 tarihinde, Çanakkale Ezine'den aynı aileye mensup 2 Bulgar göçmeninin, Kırcaali'den gelmek suretiyle yerleştirildikleri anlaşılmaktadır. Sonrasında ise 1926 senesinde, bir kişi olarak Bulgaristan'ın Varna şehrinden gelen göçmenin Konya'da iskân edildiği görülmektedir. 1927 senesinde, Eylül ve Ekim aylarında 2 aileye mensup 7 kişilik bir göçmen gurubunun, Bulgaristan Yenipazar şehrinden gelerek Konya merkezine yerleştirildikleri, 1928 senesinde de Mayıs, Temmuz ve Ağustos aylarında 3 haneye mensup 17 kişinin Rusçuk ve Filibe'den gelerek Konya'da hayatlarına devam etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.³⁷

Aynı döneme ilişkin olarak, Konya ilçeleri ve köylerine gelen Bulgaristan göçmenlerine dair elimizde bir kısım bilgiler bulunmaktadır. Buna göre, Akviran ilçesine, 10 Kasım 1925 tarihinde Filibe'den 1 muhacir, Beyşehir ilçesine, 12 Ağustos 1925 tarihinde Varnalı muhacirler, Çumra ilçesine bağlı Balçıkhisar Köyüne, 24 Nisan 1929 tarihinde, Varna Provadilili 1 aileye mensup 6 kişi, Kadınhanı ilçesi Ağadin Köyüne, 2-4 Haziran 1927 tarihleri arasında, Bulgaristan Tutakanlı Osman oğlu Hüsnü ve 8 kişilik ailesi, Akşehir ilçesine bağlı Meydan mahallesine, Temmuz-Eylül 1924'te Varna Provadilili 7 haneye mensup 38 Bulgaristan göçmeni iskân edilmiştir. Akşehir ilçesine yerleşenler çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmışlar, ancak geçim sıkıntısı çektikleri için sonradan Yahsiyan Köyüne hicret etmişlerdir.³⁸ Konya'nın diğer ilçe ve beldelerine, bu dönemde Bulgaristan muhacirlerinin iskân edildiğine dair bir kayıt bulunmamaktadır.

³⁷ Kürşat Kurtulgan, Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı (1923-1933), Çizgi Kitabevi, Konya, 2010, ss. 112-113.

³⁸ Kurtulgan, Balkan Muhacirlerinin, s.113-137.

İkinci Göç Dalgası Dönemi (1950-1951)

İkinci Cihan Harbinden yenik ayrılan, ancak Sovyetlerin güdümüne girerek toprak kaybı yaşamadan, savaştan en az zayıyla çıkmayı başaran Bulgaristan, aynen Yugoslavya örneğinde olduğu gibi, tamamen bir Rus uydusu haline gelmiştir. Bulgaristan’da yaşanan bu gelişme, aynı dönemde NATO yolcusu olan ve gittikçe batıya yaklaşan Türkiye ile ilişkilerinin gerilmesine de zemin hazırlamıştır. Bulgaristan’da iktidara gelen komünist rejim, Başbakan Dimitrov’un söylemi olan “*Homojen bir ulus yaratma*” fikri etrafında şekillenmiştir. Homojen bir Slav Bulgar Devleti oluşturmanın önündeki en büyük engel ise Türkler, Pomaklar ve diğer Müslüman unsurlar olarak görülmüştür.

Rusya’nın, Türkiye’nin, 1947 Truman Doktrinine³⁹ paralel olarak, Marshall yardımlarından da pay alacak olmasına sıcak bakmaması nedeniyle, Türkiye’de yeni kurulan hükümeti zor durumda bırakmak amacıyla, Bulgarları kullanarak, Türkiye üzerindeki baskıları artırması, tam da bu döneme denk düşmektedir. Yani 1950-51 göçlerine zemin hazırlayan hadiseler arasında, Sovyet Rusya’sının Türkiye’ye yönelik attığı sert adımlar bulunmaktadır.⁴⁰

Yönetime gelen komünistlerin Türk ve Müslüman azınlığa baskı yapmaya başlaması gecikmemiştir. Yeni rejimin koyduğu ağır vergiler ve köylü Türklerin mallarının bir kısmını devlete vermesi

39 İkinci Cihan Harbinden sonra, Sovyetlerin yayılmacı ve genişlemeye yönelik hamlelerine mukabil, ABD Başkanı Harry Truman, komünizmle mücadele eden devletleri destekleme programını devreye sokmuştur. Bu program çerçevesinde Türkiye’ye 100 milyon dolarlık mali yardım ve askeri malzeme tedariki yapılmıştır. Sovyet Rusya’nın boğazlarda ve bazı doğu illerimizde gözü olmasından ve batıya yönelme hedeflerimizden dolayı, Truman Doktrini ile beraber Türkiye tamamen batı yanlısı bir ülke konumuna geldi ve böylece soğuk savaş dönemi başlamış oldu. Bu doktrini destekleyen iktisadi proje ise, ABD Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından, gelişmekte olan Avrupa ülkelerine mali yardım yapılacağına ilişkin açıklama olmuştur. İlk etapta Türkiye’nin de içinde bulunduğu 16 Avrupa ülkesi bu yardımdan yararlandırılmıştır.

40 Filiz Çolak, “Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye Göç Hareketi (1950-1951)”, Tarih Okulu, İlkbahar-Yaz, 2013, S. XIV, s.121.

yönündeki baskılar gittikçe artmıştır. Komünist rejim tarafından, Müslüman Türk çocuklarının, Truduvak ve Brigadir adı verilen işçi taburlarında uzun süre ağır işlerde çalıştırılmaları, 1946’dan sonra seri tutuklamaların başlaması, Türk okullarının devletleştirilmesi, 1950-51 büyük göç akımının habercisi mahiyetinde olmuştur.⁴¹

Bulgaristan ile Türkiye arasındaki iplerin kopmasına sebep olan hadise ise Türkiye’nin NATO’ya üye olması ve akabinde de Kore Savaşına asker gönderme kararı almış olmasıdır. Bulgaristan’ın bu duruma tepkisi 250 bin Türk’ü, sınır dışı etme kararı almak şeklinde olmuştur. Bu rakam, o dönemde Bulgaristan’da yaşayan Türklerin yaklaşık üçte birine tekabül etmekteydi. Bulgarların bu siyasetinin temelinde yatan en büyük amil, hiç şüphesiz bir anda Türkiye’yi iktisaden zora sokmak ve bu vesile ile Türklerin bir kısmından kurtularak, komünist rejimi ülkede daha iyi ikame etmektir.

İlişkileri iyice germe siyasetini benimseyen Bulgar Komünist Hükümeti, 10 Ağustos 1950 tarihinde, Sofya maslahatgüzarımıza bir nota vermiştir. Notada açıkça, Türkiye, Bulgaristan’da yaşayan azınlıkları kışkırtmak ve iki ülke arasında yapılmış olan muhaceret anlaşmasını ihlal etmekle suçlanıyordu. Ayrıca aynı nota içerisinde, Bulgar Hükümetinin, 18 Ekim 1925 Anlaşmasına uygun olarak, 250 bin Bulgar Türkü’ne hicret amaçlı vize vermeye hazırlandığı da belirtiliyor ve bu hususta Türk tarafının da kolaylık göstermesi isteniyordu.⁴²

Ertesi gün Sofya Sefirimiz Şefkati İstinyeli şunları söyleyecektir: “*On bir aydır Türkiye’deyim. Bulgar Notası henüz hükümetin eline geçmiş değildir. En büyük derdim oradaki hemşerilerimize bir şey olmasıdır. Bulgaristan’daki Türkler 250 değil, 850 bindir. Küçük ziraat işlerinde çok ehemmiyeti*

41 Esra Sankoyuncu Değerli - Hasan Karakuzu, “1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü”, Akademik Bakış Dergisi, Kırgızistan, Eylül-Ekim 2016, S.57, s.315.

42 Akşam Gazetesi, 11 Ağustos 1950, s.1.

olan Bulgaristan Türklerinin, memleketimize geldikleri vakit buraya çabuk intibak edeceklerine eminim".⁴³ Yani Sofya sefirimiz özetle şunu söylüyordu; "Sadece 250 binini değil, tamamını da yollayabilirsiniz, ama bunun iktisadi ve sosyal sonuçlarına katlanacak olan sizsiniz. Yalnızca 250 binini yollarsanız da, geride kalan Müslümanlar sizin başınıza dert olur. Biz her duruma razıyız, gayrısını siz düşünün..." Bulgar notasına, Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün, Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile İstanbul'da yapacağı görüşmeden sonra cevap verileceği haberi, gazetelerde yer almaktaydı.⁴⁴

Bulgaristan'ın küstah notasına verilen cevabi notamız, son derece sert olmuştur. Türk Hükümeti, Bulgar iddialarını tek tek cerh etmiş ve aynı zamanda nota nasıl yazılır, muhatabına bir ders vermiştir. Verilen cevabi notada, 1925 Anlaşmasına uymayan tarafın Türkiye değil, Bulgaristan olduğu, o anlaşmada göç için bir müddet konulmadığı gibi, isteyenlerin göç edebileceklerinin hüküm altına alınmış olduğu, 250 bin kişinin aynı anda muhaceretinin mevzubahis olamayacağı, sert ama diplomatik bir lisanla muhataba izah edilmiştir.⁴⁵ Verilen cevabi notada, soydaşlarımızın o komünist cehenneminden imkânlar nispetinde bir an evvel kurtarılacağı da belirtilmiştir.

Aynı gazete haberinde, Bulgarlarca, ülkelerindeki Türk ve Müslüman azınlığa, mallarını tasfiye ederek, göç etmeleri için üç ay gibi bir zaman verildiği, bu süre içinde ülkeyi terk edemeyecek olanlara ise "Türkiye'ye göç etmek istemiyoruz ve azınlık haklarından da feragat ediyoruz" şeklinde bir vesika imzalatılmaya çalışıldığı yazıyordu.⁴⁶

Cumhuriyet Gazetesi, yaşanan son gelişmeler

43 Akşam Gazetesi, 13 Ağustos 1950, s.2.

44 Akşam Gazetesi, 15 Ağustos 1950, s.2.

45 Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1950, s.2.

46 Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1950, s.2.

üzerine Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin durumunu "Bulgaristan'dan gelen göçmenler faciası, Dün gelen 165 Kişi, Bulgaristan cehennem oldu, anayurda Sırat köprüsünden geçip kavuştuk, diyorlar" başlığı ile ilk sayfasından duyurmuştur.⁴⁷ Gazete, göçmenlerle yaptığı uzunca bir röportajı da okurlarına aktarmıştır. Göçmenlerin halleri içler acısı idi. Çarşafı, yaşmaklı ama elleri, ayakları kir ve pis içinde olan muhacirler, komünist rejimle nasıl mücadele ettiklerini, mallarının, mülklerinin nasıl ellerinden alındığını ağlayarak anlatmaktaydılar. Yolda ellerini yıkayacak bir maşrapa su bile bulamadıklarını, rejim yanlıları tarafından yataklarının bile delik deşik edildiğini, altın arayan zalim Bulgarların, zaten kendilerini son meteliklerine kadar soyduklarını, geride kalanların daha da perişan halde olduklarını, evlerinden eşyalarını almalarına bile müsaade edilmediğini anlatan göçmenler, "vatana kavuşmak için sırat köprüsünden geçtiklerini" söylüyorlardı.⁴⁸

Fatma isimli bir kadın göçmen ile bir öğretmen göçmen ise, zenginlerin durumunun daha da vahim olduğunu, onların ellerinden her şeylerini aldıklarını, Türklerden zengin hiç kimse kalmadığını, vergiler yüzünden hırpalandıklarını, zenginlerin bugün fakirlerden yemek için zahire aldıklarını, altı dekardan fazla olan arazilerinin devletleştirildiğini anlatmaktaydılar. Hükümet tarafından konulan kotaları üretememeleri halinde, aradaki farkı mağazalardan satın alarak devlete vermek zorunda olduklarını, 120 Leva'ya aldıkları ürünü, devlete 19-20 Leva'ya ancak satabildiklerini anlatan göçmenler: "İşte hayatımız" diyorlardı.⁴⁹

Bulgaristan'da okullar ve eğitim sistemi de, aynen halk tabakası gibi çökmekteydi. Eğitimin yegâne amacı, çocukları ve gençleri komünistleştirmektir. Sistemin hedefinde Müslüman Türk

47 Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1950, s.2.

48 Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1950, s.4.

49 Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1950, s.4.

gençleri bulunmaktaydı. Onları dinsizleştirmek en büyük idealleriydi. Gençlere sürekli Georgiv Dimitrov'un dinsizlik neşreden kitapları okutulmaya çalışılıyordu. Müfredatta olmasına rağmen din ve Türkçe dersleri okutulmuyor, Müslüman memurlar Cuma namazlarına gönderilmiyordu.⁵⁰

On üç yaşındaki minik göçmen Ayşe ise şunları söylüyordu: “*Mekteplerde hep Stalin’i öğretiler, Türkiye’yi ise her vesileyle kötüler*”. Ayşe’den daha küçük olan Süreyya ismindeki kızın anlattıkları ise kan donduracak nitelikteydi: “*Stalin şekerimizi verir, Dimitrov ekmeğimizi temin edermiş. Dimitrov’un hiç ölmeyeceğini öğretiler. Allah’ın yağmur vermediğini, hatta Allah’ın olmadığını anlattılar. Stalin’in tayyarelerle yağmur yağdırdığını söyleyip durdular*”.⁵¹

Bulgaristan’dan gelen göçmenlerin, yanlarında herhangi bir eşya ya da nakit para getirmelerine müsaade edilmiyordu. Sadece üzerlerine giyecekleri elbiselerine izin veriliyordu. Eşyalarını satın savan, eline üç beş kuruş para geçirebilen az sayıda şanslı Bulgar Göçmeni Müslüman, maddi değeri yüksek olan kürk mantolar satın alıyorlar ve onları giyerek anavatana doğru yola koyuluyorlardı. Gümrük kapılarında, üstünde kürk mantoları bulunan, ayağı çarıklı, fakir oldukları her hallerinden belli olan Bulgar göçmeni Müslüman nineler trajikomik görüntülerin ortaya çıkmasına sebep oluyorlardı. Türkiye’ye geldiklerinde yaptıkları ilk iş, üzerlerinde zaten iğreti bir şekilde duran kürkleri satın, paraya çevirmek olan göçmenlerin bu hali bile aslında çok şey ifade etmeye yetiyordu.⁵²

Bu sefalet ve zulmet günleri devam ederken, Türk tarafı 7 Ekim 1950 tarihinde, Bulgar hudut kapısını tek taraflı olarak kapatmıştır. Hudut ka-

pısının kapatılma sebebi ise, Bulgarların göçmen vizesini havi olmayan Çingeneleri de, Türkiye’ye sevk etmiş olmasıdır.⁵³ Ancak taraflar arasında yapılan müzakerelerden sonra, mutabakata varılarak, hudut ve gümrük kapıları 2 Aralık 1950 tarihinde yeniden açılmıştır. Varılan mutabakatın ana unsurları şunlardır: Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç edecek olanlar, önce Türk tarafından giriş vizesi alacaklardır. Türkiye konsolosluğundan giriş vizesi almamış olanlar, mallarını satmayacaklar ve evlerini terk etmeyeceklerdir. Bulgar makamları, Türk giriş vizesi olmayan göçmenleri huduttan geçirmeyecektir. Bir şekilde göçmen vizesi olanların arasına karışan vizesiz kimseler olursa, bunlar sınır dışı edilecek ve bunları Bulgarlar kabul etmekten imtina edemeyeceklerdir. Daha önce vizesiz olarak Edirne’ye gelmiş olan 67 aileye mensup, 360 Çingene Bulgaristan’a iade edilecektir.⁵⁴ Çingenelerin Türkiye’ye kabul edilmeme sebebi, 2510 Sayılı kanuna göre, sadece Türk soyundan olanların bu kanundan istifade edebiliyor olmasındandır. Çingeneler ise Türk soyundan değildir. Bu yüzden, Türkiye’ye kabul edilmemekteydiler.⁵⁵

Varılan mutabakata rağmen Bulgarlar halen, Çingeneleri Türkiye’ye göndermeye devam etmişler, buna mukabil Türk tarafı gümrük geçişlerini 8 Kasım 1951 tarihinde yine durdurmak zorunda kalmıştır. Ancak bu sefer de vizeli göçmenler mağdur olmuşlar, 1500 civarındaki Müslüman Türk göçmen Sivilingrad şehrinde açlık ve sefaletle karşı karşıya kalmıştır. Bu mağduriyeti gidermek için Türk Hükümeti kapıları tekrar açmak istediğini Bulgar makamlarına bildirmiş, buna mukabil bu sefer de Bulgarlar kapılarını açmamışlardır. Bulgarların, Sivilingrad’taki Türk göçmenlere,

50 Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1950, s.4.

51 Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1950, s.4.

52 Mevlüt Tezel, “Kürk Mantolu Nineler”, Sabah Gazetesi, 21 Ekim 2016.

53 Zafer Gazetesi, 3 Aralık 1950, s.1.

54 Zafer Gazetesi, 3 Aralık 1950, s.4.

55 Mehmet Pınar, “1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Demokrat Parti’nin Göçmen Politikaları”, Atam Araştırma Merkezi Dergisi, Temmuz 2014, c. XXX, S. 89, s.70.

“bakın gördünüz mü, Türkiye artık sizi istemiyor. Evlerinize dönün” dedikten sonra, komünizm propagandası yaptıkları ve göçmenleri zorla, dipçikleyerek vagonlara bindirip, köylerine gönderdikleri bilinmektedir.⁵⁶

Bu arada meşhur Sabetayist sosyalist Nazım Hikmet Ran da, Bulgaristan’a giderek, Bulgar rejimi lehine, Türkiye aleyhine bir takım çalışmalar yapmıştır. Türkiye’ye olan göçmen akınını engellemek için, Türkiye’de göçmen kızlarının ırzına geçildiği, erkeklerin ise ağalar tarafından uşak gibi kullanıldığı yalanlarını ortaya atmış olan Nazım Hikmet, Türkiye’ye göçecek olanlara sabretmelerini ve Türkiye’de komünist rejim kurulduğunda göçmelerini tavsiye etmiştir. Ayın Tarihi’nin haberine göre, Bulgarlar ile çingenelerin alkışları arasında ancak on kişi Türkiye’ye gitmeyeceklerini söylemişlerdir. Bunlar arasında bulunan, Yunala köyünden dört komünist, ellerindeki göçmen pasaportlarını yırtmışlardır. Bunun üzerine Nâzım Hikmet bunların üzerlerine atılarak, onları kucaklamıştır.⁵⁷

Bir tarafta ajanlar savaşı, diğer taraftan da karşılıklı nota teatileri gidip gelirken, bir yandan da göçler hız kazanmıştır. 1950 ile 1951 yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye toplam 154.198 göçmen hicret etmiştir. Yapılan bir ankete göre, bu göçmenlerin % 1’i kendi isteğiyle, % 85,3’ü Bulgar zulmünden kaçmak amacıyla göç etmiş, % 3’ü ise zorla göç ettirilmiştir. Göç edenlerin % 63,4’ü mallarını değerinin altında satmış, % 27,3’ü ise hiç satamadan göçüp gelmiştir.⁵⁸

Cevat Geray’a göre, 1950-1951 yılları arasında Türkiye’ye gelen göçmenlerin % 97,5’i Türkçe bilmektedir ve anadili Türkçedir. Türkçe bilen böylesine yüksek bir kitlenin mevcudiyeti, göçmenlerin Türkiye’ye olan uyumlarını kolaylaştırıcı

56 Değerli-Karakuzu, “Türkiye’ye Türk Göçü”, s.318.

57 Ayın Tarihi, 9 Ekim 1951.

58 Değerli-Karakuzu, “Türkiye’ye Türk Göçü” s.324.

bir etkendir.⁵⁹

Bu devrede Konya’ya ilk Bulgar göçmen kafilesi Aralık 1950 tarihinde gelmiştir. Gelen bu ilk göçmen kafilesi 6 aileye mensup olup, toplam 37 kişiden müteşekkildir.⁶⁰ İlk gelen göçmen kafilesi Konya merkeze iskân edilirken, daha sonrakiler ise ilçelere yerleştirilmişlerdir. 8 Ocak 1951 tarihinde Konya merkezden Doğanbey Kasabasına gönderilen göçmenler halk tarafından adeta kapışırçasına bir paylaşım ile kendi evlerine götürülmüş ve halk ekmeğini göçmenlerle paylaşmıştır. 14 Ocak 1951 günü Konya’ya 19 göçmen aileye mensup, 73 kişilik bir kafile daha, tren yoluyla ulaşmış, göçmenler, yemek ikramından sonra, Konya merkeze yakın köylerden olan Tömek (20 km) ve Obruk’a (56 km) yerleştirilmişlerdir.⁶¹

Aynı dönemde, Şubat 1951’de Konya’ya 207 aileye mensup, 913 Bulgar göçmeni daha gelmiş ve bunlardan 85 aileye mensup olan 384 kişi Konya merkez, Obruk, Tömek ve Yarma köylerine, 122 aileye mensup 529 kişi Beyşehir, Seydişehir, Cihanbeyli ve Sarayönü ilçelerine, 317 aileye mensup 1410 kişi ise diğer köy ve kasabalara yerleştirilmişlerdir. Ayrıca 110 aileden 497 kişi de resmi kurumlara iskân edilmiştir.⁶²

Yeni Konya Gazetesinin haberine göre, ayrıca 461 aileden 2024 kişi Konya’ya gelmiş ve daha önceden hazırlanan meskenlere yerleştirilmiştir. Göçmenlere ait 42 vagon eşya da yanlarına sevk edilmiştir.⁶³

Yine Yeni Konya Gazetesinin haberine göre,

59 Cevat Geray, “Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, Orta Doğu Amme İdaresi Dergisi, S.3, Ankara, 1970, s.16.

60 Aysel Başpınar-Cemile Tekin, “Konya ve Çevresine 1950-1955 Yılları Arasında Bulgaristan Göçmenlerinin Yerleştirilmesi”, Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018, Konya, S. 1, s.100.

61 Başpınar-Tekin, “Bulgaristan Göçmenlerinin” s.103.

62 Başpınar-Tekin, “Bulgaristan Göçmenlerinin”, s.103.

63 Yeni Konya Gazetesi, 16 Şubat 1951.

1951 Haziran ayında, Konya'ya 2689 göçmenin sevk edilmesi planlanmış ve kurulması planlanan 11 köyden yedisinin inşasına başlanılması talimatı verilmiştir. Göçmenlerin, Cihanbeyli, Kadınhanı, Akşehir ve Karapınar ilçeleri ve kırsalına yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁴ Aynı gazetenin bir başka haberine göre bu köyler; Tömek Zincirli Bayat Köyü Akbayındır Mevkii, Obruk Köyü ve Kadınhanı ilçesine bağlı Atlantı Köyünün Subatan mevkiidir.⁶⁵ Bu dönemde Konya ili, Türkiye'de en fazla göçmen barındıran şehir unvanına sahip olmuştur. Yeni Meram Gazetesi bunun bir "şeref" olduğunu bildirmiştir.⁶⁶

Yeni Konya Gazetesinin bir haberine göre⁶⁷, Konya'da 2679 aileden 33.394 göçmen için gerekli tertibat yapılmış, ilk etapta 1044 aileden 4614 nüfus gelmiştir. Konya merkezinde 16, Cihanbeyli'de 64, Beyşehir'de 36, Seydişehir'de 11, Bozkır'da 10, Ereğli'de 95, Karaman'da 64, Çumra'da 106, Ilgın'da 53, Akşehir'de 153, Kadınhanı'nda 109, Karaman'da 10, Özden'de 60, Gözlü'de dokuz, Altınova'da 8, Hara'da 10 olmak üzere toplam 1044 aile geçici iskâna tabi tutulmuş; bunlar için 1747 ev yeri tespit edilmiş; 590'ının tapusu verilmiştir. 12 ilçede serpiştirme suretiyle göçmen evleri inşaatına başlanmıştır. Göçmen köylerinin kıştan önce bitirilmesi ve göçmenlerin hemen iskân edilerek üretici hale getirilmesi hususundaki çalışmaları organize etmek üzere Toprak İşleri İskân Müdürlüğü teftiş heyeti reisi Feyzullah Bey, Baş Müfettiş Seyfettin Kürmen ve raportör Şükrü Beyler 26 Ekim 1951'de Konya'ya gelmişler ve çalışmalara başlamışlardır.⁶⁸

Konya'ya, 30 Kasım 1952 tarihine kadar gelen

64 Yeni Konya Gazetesi, 28 Haziran 1951.

65 Yeni Konya Gazetesi, 11 Temmuz 1951.

66 Yeni Meram Gazetesi, 2 Eylül 1951.

67 Yeni Konya Gazetesi, 15 Ekim 1951.

68 Başpınar-Tekin, "Bulgaristan Göçmenlerinin", s.107.

Bulgar göçmenlerin sayısının 1287 aileye mensup olmak üzere, toplamda 5745 kişi olduğu⁶⁹ ve bunlardan 1058 aileye ev yapılmaya başlandığı, bir kısmının yeniden inşa ve bir kısmının da eski evlerin tamir edilmesi şeklinde icra edildiği bilinmektedir.⁷⁰ Konya'ya bu tarihe kadar gelen Bulgar göçmenlerinden 997 aileye mensup, 4186 kişi köylere serpiştirilmiş, bakiyesi ise Cihanbeyli Kazasında yeniden inşa edilen bir köyde iskân edilmiştir.

Üçüncü Göç Dalgası Dönemi (1969-1978)

İkinci büyük göç dalgası olan, 1950 göçünden sonraki dönemde Türkiye'ye gelen Bulgar Türklerinin, yakınlarının bir kısmı gelememiş ve Bulgaristan'da kalmışlardı. Bu durum parçalanmış aile dramlarını meydana getirmiştir. Diğer yandan bu durum, Bulgarlar tarafından, oradaki ailelerin Türkiye ile sürekli irtibat halinde olmaları sebebiyle, rejim aleyhine hafiyelik yapıldığı endişesiyle, olumsuz olarak karşılanıyordu.

Bu arada, 1965 senesinde Bulgaristan'da yapılan nüfus sayımına göre, toplam 8,2 milyon olan Bulgaristan nüfusunun yaklaşık olarak 781 bini Türklerden mürekkepti.⁷¹ Türklerin toplam nüfusa oranı % 9,5 civarında olunca, Bulgar hükümeti telaşa kapılmış, bu oranın %10 ve üzerine çıkmasından endişe duymuştur. Bunun için yapılması gereken tek şey vardır, o da, rejim için tehlike olan, komünist sisteme ayak direyen ve homojen bir Bulgar Slav Devleti oluşturma projesinin önünde engel teşkil eden Türkleri, yeniden Türkiye'ye göçe zorlamaktır.

Gelinen bu noktada, Türkiye, parçalanmış ailelerin birleştirilmesi, Bulgaristan ise, rejim için tehlikeli olan Türk nüfusunu azaltmak için, 22 Mart 1968 tarihinde Ankara'da karşılıklı olarak bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmanın kısa ve

69 Başpınar-Tekin, "Bulgaristan Göçmenlerinin", s.112.

70 Başpınar-Tekin, "Bulgaristan Göçmenlerinin", s.110.

71 Kayapınar, "Göçmenler Üzerine Gözlemler", s. 390.

bilinen adı Yakın Akraba Göç Anlaşmasıdır. Anlaşmaya göre, 1952 senesine kadar Türkiye'ye göç etmiş olan Bulgar Türklerinin yakın akrabalarının, Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilmektedir. Bu anlaşma, 13 Mayıs 1969 tarih ve 1180 sayılı onama kanunu ile meriyete vaz edilmiştir.⁷²

Bahse konu anlaşmaya göre, serbest göç kapsamına girenler birinci maddede şu şekilde sayılmıştır; karı, koca, ana, baba, büyük ana, büyük baba ve bunların ana ve babaları, çocuklar, torunlar ve bunların eş ve çocukları, bu anlaşma yürürlüğe girinceye kadar evli olmayan kız ve erkek kardeşler ile ölü kız ve erkek kardeşlerin bekâr reşit ve gayri reşit çocukları. Göç etmek isteyen Bulgar vatandaşları Türkler, en geç altı ay zarfında bu isteklerini Bulgaristan makamlarına ileteceklerdir. Göçler, yaz aylarında, yani 1 Nisan ile 30 Kasım arasındaki devrede yapılacaktır ve günlük üç yüzden fazla göçmen kabul edilmeyecektir. Ayrıca göçmenler karayolu ile (Kapitan Andresve ve Kapıkule) ve demiryolu vasıtalarıyla yapılacaktır (madde 4).

Serbest göç kategorisinde Türkiye'ye gelecek olan göçmenlerin yanlarında mal ve eşyalarını da getirebilecekleri hüküm altına alınmış, ayrıca bunlardan vergi alınmayacağı karara bağlanmıştır (madde 6-7). Aynı anlaşmada, göçmenlerin mallarını tasfiye edebilecekleri, bunları değerinde satabilecekleri ve Bulgar makamlarının bu hususta göçmenlere gerekli kolaylığı göstereceği, kendilerine emeklilik ve sigorta hakları konusunda, Bulgar Hükümetince tazminat ödeneceği de hüküm altına alınmıştır (madde 11-12).

Serbest göç anlaşması yürürlüğe girdikten sonra, Bulgaristan'dan Türkiye'ye tekrar bir göçmen akımı olmuş ve 1969-1978 yılları arasında, serbest göçmen statüsünde Türkiye'ye toplam 114.356 göçmen gelmiştir.⁷³

72 30 Mayıs 1969 Tarih ve 13210 Sayılı Resmi Gazete.

73 Kayapınar, "Göçmenler Üzerine Gözlemler", s.389.

Dördüncü Göç Dalgası Dönemi (1989-1994)

Sosyalist blok, 1989 senesine geldiğimizde, yavaş yavaş çözülmeye başlamış ve nihayet Sovyetler Devlet Başkanı Gorbaçov'un, Glasnost & Perestroyka açılımı ile dağılmıştır. Sosyalist sistemin Rusya'da yetmiş, diğer uydularında ise kırk beş sene içerisinde çökmesi dünyada yeni bir dönemin başlangıcının habercisi olmuştur. Dünyada soğuk savaş dönemi sona ermiş ve dünya artık batı merkezli, tek kutuplu bir hale gelmiştir.

İşte 1989 senesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik olan büyük göç dalgası, tam da böylesine bir dönüşüm vetiresine denk gelmiştir. Todor Jivkov idaresindeki sosyalist Bulgaristan rejimi, 1984 senesinden başlamak üzere, önce Güney Bulgaristan bölgesinde ve zamanla da ülkenin tamamında Türkleri ve Müslüman Pomakları asimile etme, zorla isimlerini değiştirme, dini adetlerini yasaklama ve Slavlaştırma projesini uygulamaya koymuştur. Bulgaristan adeta bir cehenneme dönmüş, direneneler başta Belene Kampı olmak üzere toplama kamplarında türlü eza ve cefalara maruz bırakılmıştır.

Jivkov rejimi, kırk seneyi aşkın süredir ülkede uygulamış olduğu sosyal ve ekonomik politikaların çökmekte olduğunu, büyük bir başarısızlık durumu ile karşı karşıya olduklarını anlamış ve bunun faturasını da bir türlü sisteme entegre olmayan Müslüman Türk azınlığa çıkarmaya karar vermiştir. Oysa başarısızlığın temelinde başka etkenler vardır. Ancak rejim agresiftir ve kolaycılığa kaçmaktadır. Bunun için Dimitrov döneminden bu yana işlenen "*Beş Asırlık Türk Boyunduruğu (Tursko İgo)*" tezi yeniden devreye alınmıştır. Bu tezin doğrusal sonucu olarak da "*Soya Dönüşü*"⁷⁴ projesi tatbik edilmeye başlanmıştır. Bulgar Türklerine, aslında kendilerinin Slav ırkından gelen Bulgarlar olduk-

74 Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, "1984-1989 İsim Değiştirme Meselesi ve Uygulamaları", 89 Göçü, Balkar & Balmed, İstanbul, 2010, s.173.

ları, Osmanlı döneminde zorla Türk ve Müslüman yapıldıkları anlatılmış, buna dair Bulgar tarihçilerin tezleri gündeme taşınmış ve bu tezler yoğun bir propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca zamanında Türklerin Bulgarlara katliam yaptığına dair de kara bir propaganda icra edilmiştir. Bu propagandalara Bulgar rejiminin önderleri dışında inanan yoktur. Bu baskı, yıldırma ve asimilasyon vetiresi tam beş yıl sürmüştür (1984-1989).

Bulgar rejimi asimilasyonda başarılı olamayınca, bu sefer de zorunlu göç projesini devreye almıştır. 1989 bahar aylarında hudut kapılarını açan Jivkov rejimi, Türk ve Pomakları gayri insani şartlarda, vagonlara hayvan misali doldurarak, Türkiye hududuna sevk etmiştir. 1989 Haziran-Temmuz arasında toplam 300 bin soydaş ve dindaşımız Türkiye'ye giriş yapmıştır.⁷⁵1989 göç dalgasında Türkiye'ye giriş yapan göçmen sayısı toplam 321.800 kişidir.⁷⁶1989-1994 yılları arasında gelenlerin toplamı ise 440 binden fazladır. Bu rakam, 1878-1912 arasında gelen Bulgar göçmenlerinin sayısından yaklaşık 90 bin kişi daha fazla olduğuna göre, tüm zamanların en büyük Bulgar Türkleri göç dalgasının bu olduğunu söylemek, hiç de yanlış olmayacaktır.

Asimilasyon ve Slavlaştırma projesinin diğer adımları ve uygulama alanları ise, isim değiştirmenin yanında, sokaklarda ve resmi dairelerde Türkçe konuşmanın yasaklanması olmuştur. Konuşanlara ağır idari para cezaları verilmiş, bununla da yetinilmeyerek, Türkler karakollara götürülmek suretiyle türlü işkencelere maruz bırakılmışlardır. Ayrıca Türk ve Müslümanların geleneksel kıyafetlerine de müdahale yapılmış, camiye gitmeleri engellenmiş, başta sünnet olmak üzere her türlü dini âdetleri yasaklanmıştır. İş o hale getirilmiştir

75 Mehmet Hacısalıhoğlu- Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu, "89 Göçü- Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Göç", Balkar & Balmed, İstanbul, 2010, s.14.

76 Kayapınar, "Göçmenler Üzerine Gözlemler", s.389.

ki, Müslümanlar öldüklerinde tabutlarıyla beraber, Hristiyan inancına göre defnedilir olmuştur. Ölen Müslüman Türklerin mezar taşlarına da Slav isimleri yazılmıştır.⁷⁷ Türklere ait vakıf okulları zaten öteden beri hayatiyetini koruyamamış ve devletleştirilmiştir. Ülkede, Türk azınlığa dini eğitim hiçbir şekilde verilmemektedir.

Jivkov Hükümeti bir taraftan asimilasyon politikalarını acımasızca devreye sokarken, diğer taraftan da Türkleri göçe zorlamıştır. Bu meydana Türkiye'de Anavatan Partisi tek başına iktidardır. Hükümetin öncülüğünde, İstanbul Taksim Meydanında büyük bir miting düzenlenmiştir. Mitingin adı, "*Bulgaristan'ı Telin Mitingi*" dir. Yüzbinler meydana dolmuş ve komünist Bulgar rejimini ve Jivkov'u protesto etmiştir. Gazeteler mitingi "*Sofya'ya Milli İhtar*"⁷⁸ ve "*Taksim'de Tek Yürek, Tek Ses*"⁷⁹ sloganları ile manşetlerine taşımıştır.

Dönemin Başbakanı Turgut Özal, Bulgaristan ile olan diplomatik krizi yönetmeye çalışırken, diğer yandan da iç politikada muhalefetin hücumuna maruz kalmıştır. Doğru Yol Partisi Grubu adına Grup Başkanvekilleri Zonguldak Milletvekili Koksal Toptan ve Konya Milletvekili Vefa Tanır ile 24 arkadaşı, Bulgaristan'daki soydaşlarımızın maruz kaldıkları göç hadisesi karşısındaki tutumu ve izlediği sorumsuz politika ile ülkemizin geleceği konusunda yaygın endişeler meydana getirdiği iddiasıyla, Başbakan Turgut Özal hakkında gensoru önergesi vermişlerdir.

Verilen gensoru önergesine karşı Başbakan Turgut Özal, 29 Eylül 1989 tarihinde mecliste tarihi bir konuşma yapmış ve kendisine yöneltilen haksız ithamlara meclis kürsüsünden cevap vermiştir. Özal meclis genel kurulunda yaptığı konuşmada eski hü-

77 Ersoy Hacısalıhoğlu, "1984-1989 İsim Değiştirme", s.174.

78 Milliyet Gazetesi, 25 Haziran 1989, s.1.

79 Tercüman Gazetesi, 25 Haziran 1989, s.1.

kümetleri göç konusunda ve Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlıkların hakları konusunda pasif kalmakla suçlamıştır. Eski hükümetlerin, ”*Aman Türkler orada kalsın, isimleri mi değişiyor, okulları mı kapamıyor*” dediğini ifade eden Özal, ”*Hiçbir hükümet bunlarla uğraşmamış. Aksini ispat edenin alnını karışlarım*” demiştir. Ona göre Demirel ile Jivkov elektrik alışverişi işinde anlaşmışlardır ve bu yüzden azınlıkların durumuna sessiz kalınmıştır.⁸⁰

Özal konuşmasının devamında şunları söylemiştir: ”*Ben şahsen, bu millî meselenin polemik mevzu yapılmasını hiçbir şekilde arzu etmezdim, ama maalesef, hırsla, bu millî meseleyi dahi polemik mevzu haline getirmiştir. Unutmamak lazım, herkes şunu çok iyi bilsin. Türkiye, iki buçuk ayın içinde, 300 binden fazla göçmen ile İkinci Cihan Harbinden sonra en büyük göç hareketine maruz kalmıştır. Bugün, iftiharla söylüyorum, kanunlarda değişiklikler yaptık, her türlü kolaylığı sağladık, 40 küsur bin soydaşımıza iş bulduk. Her aileye 100-300 bin lira arasında kira bedeli veriyoruz. Konut yapımına başladık, gittikleri bölgelerdeki konut yapımını ayrıca artırıyoruz. Bütün bunları, gücümüz var da onun için yapıyoruz. (ANAP sıralarından “Bravo” sesleri, alkışlar) Yani, bu ülke, artık, Bulgar’ın sigarasına muhtaç değildir”, diyor ve ekliyordu: ”*Biz, hududu da kapatmadık, vize rejimiyle almaya devam ediyoruz. Eğer bir göç anlaşması yaparlarsa -bakın söylüyorum- orada ne kadar gelmek isteyen varsa, hem Türkleri, hem de Pomakları almaya hazırız*”.⁸¹*

Sovyet blokunun çökmesi, komünist sistemin iflası ve Bulgaristan’ın azınlık politikalarına karşı, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerinden gelen tepkiler üzerine Todor Jivkov, 10 Kasım 1989 tarihinde devlet başkanlığı görevinden istifa etmiştir. Jivkov’un istifa kararı alması, 1984-1989 arasında

Türklere ve diğer Müslümanlara yapılan zulümlerin sonunun geldiğinin de işaret fişeği olmuştur. 1989 senesinin son günlerinde Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi toplanmış ve devlet başkanlığı görevine getirilen Mladenov Hükümeti, ülkede yaşayan soydaşlarımıza dillerini, dinlerini ve isimlerini iade etmiştir. Kararı açıklayan isimler Ulusal Meclis Başkanı Stanko Todorov ile Merkez Komitesi Genel Sekreteri Aleksandr Lilov olmuştur. Bu karar ile birlikte, Bulgaristan Türklerine yapılan baskı, zulüm ve ceberut devri kapanmıştır.⁸² Yapılan ilk uygulama ise, ceza kanununda bulunan ve Bulgar Hükümetlerini tenkit edenlere ceza verilmesini öngören 273. maddenin kaldırılması olmuştur. Diğer bazı ceza maddeler de kaldırılınca, elli civarındaki siyasi mahkûm Türk, 22 Aralık 1989 tarihinde serbest bırakılmıştır. Devlet Başkanı Mladenov bu gelişmelerin ardından yaptığı açıklamada, ülkedeki Müslüman azınlığın hislerine ve geleneklerine saygı duyduklarını belirtmiştir.⁸³

Bulgaristan’ın yeni hükümeti tarafından alınan bu karar Türk azınlık tarafından: ”*Yıllardan beri Bulgar zulmüne boyun eğmeyen biz Türkler, haklarımızı söke söke aldık. Yeniden dünyaya gelmiş gibi olduk. Biz de artık hür ve rahat yaşama imkânına kavuştuk. Yeni Bulgar yönetimin böyle bir karar vereceğine inanıyorduk*” sözleriyle, memnuniyetle karşılanmıştır. 30 Aralık 1989 tarihli Hürriyet Gazetesinin manşetinde ”*Bulgarlar Sonunda Pes Etti*” yazıyordu.

Bulgaristan’daki bu anlayış değişikliğinden sonra, 1989 senesinde ülkemize gelen 321.800 göçmenin, 133.272’si ülkelerine geri dönmüşlerdir.⁸⁴

Dördüncü büyük göç dalgası kapsamında Tür-

82 Hürriyet Gazetesi, 30 Aralık 1989, s. 1.

83 Ali Dayıoğlu, “1989-2010 Döneminde Bulgaristan’la ve Müslüman-Türk Azınlıkla İlgili Gelişmeler”, 89 Göçü, Balkar & Balmed, İstanbul, 2010, s.305.

84 Kayapınar, “Göçmenler Üzerine Gözlemler”, s.389.

80 TBMM Tutanak Dergisi, c.32, 29.09.1989, s.96.

81 TBMM Tutanak Dergisi, c.32, 29.09.1989, s.99.

kiye'ye gelen Bulgar göçmenlerinden, Konya'ya iskân edilenler de olmuştur. 1 Temmuz 1989 tarihi itibarıyla Konya'ya 4 göçmen ailenin geldiği ve bunların buradaki akrabalarının yanlarına yerleştirildikleri bilinmektedir.⁸⁵ Konya'ya gelmesi muhtemel göçmen akınına karşı, Konya'nın ilçe ve köylerinden gönüllü olarak insanların kayıt yaptırmak suretiyle, göçmenleri kendi yanlarında barındırmak istedikleri, bu amaçla Yunak, Akşehir, Ilgın, Ermenek ve Altunekin ilçelerinden talepler geldiği, Akşehir Pazarkaya ve Aksaray Subatan köyünden 15 aile, Altunekin'den 5 aile ve Ermenek'ten de 500 soydaş için bu yönde talep geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı sene içinde toplanacak olan Kurban derilerinin gelirlerinin de Bulgar göçmenlerinin ihtiyaçları için sarf edileceği yönünde karar alınmıştır.⁸⁶

Adana'ya geçici iskân amacıyla sevk edilen ve Konya istasyonunda mola veren 450 göçmene Konyalılar ve Fak-Fuk-Fon tarafından süt, domates, ekmekek, yağ ve sabun başta olmak üzere temel ihtiyaçların dağıtıldığı⁸⁷ ve bu davranışın muhacirlere maddi destekten ziyade, moral verme açısından büyük önem taşıdığı izahtan varestedir.

Yeni Konya Gazetesinin haberine göre, 22 Temmuz 1989 tarihine kadar Türkiye'ye giriş yapan Bulgar göçmenlerinin sayısının 180 bini bulunduğu ve bunların 2 bin kadarının Konya'da iskân edilmek üzere sevk edileceği anlaşılmaktadır.⁸⁸ Aynı haberin devamında, Konya'ya gelmesi beklenen 2 bin göçmenin, okulların tatil olmasından dolayı, 15 Eylül'e kadar iki ayrı yükseköğrenim yurdunda barındırılacağı ve daha sonra da kalıcı iskân çalışmalarının başlatılacağı bildirilmektedir.⁸⁹

85 Yeni Konya Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s.1.

86 Yeni Konya Gazetesi, 1 Temmuz 1989, s.7.

87 Yeni Konya Gazetesi, 20 Temmuz 1989, s.1.

88 Yeni Konya Gazetesi, 22 Temmuz 1989, s.1.

89 Yeni Konya Gazetesi, 22 Temmuz 1989, s.7.

24 Temmuz tarihli gazetenin haberine göre, 2 bin soydaşa ev sahipliği yapmaya hazırlanan Konya'ya gelen 7 aileye mensup 24 Bulgar muhaciri Mevlana Erkek Öğrenci Yurduna yerleştirilmiştir.⁹⁰

25 Temmuz günü 148'i çocuk, 1264 Bulgar göçmenini Konya'ya getiren trenden ilk inen göçmen Fatma Hüseyinoğlu ile bir süre sohbet eden dönemin Konya Valisi Necati Çetinkaya, göçmenlerin öğrenci yurtlarında geçici olarak barındırılacağını ifade etmiştir.⁹¹ Gazetenin haberine göre, bu göç son 45 yılın en büyük zorunlu göç hareketidir ve bu işten Bulgaristan zararlı, Türkiye ise karlı çıkacaktır.⁹² 1264 göçmenin güvenlik soruşturmasının da bir taraftan devam ettiğini⁹³ bildiren Yeni Konya Gazetesine göre, soydaşların şahsi eşyaları sırayla yurtlara taşınmış ve göçmenler Konya'da olmaktan dolayı son derece memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Akşehir Pazarkaya köyüne iskân ettirilen Nurettin ailesine mensup, 33 yaşındaki baba Remzi ve eşi Selime ile 14 yaşındaki oğulları Mehmet, 10 yaşındaki oğulları Mümin ve 9 yaşındaki kızları Seniha'ya ev sahipliği yapan Pazarkaya köyü sakinlerinin, daha 50 aileye ev sahipliği yapmaya hazır oldukları gazete haberinde yer almaktadır.⁹⁴

Vali Necati Çetinkaya, Mevlana Öğrenci Yurduna yerleştirilen göçmen ailelerle birlikte akşam yemeği yemiş ve onların mesleklerine göre uygun işlerde istihdam edileceğini belirtmiştir. Aynı konuşmada Vali, kamu sektöründe çalışan işçilerin işten çıkarılıp, yerlerine Bulgar göçmenlerin yerleştirileceğine dair haberlerin asılsız olduğunu

90 Yeni Konya Gazetesi, 24 Temmuz 1989, s.1.

91 Yeni Konya Gazetesi, 25 Temmuz 1989, s.1.

92 Yeni Konya Gazetesi, 25 Temmuz 1989, s.7.

93 Yeni Konya Gazetesi, 27 Temmuz 1989, s.1.

94 Yeni Konya Gazetesi, 27 Temmuz 1989, s.7.

nu açıklamıştır.⁹⁵ Aynı haberin devamında Vali, Konya'da 2300 soydaşın iskân edilmesinin planlandığını ve o ana kadar 1430 soydaşın Konya'ya geldiğini, bunlardan 55 çiftçi ailenin Akşehir'in köylerine yerleştirilip, kendilerine arazi tahsis edildiğini söylemiştir.⁹⁶

Dönemin Konya Büyükşehir Belediye Başkanı Halil Ürün, Meram Belediye Başkanı Veysel Candan ve Selçuklu Belediye Başkanı İsmail Öksüzler tarafından Konya Mevlana Erkek Öğrenci Yurdunda ziyaret edilen göçmenlere, belediye başkanlarınca her türlü yardımın yapılacağı sözü verilmiş ve başkanlar göçmenler ile hasbihal etmişlerdir.⁹⁷ Aradan bir aya yakın bir zaman geçtikten sonra, Konya'da bulunan göçmenlerden, 2'si vinç operatörü, 1'i sıvacı ve 2'si de şoför olmak üzere toplam 5 kişiyi işe alan Konya Büyükşehir Belediyesi yetkilileri, göçmenlere olan desteklerinin devam edeceğini bildirmişlerdir.⁹⁸

Konya'ya gelen göçmenlerden birkaç kadın ile röportaj yapan Yeni Konya Gazetesinin haberine göre, göçmenlerin en büyük sıkıntısı, zorla Bulgaristan'da alıkonulan ve Türkiye'ye gönderilmeyen, askerli çağındaki çocuklarının akabetinin ne olacağı meselesidir. Çocuklarının ne zaman geleceğini ya da gelip gelmeyeceğini bilemeyen göçmen analar, "*Bir gün bizim kahrımız, Bulgaristan'ı yakacaktır*" diye beddua etmektedirler.⁹⁹ Aynı gazetenin haberine göre, 96 aileye mensup 334 Bulgar göçmeni Akşehir merkez ve köylerine iskân edilmiş olup, yerleştirme yapılırken ailelerin parçalanmamasına azami itina gösterilmektedir.¹⁰⁰

Göçmenlerin çocuklarına Türkçe öğretmek

95 Yeni Konya Gazetesi, 28 Temmuz 1989, s.1.

96 Yeni Konya Gazetesi, 28 Temmuz 1989, s.7.

97 Yeni Konya Gazetesi, 29 Temmuz 1989, s.1.

98 Yeni Konya Gazetesi, 24 Ağustos 1989, s.1-7.

99 Yeni Konya Gazetesi, 1 Ağustos 1989, s.1-7.

100 Yeni Konya Gazetesi, 2 Ağustos 1989, s.3-9.

amacıyla 2 ilk ve 2 de ortaokul öğretmeni görevlendiren Konya Milli Eğitimi, Mevlana Erkek Öğrenci yurdunun iki odasını sınıfa çevirmiş ve göçmenlerin çocuklarına Türkçe eğitimi vermiştir.¹⁰¹

Konya dışında, Karaman'a da yerleştirilen göçmenlerin 513 kadarının burada iskân edildiği ve 5 kişiye de iş imkânı sağlandığı aynı gazete haberinde yer almaktadır.¹⁰²

Ağustos ayının son haftasına girildiğinde, Mevlana Erkek Öğrenci Yurdunda kalan 3000 göçmenden sadece 40 ailenin yurttan kalmaya devam ettikleri, gerisinin Konya merkez ve taşra ilçe ve köylerine yerleştirildikleri, 40 ailenin de en kısa zamanda kalıcı olarak iskân edilecekleri görülmektedir.¹⁰³

Yeni Konya Gazetesinin 21 Eylül 1989 tarihli manşeti "*Soydaşlarımız Geri Dönüyor*" şeklindedir. Gazetenin haberine göre, 59 aileye mensup, 165 Bulgar göçmeni, Bulgaristan'daki şartlar henüz iyileşmediği halde, ailelerine mensup bir kısım yakınlarının orada kalmasından dolayı, geri dönmekten başka bir çareleri olmadığı gerekçesiyle, resmi makamlara bu gayeye matuf dilekçe vermişlerdir.¹⁰⁴ Oysa Todor Jivkov 10 Kasım'a kadar görevinin başındadır ve zulümler devam etmektedir.

SONUÇ

Bulgaristan'dan ülkemize Osmanlı ve cumhuriyet döneminde toplam 1,3 milyon göçmen gelmiştir. Bunların 1 milyona yakını cumhuriyet döneminde gelen göçmenler oluşturmaktadır. Bu göçlerden Konya da nasibine düşeni almıştır. Siyasi sebeplere bağlı, zorunlu göç hareketlerine maruz kalmak, gerek geçiş güzergâhı ve gerekse de hedef ülke olmak bağlamında olsun, Türkiye'nin kaderi-

101 Yeni Konya Gazetesi, 5 Ağustos 1989, s.1-7.

102 Yeni Konya Gazetesi, 14 Ağustos 1989, s.3-7.

103 Yeni Konya Gazetesi, 23 Ağustos 1989, s.1.

104 Yeni Konya Gazetesi, 21 Eylül 1989, s.1.

dir. Bu kaderi belirleyen iki ana unsur vardır. Bunlardan ilki ülkemizin jeopolitik ve stratejik konumu iken, diğeri ise üç kıta ve yedi iklimde hüküm sürmüş, onlarca rengi sancağı altında toplamış ve asırlara hükmetmiş bir imparatorluğun varisi olmamızdır.

Bulgaristan'dan göç eden soydaş ve dindaşlarımız, bu göçlerden nasibini alanların en başında gelmektedir. Yaklaşık yüz yıllık vetire içerisinde, anavatanına göç eden Bulgar Türkleri, geldikleri topraklara ve bu topraklara can veren, ruh katan Anadolu insanına kolayca adapte olmuştur. Gelemeyenler ya da kaynak ülke olan Bulgaristan'da şartlar iyileştiği için geri dönenler ise, Türkiye'nin Avrupa'daki diasporası ve elçisi olarak hizmet etmeye devam etmektedir.

Geride kalanların vazifesi devam etmekle birlikte, gelenlerin de memleketimizi mamur etme gibi bir vazifesi olmuştur.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

BCA, 030-10-117-815-15; 030-18-01-02-06-57-9; 030-18-01-01-023-18-16; 030-10-240-62-2; 030-10-241-629-15.

Resmi Belgeler

30 Mayıs 1969 Tarih ve 13210 Sayılı Resmi Gazete.

TBMM Tutanak Dergisi, c.32, 29.09.1989, s. 96.

Türkiye ile Bulgaristan Arasında Min'akid Muhadenet Muahedenamesi, 18 Ekim 1925.

Kitaplar

ALTUNSOY, Yılmaz, *Rumeli'ye Son Veda*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2019.

KURTULGAN, Kürşat, *Balkan Muhacirlerinin Konya Vilayetine İskânı (1923-1933)*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2010.

Makaleler

BARLAS, Dilek -Yonca Köksal, "Türk Bulgar İlişkileri ve Türk Azınlık", *ASEAD*, c.4, S.12, 2017.

BAŞPINAR, Aysel -Cemile Tekin, "Konya ve Çevresine 1950-1955 Yılları Arasında Bulgaristan Göçmenlerinin Yerleştirilmesi", *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018, Konya, S.1.

ÇOLAK, Filiz, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)", *Tarih Okulu*, İlkbahar-Yaz, 2013, S. XIV.

ÇULHA, İbrahim, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Süreci (1950-1951)", *Akademik-Der*, 2017 Sonbahar, S.1.

DAYIOĞLU, Ali, "1989-2010 Döneminde Bulgaristan'la ve Müslüman-Türk Azınlıkla İlgili Gelişmeler", *89 Göçü, Balkar & Balmed*, İstanbul, 2010.

DEĞERLİ, Esra Sarıkoyuncu - Hasan Karakuzu, “1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü”, *Akademik Bakış Dergisi*, Kırgızistan, Eylül-Ekim 2016, S.57.

GERAY, Cevat, “Türkiye’de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi”, *Orta Doğu Amme İdaresi Dergisi*, S.3, Ankara, 1970.

HACISALİHOĞLU, Mehmet - Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, “89 Göçü- Bulgaristan’da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye’ye Göç”, *Balkar & Balmed*, İstanbul, 2010

HACISALİHOĞLU, Neriman Ersoy, “1984-1989 İsim Değiştirme Meselesi ve Uygulamaları”, *89 Göçü*, *Balkar & Balmed*, İstanbul, 2010.

KAYAPINAR, Levent, “Atatürk, Menderes ve Özal Dönemi Bulgaristan’dan Gelen Göçmenler Üzerine Gözlemler”, *89 Göçü*, *Balkar & Balmed*, İstanbul, 2012.

ÖZTÜRK, Sait, “Devlet Hikâyeleri: Kimliğinin Kaybı ve Yeniden/Yenisinin Kazanılması”, *89 Göçü*, *Balkar & Balmed*, İstanbul, 2012.

PINAR, Mehmet, “1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Demokrat Parti’nin Göçmen Politikaları”, *Atam Araştırma Merkezi Dergisi*, Temmuz 2014, c. XXX, S. 89.

ŞİMŞİR, Bilal N., “Bulgaristan’daki Türk Azınlığı”, *Balgöç*, *Balkanlarda Türk Kültürü*, 2003, S. 48.

Sürelî Yayınlar

Akşam Gazetesi, 11 Ağustos 1950; 13 Ağustos 1950; 15 Ağustos 1950.

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Eylül 1934; 9 Temmuz 1935; 2 Kasım 1935; 10 Kasım 1935; 13 Kasım 1937; 1 Mayıs 1938; 1 Eylül 1950.

Hürriyet Gazetesi, 30 Aralık 1989.

Milliyet Gazetesi, 25 Haziran 1989.

Sabah Gazetesi, 21 Ekim 2016.

Tercüman Gazetesi, 25 Haziran 1989.

Yeni Konya Gazetesi, 16 Şubat 1951; 28 Haziran 1951; 11 Temmuz 1951; 15 Ekim 1951; 1 Temmuz 1989; 20 Temmuz 1989; 22 Temmuz 1989; 24 Temmuz 1989; 25 Temmuz 1989; 27 Temmuz 1989; 28 Temmuz 1989; 29 Temmuz 1989; 24 Ağustos 1989; 1 Ağustos 1989; 2 Ağustos 1989; 5 Ağustos 1989; 14 Ağustos 1989; 23 Ağustos 1989; 21 Eylül 1989.

Yeni Meram Gazetesi, 2 Eylül 1951

Zafer Gazetesi, 3 Aralık 1950.

Zaman Gazetesi, 4 Aralık 1934; 5 Aralık 1934; 11 Aralık 1934.

www.atlasdergisi.com

SARIKEÇİLİLER: BİN YILLIK GÖÇ GELENEĞİ

Zeki OĞUZ*

*Ağca kızlar göç eyledi yurdundan,
Koç yiğitler deli oldu derdinden,
Gün öyle sonu da belin ardından,
Saydım, altı güzel indi pınara.*

KARACAOĞLAN

Alt başlıktaki, bin yıllık göç geleneği, deme-me bakmayın siz. Aslında binlerce yıldan söz etmek gerekir. Çünkü biz Türkler, Orta Asya'daki Türk boyları, oralarda yaşarken de ekonomimizin temelini “göç” oluşturuyordu. Anadolu'ya geldikten sonra da bu değişmedi. Çoban kültüründe göçerlik, üretimin temel dayanağıydı. Bu kültürü, kendi köyümüz Tatköy'de, daha çocukluk yıllarımda tanıdım, yaşamıştım. Sonraki yıllar aynı kültürün çevremizdeki dağ köylerinde de yaşandığını, dahası bazı insanların, bütün yaşamlarının göç kültürüne dayandığını öğrenecektim. Köyümüzün temel geçim kaynağı küçükbaş hayvancılıktı, bu nedenle köyün kültürü de buna göre şekillenmişti. Örneğin koç katımının yüzüncü gününe denk gelen günlerde “döl tuttu” sayılır ve genç çobanlar saya gezerlerdi. Bir eşeği renkli çullarla süslerler, sırtına

* Araştırmacı Yazar.
zeki.oguz@hotmail.com

bir heybe atarlar, gençler değişik kılıklara bürünür ve ev ev gezerek saya isterlerdi. Topladıkları yiyecekleri akşam bir odaya oturarak yerlerdi. Buna fefene derlerdi.

Çobanlığın olmazsa olmazı ise göçtü. Kış mevsimi sert geçerse köylü koyununu, keçisini köye getirirdi. Köyde sürüye bakmak hayli zor olsa da, köyde olmak, kışın tipilerine, fırtınalarına karşı bir güvenceydi. Şubat ayında havalar düzelmeye başlayınca sürü kış ağılına götürülürdü. Güz seçiminden sonra çoban, kışın hafif geçeceğine inanırsa kış ağılında kalırdı. Sürünün yemi, samanı ağıla götürülürdü. Önündeki sürüye sahip çıkan iyi bir çoban kışı ağılda geçirmek isterdi. Burada sürünün yemini, suyunu daha rahat verir, güneşli havalarda sürüyü havalandırmaya çıkarırdı. Ağılda sağmal mallar sağılmaz, malın sütü kuzuya, oğlağa bırakılırdı. Burada hıdırelleze kadar kaldıktan sonra yaylaya çıkma yani daha yukarılara otlu, serin yerlere göçme zamanı gelirdi. Asıl kayıt yaylada alınır, son güzün ayazları bastırınca yeniden köye göçülürdü.

2001 Yılında Sarıkeçili yörüklerini tanıdıktan sonra ise asıl göçerliğin ne demek olduğunu anladım. İlk tanıdığım oba, sonraki yıllar, gerçek yörük beyi, diyeceğim, Kuş Ali'nin obasıydı. Asıl adı Ali Uçar'dı ama herkes onu Kuş Ali olarak tanıyordu. On çocuğu, bine yakın karakeçisi, otuza yakın devesiyle gerçek bir yörük beyiydi. Yörüklüğün ne demek olduğunu, tarifini de ondan öğrendim. "Biz çok yürürüz, ondan yörük derler". Kısa tarifi buydu yörüklüğün.

Güz aylarıydı, havalar soğumuş, güz yağmuruları başlamıştı dağlarda. Tanıştığımız gün göçünü develere yüklüyordu Kuş Ali. Oğulları Mahmut ile Bayram sabah erkenden yola düşmüşlerdi. Sürüyü onlar götürüyorlardı. Aslında yörük obalarının çoğu kışlaklarına varmışlardı bile. Kuş Ali en sona kalmıştı. O baharda da en son çıkardı yaylaya. Yani yörük obalarının artçısı gibiydi.

Derleme sözlüğünde göçebe, çok yürüten olarak geçiyor, yörük kelimesi. Bazı araştırmacılar bu kelimenin Osmanlı döneminde kullanılmaya başlandığını ve yörümek fiilinden türetildiğini ifade ederler. Belki, sürekli konar-göçer bir toplum oldukları için bu ad onlara yakıştırıldı. Yörük kelimesinin etnik bir anlamı yok. Yaşamını hayvancılıkla sürdüren, konar-göçerliği yaşam biçimi haline getiren büyük bir halk kitlesine verilen ortak bir adlandırma. Büyük bir halk kitlesi, ifadesini bilerek kullandım. Günümüzde iki yüz hane kadar kalmalarına karşılık geçmişte çok kalabalık olduklarını söylüyorlardı Toros yaylalarında karşılaştığım yaşlılar. Bolay Yaylasında tanıştığım ve günümüzün Karacaoğlan'ı, dediğim, Hacıahmet Kıraslan anlatmıştı. "Başyaylanın üstündeki düzlüklerden Gevne Vadisine, binlerce yörük barınırdı bu yaylalarda. Deve sürüleri katar katar geçerlerdi. Develerin çan sesleriyle çınlardı dereler".

Yörükler kış aylarını Mut, Silifke, Yeşilovacık, Aydıncık, Bozyazı gibi kışlaklarında geçirirler. Nisan ayı ortalarına doğru oğlaklar doğmuş, analarının peşinde uzun bir yürüyüşe hazır hale gelmiş olurlardı. Dağ köylerinde küçükbaş hayvancılık bir takım tarihlere göre yapılır. Örneğin ekim ortalarında yaylacılar köye göçerler, ekim sonunda yaylacılar sürüden kendi mallarını seçerler, bundan sonra koç katımı yapılır ve yaklaşık yüz elli gün sonra kuzular oğlaklar doğmaya başlar. Yörük obalarında ise tekeler sürüden ayrılmaz ve keçiler erken alınır, doğumlar erken olur, bu yüzden nisan ortaları gelince oğlaklar büyümüş, yola çıkmaya hazır hale gelmiş olurlar.

Geçmiş yılların Hayat Dergisinde, ünlü yazarımız Nezihe Araz'ın birkaç sayı sürmüş çok güzel bir röportajı var. Yaşlı bir yörük göç olgusunu çarpıcı bir biçimde anlatır Nezihe Araz'a.

Nisan ayı gelince Karadağlı Nuri dayımın dediği gibi yayla tutar yörüğü.

Ünlü yazarımız Nezihe Araz 1956 yılının Mayıs ayında Karadağ'a giderek oradaki yürüklerle röportajlar yapar ve bunları Hayat Dergisinde yayımlar. Fotoğrafları çeken ise ünlü fotoğraf sanatçımız Ara Güler'dir. ...Nuri dayının, çok canlı bir şekilde gözümüzün önüne serdiği göç hazırlıklarını, Baki tutturduğu bir türkü ile tamamlıyordu;

Yine şenlendi de tepeler düzler

Durmuş mayalar da birbirin gözler

Ak kübbeli kürklü gelinler kızlar

Onlar da yaylayı arzular gider.

Nuri dayı sözüne devam etti;

–“Lakin hanım abla, ne kadar sefillik, irezilik olursa olsun, Yörüğe dur, desen konma-göçme, desen, duramaz. Bu onun yapısında var. Mevsimin yüzünü kıştan yazıya döndürmesini nasıl durduramazsan ağaçların gövdesine baharla beraber su yürümesinin Hak yaradandan başka kimse önüne geçemezse, Yörüğün yayla hasretine de kimse karşı koyamaz, kan tutması gibi, yayla tutar Yörüğü...” (Hayat Dergisi, 11 Mayıs 1956, No.6).

Kışlakta kaldıkları yere göre değişir göç yolları. Silifke, Mut tarafında kalanlar Sartavul Belini aşarak, Hacıibaba Dağının eteklerinden yaylalarına ulaşırlar. Aydıncık, Bozyazı taraflarında kışlayanlar ise Gülnar, Ermenek üzerinden Barcın Yaylasına, Gevne Yaylalarına gelirler.

Günümüzde ancak birkaç ailede var deve, göçte genellikle kamyonet ve traktör kullanıyorlar. Özellikle de traktör kullanıyorlar çünkü vardıkları yaylaların çoğunda yeterli su olmadığı için uzak bölgelerden suyu traktöre bağladıkları su tankları ile getiriyorlar, kendilerinin ve hayvanlarının içme suyu ihtiyacını bu tanklarla karşılıyorlar.

Aile reisi deve ya da modern bir araca eşyaları yükleyerek önden gider, konaklama yerine çadırı indirip kurar, ocağı yakarak geriden gelenler için çay, yemek hazırlar. Sabah erkenden yola düşüle-

cekse eğretice kuruverir çadırı, yok birkaç gün eğleşilecekse tam düzen kurar. Yörükler bazı konaklama yerlerinde üç gün kadar kalırlar, bu onların yasal hakkıdır. Kona göçe ortalama kırk/kırk beş günlük bir yolculuktan sonra asıl yaylaya varırlar.

Göç süresince çok az süt sağımı yaparlar, az bir yoğurt çalmak ya da azıcık peynir yapmak için. Yola çıkmadan önce çadıra yakın komşularını yardıma çağırarak bolca yufka yaparlar. Sacdan indikten sonra kuruyan yufka günlerce dayanabilir. Yemek zamanı bu yufkaları ıslayarak yerler. Göçerler buna ekmek dedikleri gibi çadıra da ev derler.

Sahilden yüksek yaylalara çıkış hayli meşakkatli, onlarca konalgadan geçilerek varılıyor yaylaya. İşte o göç macerasından üç örnek: Halil Öksüzöğlü, bilge bir sarıkeçili. Yörük kültürünü en iyi bilen göçerlerden biri. Babasının lakabı Kılıcı Musa, annesi Ayşe, dört kardeşlermiş. Halil Öksüzöğlü'nun anlatımına göre hayli maceralı bir yaşamı olmuş Kılıcı sülalesinin. Çukurova, Burdur, Denizli, Kayseri derken sülalenin bir kısmı yenden Mersin sahillerine inmiş. O günden bu günlere göç Mersin sahillerinden Toroslara sürüp gidiyor. H. Öksüzöğlü sekiz yıl önce satmış develerini. İlk dördünü kendi yüklemiş ama sonrakilere yüreği dayanmamış.

Beş çocuğu, yedi torunu olan Halil Öksüzöğlü, kış aylarını Silifke Ovacıkta geçiriyor. Nisan ortalarında yola düşerek Bağ oba, Yokuş başı, Samadın alanı, Nuru türbe, Kurtsuyu, Kürt tepesi, Kuma çukuru, Kozlar, Sıra tekne, Akyokuş, Dağ pazarı, Kavak özü, Sartavul, Piknik çamlığı, Buyuntu, Avgan çimeni, Gökgedik, Gümüş gediği, Çoka çeşmesi, Hacıibaba manastır çeşmesi, Tosmur gölü, Kızılgedik, Dinek, Apa, Belkuyu, May beleni, Söbüçimen konalgalarını geçerek Seydişehir' in İncesu yaylasına geliyor.

Yirmi yıl öncesine kadar çadırların önünde dokuma tezgahlarını sıkça görürdüm. Göçerlerler

kilim, çul, alaçuvul, kıl çadır gibi ihtiyaçlarını kendileri dokurlardı. Günümüzde azalsa bile tezgahını boş bırakmayan yörük kadınları hala var. Kerim Karadayı'nın eşi Emine Karadayı bunlardan biri. Emine'nin dokuduğu kilimler 2010 yılında Unesco tarafından "Dünya Kültür Mirası" ödülüne layık görüldü.

Emine ve Kerim Karadayı çiftinin Emrah ve Zeynep adlı iki çocukları var. Göçü traktörle yapıyorlar. Mersin Aydıncık'ta kışlayan Karadayı ailesi, nisan ortasında göçe başlayarak Murt Çukuru, Teknecik, İliboz, Koca Pelit, Ayaş, Bardat Yaylası, Erik Deresi, Çavuş Köyü, Kaklık, Sultan alanı, Kurucu bel, Bucak kışla, Avgan Çimeni, Gökçe gedik, Çoka, Manastır, Deve özü, Akpınar konalgaları yoluyla Avşar yaylasına ulaşıyorlar.

İlk tanıdığım yörüklerden biri olan Kuş Ali halen develeriyle göç eden sayılı yörüklerden biri. Onun sürüsünün peşinde Erik Deresi yolunda, Ermenek'te birkaç kere yürüdüm. Günlük hayatlarına tanıklık ettim. Son yıllarda Hadim'in Umurlar yaylasına çıkıyor ama epeyce yayla değiştirdi Kuş Ali. Onu ilk tanıdığımda Avşar'ın Elma ağaççığı yaylasındaydı. On çocuğundan en büyüğü olan Emine evliydi ama onun çadırı da kendi çadırına çok yakındı. İki oğlu sekiz kızı vardı.

Kuş Ali, kış aylarını Gülnar'ın Halifeler köyünde geçiriyor. Mart ayının sonlarında yola düşerek Hamit Gölü, Dikili, Çıldır, Armutlu, Mezer gediği, Görmeli Ala köprü, Balkusan, Başyayla konalgalarından geçerek Umurlu yaylasına geliyor.

Göçerler dönüşlerinde de aynı konalgaları kullanıyorlar.

SON SÖZ YERİNE

Vardım ki yurdundan ayak çekilmiş,

Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı...

Bayburtlu Zihni.

Bütünüyle ekonomik bir temele dayanan göçerlik, olumsuz şartların üst üste gelmesiyle artık bitme noktasına geldi. Devlet kalan aileleri de iskan etmek istiyor, göçerlerin bir kısmı iskan istemiyorlar ama olumsuz şartlara daha ne kadar dayanacakları belirsiz. Bir zaman deve çanlarıyla çınlayan vadiler, karakeçi sürüleriyle bayram şenliği yaşayan yaylalar viran olacak, ıssız kalacak.

Develer yükleniyor

Göç yolunda

Halil Öksüzoğlu develerini satmadan önce

Halil Öksüzoğlu ailesi

Kuş Ali Obası Erk Deresi konalgasında

UNESCO ödülü Emine ve eşi Kerim Karadayı

Yol yorgunluğuna buz gibi yayla suyu

SIĞINMACILAR VE KONYA

Ahmet KOYUNCU*

ÖZET

Göç her ne kadar ademoğlunun tarihiyle eş zamanlı olsa da göç hareketleri, 2000’li yıllara kadar ağırlıklı olarak daha iyi ve müreffeh bir yaşam amacıyla gerçekleştirilirken, günümüzde yaşanan göçler ise daha ziyade savaşlar ve çatışmalar temelinde arz-ı endam etmektedir. Başka bir ifade ile son dönemlere kadar göçe konu kitleler göçmen iken günümüzde ise sığınmacı ya da mülteci konumdadır. Göçün karakterinde yaşanan bu önemli dönüşümün en yoğun yaşandığı bölgelerin başında ise Türkiye’ye komşu coğrafyalar gelmektedir. Söz konusu uluslararası zorunlu göçler doğal olarak Türkiye’yi etkilemiş ve öncelikli hedef ülke konumuna getirmiştir. Türkiye’de Suriyeliler dahil toplam sığınmacı sayısı yaklaşık 4,5 milyona ulaşmıştır.

Türkiye 2000 sonrası yaşanan yoğun uluslararası göç akınına hazırlıksız yakalanmış ve göç politikaları üretme noktasında tarihsel hafızasından istifade edememiş olsa da mevcut göç akını karşısında gerek yerel halkın gerekse devletin gösterdiği alicenap tavrı tüm dünyaya örnek olacak nitelikte olup, adeta bir insanlık dersi verilmiştir. Söz konu-

* Doç. Dr. / Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji
Bölümü Öğretim Üyesi,
koyuncuahmet42@gmail.com

su göç akımı, Türkiye'nin hukuktan dış politikaya, güvenlikten sağlığa, eğitimden istihdama, ekonomiden kültüre toplumsal yapının tümünde kendini hissettiren yeni bir olgu ortaya çıkarmıştır. Bu yeni olgu ve beraberinde getirdiği sorunlar kendini kentlerde görünür kılmıştır. Konya'da bu süreçten etkilenen illerden biri olmakla birlikte 2011 sonrası yaşanan Suriyeli göçü dışında tutulduğunda 1200'lü yıllardaki Moğol istilası, Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyet döneminde yaşanan ulusaşırı kitlesel göç akımına maruz kalmadığını söylemek mümkündür.

Konya'da halihazırda Suriye, Afganistan, Somali, Sudan, Filistin, Uganda, Filipinler gibi ülkelerden yabancı uyruklu sığınmacılar ikamet etmektedir. Söz konusu sığınmacılar içinde büyük çoğunluğu (yaklaşık 110 bin kişi ile) Suriyeliler oluşturmaktadır. Bu çalışmada da ulusaşırı göçler bağlamında Konya'nın konumu, bir sığınmacı güzellemesi handikabına düşmeden, başta Suriyeliler olmak üzere Konya'daki sığınmacılara ilişkin kanaatler, yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmış, genelde Türkiye özelde Konya için politika önerileri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ulusaşırı göçler, Sığınmacılar, Konya, Suriyeliler

ASYLUM SEEKERS AND KONYA

ABSTRACT

Although migration is contemporaneous with the history of Adam, migration movements were mainly carried out for the purpose of a better and more prosperous life until the 2000's, whereas the migrations experienced today are mainly based on wars and conflicts. In other words, until the last period of migration, while the masses are immigrants, nowadays they are asylum seekers or refugees. At the beginning of the regions where this important transformation in the character of migration is experienced most intensively are the geographies

neighboring Turkey. These transnational forced migrations naturally affected Turkey and made it a priority destination country. The total number of asylum seekers in Turkey, including Syrians, has reached about 4.5 million.

Although Turkey was unprepared for the massive exodus of transnational migration after 2000 and could not benefit from its historical memory at the point of producing migration policies, the over-generous (*alicenap*) attitude shown by both the local people and the state in the face of the current migration influx will be an example to the entire world and almost a lesson to humanity has been given. The migration influx has brought about a new phenomenon that has been felt in Turkey in terms of the whole of the social structure, from law to foreign policy, security to health, education to employment, economy to culture. This new phenomenon and its problems have made itself visible in cities. Although Konya is one of the provinces affected by this process, it is possible to say that the Mongol invasion in the 1200's, the last period of the Ottoman Empire and the Republican period, when the Syrian migration after 2011 was excluded, were not subjected to the mass exodus of the nation.

Foreign asylum seekers currently reside in Konya from countries such as Syria, Afghanistan, Somalia, Sudan, Palestine, Uganda, the Philippines. The vast majority (with about 110 thousand people) of the asylum seekers in question constitute Syrians. In this study, Konya's position in the context of transnational migration, the opinions, problems and solutions regarding asylum seekers in Konya, especially Syrians, were discussed and policy suggestions were put forward for Turkey in particular for Konya.

Keywords: Transnational migration, Asylum seekers, Konya, Syrians

GİRİŞ

Göç insanlık tarihi ile yaşıt olup tarihin hemen her döneminde ulusaşırı göçlerle karşılaşmak mukadderdir. Göç her şeyden önce kendi özgüllüğü olan bir süreçtir. Göçün en önemli özelliğı, durağan olgudan daha çok, bir süreç içermesi ve hem bireysel hem de toplumsal bir karşılığının olmasıdır. Nitekim her göç acılarıyla, hüznleriyle, zorlukları ve sıkıntılarıyla her biri bir romana konu olacak bir hikayeyi barındırır bağrında. Dahası göç eden bireylerin doğup büyüdüğü, eylemlerini gerçekleştirdiğı, hatıralarını biriktirdiğı, varoluş hikayesine eklenen memleketini terk etmesi, farklı ve yeni bir yaşamın kapısını aralamasıdır. İnsanın zaman ve mekânla kurduğı ilişkide kendini yeniden konumlandırıdığı bir süreçtir. Başka bir ifadeyle göç, sadece demografik bir nüfus hareketi değildir. Toplumsal ve ekonomik değışim süreçlerinin hem bir sonucu hem de bir nedenidir.

Göç her ne kadar ademoğlunun tarihiyle eş zamanlı olsa da göçlere katılan insan sayısının en fazla olduğı dönemi Sanayi Devrimiyle birlikte büyük bir ivme kazanan göç dalgaları oluşturur. 18. yüzyılın ortalarında sanayileşme ile Batılı ülkelere yönelen bu göç hareketleri, 2000’li yıllara kadar ağırlıklı olarak daha iyi ve müreffeh bir yaşam amacıyla gerçekleştirilirken, günümüzde yaşanan göçler ise (daha ziyade Müslüman ülkelerde yoğunlaşan) savaşlar ve çatışmalar temelinde arz-ı endam etmektedir. Başka bir ifade ile son dönemlere kadar göçe konu kitleler göçmen iken günümüzde ise sığınmacı ya da mülteci konumdadır. Göçün karakterinde yaşanan bu önemli dönüşümün en yoğun yaşandığı bölgelerin başında ise Türkiye’ye komşu coğrafyalar gelmektedir. Söz konusu ulusaşırı zorunlu göçler doğal olarak Türkiye’yi etkilemiş ve öncelikli hedef ülke konumuna getirmiştir.

Nitekim Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğı (BMMYK/UNHCR) Küresel

Eğilimler Raporu’na göre, 2011 yılının sonunda 42,5 milyon olan zorla yerinden edilmiş kişi sayısı, 2015 sonunda 59,5 milyon, 2017 sonunda 68,5 milyon, 2018 de ise 70,8 milyona ulaşmıştır. Rapora göre, dünyanın en fazla mülteci üreten ülkesi 6,7 milyon kişiyle Suriye olurken, bu ülkeyi 2,7 milyon ile Afganistan takip etmiştir (UNHCR, 2019a). Söz konusu yerinden edilmiş kişilerin özellikle de Suriyelilerin ilk durağı ise Türkiye olmuştur. Nitekim Türkiye, geçici koruma statüsü verdiği Suriyelilerin göçü ile dünya genelinde en fazla sığınmacı¹ ağırlayan ülke olup, 4 milyondan fazla sığınmacıya ev sahipliğı yapmaktadır.

Türkiye esasen farklı ülkelerden, farklı statülerde sığınmacılara ev sahipliğı yapmaktadır. 30 Nisan 2019 tarihi itibarıyla Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliğı’nce paylaşılan verilere göre Türkiye; 3,6 milyonu aşan Suriyelilerin dışında 170 bin Afganistan, 142 bin Irak, 39 bin İran, 5 bin 700 Somali uyruklu ve 11 bin 700’ü diğer ülke uyruklular olmak üzere toplam 3,9 milyon yabancıya uluslararası koruma sağlamaktadır (UNHCR, 2019b). İhlas Haber Ajansının Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine dayandırdığı haberiinde ise Türkiye’de çeşitli nedenlerle ikamet izni verilen yabancıların toplam sayısının 705 bin 781 olduğı ifade edilmiştir (İHA, 2018). Buna göre, Türkiye’de Suriyeliler dahil toplam sığınmacı sayısı yaklaşık 4,5 milyona ulaşmıştır.

Verilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye her ne kadar farklı ülkelerden sığınmacılara ev sahipliğı yapıyor olsa da ulusaşırı göçler bağlamında ülkeyi derinden etkileyen göç akını, sayıları 3,7 milyonu bulan Suriyeli göçüdür. Suriye’de iç savaş sebebiyle ortaya çıkan insanlık dramı karşısında,

1 Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyulan “coğrafi kısıtlama” sebebiyle Avrupa dışından gelen yabancılar için mülteci statüsü vermemektedir. Bu bağlamda Türkiye’de yabancılar; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma (Suriyeliler) gibi farklı statülerde ikamet etmektedir. Bu sebeple metinde tüm statüler için genel bir kavram olarak sığınmacı kavramı tercih edilmiştir.

Türk Hükümeti iç karışıklıklardan etkilenen Suriye vatandaşları için “açık kapı” politikası izlemeye başlamıştır. Yaşanan bu dramlar karşısında Batılı ülkeler maalesef başarılı bir sınav verememiştir. AB ülkeleri bu süreçte uluslararası göç örgütlerinin de desteği ile sermaye sahibi yatırımcılar ve nitelikli sığınmacıların kabulü dışında genel olarak tampon bölgeler kurma, geri kabul anlaşmaları ve gönüllü geri dönüşler için teşvik politikaları benimsemiş, ortaya çıkan külfeti paylaşma noktasında gerekli adımları atmamıştır (Koyuncu, 2018a: 271).

Türkiye, gerek Suriye sınırları gerekse kendi sınırları içerisindeki geçici barınma merkezleri inşa etse de artarak devam eden göç, Suriyelilerin Türkiye'nin neredeyse tüm şehirlerine dağılmasıyla sonuçlanmıştır. Buna son dönemde gittikçe artan Afganistan uyruklu sığınmacılar ve Irak'tan gelenler de dahil edildiğinde çok kısa bir zaman aralığında 4 milyondan fazla göç alan Türkiye'nin hukuktan dış politikaya, güvenlikten sağlığa, eğitimden istihdam, ekonomiden kültüre toplumsal yapının tümünde kendini hissettiren yeni bir olgu ortaya çıkmıştır. Bu yeni olgu ve beraberinde getirdiği sorunlar kendini kentlerde görünür kalmıştır. Kentlerin gündelik hayatın pratiklerinde ve sosyal dokusunda ortaya çıkan bu farklı ve yeni olgu sığınmacıların entegrasyonları, yaşadıkları sorunlar, talep ve beklentileri, yerel halkın izlenen politika ve sığınmacılara ilişkin kanaatleri ve toplumsal kabul düzeyi gibi birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, ülkemizdeki sığınmacılara özellikle Suriyelilere ilişkin toplumsal kabul düzeyi oldukça yüksektir. Bununla birlikte göç alan bütün toplumlarda olduğu gibi ülkemizde de sığınmacılarla ilgili olumsuz kanaatlere ve eleştirilere rastlamak mümkündür.

Türkiye, her ne kadar farklı uyruklardan sığınmacılar için hedef ülke haline gelse de uluslararası koruma sağlanan yabancıların sayıları ve il nüfus-

larına oranları dikkate alındığında tartışmalar da doğal olarak Suriyeliler üzerine odaklanmaktadır. Bu illerden biri de Türkiye'de en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ilk 10 ilden biri olan Konya'dır.

Konya'ya Göçün Tarihsel Serüveni

Konya, Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Roma İmparatorluğu, Emeviler, Abbasiler, Bizans İmparatorluğu, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu gibi kadim medeniyetlere tanıklık etmiş olup özellikle Selçuklu başkenti olması münasebetiyle Türk kültür ve uygarlığının Anadolu'da kökleşip, yaygınlaşmasında önemli merkezlerden biri olmuştur. Bu sebeple Konya, tarihin hemen her döneminde ulusaşırı göçlere maruz kalmıştır.

Anadolu'da Türk hakimiyetinin başladığı dönemden günümüze Konya'ya yönelen ulusaşırı göçlere bakıldığında 1200'lü yıllardaki Moğol istilası, Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyet döneminde yaşanan ulusaşırı kitlesel göçleri görmek mümkündür.

Söz konusu süreçte ilk kitlesel göç akını 1220'lerden sonra doğudan gelen yıkıcı Moğol istilası sonucu Orta Asya ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya yönelen göçlerdir. Türkmen yoğunluklu bu göç akını karşısında Selçuklu Sultanları gelen göçmenleri vergi kaynağı olan tarım alanlarından uzakta tutmak için batı sınırlarında iskan etmişlerdir (Aköz-Yörük, 2017: 9).

İkinci büyük kitlesel göç akını Osmanlı son döneminde yaşanmıştır. 18. yy. sonundan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ile birlikte Türk ve Müslüman olan halkların buldukları yerlerden çıkarılması asırlar önceki göçü tersine çevirmiştir. 19. Yüzyılda Balkanlar, Kırım ve Kafkasya'yı da kapsayan büyük toprak kayıplarının ardından bu coğrafyalarda yaşayan milyonlarca Müslüman öldürülmüş, kalanlar ise göçe zorlanmış ve Anadolu'ya

sığınmak zorunda kalmışlardır. McCarty'e göre, 1821-1922 yılları arasındaki dönemde 5 milyondan fazla Müslüman bu topraklardan sürülmüş ve 5,5 milyon Müslüman ise savaşlarda ve sürgün yollarında hayatını kaybetmiştir (2012, s.1).

Söz konusu süreçte Osmanlı Rus savaşlarının ardından 1890'lı yıllarda Anadolu'ya gelen Kırım Tatarları ve Nogayların önemli bir bölümü Ankara, Konya ve Eskişehir gibi Orta Anadolu şehirlerine yerleştirilmişlerdir (Yakut, 2015: 130). Söz konusu gruplar daha ziyade ilçe ve köylerde iskan edilmiştir.

Üçüncü büyük göç dalgası da Cumhuriyet döneminde 1924 mübadelesi ve sonrasında (1949'a kadar) gerçekleşen göçlerdir. Bu süreçte Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya başta olmak üzere Balkanlardan yaklaşık 1 milyon kişi Türkiye'ye göç etmiştir. Elbette bu göçlerden Konya'da etkilenmiş ve 1924'te 425 bin nüfusa sahip olan Konya'ya yaklaşık 5 bin muhacirin iskân edildiği ve bu muhacirlerin önemli bir kısmının da ilçe ve köylere yerleştirildiği görülmektedir (Kurtulgan, 2016: 407-411). Yine aynı dönemde (1923-1928) Arap coğrafyasından başta Şam olmak üzere, Halep, Bingazi, Medine, Trablusgarp, Beyrut, Hama gibi şehirlerden Konya İl Merkezi'nin değişik mahallelerine (Çifte Merdiven, Şems ve Tarla mahalleleri gibi) 500 Arap iskân edilmiştir (Kurtulgan, 2012: 133-135). Başka bir ifade ile Konya bu süreçte de yoğun bir kitlesel göç akınına maruz kalmamıştır.

Bir Osmanlı bakiyesi olan Türkiye, mübadelelenin ardında da farklı tarihlerde başta Balkanlar olmak üzere Kafkaslar ve Kırım'dan göçler devam etmiştir. Türkiye'ye gelen bu göçmenlerin en önemli özelliği Müslüman olmalarının yanı sıra Türk ya da Türk soylu oluşlarıdır. Bu göçmenlerin büyük bölümü ya Türkçe konuşmaktadır ya da akraba dilleri konuşan topluluklara mensuptur. Bu açıdan bakıldığında Türkiye, Cumhuriyet döneminde gerçekleşen dış göçlerde ulus devlet

nosyonunun bir yansıması olarak göçmenlerin etnisiteleri üzerinden gerçekleştirilen politikaları incelemiştir (Koyuncu, 2018b: 175). Nitekim Balkanlar ve Kafkaslardan ülkemize gelen göçmenlere başta iskan olmak üzere iş olanakları sağlanmış, çalışma şartlarının iyileştirilmesi amacıyla ayni ve nakdi yardımlar yapılmış, bu çerçevede çiftçi ailelere toprak, tohumluk, çevirme ve donatım kredisi; zanaatkar ailelere de konutun yanı sıra döner sermaye kredisi verilmiş (DPT, 1990: 20) dahası vatandaşlık hakkı da tanınmıştır. 31/05/1926 tarih ve 885 sayılı İskân Kanunu'nun bir başka ülkeden göçmen olarak kabul edileceklerde aranan şartları düzenleyen 2. maddesinde yer alan "Türk harsına dahil olmayanlarla ... anarşistler, casuslar, Çingenerler ve memleket haricine çıkarılmış olanlar kabul edilmezler." ifadesi konuyu açıkça özetlemektedir. Bu dönem göçlerinin toplumsal açıdan en önemli özelliklerinden biri de göçle gelenlerin muhacir olarak görülmesi ve yerel halkla ilişkilerinin bu kavramsal setler üzerinden inşa edilmesidir.

Türkiye, özellikle 1990'lardan itibaren savaş ve çatışmaların yoğun olduğu Irak, Afganistan, İran, Pakistan, Somali, Filistin, Yemen ve Suriye olmak üzere birçok ülkeden göç almaya devam etmiş ve etmektedir.

Konya'da tüm bu göçlerden etkilenmiş, ancak Suriyeli göçü dışında tutulduğunda bu göçler Konya özelinde kitlesel bir akına sahne olmamıştır. Nitekim TUİK verilerine göre 2018 itibarıyla oturma izni veya çalışma izni alan yabancıların sayısı 1 milyon 231 bin 34 olup Konya'da bu sayı 18 bin 534'tür (www.tuik.gov.tr). Bununla birlikte Konya'da ikamet eden ve uluslararası koruma altında olan sığınmacıların net sayısı bilinmemekle birlikte AB destekli Konya Meram Çok Yönlü Destek Merkezi'nin açılışında (Nisan 2017 itibarıyla) Suriyeliler hariç 7 bin 544 kayıtlı sığınmacı olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Birliği Delegasyonu, 2017). Bununla birlikte gerek yaptığımız

araştırmalar gerekse STK temsilcileri ile gerçekleştirdiğimiz görüşmeler dikkate alındığında kayıt dışı olanlarda dahil Konya’da 30 bin Afganistan, 15 bin Irak uyruklu olmak üzere Somali, Sudan, Filistin, Uganda, Filipinler vb. lkelerden yaklaşık 50 bin civarında sığınmacı bulunduğu tahmin edilmektedir.

Konya’daki Afgan sığınmacıların önemli bir bölümünün kırsal alanlarda ikamet etmesi, diğer yabancı uyrukluların sayılarının (Konya nüfusuna nispetle) düşük oranlara sahip olması, dolayısıyla kamusal alanda görünürlüklerinin ve kültürel karşılaşma ve etkileşimin sınırlı olması sebebiyle tartışmalar Suriyeliler zerine odaklanmaktadır. Bu sebeple Konya’daki Suriyeli sığınmacılar için ayrı bir başlık açmak elzemdir. Konya’daki Suriyelilere ilişkin tespitler Kasım 2013 ve Haziran 2019 tarihleri arasında Konya ilinde tarafımızca gerçekleştirilen 10 farklı araştırmanın bulgularına dayanmaktadır.

Birlikte Yaşama ve Toplumsal Kabul: Konya’daki Suriyeliler

Türkiye halihazırda dünyada en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkedir. 27 Temmuz 2019 tarihi itibariyle 3 milyon 639 bin 284 kayıtlı Suriyeli Türkiye’de ikamet etmekte olup, ülke içinde en fazla Suriyeliye ev sahipliği yapan ilk 10 ilden biri de Konya’dır. Halihazırda 108 bin 234 kayıtlı Suriyeli Konya’da ikamet etmektedir. Ancak, kayıt olmayı bekleyen ve son dönemde başta İdlip olmak üzere Suriye’de gittikçe artan savaş ve çatışma ortamından kaçarak kaçak yollardan Türkiye’ye giriş yapan ve Konya’ya gelen kayıtsız Suriyeliler de dikkate alındığında bu sayının daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Mevcut şartlar da Konya’daki Suriyelilerin il nüfusuna oranı ise yaklaşık yüzde 5’dir.

Konya’daki Suriyelilerin büyük bölümü Halep’in kırsal alanlarından (zellikle şarkıyye kırsa-

lından) gelmiştir (Koyuncu: 2014: 66). Yani kentli pratiklere sahip değillerdir. Suriyelilerin Konya’yı tercih sebebi (tercihteki öncelik sırasına göre), Konya halkının dindar, yardımsever ve misafirperver olması, Konya’nın güvenli ve huzurlu bir kent olması ile istihdam, sağlık, eğitim, ulaşım gibi kent imkanlarının gelişmiş olmasıdır (Koyuncu: 2014: 72).

Ülkemizde bulunan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun ekonomik olarak alt gelir grubuna mensuptur. Kamplarda yaşayan Suriyelilerin yarıdan fazlası Suriye’de iken 155 dolar kamp dışında yaşayanların yüzde 30’u ise 231 dolar veya daha fazla gelir elde etmektedir (AFAD, 2013: 31). Benzer şekilde Türkiye’deki Suriyelilerin çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Kamp dışında yaşayanların yüzde 33’ ilkokul mezundur. Buna bir mezuniyeti olmayanlar da eklendiğinde oran yüzde 61’e çıkmaktadır (AFAD, 2014: 63). Konya’daki Suriyeliler de ülke genelinden farklı çok farklı değildir. Suriye’de iken ortalama 300 dolar gelire sahip olup, büyük çoğunluğu ekonomik olarak alt gelir grubuna mensuptur ve eğitim seviyeleri düşüktür (Koyuncu: 2014: 68).

Söz konusu Suriyelilerin büyük çoğunluğu kent merkezinde şems, şükran, Abdülaziz, Naki-boğlu, Hacı Fettah, Muhacir pazarı civarı, şeker, Hacıkaymak gibi mahalleler de yerleşik olup, bu mahalleler getto riski ile karşı karşıyadır.

Suriyelilerin toplumsal kabulüne ilişkin iki temel sorun alanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki ulus devlet inşa sürecinin verili zihinsel kalıpları, ikincisi ise pratikte yaşananlar ve şehir efsaneleridir.

19. yy.’da imparatorlukların dağılmasının ardından ortaya çıkan ulus devletler meşriyetlerini ve sürekliliklerini sağlama noktasında ulusal kimlik inşasına yönelmişlerdir. Bu inşa sürecinde biz ve onlar ikileminde ötekileştirilen milletler, kimi zaman düşman ama her zaman bir tehdit olarak gösterilmiş ve dışlanmışlardır. Öteki ile ilişkilerde

çoğunlukla şehir efsaneleri üzerinden sürekli taze tutulan damgalamalarla toplumsal muhayyilenin anlam haritaları şekillendirilmeye çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti de benzer bir tecrübeye şahitlik etmiş, ulus kimliğini inşa etmede ötekileştirilen milletleri bir unsur olarak kullanmıştır. Bu süreçten Araplar da payına düşeni almıştır. Nitekim yakın döneme kadar eğitimin bütün seviyelerinde ve dahi gündelik dilde Araplara ilişkin pek çok olumsuzluk, yerme ve hakaret içeren söz ve fiil bulmak son derece sıradan bir durum olagelmıştır. Genelde Araplar özelde Suriyeliler hakkındaki kanaati şekillendiren ve toplumsal kabulü zorlaştıran en temel argümanlar Birinci Dünya Savaşı'nda "Arapların bizi sırtımızdan vurduğu"; "Ülkesinde savaş varken savaştan kaçanların ancak vatan haini olduğu" ve "aynı durum bizim başımıza gelse Arapların (daha özelde Suriyelilerin) bırakın bize yardım etmeyi bir tekme de onların atacağı" yönündeki ulus devlet inşa sürecinin verili zihinsel kalıplarıdır (Koyuncu, 2018a: 274).

İlk iddianın gerçeklerle örtüşmediği tarihi belgeler ve dönemin şahitleri tarafından açıkça ortaya konmaktadır. Söz konusu belgeler bu iddianın kasıtlı, sistematik ve *bilinçli bir şehir efsanesi olduğunu* gözler önüne sermesi açısından manidardır. Aynı bilinçli stratejinin diğer tarafında ise Osmanlı'nın Araplara zulmettiği ve sömürdüğü iddiası yer almaktadır. İkinci iddia ise Türk halkının Suriye'deki mevcut duruma kendi tarihsel arka planından hatta kimi zaman egosantrik bakışından kaynaklanmaktadır. Nitekim son büyük savaşını (Kurtuluş savaşını) düzenli ordularla ülkesini işgale gelmiş gayri Müslimlere karşı vermiş bir millet için bu söylem vazgeçilemez bir hakikat içerebilir. Ancak Suriye'de ne düzenli ordularıyla ülkeyi işgale gelen gayri Müslimler ne de vatanını savunmaya çalışan bir devlet vardır. Dahası her biri İslam adına ve ülkenin özgürlüğü için savaştığını iddia eden yüzlerce farklı grup ve terör örgütü mevcut

olup, birçok kişinin düzenli bir orduya sahip olduğu düşündüğü *Özgür Suriye Ordusu* bile 700'ün üzerinde farklı mangadan oluşmaktadır. Ayrıca bu mangaların başındaki komutanların önemli bir kısmı mesleği asker olmayan insanlardır. Daha önemlisi, halihazırda Suriye'de savaşanların çok büyük bir çoğunluğunun da Suriyeli olduğunu unutmamak gerekir. Üçüncü iddia ise bir önyargı olarak nitelendirilebilecek bu ifadenin toplumsal pratikte bir karşılığı yoktur. Nitekim bu görüşü dile getiren katılımcılara niçin böyle düşündükleri sorulduğunda söz konusu iddiayı ispata dönük hiçbir somut delil sunamadıkları görülmüştür. Bu iddianın delili olarak sunulan argümanlar da yukarıda dile getirilen iki iddiaya bağlanmıştır (Koyuncu, 2018a: 276-279). Ayrıca Suriyelilerin İsrail-Filistin savaşı sebebiyle gelen Filistinlilere; İran-Irak savaşı sebebiyle gelen Iraklılara ve İsrail-Lübnan savaşı sebebiyle gelen Lübnanlılara uzattıkları yardım elini hatırlamak bu tartışmaya ilişkin bir fikir verebilir.

Söz konusu verili kalıplarla ilişkili bir diğer husus da hicretin yerini göç, muhacirin yerini sığınmacı ve mültecinin aldığı anlam yitimidir. Muhacir yerine kullanılan mülteci ve sığınmacı kavramları, külfet temelli, ötekileştiren, katından iyilik ve yardım bahşeden, sürekli minnet bekleyen dışlayıcı bir içeriğe sahiptir. Muhacir kelimesinin ve ilişkili olduğu kavram setlerinin anlamında meydana gelen buharlaşma doğal olarak Ensar kelimesinin anlamında da kaotik bir yitimi beraberinde getirmiştir (Koyuncu, 2018a: 282).

Gerek Türkiye'deki gerekse Konya'daki Suriyelilerin toplumsal kabulüne ilişkin ikinci ana tartışma konusu pratikte yaşananlar ve şehir efsaneleri ile ilgidir.

Bu noktada öncelikle şu hususu vurgulamak gerekir ki, göç eden birey, göç ettiği yere sadece fiziksel varlığını götürmez aynı zamanda kültürel varlığını da götürür ve orada onu yaşatmaya çalışır. Bu da göç alan ülkenin toplumsal yaşamında

birçok sorunlar yumağını beraberinde getirir. Şayet bu göç farklı bir coğrafyadan ya da farklı bir kültürden gerçekleşmiş ise o zaman yerel halk ile göç edenler arasında kültürel çatışma kaçınılmazdır. Konuya bu açıdan baktığımızda Suriyeli sığınmacılarla ilişkin yaşanan dil sorunu, kentlilik bilinci, hane halkı sayısı, toplam doğurganlık hızı (çocuk sayısı), toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklar (özellikle Suriyeli kadınların kişisel bakım konusundaki uygulamaları), çalışma saatleri ve iş ahlakı gibi temel problemlerin birçoğu pratikteki kültürel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Büyük çoğunluğu kırsal alanlardan gelmiş olan Suriyelilerin kentli pratiklere sahip olmaması ile çalışma saatleri ve iş ahlakına ilişkin tartışmalar ciddi bir sorun teşkil etmekle birlikte diğer hususları bir sorun değil zenginlik olarak görmek mümkündür. Burada temel sorun Suriyelilere ilişkin alguları doğrudan etkileyen ve belirleyen şehir efsaneleridir. Özellikle Suriyelilerin gelişyle Türk vatandaşlarının işsiz kaldığı, rızkımızı elimizden aldıkları, suç oranlarının yükseldiği, devletin Suriyelilere maaş verdiği, başta sağlık olmak üzere bütün devlet kurumlarından ücretsiz hizmet aldıkları, ihtiyaç sahibi Türk vatandaşları yerine aynı ve nakdi sosyal yardımların Suriyelilere yapıldığı, Suriyeliler yüzünden kiraların arttığı, TOKİ evlerinin Suriyelilere bedava verildiği, Suriyelilerin istediği üniversiteye sınavsız girdiği ve bütün Suriyeli öğrencilere devlet bursu verildiği, Suriyelilerin elektrik ve su faturası ödemediği, ikinci evliliklerin yaygınlaştığı vb. iddiaların tamamına yakını şehir efsanesi olmasına karşın Suriyelilere ilişkin olumsuz ve dışlayıcı alguların şekillenmesinde oldukça etkili olmaktadır. Söz konusu iddialara ilişkin gerçekler kimi zaman ilgili makamlar ve kurumlar ama çoğunlukla yapılan araştırmalar tarafından ortaya konmaktadır. Burada tüm iddialara olmasa da gündemi en çok meşgul eden ilk üç iddiaya kısaca değinilecektir.

İlk iddia yani Suriyelilerin gelişyle Türk va-

tandaşlarının işsiz kaldığı, rızkımızı elimizden aldıkları iddiası daha ziyade göçle gelen külfet üzerinedir. Elbette göç söz konusu olduğunda istihdam, işten çıkarma, ucuz emek, çocuk işçiliği, işsizlik gibi konular ilk elden gündeme gelmekte ve daha çok olumsuz etkiler vurgulanmaktadır. Henüz gelişmekte olan ve ekonomik göstergeler açısından kırılgan bir yapıya sahip Türk ekonomisi için bu kadar fazla sığınmacıya ev sahipliği yapılmasının ekonomiye büyük bir yük getireceği ve hatta ciddi bir tehdit oluşturacağı görüşü hakimdir. Özellikle Suriyelilerin istihdamı sebebiyle Türk vatandaşlarının işsiz kaldığı eleştirilerin merkezinde yer almaktadır. Bu eleştiri, konu ile ilgili istinasız bütün araştırmalarda ortak noktadır ve Suriyelilerin Türklerin işini elinden aldığı iddiası adeta bir şehir efsanesi haline gelmiştir.

Elbette dile getirilen bu hususlarla ilgili bireysel sorunlar yaşanmış olabilir. Ancak toplumsal açıdan konuyu sadece külfet ya da olumsuzluklar üzerinden ele almak her şeyden önce göçün karakteri ile örtüşmemektedir. Nitekim her göç kendi ekonomisini de beraberinde getirmektedir. Bu ifadenin bizim medeniyetimizdeki karşılığı “Rızık Allah’tandır.”, “Her gelen rızıkıyla gelir.” anlayışında gizlidir. Bu bağlamda göçle gelen sorunları yok saymadan, ama konunun ekonomik boyutlarını resmi rakamlar, raporlar, akademik çalışmalar, gözlemler ve iş dünyası ile yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden hareketle okumak son derece önemlidir (Koyuncu, 2016: 110-111).

Meseleye bu açıdan bakıldığında her şeyden önce Suriyelilerin de bir tüketici oldukları ve ihtiyaç duydukları (gıda, giyim, barınma, temizlik, sağlık, eğitim vb.) mal ve hizmetleri satın almak suretiyle ülke ekonomisine katkıda buldukları hatırlanmalıdır (Koyuncu, 2016: 108).

Suriyelilerin emek piyasalarında özellikle Türklerin çok da tercih etmedikleri inşaat, imalat sanayi, tarım ve mevsimlik sektörlerdeki vasıfsız

eleman açığını kapattıkları, bu sektörlerin tam kapasite (7/24) çalışma imkanına kavuştukları bizzat sektör temsilcileri tarafından ifade edilmektedir (Koyuncu, 2016: 113). Benzer sonuçların ORSAM ve TESEV işbirliği ile hazırlanan *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri* raporuna da yansıtıldığı görülmektedir. Rapora göre, "Suriyeliler yerel halkın iş fırsatlarını elinden almamakta, tersine vasıfsız işgücü gerektiren iş kollarındaki açığı kapatmaktadır. Buna karşın halk ve işçilerle görüşüldüğünde yerel halkın işten çıkarılarak yerine Suriyelilerin alındığı tepkisi dile getirilmiştir. Yerel işçiler farklı nedenlerle işini kaybetse dahi bunun sığınmacılar nedeniyle gerçekleştiği şeklinde bir algıya sahiptir." (2015: 18).

Bu noktada göç edilen kentin başta ekonomik imkanları olmak üzere sosyal, kültürel ve siyasi potansiyeli de oldukça önemlidir. Örneğin İstanbul, Gaziantep, Bursa, Konya gibi sanayisi ve ekonomisi gelişmiş şehirler de Suriyelilerin vasıfsız eleman ihtiyacına bir nevi merhem olduğu rakamlarla sabittir. TÜİK verilerine bakıldığında; İstanbul, Bursa, Gaziantep, Konya gibi sanayisi gelişmiş şehirlerde Suriyelilerin göçü ile birlikte artması beklenen işsizlik oranlarının düştüğü görülmektedir. Örneğin Konya'da 2011'de yüzde 6,9 olan işsizlik oranı 2018 yılında yüzde 5,9'a düşmüştür ki, bu oran Türkiye geneli için yüzde 11 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2016).

Kalkınma Bakanlığı desteği ile Konya'daki Suriyelilerin ekonomik potansiyellerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışma kapsamında görüşlerine başvurulmuş farklı sektörlerden iş adamları da "Suriyeliler olmasa şu anda buradaki atölyelerin en az %80'ni kapanırdı" diyerek sanayi sektöründeki eleman ihtiyacına vurgu yapmışlardır (Topçuoğlu-Özensel-Koyuncu, 2015: 98). Başta tekstil ve imalat sanayi olmak üzere sanayi sektörlerinde makine parkı 7 gün 24 saat üretim imkanına sahip olmasına karşın eleman yetersizli-

ği sebebiyle 8 ya da 12 saat üretim yapabilen işletmelerin Suriyelilerin istihdamı ile tam kapasite (7/24) çalışma imkânına kavuştukları da unutulmamalıdır. Bu durum, yeni yatırımları ve beraberinde istihdam artışını da getirmektedir. Ayrıca Suriyelilerin vasıfsız işlerde istihdam edilmesiyle birlikte söz konusu sektörlerdeki yerel halkın bir kısmının bir üst statüdeki daha yüksek ücretli işlerde istihdamına imkan sağlamıştır. Dahası, sayıları çok olmamakla birlikte ülkemizde bulunan Suriyeliler içerisinde nitelikli ve katma değer üreten bireylerin üretim ve yatırım ortamına kazandırılması, farklı ekonomik sektörlerin halen ihtiyaç duyduğu vasıflı personel açığının çözümünde bir rol üstleneceği unutulmamalıdır. (Koyuncu, 2016: 119).

Gelişmekte olan ekonomisi göz önüne alındığında ülkemizin en önemli önceliklerden biri de yabancı sermayenin ülkemize getirilmesi ve yatırım imkanlarının zenginleştirilmesi, ulusal ve küresel düzeyde daha rekabetçi işletmelerin sayısının artırılması, bu yolla istihdama katkı sağlanmasıdır. Bu bağlamda, ilk başta küçük ölçekli ve katma değer açısından az bir getiriye sahip girişimler olsalar bile, sermaye sahibi Suriyelilerin yatırımlarıyla orta ve uzun vadede sektörel çeşitlilik, istihdam, ihracat, pazar payı ve rekabet gibi alanlarda ülke ekonomisine sağlayacakları katkılar yadsınmamalıdır. TOBB ve TEPAV verileri de göstermektedir ki, Türkiye'de kurulan yabancı ortak sermayeli şirketlere bakıldığında 2012 öncesinde Suriye sermayeli hiç bir firma mevcut değil iken; 2013'ten itibaren Suriyeli yatırımcılar ilk sırayı almıştır. 2013'ten 2018'e Türkiye'de kurulan Suriye ortak sermayeli şirket sayısı 7.907'dir. 2016'da ülkemizde kurulan 4.523 yabancı sermayeli şirketin 1.764'ü (yani %40'ı), 2017'de ise 6.731 şirketin 1202'si ve 2018 kurulan 13.405 şirketin 1.595'e, Suriye ortak sermayesi kurulmuştur. 2018 yılında Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısı, 2017 yılına kıyasla yüzde 32,7; Suriye ortak sermayesi

ise yüzde 51,4 artmıştır. Buna göre Türkiye'deki Suriye ortak sermayesi 271,1 milyon TL'ye ulaşmıştır (TOBB, 2017); (TEPAV: 2019). 2013 sonu verilerine göre Konya'da faaliyet gösteren toplam 126 yabancı sermayeli firmadan sadece 8'i Suriye sermayeli iken 2014'de toplam 164 firmadan 22'si Suriyeli olup, Almanya ve Suriye'nin başı çektiği görülmektedir. 2015'te ise toplam 213 yabancı sermayeli firma içinde Suriye 39 firmayla ilk sıraya yerleşmiş olup, 2016 ve 2017'de ilk sırada yer almıştır. 2017 yılsonu itibarıyla toplam 293 yabancı sermayeli firmanın 59'u Suriye sermayelidir ve oran olarak en yakın takipçisi olan Alman firmaların (30 firma) iki katına ulaşmıştır (KTO, Konya Ekonomi Raporları). Bu verilere il genelinde sayıları binleri bulan Suriyeli küçük esnaf da dahil değildir.

Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye ekonomik katkıları konusunda da belki de gündeme hiç gelmeyen ya da getirilmeyen hususlardan biri de savaş sonrası Suriye'nin imarına dönüktür. Takdir edileceği üzere bu savaş ilelebet sürmeyecek ve bir gün sona erecektir. O gün geldiğinde gündeme gelecek ilk konu da Suriye'nin her alanda yeniden imarı olacaktır. Bu nokta da sermaye sahibi Suriyeliler ile kurulan işbirliği ve ortaklıkların Suriye'nin yeniden imarında Türk ekonomisi ve iki ülke arasındaki siyasi, sosyal, kültürel ilişkiler açısından sunacağı yeni imkanlar tartışılarda en çok göze ardı edilen hususlardır (Koyuncu, 2016: 121-125).

Suriyelilerin devletten maaş aldığı yönündeki iddia ise sadece yanlış olmakla kalmayıp provokatif nitelikte bir iddiadır. Söz konusu nakdi yardım, kısa adı SUY olan Sosyal Uyum Yardımıdır. SUY, AB tarafından finanse edilen ve BM Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılayı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında oluşturulan ortaklıkla uygulanan bir yardım programıdır. Türkiye'de bulunan mülteci kamplarının dışında yaşayan uluslararası koruma veya geçici koruma statüsündeki

(Suriyelilere) yabancılara verilmektedir. Yani bu yardımın finansmanı Avrupa Birliği bütçesinden karşılanmaktadır. Yardımlar Kızılay Kart aracılığı ile gönderilmektedir. Bu sebeple yani yardımların Kızılay Kart üzerinden yapılması sebebiyle Suriyelilerin devletten maaş aldığı yönündeki asılsız haberler yayılmaktadır. Şartları sağlayan hak sahibi kişilere, kişi başına aylık 120 TL olmak üzere ayda bir düzenli nakdi ödeme yapılmaktadır. Sosyal uyum yardımı alan kişi sayısı 1 milyon 696 bin 555 kişidir (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2019).

Bir başka şehir efsanesi de Suriyelilerin gelişile suç oranlarının arttığı yönündedir. Suriyelilerin karıştıkları olayların Türkiye'deki toplam asayiş olaylarına oranı 2014-2017 arasında yıllık ortalama yüzde 1,3'tür. Dahası, bu olayların önemli bir kısmı Suriyelilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanan olaylardır. Ayrıca 2017'de Suriyelilerin karıştıkları suç olaylarında, nüfuslarındaki artışa rağmen bir önceki yılın ilk 6 ayına oranla %5'lik bir azalma olmuştur (İçişleri Bakanlığı, 2017). Unutmamak gerekir ki, suçun bileşenlerinden biri de aidiyettir. Bu sebeple yabancılar özellikle de sığınmacıların suça bulaşma oranı daha azdır. Bu, elbette birkaç nesil sonrası için bir öngörü sağlamaz. Şayet doğru uyum politikaları hayata geçirilmez ise bir potansiyel bir tehdit niteliği taşımaktadır. Ancak bugün sürekli dile getirilen Suriyeliler suçun kaynağı yönündeki iddialar gerçeklerle bağdaşmamaktadır.

Kısaca ifade edildiğinde Suriyeliler, işsizlikten kira artışlarına, artan suç oranlarından dış politikaya kadar hemen her konuda sorunun asli kaynağı olarak sunulmakta adeta bir günah keçisi olarak temsil edilmekte ve dışlayıcı bir dil kullanılmaktadır (Göker-Keskin, 2015: 231; Çağlar-Özkır, 2014: 499; Pandır-Efe-Paksoy, 2015: 21; Boztepe, 2017: 91). Suriyelilerin medyadaki sosyal temsilleri sığınmacılara yönelik sosyal dışlanmanın önemli

bir ögesi haline gelmiştir. Nitekim konu ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında Suriyelere yönelik haberler ve köşe yazılarında konunun insani boyutundan ziyade siyasi ve ideolojik bağlamıyla ele alındığı görülmektedir. Yani ilk dikkati çeken medyanın aşırı siyasallaşmış görüntüsüdür. Bu bağlamda Suriyeliler medyada (farklı siyasi ve ideolojik duruşa sahip medya kuruluşları söylem ve temsil açısından farklılıklara sahip olsalar da) bir tehdit olarak sunulmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç ve önerilere geçmeden önce çok önemli bir hususu dile getirmek gerekir. Bu makale bazı okuyucuların gözündeki bir sığınmacı (özellikle Suriyeli) güzelleme olarak nitelendirilebilir. Elbette bir göç varsa göç edenlerden kaynaklı sorunların olması da kaçınılmazdır. Ancak bugün Türkiye’de başta Suriyeliler olmak üzere sığınmacılara yönelik (özellikle de sosyal medya üzerinden) yanlış ya da provokatif haberler gündemi belirlemekte ve seviz yıldır dünyaya insanlık dersi veren bu alicenap milletin bütün çabalarını berhava edecek fay hatları ve çatışma ortamı inşa edilmeye çalışılmaktadır. Buradaki temel amaç bir sığınmacı güzelleme yapmak değil söz konusu yanlış ya da kasıtlı bilgi ve haberlerin gerçekliği ve sıhhatine ilişkin bir farkındalık oluşturmaktadır.

Türkiye 2000 sonrası yaşanan yoğun uluslararası göç akınına hazırlıksız yakalanmış ve göç politikaları üretme noktasında tarihsel hafızasından istifade edememiş olsa da mevcut göç akını karşısında gerek yerel halkın gerekse devletin gösterdiği alicenap tavır tüm dünyaya örnek olacak nitelikte olup, adeta bir insanlık dersi verilmiştir. Göç politikalarının üretilmesi ve yönetilmesi noktasında çok ciddi eksikler olsa da bu kadar kısa bir sürede 4 milyondan fazla göç alan bir ülke için kurumsal düzeyde ortaya konan çabalar da takdire şayandır. Nitekim konunun doğrudan muhatabı olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 2013 yılında kurul-

duğu ve 2015 yılında aktive olduğu dikkate alındığında alınan mesafe göz ardı edilmemelidir.

Başta Suriyeliler olmak üzere özellikle 2000 sonrası savaş ve iç çatışmaların mağduru sığınmacılar için gerek kurumsal gerekse bireysel düzeyde eşine az rastlanır bir misafirperverlik sergilenmiştir. Hassaten mazlum Suriyeli din kardeşlerimiz için bir nevi seferberlik ilan edilmiştir. Göçlerin en yoğun seviyeye ulaştığı 2013-2015 yıllarına kadar Türklerin Ensar, Suriyelilerin Muhacir olduğu, zulüm altındaki Müslüman kardeşlerimize yardım etmenin hem inancımız hem tarihi misyonumuzun bir gereği olduğuna dair söylemler, Suriyeli göç akınının kentlere yönelmesi başka bir ifadeyle Suriyelilerin hayatımıza dokunması belki de yaşam konforumuza müdahil olmasıyla yeni bir sürece evirilmiştir. Artık hicretin yerini göç, muhacirin yerini mültecinin aldığı bir anlam buharlaşması söz konusudur. Kentlerimizi, meydanlarımızı, mahallelerimizi, sokaklarımızı, apartmanlarımızı Suriyelilerle paylaşmak zorunda kaldıkça, hastanelerde, okullarda, çarşıda, pazarda, iş yerinde, AVM’lerde Suriyelilerle karşılaştıkça Ensar Muhacir kardeşliği söyleminin yerini yabancı, sığınmacı retorik almıştır. Örneğin Avrupa ülkelerinde adımlarken gördüğümüz Türkçe tabelalar çoğu zaman gurur ama her zaman sevinç vesilesi olurken kentlerimizdeki Arapça tabelalar kimi zaman öfkeye ama çoğu zaman huzursuzluğa sebep olmaktadır. Kısaca ifade edildiğinde birlikte yaşama konusundaki çekinceler toplumsal kabulü her geçen gün daha da zayıflatmaktadır. Buna, yukarıda zikredilen ulus devlet inşa sürecinin verili kalıpları da eklemence endişe yerini tepkiye kimi zaman öfkeye bırakmıştır. Müslümanların kardeş olduğu, komşusu açken tok yatanın bizden olmadığı, rızkın Allah’tan olduğu gibi itikadî anlamda dini formasyondan vazgeçmeyen ama gündelik kavram ve pratikler de seküler bir bakış ve tutuma bel bağlanmıştır. Her ne kadar kabullenmek istemesek de Ensar Muhacir

Kardeşliği üzerinden Suriyeliler meselesine çözüm üretme çabası son derece anlamlı olmakla birlikte mevcut toplumsal formasyonda karşılığı tartışmalıdır. Nitekim verilen tepkiler daha ziyade seküler formlar üzerinden inşa edilmektedir.

Sığınmacıların özellikle de Suriyelilerin hukuki statüsü, iskanı, eğitim, sağlık, güvenlik, kampların (toplumsal uyum ve ekonomik külfet açısından) derhal kapatılması, risk grupları özellikle de suçla bulaşanlar için yaptırımların ağırlaştırılması, devlet kurumlarının şehir efsanelerinin önüne geçmek için sürekli veri paylaşımında bulunması, yine aynı kapsamda Suriyeliler için harcanan 35 milyar dolar söyleminin sadece BM, AB, AP gibi uluslararası platformlarda zikredilmesi gibi doğrudan devlet politikaları ile ilgili başlıklar son derece önemli olmakla birlikte konunun doğrudan muhatabı olan yerelin ve yereldeki aktörlerin *sürece ilişkin tavır ve tutumları da bir o kadar önem arz etmektedir*. Elbette her kentin kendine içkin kimliği, kültürel formları ve geleneksel tepkileri birbirinden farklılık arz etmektedir. Her yerelin kendi dinamikleri göz önüne alınarak yerel yönetimlerin sınırları dahilinde yaşayan sığınmacı nüfusun sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerini, kapasitelerini ve potansiyellerini belirlemek amacıyla saha araştırmaları yapması, söz konusu kesimlerin sosyal içermelerinin sağlanması ve bu kesimlere götürülecek hizmetler ve üretilecek politikalar konusunda yerel eylem planlarının hazırlanması elzemdir. Bu bağlamda stratejik temelli göç politikaları geliştirilmesi elzem olup, özellikle iskan, istihdam ve eğitim konusu önceliklidir. Buradan hareketle genelde Türkiye özelde Konya için politika yapımcılar ve uygulayıcılar için aşağıdaki çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir.

Tarihi tecrübelerle sabittir ki, göç tüpten çıkmış macuna benzer ve çoğu zaman geri dönüşü yoktur. Özellikle savaş, çatışma, yoksulluk, yoksunluk gibi sorunların yaşandığı coğrafyalardan

gelen sığınmacılar için geri dönüş çok daha zayıf bir ihtimaldir. Başka bir ifade ile sığınmacıların Türkiye’de kalıcı olacakları açıkça görülmektedir. Sığınmacıların Türkiye’deki kalış süresinin uzamasına paralel olarak, burada yeni bir hayat ve yeni bir düzen kurdukları ve geri dönüş konusunda oldukça çekimser bir tutum sergiledikleri konuya ilişkin tüm araştırmaların ortak tespitidir. Bu talebi anlamak için Almanya’ya misafir işçi olarak giden Türk vatandaşlarını hatırlamamız yeterli olacaktır. Bu noktada son dönemde tartışmalara konu olan Türkiye’deki sığınmacıların geri gönderilmesi amacıyla güvenli bölge kurma fikri de amacına ulaşmaktan uzaktır. Güvenli bölge, ismiyle müsemma vazgeçilmez bir gereklilik olsa da sığınmacıların bu bölgeye iskanları hususu yeterince tartışılmamaktadır. Nitekim söz konusu güvenli bölge oluşturulsa bile bu bölgede 4 milyona yakın sığınmacının iskanını sağlayabilecek yol, su, kanalizasyon, konut, hastane, okul gibi temel ihtiyaçların karşılanması, ayrıca bu bölgeye yerleştirilecek sığınmacıların geçimlerini sağlayabilecek ekonomik faaliyetlerinin ihdası, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken yapısal ve stratejik konulardır. Bir şehir inşa etmenin (ki bir metropol nüfusundan bahsediyoruz) zorluklarını göz önüne getirmemiz yeterli olacaktır. Daha da önemlisi halihazırda Türkiye’de yaşadıkları kentlerde bir düzen kuran ve kurdukları düzeni bozmamak için kent merkezlerinden kırsal alanlara iskanı bile düşünmeyen sığınmacılar nasıl ve hangi yöntemle güvenli bölgeye yerleştirilmeye ikna edileceklerdir?

Bu noktada ilk olarak iskan politikaları gözden geçirilmelidir. Türkiye’ye gelen sığınmacıların büyük çoğunluğu geldikleri ülkenin kırsal alanlarında ikamet etmekte olup, alt gelir grubuna mensup olan ve eğitim seviyesi düşük bireylerden oluşmaktadır. Başka bir ifade ile kentli pratiklere sahip değillerdir. Türkiye’nin özellikle de büyükşehir ve metropollerin gelişmişlik düzeyi ve kent-

lilik bilinci dikkate alındığında bu durum yerel halk ile sığınmacılar arasında ciddi gerilimlere sebep olmaktadır. Konya için de benzer bir durum söz konusudur. Başta Halep'in Şarkıyye kırsalı olmak üzere kırsal alanlardan gelenler her ne kadar suç gibi bir güvenlik sorunu oluşturmaları da kent hayatına ve kurallarına uyum sağlayamadıkları için yerel halk arasında huzursuzluğa sebep olmaktadır. Bu konuyu daha iyi anlamak için 1950-1970'lerin Türkiye'sinde kırdan kente (metropole) göçte yaşanan uyum sorunları hatırlanabilir. Bu bağlamda yaşanan ve yaşanması muhtemel sorunlar için gerekli politika önerilerinin ve uygulamaların hayata geçirilmesi elzemdir.

İskan politikaları bağlamında ilk olarak, uluslararası *göçler yoluyla kendi ülkesinin* kırsal alanlarından geleceklerin (geldikleri ülke; yerleşim birimi; coğrafya; temel geçim kaynakları; etnisiteleri; din ve mezhepleri gibi) demografik özellikleri dikkate alınarak yine kırsal alanlara iskanları gerçekleştirilmelidir. Bunun için *öncelikli olarak* kırsal alanların ihtiyaç analizi *özellikle de* kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık sektörlerinde ticari amaçlı faaliyet gösteren yerel halkın ihtiyaç duyduğu (nitelik ve nicelik olarak) insan kaynağının tespiti yapılmalıdır. Buradan hareketle sığınmacılara gereği halinde hizmet içi mesleki eğitim verilerek kırsal alanlarda iskan ve istihdamları *sağlanmalıdır*. Bu yolla, sığınmacılara hem bildikleri meslekleri ve alışık oldukları hayatı deneyimleme imkanı, hem onurlu bir yaşam için istihdam, hem de kent merkezlerinde sığınmacılarla ilgili yaşanan ve tepkiden öfkeye evrilen sorunlar, mekânsal ayrışma (gettolaşma) ve sosyal dışlanma riski en aza indirilecektir. Cümlemin başında ifade edilen “ulusasını *göçler yoluyla kendi ülkesinin kırsal alanlarından geleceklerin*” ifadesi *özellikle belirtilmiştir*. Nitekim Eylül 2018 – Şubat 2019 tarihleri arasında kendi ülkesinin kırsal alanlarından gelmiş, yine kendi ülkesinde tarım ve hayvancılıkla iştigal eden ancak şu an kent merkezinde yaşayan

sığınmacılara yönelik gerçekleştirdiğimiz araştırmanın en çarpıcı sonuçlarından biri, sığınmacıların tamamına yakınının işsiz kalsalar dahi (kent merkezinde bir düzen kurdukları için) kırsal alanlarda iskan ve istihdam edilmeyi düşünmemeleridir.

Bu noktada, uzun vadede, kırsal alanlardan gelen ya da gelecek olan sığınmacıların belli bir etnik ya da mezhebi kümelenmeye izin verilmeden hazineye ait ve atıl durumda olan arazilere yerleştirilmeleri sağlanabilir. Bu yolla, son dönemde yapısal sorunların yaşandığı tarım ve hayvancılık sektörüne canlılık kazandırılacağı gibi, atıl durumda olan tarım arazilerinin ve meraların yeniden aktive edilmesiyle ekonomiye ciddi bir katkı sağlama potansiyeli mevcuttur. Nitekim Tarım ve Orman Bakanı Pakdemirli, Türkiye'de 2 milyon hektar tarım alanının atıl durumda olduğunu belirterek, söz konusu 2 milyon hektarın tarıma kazandırılması halinde yıllık ortalama 13 milyar liralık bir gelir artışı sağlanacağını vurgulamıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2019).

Sığınmacıların sadece İç Anadolu da değil, özellikle de Doğu ve Güneydoğu Anadolu da hazineye ait ve atıl durumda olan arazilere yerleştirilerek, söz konusu arazilerin bu sığınmacılara kiralanması ya da bu arazilerin devlet tarafından işletilmesi yoluyla bu işletmelerde çalışmalarını böylece kendilerinin ve ailelerinin geçimini sağlayabilecekleri onurlu bir yaşama kavuşturulmaları imkan dahilindedir. Bu yolla, başta terörün önüne ket vurulması olmak üzere, atıl haldeki mevcut toprakların ve meraların değerlendirilmesi de sağlanmış olacaktır.

Konuya Türkiye'nin tahıl ambarı Konya açısından bakıldığında ise Türkiye'deki tarım alanlarının yaklaşık yüzde 10'u Konya'da olup, toplam tarım arazisi 4 milyon hektardır. Bu tarım alanlarının sadece 2,27 milyon hektarında tarım yapılmaktadır. Başka bir ifade ile tarım arazilerinin yaklaşık yarısı atıl durumdadır. Konya sadece tarımda

değil hayvancılık alanında da önemli bir konuma sahiptir. 760 bin büyükbaş ile Türkiye’de birinci, 2 milyon 100 bin küçükbaş ile Türkiye’de ikinci, yine 12 milyon 500 bin kanatlı hayvan ile Türkiye’de ikinci sıradadır. 2016 yılında; 1 milyon 60 bin ton süt üretimi ile Türkiye’de birinci olup, 2,7 milyar yumurta üretilmiştir (KTO, 2019). Tüm bu veriler söz konusu uygulamanın Konya’ya sağlayacağı katkıya dair önemli ipuçları vermektedir. Dahası Ocak 2019 – Haziran 2019 tarihleri arasında Konya’nın 41 ova köyünde gerçekleştirdiğimiz araştırma da yerel halkın tamamına yakını eleman ihtiyacına vurgu yapmıştır. Çalışma da dikkat çekici sonuçlardan biri de kırsal alanlarda Afgan sığınmacıların tercih edildiği, buna karşın Suriyeli sığınmacılara ilişkin (hiç Suriyeli çalıştırmamış olsa bile) olumsuz algıların hakim oluşudur ki, bu algıların şekillenmesinde Suriyelilerin medyadaki sosyal temsillerinin rolü göz ardı edilemez.

Öncelikli olarak ifade etmek gerekir ki 2000’li yıllara kadar düzensiz göçlerde transit ülke olma özelliği taşıyan Türkiye, son dönemde hedef ülke haline gelmiştir. Yerel yönetimlerde bu durumdan payına düşeni almıştır. Nitekim mevcut yerel yönetim mevzuatı ortaya çıkan bu yeni duruma çözüm bulmayı güçleştirmektedir. Türkiye’deki Belediye Kanunu, esas olarak “vatandaşlık” üzerine bina edilmiştir. 2013 yılında çıkan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu da sığınmacılar ve mülteciler konusunda yerel yönetimlere özel bir imkân tanımamış, doğrudan yetkili kurumların yerel yönetimlere danışması şeklinde bir düzenlemeyi yasaya koymuştur. Oysa geçici koruma, sığınmacı veya mülteci gibi adlar altında olan yabancılar en başta yerel yönetimleri ilgilendirmektedir. Mevcut yasal çerçeve sebebiyle bazı belediyeler kanun dışına çıkma korkusu ile söz konusu kesimlere ilişkin hizmet üretmekten geri durmaktadır. Bir kısım yerel yönetimler ise bu kesimlere yönelik hizmetleri ancak “hemşerilik hukuku” çerçevesin-

de gerçekleştirilmektedir. Kısaca ifade edildiğinde mevcut mevzuat sürdürülebilir değildir. Bu sorunun aşılabilmesi için Belediye Kanunu’nun geçici koruma, sığınmacı veya mülteci gibi adlar altında olan yabancıları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi elzemdir.

Benzer şekilde yerel yönetimlerin temel gelir kaynağı genel bütçeden kendileri için ayrılan paylardan oluşmaktadır. Ancak bu payların dağıtımında ağırlıklı olarak nüfus kriteri esas alınmakta dolayısıyla göçle gelen nüfus, dikkate alınmamaktadır. Bu durum çok sayıda sığınmacının ikamet ettiği kentler için ekstra maliyetler doğurmaktadır. Bu sorunun aşılabilmesi için yerel yönetimler için ayrılan bütçenin belediye sınırları içinde ikamet eden tüm bireyleri içine alacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Söz konusu sürece ilişkin temel politika tercihleri merkezi yönetimin uhdesinde olmakla birlikte sahadaki (gündelik hayattaki) sorunlar yerel düzeyde yaşanmaktadır. Sığınmacıların çok büyük sayılara ulaşması ve göçün düzensiz olması sebebiyle sürecin yönetimi merkezi idare kadar yerel yönetimleri de zorlamaktadır. Bu nedenle yerel yönetimlerin yetki, kapasite ve kaynaklarının artırılması gerekmektedir. Dahası sürece ilişkin politikalar belirlenirken yerel yönetimlerin yetki alanı göz ardı edilmemeli ve hatta bu politikalar belirlenirken yerelin karar alma sürecine katılımı sağlanmalıdır. Bu kapsamda merkezi yönetimin onay verdiği yerel, ulusal veya uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve tecrübe paylaşımı gerçekleştirmeli, ortak proje yapma zeminini geliştirmelidir. Bununla birlikte yerel, ulusal özellikle de uluslararası kurum ve kuruluşların gerçekleştireceği faaliyetlerde mutlaka yerel yönetim ile koordineli çalışmaları sağlanmalıdır.

Yerel yönetimler bünyesinde gerek geçici koruma, sığınmacı, mülteci ve göçmenlerle ilgili bağımsız bir birim ihdas edilmelidir. Bu birimde

tercüman, sosyolog, psikolog, sosyal hizmet uzmanı vb. mesleklere istihdam imkânı sağlanmalıdır. Nitekim sahip olduğu ulusal ve uluslararası mevzuat sebebiyle iltica, göç ve yabancılar uzmanlık gerektiren konulardır. Bu anlamda göçmenler, mülteciler, geçici koruma sağlananlar ve sığınmacılar ile ilgili meslek uzmanları sürece dahil edilmeli, bu alanda hali hazırda görev yapan ve ileride görev yapacak olan personele sığınmacılarla çalışma metodları, sığınmacılara hizmet sunma mekanizmaları ve göç hukuku gibi konularda hizmet içi eğitimler verilmelidir. Söz konusu birim hem bu kesimlere yönelik faaliyetlerin planlanması hem de ilgili kurum ve kuruluşlar arası koordinasyonun sağlanmasında aktif rol almalı, ayrıca sahadan elde edilen tecrübe ve verilerden hareketle belediye hizmetleri, yatırımlar ve nüfus potansiyeline ilişkin geleceğe dönük projeksiyonlar üretmeli ve politika yapıcılarının göç politikalarına ilişkin strateji geliştirmelerine destek olmalıdır.

Yaşanan sorunların tespiti ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin geliştirilmesi için akademisyenler ve konuyu muhatabı resmi kurumlar ve STK'ların katılımıyla sempozyum ve çalıştaylar gerçekleştirilerek bu çalışmalar raporlaştırılmaktadır.

Sığınmacılara yönelik faaliyet gösteren STK'lar vizyon ve misyonlarından hareketle faaliyet alanlarına göre tasnif edilmelidir. Bu çerçevede ilgili STK'ların faaliyet alanları (gıda, eğitim, sağlık, barınma, giyim vb. genel yardım; hukuki koruma; farkındalık; psikolojik danışmanlık; kadın, çocuk, yaşlı, genç, engellilik; alt yapı; din-i-nanç hizmetleri; kültürel faaliyetler; sportif aktiviteler gibi); nitelikleri (yerel, ulusal, uluslararası); çalışma süreleri; eleman sayıları ve yeterlilikleri; yararlandıkları fonlar; hedef kitlelerinin genişliği (faydalanan sayısı); ortaklıkları (kamu, STK, uluslararası STK veya uluslararası kuruluşlar); karşılaşılan engeller ve zorluklar; ihtiyaçlar ve proje

tecrübeleri kısaca faaliyet alanları ve kurumsal kapasiteleri belirlenerek sığınmacıların ihtiyaçlarına göre bu STK'lara yönlendirilmeleri sağlanmalıdır. Özellikle sığınmacılar tarafından kurulan STK'lar mutlaka sürece dahil edilmelidir. Dahası söz konusu STK'lara ulusal ve uluslararası fonlar hakkında bilgi verilmeli ve bu fonlardan yararlanmaları için proje yazımı konusunda profesyonel destek sağlanmalıdır.

Sığınmacılara yönelik aynı ve nakdi yardımlar konusunda STK'ların önemli bir rol üstlendiği bilinmektedir. Ancak gerek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi gerekse aynı kişilere farklı kurumlar aracılığıyla yapılan mükerrer yardımlar önemli bir sorun alanıdır. Söz konusu sorunun aşılabilmesi için yerel de söz konusu STK'larla koordinasyon ve işbirliği sağlanarak bir veri tabanı oluşturulmalıdır. Bu bağlamda yerel aktörler aynı ve nakdi yardımlardan ziyade sosyal içerme ve sosyal hizmeti önceleyen politikalara yoğunlaşmalıdır.

Yerel yönetimlerin “sosyal belediyeçilik” kapsamında gerçekleştirdiği faaliyetler, gerekli hukukî ve idarî mevzuat düzenlemeleri de yapılarak başta geçici koruma olmak üzere tüm sığınmacıları kapsayacak şekilde yeniden ele alınmalıdır.

Yerel aktörler, sığınmacılara yönelik toplumsal kabul düzeyinin artırılabilmesi, farkındalık oluşturulabilmesi, sürdürülebilir ve kapsayıcı politikalar ortaya koyabilmesi için kent konseyleri, kadın, çocuk ve gençlik meclislerini aktif olarak sürece dahil edip, katılımcı yerel yönetimin önünü açmalıdır.

Sığınmacıların toplumsal ve kültürel entegrasyonu için dil kursları, sportif, kültürel, eğitsel ve sosyal aktiviteler, tarihi ve kültürel mirası tanıtıcı gezileri de içeren yeni toplum merkezleri oluşturulmalıdır. Bu bağlamda spor, sanat, edebiyat, el sanatları, tiyatro gibi alanlarda atölyeler düzenlenmelidir. Özellikle çocukların eğitime ve okullara

kazandırılması ve okul devamlılıklarının artırılması için Milli Eğitim Bakanlığı ile eşgüdüm içinde yaz okulları tertip edilmelidir.

Yerel halk ile sığınmacıların daha aktif biçimde kaynaşmaları adına Kardeş Aile ve Kardeş Öğrenci projeleri gerçekleştirilmelidir. Bu kapsamda sığınmacı bir aile/öğrenci ile Türk bir aile/öğrenci kardeş yapılarak, başta komşuluk ilişkilerinin tesisi olmak üzere ihtiyaç duyulan alanlarda birbirlerine destek olmaları sağlanmalıdır. Özellikle Kardeş Öğrenci projesi ile çocukların sokakta, mahallede, okulda birlikte hareket etmeleri, okula birlikte gidip gelmeleri, birlikte ders çalışmaları, ödev yapmaları, oyun oynamaları sağlanmalı, bu yolla hem çocuklar arasında hem de aileler arasında sosyal bağlar, komşuluk ilişkileri ve iletişim güçlendirilmelidir. Böylece sığınmacı çocukların ve ailelerinin mahallede de toplumsal kabulü artırılarak sosyal uyum ve entegrasyonları yönünde önemli bir eşik aşılacak ve çok kültürlüğün tesisi için önemli bir adım atılacaktır.

Dezavantajlı sığınmacıların özellikle de risk altındaki kadın ve çocukların temel hak ve hürriyetlerinin korunması ayrıca bu grupların toplumsal entegrasyonu için temel hizmetler, psiko-sosyal destek ve danışmanlığın yanı sıra vaka yönetimi faaliyetlerini de yürüten mobil destek ekipleri aracılığıyla sığınmacılara doğrudan destek ulaştırılmalıdır. Bu kapsamda koruma ve bakıma muhtaç çocukların (sevgi evleri gibi) toplumla iç içe olabilecekleri mahalleler içerisinde müstakil mekanlarda aile, arkadaşlık, kardeşlik, komşuluk, mahalle gibi toplumsal değerleri yaşayarak öğrenmeleri sağlanmalıdır. Ayrıca sosyal, zihinsel ve bedensel gelişimlerinin yanı sıra sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmaları desteklenmelidir. Risk altındaki kadınlar içinde kadın sığınma evleri başta olmak üzere benzer uygulamalar acilen gündeme alınmalıdır.

Türkiye'deki mevcut eğitim sisteminin ve po-

tansiyelinin ekonominin ihtiyaç duyduğu vasıflı eleman ihtiyacını 2023'e kadar karşılamasının güç olduğu görülmektedir. Bu sebeple yerel yönetimler tarafından sığınmacılar içerisinde nitelikli ve katma değer üreten bireylerin potansiyelinin tespiti, üretim ve yatırım ortamına kazandırılması, bu yolla yerel ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaya yönelik stratejik araştırma, planlama, fizibilite ve ilgili kurumlarla işbirliği yaparak yönlendirme çalışmalarına öncelik verilmesi elzemdir.

Benzer şekilde, yerel yönetimler, sığınmacılar içerisinde bulunan sermaye sahibi yatırımcılara ticaret ve sanayi odaları gibi ilgili meslek grupları ile işbirliği içinde bürokratik ve hukuki işlemler konusunda destek verecek, ülkemizdeki sektörler ve bu sektörlerin yapısı ve ekonomi içindeki payları ve katkıları konusunda bilgi ve veri paylaşacak, iki ülke iş adamları arasında işbirliği ve ortaklığa zemin hazırlayacak mekanizmalar oluşturulması için ofisler kurulmasına öncülük etmelidir.

Yapılan araştırmalarda göstermektedir ki, sığınmacıların büyük çoğunluğu, kentlerde kendilerine sunulan imkanlardan habersizdirler. Söz konusu imkanlar, gönüllü kişilerin çabasıyla ya da kulaktan kulağa yayılmakta, kimi zaman bu durum suiistimallere de kapı aralamaktadır. Bu kapsamda ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içinde sığınmacılara sağladıkları hizmetler ile sığınmacıların kent hayatına uyumu ve kültürel entegrasyonu için ulaşım, eğitim, sağlık, barınma, istihdam, ekonomi, alışveriş, kültür, resmi işlemler ve gündelik hayat pratiklerine ilişkin bilgileri de içeren kent rehberleri hazırlanmalı ve SMS, akıllı telefon uygulamaları, sosyal medya vb. iletişim araçları kullanılarak bu bilgilerin yaygınlaşması sağlanmalıdır.

Yerel yönetimler sığınmacılara sağlanan imkanları, gerçekleştirilen hizmetleri ve bu hizmetler için ayrılan bütçeleri gerekçeleri ile düzenli olarak yerel halkla paylaşmalıdır. Bu yolla sığınmacılar üzerinden inşa edilen ve sığınmacılara yönelik

olumsuz kanaatlerin oluşmasına kaynaklık eden şehir efsanelerinin önüne geçilmesi sağlanmalıdır.

Yerel halkın sığınmacılara ilişkin kanaatinin şekillenmesinde en temel problem risk gruplarının oluşturduğu tehditlerdir. Bu noktada gerek kanaatlerin şekillenmesinde gerekse toplumsal huzurun zedelenmesinde en önemli sorun dilenciliktir. Bu durum diğer sığınmacılara ilişkin peşin hüküm ve güvensizliği derinleştirmekte ve toplumsal kabulu zorlaştırmaktadır. Bu sebeple başta dilenciler olmak üzere risk gruplarına yönelik hukuki müeyyidelerin hassasiyetle uygulanması son derece önemlidir.

Üzerinde hassasiyetle durulması gereken bir diğer husus, iki halk arasında çatışma ortamı oluşturma çabalarıdır. Bu noktada sosyal medya önemli bir unsur vazifesi görmektedir. Bu risk sadece yerel halk için geçerli değildir. İkamet ettikleri şehirde sosyal medya üzerinden iletişim kuran ve (gruba eklenmiş) sayıları 10 binleri bulan Suriyeliler de aynı provokasyon riski ile karşı karşıyadır. Terörden ve Alevi-Sünni çatışmasından bir sonuç çıkaramayanların mevcut konjonktürde ilk gündeme alacakları konunun iki halkın çatıştırılması üzerinden tesis edilmeye çalışılacak yeni bir fay hattıdır. Nitekim 21 Ağustos 2017'de çalıştıkları işyerinden parasını alamayan iki Suriyelinin taciz yalanı ile öldürülmesi ve aynı yalan haber üzerinden ilçe halkının provoke edilmesi sonucu ilçedeki Suriyelilere yönelik linç girişimi ve 300 Suriyelinin ilçeden tahliye edilmesi zihinlerdeki tazeliğini korumaktadır. Sadece 2017 yılında Ankara (Altındağ ve Demetevler), Sakarya (Hendek), Konya (Merkez ve Karapınar), İstanbul (Sultangazi, Esenler, Üsküdar, Küçükçekmece), Şanlıurfa (Ahmet Yesevi, Bağlarbaşı, Topçu Meydanı), Antalya (Kepez, Elmalı), Adana (Seyhan), İzmir (Torbalı), Denizli (Sarayköy), Mersin (Akdeniz) başta olmak üzere birçok ilde Suriyeliler ile yaşanan gerginlikler bunun çok uzak bir ihtimal olmadığını da gös-

termektedir. Dahası yereldeki yöneticilerin ortaya çıkması muhtemel provokasyonlar ya da toplumsal hareketler de nasıl bir tutum ve tavır sergilemeleri gerektiğine ilişkin bilgilendirilmeleri de bir o kadar önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, başta Orta Doğu olmak üzere Müslüman coğrafyanın istikrarsızlaştırılmasını hedefleyen mevcut gelişmeler dikkate alındığında bu bölgelerdeki çatışma ve savaş ortamının uzun süre devam edeceği, parçalı ve küçük çaplı butik devletler inşa etme talepleri doğrultusunda bölge insanının bilinçli ve sistematik olarak göçe zorlanacağı açıktır. Dolayısıyla ülkemize yönelen göç akınının sadece Suriye, Irak, Afganistan ile sınırlı kalması net olarak görülmektedir. Bu durum, bugün Suriye'den yarın başka ülkelerden gelen sığınmacıların kapımızı çalmaya devam edeceği anlamına gelmektedir. Dahası çatışma ve savaş ortamından gelen sığınmacıların ülkemizde kalıcı olacakları unutulmamalıdır. Dolayısıyla nüfus, istihdam, barınma, eğitim, sağlık, çevre gibi tüm alanlarda yeni göç politikalarının oluşturulması elzemdir. Bu bağlamda, gerek bireysel tavır ve tutumlarımızda gerekse göç politikalarının üretilmesinde önemli olan genelde ademoğlunun özelde Müslüman coğrafyanın göçle imtihanında bizim kendimizi nerede ve nasıl konumlandığımızdır.

KAYNAKLAR

AFAD (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı), (2013). *Türkiye’deki Suriyeli sığınmacılar, 2013 saha araştırması sonuçları*. https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30.12.2013_tr.pdf adresinden edinilmiştir.

AFAD (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı), (2014). *Suriye’den Türkiye’ye nüfus hareketleri, kardeş topraklarındaki misafirlik raporu*. <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/79-20140529153928-suriye-den-turkiye-ye-nufus-hareketleri,-kardes-topraklarindaki-misafirlik,-2014.pdf> adresinden edinilmiştir.

AKÖZ, Alaattin - Doğan Yörük (2017), “Takdim”, *Konya Araştırmaları Göç ve İskan*, Editör: Alaattin Aköz, Doğan Yörük, Konya: Palet Yayınları.

AVRUPA BİRLİĞİ DELEGASYONU (2017), “AB, Mülteci ve Sığınmacılara Yönelik Konya Meram Çok Yönlü Destek Merkezi’nin açılışını gerçekleştiriyor”, <https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/ab-multeci-ve-siginmacilara-yonelik-konya-meram-cok-yonlu-destek-merkezinin-acilisi-ni-1011>, erişim tarihi: 11.05.2019

BOZTEPE, Veli (2017), “Televizyon Haberlerinde Suriyeli Mültecilerin Temsili”, *İlef Dergisi*, <https://doi.org/10.24955/ilef.312831>, 4(1): 91-122.

ÇAĞLAR, İ. – Y. Özkır (2015), “Suriyeli Mültecilerin Türkiye Basınında Temsili”, *Ortadoğu Yıllığı 2014*, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, İstanbul: Açılım kitap, 485-501.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (1990), “Bulgaristan’dan Türk Göçleri”, *DPT Sosyal Planlama Başkanlığı Hizmete Özel Rapor*, Ankara.

İHA (2018), Türkiye’nin yüzde 4,43’ü Suriyeli, 25 Haziran 2018, <https://www.ihacom.tr/haber-turkiyenin-yuzde-443u-suriyeli-731091/>, erişim tarihi: 20.06.2019

KARABAĞLI, Hülya (17 Ocak 2018), “Türkiye’de 4.3 milyon göçmen yaşıyor; mülteci statüsünde 3 kişi var”, <https://t24.com.tr/haber/turkiyede-43-milyon-gocmen-yasiyor-mul-teci-statusunde-3-kisi-var,537273>, erişim tarihi: 10.05.2018

KOYUNCU, Ahmet (2014), *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Konya: Çizgi Kitabevi

KOYUNCU, Ahmet (2016), “Nimet mi? Külfet mi? Türkiye’nin Suriyeli Sığınmacıları ve Göç Ekonomisi Üzerine Bir Derkenar”, *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı (WALD), Ed. Adem Esen, Mehmet Duman, İstanbul: WALD Yayınları, ss. 109-130.

KOYUNCU, Ahmet (2018a), “Türkiye Toplumunda Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabulü ve Dışlanması”, *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği*, Derleyenler: Bilhan Kartal ve Ural Manço London: Transnational Press London, s. 271-294.

KOYUNCU, Ahmet, (2018b), “Misafirlikten Vatandaşlığa Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler”, *Middle East Journal Of Refugee Studies / MEJRS*, DOI 10.12738/mejrs.2018.3.2.0009, Yaz 2018, 3(2), ss. 171-195

KTO (Konya Ticaret Odası) (2019), *Konya Ekonomi Sunumu Ocak 2019*, <http://www.kto.org.tr/d/file/yukselen-ekonomi-konya.pdf>, erişim: 04.05.2019.

KTO (Konya Ticaret Odası), *Konya Ekonomi Raporları*, <http://www.kto.org.tr/konya-ekonomi-raporlari-386s.htm>, erişim: 13.07.2019.

KURTULGAN, Kürşat (2012), “Konya’ya İskân Edilen Arap Mülteciler (1920–1928)”, *Akademik Bakış*, Yıl 2012, Cilt 5, Sayı:10, s. 129-136.

KURTULGAN, Kürşat (2016), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bozkır’a İskân Edilen Balkan Muhacirleri” *Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır 06-08 Mayıs 2016, Bildiriler Kitabı*, Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları No:9: Konya, s. 399-418

McCARTHY, Justin (1945), *Ölüm ve Sürgün: Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı:1821-1922*, Çev: Fatma Sarıkaya, 2. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

ORSAM ve TESEV (2015), *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri*, ORSAM Rapor No: 195.

PANDIR, M. - İ. Efe - A. F. Paksoy (2015), “Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi”, *Marmara İletişim Dergisi*, 24: 1-26.

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (2019), *Sosyal Yardım Programlarımız*, <https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yar-dim-programlarimiz/>, erişim tarihi: 29.07.2019

Tarım ve Orman Bakanlığı (2019), Bakan Pakdemirli: “Atıl Durumdaki 2 Milyon Hektar Tarım Arazisi İşlenerek Ekonomiye 13 Milyar Lira Gelir Artışı Sağlanacak”, <https://www.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?TermStoreId=368e785b-af33-487d-a98d-c11d5495130b&TermId=fb841593-eb13-4a7b-90e6-762d1dc46795&UrlSufix=1681/Bakan-Pakdemirli-Atil-Durumdaki-2-Milyon-Hektar-Tarim-Arazisi-Islenerek-Ekonomiye-13-Milyar-Lira-Gelir-Artisi-Saglanacak>, erişim tarihi: 30.07.2019

TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) (2019), *Yabancı Sermayeli*

Şirketler Bülteni Suriye Sermayeli Şirketler 25 Şubat 2019, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1551075334-6.TEPAV_Suriye_Sermayeli_Sirketler_Bulteni_Aralik_2018.pdf, erişim tarihi: 21.06.2019

TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) (2017), *Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri 2016*, <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>, erişim: 02.07.2018.

TOPÇUOĞLU, A. - E. Özelsel - A. Koyuncu (2015), *Konya’daki Suriyeli Misafirlerin Ekonomik Potansiyelleri ve İşbirliği İmkanlarının Belirlenmesi Araştırması*, Kalkınma Bakanlığı, MEVKA, MÜSİAD Konya Şubesi, <http://www.mevka.org.tr/Yukleme/Uploads/DsyoPXQa652201930742PM.pdf>

UNHCR (2019a), *Küresel Eğilimler Raporu-2018*, <https://www.unhcr.org/tr/22075-dunya-capinda-yerinden-edilmis-kisi-sayisi-70-milyonu-gecerken-bm-multeciler-yuksekkomiseri-duruma-mudahale-icin-daha-guc-lu-bir-dayanisma-cagrisinda-bulunuyor.html>, erişim tarihi: 19.06.2019

UNHCR (2019a), *Türkiye: Kilit Veriler ve Sayılar-Nisan 2019*, <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>, erişim tarihi: 20.06.2019

YAKUT, Kemal (2015), “Kırım Tatarları ve Nogayların Osmanlı İmparatorluğu’na Göçleri (1783-1922)”, M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Ed.), *Türkiye’nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Göçler* içinde (ss. 121-132). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

www.tuik.gov.tr

www.birgun.net

SARIKEÇİLİ YÖRÜKLERİNDE ÇOCUĞA YÖNELİK İNANÇ VE UYGULAMALAR

Gülay TEMİZ*

ÖZET

Gelenek, bir toplumun geçmişten günümüze kuşaktan kuşağa aktararak, yaşam boyu ulaşıp devam edebilen, toplumun davranış biçimini ve tutumunu anlatan somut olmayan kültürel mirastır. Göçebe Türk Kültürünün temsilcilerinden olan yörükler kendi gelenek ve göreneklerini günümüze kadar taşıyan topluluklardandır. Bu çalışmada Mersin ili sınırlarında kışlayan Konya ili sınırlarında yaylayan Sarıkeçili yörüklerine mensup en az bir kez doğum yapmış anneler kaynak kişiler olarak belirlenmiştir. Sarıkeçili yörüklerine ait “Doğum Öncesi” ve “Doğum Sonrası” çocuğa ait inanç ve uygulamalar literatür bilgilerle ve sözlü iletişim yoluyla annelerle yapılan görüşmelerle belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yörük, Doğum, İnanç, Uygulama.

BELIEFS AND PRACTICES CONCERNING CHILDREN IN SARIKEÇİLİ YÖRÜKS

ABSTRACT

Tradition is the intangible cultural heritage of

* Öğr. Gör. Dr. / Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimler
Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü Öğretim Üyesi
gtemiz@selcuk.edu.tr

Fotoğraf: Zeki Oğuz

a community that might continue to exist through transfer from past to present by being transmitted from generation to generation and describes ways of behavior and attitudes of the community. Yörüks, who are among representatives of nomadic Turkic Culture, are communities who have carried their own traditions and customs over to the present. In this study, mothers belonging to the Sarıkeçili yörüks who had wintered in the province of Mersin and who had wintered in the province of Konya and who have given birth at least once were designated as source persons. Beliefs and practices concerning “Prenatal” and “Postnatal” children were attempted to be determined through information in the relevant literature and interviews held with the mothers in question.

Keywords: Yörük, Birth, Belief, Practice.

GİRİŞ

Anadolu'nun coğrafi yapısı geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi pastoral göçebe kültürüne uyumlu

bir yapı sergilemektedir. Bu coğrafyada göçebe kültürünün gelişmesine katkı sağlayan toplulukların başında “Yörükler” gelmektedir. Anadolu'nun her yerinde özü ve aslı ile yaşayan yörükler, göçebe Türk kültürünün son temsilcileridir. Yörükler yüzlerce yıllık kültür birikimlerini, kapalı bir topluluk olmalarından dolayı daha az bozulmaya maruz kalarak günümüze kadar taşımışlardır. Sarıkeçili Yörükleri Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen göçebe Türk aşiretlerindedir. Oğuzların 24 kolu olan Kayı Boyu'nun alt kolundan, Toros dağı silsilesinde yaşamaktadırlar. Bu güzergahta en önemli bölge Batı Akdeniz'dir. Osmanlı devleti zamanında “teke” sancağı olarak mülki idarede yer alan Mersin ili Sarıkeçili Yörüklerini en çok barındıran bölgedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Akdeniz sahillerinde konar-göçer yaşama devam etmişlerdir. İskan politikaları neticesinde birçok yörük topluluğu yarı yerleşik hayata geçmiş ve yaylacılık faaliyetlerine devam etmişlerdir. Ana geçim kaynaklarını hayvancılık oluşturmaktadır.

Fotoğraf: Zeki Oğuz

Yayla ve sahil arasında yapılan göçün temel dinamik yapısını ekonomik koşullar oluşturmaktadır. Geçen zaman içerisinde tarımsal faaliyetler ağırlık göstermiş ve hayvancılık birçok yörük tarafından terk edilmiştir (Aydın, 2017: 13; Büyükşahin, 2018: 883-884).

Toroslarda yaşayan yörükler, nisan ayında rakımı yüksek yaylalara çıkmakta, Kasım ayı başlarında ise sahildeki kışlaklarına inmektedirler. Kıraç doğal alanlarda, keçi kılından dokunularak yapılan özel kıl çadırlarda (kışın soğuk, yazın sıcak geçirmeyen) yaşamını sürdüren konar-göçer yörükler olduğu gibi, yerleşik ya da yarı yerleşik durumda olan yörükler de vardır. Yörüklerin kültürü halkın dil, kültür, duygu, düşünce ve beğenisiyle oluşup yaşatılmış, insan ve doğa gerçeğiyle şekillenmiş bir yapıdadır. Günümüzde sayıları çok azalan göçebe toplulukların yerleşik yaşama geçmesi, göçebe kültürünün yok olmasına neden olmuştur. Yerleşik yaşamın getirdiği şartlar nedeniyle göçe-

be yaşantı sırasında uygulanan geleneklerden bir kısmı günümüzde varlığını kaybetmiştir (Demir ve Bakar, 2014: 130).

Mersin ili sınırlarında kışlayan Konya ili sınırlarında yaylayan Sankeçili Yörüklerinin çocuğa yönelik olan inançları, adetleri, gelenek ve görenekleri kendi sosyal yaşantıları çerçevesinde şekil almış ve bazı gelenekleri değişerek devam etmektedir.

Doğum Öncesi İnanç ve Uygulamalar

Türkiye'nin tüm bölgelerinde kültürel kimliğin bir parçası olarak görülen çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme süreci çeşitli gelenek, görenek ve inançları da beraberinde getirmektedir (Başal, 2006: 47). Doğum, dünyanın her yerinde olduğu gibi Anadolu'da da her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Anaya benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya, soy güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, hem ana baba için hem de yakınları tarafından büyük önem taşımaktadır. Doğum ile ilgili gelenekler, görenekler, adet

ve inanmalar, hamile kadını anne olma isteğinden başlayarak ailesini ve çevresindekileri daha doğum öncesinden hatta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak etki altına almaya başlar. Bu nedenle kadının doğum öncesinden hatta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak doğuma kadar geçen sürede pek çok inanca, birtakım adetlere uymaya, bu adetlerin gerektirdiği işlemleri uygulamaya geçirmesi beklenir (MEGEP, 2006: 23; Yalçın ve Koçak, 2013: 18).

Bu inanç ve uygulamalar bebek bekleyen anenin doğum öncesi dönemde beslenmesinde de etkili olmuştur. Anne aşerme halinde canı ne isterse onu yer. Hamile kadına doğacak olan çocuğun yüzü güzel olması için ayva, ağzı güzel olsun diye şeftali ya da balık, gözünün yeşil olması için erik yedirilir. Eğer çocuğun cinsiyetinin erkek olması isteniyorsa balık yedirilir. Kadın eğer aşerme döneminde canının istediği yiyecekleri yiyemezse doğacak çocuğun uzuvlarından birinin eksik olacağına inanılır. Hamile kadın kelle eti yemez; yerse çocuğun gazlı ve sümüklü olacağına inanılır. Aşerme döneminde hamile kadın ciğer doğrarken elini vücudunun herhangi bir yerine dokundurursa ya da ciğer yerse çocuk dünyaya geldiğinde kendi elinin dokunmuş olduğu bölgede bebeğinde leke (ben) olacağına inanır. Başı kelken kadın yumurta yemez yumurta yerse çocuğu kel olur. Lahana yemez yerse çocuğun elinin sıkı (cimri) olacağına inanılır (Öğer, 2010: 172). Kadın hamileyken tavşan eti yedirmezler. Çünkü çocuğun saçının çıkmayıp kel olacağına inanılır (K:4).

- Kesilen kurbanın başı ütöldükten sonra kellenin çene kemiği ayrılır. Hamile kadına dilek tutturulur ve kemik etliyse kız etsizse oğlu olacağına inanılır (K:5).

- Hamile kadın aşerme döneminde tavşana bakmaz, geyiğe bakmaz. Bakarsa çocuğun dudağının yarık olacağına inanılır.

- Aşeren kadın, köpeğe, ayıya bakmaz baktığı takdirde doğacak çocuğun o hayvana benzeyeceğine inanılır.

- Kadınlar çocuğu ikiz olur inancıyla heybenin üzerine oturtulmaz. Bunun yanında süpürge-nin üzerine de oturulmaz. Kadınlar oturursa tıbıka (çocuğun olup hemen ölmesi) olacağına inanılır. Genç kızlar oturacak olursa “süpürge gibi sürünürsün, kız çocuğun fazla olur” denilerek uyarılır (Öğer, 2010: 172-179).

Doğum Sonrası İnanç ve Uygulamalar

Bulgar dağı konargöçer Türk Oymaklarında doğum adetleri oldukça kayda değerdir. Ocağın başında aş yaparken doğan çocuk erkek olursa çok sıtaralı (şanlı) sayılır. Davar başında doğan erkek çocuk, kutlu sayılır, yabanda odunda doğan çocukların yiğit olacağına inanılır (Yalkın, 2010: 130). Çocuk doğduktan sonra kokabilir inancıyla tuzlanır. Murt mersin yaprağına sarılır. Kokulu tombulak (patatese benzer bir çeşit bitki) kökü dövülür ve toz edilir ve kırk gün tombulaklı bir suda çimdirilir, yunulur (yıkılır). Daha sonra kokulu tombalağın tozu üstüne serpilir (bu yöntem bebeklerin pişik olmaması için günümüzde yapılan pudra yerine geçer). Bu şekilde çocuk kırk gün yıkandıktan sonra vücuduna bal sürülür (Başal, 2006: 47; Yalkın, 2010: 130).

Yeni doğan bebeğe yol ayırımı olan bir yerden 40 adet taş toplanır. Taşlar çocuğun banyo yaptırılacağı suyun içine atılır. Bu toplanan 40 taşla 40 gün boyunca bebek yıkanır. Taşlar her hafta değiştirilir (K:7). Bebek 40 günlük olunca 40 taş, 40 buğday ve 40 arpa suyun içine koyulur ve bebek bu su ile banyo yaptırılır (K:3). Yıkama işleminden sonra bebek büyüyünce güçlü ve sağlıklı olsun diye 40 gün boyunca elenmiş ak toprakla, elini ayağını düzgünce bezin içine koyularak sıkıca kundaklanır (K:3, K:4). Kundak çocuğu oldukça fazla sıkır (zaten sıkı kundaklanmak adettir) (Yalkın, 2010:

130). Çocuğa nazar değmesin diye çaltı boncuğu takılır. Güzel kokması için 3-4 karanfil çocuğa iğne ile takılır (K:5). Bebek evde kırkı çıkınca-ya kadar kimseye gösterilmez ve dışarı çıkarılmaz ve kırkı çıkmamış bir bebekle bir araya getirilmez (K:6).40 gün bebeğin tırnakları kesilmez (K:3). Bebeğin göbek bağının çabuk düşmesi için göbek bağının üstüne madeni para koyulur (K:1).

Yörüklerde lohusa kadınlar en büyük saygıyla kutlanırlar. Lohusa olan kadın akranlar arasında süzülür. Obanın içinde en parlak bir gelin sayılır. Lohusaya bütün obalardan armağanlar, hediyeler gelir. Bu hediyeler; çorap, bal, davar, helva gibi şeyler olur. Bunlar için aşirette görenek, onları korumakla kökleşmiştir (Yalkın, 2010: 130). Aşiret lohusaları çocuk doğurduktan sonra bir haftadan fazla dinlenmez. Hatta çoğu lohusalar ilk günden sonra iş görmeye başlar (süt sağır, oğlak toplar, ıstar dokur, yoğurt çalar, yemek yapar). (Yalkın, 2010: 130).

Kadınlar arasında sık görülen bir inanç daha vardır. Eş zamanlı olarak doğum yapan iki kadın birbirlerini görmemeye çalışır. Şayet birbirlerini görürlerse bir felaket olacağına inanırlar. Ta ki en az birinin doğum yapmasının üzerinden kırk gün geçene kadar. Buna da “kırk çıkması” derler. Yakın zamanlarda doğmuş birkaç çocuğa “kırkları karışık” derler (Yörükoğlu, 2010: 147).

Bebek doğumdan yürümeye başladığı ana kadar çoğunlukla ana sırtına konulur ve bağlanır. Anası çocuğu ile birlikte her işini kusursuz görür. Bu bağlama adına “ hoboş etmek” denir. Çadır kurulduğunda çocuk biraz hareketlenmeye başlayınca anne diğer işlerini yaparken çocuk, zararlı bir yere ulaşmasın, çadırdan çıkıp gitmesin diye belinden bir uçkurla (kolonla) çadır direğine bağlanır. Böylece çocuk olduğu yerde debelenir durur, ancak bağlandığı uçkurun izin verdiği kadar bir yere sürünür (Oğuz, 2016: 67).

Fotoğraf: Zeki Oğuz

Çocuk yürümeye başladıktan sonra evin içinden kapıya doğru emeklese misafirin geleceğine inanılır (Öğer, 2010: 172). Çocuk diş çıkarmaya başladığında eline ilk defa bir yaş soğan verilir. Çocuk bu soğanla dişlerinin sıkıntısını geçirir. Diş çıkaran çocuk için buğday kaynatmak, süt dağtırmak adeti vardır. Birinci diş çıkınca anası çocuğun dişine küçük bir çakıl taşıyla üç defa dokunur ve üç defa şu duayı okur “taştan diş... taştan diş, taştan diş..” der (Yalkın, 2010: 277). Bebek ilk dişi çıktığında “diş bulguru geleneği” düzenlenir. Bu gelenek için buğday, nohut, fıstık, mısır haşlanarak hazırlanır komşular çağırılır ikram edilir. İkramdan sonra büyük bir tepsiye kalem, makas, tarak, iplik, altın para gibi nesnelere konulur. Bebek içine oturtulur. Eline ilk hangisini alırsa ona yönelik bir mesleği olacağına inanılır. Örneğin, makas seçerse terzi, kalem seçerse öğretmen, tarak seçerse berber gibi (K: 1; K.7).

Fotoğraf: Zeki Oğuz

Bir çocuğun saçları ilk kez kesildiğinde tepesinde bir tutam bırakılır. Böylece çocuğun saçının ileride daha gür olacağına inanılır. Kesilen ilk saç ise sandığa, kız bebeğin saçı ise yüklüğe (yatak yorgan konulan dolap) konulur (Öger, 2010: 174). Bebek 6 ayına geldiğinde ise eline kına yakılır (K:2) Bebeğin ayağından öpülmez çok düşmesin diye, boynundan ,tösünden, arkasından çok öpülmez küseğen olmasın diye (K:1).

Yeni doğan çocuğa nazar değmemesi ve nazarı ortadan kaldırmak için bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Özellikle yeşil gözlü insanların nazarının değdiğine inanılır bunun için yeni doğan çocuğa nazar değmemesi için çocuğun omzuna köpek kemiği, üzerlik, sarımsak, deniz boncuğu veya çaltı, iğde ağaçlarından boncuk yapılarak takılır. Eğer çocuk çok ağlıyorsa yine nazar değdiğine inanılır ve hocaya “çıgırık muskası” yaptırılarak çocuğun giydiği elbisenin yakasına takılır. Çocu-

ğun alına kara değdirilir. Çocuk sevilirken çirkin çocuk diye sevilir. Bir çocuk durmadan ağlarsa o evde birisinin öleceğine inanılır. Çocuğun ağlamasını durdurmak için ağzına pabuç (ayakkabı) vurulur veya çocuğun üzerine kara kazan kapatılır (Öger, 2010: 173 -177).

Obada çocuk her şeydir. Kız ve erkek çocuk aynı değerdedir. Ayrım yapılmaz. Yörüklerde erkek çocuğuna yönelik özel bir ayrım yoktur. Hem kız hem de erkek çocuğu eşit olan sevgi ile büyütülür. Aynı iş bölümü için de geçerlidir. Erkek çocuğu bir iş tutmuşsa kız çocuğu da benzer bir işe yardım eder (Oğuz, 2016: 69).

Göçer yaşamı çok emek gerektirdiğinden yörük aileler genellikle çok çocukludur. Yörük çocuğun yürümeye başladığı andan itibaren onun için yapılacak işler vardır. Çadırın çevresinde kekik toplamak, pınar ya da çeşmeden su doldurmak, biraz daha büyüyünce davarın (keçi, oğlak inek

Fotoğraf: Zeki Oğuz

vb. hayvan sürüsü) peşine düşerek onu gütmek çocuğun işidir. Büyüklər sürüleri otlamaya gidince kuzu ve oğlak sürülerinin otlama işi genellikle çocuklara bırakılır (Oğuz, 2016: 67 -74). Sarıkeçililer genelde çocukluk yıllarında oğlak, kuzu güderler. Taze iğde sürgünlerinden kolyeleri, kendi ürettikleri rengarenk ipliklerden süslemeleri, nazarlıklar olan takıları, kuzu ya da oğlaklarının en güzellerine takarlar. Sarıkeçililer bu ve buna benzer takıları küçük kız ve erkek çocuklarının boyunlarına işliklerinin (gömlek) yakalarına da takarlar (Oğuz, 2012: 27). Bu takıların çocukları kötü şeylerden, özellikle olumsuz bakışların olmasıyla inanmış oldukları nazardan koruduğuna inanırlar.

Sünnet Derneği

Yörüklerde sünnet, bir dernek değil, belki zorunlu bir adet gibidir. Sünnet derneğine o kadar büyük önem verilmez ve hiçten bir işmiş gibi sayılır.

Obaya rasgele abdallara sünnet ettirilir. Sonrada tomurcuk mantar tozu ile tedavi olunur. Yörüklerde de sünnet derneğinde güney şehirlerinde olduğu gibi Arap adetlerinden olan “kirve” tutma geleneği yoktur. Onlar kirveyi bilmezler (Yalkın, 2010: 277).

Özel Durumlarda Çocuğa Yönelik İnanç ve Uygulamalar

- Hep aynı cins çocuk doğuran kadınlar karşılıklı uçkur değişimi (kuşak değişimi) yaparlar. Böylece hep kız doğuran kadının erkek, erkek doğuranın ise kız doğuracağına inanılır.
- Sürüdeki koçun üzerine kız çocuğu bindirilirse doğacak kuzunun dişi, oğlan çocuk bindirilirse erkek olacağına inanılır.
- Bir iki yaşındaki çocuk ayak ayaküstüne atarsa, çocuğun kardeş istediğine inanılır.

- Köyde cenaze varken kırklı çocuğu al basmasın diye cenaze mezara götürülürken çocuk cenazenin önünden geçirilir. Yeni doğan bebekle ile ölünün kırkı birbirine karıştığı için ölünün mezarından toprak getirilerek suda eritilir ve çocuğa içirilir.

- Çocuğa nazar değdiğine inanılırsa taş kırılır, kömür yakılır.

- Nazarı değen kişi bilirse onun ayağını bastığı bir yerden toprak alınarak suda eritilir ve çocuğa içirilir.

- Nazarı değen kişinin saçının telinden veya elbisesinden biraz çıplık (ip) alınır. Bu üzerlik, soğan, sarımsak ile birlikte “azara, uzara, öküzü gönderdim bazara, çocuğuma göz edenin, gözleri bozara” “yüz erlik, yüz bin arlık, gitsin ağırlık, gelsin yeynilik” denilerek tütsülenir.

- Çocuğa nazar değdiği bilindiği anda, çocuğa kurşun dökülür. Çocuğun üzerindeki elbiseler değiştirilir.

- Çocuğun alına kara (kazanın dışındaki is) sürülür (Öğler, 2010: 172-178).

- Küçük çocuklar kapının eşiğini keser, çekiç gibi aletlerle yontarlarsa eve alacaklı geleceğine inanılır.

- Çocuk çok ağlıyorsa, dört yol ortasında çocuğun akrabası olmayan bir kadın, çocuğun ağzına hafifçe bir terlik vurur (K:1)

- Bel soğukluğu olup çocuğu olmayan kadını saman buğusuna oturtur (K:2)

- Çok düşük yapan kadın 7 kere türbe ziyaretine gider ve her türbe ziyaretinde rengi kara olan bir tavuk kesilir (K:2).

- Çocuk sağ ayağını sol ayağının üstüne atarsa kız kardeşi, sol ayağını sağ ayağının üstüne atarsa erkek kardeşi olsun istiyordur inancı vardır (K:4)

- Çocuk ellerinin üstüne durup bacak arasından arkasına bakarsa misafir geleceğine inanılır.

- Sarılık geçiren bebeğin üzerine 40 gün sarı yazma örtülür ya da yanına altın konulur (K:2).

KAYNAKLAR

AYDIN, Mehmet (2017), *Göçebe Türk Kültürünün Son Temsilcisi Yörükler*, İstanbul: Çıra Yayınları.

BAŞAL, Handan Asude (2006), “Türkiye’de Doğum Öncesi, Doğum ve Doğum Sonrası Çocuk Gelişimi ve Eğitimine İlişkin Gelenek, Görenek ve İnançlar” *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. XIX / 1: s.45-70.

BÜYÜKŞAHİN, Ferhat (2018), “Kaybolan Çocuk Oyunlarının Kültür ve Çevre Bağlamında İncelenmesi: Sarıkeçili **Yörük Örneği**” *International Journal of Human Sciences* ISSN:2458-9489 Volume 15, Issue 2: s.881-892.

DEMİR, Özkan – BAKAR, Nur (2014), Siliçke Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri Üzerine Araştırma, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Vol.35: s.111-133.

MEGEP (2006), *Konaklama ve Seyahat Hizmetleri Anadolu Halk Kültürü*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

OĞUZ, Zeki (2012), *Yaylaların Özgür Çocukları Yörükler*, Konya: Memleket İletişim A.Ş. ISBN:978-605-630001-1-0

OĞUZ, Zeki (2016), *Akdeniz’den Toroslara Sarıkeçililer*. Konya: Çimke Yayınları.

ÖĞER, Nevzat (2010), *Erdemli Yöresi Yörüklerinde İnanışlar Toroslarda Yörükler* (Er-

demli ve Silifke Çevresi), Ankara: Kargıpınarı Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, ISBN 978:975-96337-9-0.

YALÇIN, Hatice - KOÇAK, Nurcan (2013), “Gebelikle İlgili Geleneksel İnanç ve Uygulamalar ve Karaman Örneği” *Kent Akademisi |Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, Cilt: 6 Sayı: 1.

YALKIN, Ali Rıza (2010), *Yörüklerde Doğum Adetleri*, Ankara: Kargıpınarı Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, ISBN 978:975-96337-9-0.

YÖRÜKOĞLU, Halil (2010), *Son Kervan Barcın Yörük Hikâyeleri*, İstanbul: Çatı Kitapları.

Kaynak Kişiler

Kaynak Kişi: 1 Havva Bülbül, 63 yaşında ilkokul mezunu.

Kaynak Kişi: 2 Şerife Kızıl, 61 yaşında ortaokul mezunu.

Kaynak Kişi: 3 Gülsüm Cirit 59 Yaşında okuryazar.

Kaynak Kişi: 4 Elife Uzun 53 yaşında lise mezunu.

Kaynak Kişi: 5 Durdu Deniz okur yazar değil.

Kaynak Kişi: 6 Semra Uysal ilkokul mezunu.

Kaynak Kişi: 7 Havva Demir ilkokul mezunu.

GÖÇLE GELEN OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇOCUKLARININ SOSYAL VE DUYGUSAL UYUM DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMALI İNCELENMESİ

Gülay TEMİZ*

Mirkan Can ŞAHİN**

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, göçle gelen okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5 yaş çocuklarının sosyal ve duygusal uyum düzeylerini karşılaştırılmalı olarak incelemektir. Konya İli Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Karatay, Selçuklu ve Meram ilçelerinde okul öncesi eğitim kurumuna devam eden, göçmen olan ve olmayan çocuklar evreninden, küme örnekleme yöntemi ile belirlenmiş olan çocuklar araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak çalışma grubunu oluşturan çocuklara yönelik bilgileri elde etmek için "Kişisel Bilgi Formu", sosyal ve duygusal uyum düzeylerini belirleyebilmek için ise Güven ve Işık (2006) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan "Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmada okul öncesi eğitim kurumuna devam eden, göçmen olan ve olmayan çocukların sosyal ve duygusal uyum düzeylerinde cinsiyet, kardeş sayısı, doğuş sırası, anne baba eğitim durumu ve ailenin gelir durumu değişkenlerinin ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada ayrıca, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden göçmen ço-

* Dr. Öğr. Gör. / Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü Öğretim Görevlisi, gtemiz@selcuk.edu.tr

** Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü Lisans Öğrencisi, mirocan12392@gmail.com

cuklar ile göçmen olmayan çocukların sosyal ve duygusal uyum düzeyleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Konya, Göç, Göçmen Çocuklar, Okul Öncesi, Eğitim

A COMPARATIVE STUDY OF SOCIAL AND EMOTIONAL ADJUSTMENT LEVELS OF IMMIGRANT PRESCHOOL CHILDREN

ABSTRACT

The purpose of this study is to conduct a comparative investigation of the social and emotional adjustment levels of immigrant children aged 5 who attend preschool education institutions. Children who were determined through the cluster sampling method from among immigrant and non-immigrant children who attended preschool education institutions affiliated to the Konya Provincial Directorate of National Education in the Karatay, Selçuklu and Meram districts constituted the sample of the present study. "Personal Information Form" was used as the data collection tool in the study to obtain information about the children who constituted the sample of the study, while "Marmara Social-Emotional Adjustment Scale", for which the reliability and validity studies were conducted by Güven and Işık (2006), was used to determine their social and affective adaptation levels. The present study attempted to reveal the relationships among the variables of gender, number of siblings, order of birth, parents' education level and income level of the family regarding the social and emotional adjustment levels of immigrant and non-immigrant children who attended institutions of preschool education. It was also attempted to determine social and emotional adjustment levels of immigrant children and non-immigrant children who attended preschool education.

Keywords: Konya, Immigration, Immigrant Children, Preschool Education, Education

GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski, savaşların etkisiyle özellikle de 2000'li yıllardan sonra önemli derecede hızla artan, sosyal ve toplumsal olan göç, kayıtlı tarih boyunca insanların, ulusal sınırları içinde bir coğrafi bölgeden diğerine hareketidir. İnsanlığın küresel anlamda yayılışı büyük ölçüde geniş çaplı göçlerle ilişkilidir. Dış göç yerleşmek için yaşanılan ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye taşınma anlamına gelirken, iç göç yaşanılan ülke sınırları içinde yerleşmek için başka bir yere taşınma sürecidir. Göçmen ve azınlık grubun aile ve çocukları göç ettikleri toplumun farklı kültürü ile karşılaşılır. Bu farklı kültüre uyum sağlama sürecinde göçmenler, ekonomik ve sosyal olanakların yetersizliği sonucu başta fiziksel, sağlık sorunları olmak üzere sosyal ve duygusal birçok sorunla karşılaşılır. Göç, karma etnik gruplar oluştururken bu grupların en hassas olanı çocuklardır (Geçkil 2018; Giddens ve Sutton, 2018: 109-110).

Türkiye, dünyanın en çok mülteciye ve muhtemelen en çok çocuk göçmene sahip ülkesi olması bakımından önemli bir konumdadır. Göçü etkileyen veya göçten etkilenen bir öge olarak çocuklar, gelişimsel dönemde olmaları nedeniyle her açıdan daha riskli durumdadırlar. Göç etme kararında etkisiz olan çocukların özellikle büyüme ve gelişme döneminde olmaları, korunma ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasında anne babalarına olan ihtiyaçlarının olması gibi nedenlerle, göç sürecinde çocuklar etkilenmektedir. Bu süreçte yaşanabilecek olumsuzluklar; çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimini derinden etkilemekte ve bazen de kalıcı şekilde zarar görmelerine neden olabilmektedir (Kara ve Nazik, 2018: 66-67; Özdemir ve Budak, 2017: 220).

Araştırmanın Önemi

Tüm dünyada yaklaşık 50 milyon çocuk, kendi ülkelerinin sınırları dışına göç etmiş ya da zorla yerlerinden göç etmek durumunda bırakılmıştır.

Tablo 1: Örnekleme Oluşturan Çocukların Demografik Özellikleri (n=122)

	Göçmen Çocuklar (n=61)		Göçmen Olmayan Çocuklar (n=61)		Toplam (n=122)	
	n	%	n	%	n	%
Çocuğun Cinsiyeti						
Kız	32	52.5	32	52.5	64	52.5
Erkek	29	47.5	29	47.5	58	47.5
Kardeş Sayısı						
1	5	8.2	27	44.3	32	26.2
2	14	23.0	18	29.5	32	26.2
3	23	37.8	14	23.0	37	30.4
4 ve üzeri	19	31.2	2	3.2	21	17.2
Çocuğun Doğum Sırası						
İlk (birinci)	18	29.5	36	59.0	54	44.3
Orta (ikinci)	17	27.9	15	24.6	32	26.2
Son (üçüncü)	26	42.6	10	16.4	36	29.5
Annenin Eğitimi						
İlkokul	31	50.8	4	6.5	35	28.7
Ortaokul	17	27.9	9	14.8	26	21.3
Lise	3	4.9	9	14.8	12	9.8
Üniversite	10	16.4	39	63.9	49	40.2
Babanın Eğitimi						
İlkokul	26	42.6	-	-	26	21.3
Ortaokul	19	31.2	4	6.5	23	18.9
Lise	5	8.2	12	19.7	17	13.9
Üniversite	11	18.0	45	73.8	56	45.9
Aile Geliri						
1000 tl altında	16	26.2	-	-	16	13.0
1001-2000 tl	42	68.9	3	4.9	45	36.9
2001-3000 tl	2	3.3	13	21.3	15	12.3
3001-4000 tl	1	1.6	22	36.1	23	18.9
4001tl ve üzeri	-	-	23	37.7	23	18.9

Üstelik verilen bu sayı, önemli bir tahmini yansıtmaktadır. Kız ve erkek çocuklarının yarısından fazlası şiddet ve güvensizlik ortamlarından kaçmak zorunda kalmıştır; bu çocukların toplam sayılarının 28 milyona ulaştığı bilinmektedir. Bu çocuklar; “mülteci”, “yerinden edilmiş” ya da “göçmen” olabilir. Ancak, onlar her şeyden önce çocuktur: Kim olurlarsa olsunlar ya da nereden gelirlerse gelsinler, istisnasız hepsi çocuktur. Çocuklar, evlerini terk etmelerine yol açan bombalar ve kurşunlar, çete

şiddeti, zulüm ve düşük aile gelirlerinden sorumlu değillerdir. Ne var ki savaş, çatışma, iklim değişikliği ve yoksulluktan ilk etkilenenler de onlardır. Bu koşullarda çocuklar dünyada en savunmasız durumda olan gruplardan biridir ve gün geçtikçe de savunmasız hale gelmektedirler (UNICEF, 2016). Mercan Uzun ve Bütün (2016) çalışmalarında sığınmacı çocuklara verilmesi gereken psiko-sosyal desteğin onların okula kaydedilmesinden çok daha önemli olduğunu belirtmektedirler.

Aydın, Şahin ve Akay (2017)'a göre göç alanında çocuklar sayısal üstünlüklerinden ve korunmaya düşkün durumlarından dolayı özel bir konumdadır. Günümüzde dünyayı ve ülkemizi etkisi altına alan göçün çocuklar üzerinde yarattığı etkiler, küresel ve disiplinler arası sorunlardır; bu bağlamda, çocukların sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürdürmelerini hedeflenmesi gerekmektedir.

Göç hareketlerinin yaygın bir şekilde yaşanması sebebiyle ortaya çıkan sorunlar, çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerinde önemli rol oynayabilmektedir. Göç olgusu, okul öncesi dönem çocuklarını derinden etkilemekte, kalıcı izler bırakabilmektedir. Ailesi ile birlikte çocukların göç etmiş olduğu ülkede var olan toplumsal durum ve şartlar, göç eden çocukları sosyal ve duygusal açıdan doğrudan etkilemektedir. Bu araştırmada, göçle gelen okul öncesi dönem çocuklarının sosyal ve duygusal uyum düzeylerinin karşılaştırılmalı incelenmesinde elde edilen sonuçlar önem teşkil etmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Tarama modeli, yayınlanmış ya da yayınlanmamış belgesel veri kaynakları taranarak olay ve olguların ya da problemin geçmişte ve ya günümüzde olan ilişkisi yönünden incelenmesidir (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 89).

2.2. Evren ve Örneklem

Konya İli Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı Karatay Meram ve Selçuklu merkez ilçelerindeki okul öncesi eğitim kurumuna devam eden, göçmen olan ve olmayan çocuklar araştırmanın evrenini oluşturmuştur.

Araştırmanın evrenini oluşturan her üç ilceden küme örnekleme yöntemi ile seçilen okul öncesi eğitim kurumlarından rastgele (tesadüfi örneklem yöntemi ile) belirlenen 61 göçmen çocuk

ile 61 göçmen olmayan çocuklar çalışma grubunu oluşturmuştur.

Tablo 1'de örnekleme oluşturan göçmen olan ve olmayan çocukların demografik özellikleri incelendiğinde;

*Göçmen olan ve olmayan çocukların % 52.5'i kız , %47.5 i ise erkektir.

*Kardeş sayısı göçmen olan çocuklarda bir kardeşe sahip olma %8.2, iki kardeşe sahip olma %23.0, üç kardeşe sahip olma % 37.8, dört ve üzeri kardeşe sahip olma %31.2'dir. Göçmen olmayan çocuklarda bir kardeşe sahip olma %44.3, iki kardeşe sahip olma %29.5, üç kardeşe sahip olma % 23.0, dört ve üzeri kardeşe sahip olma %3.2'dir. Göçmen çocukların kardeş sayısı göçmen olmayan çocuklara göre daha fazladır.

*Çocukların doğuş sırasına bakıldığında göçmen olan çocuklarda birinci çocuk olma % 29.5, ikinci çocuk olma %27.9, üçüncü çocuk olma %42.6'dır. Göçmen olmayan çocuklarda birinci çocuk olma %59.0, ikinci çocuk olma %24.6, üçüncü çocuk olma %16.4 dır.

*Göçmen çocukların annelerinin eğitim düzeyleri: %50.8'i ilkokul, %27.9'u ortaokul, % 4.9'u lise ve %16.42'si üniversite mezunudur. Göçmen olmayan çocukların annelerinin eğitim düzeyi: ilkokul %6.5, ortaokul ve lise %14.8 iken %63.9'u ise üniversite mezunudur. Göçmen olmayan çocukların annelerinin eğitim düzeyi göçmen çocuklara göre daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

*Göçmen çocukların babalarının eğitim düzeyleri: %42.6'sı ilkokul, %31.2'si ortaokul, %8.2'si lise, %18.0'ı üniversite mezunudur. Göçmen olmayan çocukların babalarının eğitim düzeyleri: % 0.0'ı ilkokul, %6.5'i ortaokul, %19.7'si lise , %73.8'i ise üniversite mezunudur. Tablo 1'den elde edilen bilgilerden göçmen olmayan çocukların babalarının eğitim düzeyi göçmen çocuklara göre daha yüksektir.

* Aile gelirleri incelendiğinde ise göçmen çocukların ailelerinin %26.2'si 1000 tl altında, %68.9'u 1001-2000 tl arasında, %3.3'ü 2001-3000 tl arasında, %1.6'sı 3001-4000 tl arasında gelirlerinin olduğu; göçmen olmayan çocukların ailelerinin % 4.9'u 1001-2000 tl arasında, %21.3'ü 2001-3000 tl arasında, %36.1'i 3001-4000 tl arasında, %37.7'si 4001 tl ve üzeri gelirlere sahip olduğu göçmen olmayan çocukların aile gelir düzeyi göçmen çocukların aile gelir düzeyine göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada 5 yaş okul öncesi eğitim kurumuna devam eden göçmen olan ve olmayan çocuklara ait demografik bilgilere ulaşabilmek için araştırmacılar tarafından hazırlanmış olan "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan bu formda; çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı, doğuş sırası, anne baba eğitim düzeyi, ailenin aylık gelir düzeyi yer almıştır. Çocukların sosyal ve duygusal uyum düzeylerini ölçmek için ise "5 Yaş Çocukları İçin Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU- 5 Yaş)" kullanılmıştır.

2.3.1. Beş Yaş Çocukları İçin Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU - 5 Yaş)

Marmara Üniversitesi bir grup öğretim elemanı tarafından geliştirilen ve 36 maddeden oluşan

ölçek, elde edilen verilere uygulanan faktör analizi sonucunda 4 faktör ve 19 maddeye indirgenmiştir. Ölçeğin tümünün ve alt boyutlarının iç güvenirlik katsayıları Cronbach Alpha tekniği ile hesaplanmış ve güvenirlik katsayısı yüksek olarak bulunmuştur. Ayrıca test-tekrar test analizleri gerçekleştirilmiş ve böylece ölçeğin süreklilik katsayısı saptanmıştır. Elde edilen bulgular ölçeğin devamlılık katsayısının yüksek, iki test arasındaki ilişkinin ise anlamsız olduğunu göstermiştir. Ölçekte yer alan her madde için "Her zaman", "Bazen" ve "Hiçbir zaman" seçeneklerinden birinin seçilmesi ve işaretlenmesi istenir. Araç, üçlü likert tipi derecelendirmeye dayalıdır. Ölçeğin alt boyutları: *Sosyal Yaşamın Gereklerine Uygun Davranma*, *Sosyal Duruma Uygun Tepki Verme*, *Akranlarla Etkileşim* ve *Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşma* olarak belirlenmiştir. Yapılan tüm analizler ölçeğin 5 yaş için geçerli ve güvenilir olarak uygulanabileceğini göstermiştir. Faktör 1 (Sosyal Yaşamın Gereklerine Uygun Davranma): 9 maddeden (1., 5., 6., 7., 8., 10., 11., 17., ve 18. maddeler) Faktör 2 (Sosyal Duruma Uygun Tepki Verme) : 4 maddeden (9., 12., 13., ve 19. maddeler) Faktör 3 (Akranlarla Etkileşim) : 3 maddeden (2., 3., ve 4. maddeler) Faktör 4 (Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşma) : 3 maddeden (14., 15., ve 16. maddeler) oluşmaktadır (Güven ve Işık 2006).

Tablo 2. Örneklem Grubunun Sosyal Duygusal Uyum Puanlarının Ortalamaları (n=122)

Faktörün Adı	Madde sayısı	Minimum	Maksimum	X	S _x	Sum
Faktör 1: Sosyal Yaşamın Gereklerine Uygun Davranma	9	1.33	3.00	2.62*	0.41	320.11
Faktör 2: Sosyal Duruma Uygun Tepki Verme	4	1.00	3.00	2.45*	0.50	298.75
Faktör 3: Akranlarla Etkileşim	3	1.00	3.00	2.56*	0.54	312.00
Faktör 4: Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşma	3	1.33	3.00	2.76*	0.40	336.67
Ölçek Toplamı	19	1.37	3.00	2.60*	0.38	316.88

1.00= Hiçbir zaman

1.60= Bazen

2.20*= Her zaman

Tablo 3. Örneklem Grubunun Sosyal Duygusal Uyum Puanlarının Demografik Özelliklerine Göre Pearson Korelasyon Katsayısı (n= 122)

	Göçmenlik Durumu	Çocuğun Cinsiyeti	Kardeş Sayısı	Doğuş Sırası	Annenin Eğitim Durumu	Babanın Eğitim Durumu	Ailenin Gelir Durumu
Sosyal Yaşamın Gereklere Uygun Davranma	0.469***	-0.185*	-0.471***	-0.386***	0.392***	0.343***	0.466***
Sosyal Duruma Uygun Tepki Verme	0.535***	0.074	-0.356***	-0.303**	0.416***	0.369***	0.522***
Akranlarla Etkileşim	0.215*	-0.020	-0.052	-0.102	0.220*	0.138	0.270**
Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşma	0.331***	-0.016	-0.245**	-0.244**	0.272**	0.217*	0.358***
Ölçek Toplamı	0.468***	-0.038	-0.329***	-0.306**	0.394***	0.322***	0.490***

*p<0.05

**p<0.01

***p<0.001

Göçmenlik durumu: 1= Göçmen 2= Göçmen değil

Çocuğun cinsiyeti: 1= Kız 2= Erkek

2.4. Verilerin Analizi

Çalışmada örneklem grubunun “5 Yaş Çocukları İçin Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği (MASDU- 5 Yaş)” nin alt faktör puanları, ortalamalarına göre tablo halinde yorumlanmıştır. Daha sonra da bu ölçeğin göçmen olan ve olmayan çocukların demografik özellikleriyle ilişkili olup olmadığı Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanarak irdelenmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Örneklem Grubunun Sosyal Duygusal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi

Araştırmaya katılan 5 yaşındaki okul öncesi eğitim kurumu çocuklarının sosyal-duygusal uyum davranışını hem ölçek toplamında hem de her bir alt faktörde “her zaman” gerçekleştirdikleri görülmüştür (Tablo 2).

3.2. Örneklem Grubunun Sosyal Duygusal Uyum Düzeylerinin Demografik Özellikleriyle İlişkisinin İncelenmesi

Örnekleme oluşturan çocukların sosyal-duygusal uyum puanlarının demografik özellikleriyle ilişkisi Tablo 3’te incelenmiştir.

Ölçek toplamına göre;

- Araştırmada çocukların cinsiyeti sosyal-duygusal uyum puanları ile istatistiksel olarak ilişkili bulunmamıştır (r= -0.038; p>0.05).

- Göçmen olmayan çocukların sosyal-duygusal uyum puanı, göçmen olan çocuklarından daha yüksek bulunmuştur (r= 0.468; p<0.001).

- Kardeşi az olan çocukların sosyal-duygusal uyum puanı, kardeşi çok olan çocuklarından daha yüksek bulunmuştur (r= -0.329; p<0.001). Ayrıca göçmen çocukların kardeş sayısı daha çok (%8.2’si bir, % 31.2’si dört ve üzeri kardeşe sahip) iken göçmen olmayan çocukların kardeş sayısı daha azdır (% 44.3’ü bir, % 3.2’si dört ve üzeri kardeşe sahip) (Tablo 1). Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların sosyal - duygusal uyum puanı göçmen olan çocuklara göre daha yüksektir.

- Önce doğan çocukların sosyal-duygusal uyum puanı, sonra doğan çocuklarından daha yüksek bulunmuştur (r= -0.306; p<0.01).

- Annesinin eğitim düzeyi yüksek olan çocukların sosyal-duygusal uyum puanı, annesinin

eğitim düzeyi düşük olan çocuklarınkinden daha yüksek bulunmuştur ($r= 0.394$; $p<0.001$).

Ayrıca göçmen çocukların anneleri daha az eğitilmiş (% 50.8'i ilkököl, % 16.4'ü üniversite mezunu) iken göçmen olmayan çocukların anneleri daha çok eğitilmiştir (% 6.5'i ilkököl, % 63.9'u üniversite mezunu) (Tablo 1). Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların sosyal -duygusal uyum puanı göçmen çocuklara göre daha yüksektir.

- Babasının eğitim düzeyi yüksek olan çocukların sosyal-duygusal uyum puanı, babasının eğitim düzeyi düşük olan çocuklarınkinden daha yüksek bulunmuştur ($r= 0.322$; $p<0.001$). Ayrıca göçmen çocukların babaları daha az eğitilmiş (% 42.6'sı ilkököl, % 18.0'i üniversite mezunu) iken göçmen olmayan çocukların babaları daha çok eğitilmiştir (% 0.0 ilkököl, % 73.8'i üniversite mezunu) (Tablo 1). Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların göçmen olan çocuklar göre sosyal -duygusal uyum puanı daha yüksektir.

- Ailesinin gelir düzeyi yüksek olan çocukların sosyal-duygusal uyum puanı, ailesinin gelir düzeyi düşük olan çocuklarınkinden daha yüksek bulunmuştur ($r= 0.490$; $p<0.001$). Ayrıca göçmen çocukların aylık aile gelir düzeyi daha düşük iken (%95.1'i 2000 TL ve altında, % 1.6'sı 3001 TL ve üzerinde gelire sahip) iken göçmen olmayan çocukların aylık aile gelir düzeyi daha yüksektir (% 4.9'u 2000 TL ve altında, % 73.8'i 3001 TL ve üzerinde gelire sahip) (Tablo 1). Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların göçmen olan çocuklara göre sosyal - duygusal uyum puanı daha yüksektir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde, örneklem grubunun demografik özellikleri ile 5 Yaş Çocukları İçin Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği'nin alt boyutlarının ilişkisi incelenmiş ve literatürdeki benzer araştırmalarla karşılaştırılarak tartışılmıştır.

4.1. "Sosyal Yaşamın Gereklere Uygun Davranma" Alt Boyutu

Tablo 3'e göre MASDU- 5 Yaş ölçeğinin "Sosyal Yaşamın Gereklere Uygun Davranma" alt boyutunun örnekleme oluşturan çocukların demografik özellikleri ile ilişkisi incelenmiştir:

- Erkek çocukların, kız çocuklara göre sosyal yaşamın gereklere uygun davranma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r= -0.185$; $p<0.05$).

- Kardeşi az olan çocukların, kardeşi çok olan çocuklara göre sosyal yaşamın gereklere uygun davranma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r= -0.471$; $p<0.001$). Elde edilen sonuçlara bakıldığında (Tablo 1) dolayısıyla göçmen olmayan çocukların sosyal yaşamın gereklere uygun davranma puanı göçmen olan çocuklara göre daha yüksektir.

- Önce doğan çocukların, sonra doğan çocuklara göre sosyal yaşamın gereklere uygun davranma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r= -0.306$; $p<0.01$).

- Anne eğitim düzeyi yüksek olan çocukların, anne eğitim düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal yaşamın gereklere uygun davranma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r= 0.392$; $p<0.001$). Göçmen olmayan çocukların anne eğitim düzeyi göçmen çocuklara göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Tablo 1). Göçmen olmayan çocukların göçmen olan çocuklara göre sosyal yaşamın gereklere uygun davranma puanları daha yüksektir.

- Baba eğitim düzeyi yüksek olan çocukların, baba eğitim düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal yaşamın gereklere uygun davranma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r= 0.343$; $p<0.001$). Göçmen olmayan çocukların baba eğitim düzeyi göçmen çocuklara göre daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Tablo 1).Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların göçmen çocuklara göre sosyal yaşamın gereklere uygun davranma puanları daha yüksektir.

- Ailesinin gelir düzeyi yüksek olan çocukların, ailesinin gelir düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal yaşamın gereklerine uygun davranma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r= 0.466$; $p<0.001$). Göçmen olmayan çocukların aile gelir düzeyi göçmen çocukların aile gelir düzeyinden daha yüksek olduğu görülmüştür (Tablo 1).Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların göçmen olan çocuklara göre sosyal yaşamın gereklerine uygun davranma puanı daha yüksektir.

Araştırmadan elde edilen bulgulardan göçmen olmayan çocukların, göçmen olan çocuklara göre sosyal yaşamın gereklerine uygun davranma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r= 0.469$; $p<0.001$).

Araştırma bulgularında göçmen çocukların göçmen olmayan çocuklara göre, sosyal yaşamın gereklerine uygun davranmada zorluk çektiği gözlenmiştir. Göçmen çocukların ve ailelerinin sosyal yaşama adapte olma süreci devam etmekte, bu adaptasyon süreci birtakım sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu durum göçmen çocukların ve ailelerinin göç ettiği ülkenin sosyal davranış kalıplarına ve yaşam tarzına yabancı olmalarından kaynaklanabilir.

Mercan Uzun ve Bütün (2016) “Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri” olan çalışmalarında bütün okul öncesi öğretmenlerinin birleştiği en önemli ortak noktanın göçmen çocukların Türkçe bilmemeleri nedeniyle ciddi sorunlar yaşadıklarını; özellikle öğretmenlerin çocuklarla hiçbir şekilde iletişime geçemediklerini; çocukların da kendilerini yeterince ifade edemediklerinden dolayı sınıfta yalnız kaldıklarını; okul ortamına uyum sağlayamadıklarını; yaşadıkları sorunları öğretmenlerine aktarma imkânları bulamadıkları için karşılaştıkları sorunlar ile tek başlarına mücadele etmek zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Yine çalışmalarında bu çocukların

sadece formalite icabı okula geldiklerini; okulun kendilerine kazandırmaya çalıştığı bilgi, beceri ve tutumdan çoğunlukla yoksun olduklarını; yaşadıkları hayat koşullarının kötü olduğunu; çocukların temel bakım becerilerini kazanmamış veya karşılamamış olmalarıyla ciddi sorunlar yaşadıklarını, bu durumdan dolayı da göçmen olmayan ailelerin rahatsız olduklarını ifade etmişlerdir. Gönültaş ve Kelebek (2017) çalışmalarında göçmenlerin ikamet ettikleri yerlerde çarpık şehirleşme, alt sosyo-ekonomik düzey ve suç riski gibi şeyleri gözlemlemiş; çocuğun çevreye adaptasyon için kendini kanıtlamasına neden olduğunu ve akran grubuna dahil olmak için suça sürüklenebildiklerini belirtmişlerdir. Nitekim bizim araştırmamıza katılan göçmen ailelerin çoğunluğu (% 95.1) aylık 2000 TL'nin altında gelire sahip olup, düşük sosyo-ekonomik düzeyi temsil etmiştir. Bu nedenle de sosyal yaşamın gereklerine uygun davranma puanları düşük bulunmuştur. Aydın, Şahin ve Akay (2017) çalışmalarında olumsuz çevre koşullarına maruz kalmanın, çocuk sağlığını ve temel sağlık hizmetlerini ciddi biçimde etkilediğinden, göçmen çocukların büyüme ve gelişme süreçlerini takip edilerek kişilerle iletişim kurmalarının sağlanmasıyla toplumun önyargılarını gidermeye çalışılması gerektiğini; bu bağlamda, çocukların yaşadıkları alanlarda yapılacak değişimler ile sosyalleşmesi ve enerjilerini olumlu aktivitelere yönlendirebilecekleri güvenli oyun alanların oluşturulması gerektiğini belirtmişlerdir.

4.2. “Sosyal Duruma Uygun Tepki Verme” Alt Boyutu

Tablo 3'e göre MASDU- 5 Yaş ölçeğinin “Sosyal Duruma Uygun Tepki Verme” alt boyutunun örnekleme oluşturan çocukların demografik özellikleri ile ilişkisi incelenmiştir:

- Araştırmada çocukların cinsiyeti ile sosyal duruma uygun tepki verme düzeyleri ile istatistiksel olarak ilişkili bulunmamıştır ($r= 0.074$; $p>0.05$).

- Kardeşi az olan çocukların, kardeşi çok olan çocuklara göre sosyal duruma uygun tepki verme puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = -0.356$; $p < 0.001$). Elde edilen bulgulara göre (Tablo 1) göçmen olan çocukların kardeş sayısı göçmen olmayan çocukların kardeş sayılarından fazladır. Dolayısı ile göçmen olmayan çocukların sosyal duruma uygun tepki verme puanları göçmen çocuklara göre daha yüksektir.

- Önce doğan çocukların, sonra doğan çocuklara göre sosyal duruma uygun tepki verme puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = -0.303$; $p < 0.01$).

- Anne eğitim düzeyi yüksek olan çocukların, anne eğitim düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal duruma uygun tepki verme puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = 0.416$; $p < 0.001$). Göçmen olan çocukların anne eğitim düzeyi göçmen olmayan çocuklara göre düşüktür (Tablo 1). Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların sosyal duruma uygun tepki verme puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

- Babasının eğitim düzeyi yüksek olan çocukların, babasının eğitim düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal duruma uygun tepki verme puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = 0.369$; $p < 0.001$). Göçmen çocukların babaları daha az eğitilmiş iken göçmen olmayan çocukların babaları daha çok eğitilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında (Tablo 1) göçmen olmayan çocukların sosyal duruma uygun tepki verme puanları göçmen çocuklara göre daha yüksektir.

- Ailesinin gelir düzeyi yüksek olan çocukların, ailesinin gelir düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal duruma uygun tepki verme puanları daha yüksektir ($r = 0.522$; $p < 0.001$). Göçmen olmayan çocukların ailesinin gelir düzeyi göçmen çocuklara göre daha yüksektir (Tablo 1). Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların göçmen çocuklara göre sosyal duruma uygun tepki verme puanları daha yüksektir.

- **Araştırma sonucunda** göçmen olmayan çocukların, göçmen olan çocuklara göre sosyal duruma uygun tepki verme puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = 0.535$; $p < 0.001$).

Araştırmada göçmen çocukların göçmen olmayan çocuklara göre sosyal duruma uygun tepkiyi daha az verdikleri gözlenmiştir. Göçmen çocukların göç ettiği ülkenin sosyal yaşamına henüz uyum sağlayamamaları, sosyal duruma uygun düzeyde tepki vermemelerinde önemli bir etken olduğu düşünülebilir.

Erkan ve Erdoğan (2006) yapmış olduğu çalışmalarında çocuklardaki saldırganlık puan ortalamalarının ailesi göç etmiş çocuklarla ailesi göç etmemiş çocuklar açısından anlamlı farklılıklar gösterdiğini; buna göre ailesi göç eden çocukların, ailesi göç etmeyen çocuklara göre daha saldırgan eğilimlere sahip olduğunu; son dönemlerde kaçak, gasp ve hırsızlık gibi Türkiye gündemini meşgul eden suçlardaki büyük artışın kökeninde göçlerin de etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Göksoy ve Özkul (2018) Suriyeli çocukların kendi aralarında bazı sürtüşmeler ve kavgalar yaşamış olmalarının savaş ortamının neden olduğu olumsuz bir öğrenme olduğu biçimi olduğunu ifade etmişlerdir.

Çetingöz ve Yıldırım Doğru (2017) "Göç Eden Çocuklara Sunulan Sosyal Beceri Eğitim Programının Stresle Baş Edebilme Durumlarına Etkisi"ni inceledikleri çalışmalarında öğretmenlere göre uygulamaya katılan göçle gelen okul öncesi çocuklarının stresle baş edebilme becerilerinin, uygulamaya katılmayan çocukların stresle baş edebilme becerilerine göre daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Yine çalışmalarında göçmen çocukların diğer çocuklara göre psikolojik risklere daha açık olduğu sonucuna varılmıştır.

4.3. "Akranlarla Etkileşim" Alt Boyutu

Tablo 3'e göre MASDU- 5 Yaş ölçeğinin "Akranlarla Etkileşim" alt boyutunun örnekleme

oluşturan çocukların demografik özellikleri ile ilişkisi incelenmiştir:

- Araştırmada örnekleme alınan çocukların cinsiyeti ($p>0.05$), kardeş sayısı ($p>0.05$), doğuş sırası ($p>0.05$) ve babasının eğitim durumu ($p>0.05$) ise akranlarıyla etkileşim düzeyleri ile istatistiksel olarak ilişkili bulunmamıştır.

- Annesinin eğitim düzeyi yüksek olan çocuklar, annesinin eğitim düzeyi düşük olan çocuklara göre akranla iletişimde daha başarılı bulunmuştur ($r= 0.220$; $p<0.05$). Elde edilen bulgular ışığında (Tablo 1) göçmen olmayan çocukların anne eğitim düzeyi göçmen olan çocuklara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların göçmen çocuklara göre akranla etkileşim puanları daha yüksektir.

- Ailesinin gelir düzeyi yüksek olan çocuklar, ailesinin gelir düzeyi düşük olan çocuklara göre akranla iletişimde daha başarılı bulunmuştur ($r= 0.270$; $p<0.01$). Göçmen olmayan çocukların ailelerinin gelir düzeyi göçmen olan çocuklarla kıyaslandığında daha yüksektir (Tablo 1). Göçmen olmayan çocukların göçmen olan çocuklara göre akranla etkileşim puanları daha yüksektir.

-Sonuç olarak göçmen olmayan çocuklar, göçmen olan çocuklara göre akranla etkileşimde daha başarılı bulunmuştur ($r= 0.215$; $p<0.05$).

Araştırmada elde edilen bulgularda göçmen çocukların, göçmen olmayan çocuklara kıyasla akranları ile daha az etkileşimde oldukları gözlenmiştir. Bunun nedeni, göçmen çocukların yaşadıkları ülkenin ana dilini yeterince bilmemeleri ve buldukları ülkenin sosyo-kültürel yapısına uyum sağlayamamaları olabilir.

Göksoy ve Özkul (2018) "Suriyeli Öğrenci ve Eğitimcilerin Eğitim Ortamlarına Uyum Sorunları" çalışmalarında Suriyeli göçmenlerin Türkçeyi öğrenebildiklerini, fakat Türklerin dillerini kullan-

malarını istemediklerinden dolayı iletişim yönünden sosyal hayatlarında zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Mercan Uzun ve Bütün'ün (2016) bulgularına göre sığınmacı çocuklar akranları ile iletişime girememekte, kendilerini ifade edememektedirler. Ayrıca akranları ile de anlaşmakta güçlük çektikleri için sosyalleşemeyerek çoğunlukla yalnız kalmaktadırlar. Sığınmacı çocuklar dil farklılığı nedeniyle akranları ile iletişim kuramamaktadırlar. Ayrıca bazı sığınmacı çocukların olumsuz davranışlar sergilemeleri ailelerin bu çocuklara olumsuz tutum takınmasına neden olmaktadır. Ailelerin kendi çocuklarını sığınmacı çocuklardan uzak tutarak çocuklarını çeşitli hastalıklardan, olumsuz davranışlardan koruyacaklarını düşünmektedirler. Her ne kadar bu koruma davranışı sığınmacı çocukların dışlanmasına neden olsa da, öğretmenlerin Suriyeli çocukları tam olarak kendi öğrencileri gibi benimseyemediklerinden dolayı bu durumu geçici bir durum olarak değerlendirmektedirler.

Göksoy ve Özkul (2018) okullarda özellikle Türk çocukları ve Suriyeli çocukların karışık okudukları okullarda nefret söylemi görüldüğünü, GEM'inde nefret söylemi görülmediğini belirtmişlerdir.

4.4. "Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşma" Alt Boyutu

Tablo 3'e göre MASDU- 5 Yaş ölçeğinin "Sosyal Çevreye Pozitif Yaklaşma" alt boyutunun örnekleme oluşturan çocukların demografik özellikleri ile ilişkisi incelenmiştir:

- Araştırmada çocukların cinsiyeti, sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları ile istatistiksel olarak ilişkili bulunmamıştır ($r= -0.016$; $p>0.05$).

- Kardeşi az olan çocukların, kardeşi çok olan çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r= -0.245$; $p<0.01$). Göçmen çocukların göçmen olmayan ço-

cuklara göre kardeş sayısı daha fazladır (Tablo 1). Göçmen olmayan çocukların göçmen çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksektir.

- Önce doğan çocukların, sonra doğan çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = -0.244$; $p < 0.01$).

- Annesinin eğitim düzeyi yüksek olan çocukların, annesinin eğitim düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = 0.272$; $p < 0.01$). Göçmen olmayan çocukların anne eğitim düzeyi göçmen çocuklara göre daha yüksektir (Tablo 1). Göçmen olmayan çocukların göçmen olan çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksek olduğu görülmüştür.

- Babasının eğitim düzeyi yüksek olan çocukların, babasının eğitim düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = 0.217$; $p < 0.05$). Göçmen olmayan çocukların baba eğitim düzeyi göçmen olan çocuklara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 1). Dolayısıyla göçmen olmayan çocukların göçmen çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksek düzeydedir.

- Ailesinin gelir düzeyi yüksek olan çocukların, ailesinin gelir düzeyi düşük olan çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = 0.358$; $p < 0.001$). Göçmen olmayan çocukların ailesinin gelir düzeyi göçmen çocuklara göre daha yüksektir. (Tablo 1). Göçmen olmayan çocukların sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları göçmen çocuklara göre daha yüksektir.

- **Araştırmadan elde edilen sonuca göre** göçmen olmayan çocukların, göçmen olan çocuklara göre sosyal çevreye pozitif yaklaşma puanları daha yüksek bulunmuştur ($r = 0.331$; $p < 0.001$).

Araştırmada göçmen çocukların, göçmen olmayan çocuklarla karşılaştırıldığında sosyal çevreye pozitif yaklaşmadıkları gözlenmiştir. Göçmen çocukların buldukları ülkeden yabancı bir ülkeye gelmelerinin onların duygusal yaşamlarını etkilemiş olduğu söylenebilir.

Aydın, Şahin ve Akay (2017) çalışmalarında göçle gelen çocukların özellikle büyüme ve gelişme süreçlerinin devam etmesi, ebeveynlerine bağımlı olmaları, kendilerini korumadaki yetersizlikleri gibi nedenlerle göç sürecinde yaşanan tüm olumsuzluklar; çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal yapısını derinden ve bazen de kalıcı şekilde zarar görmesine neden olabildiğini belirtmişlerdir.

Gürsoy, Aydoğdu, Aysu ve Aral (2017) araştırmalarında göçmen olan çocukların sürekli kaygı puanlarının, göçmen olmayan çocukların sürekli kaygı puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Akköz Çevik (2016) çalışmasında, artan sayıları ile kabul edilen Suriyeli sığınmacıların sağlık bakımları için, yeterli sağlık kuruluşu ve insan gücünün olmaması, dil engeli ile karşılaşmaları, sağlık sigortasına sahip olmamaları, sosyal ve psikolojik stres gibi faktörler, sığınmacıların sağlık sorunlarını olumsuz etkilediği kadar, buldukları toplumun sağlığını da olumsuz etkilemiş olduğunu belirtmiştir.

Sayın, Usanmaz ve Aslangiri (2016) çalışmalarında, sığındıkları ülkede eğitime devam edebilen sığınmacı çocukların büyük bir çoğunluğu okullarda; maddi imkânsızlık, ayrımcılık, dil ve arkadaş edinememe gibi sorunlar yaşamaktadır. Bu durum sığınmacı çocukların sağlıklı bir eğitim sürecinden geçmelerini ve yeni kültüre adaptasyonlarını engellemektedir. Bunun sonucunda küçük yaşlarda mülteci çocuklarda dışlanma ve ait olamama duygusu hâkim olabilmektedir.

Baş, Molu, Tuna ve Baş'a (2017) göre çocuklarda; aile rollerinde değişiklikler, aile içi şiddet, travma sonrası stres bozukluğu, korku ve içe dönüklük görülebilir. Ayrıca, dil engelleri ve kültürel farklılıklar, güven eksikliğine neden olur. Sağlık ve beslenme imkanlarının yetersizliği, kültürel uyumsuzluk, yetersiz barınma imkanları, eğitim ve sosyal dışlanma problemleri ile karşılaşabilirler.

Göksoy ve Özkul (2018) çalışmalarında ise okulla tanışan çocukların okulu sevdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Mesela, herhangi bir nedenden dolayı, ceza verilen çocukların bile okula yine de geldikleri belirtilmektedir. Buradan çocukların her şeye rağmen okula gelmelerinin okulu sevdikleri sonucu çıkmaktadır. Çocukların okul içinde nefret söylemi konusunda herhangi bir farkındalık sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

AKKÖZ ÇEVİK, Semra (2016), "Suriye'den Türkiye'ye Göç'ün Etkileri" *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 5 (2): 80-83.

AYDIN, Diler - ŞAHİN, Nurdan - AKAY, Berna (2017), "Göç Olayının Çocuk Sağlığı Üzerine Etkileri" *İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hast. Dergisi*, 7 (1):8-14 doi:10.5222/buchd.2017.008.

BAŞ, Melike - MOLU, Birsal - TUNA, Halil İbrahim - BAŞ, İbrahim (2017), "Göç Eden Ailelerin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Değişiminin Kadın ve Çocuk Yaşamına Etkisi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3: 1680-1693.

ÇETİNGÖZ, Duygu - YILDIRIM DOĞRU, S. Sunay (2017), "Göç Eden Çocuklara Sunulan Sosyal Beceri Eğitim Programının Stresle Baş Edebilme Durumlarına Etkisinin Değerlendirilmesi", *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 12, Eylül 2017: 187-202.

ERKAN, Rüstem - ERDOĞDU, M. Yüksel (2006), "Göç ve Çocuk Suçluluğu", *Aile ve Toplum*, Yıl: 8, Cilt: 3, Sayı: 9, ISSN: 1303-0256.

GEÇKİL, Emine (2018), "Göç ve Azınlık Grubu", *Aile ve Çocuk, Türkiye Klinikleri J Pediatr Nurs-Special Topics*, 4 (2): 133-6.

GÜVEN, Yıldız - IŞIK, Baran (2006), "Beş Yaş Çocukları İçin Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği'nin (MASDU-5 yaş) Güvenirlik ve Geçerlik çalışması", *M.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi*, 23: 125-142.

GÜRSOY, Figen - AYDOĞDU, Fatih - AYSU, Burçin ve ARAL, Neriman (2017), "Göçmen Çocukların Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması İncelenmesi", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, ISSN:2146-9199: 113-127.

GIDDENS, Anthony - SUTTON, Philip W (2018), *Sosyolojide Temel Kavramlar*, (Çeviren: Ali Esgin). Phoenix Yayınevi, Ankara.

GÖKSOY, Süleyman - ÖZKUL, Hülya (2018), "Suriyeli Öğrenci ve Eğitimcilerin Eğitim Ortamlarına Uyum Sorunları", *Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri*, Düzce Üniversitesi Yayınları, s. 195-205.

GÖNÜLTAŞ, M. Burak - KELEBEK, Görkem (2017), "Metropollerde Önemli Bir Realite: Göç, Çocuk Suçluluğu ve Sosyal Hizmet Odasında Çözüm Önerileri", *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1 (2): 142-153.

KARA, Pınar - NAZİK, Evşen (2018), "Göçün Kadın ve Çocuk Sağlığına Etkisi", *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7(2): 58-69.

MERCAN UZUN, Elif - BÜTÜN, Eda (2016), "Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Suriyeli Sığınmacı Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar Hakkında Öğretmen Görüşleri", *Uluslararası*

rası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi,
Cilt:1, Sayı:1: 72-83.

ÖZDEMİR, Aysel ve BUDAK, Funda (2017),
“Göçün Çocuk Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri”, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, ISSN 2149-6374: 3(2).

SAYIN, Yusuf - USANMAZ, Ahmet ve AS-
LANGİRİ, Fırat (2016), “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (31): 1-13, ISSN: 2147 – 7833.

UNICEF (2016), *Köklerinden Koparılanlar, Mülteci ve Göçmen Çocukların Maruz Kaldığı Gidererek Büyüyen Kriz*, Birleşmiş Milletler Çocuklar Fonu (UNICEF).

YAZICIOĞLU, Yahşi - ERDOĞAN, Saniye (2004), *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.

www.birgun.net

TEMSİL MEKÂNİ OLARAK SURİYE MAHALLESİNDE DİL VE GÜNDELİK HAYAT*

Betül OK**

ÖZET

İnsan, zaman ve mekânla kuşatılmıştır. Bu kuşatılma hâli içerisinde, bireyin aktif rol aldığı, kimlik inşa ettiği ve mekânla birlikte dönüştüğü alanlar vardır. Toplumsallığın ve aidiyetin mekânın kullanılması ile ortaya çıktığı yerlerden birisi de mahalledir. Son yıllarda giderek artan göç ve göçmen mekânları kendine has bir kavramı da ortaya çıkarmıştır. Suriye Mahallesi yahut Suriyelilerin Mahallesi olarak adlandırılan yerdeki gündelik hayatı inşa sürecinde göçmen pratikleri ve dil bağlamını tartışacağımız bu çalışmada, Konya'daki Suriye Mahallesinde görüşme tekniği ve gözlem yöntemiyle saha araştırması yapılacaktır. Suriye Mahallesinde konuşulan dil Arapça'dır. Mekânı ortak kullanan "tanıdıkların", göçmenlerin dil etrafında buluşmaları, mekân kullanma ve toplum-sallaşmaları açısından büyük önem taşır. Burada kendilerini gerçekleştirirler, orayı buraya taşırlar.

Ele alacağımız konu içerisinde; gündelik hayatın pratiklerinden alışveriş kültürüne, dilin birleştirici ve ayırıcı rolüne, mekânın yalıtılmış ve iç içe geçmişlik özelliklerine değinilecektir. Suriyeli

* Bu çalışma, 18-20 Eylül 2019 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İl.

Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Congist 19'da sunulmuştur.

** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, betul.ok55@gmail.com

göçmenlerin varlıklarını temsil ettikleri mekânlar ve mahalleler özel olarak incelendiğinde karşılaştığımız gerçek göçmenin gerçeğidir. Yabancı olmanın kendi içerisinde barındırdığı “biz” duygusu Suriye Mahallesinin temel argümanıdır. Mekânın üretilmesi ve özgün oluşunun kentte dikkat çeken örneklerinden biri olan Suriye Mahalleleri, gündelik yaşamın hangi sınırlarını saklar ve bunu nasıl dışa vurur? Dil, mekânın içte üretilmesinde ve dışa kaplanmasında nerede durmaktadır? Suriye Mahallesi, Suriyelileri temsil kabiliyetine sahip midir ve bunu nasıl gerçekleştirir? Bu konuların tartışılacağı çalışmada amaç Suriye Mahallesinin temsil yeteneğini dil ve gerçeklikler çerçevesinde ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Mekân, Dil, Suriye Mahallesi, Gündelik Hayat

LANGUAGE AND DAILY LIFE IN SYRIA QUARTER AS A REPRESENTATIONAL SPACE

ABSTRACT

Human beings are enclosed by time and space. Within this enclosure, there are spaces where an individual plays an active role, builds identity and transforms along with the space. A quarter is one of the spaces where collectivism and belonging emerge together with the use of the space. The migration spaces that have been rapidly increasing in recent years have created a unique concept. This study will discuss the migrant practices and language context within the process of building daily life in places called as Syria Quarter or Syrians' Quarter and include a field research with the interview technique and observation method in the Syrian Quarter in Konya province. The language spoken in the Syria Quarter is Arabic. The meeting of the “acquaintances” and migrants who are sharing the space around the language is essential for their space use and collectivism. In this space, they realize themselves and transfer there to here.

The subject we will discuss will include the daily life practices, shopping culture, uniting and separating role of language, and isolation and intertwinement qualities of space. The spaces and quarters where the Syrian immigrants represent their presence are the reality of the real migrant whom we meet when they are particularly studied. The feeling of “us” that is included within the being of a foreigner is the basic argument of the Syria Quarter. The Syria Quarters are one of the remarkable examples of production and authenticity of space. What secrets of the daily life are hidden in these quarters and how are these secrets expressed? The study will discuss these subjects and the aim of the study is to reveal the representational ability of the Syria Quarter within the framework of language and facts.

Keywords: Immigrant, Space, Language, Syria Quarter, Daily Life

GÜNDELİK HAYATIN NABZI

Gündelik hayat, modern dünyanın en ilgi çeken konularından biri olarak her gün tazelenen bir nefesle karşımıza çıkmaktadır. İnsanların nerede ve nasıl yaşadıklarını görüngüler, dil ve eylemler üzerinden açıklamaya çalışan bilim insanları, bütün bu argümanları sosyal olanın içinde ararlar. İnsanın; bireyleşme, toplumsallaşma ve özne olma süreci tartışıldığında konu dönüp dolaşp, neredelik sorununa gelmektedir. Nerede ve nereli sorularına verilen cevaplar, sosyal bilimler için birer anahtar niteliği taşırlar. İnsanın, yeryüzünde var olma, seçme, ikamet etme ve dönüştürüp, değiştirme süreçlerini ele alan çalışmalar için kent biricik mekândır. Kendi içinde küçük birimlere, yerleşkelere ayrılmıştır. Kentin insanı, kendisini temsil edebilecek güçlere muhtaçtır. Temsil kabiliyeti; ekonomik olabildiği gibi siyasi, eğitimle alakalı olabildiği gibi de dinsel olanın etrafında şekillenir. Gruplar, topluluklar, toplumlar; her biri kendine has var olma biçimleri geliştirmişlerdir. Bu doğal bir süreç olduğu kadar planlanan ve müdahale edilen bir süreci de içerisinde barındırır.

Göç sebebiyle yurtlarından zorunlu veya gönüllü ayrılan ve başka bir ülkeye, şehre gelen kişi ilk olarak kendisine kalacak yer arar. Daha çok zorunlu göçler sonucunda kaostan, savaş durumundan “kaçan” ve dezavantajlı, incinebilir olan gruplar, kişiler için yeni gelinen yerde barınma sorunu aşikârdır. Onların, geldikleri yerin kaosunu beraberlerinde taşıdıklarına inanılır. Yeni yerleşecekleri yerde çoğunlukla bu gözle görünürler. Göçmek, sonucu içinde barındırır ve savaş sebebiyle göç ortada olumsuz bir duruma yol açar. Suçlu yahut haklı aramaksızın toplumsal çözümlemelerde gündelik hayatın jargonu açıkça görünür. Savaş olumsuz bir şeydir ve bu olumsuzluk durumu insanlar ile taşınır hâl almıştır. Göçmen ve yabancı düşmanlığının temelinde “kaçma” yahut “savaştan kaçma” olgusu¹ kendisini dilde ve fiilde belli eder. Göçmenlerin mekân ve yerleşme problemi aslında göç olgusunun içinde barındırdığı değişkenlerin bütün ülkelerde farklı şekillerde tezahür etmesinin sonucudur. Göç, devlet erkinin yönetmesi gereken bir süreçtir. Ama bunun yanında bir de devletin bağlı bulunduğu, devlete bağlı bulunan halk ve gündelik hayat gerçekliği vardır. Gerçek olan kapıların ardında, sokağın ve mahallenin içinde, oturlan sofranın etrafındadır.

Gündelik hayat, dil ve kültürü en ince ayrıntısına kadar barındırır. Pratik ve söylemlerin birleşmesi, ayrışması üzerine şekillenir. İçerisinde çatışma ve uyumu gizler, yeri geldiğinde de aşikâr eder. Söylem, önemli bir nüanstır. İletişim biçimi olan söylem, toplumsal ilişkilerin aynı zamanda aracı ve içeriği hâline gelir. Bazen, hemen yoğunlaşan bir söz bulutunun içinden, gizli içerik belli belir-

1 Suriye krizi ile ortaya çıkan büyük göç Türkiye’yi her anlamda etkilemiştir. Türk halkının kitlesel göçle habersiz şekilde karşılaşması ortaya “Suriyeli göçü” kavramını çıkarmıştır. Suriyeliler ile birlikte Türkiye’ye Afganlar, Iraklılar, Afrikalılar gibi çeşitli ülkelerden göç gelse de büyük çoğunluğu Suriyelilerin oluşturması kamuda “Savaştan kaçan Suriyeli” damgasının üremesine sebep olmuştur. Bu durumda, Suriyeli göçü olay olmaktan çıkarak bir olgu haline almıştır.

siz görünür. Bu, gündelik hayattır (Lefebvre, 2016: 132). Bu söz bulutu aynı toplulukların oluşturduğu ve farklı grupların oluşturduğu gerçekliklerin birleşimiyle oluşur. Gündelik hayatın dili içinde, ona dair bilinç vardır (Lefebvre, 2016: 132). Bilinç, topluluğun temsil kabiliyetini gösterir. Kolektif bilinç olarak da adlandırabileceğimiz bu ortaklık hâli, ilişkiler bütünüdür. Resmi olan ve olmayan dil gündelik hayatta gelişir. Örneğin: Suriye ekmeği, khobz ya da lavaş yemek Suriyelileri içeride bir yahut benzer, dışarıda farklı kılan bir özellik kazanır. Gündelik hayat durumları ve pratikleri; nesnelere, eşyaların, söylemlerin, geleneklerin, sesli ve sessiz, görünür ve gizli olan şeylerin ortaklığını gerekli kılar. Kendisine has bir dil yaratır. Gruplar oluşur ve bu gruplarda, konuşmak için, kendini birlikte (“in”) hissetmek için, iletişim ve aynı zamanda, ne nesnesi ne de hedefi olan, sadece bu iletişime dayanan grup yaşantısını sürdürmek için konuşulur (Lefebvre, 2012: 135).

Dil, gündelik hayatı oluşturur ve ona değer katar. Kiminle ne konuşacağınızı, nasıl konuşacağınızı ve nasıl konuşmanız gerektiğini semboller, imgeler, anlam dünyaları ve pratikler belirler. Dil, gündelik hayatın örtüsü ve süsüdür. Bir yandan pratiğin aracı bir yandan anlamın aracıdır. Yaşam alanı dediğimiz, Bourdieu’nun habitus kavramı, dil, gündelik hayat ve sosyal sermayeyi açıklamada bize yardımcı olur. Bourdieu’ya göre sosyal sermaye, “uzun süreli iletişim ağlarına sahip olmaya bağlı gerçek ve potansiyel kaynakların bütünü” temsil etmektedir (Akt: Field, 2008:23, Bourdieu, 190:2; 1986: 248). İlişkiler ve ağlar, grupların birinci ve birlikteliği için şarttır. Suriyeli Mahallesi de bir habitustur. Bourdieu, toplumsal sınıfların diğer toplumsal yapılar ve kurumlar gibi ancak gündelik pratik edimlerle (praxis) yaşamda nesnel olarak var olabileceği gerçeğinden hareketle ilk önce farklılıkları barındıran sosyal mekân olgusunu irdelemeye başlar (URL1). Sınıflar ve kültürel ser-

maye ile ekonomik sermaye değerlendirmelerinde başat konumdadır. Ona göre aynı toplumsal sınıfa ya da toplumsal sınıfın aynı katmanına dâhil/ait olan kişiler benzer kültürel eğilimler ve tercihlerde bulunurlar. Bu onların habitusudur. Onlara has özellikler kazandırır ve temsil yeteneği oluşturur. Suriye Mahallesi oluşan kültür, praxis, yaşam alanı da tam olarak sosyal sermayeye işaret eden habitustur. Belirli yüz, sima ve eylemleri içinde hazır bulundurulur. Yüz simgesel düzende bir dilin yeri ve zamanıdır. Gündelik yaşamın her boyutunda, ritüelin devreye girişi, duruşların, hareketlerin ya da mekân kullanımının ritüelliğinin uzantısıdır (Breton, 2014: 109). Suriye Mahallesi benzer yüzlerin, eylemlerin ve anlam dünyalarının mahallesidir.

İçerisinde dükkânlardan caddelere, evlerin dizaynından kıyafete, bakkallardaki ürünlerden sigara tutuş şekline, cenaze töreninden düğün törenine her şeyi barındırır. Habitus yani yaşam alanı, Suriyeli Mahallesi göstergeler, ritüeller, pratikler ve söylemler üzerinden oluşur. Arapça konuşmak bu oluşumun ana aktörüdür. Özneye aitlik atfeder ama Türkçe bilmek de büyük çemberde rahat hareket etmeye ve dışarıda kimlik temsiline yardımcı olur. Suriye Mahallesi ortak bilinci ve birlikteliği sağlamaya aracı olan Arapça, mahalleden çıkdığında tam tersi bir duruma sebebiyet verir ve göçmeni Türk olan ve Türkçe konuşan başat kültürün içerisinde bir öteki, yabancı yapar. Gündelik hayat, ilişkiler bütünüdür. Yabancı ve tanıdığın karşılaşma mekânlarında oluşur. Bu mekânların en gözdesi de mahalleler, sokaklar, caddelerdir. Biz ve ötekinin buluştuğu yer gündelik hayattır. “Biz”, genellikle gözüpek görölür; kendisini sakınımsızca ileri sürer. Öteki genellikle “onlar”dır. Onlar şunu yaptı, onlar geldi. “Onlar” müdahaledir, otoritedir, yönetimdir, bürokrasidir, iktidarlardır (Lefebvre, 2016: 136). Mahalle tam olarak öteki ve bizim karşılama mekânıdır. Kendi pratiklerini ve jargonunu oluşturur.

İKİ CİHAN ARASINDA: GÖÇ VE GÖÇMEN

Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşamakta olan yaklaşık 3,5 milyon geçici koruma statüsü altındaki Suriyeli bireylerden yaklaşık 107.599’u Konya ilinde ikamet etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). Konya’nın toplumsal dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda 07.06.2018 tarihli verilere göre; 113.994 geçici koruma altında Suriyeli ve diğer yabancı göçmenlerin yaşamakta olduğu bilgisi elimizde mevcuttur. Konya yerelinde ve Türkiye’ye göç eden (özellikle Suriyeli kişiler) ile ilgili olarak yorum yapabileceğimiz ve deneyimleyebileceğimiz toplumsal gerçekler ortaya çıkmıştır (Ok - Taylan, 2018: 415). Göç; insanların, sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı coğrafî olarak yer değiştirmesi biçiminde tanımlanabilir. Bu yer değiştirme uluslararası bir sınırı geçmek biçiminde olabileceği gibi, aynı devlet içinde de olabilir. Göçün biçimi (gönüllü/zorunlu, geçici/sürekli, iç/dış, bireysel/kitlesele vb.) ne olursa olsun her türlü nüfus hareketleri (mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmişler, sürülmüşler, ekonomik göçmenler vb.) göç tanımı içinde kendisine yer bulur (Adıgüzel, 2018: 3). Kitlesele göçlerin toplumsal olanla ilişkisinde karmaşa mevcuttur. Türkiye’nin karşılaşmış olduğu gerçekte aslında budur. Ani ve düzensiz kitlesele göçler, gündelik hayatın seyrini değiştirmiştir. İnsanlarda anlamlandırma ihtiyacına neden olmuştur. Göçler toplumsal değişmelerin en güçlü unsuru olarak, farklı fiziksel yapıya, dine, kültüre ve dile sahip toplulukları karşı karşıya getirmiş, bu toplulukların bir arada yaşamalarına ve böylelikle etkileşim içinde olmalarına neden olmuştur (Karpat, 2010: 9). Bu karşılaşmalar bütüncül ve gerektiğinde parçalı bakış açısını zorunlu kılmıştır. Çözümlemeye çalışılan insanlar birer göçmendir. Göçmen olma, farklı durumları doğurmaktadır. Suriyeliler özelinde inceleyeceğimiz konu içerisinde “göç-

men” olarak adlandıracağımız kesim aslında toplu sığınma talebinde bulunanlar/geçici koruma altındaki olarak tanımlanmışlardır. Hukuki anlamda da bir kargaşaya neden olan “Suriyelilere ne diyeceğiz?” problematiğini aşmak için metin boyunca göçmen kelimesi kullanılacaktır. “2004 tarihli 100 no’lu Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesi kararına göre kitlesel sığınmanın varlığından söz edebilmek için uluslararası bir sınıra doğru dikkate değer sayıda insan hareketliliğinin olması, bu hareketliliğin hızlı bir varışla devam etmesi, ev sahibi (karşılaman) devletin yakın dönemde mevcut bireysel sığınma prosedürlerini uygulayamayacak hâle gelmesi gerekmektedir. Bu unsurları içeren kitlesel akımın süregelen hâle gelmesi durumunda geçici koruma sağlanmaktadır.

Geçici koruma, devletlerin geri göndermeme yükümlülüğü çerçevesinde kitleler hâlinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, bireysel statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmeden, belirli haklar sağlamayı hedefleyen pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur. Üç temel unsuru vardır: güvenli topraklara erişime izin verilmesi, geri gönderme yasağının uygulanması, temel ve acil insani ihtiyaçların sağlanması.” (Adıgüzel, 2018: 15-16). Geçici koruma sistemi YUKK ile Türk Hukuk Sistemine girmiştir. Bu statü Suriyelileri işaret eden bir durum olmuştur. Diğer ülkelerden Türkiye’ye gelen kişiler ise Uluslararası Koruma Altındaki olarak tanımlanmaktadır.

Göçmen; mülteci tanımında bulunan nedenlerin dışında, çoğu zaman ekonomik gerekçelerle veya içinde bulunduğu sosyal ortamın hoşnutsuzluğu nedeniyle ülkesini gönüllü olarak terk ederek başka bir ülkeye, yasal ve yasadışı yollarla giden, orada yaşayan yabancısıdır (Koyuncu, 2014: 25). Göç ve göçmen söz konusu olduğunda kimlik, mekân, toprak, sınırlar, kültür, ilişkiler, ekonomi, siyaset, din, gruplar, birliktelikler ve ayrılmalar işin içerisine girer. Modern dönem göçleri olarak

nitelendirebileceğimiz göç çeşitleri vardır. Bunlara örnek olarak en basitinden imkânların gelişmesiyle seyahat türünün form değiştirmesi gösterilebilir. Modern çağdan bahsetmek küreselleşme konusunu tartışmayı da gerektirir. Küresel dünya McLuhan’ın tabiriyle global köyün sakini olmayı zorunlu kılar. Göç ve küreselleşme bağlamında ele alınabilecek birçok konu vardır. Burada kim sorusu önem taşır. Küresel dünyada göç etmek göçmen kimliğinin de revizesini gerektirir. Göç eden kişi, sınıra ve duruma göre isim, kimlik değiştirir. İltica etmek kavramı, insan hareketliliğiyle bir okunmalıdır. Dünya üzerinde spesifik olarak göç eden ve göç alan yerler vardır. İltica etme sebepleri arasında Castles ve Van Hear (2005): yollar, nedenler ve politikalar etkilidir demiştir. Düzensiz göçmenler gibi iltica talebinde bulunan kişiler Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya topraklarına erişimde zorluklar yaşamaktadırlar. Bu sebeple insan kaçakçılarına başvururlar ve bu kanallarla belirtilen ülkelere giriş yapmaya çalışmaktadırlar. Aynı transit göç notaları Akdeniz, Aden Körfezi ya da Karayip’ler gibi rotalar hem iltica başvurusu yapanlar hem de düzensiz göçmenler tarafından kullanılır olmuştur (Betts, 2017:238).

Küreselleşen dünyada sınırlar, kimlikler, isimlendirmeler muğlak hâle gelmiştir. Transit geçişler sırasında kişilerin şartları değiştikçe kategoriler de değişir ve farklı göçmen kategorisine geçebilirler. BMMYK transit ve destinasyon ülkelerinin mültecileri diğer göç hareketlerinden ayırıp tanımlama ve tarama işlemlerini yapabilmelerini ister. Örneğin 2007’de mültecilerin koruma almalarını ve transit ve destinasyon ülkelerinin düzensiz göçmenlere sıklıkla uyguladığı gibi ülke dışı emirleri çerçevesinde zorla menşe ülkelerine gönderilmemelerini sağlamak için 10 noktadan oluşan uygulamıştır (Betts, 2017:239). Bütün bunlar göç eden kişileri ayırt etmek ve özelliklerine göre muamele etmek içindir. Tam burada küreselleşme

bazı yerinden edilme, göç etme, kriz sebeplerini alevlendirdiği gibi ortadan da kaldırmaktadır. Göçmenin katmanlı dünyası, anlamaya muhtaç alanlar, sorunlar ve sonuçlara yol açmıştır.

Kimlik, toprakla ilişkilidir. Nerenin vatandaşı olduğunuza dair üzerine sinen yaşanmışlıklar, öncekilerin özellikleri tam olarak toprakla size aktarılır. Oralı olmak, oralı gibi yaşamayı gerekli kılar. Orası buradaki için bilinmeyen veyahut en fazla hakkında bilgi sahibi olunup, deneyim sahibi olunamayan yerdir. Suriyeli olmak demek, antropolojik olanın sosyolojik ve tarihsel olanla birleşmesi anlamına gelir. Çoğulluklar âleminde birey olmaya çalışmak ancak kimliğin beslenmesi, inşası ve temsiliyeti ile mümkündür. Suriye'nin haritadaki yeri, savaşlar, ekonomik ve sosyal durumu, dini ritüelleri vb. şeyler “Suriyeli olmak” kelimesinin altında birleşir. Parça parça bilginin bütüne ulaşması sonucu toplumsal olarak bir kimlik inşa edilir. Bu inşa içerisinde “bütün Suriyelileri” barındırdığı gibi “tek tek Suriyeli”yi de barındırır. Kimlik tartışmaları modern öncesi ve modern sonrası dönemi analiz etmeyi zorunlu kılar. Modern öncesi dönemde de göçler gerçekleşiyordu. Orada ve o zamanda da şehre yahut kıra, bir topluluğa dışarıdan gelen kişi anlaşılmaya çalışılıyor ve ona karşı isimlendirmelerde bulunuyordu. Modern dünyada insan sayısının ve hızın artışıyla beraber Bauman'ın da bahsettiği bir muğlaklık, müphemlik ortaya çıkmıştır. Modernlik ve mobilite öncesi zamanlardaki kadın ve erkeklerin beşikten mezar kadar hayatlarını geçirdikleri yerellikten oluşan “karşılıklı tanışıklığa dayalı mini-toplumlardan” farklı olarak “ulus” Lebenswelt'e (yaşam dünyası, varlıklar âlemi) ancak herhangi bir kavramın hünerli arabuluculuğu sayesinde dâhil olabilen hayali bir varlıktı (Bauman, 2017: 33). Bu sebeple kimlik soyut olanı somutlaştırmaktadır. Hayali olanı canlı kılmaktadır. Kimlik edinmek ve bir kimliğe ait olarak yaşamak, özlemi giderir. Çünkü kimliğe duyulan

özlem muğlak bir güvenlik arzusunu da beraberinde getirir. Güvenlik ise bireylerin ait oldukları, aidiyet hissettikleri mekânlarda vardır. . Gündelik hayatında dışlanmışlık duygusunu yaşayan birey, ne mekânla ne de insanla iletişim kuramaz. Mekânı üretemez, içerisine giremez ve orada var olamaz. O zaman da “kendini evinde gibi hissedemez.” Bütün mekânlar onun için geçicidir (Ok, 2018: 56). Aidiyet hissini geleneksel olarak hasredildiği yerler (meslek, aile, çevre ve komşuluk), birliktelik hasretini dindiremez veya yalnızlık, terk edilmişlik hissini gideremez olduklarında artık ya kullanışlı değillerdir ya da güvenilmezlerdir (Bauman, 2017: 43). Bu sebeple mekânlar aidiyet hissi taşımalıdır. Bu özelliğe sahip olmayan mekânlar gerek devlet gerekse bireyler eliyle vülgarize² edilir. Bu mekânlar bağlamında Suriye Mahalleleri kimliğin inşası ve yıkımı hakkında bizlere bilgi verir.

YENİ MÜLKSÜZLER VE MAHALLE

Göç süreci üç kısımdan oluşmaktadır. Göçten önce, göç sırasında ve göçten sonra yaşanan/yaşanacak olan süreçtir. Bu bir seyyahın hazırlanışı gibi usla ve planlama ile ilgili değildir. Göç öncesinden kast edilen zaman dilimi içerisinde; kendisinden önce göç edenleri ve zorlukları aşma yollarını içerir. Göç esnasında kişi en kestirme yoldan savaştan nasıl uzaklaşması gerektiğini yahut yeri terk etmeyi planlar. Bizim için en görünür olan kısım ise göç sonrasıdır. Göç sonrası, artık iki toprağı da kapsamaktadır. Böylelikle sorumluluk ikiye çıkar. Terk edilen yer ve varılan yer arasındaki kişi göçmendir. Kalınacak yerin tayininde, akrabaların olduğu yerlere gitme, iş, eğitim açısından uygun yerler seçme gibi özellikler göz önünde bulundurulur. Genellikle Suriye'nin kırsal kesiminden Türkiye'ye gelenler buralarda ilk olarak köylere yerleşerek tarım

2 Vülgarize etmek: karmaşık bir metni herkesin anlayabileceği bir biçime sokmak. Biçimlendirmek, değiştirmek ve dönüştürmek fiillerini içinde barındıran bu kavram, mekânın gerek estetik gerekse geleneksel özelliklerini düzenlemek, dizayn etmek ve bir temsil yeteneğine kavuşturmak anlamında kullanılmıştır.

ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. Belirli gruplar spesifik işlerde yetkindirler. Türkmenler daha çok ayakkabıcılıkta, Halepli Araplar ise demircilikte ustalaşmışlardır. Göç sonrası yerleştikleri şehirlerin sanayilerinde bu işlere talip olurlar.

Köyden kente göçenler de vardır. Kent toprağı durup dinlenmeyen mekân savaşının muharebe alanı hâline gelmiştir (Bauman, 2012: 28). Kent, uzaktan gelene de yakından gelene de kucak açar. Lakin bunun karşılığını ister. Çünkü orada ilişkiler yüz yüze olmanın ötesinde yani ikincildir. Sokakta yanından geçen kişi bir yabancıdır. Farklı dilde konuşan insanlar vardır. Tanımadığın kişiden alışveriş edersin. Binalar büyüktür ve içinde türlü hikâyeler barındırır. Kurumlar resmidir. Dayanışma ve kolektif bilinç şekil değiştirmiştir. Mekân, hem üretilen hem de tüketilen hâl almıştır. Her şeyin bir fiyatı vardır. Sermaye artık kapital olmanın yanı sıra, sosyal hâle gelmiştir. Güven, daima diri tutulması için çabalanan, deneme yanılma yoluyla test edilen bir gerçeklik durumunu almıştır. Güven, bireysel olanı içerdığı gibi artık toplumsal olanı da barındırır.

Mahalle, kentin arka bahçesidir. Oradadır ve yaşamaktadır. Sokaklar birleşerek mahalleyi oluşturur. Kent kurmak mahalle kurmaya işaret eder. Bu bakımdan mahallenin kentin çekirdeği ve tohumu olduğu söylenebilir (Alver, 2010: 117). Mahalle, insan ilişkilerinin en gözle görünür mekânlarından biridir. Mekân temsilleri (tasarlanan mekân), mekânsal pratikler (algılanan mekân) ve temsil mekânları (yaşanan mekân) olmak üzere birbirini aynı anda dışlamayan üç farklı mekân tasavvurunun varlığından bahseden Lefebvre (1991: 33) için bunların üçüncüsü yani temsil mekânı “kullanıcıları ya da içine yerleşmiş olanlar tarafından onunla ilişkilendirilmiş imgeler ve semboller aracılığıyla yaşanan mekândır” (1991: 39) demiştir. Sembol yeteneğine sahiptir ve imgelerle doludur. Akan ve duraksayan hayatın merkezinde mahalle vardır. Tanıdıklar ve tanıdık olmayanlar oradan geçerler.

Gerekirse orada kalırlar. Hayat, insanla anlamlıdır. İnsan ilişkileri mahallenin kurulmasında ve yıkılmasında birincil önem taşır. Kentin en gözde yeri mahalledir. Kent ve kentleşme sanayileşme ile ortaya çıkmıştır. Bu serüven içerisinde insan birlik-teliklerini ve nüfus hareketlerini barındırır. Kırdan kente göç, kentten kente göç gibi hareketlilikler sonucu kent içerisinde oluşumlar meydana gelmiştir. Fiziki bir birim olan mahalle belli sınırlar içinde kurulur. Sınırları belli bir mekâna karşılık gelen mahalle, bir yerde başlar, bir yerde biter. Sokaklar, caddeler, binalar, dükkânlar, evler, yollar mahallenin yerini belirginleştirir. Ayrıca mahallenin sınırını da çizerler (Alver, 2010: 117).

Kentleşme, ekonomik ve toplumsal bir aradalığı da ifade eder. Kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artmasını ve günümüzdeki kentlerin ortaya çıkmasını sağlayan toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere has değişikliklere neden olan bir nüfus birikimi sürecidir (Keleş, 2002: 21-22). Bu sürecin birincil mekânı, mahalledir. Kendine has jargonu, semboller ağı ve imgelerle süslenmiş bir ortamı vardır. Denetim, güvenlik, tanışıklık, aile, komşuluk, eminlik, dil ve söylem birliği ya da tartışmaları, eleştiri, övgü, iyi ve kötü gün oradadır. Orası birer ilişkiler pazarıdır. Bir insan için toplumda yaşamak demek, başka insanlar ile sürekli etkileşim ve iletişim hâlinde olmak ve böylelikle o toplumu her an inşa etmek demektir. Orada hem bizden olan “bizimkilere” hem de örnek alınmaması gereken “bizden olmayan ötekiler”e rastlarız (Akın, 2013:9). Mahalle tam olarak biz bilincinin geliştiği, tanışıklığın ve güvenin iletişimdeki rolünün tam olarak temsil edildiği yerdir. Orada sen ve ben bizi oluşturur. O ise “öteki”yi işaret eder.

Göçmenlerin kendilerine has bir mahalle oluşturmaları ve hayatlarını burada idame etmeleri de

“biz”in dışında kalan “öteki”lerin, içte oluşturdukları “biz” birlikteliğidir. Bu birliktelik, bir arada ve birlikte yaşama kültürü onları dışlandıkları yahut aidiyet hissetmedikleri tüm yaşama alanlarından korumaktadır. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar düşünüldüğünde ekonomi, ticaret gündelik hayatın içerisinde önemli bir yer kaplar. Kentte yaşamın koşullarından en önemlisi para kazanmak ve kazanılan para ile yemek ve emek alabilmektir. Kırdan tarlasını eken köylü yiyeceğini buradan karşılayabilirken kentte duvarlar arasına sıkışmış kişinin bunu başarabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple piyasaya entegre oldukları ve sosyalleştikleri alanlara ihtiyaçları vardır. Suriye Mahallesi böyle bir gerçekliğin ortasında vücut bulmuştur. Türkiye’nin dört bir yanına dağılan Suriyeli nüfus, bütün şehirlerde kendilerine alan oluşturmuşlardır. Bu bize Almanya’ya göç eden Türkler hikâyesini anımsatmaktadır. Göçmenliğin getirdiği sıkışıklık, ispat, korunma ve barınma gereksinimi, kendi hikâyesini yaşatma, özgür olduğunu hissetme, oradaki gelenek ve görenekleri buraya taşıma ve yaşatma, yok olmaya yahut değişmeye karşı direniş ortaktır.

Konya’daki Suriye Mahallesi, Suriyeliler algısının temel mekanizmasını oluşturmaktadır. Kendilerine ait mahallelerde konuştukları dil Arapça’dır. Çocuklar Türkçe bilmesine karşılık mahallenin içerisinde Arapça konuşmakta, mahalle dışına çıktıklarında genellikle okula giden çocuklar iyi derecede Türkçe konuşmaktadırlar. İlk nesil burada geliştirilen ve taşınan ortak dil sayesinde kendilerini güvende hissetmekte ve ifade edebilmektedirler. Fakat sokaklar bitip öteki mahalleye geçtiklerinde tedirgin olmakta, güvenlik ihtiyacı duymakta ve kimseye dokunmadan geçip gitmek istemektedirler. Türkiye’ye geliş yılı, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, Suriye’nin hangi bölgesinden geldikleri, medeni durum, meslek gibi etmenler elbette ki farklı çözümlere sebep olmaktadır. Fakat

ortak olan şey; Suriye Mahallesinin kendine has bir kültür oluşturduğudur. Bu kültür avantaj ve dezavantajları içerisinde barındırmaktadır.

Mahallede dil bariyerini aşabilen kişiler genellikle çocuklar, gençler ve erkeklerdir. Kadınların sosyalleşebileceği alanlar sınırlıdır. Erkeklerin birçoğu sanayide yahut bazı sektörlerde çalıştıkları, gerek işverenle gerekse müşteriyle iletişime geçtikleri için Türkçe konuşabilmekte, konuşmasa bile anlamaktadır. İşverenler öncelik olarak Türkçe bilenleri tercih etmektedirler. Türkçe bilenlerin iş sahasında tercih edilmeleri kendi aralarında da toplumsal olanın gerekliliklerini yerine getirmeyi zorunlu kılmaktadır. Suriyeliler Arapçanın Türkiye’de, en azından sosyal hayatta bir karşılığı olmadığını görmektedirler. Bu ister istemez kişilerde olması gerekeni düşünmeye iter. Dernekler, devlet kurumlarının imkânları bu açıdan yeterlidir. Halk eğitim merkezleri ve ücretsiz kurslarda yabancı uyruklu herkes Türkçe eğitim alabilmektedir. Bu eğitim sonucunda denkliği ve geçerliliği olan belgeler alarak, gerek iş gerekse okul başvurularında kullanabilirler.

Dil aynı zamanda kültürü anlama, analiz etme ve bilinç oluşturma aracıdır. Wittgenstein anlamın resim kuramında, birinci döneminde dil ile olgular dünyası arasındaki bağlamı tartışır. Dilimin sınırları dünyanın sınırlarıdır (Akt: Demir, 2012: 72). O, dilin dünyayı temsil ettiğini Tractatusta söyler. İkinci dönemdeyse düşüncesi dilin yalnızca olgusal değil, kompleks ve karmaşık olduğu üzerine gelişir. Dil, canlı kanlı bir şeydir ve biz bu dünyaya pratikteki dille dâhil oluruz. Ona göre: dilleri anlamlı kılan, onların üretildikleri yaşam tarzlarıdır. Yaşam biçimleridir (Akt: Demir, 2012: 77). Gasset (2007:36); insan dünyayı insanlaştırır, ona kendi esaslarını aktarır derken tam olarak bunu kast eder.

Durkheim’ın kolektif bilincinden de hatırlayacağımız gibi bireyi aşan ve zümrenin ortak his ve davranışlarını ifade eden bilinç en bariz burada

görülmektedir. Suriye Mahallesi, göçmenin ülkeye girdiğinde ilk geldiği yerlerden biridir. Orada tanışlar, uzak akrabalar, birilerinin tanıdıkları vardır. Orada milletten olma vardır. Bu durum başat kültürün içindeki azınlığın aslında bir nevi toplumdandır. Suriye Mahallelerine her ne kadar ulaşmak istense de buralara girmek zordur. Dil bariyerinin olması da yadsınamaz bir gerçekliktir. Mahallede genellikle yakın çevrede dükkân sahibi olanlar, çalışanlar ya da akrabaları olup yeni gelenler bulunurlar. Burada okula gitmeyen çocuk sayısı fazladır. Caddenin alt ve üst kısmı şehrin kentsel dönüşüm alanını oluşturmaktadır. Evler bakımsızdır. Çocuk sayısı fazladır. Okula gitmeyen çocuklar genellikle çalışmaktadırlar. Çocuk işçiliği, çok az olmakla birlikte de erken yaşta evlilik vakaları bulunmaktadır.

Konya’da Şükran Mahallesi, kent merkezinde tarihi Bedesten Çarşısı’nın yanında bulunmaktadır. Dükkânlar ve evler, “Larende Yokuşu” olarak bilinen ve son yıllarda “Suriyeli Yokuşu” olarak da ifade edilen cadededir. Yerel halk tarafından Şükran Mahallesi, Şems olarak bilinen mahalle Meram ilçesinin kalbindedir. Şems, Şükran ve Sahibiata Mah/Gazi Alemşah Mah kapsayan bölgeye Suriye Mahallesi denilmektedir. Göçmenler, en çok “Şems Mahallesi, Uzunharmanlar, Kurtuluş, Küçük ve Büyükhaymanas, Hacı Fetah çevresi, Saadet Mahallesi, Fetih Caddesi’nin sağ ve sol tarafı, Nakiboğlu, Telafer, Kılıçarslan Mahallesi ve Bosna Hersek Mahallesi”ni tercih etmektedirler. Sırçalı Caddesi üzerinde 1242 yılında Selçuklu Emiri Bedreddin Muslih tarafından yapılan Sırçalı Medrese bulunmaktadır. 1960 yılında “Mezar Anıtları” seksiyonu olarak ziyarete açılmıştır. Selçuklu mimarisi, hamam, cami bulunmaktadır. Geçiş güzergâhıdır. Mahallede bulunan tabelalar Arapça’dır. Birkaç yerde Türkçe karşılığı da yazmaktadır. Lokanta, bakkal, berber, manav, fırın, tatlıcı, tütün ürünleri, telefoncu, oto-

park bulunmaktadır. İşletmelerini de en fazla Şems civarında açmaktadırlar. Konya’da bu mıntıkada yaşayan kişilerin büyük bölümü Türkçe’yi kendi çabalarıyla öğrenmektedirler. Erkekler, iş bulma, barınma, ev ihtiyaçlarını giderme vb. sebeplerle tüm gün dışarıda oldukları için dil sorununu yakından hissetmekte ve dolayısıyla Türkçeyi daha çabuk öğrenmektedirler (Koyuncu, 2014: 76). Genellikle kadınlar evde kalmakta, dil öğrenimine karşı direnç geliştirmektedirler. Yetişkinlerin birçoğu KOMEK yahut Türk Kızılay Toplum Merkezi ve çeşitli diğer STK’lara giderek Türkçe okuma, yazma, konuşma öğrenmekte sertifika almaktadırlar. Şükran ve Şems mahallelerinde, Alaattin Tepesi civarında bulunan mahallelerde çoğunlukla iki, üç aile yaşamaktadır. Şehre ve mıntıkaya ilk gelen yıllarda bir evde yaşayan kişi ve aile sayısı fazlayken ilerleyen yıllarda azalmıştır. Ekonomik açıdan iyileşme, etrafı tanıma bilme, çevrenin desteği gibi etmenlerle beraber mahalledeki nüfus yoğunluğu değişmiştir. Alaattin Tepesi civarında sabahları inşaatta ve diğer gündelik işlerde çalışmak isteyen birçok genç ve yetişkin Suriyeli bulunmaktadır. Bu kişiler için burası adeta ekmek kapısıdır.

SONUÇ

Suriye Mahallesi bir topluluğu temsil etmektedir. Topluluk, kısaca sermayesi insan olan bir ilişki biçimidir. Üyelerinin tamamını kuşatan ortak amaçları barındırır. Bu ortak amaçlar bir anlama sahiptir (Aydemir, 2011: 88). Topluluk duygusu, aidiyet, bağlanma ve dayanışmayı gerektirir. Mahalle bu ilişki ağlarının ve dayanışma duygusunun öz yeridir. Fiziksel ve psikososyal bütünleşmenin mekânıdır. Suriyeliler algısı burada şekillenir, yanlışlanır ya da doğrulanır. Göçmen olmak bir stigmatı da beraberinde getirir. Damga, günümüzde genellikle gözden düşmenin bizatihi kendisi için kullanılır. Goffman’ın kavramı olan damga: sabit bir nitelik değildir, bir ilişki türüdür. Damgalı, “ötekiyle” ilişkilerinde onu itibarsızlaş-

turan (veya itibarsızlaştırabilecek) bir vasfa sahip olandır (Goffman, 2014:17-29). Suriye Mahallesi göçmen mahallesidir ve içerisinde barınan bireyler birer damga sahibidirler. Küreselleşen dünyada göçmenler için çeşitli isimlendirmelerde bulunulmuştur. Atık insanlar ya da daha doğru bir niteliklemeyle harcanmış insan (“ihtiyaç fazlası” ya da “ıskarta” insanlar, zorunlu nedenlerle ya da bilerek/isteyerek kayıt dışı bırakılan, kalmasına izin verilemeyenler) modernleşmenin kaçınılmaz sonuçlarından biri, modernitenin ayrılmaz bir parçasıdır. Düzen kuruculuğun (her düzen nüfusunun bir kısmına “işe yaramaz”, “yetersiz”, “istenmeyen” damgasını vurur) (Bauman, 2018:17-18). Suriyeli göçmenlerin algılanması ve yer yurt kavramı içerisinde mekân temelli okunması için, kimlik, aidiyet ve toplumsalın içinde nerede durdukları bilinmelidir.

Suriye Mahallesi özelliklerine bakarak gettolaşma ile karşılaştırılabilir. Çünkü gettolaşma içerisinde: yalıtılmış alan, mekânsal ayrışma, homojen ilişkiler, sosyal dışlanmışlık, nüfus yoğunluğu gibi 5 temel parametreyi taşır. Fakat makale boyunca anlatılmak istenen şey; topluluk duygusu, sosyal sermaye, yaşam alanı ve dil bağlamında mekânın bir temsil kabiliyetine sahip olma imkânlarını çözümlenektir. Suriye Mahallesi'nin bulunduğu konum ve içindeki yapılar ile birlikte ele alındığında aslında şehrin tam merkezinde olduğu ve burada kendi pratikleriyle var olmaya çalışırken, sonradan geldikleri ve yabancı buldukları şehirlerde var olma imkânlarını aramalarını anlatmaktayız. Netice itibarıyla başat kültürün içerisinde azınlık olan gruplar gerek dil, gerek eylemler gerekse ekonomik özgürlük alanları ve sosyal sermayeleriyle kendilerine mekân seçerek var olmaya, varlıklarını devam ettirmeye çalışırlar. Konya merkezli araştırmada gözlem ve görüşme yapılan Suriye Mahallesi özellikleri açısından Ankara, İstanbul, Samsun gibi şehirlerde de benzerlikler göstermektedir.

Genellikle uzun yıllar önce Türkiye'ye gelen kişiler, şehre ayak uydurmaya başladıkça, özgüvenlerini yavaş yavaş kazandıkça, çocukları eğitim hayatına atıldıkça, kendileri düzenli bir işe girdikçe ilk yerleşim yerlerinden ayrılarak merkezden çevrelere çekilirler. Konya'daki Suriye Mahallesi Karatay, Meram bölgesinin kesişiminde bulunmakta ve alt gelire ev sahipliği yapmaktadır. Refah seviyesi yükselen Suriyeliler buraları iş yeri sahiplerine/esnaflara (bakkal, manav, lokantacı, berber) ya da yeni gelenlere bırakırlar. Kentin içindeki akışa yavaş yavaş dâhil olurlar. STK'lar, kamu kurum ve kuruluşları, sosyal çevreler, dinsel yapılanmalar sayesinde dışa açılmaya başlarlar. Müstakil evlerde oturanlar apartmanlara taşınırlar, Suriye Mahallesi'ndeki dükkânlardan alışveriş edenler marketlere rağbet etmeye başlarlar. Artık Suriyeli dükkânlar ikinci planda kalır, AVM'lere ya da merkezde bulunan dükkânlara göz gezdirirler. Dışarıya açılan Suriyeliler, mahallelerini unutmazlar. Türkçe öğrenenler mahalleye geri döndüğünde bunu gururla söylerler. Çünkü Türkiye'de yaşamak, Türkçe öğrenmeyi gerekli kılar ve bu aslında büyük imkânların kapısını açar.

Dil ve gündelik hayat bağlamında ele aldığımız Suriyeli Mahallesi, mekânın özellikleri, belirli bir topluluğun yaşam şekilleri, toplumsal olanın oluşturduğu gerçeklikler bazında ele alındığında, temsil kabiliyetine sahip görünmektedir.

KAYNAKLAR

ADIGÜZEL, Yusuf (2018), *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

AKIN, Mahmut Hakkı (2013), *Siyasallığın Toplumsal İnşası*, Konya: Çizgi Kitabevi.

ALVER, Köksal (2010), "Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği", *İdeal Kent Dergisi*, Sayı 2, Aralık: ss. 116-139.

AYDEMİR, Mehmet Ali (2011), *Sosyal Sermaye, Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması*, Konya: Çizgi Kitabevi.

BAUMAN, Zygmunt (2017), *Kimlik*, Çev. Mesut Hazır, Ankara: Heretik Yayınları.

BAUMAN, Zygmunt (2018), *Iskarta Hayatlar, Modernite ve Safraları*, Çev. Osman Yener, İstanbul: Can Yayınları.

BAUMAN, Zygmunt (2012), *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BETSS, Alexander (2017), *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*, Çev. Seher Meltem Türkaslan, Ankara: Hece Yayınları.

BRETONİ, David Le (2014), *Yüz Üzerine Antropolojik Bir Deneme*, Çev. Orçun Türkay, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

DEMİR, Ömer (2012), *Bilim Felsefesi*, İstanbul: Sentez Yayınları.

FIELD, John (2008), *Sosyal Sermaye*, Çev. Bahar Bilgen - Bayram Şen, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

GASSET, Ortega (2007), *İnsan ve Herkes*, Çev. Neyire Gül Işık, İstanbul: Metis Yayıncılık.

GOFFMAN, Erving (2014), *Damga, Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Çev. Ş. Geniş - L. Ünsaldı - S. N. Ağırnsı, Ankara: Heretik Yayıncılık.

KARPAT, Kemal (2010), *Osmanlı'dan Gü-*

nümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, İstanbul: Timaş Yayınları.

KELEŞ, Ruşen (2002) *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yay.

KOYUNCU, Ahmet (2014), *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Konya: Çizgi Yayınevi

LEFEBVRE, H. (1991). *The Production of Space* (Oxford: Blackwell) Çev. D. Nicholson Smith.

LEFEBVRE, Henri (2016), *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Çev. Işın Gürbüz, İstanbul: Metis Yayınları.

OK, Betül - TAYLAN, Hasan Hüseyin (2018), "Göç, Mültecilik ve İnsanlık", *Konya'daki Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Çocukların Eğitim Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar*, Kocaeli: ss. 399-422.

OK, Betül (2018), "Kapıyı Çalan Kim?", *Mahalle Mektebi Dergisi*, Sayı:44: ss. 56-58.

URL1: <https://dusunbil.com/habitus-sermaye-ve-toplumsal-siniflar/>, Erişim Tarihi: 25.07.2019.

www.birgun.net

KIRSALDAN KENTE GÖÇ SÜRECİNDE MEKANSAL DEĞİŞİM: KONYA ÖRNEĞİ

Bilgehan Yılmaz ÇAKMAK*

ÖZET

Kültür ve mekan etkileşimi ve göçler ile bu etkileşimin dönüşümü, yerel kimliğin korunması açısından önemi her geçen gün artan bir konudur. Yerel kimlik ve kültürel miras açısından bakıldığında, özellikle konut tasarımında, Anadolu'nun gelenek ve göreneklerinin, alışkanlıklarının ve yaşam tarzının izlerini görmek mümkündür. Kırsal konutlar, hem çevresel faktörlere göre biçimleniş özellikleri hem de mekan organizasyonu bakımından Anadolu kültürünün özelliklerini taşıyan en güzel örneklerdir.

Ne yazık ki değişen yaşam biçimleri ve kırsaldan kente doğru göçlerin artması, konut ve yaşam kültürünün aktarılmasında kopukluklara neden olmuş, kültürel sürekliliğin devamını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı, tipolojik sınıflandırma açısından çevresel faktörler ışığında biçimlenen kırsal konutların göç ile kente aktarıldığında, kent çeperlerindeki örneklerinin analizini yapmak, kırsal orijinleri ile karşılaştırarak, değişen çevresel faktörlerin konut biçimlenmesine ve kırsal konut mekansal organizasyonuna olan etkilerini araştırmaktır.

* Doç. Dr. / Konya Teknik Üniversitesi
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık
Bölümü Öğretim Üyesi,
cakmakbilgehan@gmail.com

Bu bağlamda yapılan analizler ve araştırmalar doğrultusunda, kent çeperlerini oluşturan kırsal konut bölgesi ve kırsal yerleşmelerdeki konut orijinlerinin, tipolojik olarak, ova ve dağ konutları olarak dizimsel açıdan farklılaştığı belirlenmiştir. Araştırmanın dayanağı olan bu hipotezin geçerliliğini denemek üzere alan çalışması kapsamında kırsal konut analiz modeli, graf/çizge yöntemi ve mekansal dizim yöntemleri kullanılarak yorumlanmıştır. Araştırma alanındaki konutlar, işlevsel yapı, mekansal ilişki ve mekan derinlikleri açısından analiz edilerek, Anadolu'nun sosyo-kültürel değerleri, bu değerlerin göç ile değişimi ve bu değişimin konut mimarlığı üzerindeki etkisi matematiksel yöntemler kullanılarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Elde edilen bulgular ile Konya kırsalında ova ve dağ yerleşmesi olarak farklılaşan bir yapı kültürünün oluştuğunu ve bu yapı kültürünün, coğrafi belirleyicilerin etkisi ile biçimlenerek, mekan organizasyonuna ve işlevsel yapıya yansıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Kent çeperine göç yolu ile gelen kullanıcıların konutları analiz edildiğinde ise işlevsel yapı, mekansal ilişki ve mekan derinlikleri bağlamında ova ve dağ olarak farklılaştığı sonucu ortaya çıkmış ve hipotezi desteklemiştir. Ayrıca, coğrafi ve sosyo-kültürel faktörlerin değişmesi sonucunda kırsalda olan mekan özelleşmesi kente göç ile değişmiş, yeni fonksiyonlara gereksinim duyularak mevcut mekanlarda düzenleme yoluna gidilmiştir. Bunun sonucu olarak, mekan içine eklenen yeni mekanlar (tuvalet, mutfak ve banyo) ile mekan derinlikleri artmış, avlu ve servis mekanlarının fonksiyon kaybetmesinden dolayı mekansal ilişki azalmıştır.

Sonuç olarak, kültürel geleneklerin ve alışkanlıkların izlerinin mimari mekanlardan okunabildiği ve yaşamsal değişimin konuta biçimsel olarak yansıdığı ve insanların kırsaldan kente göç sürecinde, kullanım biçimleri ve yaşam koşulları değişse bile, mekan kültürünü kolay terk edemediği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mekân analizi, mekânsal değişim, mekânsal dizim, morfolojik analiz, kırsal konut

SPATIAL CHANGE IN RURAL TO URBAN MIGRATION PROCESS: THE CASE OF KONYA

ABSTRACT

The interaction of culture and space, migration and the transformation of this interaction is an important issue for the protection of local identity. In terms of local identity and cultural heritage, it is possible to see traces of Anatolian traditions and customs, habits and lifestyle, especially in housing design. Rural dwellings are the best examples of Anatolian culture both in terms of forming according to environmental factors and spatial organization.

Unfortunately, changing lifestyles and increasing migration from rural to urban areas have led to disruptions in the transfer of housing and culture of life, adversely affecting the continuity of cultural continuity. The aim of this study is to analyze the examples of urban houses that are formed in the light of environmental factors in terms of typological classification when they are transferred to the urban fringes by migration and to compare their rural origins with the effects of changing environmental factors on housing formation and rural housing spatial organization.

In line with the analyzes and researches conducted in this context, it has been determined that the origins of the houses in rural areas and rural settlements forming the urban fringes are typologically differentiated as plain and mountain houses. In order to test the validity of this hypothesis, which is the basis of the research, the rural housing analysis model has been interpreted by using graph method and spatial arrangement methods. The houses in the research area were analyzed in terms of

functional structure, spatial relationship and depth of space, and the socio-cultural values of Anatolia, the change of these values with migration and the effect of this change on housing architecture were tried to be determined by using mathematical methods.

With the findings obtained, it is concluded that a differentiating housing culture has been formed as plain and mountain settlement in Konya countryside and this building culture has been shaped by the influence of geographical determinants and reflected to spatial organization and functional structure. When the houses of the users who migrated to the urban wall were analyzed, it was found out that they differed as plain and mountain in the context of functional structure, spatial relationship and depth of space and supported the hypothesis. In addition, as a result of the change in geographical and socio-cultural factors, the privatization of rural areas changed with migration to the city, and new functions were needed to regulate the existing spaces. As a result, the depths of the spaces increased with new spaces (toilets, kitchens and bathrooms) added to the space, and the spatial relationship decreased due to the loss of function of the courtyards and service spaces.

As a result, it is concluded that the traces of cultural traditions and habits can be read from architectural spaces and that the change in life is reflected formally to the house and that people cannot easily leave the spatial culture although the change of life styles and usage of space, during the migration process from rural to urban areas.

Keywords: Morphological analysis, spatial alteration. spatial analysis, space syntax, rural dwelling

GİRİŞ

Konya kenti yüzyıllar boyunca Anadolu'nun en önemli yerleşim merkezleri arasında yer almış

sosyal ve kültürel özellikleri ile örnek bir kent olmuştur. Kentin Çatalhöyük'ten itibaren gelişimi konut tasarımı ve konut bölgeleri planlamasına etkilerinden dolayı mimarlığın ilgi alanı içerisinde olmuştur. Ekonomik, siyasal ve sosyal gelişmeler kentin büyümesine ve kırsaldan kente doğru göçlerin başlamasına neden olmuştur. Göçler ile kent çeperlerinde yerleşim bölgeleri oluşmuş, zaman içerisinde gelişime ayak uyduran ve kentli olan aileler, kent merkezine doğru ilerlemişlerdir. Bu süreç kent formunu etkilemiş kentin gelişim yönünün belirlenmesinde yol gösterici faktör olmuştur.

Değişim dönüşüm süreci içerisinde kırsaldan kente göç eden ailelerin yerleşim bölgelerinin bir kısmı yavaş yavaş kaybolmakta ve kentleşmekte, halen yaşayan bölgeler ise büyüyen kent formu içerisinde özelliklerini korumak için mücadele etmektedirler. Geleneksel kültürümüzün temel kaynaklarından birisi olan kırsal konutlar, bu süreç içerisinde özelliklerini kaybederek veya değişerek kentleşmektedirler. Bu çalışma ile kırsal konutların mimari özelliklerinin ve mekansal organizasyonunun kaybolmadan, değişerek ve güncellenerek gelecek nesillere taşınması amaçlanmıştır.

1. Mekân, Kültür ve Konut İlişkisi

Mekânı ve mekanı ortaya çıkaran faktörleri incelemek ve anlamak amacıyla pek çok araştırma yapılmaktadır. Bilim adamlarının çoğu, bir binanın veya mekânın tek başına yalıtılmış olarak incelenmesinin bina hakkında bilgi sahibi olmak için yeterli olmadığını savunmuşlardır.

Raport bu konuyu şöyle açıklar; "İnsan sadece soyutlanmış tek bir binayı inceleyemez; o binanın sistemin bir parçası olarak açık mekanlar, yollar, öteki yerleşmeler, komşular, komşu yerleşmeler hatta bazen tüm bölge (ve her hal ve durumda içindeki donanımı) ile ilişkisini de incelemek durumundadır. Bunun bir parçası olarak sosyal

çevreleri yerel çevreleriyle birlikte yani birbirleriyle ilişkileri içinde (orijinal halleriyle) incelemek de genellikle yararlı olur” (Rapoport, 2004).

Bu nedenle mekanın altında yatan ve onu şekillendiren sosyal, kültürel ve coğrafik nedenlere ulaşmak amacıyla başta mekan ve konut olmak üzere dışı doğru onu çevreleyen etmenlerle (avlu, sokak, yerleşme, köy, il, bölge, ülke.) beraber inceleme yapılması gerekmektedir. Mekanı şekillendiren nedenlerin çıkış noktası ise insan gereksinimleridir.

Gereksinimlerin sonucunda oluşan doğal çevreler, ait oldukları ortamın coğrafik ve sosyo-kültürel karakteri ile şekillenir ve mekanlar ortaya çıkar. Mekan olgusu, o mekanın coğrafyası, yaşam süreci, orada yaşayan insanların kimliği ile doğrudan bağlantılıdır. Kimliğin kullanıcılar üzerindeki en belirgin yansımaları ise kültür bağlamında açıklanabilir (Aydın ve Çınar, 2009).

Kimlik olgusunun kültür ile ilişkisini değişim bağlamında açıklayan Mashary A. Al-Naim, kimliği şöyle ifade eder; “Kimlik sosyal ve fiziksel yan anlamları olan bir kavramdır ve diğer fenomenler gibi zaman içinde değişir fakat mutlaka kendine ait izleri gelecek nesillere aktarır. Kimlikten kimliğe geçilemez fakat teknolojik yenilikler ve değişen insani davranışlar yaşam tarzlarını oluşturur ve bu yeni oluşum kimliği etkiler. İnsanın bir tarafı yeniliğe açıkken, bir tarafı geçmişle bağlarını koparamaz. İşte bu dengede kimlik değişir, yenilenir ve aktarılır. Kimliği oluşturan kültürel çekirdek her zaman korunur fakat dış çeperler değişir ve yenilenir (Al-Naim, 2008).

Turgut (2003)’de kültürel etkileşimin değişimi şöyle açıklanmaktadır; “Kültür-mekan etkileşimi sürecinde konut mekanı, insan ve çevresi arasındaki dinamik ve değişken ilişkileri yansıtan zamansal nitelikleri de taşımaktadır. Devingen yapısı olan kültürel bileşenler zaman içerisinde kül-

türleşme etkileri ile değişime uğramakta ve buna bağlı olarak davranışsal ve mekansal özelliklerde değişmektedir”

Farklı davranış kalıplarına ve ideallere sahip insan gruplarının değişen yaşam koşullarına ve fiziksel çevreye karşı tepkileri kültürel ve sosyal farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar çerçevesinde toplumsal gruplar kendi yapısal çevrelerini tasarlar ve ideal biçimlenmelerini oluştururlar. Yerleşme sistemi içindeki bu oluşum zaman içinde mekanı daha yaşanabilir kılma nedeniyle dönüşüme uğrar. Yerleşme sistemlerinin geçirdiği süreç teknolojik gelişmeye paralel olarak farklı evrelerden geçerken insan da, kentlerin ortaya çıkışıyla günümüze kadar sürecek olan kent kültürü kavramı içinde yerini alır.

Rapoport, kültürü, insan-çevre ilişkilerinde birbirini tanımlayan bütünleşik üç bakış açısı ile tanımlamaktadır. Birinci yaklaşıma göre kültür, tipik bir grubun yaşam şeklidir. İkincisi kültürün, sembolik kodlarla oluşmuş bilişsel şemalar, semboller ve anlamlar sistemi olduğudur. Üçüncüsü ise kültürün ekoloji ve kaynaklarla ilgili olarak hayatta kalabilme için uyum sağlama stratejileri seti olduğunu savunan bakış açısıdır. Rapoport aynı zamanda geniş kapsamlı olarak ele aldığı kültürü bileşenlerine ayırarak kültür ve insan davranışı arasındaki ilişkiyi, dünya görüşü, inanışlar, değerler, imge ya da şemalar ve yaşam şekilleri, eylemler zinciri olarak soyuttan somuta bir süreç ile açıklamaktadır (Rapoport, 1969).

Rapoport, çevre davranış ilişkileri konusundaki araştırmaları ve bu yaklaşımı, çevre davranış etütleri olarak tanımlar ve kültürün tasarımdaki rolünü bu çerçeve içinde ele alır. Buna bağlı olarak kültür iki yoldan önemlidir: Birincisi, kültürün rolünün çeşitli açıklamalarda, modellerde ve giderek çevre-davranış ilişkilerindeki rolünün tanımlanmasında (bilim dalının tümü içindeki rolünde); ikincisi de, çevresel tasarıma daha yakından bağlı

olarak kültürün belli, özgül kullanıcı gruplarının, durumlarının ve çevrelerinin anlaşılmasının ne kadar önemli olduğundadır. Sonuç olarak tasarımın özgül sorunlarına cevap olarak kültüre gösterilen ilgi her zaman var olmuştur ve devam etmektedir.

Konut, sadece insanın “başını sokabileceği bir delik” değil, insanla birlikte yoğrulması gereken bir doku olarak anlaşılmalıdır. Konut veya konut grupları tasarımında kullanıcının kim ya da kimler olacağı, bu insanların yaşam tarzlarının nasıl olduğu, konut bölgelerinin planlanması ve tasarlanmasında son derece önem taşımaktadır.

Son yıllarda konutla ilgili yapılan çalışmalar, sosyal anlam ve kültürel değerlerin büyük ölçüde konutların, mekan organizasyonları aracılığıyla yansıtıldığını, böylece farklı kültürlerin farklı mekansal modellerle kendilerini ifade ettiğini ortaya koymaktadır. Araştırmacılar, yapma çevrenin bir yandan kültürü yansıtırken, bir yandan da onu etkileyip şekillendirdiği görüşü üzerinde birleşmekte, bu nedenle de kültürel etkenlerin yapma çevrenin kurgusunda saklı olduğu fikri giderek önem kazanmaktadır (Kırşan ve Çağdaş, 2005).

Doğal ve kültürel ortam bakımından kısa mesafelerde farklılık gösteren Türkiye gibi geniş bir ülkede değişik konut formları gelişmiştir. Bu formlar, başta kültürel adaptasyon ve kültürel yayılma olmak üzere birçok kültürel sürecin ortak sonucudur. Bu nedenle mekan, kültür ve konut birbirlerini besleyen ve sürekli etkileşim içinde olan olgulardır ve konut üzerinden onu oluşturan sosyo kültürel ve coğrafik verilere ulaşarak, konut oluşum mantığının ortaya konulması ve gelecek nesillere kültürün aktarılması mümkündür.

Çevresel bileşenlerin etkisi altında oluşan farklı kültürel karakterlere sahip yerleşmeler farklı sosyal davranışlar geliştirirler. Örneğin; dağ ve ova yerleşmeleri kullanılan yapı malzemesi ve doğal olarak ortaya çıkan mekan biçimlenmesi anlamında farklılaşırlar. Aynı yapı malzemesi ve yapım sisteminin görünümü dahi farklı coğrafik bölgelerde farklı olabilir. Dağ ve ova yerleşmeleri, taş veya kerpiç gibi kullanılan yapı malzemesine, yaygın veya sıkışık düzen gibi topografik duruma, yapılan tarımsal işlerin türüne ve mekana yansımalarına göre farklılaşmaktadırlar.

Ova ve dağ yerleşmelerinin genel özellikleri şöyle özetlenebilir;

Ova ve Dağ yerleşmelerinin genel özellikleri

OVA YERLEŞMELERİ	DAĞ YERLEŞMELERİ
• Kuru tarım yapılır*	• Sulu tarım yapılır*
• Topoğrafik açıdan düz arazi yapısı vardır. Ovalar ve düzlüklerde görülür.	• Topoğrafik açıdan engebeli arazi yapısı vardır. Dağ etekleri ve yamaçlarda görülür.
• Barınma eylemi ile yemek, temizlik ve diğer eylemlere ait alanlar birbirinden ayrılmıştır.	• Tüm eylemler iç içedir.
• Konut grupları bir arada ve bitişik düzendedir.	• Konut grupları birbirlerinden belli aralıklarla ayrılmış durumda araziye yayılırlar.
• Toplumsal ilişki yüksektir	• Toplumsal ilişki kopuktur
• İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerimizde daha yaygın olarak görülmektedir.	• Karadeniz bölgesinde yaygın olarak görülmektedir. Diğer bölgelerde de dağ yamaçlarındaki yerleşimlerde görülür.
• Tesisat ve şebeke kurulumu kolaydır.	• Tesisat ve şebeke kurulumu zordur.
• Yapı malzemesi, genellikle duvarda kerpiç, temelde taş ve çatıda ahşap kiriş üstü toprak örtüdür.	• Yapı malzemesi, genellikle duvarda taş veya ahşap, temelde taş, çatıda ahşaptır.

2. Değişim ve Kültürel Süreklilik

Zamanın sürekliliği içerisinde, toplumun ve dolayısıyla mekânın değişimi kaçınılmazdır. Değişen her değer, kendinden önceki birikimlerin toplum tarafından özümşenerek, ilerleme arzusuyla yenilenmesini ve gelişmeyi barındırmalıdır. Değişim, kültürel kimliğin sürekliliğini sağlayan bir yeniden yorumlanma durumudur ve zamanın gereklerine göre geçmişinden aktarılan her değeri güncellemeyi içerir. Mekânlar ve konutlar, kültürel değişimleri, toplumla birlikte yaşayan ve yansıtan düzenlemelerdir. Mekânsal ölçekte değişim, mekânın geometrik bütünlüğünden çok, deneyimsel nitelikleriyle değerlendirilebilir. Bu anlamda konutlar, hem kültürel sürekliliğin, hem de bu süreklilikte yaşanan değişimin temel öğeleridir. Değişimin sürekliliğini sağlayan, konutun kendi fiziksel tanımlılığından çok, kendisi ve bütünleştiği çevresi ile yaşayanlarının ortaya çıkardığı deneyimdir (Morley ve Robins 1997).

Ünlü ve Edgü'ye (2003) göre, konutların fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, kullanıcıların mekan tercihlerini yansıtmaktadır. Konutun fiziksel, sosyal ve kültürel özellikleri, sosyo demografik yapı, yaşam tarzı, mekansal davranış, mekanların fonksiyonel kullanımı ve kullanıcıların konutu kullanma süresi ile ilişkilidir. Bu parametrelerdeki değişimler, konutun dizimsel özellikleri aynı kalsa bile kullanıcının mekansal davranışlarını etkilemektedir.

Kültürel süreklilik, toplumun kimliğini, özünü kaybetmeden, dönemin gerçeklerine bağlı olarak değişim içinde bulundurması olarak tanımlanabilir.

Morley ve Robins (1997), kültürün sürekliliğinin, “kolektif bellek-ortak gelenekler ve ortak, yaşanmış bir tarih duygusu” ile sürdürülebileceğini savunur. Bu yaklaşımla kültür, sürekliliğin ve birikimin eseridir. Anlamlar, gelenekler ve bağlılıklar, yer kavramı etrafında oluşur ve ekonomik ve siyasi

örgütlenme biçimleri, iktidar ve bağımlılık, mahalleler (kentler, bölgeler, uluslar) arasındaki ilişkilerin içinde yer alır. Özünde ortak kimliği barındıran kültür, hem sosyal boyutta hem de zaman boyutunda birleştirici ve bağlayıcıdır.

Bu bağlamda kentler, insanların yerleşme, barınma, çalışma, dinlenme, eğlenme ve özellikle kültürel gereksinmelerini karşıladığı, sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan mekanlardır. Yaşayan bir organizma olan kentlerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için kentlere özgü niteliklerin, sürekli olması gerekmektedir.

Günümüzde çevre ve enerji kaynaklarının sürekliliği olduğu kadar kültürel süreklilik de önemlidir. Kültürel süreklilik, bir bilgi süreci ya da fiziki düzenlemeden çok bir ilke ve bakış açısıdır (Cebeçi ve Çakılcıoğlu, 2002).

Bu bakış açısı doğrultusunda, kırsal ve kentsel kültürün birbirleri ile olan etkileşimi ve akültürasyon süreci önemlidir. Akültürasyon (acculturation) kavramı, kültürler arası etkileşimin yoğunlaşması sonucu oluşan ortak alanın büyümesi, kültür edinme veya bir kültürün ya da tek bir kültür öğesinin başka bir kültüre benzemesi veya farklı kültürlerin karşılıklı etkileşime girmesiyle gerçekleşen kültür alış-verişi, kültürleşme olarak tanımlanabilmektedir.

Kırsal ve kentsel kültürün özü aynı olmakla beraber, birbirleri ile etkileşime girdiklerinde sosyal ve kültürel bir değişime uğramaktadırlar. Bu değişimin mekanizmaları 4 ana başlıkta toplanmaktadır (Haviland, 1990).

1. Yenilik (innovation)
2. Yayılma
3. Kültürel Kayıp
4. Akültürasyon (acculturation)

“Yenilik”, toplumda bir kişi veya grup tarafından bulunan, üretilen, icat edilen bir durumun

veya buluşun tüm toplum tarafından kabullenilmesi durumunda gerçekleşir. Yapılan her yenilik önceki bilgi birikimine dayanır bunun temelinde ise kültürel birikim yer almaktadır. Örneğin; Teknolojinin gelişmesiyle, yerel dokuda, orijinal malzeme yerine modern malzemeler kullanılarak yapılan onarımlar yeniliklerle gelen değişime bir örnektir. (kırsalda taş ve kerpiç malzeme yerine kentte betonarme kullanılması gibi)

“Yayıma” kültürün değişim mekanizmalarından bir diğeridir. Ne kadar farklı kültürle ve ne kadar yoğun bağlantı kurulursa o kadar kolay değişir ve karmaşıklaşır. Mevcut kültürel özellikler, dışarıdan alınanlar yönünde değişir ve gelişir (Haviland, 1990). Örnek; Konya'nın geleneksel kültürü daha önce bölgede yaşamış medeniyetlerden etkilenerek oluşmuştur.

“Kültürel kayıp”, mevcut özelliklerin terk edilmesi durumudur. Değişim genellikle, yeniliklerin mevcut olanlara eklenmesi olarak düşünülür, fakat çoğunlukla bir yeniliğin kabul edilmesi, eskisinin kaybedilmesi ile olmaktadır. Örneğin; yerel dokuda avlunun gördüğü işlev, modern konutta hol tarafından karşılanmaktadır. Kültürel kayıp, bazen terk edilen geleneğin yerini yenisi almadan da gerçekleşebilmektedir. Örneğin; kırsal konutlarda her oda içinde yer alan banyo (gusülhane) mekanı, tek bir banyo/tuvalet mekanına dönüşerek odalardan kaldırılmıştır.

Akültürasyon, iki farklı kültür veya kırsal veya kentsel kültürün birbirleri ile olan etkileşimi ve değişim süreci olduğunu tanımlamıştık. Bu süreç, teknolojik gelişim, tarımsal gelişim, endüstrileşme, kentleşme ve göç gibi kavramları içermektedir. Akültürasyon süreci kimi zaman bir kültürün etkin olması ile diğer kültürün yok olmasına neden olurken kimi zaman ortak değerlerin korunduğu gelişmiş bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır.

Kentlerin yaşadığı sosyal değişimi ve kültürel sürekliliği/süreksizliği etkileyen unsurlar vardır. 1950'li yıllarda gelişen sanayileşme ve modernleşme akımının da etkisiyle değişimi etkileyen en önemli unsurlar göç ve kentleşme olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Göç ve Kentleşme

Göç, coğrafi mekan değiştirme sürecinin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketlerinin tümüdür. Göçün akım yönleri, kırdan-kente, kentten-kente, kentten-kıra ve kırdan-kıra olabilmektedir. Türkiye’de göçler çoğunlukla kırdan-kente ve özellikle son yıllarda yoğun olarak kentten-kente olmaktadır. Göçü ve buna bağlı olarak ortaya çıkan hızlı kentleşmeyi daha çok, kentlerde “çekme” etkileri, kırdan ise “itme” etkileri ile açıklamaktayız. Nüfusu kente iten etkenler arasında kırsal alanda hızlı artan nüfus, yetersiz toprak, düşük verimlilik, doğal afetler, toprağın miras yoluyla parçalanması ve tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan işsizlik sayılabilir. Nüfusu kente çeken etkenler ise kır-kent gelir farklılığı, daha iyi eğitim ve sağlık istemi, kentin çekiciliği, ulaşım ve iletişim olanakları, iş bulma ümidi, daha yüksek yaşam standardı ve kentlerdeki toplumsal ve kültürel olanaklardan yararlanma belirtilebilir.

Ülkemizdeki göç dalgasını kentleşmenin bir parçası ve bir kentleşme sorunu olarak gören Bağlı (2005), 1950-1980 yılları arasında artan nüfus hareketinin nedenlerini şöyle anlatmaktadır:

“Sanayileşmiş batı toplumlarında görülen nüfus hareketleri daha çok iş gücü talebi ile ilgili iken, Türkiye’de bu durum daha çok tarımsal kesimde görülen makineleşmenin neden olduğu işsizlik ve hızlı nüfus artışından kaynaklanan bir harekettir. Dolayısıyla Türkiye’de 1950’lerden sonra başlayan göç dalgası kentleri ve kentlerdeki insanları hem toplumsal hem de fiziki şartlar bakımın-

Çizelge 1: 1927-2009 Yılları Arası Nüfus Durumu (www.konya.gov.tr)

YILLAR İTİBARIYLA NÜFUSUN GELİŞİMİ					
SAYIM YILI	NÜFUS			TOPLAM İÇİNDEKİ ORANI (%)	
	TOPLAM	ŞEHİR	KÖY	ŞEHİR	KÖY
1927	504.125	100.946	403.179	20,02	79,98
1935	569.684	114.051	455.633	20,02	79,98
1940	620.936	129.045	491.891	20,78	79,22
1945	661.877	139.877	522.000	21,13	78,87
1950(1)	741.026	157.421	583.605	21,24	78,76
1955	847.723	214.896	632.827	21,35	74,65
1960	982.422	279.878	702.544	28,49	71,51
1965	1.122.622	354.578	768.044	31,58	68,42
1970	1.280.239	455.707	824.532	35,60	64,40
1975	1.422.461	555.172	867.289	39,03	60,97
1980	1.562.139	672.695	889.444	43,06	56,94
1985	1.769.050	852.457	916.593	48,19	51,81
1990	1.750.303	963.128	787.175	55,03	44,97
2000	2.192.166	1.294.817	897.349	59,07	40,93
2007	1.959.082	1.412.343	546.739	72,1	27,9
2008	1.969.868	1.423.546	546.322	72,27	27,73
2009	1.992.675	1.450.682	541.993	72,80	27,20

1954 yılı planı revizyon ve tadilat görmesine karşın, kentsel gelişmeye cevap veremez duruma gelince, 1964 yılında ulusal düzeyde bir yarışma ile Konya Nazım İmar Planı elde edilmiş ve 1966 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir ve günümüzde de halen kullanılmaktadır (Ter Özkan, 2002).

1970’li yıllar ile birlikte kentte artan nüfus paralelinde yeni yerleşim alanları ihtiyacı oluşmuştur. Bunun üzerine 1974 yılında yine 1966 planı müellifleri olan Yavuz Taşçı ve Haluk Berksan ikilince kentin kuzey gelişme aksı üzerinde 4 nolu geçekonu bölgesi ve organize sanayi bölgesinin ikinci etabı gerçekleştirilmiştir (Taşçı, 1983).

Yapılan çalışmada, doğal verilerin (topografya, jeolojik yapı, toprak kabiliyeti, su alanları vs.) göz önüne alınarak gerçekleştirilen eşik analizi sonucunda kentin; mevcut yerleşik alanın kuzey ve kuzeydoğu ve doğu kesimlerinde, bununla birlikte daha az parçalı olarak güneybatı kesimlerinin

yerleşmeye uygun alanlar olduğu tespit edilmiştir (Yenice, 2005).

İleri düzeyde bir kent uygarlığı için gerekli tesis ve sistemleri kurmak ve metropoliten kent düzeyine ulaşma isteği “büyük şehir altı” modelini yansıtan 1983 plânını aşmış ve yeni bir plân gereksinimini zorunlu kılmıştır.

Seyyahnamelerin ve salnamelerin verdiği rakamlar Konya nüfusunun asırlarca 20.000–40.000 arasında olduğunu fazla bir değişiklik göstermediğini, şehrin çeşitli nedenlerle gelişemediğini belirtmektedirler (Konya İl Yıllığı, 1973).

Şehrin merkez nüfusu

1927 de 47.286

1935 de 52.093

1967 de 157.934 1970 de 250.000’in üzerine çıkmıştır.

Şekil 2: Ilgın-tekeler köyü

Şekil 3: Obruk kasabası

Şekil 4: Altnekin-Akçaşar köyü

Bu artışın başlıca sebebi 1950 yılından sonra Konya ekonomisinin birdenbire gelişmesi, Konya’da fabrikaların kurulması, tarımın makineleşmesi, kara yollarının şebekeleşmesi ve sanayinin ilerlemesi ve köyden şehre akımın başlamasıdır (Konya İl Yıllığı, 1973).

Köyden şehre göçlerde başlıca sebep geçim sıkıntısıdır. Bunun yanında maddi durumu iyi olan ve daha iyi yaşama imkânlarına kavuşmak isteyen ya da çocuk okutma durumunda olan kimselerin, devamlı yerleşmek kaydıyla şehre geldikleri de bilinmektedir (Konya İl Yıllığı, 1973).

Köyden şehre göç edişler, şehirlere birçok sosyal problemleri de beraberinde getirmektedir. 1950 yılında 64.434 olan Konya şehir nüfusu 1965 yılında 157.934 e yükselmiştir (Konya İl Yıllığı, 1967). 2009 yılı adrese dayalı nüfus kayıtlarına göre Konya’nın nüfusu 1.992.675 kişidir. Nüfusun 1.450.682’si (% 72,80) şehirlerde, 541.993’ü (% 27,20) ise bucak ve köylerde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızı % 11,51, kilometrekare başına düşen kişi sayısı ise 51’dir. İlimizde 2000 yılında kentleşme oranı % 59 iken, 2009 yılında % 72,80 olmuştur. İl merkezi nüfusu 2009 yılı adrese dayalı nüfus kayıtlarına göre 1.003.373 kişidir (www.konya.gov.tr).

5. Kırsal Alandaki Örnek Konutların Orijinleri

Araştırma alanı olarak belirlenen alan, Konya kent çeperleridir. Bu alandan seçilen örnek ko-

nutların göç ile kente gelmeden önceki konutları/ orijinleri, Konya ilçe, köy ve kasabalarında. Bu nedenle kentteki ve kırsaldaki konutlarının karşılaştırmasını yapabilmek amacıyla kırsal alanlardaki konut örneklerinin orijinleri araştırılmıştır. Örnek konutların göç etmeden önceki yerleşim bölgelerine baktığımızda ova ve dağ köylerini görmekteyiz.

Ova yerleşmesi konutları

Konya ova yerleşmeleri, Kulu, Cihanbeyli, Altnekin, Kadınhanı, Sarayönü ilçelerine ve Aksaray iline bağlı köylerdir. Ova köyleri arazi üzerine yayılmış geniş alanları kaplayan toplu yerleşmelerdir. Yerleşme içindeki her konut müştemilatıyla beraber konut grubunu oluşturur ve bir avlu içinde yer alır. Kuru tarımla geçinen ova köylüleri için avlu son derece önemlidir. Avlu tarım ürünlerinin ve makinelerinin beklediği, hayvanların yemlendiği ve günlük hayatın geçtiği en önemli mekândır. Ova yerleşmelerinden örnekler, şekil 2, 3 ve 4 de görülmektedir.

Dağ yerleşmesi konutları

Konya dağ köyleri, Derebucak, Seydişehir, Yalıhüyük, Ahırlı, Bozkır, Hadim, Taşkent, Akören ve Güneysınır ilçelerine bağlı köylerdir. Dağ yerleşmeleri eğimin fazla olduğu dağlık ve tepelik alanlar üzerine kurulmuş toplu yerleşmelerdir. Yerleşme içindeki konutlar, birbirleriyle iç içe veya bitişik konumda yerleşmiştir. Küçük bir ön bahçe veya sınırlı bir avlu ile konuta geçilmektedir. Arazi

Şekil 5: Konya-Tatköy

Şekil 6: Hadim-Yukariesenler köyü

Şekil 7: Bozkır-Taşbaşı Köyü

koşullarından dolayı konutlar genellikle iki katlıdır. Üst kat yaşam alanı, alt kat ise ahır olarak kullanılır. Yapı malzemesi çevrede en kolay bulunan malzeme taş olduğu için taştır. Dağ yerleşiminden örnekler şekil 5, 6, ve 7 de görülmektedir.

Örnek Ova Köyü Evi

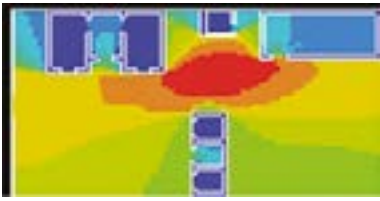
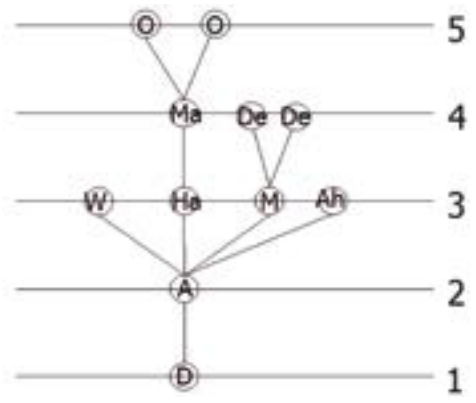
Ova yerleşmesi örnek konutu, Konya'nın kuzeyinde bulunan ve Kadınhanı ilçesine bağlı Örnekköy'den seçilmiştir. Konya'ya 60 km uzaklıkta olan Kadınhanı ilçesine 78 km uzaklıktadır ve deniz seviyesinden 1.030 m yükseklikindedir. 2 odalı plan şemasına sahip olan köy evi, geniş bir alan üzerine yerleşmiştir. Köyün içinden geçen ana yol üzerine konumlanmıştır. Ev, kerpiç malzeme üzeri toprak sıva ve yığma yapım tekniğinde yapılmıştır. Geniş bir avlu içerisinde müstemilat, ev ve kuru tarım ürünlerinin bekletildiği arka bahçe yer almaktadır. Evde yaşayan kimse kalmamıştır. Geçmişte kalabalık bir aile yaşamıştır.

Örnek Dağ Köyü Evi

Dağ yerleşmesi örnek konutu, Konya'nın tepe ve dağ bölgelerinin bulunduğu ve dağ köylerinin yoğunlukta olduğu Tatköy'den seçilmiştir. Tatköy Selçuklu merkez ilçeye bağlı 350 nüfuslu bir mahalledir. Konya'nın batı yönünde ve Sille köyünün hemen kuzeyinde yer almaktadır. Kente çok yakın olmasına rağmen kentin imkanlarından faydalanmamıştır. Evde anne baba ve 3 çocuk yaşamaktadır. Üst kat meyve ve sebzelerin kurutulduğu yerdir. Yapım tekniği yığma, yapı malzemesi taştır. Taş kullanımı, bölgedeki konutlara özgü mimari bir tarzın oluşmasında en önemli faktördür. Kadir ATAY evi diğer evler gibi 2 katlıdır ve dar bir avluya sahiptir. Alt kat ahır olarak kullanılmaktadır. Üst kata zaman içinde ek yapılmış ve büyütülmüştür.

6. Araştırma Alanı

20. yy ikinci yarısından sonra kentleşmenin etkisiyle tüm dünyada kentlerin, sosyal, demog-

Bağlantılılık analizi
(Connectivity)

Entegrasyon değeri
(Visual Integration)

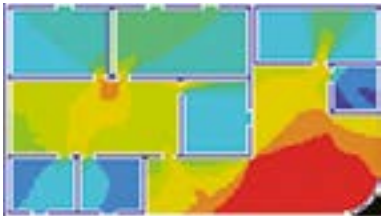
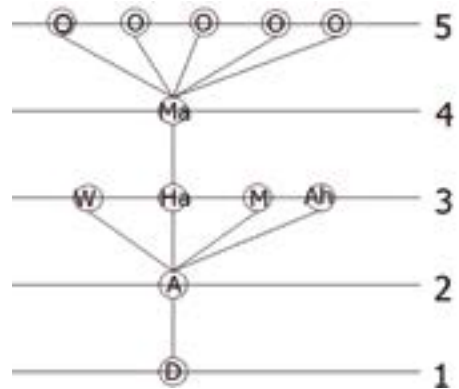

Ortalama derinlik değeri
(Visual Mean Depth)

Max	Min	Ort.	Max	Min	Ort.	Max	Min	Ort.
3536	1	1893.98	99.2	1.138	14.469	3.774	1	1.755

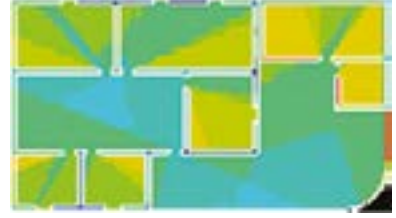
Ova köyü Celil Yılmaz evinin dış mekan görünüşü

Bağlantılılık analizi
(Connectivity)

Entegrasyon değeri
(Visual Integration)

Ortalama derinlik değeri
(Visual Mean Depth)

Max	Min	Ort.	Max	Min	Ort.	Max	Min	Ort.
4039	7	1940.97	94.25	1.700	8.072	3.924	1	2.383

Dağ köyü Kadir Atay evinin iç ve dış mekan görünüşü

Şekil 8: Konya kent çeperleri ve çalışma alanı

rafik, ekonomik ve mekansal yapılarında önemli değişimler meydana gelmiştir. Bu değişim ve dönüşüm yalnız kentlerin içinde değil, aynı zamanda kentlerin çeperlerinde de etkili olmuştur. Kent çeperleri, kırsaldan kentsel yaşayışa bir geçiş, dönüşümsel (transitional) yaşayış şekli ve bu özelliklerin mekana yansımalarıdır. Aynı zamanda, toplumun kırsal bölgelerinden kopmuş; şehirlerde sanayi ve onunla beraber örgütlenmede olmadığı için emilememiş nüfusun mekana yansımalarıdır (Turgut, 2003). Çalışmanın araştırma alanı olarak, kültür, davranış, çevre etkileşimleri açısından hızlı değişim ve dönüşümlere sahne olması nedeniyle “Konya Kent Çeperleri” seçilmiştir.

Araştırma alanı olarak seçilen bölge 1960 yıllardan itibaren farklı sosyo ekonomik nedenlerle kente gelenlerin yerleşim bölgeleri olan kentsel saçaklanma bölgeleri olarak da adlandırılan kent çeperleridir. Araştırma alanı, Konya kent merkezinin kuzey-güney eksenini üzerinde; Karatay merkez ilçe sınırları içerisinde; Konya-Ankara, Konya-Adana ve Konya-Karaman karayolları çıkışları arasında; yaklaşık 100 bin kişinin yaşadığı ve 10 mahalleden oluşan bir bölgedir. Bölgenin demografik özelliği

Türkiye'nin sanayileşme dönemiyle birlikte (1960 sonrası) çevre ilçe ve köylerden göç ederek gelen ailelerden oluşmasıdır.

Şekil 8 de görüldüğü gibi, Fetih Caddesi çalışma alanının doğu yönündeki dış sınırını oluşturmaktadır. Fetih Caddesi'nin batısında çalışma alanını oluşturan kırsal özellikler taşıyan yerleşmeler yer alırken doğu tarafında yeni yapılaşma ve apartmanlar bulunmaktadır. Kentsel değişim ve dönüşüm devam ettikçe yeni yapılar iç kesimlere doğru ilerlemekte ve eski yapılar yok olmaktadır.

Konya kent gelişimi ve çeperleri incelendiğinde, çevre ilçe ve köylerden göç yoluyla gelen grupların yerleşim bölgelerinin tespit edilmesi amacıyla 1966 Nazım Planından önce alınan makroform kararları analiz edilmiştir.

Bu kararlara göre, kentin doğu kısmında yer alan aslım bataklığının, kentin doğu yönünde gelişiminde fiziksel bir eşik oluşturduğu tespit edilmiş, bununla birlikte kentin güney kesimlerinde verimli tarım arazilerinin varlığı kentin batı ve kuzeye doğru gelişiminin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. 1966 Nazım planı makroform kararlarının izlediği

Şekil 9: Göç yaklaşımlarına göre konut grupları

politikaya göre, kentin batı ve kuzeybatı yönü gelişim yönü olarak seçilmiştir (Yenice 2005).

Kent kuzeye doğru gelişirken kente çevre ilçe ve köylerden göçlerde devam etmiştir. İlk olarak 1940 lı yıllarda plan dışı olarak kent çeperlerine yerleşmeler başlamış, daha sonra bu bölgelerde 1966 dan itibaren planlı yerleşmelere geçilmiştir.

Kente yaklaşım, genellikle ana ulaşım yolları güzergâhında olmuştur. Bunun nedenleri;

- İlçe ve köylerini terk ederek gelen grupların mesafe olarak daha önce yaşadıkları bölgelere en yakın yerleri seçmeleri ve bu sayede gidiş geliş imkânlarından faydalanmaları,
- İklimsel faktörler olarak alışıkt oldukları ve benzer yerlere yerleşme düşüncesi,

- Kendi konutlarını kendi imkânları ile yapacakları için, malzeme seçiminde aynı bölgenin malzemesini kullanım kolaylığı, olarak sayılabilir.

Konya ilini yaklaşık güzergâhlarına göre yerleştikleri bölgelere göre tanımlarsak, temel olarak 2 gruba ayırabiliriz (şekil 9).

1. Grup(ova yerleşimleri), Kulu, Cihanbeyli, Altınekin, Sarayönü, Kadınhanı, Çeltik, Yunak, Akşehir, Doğanhisar, Tuzlukçu, Ilgın, Hüyük, Derbent, Beyşehir, Çumra, Karapınar, Ereğli, Halkapınar, Emirgazi ilçeleri.

2. Grup(dağ yerleşimleri), Derebucak, Seydişehir, Yalıhüyük, Ahırlı, Bozkır, Hadim, Taşkent, Akören, Güneysınır ilçelerini kapsamaktadır.

Kullanıcıların verdiği cevaplar sonucunda araştırma alanı olarak belirlenen bölgeye ve konutlara ait aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Kullanıcılar, araştırma alanına, çevre ilçe ve köylerden göç ederek geldiklerini belirtmektedirler.
- Araştırma alanında yer alan konutların göç tarihleri 1950 yılından başlayarak 1975 yılına kadar devam etmiştir.
- Genellikle eğitim ve iş imkânlarından faydalanmak amacıyla geldiklerini belirtmektedirler.
- Konutların, kerpiç malzeme ve yığma yapım tekniği ile yapıldığı, toprak sıva ile sıvandığı görülmektedir.

Çizelge 2: Ova ve dağ yerleşmelerinin coğrafi özellikleri

Ova yerleşimi (1. grup bölgeler)	Dağ yerleşimi (2. grup bölgeler)
• Karasal iklim hakimdir	• Karasal iklim hakimdir
• Geniş ova ve platolarla kaplıdır. İlin kuzeyi daha düz arazi yapısına sahiptir.	• Daha engebeli arazi yapısına sahiptir. Yükselti ilin güneyinde yoğunluktadır. Bölgede çaylar ve kanallar vardır
• Çoğunlukla buğday ve arpaya dayalı kuru tarım ziraatı yapılmaktadır.	• Meyve ve sebze ziraatı yapılmaktadır.
• Küçükbaş hayvancılık yaygındır.	• Küçükbaş hayvancılık yaygındır.
• Kerpiç malzeme yaygın olarak kullanılır.	• Taş malzeme yaygın olarak kullanılır.

Şekil 10: Seçilen örnek konutların konumları ve görüntüleri

•Konutların büyük çoğunluğunun avlusu/ bahçesi bulunmaktadır.

•Konutların büyük çoğunluğunda sonradan küçük ölçekte değişiklikler yapıldığı görülmektedir.(lavabo, mutfak, banyo... vb.)

•Geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan kullanıcıların çalışma durumlarının kente geldiklerinde, esnaf, kamuda işçi, memur veya nitelsiz eleman olarak değiştiği görülmektedir.

•Kırsalda, genellikle ev işleriyle ilgilenen evin hanımları, kente geldiklerinde de aynı düzeni devam ettirdikleri ancak çok az bir kısmı dışarıya çocuk bakımı ve temizlik gibi işlerde çalışarak evin gelirine katkıda bulunmaya başladıkları görülmektedir.

Konutların plan şemaları ve özellikleri incelendiğinde 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12 ve 13 nolu konutların ova yerleşmesi, 7, 14, 15, 16, 17, 18, 19 ve 20 nolu konutların ise dağ yerleşmesi özelliği gösterdikleri görülmektedir.

Elde edilen sonuçlar, Konya kırsalında ova ve dağ yerleşmesi olarak farklılaşan bir yapı kültürü oluştuğunu göstermektedir. Bu yapı kültürü, coğrafi belirleyicilerin etkisi ile biçimlenerek, mekan organizasyonu ve işlev yapısına yansıdığı net olarak görülmektedir.

Kırsalda ova ve dağ yerleşmeleri olarak farklılaşan yapı kültürü kırdan kente göç sürecinde değişmeden kente aktarılmıştır. Çizelge 5.4 de görüldüğü gibi, kente göç süreci, kırsal konutun işlevsel yapısını değiştirmemektedir. Mekansal ilişki ve mekan kullanımları ise kırdan kente göç edildikten sonra azalmıştır. Bu durumun nedeni, kırsalda tarımsal faaliyetlerin, servis mekanlarının kullanımının, avlunun ve mabeyn kullanımının fazla olması, aile yapısının geniş ve kalabalık olmasıdır. Kente göç edildikten sonra tarımsal faaliyetler azalmış, mekan kullanımları fonksiyon kaybına uğramış ve ailedeki birey sayısı azalmıştır. Bu nedenle mekânsal ilişki ve mekan kullanımı azalmıştır.

Çizelge 3: İşlev yapısı, mekansal ilişki ve mekan kullanımları bakımından ova ve dağ konutları

	İŞLEVSEL YAPI	MEKANSAL İLİŞKİ	SERVİS MEKANLARI KULLANIMI	AVLU KULLANIMI
KENT	Ova *Net ve okunabilir, Kopuk ve parçalı	*Zayıf ve kopuk bağlantılılık değeri (Entegrasyon Ova=1019, Dağ=858)	Servis mekanlarının kullanımında azalma, fonksiyon kaybı	Kullanılmayan avlu (sadece geçiş amaçlı)
	Dağ *Kompleks ve zor okunabilir, Kompakt ve bağlantılı	*düşük entegrasyon, mekan kullanımında ve hareketlilikte azalma (Entegrasyon Ova=10.039, Dağ=8.014)		
KIR	Ova *Net ve okunabilir, Kopuk ve parçalı	*Güçlü ve bağlantılı (Entegrasyon Ova=1315, Dağ=1670)	Servis mekânlarının yoğun ve fonksiyonel kullanımı	Meyve, sebze ve hayvancılık ayrıca çamaşır, yemek ve bulaşık amaçlı, avlu veya bahçe kullanımı
	Dağ *Kompleks ve zor okunabilir, Kompakt ve bağlantılı	*Yüksek entegrasyon, hareketli ve yoğun mekan kullanımı (Entegrasyon Ova=11.989, Dağ=8.802)		

Sonuç olarak, kırsalda çevresel faktörler ile biçimlenen konutlara ait işlevsel yapı, mekansal ilişki ve mekan kullanımına ait verilerin ova ve dağ konutları olarak farklılaştığı ortaya konulmuştur. Kent çeperine göç yolu ile gelen kullanıcıların konutları analiz edildiğinde ise işlevsel yapı, mekansal ilişki ve mekan kullanımı bağlamında ova ve dağ olarak farklılaştığı fakat kırsal ve kentsel olarak işlevsel yapı ve mekansal biçimlenme bağlamında değişmediği sonucu ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Çalışmada, kırsaldan kente geçiş aşamasında kültürel süreklilik bağlamında ve mekansal özellikler çerçevesinde benzer özelliklerin görüldüğü kent çeperlerindeki yerleşimler incelenmiştir. İncelenen konutların kente göç ile geldikten sonra ki 30-40 yıllık süreçte yaşadığı mekansal değişimi analiz edebilmek amacıyla göçten önceki yerleşimleri araştırılmış ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Analizler sonucunda elde edilen bulgular ile işlevsel yapının ve mekansal düzenlerin çevresel

faktörlerin etkisiyle oluştuğu ve bir yıllar içinde yerleşmiş bir mekan kültürünün ortaya çıktığı görülmektedir. Ortaya çıkan mekan kültürü, coğrafi ve sosyo-kültürel verilerin kaynaşması sonucunda ova ve dağ yerleşmeleri olarak farklılaşmış ve günümüze kadar aktarılmıştır.

Kırsal yerleşmeler, doğal çevre ve arazi yapısına uygun, iklimsel verileri dikkate alan ve kültürel değerlerden beslenen kurgusu ile tüm coğrafi ve kültürel değerleri önemseyen yerleşmelerdir. Kendine özgü yaşam biçimleri ile şekillenen kırsal yerleşmeler, Anadolu toplumunun kültürel zenginliği içinde bölgeden bölgeye, hatta aynı bölgede, köyden köye farklılık gösteren bir yapı sergilemektedir. Tarımsal faaliyetleri, sosyal ilişkileri, doğal mimarisi, konutu ve eklentileri ile bir bütün olan kırsal yerleşmeler, doğal çevre ve mekan kültürünün oluşumunda etkilidir.

Ülkemizin etkisi altında olduğu kentsel değişim ve dönüşüm, kentleri ve kentsel mekanları etkilemekte ve yıllar içinde yerleşen ve kökleşen

geleneksel mekan kültürünün yavaş yavaş kaybolmasına neden olmaktadır. Değişen teknoloji ve ekonomik şartlar ile beraber birbirine benzer ve çarpık kentler oluşmakta, bütün bunlar karşısında yerel kültürünün kaybetmemiş, doğa ile uyumlu kırsal yerleşmeler gündeme gelmektedir. Ülkemizde kırsal yerleşmelerin bugünkü durumları incelendiğinde, tasarım ve planlama çalışmalarının üst ölçeklerde yapıldığı, bu nedenle özgün yerleşme karakterinin göz ardı edildiği görülmektedir. Ayrıca kentlilerin, kırsal alanlarda ikinci konut edinme isteklerinin yaygınlaşması, barajlar, santraller... vb yapıların doğal çevreye zarar vermesi ve doğal afetler sonucunda zarar gören kırsal alanlar bu bölgeler için yapılan planlama ve tasarım sorunlarını da gündeme getirmektedir.

Anadolu'daki kırsal yerleşmelerin bugünkü durumları incelendiğinde, değişim ve dönüşüm sürecinden etkilendikleri, teknolojik ilerlemelerin katkısıyla yeni mekansal düzenlemelerin yapıldığı ve kırsal yaşam şartlarının değiştiğini görmekteyiz. Yaşam şartlarının hızla değişmesine rağmen, birçok kırsal yerleşmede mekansal düzen ve mimari kurgu anlamında kültürel kimliğin izlerini görmek mümkündür. Bu izlerin kırsaldan kente göç sürecinde kentsel yaşama aktarıldığı ve yaşatıldığı, birçok kentin çeperlerindeki kırsal konutlarda net olarak izlenebilmektedir.

Mekanların insanların yaşam tarzına, kurallara, çevresel faktörlere ve sosyal düzenlemelere göre tasarlanması, çevre-kültür-mekan etkileşiminin sağlanmasında ve mekan kültürünün kaybolmasının önlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Böylece çevresel faktörlerden beslenen ve kültürün katkısıyla biçimlenen mekanlar daha konforlu yaşam koşullarını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle doğal çevre ve yapılaşma kültürünün, yerleşmelerin yerel kimliğinde belirleyici etkisi vardır. Konut tasarımı dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, çeşitli fiziki ve insani değişken-

lerin yanı sıra, kültürel değişkenlerinde mekansal düzenlemelerde önemli rol oynadığı gerçeğidir.

Kırsal yerleşmeler, günümüzde birçok bölgede hala özgünlüğünü koruyabilen yerleşmeler olarak, biçimsel alternatifleri olan, bölgesel malzeme kullanımı ve yerel koşullara uygun planlaması ile zengin örnekler içermektedir. Gelecek nesillere geleneksel kültürün aktarılması ve sürekliliğin sağlanabilmesi için öncelikle mekan kültürünün öğretilmesi ve korunması gerekmektedir. Çalışma ile kent çeperlerinde halen özgün yaşamlarını devam ettiren kırsal konutların mekansal özellikleri sayısal modeller kullanarak ortaya konmakta ve mekan kültürünün korunması ve aktarılması bakımından bir adım atıldığı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

RAPOPORT, A. (2004), *Kültür Mimarlık Tasarım*, Çev. Selçuk Batur, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları 1. Baskı, İstanbul.

AYDIN D. - K. Çınar (2009), An Analysis of cultural and Geographical lasting Characteristics through the use of local materials in Anatolia: dwellings in the Konya plain, Turkey, *Global Built Environment Review (GBER)*, International Centre for Development and Environmental Studies Vol. 7 No. 1 pp 31 – 49

AL-NAIM A. M. (2008), Identity In Transitional Context: Open-Ended Local Architecture In Saudi Arabia, *International Journal of Architectural Research*, Archnet-IJAR, Vol: 2 Issue:2, 125-146

RAPOPORT, A. (1969), *House Form and Culture*, Englewood Cliffs, N.J. Prentice-Hall

KIRŞAN, Ç. – G. Çağdaş (2005), "Etnik Kimlik ve Eysel Mekan", *Konut Değerlendirme Sempozyumu 2004*, İ.T.Ü Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul.

MORLEY, D. - K. Robins (1997), *Kimlik Mekânları*, Çev. E. Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

EDGÜ, E. - A. Ünlü (2003), "Relation of the Domestic Space Preferences with the Space Syntax Parameters", *Space Syntax 4th International Symposium*, J.Hanson (ed.), Proceedings Volume 2, Space Syntax Laboratory, The Bartlett School of Graduate Studies, University College London, 2003, s.82.1-82.16

CEBECİ, Ö. F. –M. Çakılcıoğlu (2002), *Kültürel Sürdürülebilirlik*, 10. Ulusal Bölge Bilimi/ Bölge Planlama Kongresi.

HAVILAND, W. A. (1990), *Cultural Anthropology*, Holt, Rinehart, and Winston International Ed.

TOPÇU, M. (2003), Şehit Morfolojisi Üzerine Bir Çalışma, Konya ve Antakya'nın Tarihi Kent Dokularının Karşılaştırılması, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

TER ÖZKAN, Ü. (2002), *Konya Kenti Açık Ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

TAŞÇI, Y. (1983), *Konya 2000 Çevre Düzeni Planı Açıklama Raporu*, Taşçı Mimarlık Planlama Atölyesi, Kısım 1-2, Ankara.

YENİCE, S. (2005), *Kentsel Planlama Sürecinde Konya Kent Formunun Gelişimi Üzerine Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

GÖÇ OLGUSU VE GÖÇMEN KONUTLARI

Fatma Nur YILDIRIM*
Kerim ÇINAR**

ÖZET

Bireyin veya toplulukların coğrafi yer değiştirmesi göç olarak tanımlanır. Yüzyıllar boyunca göçmenliğin varlığında yer değiştirme eylemlerini görmek mümkündür. Bununla birlikte, göç hareketini kabul ederken, göç olgusunun zaman içinde evrimleştiği ve farklı anlamlara, farklı özelliklere sahip olduğu ve çeşitli kavramlar ürettiği açıktır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel faktörler gibi nedenler göç ve göç merkezlerini etkilemektedir. Bu etkileşimin bir sonucu olarak, göç kavramı hayatta kalmış ve nihayetinde her ülkede etkisini göstermiştir. 1950'den sonra, Türkiye'deki iç göç yoğun bir çalışma girdisiyle zamanında birçok süreçten geçmiştir. Bugün göç hareketlerinde, Türkiye'de yoğun bir göç etkileşimi vardır.

Cumhuriyet döneminin en önemli ve ilk göç hareketi, 1923 yılında Bulgaristan'dan ülkemize gerçekleşmiştir. Cumhuriyet göçlerinin % 48'ine denk gelen Bulgar göçü 1989'a kadar sürmüştür. İlk Bulgar göçünde 1925-1949 arası iki yüz yirmi bin kişi ülkemize gelmiştir. 1950-52 arası gelen insan sayısı yüz elli beş bin dolaylı arasındadır. 1968-

* Yüksek İç Mimar, Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Yüksek Lisans, nur-yldrm_@hotmail.com
** Prof. Dr. / Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü

79 arası yüz on beş bini aşkın kişi Türkiye'ye gelmiştir. 1989 yılında Türkiye 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da görülen en yoğun ve zorunlu göç akımı yaşanmıştır. İki yüz otuz bine yakın Bulgar vatandaşı soydaşımız Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Bunun sonucunda ortaya çıkan barınma sorunları ele alınmış ve bu konuda yapılan örnek tasarım projeleri öneri olarak sunulmuştur. Son olarak ise Bulgaristan göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı Konya ilinin köy ve mahallelerinde toplam 3 adet göçmen evi incelenerek alan çalışması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Barınma, Mekan, Mimarlık

MIGRATION AND IMMIGRANT RESIDENCES

ABSTRACT

The geographic displacement of the individual or of the communities is defined as migration. It is possible to see acts of displacement in the existence of immigration for centuries. However, while accepting the movement of movement, it is evident that the phenomenon of migration has developed over time and has gained different meanings, different qualities and produced various concepts.

Due to factors such as economic, social and cultural factors, migration affects the centers of migration and migration. As a result of this interaction, the concept of migration has survived and eventually has become a phenomenon in every country. After the 1950 movement in Turkey intensively recruit experienced and has gone through several processes over time. Today, recruitment movement is a concept that has existed in Turkey as intense.

The most important and first immigration movement of the Republican period was realized in Bulgaria in 1923. 48% of the immigration of the Republic of Bulgaria, which lasted until the 1989 migration. Two hundred and twenty thousand

people between 1925-1949 came to our country in the first Bulgarian migration. The number of people from 1950 to 52 is between one hundred and fifty five thousand. 1968-79 from over hundred fifteen thousand people came to Turkey. 2. In 1989, Turkey has experienced the most intense and forced migration flows seen in Europe after World War II. Two hundred and thirty thousand Bulgarian citizens, our compatriots were forced to migrate to Turkey. As a result, the resulting housing problems were discussed and sample design projects were presented as suggestions. Finally, a total of 3 immigrant houses were examined in the villages and neighborhoods of Konya province, where the Bulgarian immigrants were densely populated.

Keywords: Migration, Housing, Space, Architecture

1. GİRİŞ

En basit tanımıyla, insanların geçimlerini ve/veya güvenliklerini sağlamak amacıyla belirli bir alandan başka bir alana olan hareketlerini ifade eden göç süreci, en az insanoğlunun tarihi kadar eskidir. İnsanoğlunun geçmişi ister evrim teorisinden isterse Âdem ve Havva'dan başlatılmış olsun, göç olgusu insanlık tarihinin bu ilk aşamasından itibaren kendini göstermekte ve günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Günümüzde dünya üzerinde göç ve göç süreçlerinden etkilenmemiş neredeyse hiçbir toplum ve ülke bulunmamaktadır. İnsanlığın tarihi kadar eski olan bu olgunun, antropoloji, sosyoloji, coğrafya, ekonomi, tarih ve siyaset gibi beşeri bilimlerin pek çok sahasında araştırma alanına ve geniş bir literatüre sahip olması oldukça doğaldır.

Göç çalışmalarının Avrupa ve Amerika'daki büyük sosyal ve ekonomik dönüşümlerin meydana geldiği 19. yy ve 20. yy'ın ikinci yarısında ortaya çıkması ve gelişmesi şüphesiz bir tesadüf değildir. Söz konusu dönemlerde batılı ülkelerin gelişen

ekonomileri, gelişmemiş ülkelerden büyük miktarda nüfusu kendisine çekmiştir. Alınan bu göçlerin sonucunda ortaya çıkan sorunlar da göç ile ilgili bilimsel çalışmaların sayısında ve literatür birikiminde bir artış meydana getirmiştir.

Bulgaristan göçmenlerinin Türkiye'deki yerleşmelerini ve gelinen ülke ile devam eden bağlarını anlayabilmek için Bulgaristan göçlerinin 130 yıllık geçmişi ve nedenlerini iyi irdelemek gerekmektedir. Bulgaristan göçlerini uluslararası literatürün şekillendirdiği kuramsal çerçevenin içinde, neden ve sonuçlarını anlayabilmek ancak göçlere tarihsel bir perspektifle bakarak mümkün olabilir. Balkanlar ve özellikle de Bulgaristan'dan kaynaklanan göçler, bölgenin siyasal ve jeopolitik geçmişi ile yakından ilgilidir. Balkanlar'daki Türk ve Müslüman nüfusu ilgilendiren göçlerin Balkanlardaki ulusal devletlerin ortaya çıktığı 19. yy'ın ikinci yarısından sonra başladığı ve daha sonra şekillenen uluslararası siyasal olaylardan etkilendiği bilinmektedir.

2. GÖÇ VE BARINMA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

2.1. Göç Olgusu

Göç, tüm toplumları ve toplulukları etkileyen ve olumlu ve olumsuz yanları olan bir olgudur. Neredeyse insanlık tarihi ile bütünleşmiş olan bu olgu, toplumları ve toplulukları etkileyen bir değişkendir.

İnsan ile mekan arasındaki bağı örseleyen, zedeleyen göç insanların kadim bir problemidir. Kavram olarak baktığımızda mekansal bir değişim anlamına göre göç, hem toplum hem de birey bazında çok önemli değişimlere sebebiyet vermiştir. Başta ekonomik olmak üzere siyasal nedenlerle insanlar göç etmişlerdir ve etmeye de devam etmektedirler. İlk zamanlarda kaynak arayışı ile başlayan göçebelik, zaman içerisinde gelişerek, bir yaşam tarzı halini almıştır.

Doğal afetlere, açlığa, kuraklığa, iklim değişikliğine ve diğer yaşam tarzlarına karşı verilen mücadelenin bir sonucu olarak, insanlar göçebe yaşamı benimsemiş ve sürekli göç gerçekleştirmiştir. Göçmen topluluklar, ana karada yaşayabileceklerine inandıkları her yerleşime göç etmişlerdir.

Türkiye, Dünya'da en fazla göçmen veren ülkedir. Önceden transit bir ülke konumundayken ülkenin gelişmişlik düzeyinin artmasıyla bununla paralel olarak göçmenler için artık bir hedef ülke haline gelmiştir. Göçün iki temel alanı vardır. Biri iradesiyle yapılan göçler diğeri ise zorunlu olarak yapılan göçlerdir. Zorlama ile Yapılan Göçler; Zorunlu göç ilkel göçe göre daha sosyal bir yapıdır. Bu tür göç iki gruba ayrılabilir. İlk olanda göç elbette, göç üzerinde çok az kontrol sahibi olabilir veya hiç kontrol sahibi olmayabilir. İkinci grupta bu kontrol topluluktan tamamen kaldırılır. Almanya'dan bir örnek verilirse ilk dönemde uygulanan politikalar sayesinde, Yahudilerden göç etmeleri istendi ve toplama kamplarına gitmeleri istendi. İlk gruptaki göçebelerin yaşam stilleri gittiklerinde fazla değişmez, ancak ikinci gruptaki göçebelerin yaşam biçimlerini değiştirebilirler (Peterson, 1996: 13).

Serbest göçte; hangi ülkeye veya şehre gitmek istediğini insanlar belirler. Burada çoğunlukla, insanların arayışlarından oluşan göçlerdir. Serbest göçte belirleyici faktör, bireylerin kendi içyapılarından ortaya çıkmakta ve göç kararıyla sonuçlanmasıdır.

2.2. Göç Sonrası Türkiye'de Yerleşim Yeri Tercihleri ve Barınma Durumu

Göçmen ağını kullanabilen göçmenlerin, göçmenlerin ağı kullanmak için yoğun yaşadığı şehirlere yerleşmeyi tercih ettiği açıktır. Ayrıca, göçmenlik ağına erişemeyenlerin, devletin sağladığı fırsatlardan yararlanmak için devlet yetkililerinin rehberliğinde farklı yerlere yerleşmiş oldukları görülmektedir. Göçmenlerin belli beklentilere

Çizelge 1. Göçten Sonraki İlk Dönemlerde Barınma İhtiyacını Karşılama (Ergünay, 2000: 56)

İlk Geldiğinizde Barınma İhtiyacını Nasıl Karşılıdınız?	Sıklık	Yüzde
Kendi evinizde	4	1,8
Kiraladığınız bir evde	75	34,1
Ailemin, akrabaların, tanıdıkların yanında	109	49,5
Devletin gösterdiği bir sosyal kurumda	16	7,3
Devletin tahsis ettiği bir evde	16	7,3
Toplam	220	100,0

göre yerleşmeyi tercih ettikleri şehirleri seçtikleri söylenebilir. Bu beklenti, ilk dönemi daha kolay geçme isteğidir. Tüm bu veriler ışığında, göçmenlerin Bulgaristan göçmenlerinin yaşadığı geçici ve kalıcı olarak yerleşmeyi tercih ettikleri söylenebilir. Diğer bir deyişle, göçmen ağının varlığı hem geçici hem de kalıcı yerleşim bölgelerinde göçmen seçiminde etkili olmuştur.

Göçmenlerin göç ettikten sonra, Türkiye'deki ilk dönemde konut ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarını göstermektedir. Buna göre, göçmenlerin% 49,5'i konut gereksinimlerini % 34,1, aileleri, tanıdıkları ve akrabaları olan bir evde, % 7,3'ü devlet tarafından sağlanan bir sosyal kurumda ve devlet tarafından tahsis edilen bir evde karşılamaktadır. Alandan elde edilen bilgiler dahilinde, evi kiralaayanların da ilk göçmenlerden maddi ve manevi destek aldığını göstermektedir. Bu veriler, göçmenlerin mevcut göçmen ağlarını kullanarak bu sorunların üstesinden gelmesiyle desteklenmektedir. Bu bağlamda, mevcut Bulgar göçmen göçmen ağı, göçmenlerin Türkiye'deki ilk dönemdeki sorunların çözülmesine yardımcı olduğu saptanmıştır. (Ergünay, 2000: 55)

Bu verilere dayanarak, göçün ilk dönemlerinde önemli bir sorun olan göçmenlerin barınma ihtiyaçlarının göçmenlerin yardımıyla kaldırıldığı söylenebilir. Halkın devlet yardımı ile dağılımı ilk yerleşik kentsel tercihin verileriyle karşılaştırıldığında, devlet otoritelerinin rehberliğinde bir şehirde

yerleşmeyi tercih eden 19 kişiden 14'ünün devlet tarafından temsil edilen bir sosyal kuruma, yine devlet aracılığıyla temin edinilen konutlara yerleştirilmiştir. Bu bağlamda, akraba ve tanıdıklara aşına olmayan kişilerin çoğunluğunun, diğer bir deyişle göçmen ağının ilk yaşadıkları dönemde en önemli sorunlardan biri olan barınak sorununu çözdüğü söylenebilir. (Tümtaş - Çelikalı, 2000: 41-66)

3. BULGAR TÜRKLERİ ÖZELİNDE GÖÇ OLGUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.Bulgar Türklerini Göçe İten Sebepler

Tarihsel süreçte göç olgusuyla sıkça yüze yüze kalan Türkler, 19. yüzyılın sonlarından itibaren batı-doğu istikametinde, diğer bir ifadeyle Balkanlardan Anadolu'ya doğru bir göç hareketi içerisinde bulunmuşlardır (Geray, 1961). Bu göç sürecinin sebebi ise Türklerin yaşadığı ülkelerde bir takım itici faktörlerin kendisini göstermesidir. Bu faktörlerin 1920 yılında başlayarak bütün Balkan ülkelerinde ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve siyasal hareketlerle ilgilidir. Can ve mal güvenliği tehlikede olan göçmenlerin yaşam şartları zorlaşmasıyla Türkiye'ye göç etmekten başka çareleri kalmamıştır. 1923-1938 yılları arasında Bulgaristan'dan 180.979 göçmen Türkiye'ye gelmiştir (DPT, 1990). Göç sürecinde 1989 yılına kadar göçmen sayısının bir milyonu aştığı bilinmektedir ve Cumhuriyet döneminin en büyük ikinci göç dalgasını oluşturması nedeniyle mevcut çalışmamın bu konu üzerinde nedenini belirlemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde büyük bir göç olayı olması nedeniyle Bulgaristan göçmenlerinin tarihten günümüze kadar olan göç politikaları, siyasal ekonomik, toplumsal açıdan etkileri incelenmiş olup, göçmenlerin barınma konusunda ülkemizde yaşayış biçimi ortaya konmuştur. Genel olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmenlerin gelmesi için birçok neden bulunmaktadır. Bunlar; Türkçe Yer İsimlerinin Değiştirilmesiyle başlamıştır. Daha sonra eğitim alanında zorluklar yaşanmıştır. Bulgar kültürünün

gelişimi için en etkili aracın eğitim olarak seçildiği görülmektedir. Tüm 1985 yılının sonuna kadar, isimlerini tekrar eden tüm Türk çocuklarının anaokuluna gitmesine izin verilecekti. Bu sayede çocuklar çok erken yaşlarda Bulgarlarla tanışacak ve onlara Bulgar adı ile hitap edeceklerdi. Okullara gelince, her ders, vatanseverlik dersine dönüşürülecek ve okullarda sosyalist davaya sadık olan insanlar, komünist fikirlerin doğruluğuna inanmak için yetiştirilecekti (Turan, 1995: 30).

Bir diğer aileler arasında yaşanan zorluklardır. Türk aileleri için de bazı önlemler alındı. Buna göre, ailede ve ailenin en önemli unsurlarında görünür, kalıcı ve geri dönüşü olmayan değişiklikler yapılmalıdır; Dil, kıyafet, yaşam, gelenek ve geleneklerde Bulgar unsurları bulunmalıdır. Bu amaçla, bazı yetkililer ailelerle çalışmak üzere görevlendirilmiştir. Türk ailelerine karşı rapor verecek ve Bulgar makamlarına direnenleri rapor edeceklerdi (Turan, 1995: 30).

Bulgar kültürünü vatandaşlarımıza tanıtmayı ve sevmeyi hedefleyen faaliyetler düzenlenmesi planlandı ve Bulgar folklor ekiplerinin vatandaşlarımızın yoğun olduğu bölgelerde temsilcilik vermesi öngörülüyordu. Daha sonra birçok imar vaatleri verilmiştir. “Soydaşlarımızın yoğun olarak oturdukları bölgenin imar edilmesi ve buralarda eğitim, sağlık, diğer sosyal amaçlı tesislerin sayısının artırılması, Türk azınlığı mensuplarının Bulgaristan’a bağlamak için düşünülmüş bir önlemdir. Fakat bu uygulama çıkan ekonomik kriz nedeniyle gerçek anlamda uygulamaya konulamamıştır”.

Kongrede yapılan parti konuşmalarında “Türkiye’nin göç sorunu konusunda spekülasyonlar yaptığını, her fırsatta Türkiye’ye göç olmayacağını belirtilmiştir. Gerçekten de Türkiye’ye göç edilmesine izin verilmeyeceğini, Bulgaristan’ın fazladan vatandaşı olmadığı gibi sözlerle vatandaşlara duyuruluyordu”.

Göçle ilgili hiçbir açık kapı bırakmayan Bulgarların bu tutumu, Bulgaristan’daki soydaşlarımızı kızdırmış, ancak parti yönetimi tarafından beklendiği gibi Bulgaristan’ı benimsemelerine neden olmamıştır ancak göçmenlik arzusu çok canlı kalmıştır. 1989’ da Bulgaristan göçü serbest bırakmak durumunda kalınca soydaşlarımız, Bulgaristan’ı boşaltırcasına sınır kapılarına yığılmıştır (Lütem, 2003: 62).

4. BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN YAŞADIĞI BÖLGELERDE MEKAN ANALİZİNE YÖNELİK İNCELEME

4.1. Konya İlinin Göçmen Yerleşiminin İncelenmesi

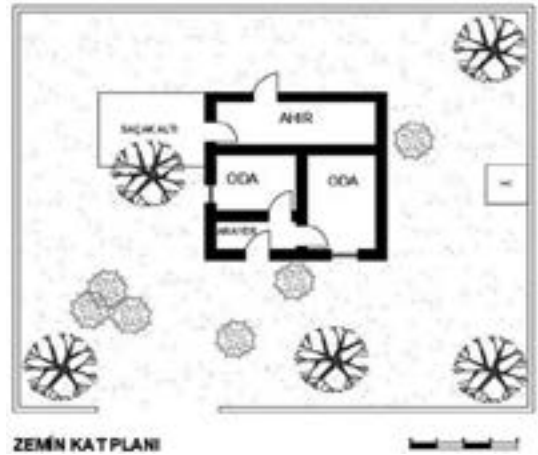
Araştırma,1950-1980 yılları arasında yapılan Bulgaristan göçmenlerinin kendi imkanları ile inşa ettikleri müstakil, çok katlı ve genellikle plansız mahallelerden diğeri de yine 1900’lü yıllarda devlet desteği ile oluşturulan toplu konut niteliğindeki göçmen konutlarından olmak üzere göçmenlerin en yoğun bulunduğu Konya ilinde bulunan Tipi ve Boğazkent köyünde alan araştırması gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde Balkanlar’dan gelen göçmenler, Konya ve ilçelerine gelmişlerdir. Bu gelişte geleneklerini ve göreneklerini Anadolu’ya taşımışlardır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Osmanlıların yenilgisi, 93 Harbi olarak bilinen, Balkanlar ve Kırım’da yaşayan Türkleri derinden etkilemiştir. Anavatanlarını terk etmek ve göç etmek zorunda kaldılar. 1912’deki Balkan savaşları sadece Türklerin değil, bazı Yunanların da Anadolu’ya göç etmesine neden olmuştur. Ancak, en büyük göç 1923’te gerçekleşmiştir. Bu değişimin bir sonucu olarak, göçmenlerin çoğu Konya’ya gelerek buraya yerleştiler. Bu göçmenler Akşehir, Ilgın, Ereğli gibi birçok ilçelere yerleştirilerek paylarını aldılar ve bu göçmenler şehre ve bazı köylerine yerleştirilmiştir. (URL 1)

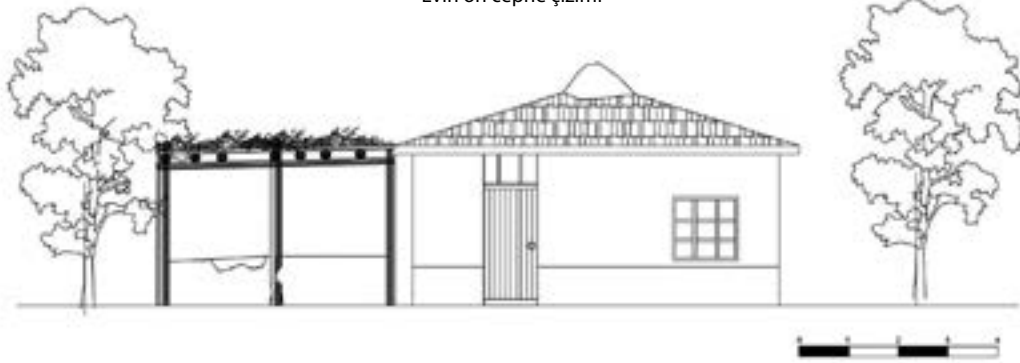
Vaziyet planı

Evin mevcut planı

Evin ön cephe çizimi

Cephe Fotoğrafları

Mekan Fotoğrafları

Mimari Değerlendirme

Göçmen evi kerpiç yapılıdır. Ev 2 odalıdır. Arka bölümü ahır ve samanlıktır. Giriş kapısında ışıklık penceresi bulunmaktadır. Tavan yapısı ahşap çitaların birbirine geçirilmesiyle yapılmıştır. Saçak altında peçka adında fırın bulunmaktadır.

Mekansal Değerlendirme

Köy Akşehir ilçesine 17 km uzaklıktadır. 1936 yılında kurulmuştur. Evin geneli kerpiç yapılı ve tek katlıdır. Köy devlet desteği ile kurulmuştur. Her evin bahçesi ve ahır bölümü vardır. Köydeki göçmen evlerin wc leri bahçesinde yer almaktadır.

Şekil 6. Tırpan ailesinin evinin uydu görüntüsü- Google Earth

Hüseyin ÜNLÜ ile yapılan görüşmede, 23 Aralık 1934 tarihli yasa ile “Zaten Zincir Borçlanma” yöntemi Ziraat Bankası aracılığıyla göçmenlere dağıtılmış ve iki yıl vadeli yıllık bir tohumluk buğday dağıtılmıştır.

İki yıl sonundaki yasaya göre, borçlarını ödeyemeyenlerin borçları Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmiştir. Göçmenlere aynı zamanda çift ve koşum hayvanları da verilmiştir. Bu dönemde 1934-1937 yılları arasında göçmenler için 18 bin civarında ev inşa edilmiştir.

İç Anadolu Bölge’sinde çoğunlukla evler iki veya üç oda, bir depo, bir ahır ve bir tuvaletten oluşup tek katlı ve çatılıydılar. Göçmenler, 28 yıl içinde devlet tarafından verilen evlerin borcunu ödemekle yükümlendirilmişlerdir. Buna göre, ilk sekiz yılda ödeme yapılmayacak, 20 yıl içinde taksitler halinde ödenecektir. Alan araştırması olarak seçilen ev, Tipi köyde 1936 yılında yapılmış devlet desteğiyle oturtulmuş Bulgar göçmen ailenin hanesi incelenmiştir (URL 3).

İncelenen göçmen evi, 1936 ‘da devlet desteği ile yapılmış bir evdir. Ev kerpiç yapıya sahiptir.

Yaklaşık 40 m2 ölçülerindedir. Köyde bu şekilde eski kalmış 4 tane ev bulunmaktadır. Diğerleri değişime uğramış yâda yıkılıp yenisi yapılmıştır. Evler, Bulgaristan’dan gelen göçmenler için yapılmıştır.

Hüseyin ÜNLÜ ile yapılan görüşmede, köyde toplam 80 tane hane vardır. Geneli değişime uğramıştır. Evin arka bölümü ahır ve samanlık olarak kullanılmaktadır. Evin giriş kapısında camsız bir ışıklık penceresi bulunmaktadır. Tavan yapısı ahşap çitelerin birbirine geçirilmesiyle oluşturulmuştur. Köyde geçim tarım ve hayvancılıkla sağlanmaktadır. Ev, günümüzde kullanımını yitirmiştir. Göçmen evin girişteki ara yeri, bir basamak kod farkı yapılarak göçmenler bu bölümü unluk olarak kullanmışlardır. Bu bölüm serin olduğu için kiler gibi kullanılmıştır. Saçak altında peçka adı verilen fırın bulunmaktadır. Genelde evin dışında yer almaktadırlar. Kerpiç malzemesinden yapılmıştır. Göçmen evinin wc si bahçesinde yer almaktadır. Isınması ‘camal’ adı verilen soba tarzında ısınma aracıyla duvarlar arasından baca yardımıyla geçirilerek odalar ısıtılmaktadır.

Şekil 7. Reşadiye köyü genel görünümü

4.1.4. Boğazkent (Reşadiye) Köyü'nün İncelenmesi

Boğazkent Konya ilinin Ilgın ilçesine bağlı bir köydür. Göçmenler 1907 yılında Boğazkent' e (Reşadiye) Bulgaristan'ın Osman Pazarı-Karalar köyünden gelmişlerdir. İlk kurulumu 50 haneye sahip göçmen bir köydür. Bugün 80 hane bulunmaktadır. Konya'ya 110 km uzaklıkta, Ilgın'ın 17 km kuzey batısında, 6 km Konya-Akşehir asfalt yolunda 300 nüfuslu bir köydür. (URL 4)

4.2.5. Boğazkent (Reşadiye) Köyü'nün İklimi ve Doğal Çevresi

Köyü ana caddeye bağlayan 6 km'lik yol boyunca köyün etrafında Akbayır ve Oymak olmak üzere iki tepe vardır. Köy, kurulumun düz alanıdır, ancak alan engebeli araziyle kaplıdır. İç Anadolu'nun iklimine bağlı olarak köyde karasal step iklimi görülür. Yoğun gündüz ve gece sıcaklık farklılıklarına sahip olup çok fazla kar yağışları görülmektedir. Köyde ikiz çeşme olarak bilinen bir artezyen su kaynağı vardır (URL 2). Köy, Çeşme Bayırı denilen küçük bir tepe etrafında kurulmuş ve arazi düz ve tarım için uygun olması sayesinde

halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köyün kuzeyinden geçen Deli Çayı ile birlikte DSİ tarafından açılan 2 kuyudan sağlanan sulu tarımda 8000 dekar arazi kullanılmaktadır. 1000 dekar sulanan arazide şeker pancarı, silajlık mısır, yonca yetiştirilmekte ve meyvecilik yapılmaktadır. Kızılağıl ve Karakaya yaylaları artık fidanlık olarak kullanılmaktadır. Köy içi ve Öte Mahalle diye adlandırılan mahallelerde Rüstemoğulları, Molla-oğulları, Tırpanlar ve Paşalılar gibi hanedanlarda yaşamaktadır. 3 sınıflı 1 okul, 1 lojman, 1 öğretmen, 1 cami, 1 imam ve 2 un değirmeni, 1 un değirmeni 2hizar, haşhaş ve ayçiçek yağı çıkarılan yağ dükkanı bulunmaktadır. İç mekan ağının yeterli içme suyu ve her evin bir telefonu vardır.

4.2.6. Boğazkent (Reşadiye) Köyü'nün Yerleşim Özellikleri

Reşadiye köyünde bulunan yerleşme genelde kerpiç yapıya sahiptir. Evler bahçeli olup ahır ve samanlıkları bulunmaktadır. Her evde maşinga adı verilen özel kerpiçten yapılmış soba gibi duran toprak sıvalı fırınlar vardır. Bu köyde bulunan su kaynağından dolayı göçmenlerin buraya yerleşim kurduk-

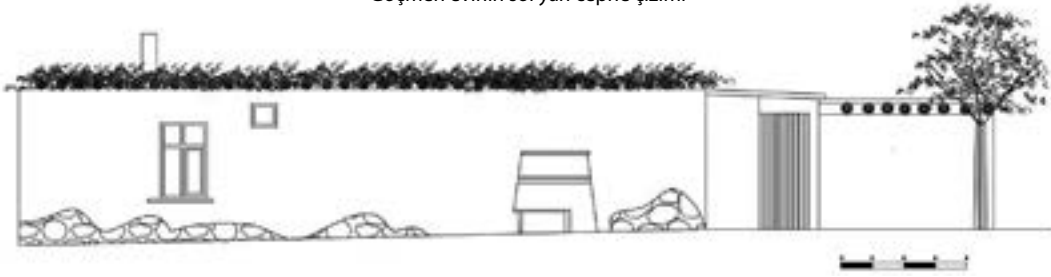
Vaziyet planı

Evin mevcut planı

Göçmen evinin sol yan cephe çizimi

Cephe Fotoğrafları

Mekan Fotoğrafları

Mimari Değerlendirme

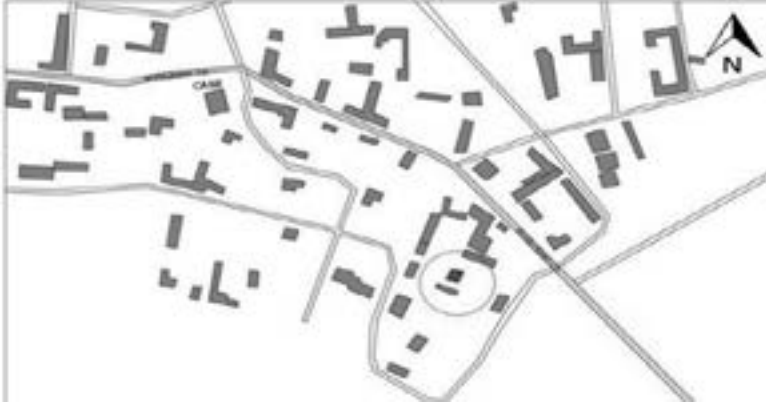
Göçmen evi kerpiç yapılıdır. Dış yüzeyi toprak sıvalıdır. Evin 2 giriş kapısı bulunmakta olup 4 odalıdır. Günümüzde balkon olarak tanımlanan yazlığa bölümü vardır. Çatı örtüsü ağaç merteklerin üzerine ot, saz, kamyş sıralanıp üstü killi toprak ile örtülerek sıkıştırılmıştır.

Mekansal Değerlendirme

Köy 1900'lü yıllarda kurulduğu söylenmektedir. Köydeki ikizler çeşmesi bu köyün kurulumunda etkilidir. Köyün geneli toprak sıvalı kerpiç evlerden oluşur. Her evin bahçesi ve ahır bulunmaktadır. Göçmen evi göçmenlerin kendi imkanlarıyla yaptığı evdir.

Şekil 9. 2 nolu evine ait çizimler ve analiz tablosu

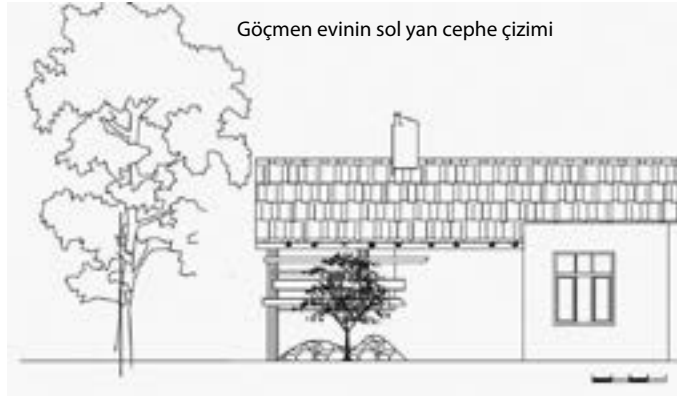
Vaziyet planı

Evin mevcut planı

Göçmen evinin sol yan cephe çizimi

Cephe Fotoğrafları

Mekan Fotoğrafları

Mimari Değerlendirme

Göçmen evi kerpiç yapılıdır. Dış yüzeyi toprak sıvalıdır. Ev 3 odalıdır. Bahçesinde ahır ve wc si bulunmaktadır. Çatı örtüsüne belirli aralıklarla ağaç mertekler dizilmiştir. Daha sonra mertek üzerine kiremit döşenmiştir. Günümüzde ev yazlık olarak kullanılmaktadır.

Mekansal Değerlendirme

Göçmen evi 1951 yılında devlet tarafından yapılmıştır. Köydeki göçmen evler toprak sıvalı kerpiç yapılara sahiptir. Evlerin genelinde bahçe bölümünde fırını bulunmaktadır. Köyün geneli tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadır.

Şekil 8. Reşadiye köy içi yolu

ları söylenmektedir. Fahretin TIRPAN ile yapılan görüşmede, ikiz çeşme etrafında oturan hanelerde 9 ikiz çocuk vardır. Bu nedenle bu su kaynağına ikizler çeşme adı verilmiştir. Bulgar göçmen köyü olan Boğazkent köyü hala eski yapılaşmayı sürdürmektedir. Köyde, köy konağı, misafırhane, köyde kalmak isteyen memurlar için bir lojman, köyün ortak malları arasındadır. Köy konağı belli bir kısmı yıkıldığı için kullanılmamaktadır. Bu köyün yapı olarak çevresindeki köylerden farkı kerpiç yapıların toprak sıvalı olmasıdır. Yakın ve komşu köylerindeki yapılaşmalarda beyaz sıvalı kerpiç yapılar bulunmaktadır. Alan çalışmasında Reşadiye köyünde 2 ev tipi incelenmiştir. Biri Tırpan ailesinin evi incelenmiş olup 1900 yılların başlarında kendi imkanlarıyla inşa edilmiştir. Diğer ev ise Hoça ailesinin devlet desteğiyle yapılmış 1951 göçünde inşa edilmiştir. Bu iki farklı yapıyı, bulunduğu yere gidilerek yerinde gözlemlenip incelenerek araştırılmıştır.

5.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1989 yılında Türkiye'nin Bulgaristan vatandaşlarına sınırlarını açması ve Bulgaristan hükü-

metinin, arzu eden bütün Bulgar vatandaşlarının istedikleri ülkelere gidebileceğini açıklaması, 1989 yılının Mayıs ve Ağustos ayları arasında 350 000'e yakın kişinin Türkiye'ye üç ay gibi kısa bir süre içinde gelmesi ile sonuçlanmıştır. Ülkemizin çok sayıda göçmen almasıyla birlikte çözüm olarak; Anadolu'nun uygun alanlarının, boş arazi mevcudiyeti, ulaşım, verimlilik gibi nedenlerle tercih edilen yerler göç merkezi haline getirmişlerdir. İzlenilen yöntemle devlet çok sayıda göç olayını leyhine çevirmiştir. Kullanımı az olan, verimi düşük olan arazileri göç merkezi haline getirerek üretim sağlamıştır. Göçmenlerin, meslek ve eğitim seviyesine göre bölgelere yerleştirerek topluma entegrasyonunu kolaylaştırmıştır.

Alan çalışması için seçilen Konya ili bu anlamda en çok göç alan şehirler arasında bulunmaktadır. Bulgar göçmenlerinin nüfusunun yoğun olduğu ve yerleşimlerin hala kullanılır olması nedeniyle Konya ilçelerinden Ilgın ve Akşehir ilçelerindeki köyler analiz edilerek Boğazkent (Reşadiye) köyü ve Tipi köyünde toplam 3 ev araştırılmıştır.

Bu yerleşimlerde ev tiplerinin birbirine benzerlik ve aynı yapıda olması nedeniyle bir göçmen evinin örnek gösterilmesi yeterli bulunmuştur. İncelenen göçmen evlerinde kendi imkanlarıyla yapılan evler ve devlet tarafından evler incelenerek arasındaki benzerlik ve farklı

6. KAYNAKLAR

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı), (1990), *Bulgaristan'dan Türk Göçleri*, Ankara.

ERGÜNAY, O. (2000), *Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine Genel Bir Bakış: Sorunlar ve Çözümler*, E. M. Komut (derleyen), Kentsel Yerleşmeler ve Doğal Afetler içinde, Mimarlar Odası, Armoni Matbaası, Ankara.

GERAY, C. (1961), *Türkiye'den ve Türkiye'ye ve Göçmenlerin İskânı*, Ankara.

LÜTEM, Ömer (2003), *Tarihsel Süreç içinde Bulgaristan Türklerinin Hakları, Balkan Türkleri*, ASAM Yayınları, Ankara.

PETERSEN, W. (1996), *A General Typology of Migration, Theoris of Migration*, ed. Robin Cohen, Edward Elgar Publishing Limited, England, 3–13.

TURAN, Ömer, 1995, *Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu*, Yeni Türkiye, Yıl 1, 30, Ankara.

TÜMTAŞ, M. S - Çelikkaleli Ö. (2000), "Kente Göç Sosyal Dışlanmışlık ve Ergenlerdeki Psikolojik Belirtileri", *Kent Çalışmaları I*, Detay Yayıncılık, Ankara: 41-66,

İnternet Kaynakları:

URL1-http://konya.goc.gov.tr/tr/page/goc_goc-tarihi-380, Erişim Tarihi: 08.12.2018

URL 2 - <https://nisanyanmap.com/?y=&t=Ak%C5%9Fehir&u=1&ua=0>, Erişim Tarihi: 08.12.2018

URL3-<http://www.cografya.gen.tr/tr/konya/iklim.html> , Erişim Tarihi: 08.12.2018

URL4-<http://ilginrastirmalari.blogspot.com/2013/04/ilggn-koyleri-ilgn-bogazkentresadiye.html> , Erişim Tarihi: 15.12.2018

PLANLI YERLEŞİM OLAN GÖÇMEN KÖYLERİ: BÖĞRÜDELİK KÖYÜ ÖRNEĞİ

Gülnihal UĞUR*

Kerim ÇINAR**

ÖZET

İnsan veya insan topluluklarının geçici veya kalıcı olarak kaldıkları yeri terk edip başka bir yerleşim yerine gelmeleri göç olarak tanımlanmaktadır. Oluşumları, sebepleri, coğrafyaları bakımından göçü farklı başlıklar altında inceleyebiliriz. 20. Yüzyıl'ın başlarında, birçok Müslüman farklı coğrafyalarda zulümlere maruz kalmıştır ve kendilerini kabul eden Osmanlı Devletine daha sağlıklı ve huzurlu bir hayat geçirmek için göç etmişlerdir. Bu göçmenler, Anadolu'nun farklı bölgelerine kurulan planlı köylere yerleştirilmiş, her hane için bir ev verilmiş, geçimlerini sağlamaları için kendilerine tarım arazileri ve hayvanlar tahsis edilmiştir. Anadolu'da birçok örneği bulunan bu planlı yerleşim olan göçmen köylere, Konya'nın Cihanbeyli İlçesine bağlı, tarihi açıdan zenginliği ile dikkat çeken Sibiry muhaciri Özbeklerin yerleştirildiği Böğrüdelik Köyü örnek verilebilir. Izgara plan şeması ile 1908-1910 yılları arasında oluşturulan bu köyde o dönem ki hükümetin yaptırmış olduğu, adını da buradan alan Hükümet Evleri yer almaktadır. Köyün ve bu evlerin plan şeması oluşturulup, günümüze kadar gelebilen örnek evler incelenerek

* Proje Asistanı / Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

** Prof. Dr. / Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi İç Mimarlık Bölümü

betimsel analizleri yapılmış ve bir belge oluşturulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Göç, Göçmen Köyleri, Planlı Yerleşim

MIGRANT VILLAGES WHICH IS PLANNED SETTLEMENT: AS AN EXAMPLE BÖĞRÜDELİK

ABSTRACT

It is defined as immigration of people or groups of people leaving their place of residence temporarily or permanently and coming to another settlement. We can examine migration under different headings in terms of their formation, causes and geography. In the early 20 th century, many Muslims were persecuted in different geographies and migrated to the Ottoman Empire, which accepted them, in order to live a healthier and more peaceful life. These migrants were placed in planned villages established in different regions of Anatolia, each house was given a house, and they were given agricultural land and animals to make a living. This planned settlement, which has many examples in Anatolia, can be given as Böğrüdilik Village of Siberian immigrant Uzbeks, who are attached to the Cihanbeyli district of Konya and attract attention with their historical richness. This village was established between 1908 and 1910 with a grid plan and there are Government Houses built by the government at that time. The plan of the village and these houses were prepared and descriptive analyzes were made by examining the sample houses that could survive until today and a document was created.

Keywords: Migration, Migrant Villages, Planned Settlement

GİRİŞ

20. yüzyıl başlarında, dünyanın birçok yerinde Müslümanların üzerinde kurulan baskılar sonucu

Osmanlı topraklarına yapılan göçler artmış ve birçok devletten birçok ırktan kişiler gördükleri zulümden kaçarak Osmanlı topraklarına sığınmışlardır. Osmanlı Devleti'nin kabul ettiği bu göçmenler Anadolu'nun birçok yerine devletin oluşturduğu planlı köylere yerleştirilmişlerdir. Planlı kurulan köylerde tarih içinde yaşanan yeni kültürlerin, kırsal yaşamın, kırsal mimarinin korunması ve öneminin artmasına katkı sağlamak adına planlı yerleşim olan göçmen köyleri incelenmiş ve bir örnek incelenerek üzerinde araştırma yapılmıştır.

Çalışmaya başlarken öncelikli olarak göçmen köyleri araştırılmış ve Konya il sınırları içerisinde planlı ve plansız olarak yerleşilmiş göçmen köylerine örnekler bulunmuştur. Planlı yerleşim olan göçmen köylerine II. Abdülhamit zamanında göç eden Karaçay-Malkar Türklerinin yerleştirildiği Başhüyük Köyü, yine II. Abdülhamit zamanında göç eden Sibiry muhaciri Özbeklerin yerleştirilmiş olduğu Böğrüdilik Köyü örnek verilebilir. Plansız yerleşim olan göçmen köylerine ise Ahıska Türklerinin yerleştirilmiş olduğu Mecidiye (Havuşlu) Köyü örnek olarak gösterilebilir. Çalışma için seçilen Böğrüdilik köyü 1908-910 yılları arasında Sibiry muhaciri Özbeklerin yerleştirilmiş olduğu bir göçmen köyüdür. Planlı yerleşim olan göçmen köylerine verilebilecek nitelikli bir örnek olması, planlama ve mimari açıdan daha önceden üzerinde bir çalışma yapılmaması bu köyün seçiminde ve çalışılmasında etkili olmuştur.

Böğrüdilik Köyü araştırılırken, köyün tarih içinde ki gelişimine ışık tutması, görsel olarak belge sağlaması, köyün mimari durumunu günümüzde ortaya koyabilmek adına birçok görsel kullanılmıştır. Bu görseller için Adnan Cengiz, Rahmetullah Kurtaran ve Haşim Karpuz'un fotoğraf arşivleri incelenmiş, çalışmaya uygun nitelikte bulunan fotoğraflara yer verilmiştir.

Böğrüdilik Köyü'nde yapılan sözlü görüşmelerde köyün tarihine hâkim olan kişilere, köyün

nüfusu, hane sayısı, geçim kaynakları, kültürel ve sosyal yapısı, yapılı çevre özellikleri sorulurken; çizimleri ve analizleri yapılan evler de yaşayan kişilere, mekân kullanımı, mekânların tarihi zaman içerisinde ki uğradığı değişimler ve nedenleri sorulmuştur.

Böğrüdelik Köyü'nde saha çalışması yapmak için; günümüzde var olan Hükümet Evleri'ne örnek teşkil edebilecek olan uygun yapılar, yapılan sözlü görüşmeler sonucu tespit edilmiştir. Bu evlerin plan şemaları ve görünüşleri çıkartılmış ve betimsel analizleri yapılmıştır. Ev halkından yaşadıkları mekânın zaman içinde ki değişimi ve mekâna yapılan müdahaleler öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu saha çalışması ve sözlü görüşmeler sonucunda Hükümet Evleri'ne ait bir plan şeması oluşturabilmiştir.

Bu makalede; Makalenin birinci bölümünde planlı yerleşme kavramı üzerinde durulmuş ve taranan literatür neticesinde ulaşılan bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında planlı yerleşme kavramının bir alt başlığı olarak planlı yerleşim olan göçmen köylerine değinilmiştir. İkinci bölümde planlı yerleşim olan göçmen köylerine örnek olarak seçilen Böğrüdelik Köyü örneklendirilmiştir. Yapılan saha araştırması ve sözlü görüşmeler sonucu edinilen bilgiler ışığında, köyün kısa tarihçesi ve genel özelliklerinden sonra Hükümet Evleri'ne dair ulaşılan bilgilere yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise yapılan çalışmaya ait bulgulara ilişkin kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

GÖÇ

Göç genel olarak, iki yerleşim yeri arasında gerçekleşen geçici veya daimi olarak, insan veya insan topluluklarının yer değiştirmesidir. Coğrafi konumları, sebepleri, yönleri, hacmi ve organizasyonları bakımından göçleri birçok başlık altında incelememiz mümkündür. Ama ana hattı ile düşünecek olursak iç ve dış göçler olarak iki başlığa ayı-

rabiliriz. Esas konumuz olan dış göçler; uzun süreli kalmak veya yerleşmek amacı ile kişinin veya bir topluluğun kendi vatanından ayrılıp başka bir ülkeye göç etmesidir (Yılmaz, 1996: 9). Kendi vatanını bırakıp, geçici ve daimi olarak yerleşmek amacıyla başka bir ülkeye göçen bu kişi veya topluluğa göçmen denmektedir. Göçmenleri genel olarak; vatanından sürülenler, kovulanlar, tahliye veya mübadele olunanlar, anlaşmalara tâbi göçmenler, milli muhacirler, mülteciler, yurtsuzlar veya devletsizler oluşturmaktadır (Yılmaz, 1996: 10).

PLANLI YERLEŞME KAVRAMI

Planlı yerleşme kavramı, modern devrin getirdiği bir gerekliliği olarak düşünülebilir. Ancak erken devirlerden itibaren birçok batı ve doğu kültürlerinde uygulanan bir iskân tekniğidir. Bu tarz yerleşmelerin planlılık ve tasarlanmışlık ölçütü ile ele alınmasıyla birlikte, o toplumun sosyal kimliğiyle, sosyal dokusu hususunda önemli bilgilere ve neticelere ulaşmak mümkün olacaktır. (Eres, 2008: 17).

Planlı yerleşme kavramı en sade haliyle, bir yerleşim yerinin işlevselliği, uygulanabilirliği gibi temel gerekliliklerini yerine getirmesi düşünülerek, işlevsel düzeninin tasarlanması ve buna göre planlanması olarak tanımlanabilir. Bir yerleşim yerinin belirlenmiş bir plana göre düzenlenmesi, sokaklar meydanlar gibi açık alanlar ile bu alanların sınırlandırdığı yapı adalarının önceden tanımlanarak biçimlendirilmesidir. Bu bağlamda planlı yerleşmeler, zaman içinde kendiliğinden gelişen yerleşim yerlerinden ilk aşamada fiziksel biçimleri ile kolaylıkla ayırt edilebilmektedirler. Planlı yerleşim yerlerinde sokaklar ve sokakların sınırlandırdığı yapı adaları, tanımlı geometrik biçimlere sahiptirler. Planlı yerleşimlerde bu biçimleniş dairesel, ınsal veya dörtgen biçimli olabilir. En yoğun kullanılan biçim ise dörtgen biçimli olandır. Bu biçim yolların birbirini dik açıyla kesmesi sonucu, aralarında dikdörtgen biçiminde yapı adalarının olduğu ızgara plan tipi olarak adlandırılmaktadır

(Eres, 2008, s: 18). Izgara plan tipi Osmanlı mimarisinde her ne kadar olmasa da işlevsel açıdan yoğun bir nüfusu düzgün bir şekilde yerleştirmenin uygulanabilir bir yoludur.

PLANLI YERLEŞİM OLAN GÖÇMEN KÖYLERİNE GENEL BAKIŞ

İlk kurulan göçmen köylerinin belli bir tip ve planda kurgulanmadığı görülmektedir. 1897 yılından itibaren kurulacak olan köylerin ise Muhacirin Komisyonu tarafından bir düzen dâhilinde yapılması kararlaştırılmıştır. Göçmen köylerinin plan ve krokilerinin bu düzene göre tasarlanması, planlanması ve buna göre inşa edilmeleri istenmiştir (Yılmaz, 1996: 18).

Göçmen köylerin kurulması aşamasında, genellikle aynı ülkeden grup olarak göç edenlerin birlikte bir yerleşim, mahalle, köy oluşturmaya imkân sağlayacak şekilde iskân edildiği, göç eden farklı kesimlerin birbirine karıştırılmamaya dikkat edildiği görülmektedir (Eres, 2008: 53).

Gelen göçmenlerin yerleşmesi için kurulacak olan köylerin yer seçiminde bazı kıstaslar gözetilmiştir. Bu kıstaslar şu şekildedir:

1. Köyün konumlandırılacağı alanın havasının temiz olması
2. Köyün kurulacağı alanın çevresinde bataklık bulunmaması
3. Köyün kurulacağı çevrede akarsu bulunması
4. Köyün kurulacağı alanın şiddetli ve ters rüzgârlara açık olmaması
5. Köyün kurulacağı alanın çukurda bulunmaması ve rutubetli olmaması
6. Köyün kurulacağı alanın şehirlerarası yollara, istasyonlara ve iskelelere yakın olması

Bu kıstaslar dışında kurulacak olan köyün bir tarımsal üretim merkezi olması istendiği için gelen

her göçmen aileye belli miktar tarım için elverişli arazi verilmesi planlanmıştır. Yani kurulacak köyün yerleşim yerinin seçiminde, çevresinde tarıma uygun arazilerin yer alması da önemli bir kıstas olmuştur (Ökçün, 1983: 173).

Devlet tarafından kurulan bu göçmen köylerinde genel olarak izgara plan şeması kullanılmıştır. Izgara plan şemasında birbirine paralel olan sokaklar üzerinde göçmen konutları sıralanmaktadır. Köyün orta kesiminde ise meydan niteliğinde açık alanlar yer alır. Bu açık alanın etrafında mescit veya cami yer almaktadır (Eres, 2008: 54).

Planlı yerleşim olarak devlet tarafından tasarlanan bu köylerde biraz daha farklı bir kullanıcı kitlesine tasarım yapılmaktadır. Kimliği önceden bilinmeyen, aynı kaderi paylaşan, anonim kişiler kullanıcı kitlesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanıcı kitlesindeki kişi ve kişiler veyahut aile, 'içinde bulunduğu durumun, bunalımın, sıkıntının, sıklıkla zor koşulları ile tanımlanmaktadır. Olağan hayatlarından uzakta olan bu kişilerin en önemli önceliği ise hayatta kalma çabasıdır. Toplumsal katmanlaşma, statü, eğitim durumu, gelir durumu, meslek gibi kullanıcı kitlesini betimleyen kullanıcı davranışlarını algılamaya çalıştığımız özellikler, bu hayatta kalma çabası neticesinde ortadan kalkar. Göç eden kişilerin kolektif olarak paylaştığı kader ve onun sürükleyiciliği, tasarımda dikkat edilen ilk ölçüt olmaya başlar (Cengizkan, 2004: 10).

Anadolu'ya gelen göçmenlerin iskânı esnasında meydana gelen en büyük sorunlardan birisi de göçmen konutlarının fiziksel niteliği ve kalitesidir. Devlet bütçesinin o dönemde çok sınırlı olması sebebiyle, devlet göçmen konutlarının inşası için çok az bir bütçe ayırabilmiştir. Bu bütçe ile ancak basit, niteliksiz yapıların inşası mümkün olabilmıştır. Göçmen konutlarının inşası esnasında göçmenlerin mevsimsel ve çevresel etkenlerden korunmasının gerekliliği ile konutların yapımı mümkün olduğun-

Şekil 1 - 2019 yılı itibariyle Böğürdelik Köyü ve yakın çevresi

ca hızlı tutulmuştur. Bu durumda konutlarda ki inşaat kalitesini ve niteliğini etkileyen bir diğer etken olarak gözükmemektedir (Eres, 2008: 46).

Göç eden kişiler için yaşadıkları mekân “konut” iken, zaman ilerledikçe kimliklerinin ve kültürlerinin etkileriyle bu mekân “ev” kavramına dönüşmektedir (İlgin, 2005: 1). Göç eden kişiler ve toplumlar için “ev” kavramı aidiyet duygusunun oluşmasında önemli bir etkidir.

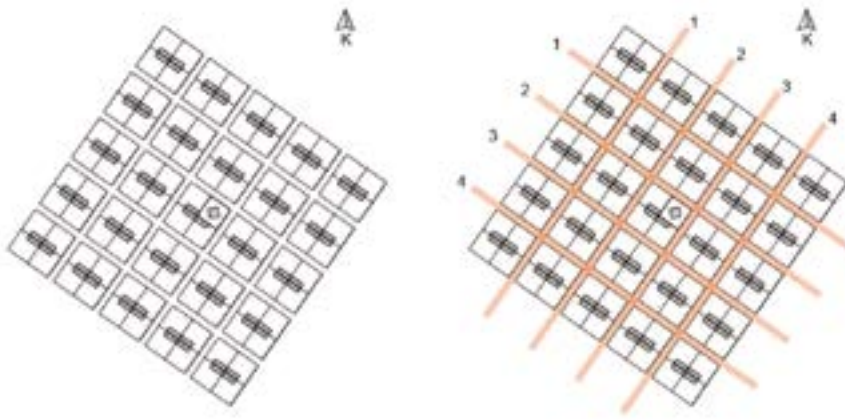
Kişiler yaşamlarını yapılı çevrede yani; kentler, binalar, yollar ve yerleşkelerde devam ettirmektedirler. Bu yapılı çevre içerisinde kişilerin aidiyet duygusuna sahip olabilmesi için bir egemenlik alanının oluşması gerekmektedir. Sahiplenme, mekânın korunması, yer aidiyeti; egemenlik alanının oluşmasında ki önemli etkenlerdir (İlgin, 2005: 2). Osmanlı'nın göçmenler için ayrı planlanmış ve o kişilere tahsis edilmiş köyler oluşturma

politikası da; kişilerin kendini güvende hissetmesi, oldukları yeri sahiplenmeleri ve aidiyet hissetmeleri açısından önemli olmuştur.

BÖĞRÜDELİK KÖYÜ ÖRNEĞİ

Böğürdelik, Cihanbeyli'ye 35 km, Konya'ya 135 km mesafede yer alan Sibiry muhaciri Özbeklerin yerleştirilmiş olduğu bir göçmen köyüdür. 2012 yılında yapılan sayıma göre nüfusu 352 kişidir. Kışları köyde nüfus azken, yazları bu miktar yurt dışına giden göçmenlerin gelmesi sonucu artmaktadır (YerelNET). Köyün yakınında bulunan ve adını almış olduğu dağdan çıkan su kaynağı sayesinde köyde su sorunu görülmemektedir. Bu sebep ile köy halkı geçimini genel olarak sulu tarım ile sağlamaktadır. Hayvancılık neredeyse hiç yapılmamaktadır.

“Köyümüz Hükümet'in yaptırdığı plana göre kurulduğunda 100 haneymiş, ama günümüzde 600

Şekil 2 - Böğrüdelik Köyü Oluşum Plan Şeması

“Oramınız sikiz yol
Sigisi de digiz yol
Mini taşlap yatni söysen
Sıtma tutsın sigiz yıl.
(Sokağımız sekiz yol
Sekizi de düzgün yol
Benden başkasını seversen
Sıtma tutsun sekiz yıl.)”

haneyi bulduk. Yazları yurt dışından gelen göçmenlerle nüfusumuz artıyor. Yurt dışına genel olarak Almanya, Danimarka, İsveç ve Norveç’e göç veriliyor. Köyde yaklaşık olarak 50 bin dekarlık arazimiz var. Geçimimizi genel olarak sulu tarım ile sağlıyoruz. Hayvancılıkla uğraşan neredeyse hiç yok.” (Rahmetullah Kurtaran)

Böğrüdelik Köyü’nün kuzeyinde Korkmazlar ve Kelhasan Köyleri, kuzeybatısında Beylioiva ve Zaferiye Köyleri, güneybatısında Kadıoğlu Köyü, güneyinde Kuyulusebil Köyü, güneydoğusunda Pınarbaşı ve İnsuyu Köyleri, doğusunda ise Kuşça Köyü yer almaktadır. Bu köylerin arasında kalan, aslında Kelhasan Köyü’nün yaylası olan bu alan, Akşehir iskân tapu memurları ve Akşehir kaymakamlığı gibi resmi makamlar tarafından tasdikli olarak bir harita ile mera ve mezra alanı olarak Böğrüdeliklere verilmiştir (Dündar, 2007: 85). Böğrüdelik Köyü, sokaklarının ve yapı adalarının oluşumuyla planlı yerleşim olan göçmen köyelerine güzel bir örnektir.

Anonim olarak Böğrüdelik Köyünde söylene gelmiş bu şarkı sözleri de köyün oluşumu ile ilgili bize bilgi vermektedir. Dört yatay, dört dikey aksın birbirini kesmesiyle oluşan bin altı yüz metre karelik parseller oluşturulmuştur. Bu parseller eşit dört parçaya bölünerek her hane için dört yüz metre karelik ev

ve avlu alanlarının oluşturulmasını sağlamıştır. Her parselin merkezine yerleşen kuzeydoğu ve güneybatı cepheleri olan sırt sırta birleşen evler inşa edilmiştir.

“Anonim olarak benim çocukluğumdan beri söylene gelen büyüklerimden duyduğum bu şarkı, köyümüzün oturumunu anlatıyor. Her evin avlusu 20*20 metrelik alandan oluşuyor. Köyün ortasında eskiden taştan yapılmış camii vardı. Bu cami de dört yüz metre karelik alana oturuyormuş. O yandıktan sonra köy halkı kendi çabalarıyla 1965 yılında daha büyük yeni cami yaptırdı. Cami yaptırırken Konya’dan yardım istenmiş. O dönem benim çocukluğumdu kısmen hatırlıyorum. Yeni yapılan cami yanında ki diğer 2 parseli de alarak bin iki yüz metre karelik alana oturuyor şimdi hatta biraz yola da taşıyor.” (Rahmetullah Kurtaran)

Bu köyde yaklaşık 110 yıldır kökeni Buharalı Özbek Türkleri olan göçmenler yaşamaktadır. Türkiye’de “Tatar” olarak adlandırılan bu göçmenler Rusya’nın yapmış olduğu dini ve sosyolojik baskılardan kaçarak Türkiye’ye gelmişlerdir. İstanbul’da bir süre kaldıktan sonra hükümetin kendilerine yerleşmek için sunduğu 5 farklı ilden Konya’yı seçerler ve su açısından zengin olan Böğrüdelik yaylasına yerleşirler (Arabacı, 2019). Kelhasan Köyü’nün yaylası olan sulak alanın köy olması ile ilgili başka bir rivayette şu şekildedir.

Şekil 3 - Böğrüdelik Köyü'nün 1957 yılında çekilmiş hava fotoğrafı (Adnan Cengiz fotoğraf arşivi)

“Atalarımız ilk geldiklerinde bir köye yerleştirilmeyi beklerken hanlarda hamamlarda kalmışlar. Çok sıkıntı çekmişler o zamanlar. Geçimlerini sağlamak için nakliyecilik yapmışlar. Atlarla iyi anlaşmışlar ve at sürmeyi bildikleri için Tuz Gölü'ne gidip gelerek tuz nakliyatı yapmaya başlamışlar. Yine tuz nakliyatı yaptıkları bir gün dinlenmek için sulak alan olan Böğrüdelik'e gelmişler. Atları sulak alanda otlarken, kimsenin bu verimli ve sulak alanda yaşamadığını fark etmişler. Gidip devlet memurları ile konuşalım burayı bize köy olarak versinler demişler.” (Rahmetullah Kurtaran)

O dönem Osmanlı padişahı olan Sultan Reşat'ın adı birçok yere verilmiştir. Böğrüdelik Yaylasındaki bu köye de, 15 Ekim 1910 tarihinde ‘Reşadiye’ adı ile muhtarlığı verilmiştir. Osmanlının yıkılması ve Cumhuriyetin kurulması ile birlikte Reşadiye Köyü bulunduğu yaylada ki yer alan su

kaynağından dolayı Böğrüdelik Köyü olmuştur (Arabacı, 2019). Böğrüdelik'e gelen göçmenler, Böğrüdelikli olmayı onur olarak görmüş ve kabul etmişlerdir. Civar köylerde ki hatta Konya'da ki kişiler Böğrüdelik halkına sevgi ve saygıyla yaklaşmışlardır, onlara daima güvenmişlerdir (Dündar, 2007: 1). Köy içerisinde ise, dostluklar ve akrabalık bağları da saygı, sevgi ve dayanışma üzerine kurulu olduğu için sağlam olmuş, güven ve huzur içinde yaşamaya devam etmişlerdir (Dündar, 2007: 58). Köy halkı kendi gelenekleri, görenekleri, örf ve adetleri ile benliklerini korumaya çalışmakta ve bunun için sosyal ve kültürel çalışmalar, faaliyetler yürütmektedirler.

Göçmenlerin Böğrüdelik'e kısa doğru gelmelerinden dolayı ve geldikleri bu topraklara yabancı olmaları onlara bazı sıkıntılar vermiştir. Civar köylere nazaran hastalıklardan kaynaklı ölümlerin

oranı daha fazla olmuştur. Köyde her gün 3 ila 5 kişinin cenazesi kaldırılmıştır, hatta on sekiz evin ocağı hastalık nedeniyle tamamen sönmüştür. Bu dönem içerisinde Böğrüdelik Köyü nüfusunun %30' u vefat etmiştir (Dündar, 2007: 85).

Böğrüdelik Köyü'nde, Konya'nın yardımıyla ve köy halkının kendi emekleri ile inşa edilen ahşap caminin yanması sonucu (2001 Aralık) yeni ve daha büyük kubbeli bir cami yine köyün merkezinde olacak şekilde inşa edilmiştir (2003). Köyde esas geçim kaynağının sulu tarım olması sebebiyle bir Tarım Sulama Kooperatifi, bir de Tarım Kooperatifi yer almaktadır. Köy halkı Türkiye' ye göç edişlerinin 100. yılında bir kutlama yapmayı düşünmüşlerdir ve etkinlikleri düzenlemek için hâlâ aktif olarak çalışan bir Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği kurmuşlardır. Ormanlık alanı olmayan Böğrüdelik Köyünde, 100. Yıl kutlamalarında kurulan maalesef günümüzde aktif olmayan Kadın Dayanışma Derneği tarafından, Böğrüdelik Muhtarlığı tarafından ve gönüllü olan köy halkı tarafından oluşturulan toplamda 3 farklı ağaçlandırma sahası yer almaktadır ve bu sahalar damla sulama sistemi ile sulanmaya devam edilmektedir. Köyün mezarlığı ise köy dışında kalacak şekilde konumlandırılmıştır. Ayrıca köyde çocukların oynaması için bir çocuk parkı yer almaktadır. Köyde bir ilkokul binası yer almaktadır ama aktif olarak çalışmadığı için öğrenciler civar köylere taşınarak eğitimlerine bu şekilde devam edebilmektedirler.

Böğrüdelik Yaylası'nda Sibirya göçmenleri için hükümetin yaptırdığı evler 1910 yılında Ermeni ustaların yapımı ile yüz hane olarak tamamlanmıştır. Göçmenler, yeni yapılan 3 odalı evleri kurra usulü ile alarak Böğrüdelik Yaylası'na gelmişlerdir (Dündar, 2007: 85). O dönem ki hükümetin yaptırdığı bu üç odalı evlere Hükümet Evleri denilmektedir. Hükümet evleri yaklaşık olarak 110 yıllını tamamlamıştır. Evler bölgede bolca bulunan heliklerden (başka bir deyişle kafa taşlardan) yani

Şekil 4 - 2018 Yılında Yıkılan, Özgünlüğünü Korumuş Son Hükümet Evi (Rahmetullah Kurtaran fotoğraf arşivi)

kırma taşlardan örülmüştür. Evlerin hem iç kısmı hem dışı çamur ile sıvanmıştır. Evin üst örtüsü toprak dam olup taşıyıcı olarak Isparta'dan getirilen çam ağaçları ve İnsuyu deresi boyunca bol bulunan kavak ağaçları kullanılmıştır.

Bir başka bilgiye göre ise hükümetin yaptırdığı evlerin 2 odalı olduğu, giriş mekânı (aşkana) ve yatma mekânından oluştuğudur. Köy halkının daha sonradan ise ihtiyaca binaen giriş mekânına açılan bir oda daha ekledikleridir. Ancak köyde günümüzde bu bilgiye örnek teşkil edecek bir yapı bulunamadığı için çalışma kapsamında bu yapılar incelenememiştir.

“Birkaç farklı kişiden edindiğim bilgiye göre, hükümetin yaptırdığı evler 2 odalıymış. Aşkana ve bir odadan oluşuyormuş. Sonradan herkes kendi bir oda da ilave etmiş evlere.” (Rahmetullah Kurtaran)

Hükümet Evlerinin sokağa bakan köşelerinde büyük taşlar yer almaktadır. Köşe taşı denen bu taşların zamanında, at arabalarının sokağı dönerken evlere çarpmaması için konulduğu düşünülmektedir (Dündar, 2007: 58). At arabalarının evlere zarar vermemesi amacıyla konulmuş olsalar bile köşe taşlarının köy halkının sosyal hayatında etkisi

Şekil 5 - Geleneksel Ocak (Haşim Karpuz fotoğraf arşivi)

Şekil 6 - Köşe Taşları (Rahmetullah Kurtaran fotoğraf arşivi)

büyüktür. Halen var olan bu köşe taşlarının köyde yaşayanlar üzerinde güzel hatıraları vardır. Yaşlıların oturup sohbet ettiği, çocukların üzerinde oyun oynadığı bu köşe taşları Böğürdelik Köyü'nün sokak algısında önemli yer tutmaktadır.

“Bu taşlar köyümüzde hala var. Eskiden at arabalarının köşeleri çarpmasın diye veya at hırçınlaşıp köşeyi hızlı dönerse diye tedbir amaçlı konan taşlardı. Evler kerpiç olduğu için at arabası çarparsa ev yıkılabilir veya zarar görebilirdi. Bir örtü veya minder serilip, gündüzleri çoğunlukla çocuklar ve kadınlar, akşamüstleri ise erkekler otururdu. Çocukluğumda o taşlarla köşe kapmaca oynadığımızı hatırlıyorum.” (Rahmetullah Kurtaran)

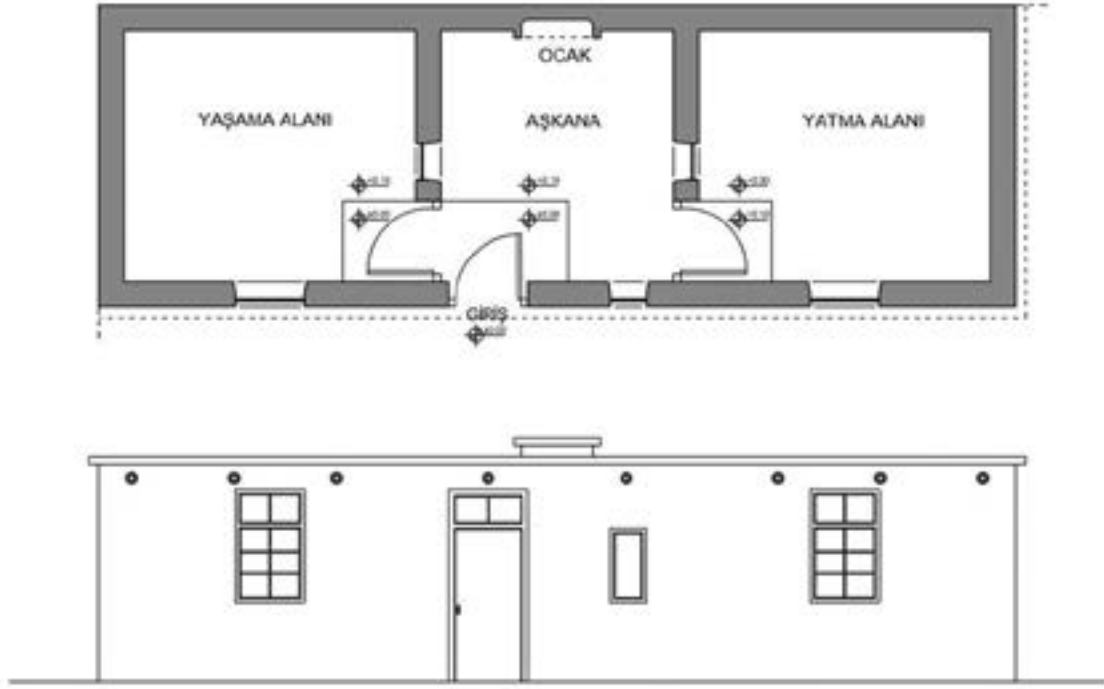
Böğürdelik Köyü'nde yemek kültürü çok önemlidir ve günümüzde halen geleneksel yemekler özel günlerde gelen misafirlere ve komşulara yapılan bu yemekler (beliç, beremiç, botka, bavursak vb.) ikram edilmektedir. Her evin avlusunda bu geleneksel yemeklerin ve ekmeklerin yapıldığı geleneksel ocakları görmek mümkündür.

Hükümet Evleri'ni mekân olarak inceleyecek olursak, üç ana mekândan oluşmaktadır. İlk olarak giriş mekânı bizi karşılar. Bu giriş mekânında yer alan ocak sebebiyle bu mekâna aşkana denmektedir. Aşkananın sağ tarafında yatma mekânı, sol tarafında ise yaşama mekânı yer alır. Mekânlar arası iletişimi kurmak ve aydınlatmayı sağlamak için

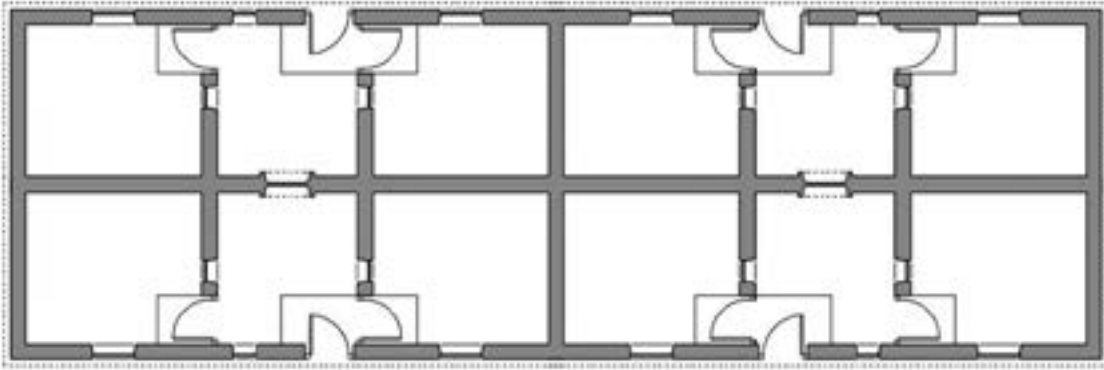
odalardan giriş mekânına (aşkanaya) açılan küçük ahşap pencereler (kösenek) vardır. Sırt sırta konumlandırılmış, güney ve kuzeye bakan iki ev arasında, ortak bacayı kullanan ocak (çuval) ise hem yemek yapmak hem de ısınmak amacıyla kullanıldığı için evin merkezinde konumlandırılmıştır.

“Ocak olduğu için biz girişe aşkana deriz, yani yemek yapılan yer. Ocağa ise ‘çuval’ diyoruz. Hem yemek yapmak için hem de ısınmak için ocak (çuval) kullanılırdı. Ocaklar diğer evle sırt sırtaydı. Tek bacayı beraber kullanırdı. Diğer odalardan aşkanaya açılan pencerelere ‘kösenek’ diyoruz. Geceleri aşkana da yakılan gaz lambası köseneğe konurdu böylece tüm odalar aydınlanırdı. Girişte yani aşkanada ve oturlan oda da on santimlik seki var. Biz sekiye ‘iten’ diyoruz. Yatılan oda da ise otuz santimlik iten vardı. Kapıların üstünde ki lentolar yani ‘balastır’ raf olarak yani ‘kişte’ olarak kullanıyoruz.” (Rahmetullah Kurtaran)

Evin soğuktan yalıtımının sağlanması için giriş mekânına ve yaşam alanlarına 10 cm yüksekliğinde, yatma alanlarına ise 30 cm yüksekliğinde ahşaptan sekiler (iten) yapılmıştır. Evde başka bir depolama alanı düşünülmediği için bu ahşap sekilerin altı depolama alanı olarak kullanılmıştır. Bu sekilerin altına konulan leğen, kap yardımı ile yaşama alanı gerektiğinde banyo-gusülhane olarak kullanılmıştır. Kapıların üstünde ki lentolar (balastır), raf (kişte) olarak kullanılmıştır.

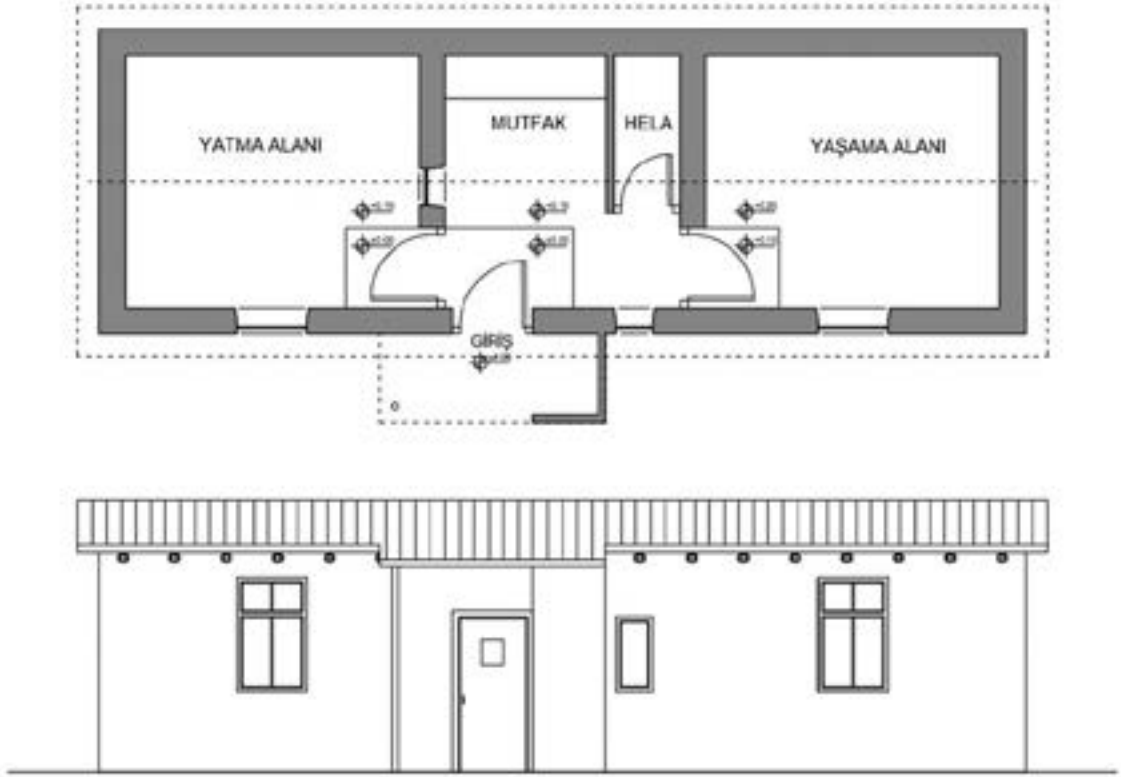
Şekil 7 - Hükümet Evi Plan Şeması ve Cephe Görünümü

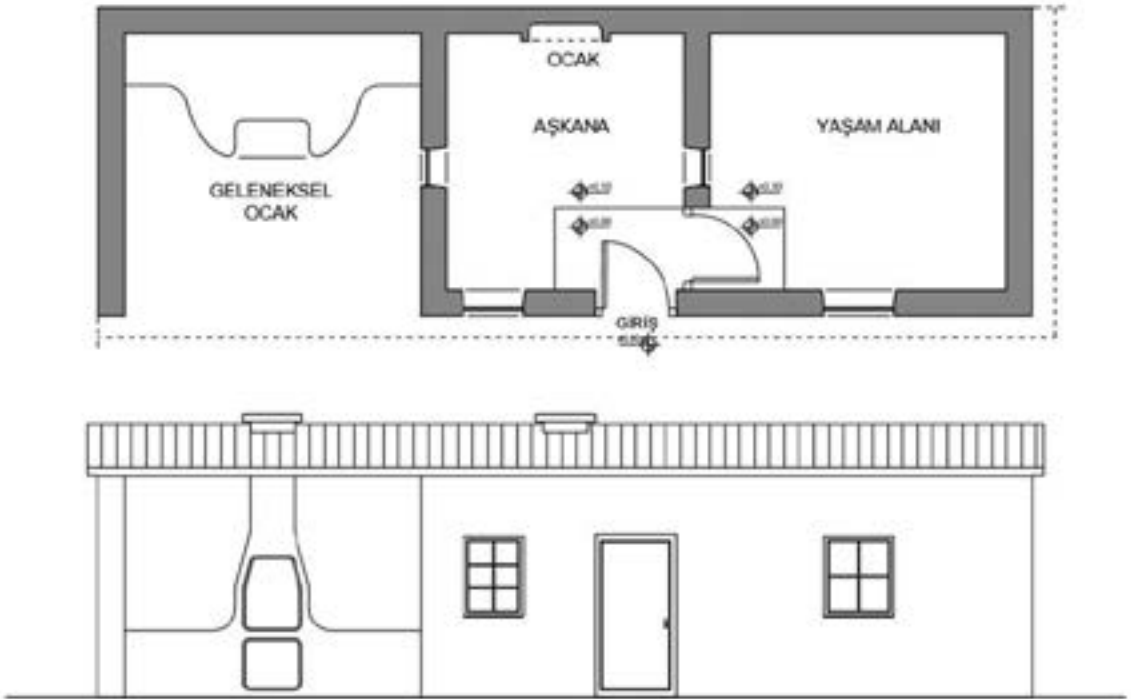
Şekil 8 - Hükümet Evlerinin Yapı Adasında ki Yerleşim Düzeni

Günümüze özgün haliyle gelebilmiş bir Hükümet Evi maalesef kalmamıştır. Özgünlüğünü koruyan ve sağlam olarak günümüze gelen son ev de 2018 yılında yıkılmıştır. Bu sebep ile incelemiş bulunduğum Mehmet Şerif Güner ve Aysel Güner'e ait olan ev, müdahale görmüş olsa da günümüze kadar gelebilmiş en iyi durumda ki evlerden birisi olması sebebiyle seçilmiştir. Bu ev köyün güney tarafında, Böğürdelik Camii' sinin yakınında bulunmaktadır. Halen içinde oturulmaya devam edilen bu

ev de birçok tadilat geçirmiştir. Evin çatı örtüsünü oluşturan çam ağaçları yıllar içinde çürüdüğü için alüminyum sac ile örtülen beşik çatı yapılmıştır. Bunun dışında odada ki yüksek sekiler kullanımı kolaylaştırmak ve mekânı genişletmek amacıyla daha alt kote indirilmiştir. Yine kullanımı kolaylaştırmak için giriş mekânına helâ, yaşama alanı içerisine lavabo eklenmiştir. Komşu ile ortak duvarda konumlandırılmış ahşap pencere kaldırılarak önüne mutfak tezgâhı yerleştirilmiştir. Evin çürümüş ve yalıtımı

Şekil 9 - Mehmet Güner ve Aysel Güner'e Ait Olan Hükümet Evi'nin Günümüzde ki Plan Şeması ve Cephe Görünümü

Şekil 10 - Rahmetullah Kurtaran ve Züleyha Kurtaran'a Ait olan Hükümet Evi'nin Günümüzde ki Plan Şeması ve Cephe Görünümü

Şekil 11 - Rahmetullah Kurtaran ve Züleyha Kurtaran Evi

Şekil 12 - Hükümet Evi İçi Seki Görünümü

zayıf olan dış pencereleri PVC pencerelerle değiştirilmiştir. Ahşap giriş kapısı ise yerini metal bir kapıya bırakmıştır. Ve giriş kapısı önüne saçak ve rüzgârdan korumak amacıyla bir duvar örülmüştür.

Ramazan Güner ve Aysel Güner'den edinilen bilgiye göre evlerinin giriş mekânında bitişik nizamda ki komşu bina ile aralarında ahşap bir pencere olduğu öğrenilmiştir. Bu pencerenin, o günün zor şartlarında komşular, aileler arasında ki iletişimi daha kolay sağlamak amacıyla olduğu belirtilmiştir. Ancak Hükümet Evleri'nin özgün plan şemasına bakacak olursak giriş mekânında ocak yer aldığını görmekteyiz. O dönem yapılan evlerde farklı çözümlerin düşünülüp düşünülmediği veya bir müdahale yapıp yapılmadığı ile ilgili net bir bilgi elde edilememiştir.

“Şu an mutfağın yer aldığı yerde eskiden komşunun evine açılan küçük ahşap pencere vardı. Atalarımız ilk geldikleri yıllarda çok sıkıntı çekmiş. Salgın hastalık varmış. Çok ölen olmuş. Haberleşmeyi ve iletişimi sağlaması için o pencere vardı. Komşuyla oradan konuşulabiliyorduk.” (Aysel Güner- Ramazan Güner)

Müdahale görmüş olsa da günümüze kadar

gelebilmiş evlerden birisi de Rahmetullah Kurtaran ve Züleyha Kurtaran' a aittir. Bu ev köyün kuzeydoğu tarafında, Böğrüdelik Camii' sinin yakınında bulunmaktadır. Halen kullanılmaya devam edilen bu ev de birçok tadilat geçirmiştir ve değişikliğe uğramıştır. Evin çatı örtüsünü oluşturan çam ağaçları yıllar içinde çürüdüğü için alüminyum sac ile örtülen sundurma çatı yapılmıştır. Avlu içerisinde kendilerine yeni ev yapan ev sahipleri burayı müştemilat olarak kullanmaktadır. Bu sebeple evin sol tarafında yer alan yatma mekânına geçiş kapatılmış ve oda avluya doğru açılmıştır. Avludan geçiş sağlanan bu yeni mekâna geleneksel ocak yapılmıştır ve aktif olarak kullanılmaktadır.

“ Eski evin bir odasına ocak yaptık sonradan. Diğer kısımları duruyor. Çatısını yediledik. Zaten eski haliyle duran başka evde kalmadı. Ama bizim evin avlusuna Hükümet Evi'nin aynı planından bir ev daha yaptık. Tamamen aynısı, sadece yapım yılı farklı.” (Rahmetullah Kurtaran)

SONUÇ

Konya Cihanbeyli'ye bağlı olan Böğrüdelik Köyü'nde Hükümet tarafından yaptırılan göçmen konutlarında yapılan incelemeler ve sözlü görüş-

meler sonucunda Hükümet Evleri'nin plan şeması ve cephe görünümü oluşturulmuştur. Ancak günümüze hiç müdahale görmeden gelebilmiş bir evin olmamasından dolayı özgün plan şemasına sahip bir ev incelenememiş, sözlü görüşmeler ve saha araştırması sonucunda bir şema çıkarılmıştır. İncelenen evlerden yola çıkarak Hükümet Evleri'nin o dönem ki şartlarda, kırsalda yaşamak için elverişli, işlevsel ve minimal bir şekilde inşa edildiğini görmek mümkündür.

Böğrüdelik Köyü'nde yaşayan halk, günümüze ulaşabilen evlerine kendi gereksinim ve ihtiyaçları doğrultusunda basit veya kapsamlı müdahalelerde bulunmuşlar ve bazı ekler yapmışlardır. Bu müdahaleler sonucunda yapılarda bazı fonksiyon değişikliklere gidilmiş, ev olarak kullanıma devam eden sayılı ev yer almakla birlikte; müstemilat, garaj, depo, ocak alanı gibi kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu evlerden çıkıp kendi avlularına daha çağdaş tekniklerle yeni ev yapan kişilerin halen Hükümet Evi plan şemasına bağlı kaldıkları görülmüştür. Bu durum hem geleneğe hem de plan şemasının işlevselliğine ve minimalist oluşuna bağlanabilir. Yine köyün gelişimine bakıldığında gridal sistemin ve ızgara plan şemasının devam ettirildiğini görmek mümkündür.

Tarihi açıdan zenginliği ile dikkat çeken Böğrüdelik Köyü'nde geleneksel doku bütünlüğünü görmek mümkün olsa da Hükümet Evleri'nden özgün halde günümüze gelen örnek bulmak maalesef mümkün değildir. Müdahale görmüş yapıların da sayıları her geçen gün azalmakta ve yok olmaktadır. Bu yapıların yok olmadan önce incelenmesi, belgelenmesi köydeki müdahaleleri tarihi süreç içerisinde görmek ve yönlendirebilmek için önem taşımaktadır. Bu çalışma da planlı kırsal yerleşme üzerine hazırlanan çalışmalara eklenerek, konuya ilişkin bilgilerin artırılması amacıyla yapılmıştır.

KAYNAKLAR

ARABACI, C. (2019, Temmuz 22), Prof. Dr. Caner Arabacı: http://www.canerarabaci.com/makaleler_bogrudelik-sayfa_id-333-id-52005 adresinden alındı

CENGİZKAN, A. (2004), *Mübadele Konut ve Yerleşimleri* (1. b.), Ankara, Türkiye: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Arkadaş Yayıncılık.

DÜNDAR, C. (2007), *Anadolu'da Bir Fener Böğrüdelik* (1. b.), Konya, Karatay, Türkiye: Horozlu Ofset Matbaa.

ERES, Z. (2008), *Türkiye'de Planlı Kırsal Yerleşmelerin Tarihsel Gelişimi ve Erken Cumhuriyet Dönemi Planlı Kırsal Mimarisinin Korunması Sorunu*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul: Fen Bilimleri Enstitüsü.

ILGIN, C. (2005), *Konut çevrelerinde/göç aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model: Berlin/Kreuzberg örneği*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul: Fen Bilimleri Enstitüsü.

ÖKÇÜN, A. G. (1983), «İkinci Meşrutiyet Döneminde Yeni Köylerin Kurulmasına ve Köylerde Çevre Sağlığına İlişkin Tüzel Düzenlemeler», *Prof. Fehmi Yavuz'a Armağan*.

YERELNET. (tarih yok). Ağustos 1, 2019 tarihinde <https://www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=252375> adresinden alındı

YILMAZ, M. (1996), *Konya Vilayetinde Muhacir Yerleşmeleri 1854-1914*. Selçuk Üniversitesi, Tarih. Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış doktora tezi.

TÜRK ROMANINA YANSIYAN YÖNÜYLE KONYA VE GÖÇ

Ali KURT*

ÖZET

Bir coğrafi mekân değiştirme süreci olan göç; toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren bir nüfus hareketidir. Bu sebeple toplumları birçok açıdan derinden etkileyen bu nüfus hareketinin, doğal olarak sosyal yapının değişim ve dönüşümünde etkili olan kırılma noktalarını görebileceğimiz bir edebî tür olan romana, yansımaları görmek mümkündür. Göç olgusunun bir sosyal mesele olarak Türk romanında işlenmesi, ancak 1950 sonrasında kırsaldan kente göçün hızlanmasıyla birlikte olacaktır. Bu çalışmada, birkaç kuşak geriye gidildiğinde neredeyse her ailenin köklerinde var olan göç olgusunun, özellikle iç göçte “Konya’dan göç ve Konya’ya göç” kısmı merkeze alınarak bu durumun Türk romanına yansımaları işlenmiştir. Farklı sebeplerle de olsa kısmen “Konya’dan göç ve Konya’ya göç”ü ele alan romanların yanında özellikle tam bir göç romanı hüviyeti taşıyan ve bütünüyle “Konya ve Göç” başlığı altında değerlendireceğimiz *Köygöçüren ve Kafamda Bir Tuhaflık* romanları çalışmamızın odağında yer almıştır.

* Doç. Dr. / Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim
Üyesi, alikurt27@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Konya, göç, roman.

KONYA AND MIGRATION IN TERMS OF REFLECTION ON TURKISH NOVEL

ABSTRACT

Migration is a process of changing a geographical place and it is a population movement that changes the nature of society on social, economical, cultural and political aspects. We can see the reflection of this population movement which affects society in several aspects, on novel. Because novel is a kind of literal form in which we can see breaking points that is effective on changing and transforming of society. Treating of migration phenomenon as a social problem in Turkish novel will be after 1950, with the acceleration of migration from country side to cities. In this study, migration phenomenon, that can be seen almost in every family's origin if we analyze a few generation in the past, and its reflection on Turkish novel is studied centering the part of "migration from Konya" and "migration to Konya". Beside some novels about "migration from Konya" and "migration to Konya", *Köygöçüren* and *Kafamda Bir Tuhaflık* novels, which can exactly be seen as identities of migration novels and which can be studied under the topic of "Konya and migration", are in the center of our study.

Keywords: Konya, migration, novel.

İnsanlığın bilinen tarihiyle beraber anılan göç, ebediyen de var olması gereken insan hayatının devamını sağlayan hayati ve dinamik bir süreçtir (Ortaylı, 2006: 19). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret (Türkçe Sözlük, 1988: 556) şeklinde tanımlanan göç olgusu toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve tüm yapısıyla ilişkili ve etkileyici bir olaydır

(Akkayan, 1979: 21). Farklı bilimsel disiplinleri ilgilendiren bir olgu olan göç için "Coğrafi mekân değiştirme sürecinin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketlerinin tümü" (İçduygu – Sirkeci – Aydıngün, 1998: 215) şeklinde genel bir tanım verilebilir. Ancak farklı disiplinlerce göç olgusu genel olarak; göç veren yerleşim birimi, göç eden kişiler ve göç alan birim olmak üzere üç temel değişken çerçevesinde incelenmektedir. (İçduygu – Ünal, 1998: 216) (akt. Kurt, 2018: 13).

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinde göçler, iklim koşulları ve güvenlik sebebiyle hayatta kalabilmek için zorunlu olarak yapılırken zamanla farklı etkenler insanların coğrafya değiştirmelerine sebebiyet vermiştir. Özellikle sanayi devrimi ile birlikte dünyada göçün karakterinde de değişiklik meydana gelmiş, sanayileşme süreci bireysel ve toplumsal hareketliliği tetiklemiş, yoğun olarak tarımdan sanayiye veya kırsal alandan kente doğru bir nüfus hareketliliğine yol açmıştır. Dünyada yaşanan bu süreçten Türkiye de nasibini almış, özellikle 1950'li yıllardan sonra Türkiye'de büyük sosyal ve ekonomik değişimler meydana gelmiştir. Çok partili hayata geçiş, sanayileşme ve beraberinde getirdiği kentleşme ile birlikte, kırsal nüfusun önemli bir kısmını oluşturan köylerden, kentlere doğru bir nüfus hareketliliği başlamıştır (Güreşçi, 2011: 127). Buna ilaveten artan nüfusun, toprağın ekonomik olarak yetersizliğinin ve dolayısıyla yaşanan yoksulluğun, kırsaldan kente doğru yaşanan nüfus hareketliliğinde "itici" bir faktör olduğundan da söz etmemiz gerekir.

Sebebi her ne olursa olsun yapılan yer değiştirmeler doğal olarak hem göç etmek üzere terk edilen coğrafyaları hem göçenleri hem de göçülen yeni coğrafyaları derinden etkilemektedir. İnsanlık tarihindeki büyük kırılmaları, bir nevi insanlığın hafızası gibi, edebi eserlerde görebilmek mümkündür. İşte roman da, bir edebî tür olmanın yanında, hem insanla hem toplumla çok yakın ilişkisi açısın-

dan sosyal yapının değişim ve dönüşümünde etkili olan kırılma noktalarını gözlemleyebileceğimiz ve üzerinden sosyolojik okumalar yapabileceğimiz çok önemli bir tür olmuştur. Bu açıdan toplumları birçok açıdan derinden etkileyen göçün de Türk romanında yansımaları görmek mümkündür. 1950 öncesi Türk romanında göç olgusu bilinçli olarak vurgulanan sosyal bir mesele olarak karşımıza çıkmamaktadır. Göç olgusunun bir sosyal mesele olarak Türk romanında işlenmesi, ancak 1950 sonrasında kırsaldan kente göçün hızlanmasıyla birlikte olacaktır (Kurt, 2018: 9). Kemal Karpat, 1950 sonrası demokratikleşme ve göçle birlikte, köylü nüfusun şehirlere gelmesiyle Anadolu halkının geleneksel inanç ve değerlerinin, ülkenin ana kültürünün bir parçası hâline geldiğini ve göçün yeni tipte bir orta sınıf oluşturmaya başladığını; böylece göçün, millî bütünleşmeyi sağladığını belirtir (Karpat, 2009: 40). Hatta bunun gerçek büyük Türk romanına giden yolunu da açtığını iddia eder (Kurt, 2018: 10). Bu çalışmada, birkaç kuşak geriye gidildiğinde neredeyse her ailenin köklerinde var olan göç olgusunun, özellikle iç göçte “Konya’dan göç ve Konya’ya göç” kısmını merkeze alarak bu durumun Türk romanına yansımaları ele alacağız.

Millî Edebiyat döneminden 1950’ye kadar ki süreçte Türk romanında bireyin kendi arzusuyla, yerleşme amaçlı kalıcı olarak kırsaldan kente göç ve bu göçün romanın kurgusu içerisinde önemli bir yer tuttuğu; göç öncesini, göçüşü ve göç sonrası, dört başı mamur bir şekilde işleyen göç romanı veya göçün de konu edildiği romanların sayısı oldukça azdır (Kurt, 2018: 30). Bu dönem romanlarını, içerisinde kırsaldan kente göçen roman kahramanlarının, romanın olay örgüsü içinde belli bir yeri olanlarını şöyle gruplandırabiliriz:

Birinci grup, tayin nedeniyle Konya’ya gelen sonra tekrar geri dönen resmî görevliler; ikinci grup, tahsil sebebiyle geçici bir süre için Konya’dan ayrılan öğrenciler; üçüncü grup, evlilik

sebebiyle Konya’ya gelin olarak gelenler; dördüncü grup, Millî Mücadele döneminde Anadolu’nun işgali sebebiyle Konya’dan veya Konya’ya göç etmek zorunda kalanlar; beşinci grup, özellikle ekonomik sebeplerle 1950 sonrası Konya’dan daha büyük kentlere göç eden veya Konya’nın kırsalından Konya merkeze göç edenler.

Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü grupta yer alan romanları, romanların olay örgüsü içinde göç olgusunun ana tema olmaması hasebiyle (daha çok Konya ile ilgili yapılacak çalışmalara da bir katkı olması düşüncesiyle) kısaca çalışmamızla ilgili kısımlara temas ederek vereceğiz. Biz bu çalışmada özellikle beşinci grup içinde belirttiğimiz ekonomik sebeplerle 1950 sonrası Konya’dan daha büyük kentlere göç eden veya Konya’nın kırsalından Konya merkeze göç edenleri konu edinen Türk romanları üzerinde duracağız.

Tayin nedeniyle sık sık göç etmek zorunda kalan memurlar dolayısıyla memur göçleri Türk romanında karşımıza çıkan bir göç çeşididir. Birinci grupta ele aldığımız tayin nedeniyle Konya’ya gelen sonra tekrar geri dönen resmî görevliler veya memur göçlerine örnek olarak Samiha Ayverdi’nin *Yaşayan Ölü* romanını verebiliriz. *Yaşayan Ölü* romanının başkahramanı aristokrat bir ailede yetişmiş olan Leylâ’dır. Roman Leylâ ile Seniye arasındaki mektuplaşmalarla ilerler. Seniye okulu bitirdikten sonra evlenerek İstanbul’da kalmış; Leylâ ise öğretmen olarak Konya’ya gelmiştir. Konya’da Leylâ için tasavvuf ehli olan Gerçek Çelebi ve torunu Ayşe’yle tanışmasıyla bambaşka bir dünyanın kapıları açılır. İşte mektuplarında bu yeni dünyasından ve ruhunu dinginleştiren Çelebi ailesini ve içsel yolculuğunu anlatır. Bir nevi “ölmeden önce ölmeyi” öğrenmenin yolculuğudur bu. Ancak burada Konya manevi atmosferi dolayısıyla seçilmiş bir mekân olup mekân kendisi derinlemesine ele alınmaz bu mekân simgesel özelliği dolayısıyla romanda mevcuttur (Ayverdi, 2017).

Yine Emine Işınsu'nun "*Canbaz*" isimli romanında mekân Ankara, İstanbul ve Sivas'tır. Ancak Romanın başkahramanı Selen'in romanda ilk tayin yeri olan Konya gidip gitmeme konusu mekân olarak Konya'dan bağımsız olarak sık sık işlenir. Selen, Sevim ve Mehmet'in sevgisi ve desteği Selen'in ilk tayin yeri olan Konya'ya gitme kararı almasıyla roman son bulur. Konya burada yine manevi boyutuyla karşımızdadır. Selen'in Konya'ya tayini meselesi bu anlamda aslında Konya'nın temsil ettiği bu manevi boyuta ermeyle alakalı bir durumdur da (Işınsu, 1992).

Aka Gündüz'ün *Aşkın Temizi*¹ adlı roman bir aşk romanı gibi gözükse de Konya'nın küçük bir kasabasından on yedi yaşında Güner isimli bir kız ile sözlü olduğu hâlde tıp tahsili için İstanbul'a giden ve doktorluk eğitiminin bitimine bir yıl kala okul arkadaşı Fahri Can'ın da telkinleri sonucunda doğduğu kasabaya hizmet etmek için geri dönen doktor adayı Erden'in Birinci Dünya Savaşı sonrası Orta Anadolu'nun küçük bir kasabasından bir aydın olarak karşılaştığı güçlüklerle mücadele edişini konu edinen birçok sosyal meselenin² anlatıldığı bir romandır. Romanın başkahramanı Erden'in, tahsil sebebiyle Konya'dan İstanbul'a gittiği ve orada dört yıl kadar bir süre kaldığı için roman; yukarıda bahis konusu ettiğimiz ikinci gruptaki öğrenci göçü kategorisinde değerlendirilebilir.

Hikâye, roman, mensure ve fantezi yazarı Selahattin Enis'in, babası Ahmet Enis Bey'in Konya'da Jandarma Albay'ı rütbesiyle görev yapması dolayısıyla bilip tanıdığı Konya, hikâye ve romanlarında mekân olarak işlediği illerden biri olmuştur. Kardeşi Yahya, Konya'da küçük yaşta ölmüş ve burada gö-

mülmüştür.³ Selahaddin Enis'in hayatında Konya'nın derin iz bıraktığı muhakkaktır. Ancak onun ve ailesinin Konya'ya geldikleri tarih ve Konya'dan ayrıldıkları tarih ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. *Zaniyeler* adlı romanında Selahaddin Enis, Konya'ya ve Meram Bağlarına geniş yer vermiştir (Tane, 2012: 11).

Selahaddin Enis'in Anadolu ile ilgili "Çingeneleler", "Merdivenli Hoca", "Kurtlar", "Hasan Kamil Efendi" adlı hikâyelerinde Anadolu hayatını, insanların ruh halini Konya dekoru içinde vermeğe çalıştığı görülmektedir (Gündüz,1987: 12). Çalışmamızı asıl ilgilendiren Selahaddin Enis'in "*Zaniyeler*" adlı romanıdır. Romanın başkahramanı Rumeli'den İstanbul'a göçen bir ailenin kızı olan Fitnat'ın hayatı, Konya'dan İstanbul'a para harcamak ve evlenmek üzere gelen tiftik tüccarı Hasan Rıfat Efendi ile tramvayda karşılaşınca kadar, fakirlik içinde geçer. Konyalı tiftik tüccarı Hasan Rıfat Efendi tramvayda karşılaştığı Fitnat'ı evine kadar takip eder ve iyi aile kızı olduğunu öğrendiği Fitnat'la evlenmeye karar verir. Çok kısa süre içinde düğün olur ve nikâhtan sonra Konya'ya hareket edilir. Fitnat Konya'da sekiz dokuz ay kadar kaldıktan sonra hastalanınca doktorların hava değişimi yapması gerektiğini söylemeleri üzerine üç dört ay kalıp geri dönmek üzere İstanbul'a gider (Selâhaddin Enis, 1989). Romanın bizim çalışmamızı ilgilendiren kısmı işte üçüncü grupta değerlendirdiğimiz, Fitnat'ın evlilik sebebiyle Konya'ya gelin olarak gelmesidir. Romanın çok küçük bir kısmı Konya'da geçer. Konya ve Meram bağları Fitnat dolayısıyla romanda anlatılmasına rağmen mekâna derinlemesine yer verilmez. Konya daha çok sosyal çevre olarak ele alınır. Konya'da Fitnat, İstanbullu olarak bilinir ve ona şeytanî bir yaratık

1 Eser ilk olarak Tan Gazetesinde 1918-1919 yılları arasında yayınlanmıştır. *Aşkın Temizi*, Tan Matbaası, İstanbul 1937, 530 s.

2 Bu konuda bakınız: Mehmet Güneş, *Aka Gündüz'ün Roman, Hikâye ve Tiyatrolarında Sosyal Meseleler (1909-1958)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2009.

3 Kardeşi Yahya için Selahaddin Enis bu meşum olayı "Küçüğün Ölümü", "Kardeş Ölümü" ve "Nasıl Ayrıldı" hikâyelerinde de işlemiştir. Geniş bilgi için bkz. Vahit Tane, *Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi İzmir 2012.

olarak bakılır. Konyalılar Fitnat'ı merak ederler ve onu yakından görmek isterler. Yaşlı kadınlar ondan pek hoşlanmazlar ancak genç kızlar onu davranışlarıyla, konuşmalarıyla, süslenme şekilleriyle taklit etmeye çalışırlar. Fitnat, akşamüzerleri istasyona doğru gezintiye çıkar. Yaz gelince Meram Bağlarına taşınılır. Ancak Meram Bağlarında Fitnat'ın rahat tavırları dedikodulara sebep olur. Meram Bağlarında yapılan haremlik selamlık olsa da sabaha kadar içkili, fasıllı âlemler, eğlencelerde Fitnat'ın içki içtiği duyulur. Bu sebeple bazı erkekler eşlerinin Fitnat'la görüşmesini istemez. O kadar ki Fitnat'ın bulunduğu davetlere gitmekte inat eden eşini boğan bile olmuştur (Tane, 2012: 215).

Konya özellikle Milli Mücadele döneminde Ankara'ya yakın güvenli bir bölge olması sebebiyle göç alan bir yerdir. Millî Mücadele döneminde Anadolu'nun işgali sırasında Konya'ya göç ve ya Konya'dan göç etmek zorunda kalanları dördüncü grupta ele almıştık. Orhan Kemal'in ilk romanı *Baba Evi* kendi çocukluğunu da anlattığı romandır. Bu romanda ilk olarak Çanakkale'de topçu teğmeni olarak karşımıza çıkan roman kahramanının babası ailesiyle Milli Mücadele döneminde de hem güvenlikleri için hem de Kuvvacı olarak mücadelesini sürdürdüğünden mecburi olarak göç etmek zorunda kalmıştır. Romanda bu göç duraklarından ilki Konya olarak gösterilir. Orhan Kemal'in de bizzat yaşadığını bildiğimiz mekânlar ve olaylar ve *Baba Evi* romanında roman kahramanı çocuğun gözünden anlatılır. Romanda hem mekân olarak Konya hem de Konya'da o sırada çıkan Delibaş isyanı şöyle geçmektedir:

“Bizim ev, Alaettin Tepesi'yle Ermeni Okulu arasındaydı. Yüksekti, Rum veya Ermeni evi... Ev sahibi alt katta otururdu, çocukları vardı. Ev sahibinin karısı hemen her zaman yün örgüler örür, omuzunda siyah atkısı... Birdenbire bir isyan içinde bulduk kendimizi yahut da bana öyle geldi... Keçe külahlı, poturlu insanlar, yerlere kaba kaba

basarak koşuşuyorlar, “İstemezük, biz bu hükümeti istemezük!” diye bağırıyorlardı. Soran olursa, kömürkünün oğlu olduğumu söylememi sıkı sıkı tembih etmişlerdi. Babaannem, babama ait ne kadar kitap, kağıt, fotoğraf, kılıç, tüfek varsa, daha doğrusu Ankara'daki babama ait ne varsa, hepsini yatakların pamukları içine, tavan arasına saklamıştı.

Alaettin Tepesi'nden atılan kurşunların bizim evin üst kat pencere camlarını kırıp Ermeni Okulu'na, Ermeni Okulu'ndan atılan kurşunların da gene aynı şekilde, bizim evin üst kat pencerelerinden geçip Alaettin Tepesi'ne gittiğini söylüyorlardı. Okulun pencerelerinde kaba bıyıklı başlar görüyorduk ve bütün gün, bütün gece alt katın merdiven basamaklarında barınıyorduk. Bir gün işittik ki, asiler valiyi ahıra bağlamışlar. Bir başka gün, Alaettin Tepesi'ni işgal eden asilerin, bir genç subayı ensesinden kesip annesinin dizine yatırdıkları haberi yayıldı. “Şeriat isterük, biz bu gâvur hükümeti istemezük, dinsizleri istemezük, şeriat isterük!” Sürüklenen insanların çığlıkları ve dinmek bilmeyen silah sesleri... Kapılar kırılıyor, insanlar boğazlanıyordu. Günler ve günler geçti... “İstemezük, istemezük, istemezük!” sesleri sokaklarda çınladı durdu ve bir gün, çığlık, silah sesi, istemezük'lerle yüklü hava içinde “Kuvayı Milliye” geliyormuş haberi şimşek gibi çaktı. İstemezük'ler dindi, kaba postallı ayaklar sokaklarda kaçıştılar, silah sesleri kesildi.”(Orhan Kemal, 2013: 9-11).

Beşinci grup içinde belirttiğimiz ekonomik sebeplerle 1950 sonrası Konya'dan daha büyük kentlere göç eden veya Konya'nın kırsalından Konya merkeze göç edenleri konu edinen kurgusu göç üzerine inşa edilen göç öncesi, göçüş ve göç sonrası tüm süreçleri görebildiğimiz tam bir göç romanı diyebileceğimiz Konya kırsalından Konya'ya göçü anlatan Fakir Baykurt'un “Köygöçüren” ve Konya kırsalından İstanbul'a göçü anlatan Orhan Pamuk'un “Kafamda Bir Tuhaflık” romanlarıdır.

Fakir Baykurt'un "*Köygöçüren*" romanı 1973 yılında basılan, 55 bölümlük oldukça hacimli bir romandır. Bir göç romanı olan "*Köygöçüren*" romanının göç öncesi yaşanılan mekân, göçün sebepleri, göç sonrası yaşanılan mekânın içeren kısa bir özetini vermek yerinde olacaktır: Konya'ya 13 kilometre uzaklıktaki Kantarma köyü, suyu olmayan dolayısıyla kurak ve ağaçsız bir köydür. Köyde hoca ve din kursu da yoktur. Hıdır ve Muhtar Musa, Konya Meram'daki ziyafette duvardan Başkan izlemeye çalışırken Başkan tarafından fark edilmeleri üzerine masaya çağrılır. Hıdır ve Musa'nın Başkanla tanışması ve onu köylerine davet etmesi üzerine gezi planına Kantarma köyü de dahil edilir. Kantarma köyünü ziyaret eden Başkan'dan köylüler su ve Kuran kursu isterler. Kurs işi olmasına rağmen su işi bir türlü olmaz. Romanın başkahramanları Hıdır ve Muhtar Musa'nın da çok istediği su işi çok sonra nihayet halledilir ancak bulunan su hem çok gür hem de içilmeyen acı bir sudur. Köyün bütün tarlalarına ulaşan su ekinlere zarar vermeye başlar. Suya hasret köylü bu defa sudan kurtulmak için uğraş verir. Ancak bütün uğraşlara rağmen su durdurulmaz. Üstelik suyun sebep olduğu bir ot peyda olarak bütün köyü adeta istila eder. Köylü bu ota baş edemez. Bu sebeple köy yavaş yavaş boşalmaya başlar. Muhtar Musa da şehre göçen diğer köylüler gibi köyünü terk etmek zorunda kalır. Musa şehirde kapıcılık yapmaya başlar. Bu arada şehirli kadınlarla birlikte olur. Otu incelemek için köye gelen uzmanlar, otun '*köygöçüren*' olduğunu söylerler. Bu arada Hıdır'da şehre göçer. Hıdır şehirde Halk partili olduğu hâlde Demokrat Partili gibi de görünerek her iki tarafı da birbirinden habersiz destekleyerek partilerden menfaat elde etmeye çalışır. Şehir hayatı hem Muhtar Musa'yı hem de Hıdır'ı çok değiştirmiştir. İkisi de şehirli insanlar gibi sadece kendi menfaatlerini düşünürler. Sadece Kantarma köyünden değil genel olarak bütün köylerden insanlar şehirlere akmaya başlamaktadır. Konya'da

bundan nasibini almış kırsaldan şehre olan akın neticesinde gecekondu artmaya başlamıştır. Kantarmada tekrar başlayan su arama çalışmalarının sonuç vermesi üzerine tatlı su bulunur. Köy adeta cennete döner. Uzun bir aradan sonra köye giden Hıdır köyün bu yeni hâline oldukça şaşırır. Köyden göçtüğüne pişman olur.

"*Köygöçüren*" romanında başka örtük izlekler olsa da ana izlek göçtür. Bu romandaki göçün sebebi 1950 sonrası göçün ana sebebi ile aynı olup diğer 1950 sonrası kırsaldan kente göçü ana izlek olarak işleyen romanlarla genel olarak örtüşür. Burada da kırsaldan kente "itici" faktör olarak sayılabileceğimiz değişkenler arasında kırdaki başlıca geçim kaynağı olan ekilebilir toprağın yetersiz olması veya eşit olarak dağılmaması söz konusudur. Yine göç için önemli bir itici faktörlerden birisi de kırsalla kent arasındaki gelir farklılığı ve işsizliktir. Bu romanda zaten kurak ve susuz topraklarda zor şartlarda yaşamaya çalışan köylüye acı su ile birlikte köyü istila eden "*köygöçüren*" otu son darbeyi vurmuş ve göç için uygun zemini hazırlamıştır. Özellikle kentteki istihdam fırsatı ve yüksek gelir vb. imkânlar kırsaldakileri etkileyerek kentleri çekici kılar. Böylece bu çekici faktörlerin bulunduğu kentlere akın başlar. Göç edenlerin hayat standartlarını artırıcı öğeler de bu çekimde etkilidir. Ayrıca kentteki akraba ve tanıdıkların da göç için çekici bir etkisi olduğu söylenebilir. İşte "*Köygöçüren*" romanında Dr. Zihni siyasetle de meşgul olduğundan gelen köylülere yardım eder. Kantarma'da özellikle Muhtar Musa'ya kapıcılık işi ayarlayan da odur. Muhtar Musa'dan duyduklarından ve onun imkânlarını gördükten sonra Hıdır da göç eder.

Kırsaldan kente göç eden köylülerin bir kısmı kentte gecekondu sahibi olmuş, bazıları ise apartmanların kapıcı dairelerinde barınma imkânı bulmuşlardır. Fakir Baykurt kırsaldan kente göç sonrası ortaya çıkan gecekondu ve kapıcı meselesini de "*Köygöçüren*" romanında işler. Muhtar

Musa'nın çalıştığı apartmanın kapıcı dairesi oldukça dar ve küçük olmasının yanında rutubetlidir ve güneş almamaktadır. İçinde tuvalet bulunması dışında köydeki evlerinden neredeyse konfor olarak daha kötüdür.

Hıdır ise gecekondu kiralıcı olarak oturmaktadır. Ancak bu gecekonduyu kendileri gibi kiracı olan iki aileyle paylaşmaktadırlar. Ayrıca ev sahipleri de aynı konduda oturmaktadır.

“*Ev iki katlıydı. Alttan iki oda bir hol Hıdır-gil'indi. Yanlarındaki bir oda bir holde Mardinli demiryolcular oturuyorlardı. Onların bir çocukları vardı. Kadın sabahlara kadar Kürtçe ninniler söylüyordu. İş dönüşlerinde Kürtçe sözlerle kocasını karşılıyor, sonra Kürtçe bir kavga tutturuyorlardı. Üst katın yarısını ev sahipleri, yarısını da Orman Bakım Memuru Necipgil paylaşıyorlardı. Evin içinde hela yoktu hiç, ne altta, ne üstte! Dışarıda avlunun kösesinde tahtadan, tenekeden yapılmış, önünde yamanmış çuval eskileriyle örtülmüş bir kuyu vardı. Bir kanalizasyona falan bağlı değildi. Küçük bir kuyuydu, birikiyordu. Burayı ortaklaşa kullanıyorlardı.*” (Baykurt, 1979: 412).

Orhan Pamuk'un *Kafamda Bir Tuhaflık* adlı romanı göç öncesi, göçüş ve göç sonrası yaşanan problemleri de görebileceğimiz tam bir göç romanıdır. “1950 sonrası Demokrat Parti iktidarıyla birlikte başlayan ve ivme kazanan nüfus hareketliliğinde en gözde kent İstanbul olmuştur. 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle birlikte Başbakan Adnan Menderes, İstanbul'a özel ilgi göstermiş; İstanbul, Demokrat Parti icraatlarının en somut yansımalarını görüldüğü bir şehir olmuştur. 1950 sonrası Demokrat Parti iktidarıyla başlayan yeni atılımlar, buranın modern bir kent görünümünü kazanmasını sağlamış, imar faaliyetleri ve sanayi hamleleri sonucu ortaya çıkan işgücü açığı, bir nüfus hareketliliğini de beraberinde getirmiş özellikle İstanbul'a büyük bir göç dalgası başlamıştır.” (Kurt, 2018) 1957'de Konya

Beyşehir'e bağlı Cennetpınar Köyünde doğan romanın başkahramanı Mevlut Karataş'ın 1963'te o henüz altı yaşında iken babası Mustafa Karataş ağabeyi Hasan ile İstanbul'a gelmiştir. Hasan Aktaş ve Mustafa Karataş kardeşler Atiye ve Safiye isimli kızkardeşlerle evlidirler. 1950'li yıllarda başlayan ve hızlanan içgöç daha çok ülkede kırsal alanların bir anlamda “iticiliği” ile açıklanabilirken, daha sonra 60'lı yılların sonları, 70'li yıllar ve 80'lerin başına kadar daha çok kentsel alanların bir anlamda “çekiciliği” ile izah edilebilir. (İçduygu – Ünal, 1998: 42-43). Mustafa Karataş ile ağabeyi Hasan'ın 1963'te Konya'dan İstanbul'a göçünü bu bağlamda değerlendirebiliriz. Yine özellikle kırsaldan kente göç edenlerden birinci nesil göçmenlerin barınma problemi, kentte neyle karşılaşacaklarını bilmemeleri, kalıcı olarak göçme amacında olmadıklarından kırsaldaki ocaklarını dağıtmayıp para biriktirerek tekrar memleketeye geri dönme düşünceleri dolayısıyla erkeklerin ailelerini yanlarına almadıkları kente yalnız geldikleri görülmektedir. Nitekim *Kafamda Bir Tuhaflık* adlı romanda da Mustafa Karataş Konya'dan İstanbul'a giderken eşi Atiye'yi kızları ve oğlu Mevlut'u yanında götürmemiştir. Romanın başkahramanı Mevlut Karataş, Mevlut köyde çobanlık yaparken 1969 yılında on iki yaşına geldiğinde babası ve amcasının olduğu İstanbul'a gelmiştir. Ancak yine aynı gerekçelerle annesi ve ablaları ise köylerinde kalmışlardır. Bu arada Hasan ve Safiye Aktaş'ın oğlu Korkut 1965'te, Süleyman 1968'de Konya'dan İstanbul'a babalarının yanına gelmişlerdir. Mevlut'un babası Mustafa İstanbul'da yoğurt satmaktadır. Ancak bu meslek Konya'da bilip öğrendikleri bir meslek değildir. Anadolu'dan gelen ilk göçmenlerin hasbelkader yapmaya başladığı meslekler, daha sonra belli yerlerden gelenlerin bir nevi hemşeri dayanışması ile o iş ve mesleklerde yoğunlaştığı görülmektedir. Nitekim yoğurtçuluk, bozacılık işi de böyle olmuştur. Mevlut'un müşterisine söylediği şu sözler bu durumu izah etmektedir:

“Bizim oraların insanın çoğu köyden İstanbul’a yoğurt ve boza satmaya geldi, ama işin aslına bakarsan bizim köyde ne boza bilirdik ne yoğurt...” (Pamuk, 2014: s.33).

Mevlut Karataş Konya’dan babasının yanına hem okumak hem de yardım etmek için gelmiştir. Babası İstanbul’a geldikten sonra özellikle 1950 sonrası kırsal kente göç sonrası ortaya çıkan ve merkezin dışında altyapısı ve yaşam koşulları hiç de iyi olmayan ancak göçmenlerin birçok açıdan mecbur kaldığı için tercih ettiği yeni barınma mekânları gecekonduya yaşamaktadır. Duttepe’deki tek odalı bu gecekondu Mustafa ile kardeşleri arasında sürekli bir anlaşmazlık konusu olmuştur. Mevlut’un babası amcası ve çocukları gibi İstanbul’a tutunamamış, kardeşi ve başka birçok göçmen gibi kente gelmiş olmayı bir avantaja çevirme fırsatı bulamamıştır.

Roman kahramanlarından Boynueğri Abdurrahman Efendi 1955’te Konya’dan İstanbul’a göçmüş ancak 1966’da köyüne geri dönmüştür. Boynueğri Abdurrahman Efendi’nin romanda kendi Konya’dan İstanbul’a göçünün anlatıldığı bölümde aslında 1950 sonrası kırsaldan kente göçün sebepleri, 1950 sonrası ilk göçmen gruplarının nasıl göç ettikleri, kente göçtükten sonraki barınma ve iş imkânları, kente tutunabilmenin koşulları şöyle anlatılmıştır:

“1950’lerde Gümüşdere, Cennetpınar ve civardaki diğer üç köyde yaşayan bizlerin ekseriyeti, çok fakirdik. Kışları bakkala borçlanırdık, baharı zor getirirdik. Baharda bazı erkekler inşaatlarda çalışmaya İstanbul’a giderdik. Kimimizin parası olmadığı için Kör Bakkal İstanbul’a otobüs biletimizi de alır, borç defterinin en tepesine yazardı. 1954’te, bizim Gümüşdere köyünden İstanbul’a giden uzun boylu, geniş omuzlu dev Yusuf İstanbul’da inşaat işçiliği yapmış önce. Sonra tesadüfen yoğurtçu olmuş ve sokak sokak yoğurt satıp çok para kazanmış. Önce kardeşlerini, amcaoğulları-

nı, İstanbul’a yanına, bekar evlerine yatıp çalışmaya çağırırdı. Biz Gümüşdereliler o günlere kadar yoğurttan anlamazdık. Ama çoğumuz İstanbul’a gidip yoğurt sattık.(...)İstanbul’dan çıkardığım ders, orada tutunabilmek için insanı köyden yanında asker gibi getireceği, işçi gibi çalıştıracağı en azından üç erkek çocuğu olması gerektiğidir.” (Pamuk, 2014: 46-47).

Abdurrahman Efendi’nin büyük kızı Vediha, Hasan Aktaş’ın oğlu Korkut ile evlenmiş ve 1978’de İstanbul’a göçmüştür. Diğer kızı Rayiha, Mevlut’la kaçarak 1982’de İstanbul’a gelmiştir. Aslında bu kaçırma işi romanın kurgusunun asıl kilit noktasıdır. Mevlut bir düğünde kuzeni Korkut’un eşinin kız kardeşi olan Samiha’ya âşık olur. Mevlut ile Samiha bir birlerine aşk mektupları atmaya başlamışlardır. Mevlut o sıralarda askere gider. Mevlut, isminin Rayiha olduğunu sandığı o güzel gözlü kıza mektup yazmaya devam eder. Askerden döndükten sonra amcaoğlu Süleyman’ın kamyonuyla kızı kaçırlar. Mevlut kızı kaçırdıktan sonra kafasında bir tuhaflık olduğunu düşünmeye başlamıştır. Çünkü Mevlut’un gözlerine vurulduğu kız sanki bu kız değildir. En sonunda amcaoğlu Süleyman’ın kendisine oyun oynadığı sevdiği kız yerine onun ablası olan Rayiha’yı kaçırdıklarını anlar. Süleyman’ın en başından gözü güzel kız yerine ablası Rayiha’nın ismini vermiş ve güzel gözlü kızın yerine ablasını alıp kaçırmışlardır. Fakat Mevlut, karısına ısınmış ve onu da sevmeye başlamıştır. İstanbul’da Tarlabası’nda tek odalı bir evi tutmuşlar, Abdurrahman Efendi kızını affettikten sonra da evlenmişlerdir. Yıllar sonra Samiha ablası Vediha’nın yanına gelince, Mevlut da yanlış kızı kaçırdığını kesin olarak anlamış, Süleyman’ın oyununa geldiğini akletmiştir. Boynueğri Abdurrahman Efendi’nin küçük kızı Samiha Konya’dan ablası Vediha’nın yanına kalmaya geldiği bu sıralarda herkes onu Süleyman ile evleneceğini düşünürken başkası ile, Mevlut’un en

yakın arkadaşı Ferhat ile kaçır. Rayiha ilkel usuller ile bebeği düşürmeye kalkıp öldükten kısa bir sonra Ferhat da vurularak öldürülür. Artık Mevlüt ve Samiha dul kalmışlar ve yakınlarının ısrarı ile evlenmişlerdir.

Konya Beyşehir yöresinin Cennetpınar Köyünden 1969'da İstanbul'a göç eden ve romanın kronolojisinde Mart 2012'de Karataşlar ve Aktaşlar'ın yeni dairelerine taşındıkları ibaresi ile verilen 43 yıllık İstanbul hayatı ile Mevlüt Karataş'ın macerasının anlatıldığı *Kafamda Bir Tuhaflık* romanı aslında geriye gidişlerle Mevlüt'un ailesini de içine alarak 1950 sonrası Demokrat Parti iktidarıyla başlayan kırsaldan kente göçün, kişinin kendi iradesiyle gerçekleştirdiği bir iç göçün romanıdır. Romanın kronolojisinde 1954'ten 2012'ye kadar Türkiye'de ve Dünya'da meydana gelen önemli hadiseleri ve kırılma noktalarının tümünün yer aldığı görülmektedir. Orhan Pamuk bu hadiseleri ve kırılmaları, 1954- 2012 arasında görülen değişim ve dönüşüm sürecini romana yedirerek vermiştir.

KAYNAKLAR

AKKAYAN, T. (1979), *Göç ve Değişme*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

BAYKURT, F. (1979), *Köygöçüren*, İstanbul: Remzi Kitapevi,

GÜNDÜZ, A. (1937), *Aşkın Temizi*, İstanbul: Tan Matbaası.

GÜNDÜZ, O. (1987), *Selahaddin Enis Hayatı-Edebi Kişiliği-Hikâyeciliği*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GÜNEŞ, M. (2009), *Aka Gündüz'ün Roman, Hikâye ve Tiyatrolarında Sosyal Meseleler. (1909-1958)*, Doktora Tezi İstanbul: M.Ü. Türkiye Araştırmalar Enstitüsü.

GÜREŞÇİ, E. (2011), "Türkiye'de Köyden

Kente Göç ve Düşündürdükleri", *Sosyo-Ekonomi, Göç Özel Sayısı*, S:15.

İÇDUYGU, A. - İ. Sirkeci - İ. Aydıngün (1998), Türkiye'de İçgöç ve İçgöçün İşçi Hareketine Etkisi, *Türkiye'de İçgöç*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

İÇDUYGU, A. - T. Ünalın (1998), Türkiye'de İçgöç: Sorunsallar ve Yöntemler, *Türkiye'de İçgöç*, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

İŞINSU, E. (1992), *Canbaz*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

KARPAT, K. (2009), *Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, İstanbul: Timaş Yayınları.

KURT, A. (2018), *Memleketi İstanbul'a Taşımak*, İstanbul: Akademik Kitaplar.

ORHAN KEMAL (2013), *Baba Evi- Avare Yıllar (Küçük Adamın Romanı 1-2)*, İstanbul: Everest Yayınları.

ORTAYLI, İ. (2006), *Genel Göç Olgusu*, Uluslararası Göç Sempozyumu 8-11 Aralık 2005, İstanbul: Zeytinburnu Belediye Başkanlığı Yayınları.

PAMUK, O. (2014), *Kafamda Bir Tuhaflık*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

SELÂHADDİN ENİS (1989), *Zaniyeler* (3.b.), İstanbul: İletişim Yayınları.

TANE, V. (2012), *Selahattin Enis Atabeyoğlu'nun Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

TÜRKÇE SÖZLÜK, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu, Cilt 1, Ankara: TTK. Basımevi.

<http://sozluk.gov.tr/> 26.07.2019.

www.atlasdergisi.com

İSKENDER F. SERTELLİ'NİN PINAR BAŞINDA ÖLEN KIZ ROMANINDA BİR İÇ GÖÇ ÇÖZÜMLEMESİ

Polat SEL*

ÖZET

Göç, insanlığın varoluşundan itibaren her dönemde kendisine yer edinmiş bir kavramdır. İlk çağlarda doğal afetler (deprem, volkanik hareketler, sel vb.), iklim koşulları, insanların buldukları coğrafyaları değiştirmelerinde itici bir unsur olmuş; bunu izleyen çağlarda insanlığın birçok konuda ilerleme sağlamasıyla; toplumsal, sosyal, ekonomik gelişmelerle birlikte göçe sebep olan etkenlerde de değişiklikler meydana gelmiştir. Günümüz modern dünyasında da göç halen insanlığın çözmesi gereken önemli bir sorun ve çoğu zaman sonuçlarıyla trajik bir hadise olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim konu günümüzde de başta ekonomi, sosyoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi önde gelen disiplinler tarafından çeşitli yönleriyle ele alınmakta ve çözüm yolları üretilmeye çalışılmaktadır. Genel göç kavramının bir alt unsuru olan ve ülkelerin kendi coğrafi sınırları arasında meydana gelen hareketleri içeren iç göç konusu da aynı şekilde birçok alan tarafından incelenmektedir. Bu alanların yanısıra son zamanlarda edebiyat içerisinde de göç ve özelde iç göç bahsi kendisine yer bulmaya başlamıştır. Biz de bu çalışmamızda göç sorunsalını ve özelde iç göç

* Arş. Gör. Dr. / Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
polatsel@trakya.edu.tr

konusunu Türk Edebiyatı'nda İskender F. Sertelli'nin Pınar Başında Ölen Kız romanından hareketle çözümlenmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Göç, iç göç, roman

AN ANALYSIS OF DOMESTIC MIGRATION IN ISKENDER F. SERTELLI'S NOVEL "PINAR BAŞINDA ÖLEN KIZ" (THE GIRL WHO DIED AT THE FOUNTAINHEAD)

ABSTRACT

Migration is a concept which has gained ground in all periods since the existence of humanity. In ancient time, natural disasters (earthquake, volcanic movements, flood etc.), climatic conditions has been a push factor for the fact that the people have changed the geographies they have been living in, and there have also been experienced changes in the factors caused migration along with social, societal, economical developments with the advance of humanity in many field during the following eras. Migration is still an important problem which should be solved by humanity in today's modern world and it appears as a tragic incident mostly with its consequences. Thus, this issue has been handling by prominent disciplines such as especially economy, sociology, psychology and political science with its various aspects and it has been trying to produce solutions. The fact of internal migration which is a sub-element of the general concept of migration and which involves the movements happened within geographical boundaries of the countries has also been examining by many fields. Along with these fields, migration and particularly the fact of internal migration has started to appear also in literature in recent times. In our study, we will try to analyze the problematic of migration and the subject of internal migration with reference to İskender F. Sertelli's novel named The Girl Died in Fountainhead [Pınar Başında Ölen Kız] in Turkish Literature

Keywords: Migration, İnternal Migration, Novel.

GİRİŞ

Göç konusu geçmişten günümüze kadar devam eden insanlık tarihinde her zaman önemli bir kavram olarak yer almış ve kendisine hemen hemen her devirde büyük bir ehemmiyet gösterilmiş, üzerinde farklı disiplinlerce çeşitli düzeyde araştırmalar yapılmış bir kavramdır. Böylesine önemli bir kavramın anlam içeriğine girildiğinde birbirinden farklı düzeydeki sözlüklerde ve ansiklopedilerde kavramın genelde yakın anlam içeriğine sahip olduğu anlaşılır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne söz konusu kelimenin anlam karşılığı olarak bakıldığında "Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret"¹ olarak açıklanırken *Misalli* Büyük Türkçe Sözlük'teyse göç kavramı sadece bir eylem olarak kendisini gösterir: "Göçmek işi, bir yerden başka bir yere taşınma, hicret."²

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü'nde ise göç kelimesinin anlam içeriği bakımından iki tanımının yapıldığı ve ilk tanımlamada insan dışındaki hayvanların göç olayı açıklandıktan sonra ikinci tanım da -konumuzla doğrudan bağlantılı bir göç tanımı yapılarak- göç olası gerekçeleriyle belirtilmiştir:

"Ekonomik, toplumsal, siyasal ya da savaş, kıtlık, doğal yıkım gibi nedenlerle, kişilerin ya da toplulukların, çalışmak ve daha iyi yaşam koşulları bulmak umuduyla bir yerden başka bir yere giderek kesin ya da geçici olarak yerleşmeleri."³

Sosyal Bilimler Sözlüğü'nde ise göç, bu eylemin gerçekleşmesini tetikleyen nedenler belirtilmeksizin sadece "coğrafi bir yer değiştirme" şeklinde tanımlanır:

1 Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s.954.

2 İlhan Ayverdi, "Göç", *Misalli* Büyük Türkçe Sözlük, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006, s. 1064.

3 Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, Türkiye Bilimler Akademisi, 1. Baskı, Ankara 2011, s. 502.

“Bir yerleşim biriminden, gruptan ya da belli bir siyasal sınırı olan toprak parçasından başka bir birime doğru, kısmen sürekli, birey veya kitle hareketi.”⁴

Buraya kadar incelemiş olduğumuz belli başlı temel kaynaklar incelendiğinde görüldüğü üzere göç kavramı bazen tamamen bir eylem olarak ele alınmış bazı kaynaklardaysa göç, gerekçeleriyle birlikte kendisine yer bulmuştur. Göçün bir alt unsuru olan iç göçün anlam bakımından içeriğine bakıldığında da mevcut göç hareketi eğer bir ülkenin sınırları içerisinde meydana geliyorsa bu göç biçiminin iç göç adını aldığı görülür. Ülke içindeki yer değiştirme hareketi olarak adlandırılan iç göçün sebepleri irdelendiğinde genel göç hareketindeki gerekçelerle ortak noktaların olduğu dikkati çekmektedir. Ekonomik nedenler (daha iyi bir yaşama ulaşma, iş bulma), toplumsal nedenler (kız kaçırma, kan davası, aile baskısı v.b), bir ülkenin kendi sınırları içindeki iç savaşlar, bölgeler arasındaki dengesizlik, terör olayları ülkemiz özelinde göze çarpan etmenler olarak kendisini göstermektedir.

Taylan Akkayan *Göç ve Değişme*⁵ adlı çalışmasında iç göçün içerisinde yer alan yerleşim birimleri arasındaki hareketliliği kendi arasında dört grup altında toplar. Bunlar:

- a) Kırdan Kente Göç
- b) Kentten-Kente Göç
- c) Kentten-Kıra Göç
- d) Kırdan-Kıra Göç

Dikkat edilirse ülkemiz özelinde bu yerleşim birimi hareketleri içerisinde en fazla yer alan kırdan kente olan göçlerdir. Bu harekette de temelde bölgeler arası dengesizlik rol oynamaktadır.

Buraya kadar vermiş olduğumuz kavram ola-

4 Ömer Demir, Mustafa Acar, Sosyal Bilimler Sözlüğü, 6. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2005, s. 170.

5 Taylan Akkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul 1979, s.24-25.

rak göç ve özelinde iç göç konusunun daha önce de belirttiğimiz gibi edebiyat dünyasında da kendisine yer bulduğunu söylemek mümkündür. Nitekim son zamanlarda akademik alanda yapılan çalışmalarla doğrudan konumuzu ilgilendiren iç göçün edebiyat dünyasında da yansımalarını farklı düzlemlerde görünür kıldığı ortaya çıkmıştır.⁶

Edebiyatta özellikle iç göç alanında yazılmış edebi türlerden birisi olan kurgusal romanlar incelendiğinde görülecektir ki iç göç sadece toplumsal bir olgu olarak toplum yaşamını etkilemekle kalmamış, bu dönemlere yakından tanıklık etmiş yazarlar tarafından da çeşitli yönleriyle ele alınmış ve yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu yansıtımda genelde iç göç olayını tetikleyen unsurların romanlarda da kendisini gösterdiği görülmüştür. Ekonomik, toplumsal nedenler, savaşlar bu bağlamda kendisini hemen gösteren temel itici etmenler olarak dikkati çeker. Bunun yanında bireyin göç kararı almasında etkili olan çekici faktörler de vardır. Bunlar büyük şehrin cazibesi ve çekiciliğidir. Bazı romanlarda yer alan kırsal kesimde (köy, kasaba v.b) yaşayan kadın karakterlerin sıklıkla büyük şehirden gelen insanların sözlerine vaatlerine inanarak bazen ünlü olmak sevdasıyla bazen de evlenip büyük şehirde daha rahat bir yaşam sürmek amacıyla bilinmeyen bir ummana doğru yelken açtıkları ancak sonunu düşünmeden hayallere kapılarak gittikleri bu yolculukta çoğu zaman hüs-

6 Detaylı bilgi için bk. Bekir Sevinç, *Sosyo- Kültürel Değişim Sürecinde 1950 Sonrası On Türk Romanında Göç ve Gecekondu*, (Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 1998; Turgay Gümeli, Orhan Kemal'in Gurbet Kuşları Ve Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm Romanlarında Köyden Kente Göç Ve Yoksulluk, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006; Levent Bilgi, *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler*, (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2006; Ali Kurt, *1950 Sonrası Türk Romanında Anadolu'dan İstanbul'a Göç(1950-1980)*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2011; Kemal Timur, *Meçhule Yolculuk Türk Romanında Sürgün*, 1.Baskı, Akademik Yayınlar, İstanbul 2012.

rana uğradıkları ve büyük bir yıkımla karşılaştıkları aşikârdır.⁷ Biz de bu çalışmamızda İskender F. Sertelli'nin Pınar Başında Ölen Kız⁸ adlı romanını tahlile çalışacağız ve bir iç göç örneğini inceleyeceğiz.

1. PINAR BAŞINDA MASUM BİR ANADOLU KIZI: ZEYNEP

Romanın henüz girişinde yazar ılık bir mayıs sabahı Konya yakınlarında olduğu tahmin edilen Analar köyünün tasvirini okuyucuya sunarak başlar:

*“Konya ovasına bakan bir tepede, dört çevresi ince söğüt ağaçlarıyla sarılmış, küçük, şirin bir köy.”*⁹

Ardından romanın en önemli kahramanlarından birisi olan Zeynep'in köyden yakın kız arkadaşı Zehra ile pınar başında yapmış oldukları konuşmalarla devam eder. Mevzu genel itibariyle ilgisizliktir. İki genç kız da gelecekte muhtemel eşleri olacak kişilerin ilgisizliğinden yakınır ve kendi güzelliklerini överler. Ardından yakın arkadaşı Zehra köye gelen İstanbulluların kendi aralarındaki konuşmalarına, birbirlerine karşı sevgi gösterilerine karşı bir özentisi duyar.

*“...Hele şu İstanbullulara bir bak! İnsan onları gördükçe, sevgilerine, konuşmalarına, gezip eğlenmelerine ağzının suyu akıyor.”*¹⁰

Zehra, köydeki bir diğer arkadaşları olan Ayşe'nin köye gelen İstanbullu Cevat Bey'e vurgun olduğunu ama onun asıl gözünün kendisinde olduğunu söyler. Zeynep, her ne kadar bu söze Ömer'le nişanlı olduğunu söyleyerek karşı çıkarsa da arkadaşı İstanbullu Cevat Bey'in kendisini sevdiği hususunda ısrar eder. Bu münasebetten bir süre sonra Ömer,

7 Detaylı bilgi için bk. Pakize Başaran, Köye Dönen Yosma, Yeni Matbaa, İstanbul 1955. Orhan Kemal, Yalancı Dünya, 10. Baskı, Everest Yayınevi, İstanbul 2007; Şahap Sıtkı, Horoz Değirmeni, İnkılap ve Aka Kitapevleri Koll.Şti, İstanbul 1967; Peyami Safa, Bir Akşamdı, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1995.

8 İskender F. Sertelli, Pınar Başında Ölen Kız, 2. Baskı, Semih Lütfi Kitapevi, İstanbul 1941.

9 Sertelli, Pınar Başında, s.1

10 Sertelli, Pınar Başında, s.4.

Zeynep'i pınar başında beklerken Cevat Bey'le karşılaşır. Cevat Bey, köylerinde bir kızdan çok hoşlandığını söyleyerek Zeynep'i tasvir eder. Ömer, kızgın bir şekilde Zeynep'in kendisinin nişanlı olduğunu söyleyince Cevat Bey sakin bir şekilde durumu kabullenir görünerek oradan uzaklaşır.

2. BİR İSTANBUL MASALI TEZGÂH KURULUYOR:

Zeynep, tüm köyün bildiği üzere köyün delikanlılarından Ömer'e âşık ve onunla nişanlıdır. Tüm köy gençleri de onların birbirine olan sevgisini ve ilgisini bilir; yakın zamanda evleneceklerinden emindir. Nitekim Ömer de bunun için gün saymaktadır. O yaz amcasının vereceği parayla düğün yapmayı planlamaktadır. Ancak İstanbul'dan buraya gezmek ve dinlenmek amacıyla gelen Cevat Bey'in, Zeynep'i görmesi onlar adına hiç de hayırlı olmaz. Birkaç kere Zeynep'in merak duygusuyla yanlarına gelmesi de İstanbul çapkını ve kadın avcısı olan Cevat Bey'i cesaretlendirir:

*“ Hoşlanmak da laf mı ablacığım?! Çıldırıyorum ben, o yosma için. Onu ne yapıp yapalım, kandıralım. Boyu bosu da fena değil haniya! Bende beğenmiye başladım onu. Adamakıllı giydirilip kuşatılacak olursa, mükemmel bir salon kadını olabilir. Yüzünün çizgileri ince... Kalçaları biraz dolgunca amma.. Ziyarı yok. İstanbul'da sıcak su banyosile çabuk eritiriz onun yağlarını.”*¹¹

Görür görmez Zeynep'in fiziki görünümüne âşık olan ve onu kandırmayı kafasına koyan Cevat Bey, Ömer'le nişanlı olduğunu bilmesine ve bunu Ömer'in kendisinden bizzat duymasına karşın “abla” dediği ve beraberinde Analar köyüne getirdiği metresi Selma'nın da iştirakiyle Zeynep'e bir oyun oynayarak onu Ömer'den soğutmaya düşünür.

Bu düşüncesini uygulamaya koymak için metresi Selma Hanım'ın da desteğiyle Zeynep'in güzel-

11 Sertelli, Pınar Başında, s.16.

liğini ve tüm köy gençlerinin ona ilgisini çekemeyen ve Ömer'i kendisine bağlamak isteyen Ayşe uygun bir kişilik olarak tespit edilir. Nitekim romanda Ayşe'nin karakter özellikleri de yazar tarafından bu doğrultuda uygun olduğuna dair verilerle gösterilir:

*“Ayşe, alçak gönüllü ve çok uysal bir kızdı... Hele böyle gönül oyunlarında derin tecrübeler görmüş olan kurtlarla boy ölçüşmeye ne zekâsı, ne de tahsili müsaitti.”*¹²

Zeynep'in hazırlanan bu tuzağa düşeceği yazar tarafından henüz daha tuzak uygulanmadan sonucu belli olan bir durum gibi gösterilir:

*“Zeynep elbette ve pek tabii olarak, bu kurulan tuzağa düşecekti. Nihayet, o saf ve tecrübesiz bir köy kızydı. Karşısında ise, gönül işlerinde büyük tecrübeler görmüş iki kurt vardı. Hem de Şişli'de kalabalık ve tanınmış sosyetesine olan iki kurt!”*¹³

Böylece Ayşe, Selma Hanım tarafından kulağına takılan iki sahte elmas küpeyle ikna olur. Kendisine verilen rolü iyice öğrenir. Plan doğrultusunda Selma Hanım, tesadüf eseri Zeynep'le beraber pınar başına giderken pınar başında Ömer'i köyün bir diğer kızı Ayşe'yle cilveleşirken yakalar.

Selma Hanım'ın verdiği sahte mücevher karşılığında Ömer'e yaklaşan ve ilgi gösteren Ayşe, amacına ulaşır. Onları bu halde gören Zeynep, aldattığını sanarak Ömer'den soğur. Selma Hanım da fırsattan yararlanarak ona böyle birisine layık olmadığını, çok daha iyilerine layık bir kız olduğunu söyler. Ayrıca, Cevat Bey'in ilk geldiği günden itibaren kendisini sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini de iletir. Bu sözlere kanan Zeynep de, İstanbul'un büyüklüğünü öğrenmek ve yeni bir hayata başlamak amacıyla Analar köyünü terk ederek onlarla birlikte İstanbul'a gelir. Ömer ise her zaman Zeynep'le bulunduğu yere gelip Ayşe'den onun İstanbullularla birlikte kaçtığını öğrenince tam bir sukutu hayale

uğrar. Bir süre sonra da yıkılmışlığın sonucu olarak dağa çıkıp çobanlar gibi yaşamaya karar verir. Diğer köylü kızların hiçbirisine meyil etmez.

3. İSTANBUL'DA BİR MASUM ANADOLU KIZI: HAYALLER, HAYATLAR

Zeynep, Cevat Bey'in evlenme teklifi karşısında onunla birlikte İstanbul'a gitmeye karar verir. Bir taraftan da akli eski nişanlısı Ömer de kalır. Eğer onu Ayşe'yle cilveleşirken pınar başında görmeseydi ona karşı bu kadar nefret dolu olmayacağını düşünür. Ancak artık çok geçtir. Anadolu'nun bu saf, temiz kalpli kızı Zeynep, bir bilinmez peşine düşerek İstanbul'a gelmiştir. Bundan sonraki yeni yaşamının ilk safhası Şişli'de Fındıkçı sokağında bir apartman dairesinde başlayacaktır. Cevat Bey, etrafındaki sosyetik çevreye ve her kesimden insana Zeynep'le Anadolu'da evlendiğini duyurur. Ancak bu sözlerin doğruluğunu başta kendi çalışan hizmetçileri olmak üzere kendisini yakından tanıyan hiç kimse inanmaz.

Cevat Bey ve Selma Hanım, Zeynep'in sosyete yaşantısına uygun alışkanlıklar edinmesini sağlamaya çalışır. Köydeki alışkanlıklarından, kaba davranışlarından uzaklaşturmaya artık tamamen şehirli zihniyete, özellikle sosyeteye uygun bir kalıba sokmaya çalışırlar. Bu doğrultuda zaman zaman sosyete toplantılarına Zeynep'i de yanlarında götürürler:

*“Cevadın Zeynebi azarlaması, kabalığın ziyade, onu laubalilikten kurtarmak içindi. Zeynebin hoş gitmeyen bir huyu vardı: Kim olursa olsun bir kimse ile tanıştığı zaman lüzumundan fazla gülerdi, gerçi bu hal Zeynebin güzelliğini artırıyordu. Zaten bütün köylü kızlar, konuşacak bir mevzu, söyleyecek söz bulamadıkları için, sık sık gülerlerdi.”*¹⁴

*“-Aman kızım ne yapıyorsun? Burası İstanbul.. Ve İstanbul'un en kibar semtidir. Burada böyle manasız gülüşler ayıptır.”*¹⁵

12 Sertelli, Pınar Başında, s.17.

13 Sertelli, Pınar Başında, s.17.

14 Sertelli, Pınar Başında, s.41.

15 Sertelli, Pınar Başında, s.41.

Cevat Bey'in amacı hiç işlenmemiş nadide bir elmas olan Zeynep'i kendi muhitine has bir biçimde şekillendirmektir. Sosyete yaşantısına ve burasının adetlerine alışması için arkadaşı Sami'nin nişan töreninde de kendisinden bu konuda yardım istemeyi unutmaz. Zeynep, Sami'nin nişan töreninde birbirine sarılıp dönen çiftleri ilk defa görünce garipser. Yazar, onun bu etrafında dönen çiftler karşısındaki şaşkınlığını ve hayranlığını şöyle ifade eder:

“...köyde bostana gittiğimiz zaman kuyudan su çıkaran dolap beygiriyle yarış ederdik de başımız dönerdi.. Birer birer çimenlerin üzerine yuvarlanırdık. Bunlar nasıl oluyor da yerlere serilmiyorlar?”¹⁶

Cevat Bey, etrafındaki sosyetik arkadaşlarından yardım istemenin yanında hedeflerine daha kısa bir zamanda ulaşabilmek amacıyla Zeynep'e özel dans dersleri aldırır. İçki içmeye alıştırır. Zeynep, başlangıçta bu yaşamı yadırgamasına karşın sonradan alışır. Cevat Bey, bir taraftan Zeynep'in sosyetik yaşama uyum sürecini hızlandırmaya çalışırken bir taraftan da bazen eski metresi ve abla dediği Selma'nın kıskançlık krizleri karşısında onu teskin etmeye çalışır. Yine böyle bir zaman diliminde Zeynep'le ilgili acı gerçekleri ve ileriye dair tasavvurlarını ortaya koyar:

“E, vallahi, buna sırt üstü yatıp gülerim ben. Ayol, sen çıldırdın mı? Hele biraz hevesimi alayım şu kızaçağızdan. Sen benim son göz ağrısın! Ben senden ayrılabilir miyim?”¹⁷

Bir gün Selma Hanım ve Cevat Bey evde yokken Zeynep, hizmetçi Marika'nın da ısrarıyla birlikte sinemaya giderler. Zeynep izledikleri film esnasında merakını gideremez. Tipsiz bir erkeğin genç ve güzel bir kadınla öpüşmesini yadırgar. Marika bu durumun şehir hayatında normal olduğunu kadınların çoğunlukla erkeklerin parasını yemek için onlara yaltaklık ettiklerini söyler. Zeynep köyde şehirdeki gibi

bir durumun olmadığını kadının erkeğinin parasını yemek gibi bir düşüncesinin bulunmadığını belirtir. İstanbul erkeklerinin budala, kadınlarının ise kurnaz olduğu kanısına varır. Marika da Zeynep'in mevcut düşüncelerini doğrulayacak şekilde konuşur:

“-Ha şunu bileydin, hanımcığım! Buradaki masraflar köy masraflarına benzemez. Kadınlar İstanbulda sık giyinirler.. Otomobille gezmesini severler.”¹⁸

Zeynep izlediği film boyunca duygularını belli edecek şekilde heyecandan yerinde duramaz. Ancak kendisinden başka etrafındaki izleyici kitlelerinden aynı şekilde bir tepki gelmemesi onu şaşırır. İnsanları duygusuz olmakla suçlar. Bu arada Zeynep'in önünde oturan erkeklerden birisinin Zeynep'in heyecanlı bir şekilde film izleyişi dikkatini çeker ve gülümser. Marika, sinemadan çıkışta kendilerini takip eden yakışıklı ve zengin bir bey olan Nevzat Bey'le Zeynep'i ufak bir ücret mukabilinde muhallebici dükkanında tanıştırır. Marika, Nevzat Bey'den aldığı bir miktar komisyon karşılığında onu övmeye başlar. Nevzat Bey'in kendisini görür görmez hoşlandığını ve sevdiğini söyler. Zeynep'in köylü bir kız olmasına karşın bu kadar çabuk bir şekilde kendisini bir erkeğin sevemeyeceği düşüncesini söylemesi üzerine ise şöyle cevap verir:

“-İstanbul burası hanımcığım! İnsan burada beş dakikada sever birbirini..Halbuki siz sinemada bir buçuk saat oturdunuz.”¹⁹

Zeynep'in en zayıf yönü İstanbul'daki insanların davranışlar ve insanların yaşayışları hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamış olmasıdır. Bu zaafını şehre geldiğinden beri çok iyi bilen etrafındaki kişiler, bunu kullanmışlar ve yeri geldiğinde onun bu bilgisizliği neticesinde ileride birçok hayal kırıklığı yaşayacağı da şimdiden aşikardır.

16 Sertelli, Pınar Başında, s.43-44.

17 Sertelli, Pınar Başında, s.56.

18 Sertelli, Pınar Başında, s.82.

19 Sertelli, Pınar Başında, s.86.

Marika bir adım daha öteye geçerek Cevat Bey hakkında ileri geri konuşmaya başlar. Cevat Bey'in kendisiyle evlenmeye niyetli olmadığını, hayatında kendisinden önce birçok kadın geçmişti olduğunu açıklar. Ardından Nevzat Bey'in kendisi için böyle bir ortamda kaçırılmayacak bir fırsat olduğunu anlatır:

*"...şu adamı gördünüz mü? İşte, tam erkek. Kibar.. zengin.. terbiyeli hazır ayağınıza gelmişken böyle bir kelepiri kaçırmayın! İstanbul'da böyle bir tesadüf bir daha sizi karşılamaz! Hem pişman hem de perişan olursunuz"*²⁰

Zeynep, söylenen sözlerin de etkisiyle, Nevzat Bey'in annesinin uzun zamandır kendisini evlendirmek isteyen yatalak annesiyle tanıştırmak istemesini garipser. Bu aslında kendisinin bu zamana kadar hayatında görmediği bir görücülük şeklidir. Ancak bunun da İstanbul'a özgü bir adet olduğuna inanarak teklifi kabul eder. Aslında burası, Madam Süprik adında bir kadının randevu evidir. Nevzat Bey, küçük bir miktar para karşılığında Madam Süprik'le anlaşarak onu hasta annesi olarak tanıştır. Zeynep o gece içtiği içkinin içine katılan ilacın da etkisiyle ve takip eden günlerde oynanan bu oyunlara kanaarak Nevzat Bey'in metresi haline gelir. Ancak uzun süre bunun farkına varmaz. Kendisine güven veren Nevzat'ın sözde hasta, yatalak annesinin kendisi beğenmesi ve oğluna layık bir gelin olarak görmesidir.

Marika için de bu yeni bir hayata başlangıç olarak görülür. Selma Hanım ve Cevat Bey'in nazlarını çekmekten usanmış bir hizmetçi için Nevzat Bey'in daha yüksek bir fiyat karşılığında hizmetlerini görme teklifi oldukça iyi bir tekliftir. Teklifi kabul eder. Nevzat Bey sözde hasta, yatalak annesini fenalaştığı gerekçesiyle acilen hastaneye kaldırıldığını söyler. Bu olayın ardından Nevzat, Zeynep ve Marika'yla birlikte Cihangir caddesinde kız kardeşine ait eşyalı apartmanın ikinci katına yerleşir. Nevzat, kız karde-

şinin İzmir'de olduğunu ve bu sene gelmeyeceğini de söyler. Zeynep için artık İstanbul'da yeni bir dönem başlar. Nevzat Bey, Zeynep'in bir an önce evlenmek istediğini bildiğinden eski dolandırıcılardan Cemal adındaki bir arkadaşı imam kılığında sokarak eve getirir sözde imam nikâhı kıymasıyla Zeynep'in ona olan itimatı iyice artar. Nevzat Bey, nikahtan bir süre sonra tantanalı bir düğün yapacağı sözünü verse de Zeynep için önemli olan nikahın kıyılmasıdır. Bu işin de böylece sona ermesiyle Zeynep için asıl sorun çözülmüş olur. Bundan sonraki zamanda Nevzat Bey, tam bir ev erkeği olur. Zamanında eve gelir, Zeynep'e de rakı sofrası ve meze hazırlatmayı öğretir, onu da kendi düzenine alıştırır. Zeynep'in Nevzat Bey hakkında en başından beri sahip olduğu ve kendisine verilen yegâne bilgi onun koyun tüccarlığı işiyle uğraşmasıdır. Dolayısıyla eve giren çıkan paranın hesabını yapmaz. Köy hayatının kendisine getirdiği kadının kocasının işine karışmaması düsturunu adeta kendisine örnek alır. Yazar aslında Zeynep'in büyük şehrin içinde saf ve temiz bir Anadolu kızının içine düştüğü çıkmazı burada oldukça açık bir şekilde belirtir:

*"-Erkeklerin işine kadınlar karışmaz derdi... Bu kanaatle yaşayan temiz yürekli köy kızı, Beyoğlu'nun binbir faciaya sahne olan batakhanelerinden birine düştüğünün farkında bile değildi."*²¹

Son zamanlarda Marika'nın eve geç girişleri Zeynep'te şüphe uyandırmaya başlar. Sorduğu sorulara kaçamak cevaplar vermesi ve beyefendinin işleriyle uğraştığını söylemesi şüphelerini iyice artırır. Bir gün Nevzat Bey'in, evde olmadığı bir zamanda onun günlüklerinden eroin, esrar işiyle uğraştığını ayrıca kendisinden önce yedi kadınla evlenip ayrıldığını kendisi kadar çocuğu olduğunu masum bir adamı yaraladığını öğrenince adeta dünya başına yıkılır. Ancak yine de günlüklerin başka birisine ait olabileceğini düşünür. Nevzat'ın ken-

20 Sertelli, Pınar Başında, s.87.

21 Sertelli, Pınar Başında, s.130.

disine karşı olan sevgisinin bir göstergesi olarak sözde nikah kıyması onun için önemli bir teminat ve sevgi göstergesidir. Yazar, burada aslında bize Anadolu'dan gelen genç, temiz, bakir kızların içine çekildikleri kirli tuzakların farkında olmayan nice Zeyneplerin bu yollarla heder oluşunu gösterir:

“İşte Zeynebi teselli eden nokta. Analar köyünün bu zavallı yıldızı katil ve sahtekarların içine nasıl düştüğünü, onların kendisini nasıl avladığını hâlâ bilmiyor ve görmüyordu. O hâlâ sahte imamların kıydığı nikâhta keramet arıyacak kadar saf ve tecrübesizdi.. Görgüsüzdü. İçine düştüğü bu çirkin ve göz kamaştırıcı hayatın kendisini nasıl yağurup ötekilere benzettiğinin farkında bile değildi.”²²

Nevzat tam profesyonel dolandırıcı ve yalancı bir kişidir. Gayet soğukkanlı bir şekilde bu gün-lüklerin başka birisine ait olduğunu söylemesiyle yine ona inanmakta tereddüt etmez. Bir gece Nevzat evde yokken Kadri adında birisi eve gelerek Nevzat'la eroin işinden arta kalan bir hesabı olduğunu söyler. Zeynep, Nevzat eve gelince durumu ona aktarır. Nevzat, büyük bir sinirle evi terk eder. Gece yarısı elinde kanlı bir bıçakla eve gelerek Kadri'yi hakladığını ve bıçağı, etrafta bulunan bir kuyuya atmasını söyler. Zeynep, tam bıçağı kuyuya atacağı sırada sivil polisler tarafından yakalanır.

Nevzat, Marika'dan Zeynep'in tevkif edildiğini öğrenince evi Marika'ya bırakarak İzmir'e kaçar. Ancak sivil polislerin yaptığı araştırmada İzmir'e kaçmadığı öğrenilir, İstanbul'da kılık değiştirmiş bir şekildeyken şüpheli halleri ve sorulan soruları tatmin edici cevaplar vermemesi üzerine tevkif edilir. Yapılan tahkikat sonucunda asıl suçlunun Nevzat olduğu anlaşılır. Ancak Zeynep de kanlı bıçağı sakladığını itiraf etmesi sebebiyle ona yardımcı olmaktan on dört ay hüküm giyer. Hapishanede rastladığı Seher Hanım, ona İstanbul'a ve bu şehrin insanlarına güvenmeye devam ederse

daha kötü hallere düşebileceğinden dolayı köyüne geri dönmesi konusunda telkinde bulunur.

Zeynep, hapishaneden çıkar çıkmaz eski evinde kalan birkaç parça eşyasını alarak dönmek niyetindedir, bir İstanbullu'nun yaldızlı sözlerine kapılıp köyünü terk eden Zeynep için en azından köyün diline düşmemek ve kendisini güldürmemek için bu zorunlu bir durum halini almıştır. Ancak terk ettiği eve gittiğinde geride bıraktığı eşyalarının hizmetçi tarafından alındığını, şimdi kaldıkları evde başkalarının ikamet ettiğini öğrenir. Umutsuz bir şekilde sokakta dolaşırken rastladığı Kâmil Bey, çocuğuna dadılık yapması karşılığında ona bir miktar para verebileceklerini söyler. Zeynep, yeni işinden ev hanımının kaprisleri nedeniyle kısa sürede bıkar. Bir gün evlerine gelen Kâmil Bey'in yeğeni Sırrı'nın teklifi üzerine onunla birlikte kaçmayı uygun bulur. Beşiktaş semtinde dört odalı bir köy evine yerleşir. Sırrı, onu yatalak annesiyle tanıştır. Ancak ilerleyen dönemde eve pek uğramaması üzerine Zeynep, onun annesiyle konuşur. Yatalak annesi oğlunun çapkın, yola gelmez birisi olduğunu anlatır, babasının onun kahrından öldüğünü söyler. Bunun üzerine burada da daha fazla kalmanın manasız olduğunu anlayan Zeynep, köyüne dönme kararı alır. Zeynep'in yolda kendisine karşı ilgi gösteren erkeklere karşılık vermemesi ve yolundan şaşmaz bir şekilde yola devam etmesi bu başlangıçta, saf, temiz, gözü kapalı Anadolu kızının büyük şehrin içinde yaşadığı acı tecrübelerin neticesinde ulaştığı nihai noktanın göstergesidir. Nitekim yazar burada onun kısa süreçte geçirmiş olduğu değişimi romanda şöyle yansıtır:

“O artık İstanbulun yaldızlı haplarına kendini kaptıracak kadar tecrübesiz değildi. O sırada mezardan babası da çıksa ve kendisine saadetten, refahtan, servetten bahsetse, yine inanmayacaktı. -Cevat.. Nevzat.. Kadri.. Sırrı. Hayır, hayır.. yeter bu tecrübeler. Artık beşincisine lüzum yok.”²³

22 Sertelli, Pınar Başında, s.137.

23 Sertelli, Pınar Başında, s.180.

Böylece Zeynep trene biner ve köyüne doğru gelir. Onu, köyüne getiren arabacı bir zamanlar âşık olup sevdiği Ömer'in pınar başında kahrından öldüğünü söyler. Zeynep, Ömer'in kendisi yüzünden öldüğünü öğrendikten sonra onun mezarına kapanır ve orada ölür.

Pınar Başında Ölen Kız, her ne kadar kurgusal dünyanın yansımalarını okuyucuya aktaran bir roman olsa da yaşadığı coğrafyanın gerçekliğiyle harmanlanmıştır. Köyden kente göçün yoğun yaşandığı yakın geçmişimizde; köylü ile kentli insan arasındaki kültürel uçurumun belirgin olduğu, köylü insanın büyük kentlere ayak basmasıyla yaşadığı kültür şoku ve bunun yanında kentleşmiş ancak ahlaki anlamda yozlaşmış kentli bireyler ile karşılaşmasıyla yaşadığı mağduriyet gözler önüne serilmiştir. Trajik bir sonla biten roman da, baş karakterlerimizden Zeynep'in Konya'nın bir köyünde başlayan yolculuğu; kentli ancak ahlaki olarak çöküntüye uğramış insanlarla kesişmesiyle bambaşka bir rotaya evrilir. Onlarla şehre gidişi, içerisinde bulunduğu kentli geçinen insanlar tarafından sürekli kandırılması ve bu hayal kırıklıkları içerisinde debelenirken gerçekleri acı tecrübeler neticesinde öğrenerek sonunda büyük bir hüsrana ile köyüne dönmesi kısa süren acı bir iç göç serüvenini bize aktarmaktadır. Kentlerde yaşamının insana büyük kazanımlar sağlayacağını düşünerek nice hayallerle çoğu zaman evden kaçarak büyük şehirlere yönelen, genç kızlarımız yazar tarafından Zeynep karakteriyle hayat bulmuştur.

KAYNAKLAR

DEMİR, Ömer, Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 6. Baskı, Adres Yayınları, Ankara 2005.

AKKAYAN, Taylan, *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi, İstanbul 1979.

AYVERDİ, İlhan, *Misalli* Büyük Türkçe Sözlük, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2006.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü, Türkiye Bilimler Akademisi, 1. Baskı, Ankara 2011.

BAŞARAN, Pakize, *Köye Dönen Yosma*, Yeni Matbaa, İstanbul 1955.

BİLGİ, Levent, *Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu'ya Zorunlu Göçler*, (Marmara Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi,) İstanbul 2006.

GÜMELİ, Turgay, *Orhan Kemal'in Gurbet Kuşları Ve Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm Romanlarında Köyden Kente Göç Ve Yoksulluk*, (Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2006.

KEMAL, Orhan, *Yalancı Dünya*, 10. Baskı, Everest Yayınevi, İstanbul 2007.

KURT, Ali, *1950 Sonrası Türk Romanında Anadolu'dan İstanbul'a Göç (1950-1980)*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul 2011.

SAFA, Peyami, *Bir Akşamdı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995.

SERTELLİ, İskender Fahrettin, *Pınar Başında Ölen Kız*, 2. Baskı, Semih Lütfi Kitapevi, İstanbul 1941.

SEVİNÇ, Bekir, *Sosyo Kültürel Değişim Sürecinde 1950 Sonrası On Türk Romanında Göç ve Gecekondu*, (Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 1998

SITKI, Şahap, *Horoz Değirmeni*, İnkılap ve Aka Kitapevleri Koll. Şti, İstanbul 1967.

TİMUR, Kemal, *Meçhule Yolculuk Türk Romanında Sürgün*, 1.Baskı, Akademik Yayınlar, İstanbul 2012.

www.atlasdergisi.com

KONYA VE CİVARINDA YAYLAK-KIŞLAK HAYATTA KULLANILAN DOKUMALARA DAİR

Ahmet AYTAÇ*

ÖZET

Tarihsel süreçte el dokumaları Türk kültüründe önemli bir yer edinmiştir. Orta Asya'yı takiple değişen coğrafya ve yaylak-kışlak hayat biçimine rağmen el dokumaları Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak günümüze kadar gelmiştir.

Orta Anadolu'da özellikle Torosları takiple günümüzde kısmen de olsa yaylak-kışlak hayat sürmektedir. Yaylak-kışlak düzenin zorunlu olarak getirdiği pratik hayat tarzına uygun eşyalar genelde kendi üretimlerinden oluşmuştur. Yaygı amaçlı kullanılan el dokumaları farklı fonksiyonel alanlarda da üretilmiş ve kullanılmıştır.

Konya ve civarında yaylak-kışlak hayatın vazgeçilmezi olan dokuma ürün çeşitliliğinin bolluğu dikkat çekicidir. Bu çalışmada farklı kullanım amacı olan dokumalar üzerinde durulacaktır.

Anahtar kelimeler: Dokuma, halı, kilim, sanat, renk, göç.

* Dr., Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, Konya, cicimsumak@gmail.com

ABOUT THE HAND-WOVEN PRODUCTS USED IN NOMADIC LIFE AROUND KONYA

ABSTRACT

Throughout the history, hand-woven products have always had an important place in Turkish culture. Despite the geography change following central Asia and nomadic lifestyle, hand woven products have reached today as an inseparable part of Turkish culture.

Today in central Anatolia, especially on the Taurus mountains, nomadic lifestyle is still preserved even partially. Practical lifestyle as a result of the nomadic system has created its own artefacts. Hand-woven products used as ground clothes have been produced and used for other purposes as well.

The diversity of the hand-woven products, which are considered as a must of nomadic lifestyle, around Konya in is remarkable. The present paper studies the hand-woven products with different purposes of use.

Keywords: weaving, carpet, rug, art, color, migration

GİRİŞ

Tarih boyunca geliştirdiği teknik ile fonksiyonelliği, estetikle buluşturma çabasında olan insanlığın tüm üretimlerinde birincil amacı hayatı kolaylaştıracak üretimler olmuştur. Bu amaçla da günümüzde bilim ve teknolojinin o denli ilerlemiş olmasına rağmen, isteğini gerçekleştirme adına tarih içerisinde güzel sanatlarda pek çok eser ortaya koymuştur. Türk kültürünün de ayrılmaz bir parçası olan halı, kilim gibi dokuma ürünler bunların başında gelir.

Türk tarihinde dünya medeniyetine en mükemmellerinin kazandırıldığı el dokumacılığının ayrı bir yeri vardır. Türklerin sanat anlayışında da estetiğin, duygunun olağan üstü ifadelerinin saklı olduğu halıların, kilimlerin ve kumaşların yüz yıl-

lardır dünya medeniyetinin beğeni noktalarının üst sıralarında olduğu da bilinmektedir.

Türklerin bunca sanat kolunda ve dokumacılıkta ilerlemeleri Küyel'e göre onların "Hikmet" anlayışlarının bir sonucudur. Hikmet, her hangi bir konu hakkında edinilmiş olan yakîni ve doğru bilgidir ve bu bilgiye göre davranmaktır. Bu bakımdan hikmet, bütün öteki bilimlerle aynılaşmaktadır. Hikmet bu yakîni ve doğru bilginin tekabül etmiş olduğu varlığın ve varlıklar arasındaki münasebetin de ta kendisidir (Küyel, 1990: 725-735).

Günümüzde teknolojinin getirdiği seri üretim ve pratik hayat tarzı gibi nedenlerden dolayı bu dokuma türlerinin yerini başka materyaller hızla almaktadır. Dokuma seccadelerin yerini fabrikasyon imalatı makine üretimi seccadeler alırken, beşik-saluncak kiliminin yerini tüller-cibinlikler, heybe ve torbaların yerini sentetik malzemeden mamul poşetler-torbalar, taraklığın yerini makyaj aynaları-masaları, dokuma kaşıklıkla yerini çeşitli malzemelerden yapılan mutfak dolapları, çarpanaların yerini muhtelif iplikler-organlar almıştır.

Estetik kayguları düşünce planında eğitim ve iletişimle verilen günümüz insanı açısından; tamamen geleneksel değerlerde tasarımlanmış "anonim", "kendine özgü" ve "doğal kullanım ortamı" için hazırlanmış el sanatları sahiplenmeye değer ürünlerdir (Kayıpmaz – Kayıpmaz, 1997: 56).

Türk dokuma sanatında ürünler genel kullanım alanlarına göre taban, sedir, kenar, duvar, seccâde, paspas, yolluk, yastık, heybe halısı olarak sınıflandırılır (Aytaç, 1999: 37). Ancak yaylak-kışlak hayat tarzı bahsedilen sınıflandırmayı fonksiyonel kullanım alanı bakımından artırmıştır.

Göç çeşitli zorunlulukların ortaya çıkartmış olduğu bir olgudur. Göç eden insan veya topluluklar daha önce yerleşik oldukları coğrafi alanı, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, doğal afetler, kıtlık ve benzeri gibi sebeplerden ötürü terk etmek

Fotoğraf: 1, Yayla göçü (URL.1).

zorunda kalanların gerçekleştirmiş oldukları bir fiildir (Şahin - Yaylı, 2016: 1).

Türkler ise yaylak-kışlak biçiminde hayat sürmelerine rağmen sahip oldukları *kültürel* tarzları ile büyük yerleşik düzen kurabilmeyi de başarmışlardır. Türkler göç etmiş oldukları her coğrafyayı yurt olarak benimsemişlerdir. Türk tarihine bakıldığında göç olarak adlandırılan hareketliliğin sürekli bir yerleşme içgüdüleriyle gerçekleştiği görülmektedir. Fetih algısı ve yaylak-kışlak hayat biçimi bu hareketliliği sağlamıştır. Ancak fetih ya da yaylak amacıyla gittikleri coğrafyalarda bile imar hareketliliği de sergilemişlerdir. Zaman içerisinde farklı nedenlerle terk ettikleri toprakları da unutmamışlar ve duygusal bağlarını sürdürmüşlerdir. “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne...” deyimini bu duygusal bağın ifadesi olarak günümüz de kendini göstermektedir.

Fetih algısıyla yapılan göçün dışında kalan yaylak-kışlak hayat biçiminde ise Türklerde yaylaların önemli bir yeri vardır. Yaylaya çıkış günümüzde azalmakla beraber bölgelere göre yayla hayat amacı da küçük farklılıklar gösterebilmektedir.

Güney Doğu ve Doğu Anadolu hayvanlarını otlatmak yaylaya çıkış amacıdır. Akdeniz, İç Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinde hem hayvanlarını otlatmak ve bunların kışın yiyecekleri otları toplamak hem de yaz şartların göre daha serin ve uygun şartlarda yaşamak amacı güdülür. Akdeniz ve Ege bölgelerinde sıcak havadan, sivrisinek ve

haşerelerden kurtulmak ve sağlıklı bir hayat için yaylayı tercih etmektedirler. Yaylak-kışlak hayatın pratikliği gereği ihtiyaçları olan eşyalarda buna göre şekillenmiştir. Bu anlamda yaylak hayatın vazgeçilmezini ise dokumalar oluşturmaktadır.

Dokumacılık ise gerek kışlakta gerekse yaylada kendi koyunlarının yünlerinden el eğirmesi iplik elde ederek, çevresindeki bitkisel boyarmaddelerle renklendirerek halısını, kilimini dokumuşlardır.

Yaylak-kışlak hayatta yer yaygısı amacı dışında çok sayıda farklı amaçlı kullanım alanı olan dokuma türü vardır. Konya civarında Ermenek, Seydişehir-Beyşehir-Akseki, Sarayönü, Akşehir-Cankurtaran- Karapınar vd yerlerde var olan yaylak-kışlak hayat neredeyse ortadan kalkmıştır.

Konya ve civarındaki yaylak-kışlak hayatta kullanılan dokuma türleri çalışmaya konu olarak alınmıştır.

Fotoğraf: 2-3, Kirmanda ip eğirme ve boyama (A. Aytaç arşivi).

1. YAYLAK-KIŞLAK HAYATA ÖZGÜ DOKUMALAR

Fotoğraf: 4, Seccade halısı, Koyunoğlu Müzesi (A. Aytaç arşivi).

1.1. Seccade (Namazlağı=Namazlık)

Türklerin İslâmiyet'e geçmeleri ve takiple 11. yüzyılda Anadolu'ya gelmeleriyle seccadeler dokuma sanatında önemli bir yer tutar. "Namaz kılar-ken secde edilecek yönde yere serilen halı" (Önder, 1995: 174), ya da "Kaynağını İslamiyet'ten alan ve üzerinde namaz kılınan küçük halı" (Bayraktaroğlu, 1999: 57) olarak tanımlanır.

Tasarım özellikleri göz önüne alındığında, sembolik anlatım ile fonksiyonelliği bünyesinde net olarak birleştirebilen, belki de tek dokuma ürünü seccadedir. Tasarımda kullanılan motif öğeleri de bunu doğrulamaktadır (Aytaç, 2002: 33).

Günümüzde el dokuması seccadelerin yerini makine halısı tarzı dokumalar, sentetik kilimden mamuller almıştır.

Fotoğraf: 5, Çadır içi duvar dokuması (A. Aytaç arşivi).

1.2. Duvar halısı-kilimi

Anadolu'nun pek çok bölgesi karasal iklim özellikleri taşıdığından kış ayları oldukça soğuk geçer. İklimden kaynaklanan kış aylarındaki bu soğukun etkisini azaltmak için bölge insanı bir takım tedbirler üretmek zorunda kalmıştır. Bu tedbirlerden biride evin duvarlarından gelebilecek soğuk azaltabilmek için duvara yaylada ise çadırın iç yükseltilerine halı ya da kilim türü bir dokumanın asılmasıdır. Ayrıca dekoratif amaçlı ve geleneksel ev döşeme anlayışının etkisiyle de duvara bu tarz bir dokuma asılma alışkanlığı vardır.

Günümüzde duvar halısı-kilimi geleneği artık pek kullanılmamaktadır. Bu geleneğin sürdüğü yerlerde ise ucuz olması nedeniyle makine üretimleri tercih edilmektedir. Ya da yeni bir moda akımı olarak ahşaptan mamul malzeme ile duvarlar kaplanmaktadır.

Fotoğraf: 6, Konya İ. Koyunoğlu Müzesi, çadır kapı dokuması (A. Aytaç arşivi).

1.3. Perde dokuması

Yerleşik toplumlarda pek kullanılmamıştır. Ancak konar-göçer hayat süren topluluklarda, genellikle çadırın kapı kısmına ya da çadırın iç mekânını bölümlere ayırmak için kullanılmıştır.

Ayrıca Konya, Aksaray gibi bazı Orta Anadolu şehirlerinde camilerin kapılarında soğuk ve tozu önlemek için giriş kapılarında kullanılır.

Yaylak-kışlak hayatın artık günümüzde pek kalmamasından dolayı bu üretim artık yapılmamaktadır.

maktadır. Cami kapılarına ise genellikle makine halıları asılmaktadır.

Fotoğraf: 7, Yük dokuması (A. Aytaç arşivi).

1.4. Yük halısı-kilimi

Daha çok yaylak-kışlak hayat süren topluluklarda kullanılmıştır. Yük üzerine örtmek amacıyla dokunmuştur. Ayrıca ev hayatında yük-lük diye tabir edilen dolapların olmadığı evlerde odanın bir köşesine üst üste yığılan yatak, yorgan gibi eşyaların üzerini örtmek içinde kullanılmıştır. Ekseriyetle kilim tarzı dokumalardır. Yaylacılık geleneğini sürdüren ya da halen konar-göçer hayat süren topluluklarında rastlanır.

Yaylak-kışlak hayatın artık ortadan kalkması ve evlerde daha modern bir şekilde ahşaptan mamul yük-lüklerin ya da depo amaçlı odaların yapılmasından ötürü kullanımı yok denecek kadar azalmıştır.

1.5. Yatak halısı

Fonksiyonel kullanım alanı olarak sadece Konya-Nuzumla'da görülmüştür (Aytaç, 2000: 7).

Fotoğraf: 8, Nuzumla Yatak halısı (A. Aytaç arşivi).

Hav yüzeyi oldukça uzun dokumalardır. İlme atıldıktan sonra bıçak ile kesilen uçlar makas ile kesilmeden bırakılmaktadır. Türk düğümü ile dokunur.

Yörede, yatak üzerine serilmekte ve kışın çarşaf-nevresim açılmadan bu halı üzerinde yatılmakta, yazın ise halının üzerine çarşaf serilerek kullanılmaktadır (Aytaç, 2000: 5). Yine farklı bir gelenek olarak yörede doğan her erkek çocuğuna annesi tarafından doğumdan sonra çeyiz amaçlı olarak dokunduğu bilinmektedir.

Nuzumla ve civarında günümüzde de azda olsa hala kullanılmaktadır.

1.6. Sandık kilimi

Tüm Anadolu'da ahşap çeyiz sandığı geleneği vardır. Bu sandıklar genellikle ahşaptan mamul olmasına karşın bazılarında sandığın enine olan çevresi ve kapak kısmı genellikle cicim, sili tarzı dokumalarla enli ya da ensiz şekilde kaplanır.

Tamamen dekoratif amaçlı bu geleneğe halen pek çok beldede rastlanır.

Fotoğraf: 9, Çadırda beşik (A. Aytaç).

1.7. Salıncak-beşik dokuması

Ahşap ya da metalden yapılmış olan salıncak ya da beşik çerçevesine sarılarak kullanılan genellikle havsız kirkitli düz el dokumalarından mamul dokumalardır.

Beşik ve salıncağın üst kısmına, cibinlik şeklinde örtmek, çocuğu sıcaktan-soğuktan, sinek gibi zararlılardan korumak için yapılan dokumalarda aynı isimle anılır.

Modern hayatın gereği olarak metal ve ahşaptan çok farklı modellerde beşik/çocuk yatağı imalatının gelişmesiyle üretimi ve kullanımı pek kalmamıştır.

Fotoğraf: 10, Sarayönü halı yastık (A. Aytaç arşivi).

1.8. Yastık halı-kilimi

Yere ya da yerden yüksekte somya, sedirlik gibi yükseltelerin üzerine otururken yaslanmak için dokunan ürünlerdir. Genellikle 70x35 cm civarında ebatlara sahiptirler. Arka yüzleri kimilerinde bir bez ile kaplıdır. Kimilerinde ise arka yüzeyde aynı dokuma ile çevrelenmiştir.

Somya, sedirlik gibi kavramların fonksiyonel kullanım alanları kalmamıştır. Bunların yerini ise yaslanmak için bölümleri olan kanepeler, çek-yat, koltuk tarzı ürünler almıştır.

1.9. Heybe halı-kilimi

Yolculukta yiyecek ve eşyaları taşımak için kullanılır. At, eşek gibi hayvanların eyerinin üze-

Fotoğraf: 11, Konya İ. Koyunoğlu Müzesi heybe dokuması (A. Aytaç arşivi).

rine atmak için yapılanları olduğu gibi orta kısmındaki delikten omuzlara geçirilenleri de vardır.

Naylon poşet, sentetik malzemeden mamul fabrikasyon imalatı çantalar günümüzde bu ürünlerin yerini hızla almış ve almaktadır.

1.10. Deve-at çulu

Atın, devenin terini kurutmak veya kışın soğuk havalarda hayvanı soğuktan korumak için genelde havsız kirkitli düz dokumalardan yapılan dokumalardır. Teknolojinin getirdiği yeniliklerden dolayı at-deve gibi hayvanlara gereksinim kalmadığından artık rastlanmamakla beraber eski örneklerini Anadolu'daki tüm kırsal dokuma merkezlerinde görmek mümkündür.

Fotoğraf: 12, Konya torba halı (A. Aytaç arşivi).

1.11. Torba halı-kilimi

Heybe ile aynı amaç için kullanılmak üzere yapılır. Ancak heybe at, eşek gibi hayvanların üzerine atılmak üzere yapılırken, torbalar tek taraflıdır ve çarpana ya da ipten mamul sapları-kulpları ile omuza takılarak kullanılır.

1.12. Çuval-harar halı-kilimi

Tahıl, bakliyat türü yiyecekleri muhafaza ve taşımak için yapılmışlardır. Halıdan mamul olanların arka yüzleri genellikle kilim türü dokumadan ibarettir. Halı çuvalara sık rastlanmazken sıklıkla zili, cicim tarzı dokumalardan yapılanlarına rastlanır. Taşıma kolaylığı sağlaması için genellikle her

Fotoğraf: 13, Konya Yunak-Turgut çuval kilim (A. Aytaç arşivi).

iki kenarına çarpanadan kuşak dikilir. Günümüzde fabrikasyon imalatı çuval ve hararlar bu ürünlerin yerini tamamen almıştır.

Fotoğraf: 14, Konya Karapınar havsız dokuma.

1.13. Garçın-mafraş dokuması

İçerisinde elbise taşımak, saklamak için yapılır. Cicimden ve sumak-ilikli kilim karışımından dokunurlar. Günümüzde çok muhtelif şekillerde ve malzemelerden mamul elbise muhafazaları seri üretim tarzında tüketime sunulduğundan kullanımı oldukça azalmıştır.

1.14. Savan (Tırlık)

Bez ayağı şeklinde iliksiz düz kilim olarak

Fotoğraf: 15, Konya Karapınar kilim (A. Aytaç arşivi).

dokunur. Düz veya şeritler halinde iki renkli dokunmaları da vardır. Üzerinde kışa saklanacak yiyeceklerin kurutulması sağlanır.

Fotoğraf: 16, Konya Toroslar taraklık kilim (A. Aytaç arşivi).

1.15. Taraklık

Hanımların tarak, ayna, sürme vs gibi malzemelerini koymak için yapılırdı. Oldukça küçük ebatlı olup torba gibi kenarları dikişlidir ve genellikle kulplu olur.

Lavabo üstlerine monte edilen plastik veya ahşaptan mamul bu tür ürünlerin yerini alan aynalıklar, makyaj masaları günümüzde tercih edildiğinden kullanımı kalmamıştır.

Fotoğraf: 17, Sivas kilim (URL.2).

1.16. Oklavalık

Ekmek, yufka yapımında kullanılan oklavaların muhafazası için oklavanın boyunda üretilmişlerdir. Genellikle cicim, sili teknikleriyle yapılmışlardır.

1.17. Tuzluk

Tuzun nemden, soğuktan etkilenmemesi için yapılan dokumalardır. Koyun yetiştiriciliğiyle uğraşan aileler hayvanlarına tuz yedirdikleri için tuz giderleri çoktur. Bu tuzları muhafaza için bu tip düz dokuma teknikleriyle yapılmış torbalar kullanılmıştır.

Fotoğraf: 18, Konya kaşıklık kilimi.

1.18. Kaşıklık

Kaşık gibi mutfakla ilgili küçük araç-gereçleri muhafaza için üretilmiştir. Kaşıkları yan yana yerleştirmek için, her kaşığa bir göz yapılmıştır. Genellikle uçlarında püsküller bulunur.

Kaşıkları duvara bu tip bir dokumanın içerisinde muhafaza etme geleneği de ortadan kalkmıştır. Artık mutfak bangolarının çekmecelerinde bu tip ev aletlerine göre yapılmış genellikle plastikten mamul kaplar tercih edilmektedir.

1.19. İylik

Kapların üzerine asılan, genellikle 40x20-25 cm ebatlarındadır. Havsız kirkitli düz el dokumala-

Fotoğraf: 19, Konya Karapınar iylik kilim (A. Aytaç arşivi).

rından yapılırlar. Nazarı önlemek. Kötü gözlerden evi korumak, ev sahiplerinin işlerinin rast gitmesi temennisiyle yapılırlar.

Fotoğraf: 20, Konya ahraltı dokuması (A. Aytaç arşivi).

1.20. Ahraltı

Su teşkilatının olmadığı evlerde su taşımak için kullanılır. Testiyi sırtta rahatça taşımak için yapılmışlardır. Anadolu'nun kimi yörelerinde Arkalaç olarak da adlandırılan düz dokuma sırtta asılır ve testi bunun üzerine yerleştirilerek taşınır. Ahraltının alt ve üstüne dikilen çarpananın iki ucu önde göğüs hizasında bağlanır ve kayması önlenir (Aytaç, 2003: 30).

Günümüz modern hayatında her evde su tesisatı bulunduğu için eve çeşmeden, kuyudan su taşıma gibi bir gereksinim kalmamıştır. Her hangi bir sıvının nakli, muhafazası içinse plastikten, metalden mamul elde taşımak için tutma yerleri olan su kapları, bidonlar günümüzde yoğun olarak kullanılmaktadır.

1.21. İğnedanlık

Sökük, yırtık dikmede ve yorgan dikiminde

Fotoğraf: 21, Konya iğnedanlık dokuması (A. Aytaç arşivi).

kullanılan iğnelerin üzerine saplandığı küçük düz dokuma panolardır. Günümüzde bu tip araç gereçler için özel küçük kutular kullanılmaktadır.

Fotoğraf: 22, Konya yem torbası (A. Aytaç arşivi).

1.22. Yem torbası

Genellikle seyahat halindeyken hayvanın koşum takımlı olduğu ve arabaya bağlı olduğu durumlarda kullanılır. Ekseriyetle kıldan düz dokuma olarak torba şeklinde yapılmışlardır. Kolonundan hayvanın boynuna asılır ve içerisindeki yemlerle hayvanın beslenmesi sağlanır.

Fotoğraf: 23, Konya Karapınar kolon dokuma (A. Aytaç arşivi).

1.23. Çarpına-kolan

Çarpına ya da kolan tarzı dokumaların günümüzde kullanım alanı azalsa da geçmişte pek çok alanda bu dokumalardan faydalanılmıştır. Beşik-salıncak bağlantısından, çuval-harar kulpuna, çadır kolon bağlantısından, yük kilimi sarmaya, koşum takımına kadar pek çok alanda bu dokumalardan faydalanılmıştır.

Genellikle dörtgen şeklindeki köşeleri delikli levhalardan çözümlerin geçirilmesi ve bu levhaların belirli metotlarla çevrilmesiyle aradan atkı ipliği geçirilmesi esasına dayalı olarak dokunan ensiz dokumalar çarpına olarak tanımlanır (Aytaç, 1999: 75). Ancak yere kurulu üçayak tezgâhına gerili çözümler arasından geçen atkı ipliğinin kılıç denilen aletle sıkıştırılmasıyla elde edilen çarpınaya göre dana geniş dokumalar ise kolon olarak tanımlanır.

Geçmişte çok fazla kullanım alanı olan çarpınaların yerini muhtelif kalınlıklarda fabrikasyon imalatı iplikler almıştır.

1.24. Duvar sumadı

Fotoğraf: 24, Konya Karapınar sumad (A. Aytaç arşivi).

Genellikle 50-70 cm eninde ve 500 cm civarında bir uzunlukta dokunurlar (Gündüz, 1993: 50). Evlerin kireç badanalı odalarında ya da çadırda oturma hizasında asılan sumatlar, görüntüleri ile mekikli dokumaları andırırsalar da ıstar tipi tezgâhlarda dokunur (Aytaç, 2003: 35).

1.25. Eyer örtüsü

Dokuma işlemi bittikten sonra, eyerin biçimine göre özel örme ve kesim işlemleri uygulanarak eyerin şekline göre hazırlanan dokumalardır. Ge-

Fotoğraf: 25, Konya Sille Eğer halısı (A. Aytaç arşivi).

nellikle düğümlü dokumadan (halı) yapılır. Konya ve civarında geçmişte eğer örtüsü halıları ile ilgili yörelerin başında Sille gelirdi. Günümüzde üretim tamamen durmuştur.

SONUÇ

Yüzyıllar boyu güzelliği, zarafeti estetikle buluşturma çabasını hep taşımış olan insanoğlu kullandığı tekniklerle fonksiyonelliği de birleştirerek üretimlerine hep yansıtmıştır. Yukarıda bahse konu olan dokuma örnekleri ise yaylak-kışlak Türk kültürünün ayrılmaz birer parçasıdır. Kendi ürettiğini tüketen, geleneksel kültürü içerisinde hayatını kolaylaştıracak ürünleri kendi üreten toplumun bu ürünlerinin çoğu günümüzde işlevliğini kaybetmiş ya da başka ürünlere devretmiştir. Selçuklulardan günümüze adeta bir dokuma merkezi olan Konya ve civarı yaylak-kışlak hayata dair tarihi izler taşır. Yaylak-kışlak hayatın vazgeçilmezleri olan dokuma türlerine etnografik özellikleri ile Konya bölgesinde de rastlandığı bahse konu olan dokuma örnekleri ile ispat bulmuş olmaktadır.

Maddi kültürün bir ögesi olan Konya yöresine ait bu dokumaların özellikle yaylak-kışlak hayat tarzında fonksiyonel kullanım alanları dikkate alındığında önemli bir yerinin olduğu görülmektedir. Yaylak-kışlak tarzı göçer hayatta su taşımadan, yiyecek saklamaya, giysi muhafazasından mutfak araç gereçlerinin saklanması kadar dokumalardan faydalandığı anlaşılmaktadır.

Yaşadığımız modern çağda gelişmiş ülkelerin bir bilgi toplumu oluşturmaya çalıştıkları ve yeni bir çağa geçiş sürecini geri kalmama çabasıyla, teknolojik ve sanatsal açılardan son derece iyi hazırlanma çabası içerisinde olduklarını görmekteyiz. Bu gelişmiş ve gelişimlerini devam ettirme çabasında olan ülkelere baktığımızda hemen hemen tamamının bu gelişmişliklerini, teknolojik ilerlemelerini kendi kültürel kaynaklarından beslenerek sağladıklarını görürüz.

Değişim önüne geçilmesi mümkün olmayan bir olgudur. Kültürel devamlılığı sağlama noktasında, toplumların ihtiyaçlarına cevap veren birçok günlük kullanım eşyasının, toplumların yaşamından yavaş bir şekilde kopmaları ile bunların yerini alanlarla, ortadan kalkanların arasında bir köprü kurulması da oldukça zor hale gelmiştir

Bu ürünlerden yola çıkarak yeni tasarımlar ve yeni fonksiyonel kullanım alanları olan ürünler ortaya koymada ilham kaynağı olabilecek olan bu dokumalar mutlaka belgelenmeli ve gelecek kuşaklara aktarılmalıdır.

KAYNAKLAR

AYTAÇ, Ahmet (2000), “Nuzumla (Yaylak) Yatak Halıları”, *III. Ulusal Türk El Dokumalarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri*, Konya: 5-12.

AYTAÇ, Ahmet (2002), “Türk Halı Sanatında Seccadeler”, *Tarih Dergisi*, İstanbul, S.184, Nisan: 31-34.

AYTAÇ, Ahmet (2003), “Yaygı Amacı Dışında Üretilmiş Konya Yöresi Dokumaları”, *Tarih Dergisi*, İstanbul, S. 203, Kasım: 24-31.

AYTAÇ, Ahmet (1999), *Geleneksel Türk El Dokumacılığı Sanatı*, Konya.

AYTAÇ, Ahmet (2003), *Hotamış Türkmen Kilimleri*, Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayın No:44, Konya.

GÜNDÜZ, İbrahim (1993), *Karapınar El Dokumaları ve Kökboyacılık*, Karapınar Belediyesi Kültür Yayın No:2, Konya.

KAYIPMAZ, Fahrettin - KAYIPMAZ, Naciye (1997), “Halı ve Kilimlerimizin Geleneksel Tasarım Birikimlerinin Çağdaş Yorum Aşamasında Yapısal Değişim ve Tasarım Kriterleriyle Değerlendirilmesi”, *Türkiye’de El Sanatları Geleneği*

ve Çağdaş Sanatlar İçerisindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Ankara: 52-56.

KÜYEL, Mübahat, Türker (1990), “Felsefenin Tarifinde ve Tarihinde Bir Kaynak Olarak Fârâbî”, *Erdem Dergisi*, S. 18, C:6, Eylül: 725-735.

ÖNDER, Mehmet (1995), *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*, Ankara.

ŞAHİN, Kamil - YAYLI, Hasan (2016), “Genelksel Göçebelikten Modern Göçlere Türkiye’de Gençlerin Kentlilik Bilinci - Kırıkkale Örneği Üzerinden Bir Analiz”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 51, (2): 79 – 108.

URL.1.https://www.google.com/search?biw=2560&bih=1300&tbm=isch&sa=1&ei=-GsWJXbnfFcWzkwW4h4DgDA&q=konar+g%C3%B6%C3%A7er&oq=konar+g%C3%B6%C3%A7er&gs_l=img.3..0l2j0i30j0i24l7.25971.32963..33749...2.0..0.136.1407.2j11.....0....1..gws-wiz-img.....0i67j0i5i30j0i8i30.BzixG0i1C-dU&ved=0ahUKEwi51LWe9-jkAhXF2aQKH-bgDAMwQ4dUDCAY&uact=5#imgdii=d4wuv-7DqGILyiM:&imgsrc=eSdTVGKhYpMrQM:&spf=1569310034369.24.09.2019.10.29.

URL.2.<http://kadirpurlu.com.tr/wp-content/uploads/2017/12/5.-S%C4%B0VAS-%C4%B0LBEYL%C4%B0-Y%C3%96RES%C4%B0-K%C4%B0RK%C4%B0TL%C4%B0-DOKUMALARI.pdf.24.09.2019.11.25>.

KONYA SARAYÖNÜ BAŞHÜYÜK KÖYÜ KARAÇAY KADIN KIYAFETLERİ

Mualla SEZGİN*

ÖZET

Başhüyük Köyü Karaçay kadın kıyafetleri kendine has özellikleri olan kıyafetlerdir. Bu kıyafetler Kuzey Kafkasya'daki Kuban Nehri kaynak havzasından Karaçay-Teberdi'den getirilmişlerdir. Değişik coğrafi bölgelere ayrılan Kafkasya'da çok çeşitli milletler yaşamaktadır. 1905 yılında siyasi ve sosyal sebeplerle Anadolu'ya Konya'ya- göç eden ve aslen bir Türk boyundan olan Karaçaylıların kadın kıyafetleri kendilerine has özellikleri göstermektedir. Bu özelliklerin bir kısmı Kuzey Kafkasya'dan, bir kısmı da Orta Asya Türk kültür çevrelerinden kaynaklanmaktadır.

Kıyafetler iç giyim ve dış giyim olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. İç giyim don, gömlek ve çubdan oluşmaktadır. Donun ağı yukarıda, paçaları uzundur. Beli uçkurla bağlanmaktadır. Paça bolluğu bantlarla toplanmaktadır. Gömlekler düz kesimli olup kol kısımları değişik özellikler taşımaktadır boyları uzundur ipek kumaşlardan yapılmışlardır. Çuba adı verilen göğüslük sadece evlenecek genç kızlara takılmaktadır.

* Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi
Giyim Endüstrisi ve Giyim Sanatları Eğitimi
Emekli Öğretim Üyesi.

Dış giyimi Kübetüb, Kaftan ve Entari oluşturmaktadır. Kübetübün önündeki gümüş düğmeler kapanmayı temin etmektedir. Kübetübün etekleri kısadır. Kolları uzundur. Kaftanın boyu uzundur. Beli gümüş kemerle bağlanmaktadır. Kolları kısadır. Yakası "V" şeklindedir. Başta fes, fesin üzerinde ipekli kumaştan kenarları uzun saçaklı baş örtüleri bulunmaktadır. Ayaklarına yünden ve keçeden yapılmış çoraplarla deriden yapılmış çizme giymektedirler.

Anahtar Kelimeler: Karaçay, Başhüyük, Kafkasya, Kadın Kıyafetleri

KARAÇAY WOMAN CLOTHES OF VILLAGE OF BAŞHÜYÜK IN KONYA

ABSTRACT

The old woman clothes which belong to village of Başhüyük have a special quality these clothes had been brouht from the river basin of Kuban river in Northern Caucasia very different kinds of people have been lived in Caucasia which is seperated in to different geographical areas. People from Karaçay who come from a militant branch of Turk and migrate to Konya in Anatolia in 1905 because of the political and social reasons have been shown special qualites. Some parts of these qualities have been resulted of Northern Caucasia and the other parts of them have been resulted of the enviroment of Middle Asia Turk Culture.

Clothes are divided in to two groups as under wear and dresses. Underwear consistsof underparts and womens slip. The crotch of underparts is above and the lowest parts of under parts are long. It is tied whit on drawstring. The wideness of the lowest part of underparts are banded with bands. Womens slips are generally made up of simple cutting.

Dersses consist of captan, shirts an fantastic dresses. The silver buttonsof Kübetüb enable to button up the size of the shirt is short and the sleeves are long. The length of the captan is the some with the silk shirt and t is tied with a silver belt. Sleeves

of caftan are short. There has been a fes on the head with the silk fringed head searf. It has been put on woolen socks and leather baund high boot .

Keywords: Karaçay, Başhüyük, Caucasia, Woman Clothes.

GİRİŞ

İnsan kültürünün önemli bir unsuru olan kıyafetlerdir. Kıyafet tabiatın etkilerinden korunmak için vücudu örten, uygarlığın ilerlemesiyle değişiklikler gösteren, bir ülkeye, bir çağa, bir mesleğe has giyinme tarzıdır. Toplumlar kıyafetleri ile tanıır ve başka toplumlardan giyimleriyle ayrılırlar. Toplumlara şekil veren kıyafetler o toplumun bir işareti veya sembolü gibidir. Bu sembol nesilden nesile aktarılarak özelliğini korumaktadır. Giyim konusunda görülen hızlı gelişmeler erkek kıyafetlerinden çok kadın kıyafetlerinde kendini göstermiştir. Kadının yaradılışındaki süslenme ve beğenilme arzusu kıyafet çeşitlerini artırmıştır.

Köklü bir geçmişe ait olan Türk Milleti kendine has kıyafeti ile başka toplumlardan ve topluluklardan ayrılmış, başlangıçtan günümüze kadar kıyafetlerdeki ortak yönü ve temel çizgileri muhafaza etmiştir. Orta Asya'da müşterek bir kültür ve sanata sahip olan Türk kavimleri bu kültürleriyle Batı'da Güney Rusya steplerine, Doğu'da Çin'in kuzeyine kadar tesir etmişlerdir (Ögel, 1962: 56). Göçler nedeniyle Anadolu'ya gelirken Orta Asya'da yaşadıkları yörelerdeki kültürlerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Geçtikleri yörelerdeki yerleşik medeniyetlerle kültür alışverişinde bulunmuş olsalar da kıyafetlerini pek fazla değiştirmemişlerdir.

Kıyafetleri meydana getiren kumaş, biçim ve takılar her devirde değişik özelliklerle görülmektedir. Özellikle kadın kıyafetleri milletlerin kültür alanındaki ilerleme ve gerilemelerine paralel olarak hareket etmiştir (Yener, 1976: 138).

Türk tarihi incelendiğinde Hun Türklerinin yaşayışlarının gereği olarak at binmede ve hare-

ketlerinde serbestlik sağlayan kıyafetler giydikleri; “Hun Kurganlarında” bulunan kadın elbiselerinin kaftan biçiminde ve üstlerinin işli olduğu; kemerlerin üzerinin madeni plakalarla süslü bulunduğu, kıyafetlerde kürk, deri ve ipekli kumaşlar kullanıldığı bilinmektedir (Diyarbakirli, 1972: 97-116).

Göktürklere ait kıyafetleri o devrin mermer taş heykellerinden öğreniyoruz. Bu heykellerde kıyafetlerin kaftan biçiminde olduğu, süslü oldukları, bellerinde kemer ve kemere asılı gündelik eşyalarının bulunduğu görülmektedir (Aslanapa, 1984: 9).

Uygurların kıyafetleri o devrin duvar resimlerinden anlaşılakta ve kadınların çok süslü olduğu görülmektedir. Uygur kadınlarının kıyafetlerinin belinde kemer bulunduğu, küpe, bilezik, gerdanlık gibi mücevherler kullandıkları açık olarak görülmektedir (Ögel, 1971: 128).

Selçuklular zamanındaki kadın kıyafetleri o devrin duvar resimleri ve el yazması kitaplarda bulunan minyatürlerden anlaşılmaktadır. Minyatürlerde kadın kıyafetlerinin işlik ve şalvar şeklinde olduğu görülmektedir (Atasoy, 1970: 128). O devir giysilerinin kaftan, kaftanın altına giyilen elbise ve şalvar olduğu, elbise yardımcıları olarak kuşak, kemer kullanıldığı bilinmektedir (Köymen, 1971: 52-89).

Osmanlılar zamanında Tanzimat’tan önce kadın kıyafetlerinin özelliği ve kıyafetteki çeşitlilik sosyal durumun etkisi altındadır. Kadının sosyal hayatında değişmelerin görülmediği devirlere ait en eski kadın kıyafeti ev içinde şalvar ve gömlektir. Kadınlar gerek misafir kabulünde, gerek ziyaretlerinde şalvar ve gömlek üzerine üç etekli, sırmalı elbiseler giymişlerdir (Bayraktar, 1983: 2).

Kadınlar Tanzimat’tan Meşrutiyet’e kadar Batı ve Doğu etkisiyle değişiklik gösteren kıyafetler giymişlerdir. II. Abdülhamit devrinde (1876-1909) giysiler Avrupa modalarına uygun olarak şekil almıştır (Bayraktar, 1983: 3).

Cumhuriyetin ilanından sonraki ilk yıllarda kıyafetler eski özelliklerini korumuş, kıyafette yapılan inkılap giyimin bugünkü durumunu yaratmıştır. Bugün kadın ve erkek kıyafetleri moda ve modadaki değişime bağlı olarak biçim değiştirmektedir. Yalnız köyde yaşıyan insanlar geleneksel kıyafetlerini muhafaza etmişlerdir. Günümüzde bazı bölgelerde köylerde hala sandıklarda titizlikle saklanan ya da etnografya müzelerinde gördüğünüz eski giysilerimiz bize değerlerimizi anlatan maddi kültür varlıklarımızdandır.

Karaçay Kadın Giyimi

Gelenek ve görenekler, sosyal göçler, yaşama tarzları her bölgede ayrı bir kıyafet çeşidinin varlığını ortaya koymaktadır. Başhüyük köyünde yaşıyan Karaçay kadınlarının giysileri kendine has özellikleri olan kıyafetlerdir.

1905 yılında Kuzey Kafkasya’dan siyasi ve sosyal sebeplerle yurdumuza gelerek Konya Sarayönü Başhüyük köyüne yerleşen Karaçay Türkleri giyim tarzlarını koruyarak yaşadıkları bölgede yaşamlarını sürmüşler hala da geleneklerini korumaya ve nesillerine aktarmaya çalışmaktadırlar.

Kuzey Kafkasya ve Kırımın tarihi incelendiğinde bu bölgede Türk kavimlerine rastlandığı anlaşılmaktadır. Orta Asya’daki göçler nedeniyle batıya ilerleyen Türk boyları güneyde Anadolu’ya kuzeyde Kafkasya ve Kırım bölgesine yerleşmiştir. Kuban nehrinin kaynak havzasında oturan Karaçaylılar bölgenin dağlık olması sebebiyle hayvancılıkla uğraşmışlardır. Türkçe konuştukları ve Türkçelerinin tipik bir Kıpçak lehçesi olduğu yazılı kaynaklardan öğrenilmektedir (Yalım, 1988: 221-222).

Karaçay Türkleri 1733-1812 yılları arasında Osmanlı himayesinde yaşamışlardır. 1903 yılında Kuban nehri dolaylarından 800 hane olarak ayrılarak Türkiye ye gelen Karaçay Türklerinin 250 hanesi o zaman boş bir arazi olan bugünkü Başhüyük köyüne hükümetçe yerleştirilmiştir.

Türk tarihi incelendiğinde eski devirlerde Karaçay adlı bir Türk boyuna rastlanmamaktadır. Karaçaylılar kabile adı olan Karaçay'ı Kuzey Kafkasya'ya yerleştikten sonra kullanmışlardır. Bu adın kabilenin eski beyi Karça'dan geldiği sanılmaktadır (Ekin, 1982: 2).

Karaçaylılar Kuzey Kafkasya'da Osetler ve Çerkezler arasında geniş bir bölgede yaşıyorlardı. At, koyun ve sığır sürüleri besleyen Karaçaylılar, güneydeki Elbruz yaylaları ile kuzeydeki düzlükleri yaylak ve kışlak olarak kullanıyorlardı. Din, dil, gelenekler, edebiyat ve tarih bakımından bir bütün teşkil eden topluluk 15. yy.dan sonra Karaçay ve Balkar veya Tavlı adlan altında anılmaktadır (Larousse, 1972: 923).

Köyde araştırmaya gittiğimiz zaman (1987) köyün en yaşlı hanımlarından olan *Aminat Çağar* bize Karaçaylıların Kuzey Kafkasya'daki yaşayışlarını Başhüyük köyüne gelişlerini şöyle anlatmıştır: “Bizler Kuzey Kafkasya da on iki köy idik. Bizim köyümüze Teberdi denirdi. Teberdi, 600 haneli olup bol ağaçlı bir dağın yamacında kurulmuştu. Köyün yakınından Kuban nehri geçirdi. Halkımız hayvancılıkla uğraştığı için yazın yaylalara gidilirdi. Evlerimiz ağaçtan yapılırdı. At beslerdik. Adamlarımız çok iyi at binerdi. Köyümüzde okul vardı. Biz kadınları okula göndermezlerdi. Dağlarımız meyve ağaçları bakımından çok zengindi. Kaynak suları çoktu. Sığırları olanların gittikleri yaylalarda da evler ağaçtan yapılırdı. Sürüleri olanlar sürülerini kuşluk vaktine kadar güderlerdi. Hayvanlardan elde edilen sütü peynir yapardık. Babam bize Türk olduğumuzu söylerdi. Karaçay ve Çerkez birbirlerine kız alıp verirlerdi. Çünkü bizler yedi göbeğe kadar kız alıp vermezdik. Dağlarda yaylalarda kadınlar hayvanların peşinden koştururken çocuklar ağlamasın diye yakınları çocukları emzirirlerdi. Bu yüzden çocuklarımız süt kardeşi olurlardı. Bizler çok güzel giyimler giyerdik. Elbiselerimizin önünde gümüş düğmeler olurdu. Belimize gümüş kemer

takardık. Bizlerde altın ve gümüş çok olurdu. Onları elbiselerimize dikedik. Başımıza saçaklı örtü alırdık. Saçaklı örtünün saçakları bedenimizi örterdi.” (Çağar: Kaynak kişi görüşme).

Karaçaylılar Teberda'dan ayrıldıktan sonra Novorossisky'den İstanbul'a gelmişler, sonra bir süre İzmit'te bulunmuşlar. Kendilerine Konya'nın Ermenek ilçesinde yer gösterilmişse de orada yaşamak istememişler. Konya'da Araplar mahallesinde iki yıl kadar oturmuşlar. Bu arada Sultan II. Abdülhamit'in Başhüyük köyünde yaptırmakta olduğu 250 evin inşasının bitmesini beklemişler, evler bittikten sonra Konya'dan Başhüyük'e gelerek yerleşmişlerdir. Köyde Töbenel ve Oragel diye iki mahalle ardır. Halen, Başhüyük köyünden başka, Afyon, Ankara, Eskişehir, Tokat ili ve çevrelerindeki köylerde yaşayan Karaçaylılar bulunmaktadır (Harita 1).

Köyde Günlük Hayat, Adet ve Gelenekler: Başhüyük köyünde sakin ve sessiz bir hayat vardır. Yaşlı olanlar köyde yaşamaktadırlar. Bazı aileler çocuklarının tahsil durumu için yakın il ve ilçelerde oturduklarından onların evleri kapalıdır. Yazın, okullar tatil olduktan sonra, köye dönerler. Aile reisi babadır. Çiftçilikle uğraşmaktadır. Ayrıca evin dışarıdan alınacak ihtiyaçlarını temin eder. Bu alış-veriş için Sarayönü veya Konya'ya giderler. Başhüyük köyü kadınlarını tarlada çalıştırmazlar. Kadınlar ev işleri ile meşgul olur, yemek pişirir, süt pişirir, yoğurt ve peynir yaparlar. Diğer zamanlarda evin dikişini dikerler. Eskiden dikişlerini elde diken kadınlar şimdi dikiş makinelerini kullanmaktadırlar.

Köy evleri birbirine bitişik ve bahçelidir. Bahçeleri sırt sırta yapılmıştır. Bahçe içinde ahır, kümes, samanlık bulunmaktadır. Evlerin etrafını kerpiç duvar çevirmektedir. II. Abdülhamit zamanında yapılmış olan bu evlere hükümet evleri adı verilmektedir. Bazı evlerin sokağa açılan kapıları zamanla iptal edilmiştir. Evlerin bahçesinde ağaçlar ve çiçekler bulunmaktadır. Bahçeye dikilen seb-

zeler evin ihtiyacını karşılamaktadır. Evin yanında, bahçeye ve ahıra hayvanların rahatça girebilmeleri için, ahşaptan yapılmış büyük bir kapı bulunmaktadır. Kapının sağ kanadı üzerinde insanların bahçeye giriş-çıkışını sağlayan küçük bir kapı yapılmıştır. Evlerin çatısı kiremitle örtülüdür (Fotoğraf 1, 2, 3, 4, 5). Evleri iki oda bir mabeyinden oluşur. Ayrıca mutfak görevini gören ve kapısı bahçeye açılan bir üçüncü oda daha vardır. Bu odanın içinde ocak bulunmaktadır. Eskiden günlük hayat bu odada geçerdi. Sabah erkenden kalkan evin kadını bu ocakta tandır ekmeği pişirirdi. Kahvaltıda tandır ekmeği ile nogay çayı veya diğer bir adıyla kalmuk çayı hazırlanır ve içilirdi. Kalmuk çayı kalmuk adlı bir bitkinin sap ve yapraklarının kaynatılmasıyla oluşan sıcak suyun sıcak sütle karıştırılması ile elde edilirdi. Bu çay içilirken içine tuz, karabiber ve bir miktar da tereyağı katılırdı. Tandır ekmeği tuncdan yapılmış özel tavalarda pişirilirdi. Kahvaltıda taze tandır ekmeği çok önem taşırdı. Şimdi bu ekmekler çok az yapılmaktadır. Köydeki fırın ekmeği ihtiyacını karşılamaktadır. Kalmuk çayı verine kahvaltıda çay ve süt içilmektedir.

Köy halkı misafirperverdir. Evlerine gelen misafiri rahat ettirmek için ellerinden geleni yaparlar. Onlara yardım etmeyi severler. Birbirleriyle Karaçay Türkçesi ile konuşup anlaşılan köy halkı yabancılarla Konya şivesi ile konuşurlar. Misafirlerine mükemmel bir şekilde ikramda bulunurlar.

Birbirlerine yardım etmeyi seven ve bunu bir görev olarak kabul eden köy halkı arasında akraba evlilikleri yoktur. Yedi göbeğe kadar kız alıp vermezler. Bu adetleri Teberdi’de de aynıymış. Konu ile ilgili olarak *Aminat Çağar* Hanım şunları anlatmaktadır: “Teberdi’de yaylalardaki hayvanlardan süt sağmağa giden kadınlarımız çocuklarını evde bırakırlardı. Akrabalar çocuklar ağladığı zaman onları emzirirlerdi. Sütleri birbirine karıştığı için kız alıp verilmezdi.” (Fotoğraf 6, 7).

Genç kız ve erkekler akraba olmayan diğer

gençlerle düğün, nişan, sünnet, bayramlara ve önemli şenliklerde tanışır ve anlaşır. Oğlan tarafı kız tarafına iki gencin evlenmek istediğini duyurur. Kız evin büyüğünden istenir. Yakın akrabaların fikri alınır. Söz kesilir ve ileri bir tarihte nişan yapılır. Nişanda gelin adayına çeşitli armağanlar verilir, takılar takılır. Nişanlıların nişanlılık süresi fazla uzun tutulmaz. Eskiden nişanlılar birbirlerini görmezlermiş. Şimdi bu durum zaman içinde değişmiştir. Düğün tarihi tesbit edilen nişanlıların düğün hazırlıklarına başlanır. Kızın yakın arkadaşları çeyiz hazırlamada yardımda bulunurlar. Düğün oğlan evinde başlar. Çeyiz düğünden bir gün önce oğlanın evine getirilir. Çeyiz getirenlere yemek verilir ve para atılır. Çeyizi getirenler parayı alıp dönerler. Geline kına gecesi yapılmaz. Çeyizden bir gün sonra gelin süslenir ve öğleden sonra oğlan evine gelin alayı ile götürülür. Düğünlerde ve nişanlarda çalgı olarak akordion çalarlar ve gençler Karaçay Türkçesiyle aşk ve sevgi üzerine yazılmış türküler söylerler. Müzik eşliğinde genç kız ve erkekler karşılıklı olarak mahalli danslarını oynarlar.

Başhüyük köyü halkı dini bayramlara çok önem verir. Yakın akraba ve dostlar ziyaret edilir, hediyeler verilir. Misafirlere yemek ikram edilir. Bayramlarda genellikle *et hıçın* adı verilen yemek yapılır. Eskiden camide bayram namazından sonra erkekler birbiriyle bayramlaştıktan sonra delikanlılar atlarına biner, bekâr kızı olan evlerden eşarp, mendil, kravat gibi eşyalar toplarlardı. Bu âdete köyde *bayrak toplama* denmektedir. Bundan sonra gençler arasında bir meydana güreş müsabakaları yapılır, at yarışları yapılırdı. Kazananlara hediyeler verilirdi. Şimdi bu tür eğlenceler yapılmamaktadır.

I. BAŞHÜYÜK KÖYÜ KARAÇAY KADIN KİYAFETLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Başhüyük köyündeki Karaçaylı kadınların kıyafetleri Kuzey Kafkasya’da memleketleri olan Teberdi’deki kıyafetleri ile aynı özellikleri taşıymaktaydı. Kıyafetler ipekli ve yünlü kumaşlar-

dan yapılırdı. Kıyafetleri *İç Kölek*, *Yanlı*, *Çuba*, *Kübetüb*, *Kabdal*'dan oluşurdu. Kıyafeti *ginadur cavluk*, *çaçaklı cavluk*, baş örtüleri ile bellerine taktıkları *kümüş kâmar* tamamlardı. Ayaklarına *Çınday* adındaki çorap onların üzerine de *galoš* adında deriden elde dikilerek hazırlanan ayakkabıları giyerlerdi. Günlük ev işlerini yaparken boyları elbiselerinin boyunda olan *hota* adındaki iş önlüklerini bellerine bağlarlardı. Kadınların kıyafetleri ile kız çocuklarının kıyafetleri aynı özellikleri taşırdı. Yünlü kumaşları kendileri üretirler, ipekli kumaşları satın alırlardı. Genç kızlar daha çok kırmızı ve beyaz renkte olan kumaşları tercih ediyorlardı.

II. KARAÇAY KADIN KIYAFETLERİNİN MODEL VE DİKİŞ ÖZELLİKLERİ

1. İç Giyimler

a) Gömlek (İç Kölek): Çıplak tene giyilen gömleklere Karaçay Türkçesinde *İç Kölek* denilmektedir. Gömlek Divan-ı Lügat-it Türk'de *Könğlek* diye geçer (Atalay, 1943: 361). Gömlekler, beyaz veya desenli ipekli kumaşlardan yapılırdı. Bazı gömleklerin kumaşları elde dokunmuş ince yünlü kumaşlardan olurdu. Etek boyları uzun olan gömleklerin kolları uzun, yakası kapalı, omuzdan veya önden başın gireceği kadar bir açıklık bırakılarak elde dikilirdi. Küçük bebeği olan annelerin gömleklerinin ön kısmı bele kadar açık olurdu. Bazı gömleklerin arkası da açık yapılırdı (Fotoğraf 8). Gömleklerin beden kısmı boydan olur etek ucuna doğru genişlerdi. Elde sıkı oyulgama ve çırpma dikiş ile dikilirdi. Düğün nişan gibi özel günler için dikilen gömleklerin etek boyları yere değerdı (Karçaaltuncaba: Kaynak kişi görüşme 1986). Kol ağzları ince bir manşet ve düğme ile kapanan gömleklerin kol oyuntuları yoktu. Yaka ve kol ağzına ince sim biyelerle süsleme yapılırdı. Bazı gömleklerin kol ağzları düz bırakılır dikişten yırtmaç yapılırdı.

b) Don (Yanlı): Donların paçaları uzun, düz veya sıkmalı, ağ kısımları dizden yukarıda yapılır-

dı. Kuzu yünleri elde çok ince eğrildikten sonra basit el dokuma tezgahlarında dokunurdu. Bu dokuma kumaşlardan elde dikilerek hazırlanan donların beli uçkurla toplanırdı. Elbiselerin altında kalınlık yapmasın diye çok geniş biçilmedi. Kalça ölçüsüne 20-25 cm genişlik ilave edilerek hazırlanırdı. Paçaları sıkmalı olanlar yanda düğme ile kapanırdı (N. İtez: 1986'da görüşüldü).

c) Göğüslük-Sütyen (Çuba): Göğüsleri sıkı tutan bir iç giyimdir. Beden genişliğinde düz bir dikdörtgenden oluşurdu. Uzun kenarlarına uçkur çalışılır ve içinden ipi geçirilirdi bu şekildeki iç giyim Türkmenlerde de vardır (Tansuğ, 1977: 8035). Arkadan ve önden bağlanarak düğmelenirdi. Çuba daha çok evlenecek kızlara takılırdı. Çuba ipekli kumaşlardan biçilir ve elde sıkı oyulgama dikiş ile dikilirdi. Çubanın ipleri uzun olur 5-6 defa arkada, 3-4 defa önde bağlanırdı.

2. Dış Giyimler

a) Kübetüb: Gömleğin üzerine giyilen bedeni sıkı tutan, önden gümüş düğmelerle kapanan uzun kollu, etek boyu dizden yukarıda korseye benzeyen bir çeşit kollu yelek (Fotoğraf 9). Bedeni çok dar yapılırdı. Geleneksel oyunlarını oynayan kadınların göğüslerinin belli olmaması için dar olurdu. Kübetübün etek kısmı geniş yapılırdı. Önde 16 tane gümüş düğmesi kapanma vasıtasıydı. Yakasız yapılan kübetübün kol ağzları bilek genişliğindeydi kol ağzına *çalı* adında ince biyeler geçirilirdi. Çalı el dokuma araçları ile altın ve gümüş tellerle hazırlanırdı. Giysinin ön bedende kapanmasını temin eden gümüş düğmeler bir deri parçasına monte edilir sonra giysiye elde tutturulurdu (Fotoğraf 10). Sağ ve sol bedene ayrı ayrı geçirilen gümüş düğmeler ön ortasında birbiri içerisine geçirilerek kapanır. Kübetüb ipek veya ipek kadife kumaştan yapılırdı. İç kısmı astarlı olur, elde dikilirdi. Kübetüb ve astarı ayrı ayrı dikildikten sonra kenar kısımları içe kıvrılarak karşılıklı olarak birbirine tutturulurdu.

b) Kaftan (Kabdal): Kaftan kübetübün üzerine giyilen, etek boyu uzun, kolları dirsek hizasında, etek ucu geniş ve yanları yırtmaçlı bir üst giyimdir. V yakalı olan kaftanın ön ortası, yaka çevresi, kol uçları, dikiş yerlerinin üzerine, belin bir kısmına çalu geçirilirdi (Fotoğraf 11). Bele mutlaka gümüş kemer takılırdı. Yazlık ve kışlık olarak hazırlanan kaftanlar aynı zamanda sokak kıyafeti olarak giyilirdi. Önden açık, etekleri geniş parçalı olur, etek uçlarına genişlik vermesi için üçgen şeklinde parçalar geçirilirdi. Ön beden altı parçadan oluşurdu. Kol altına bolluk vermesi için kup parçası geçirilirdi. Arka beden üç parçadan yapılır arka ortası dikişsiz olurdu. Ön ortasında kapanmayı temin eden küçük bir ilik-düğme yapılırdı. Bu düğmeyi gümüş kemer kapatırdı. Dışı ipek atlas kumaşından olan kaftanların iç kısmı pamuklu bir kumaşla astarlanırdı. Kaftanların yan dikişleri belin ince görünmesi için yuvarlak bir çıkıntı yaparak biçilirdi. Astarla kumaş arasına ince kuzu yünleri yerleştirilir, elde 3-4 cm aralıklarla boyuna çizgiler halinde sıkı oyulgama dikiş ile dikilirdi. Divanü Lügat-it-Türk'te bu dikiş kübik olarak geçmektedir (Atalay, 1943: 392). Kaftanların etek uçlarına kaftanı giyen kişide düzgün durması için 15-20 cm genişlikte ince keçe geçirilirdi. Bu kıyafetin etek ucuna ağırlık yapar, giysiyi dengede tutardı. Bu şekilde dikiş tekniği Mevlevi kıyafetlerindeki Tennu-relerde de vardır (Sezgin, 1985: 430).

c) Entari (Enteri): Basma, patiska vs. kumaşlardan yapılan uzun, düz ve süslü kadın esvabıdır (Koçu, 1977: 137). Karaçaylılar Teberdi'de entari giymemişler, ipek gömlekleri entari olarak giymişlerdir (Aminat Çağar: 1987'de görüşüldü). Karaçaylılar Başhüyük köyüne yerleştikleri zaman geleneksel giysilerini giymeye devam etmişler zamanla yakın köy ve kasabalara gidip geldikçe onların giysilerini çocuklarına dikmeye başladılar. Özellikle evlenecek kızlara çeyiz almaya gittikleri Konya'dan entarilik kumaşlar da almışlar ve onlardan entari dikmeye başlamışlar. En çok önem verdikleri kıyafetin bir sembolü gibi gördükleri gümüş kemerleri

bu entarilerinin bellerine takmışlardır (Fotoğraf 12). Gümüş kemer olmadan entari ile dolaşmazlardı. Entariler yazlık ve kışlık kumaşlardan yapılan bir üst giyimdir. Bazı entarilerin boyu yere kadar uzun yapılırdı. Etekleri büzgülü ve pilili olurdu. Kolları uzun olur kol ağzı manşetle toplanırdı. Süsleme malzemeleri Konya'dan temin edilir, sutaşı, dantel, biye ile entari süslenirdi. Yakalı ve yakasız olarak yapılan entarilerin yaka kısmı başın gireceği kadar açık yapılırdı. Bazı entarilerin ön kısmı bele kadar açık olur, ilik düğme ile kapanırdı. Entariler önceleri elde sıkı oyulgama dikiş ile dikilirdi. Sonradan dikiş makineleri kullanılmaya başlandı.

III. KARAÇAY KADIN KIYAFETLERİNİN SOSYAL DURUM VE YAŞA GÖRE ÖZELLİKLERİ

Kız Çocuklarının Kıyafetleri: Bunlar da büyüklerin kıyafetleri gibi dikilirdi (Fotoğraf 13). Onlar da don, gömlek ve kaftan giyerlerdi. Başlarına örtü alırlardı. Çocuklar oyun oynarken "hota" denilen önlükleri üstlerinden çıkarmazlardı. Çocuklara, gelişimlerini engellemesin diye kübetüb giydirmezlerdi. Entarilerinin önünü kübetübteki gümüş düğmeleri andıracak biçimde simlerle veya çalu ile süslerlerdi.

Genç Kızların Kıyafetleri: Teberdi'de gömlek, don, göğüslük, kübetüb ve kaftan giyerlerdi. Başlarına saçaklı örtü alırlar, bellerine gümüş kemer takarlardı. Başhüyük'e gelip yerleşen Karaçaylı gneç kızlar önce bu geleneksel giyim tarzını muhafaza ederek giyindiler ama zamanla burada gördükleri genç kızların giyimlerini kendilerine yakıştırarak giydiler. Geleneklerine bağlı olanlar Teberdi'den getirdikleri geleneksel giysilerinin benzerini kasabadan aldıkları kumaşlara uygun tarzda dikerek özelliklerini korudular. Bunları sadece ipek gömlek ve kaftanlara uyguladılar. Kübetübün gümüş düğmelerine benzer malzeme bulamadıkları için onu dikemediler. Kaftanların üzerine elde nakış yapmaya başladılar. Zamanla kaftanların

eski özellikleri kayboldu. Özellikle kesim tekniği farklı oldu. Modaya uygun yaptılar. Gömleklerin ön kısmını kübetübü andıracak biçimde düz sutaşları geçirdiler (Fotoğraf 14).

Yaşlı Olanların Kıyafetleri: Kuzey Kafkasya’da Teberdi’de yaşlı, genç ve çocuk diye bir ayırım yapmadan herkes aynı kıyafetleri giyerdi. Başhüyük’te yaşlı hanımların entarilerinin üzerine kaftan giydikleri, bellerine ise gümüş kemer takmadıkları söylenmektedir. Bugün köydeki orta yaşlı ve yaşlı hanımların kıyafetlerinde özellik taşıyan bir husus yoktur. Yalnız düğün ve nişanlarda kıyafetlerinin, mantolarının üzerine omuzlarına ipek şal örtü aldıkları görülmüştür. Başlarında ise baş örtüsü bulunmakta ve çene altında bağlanmaktadır.

Gelinlik Kıyafeti ve Özellikleri

Evlenme çocuk sahibi olma her toplumda önemli bir sosyal durumdur. Karaçaylılar da buna özen gösterirler, 7 kuşak göbekten kız alıp verirlerdi. Onlar da evlenme çağına gelmiş olan kızlar delikanlılarla genellikle düğünlerde tanışılar geleneksel danslarını oyunlarını oynarken birbirlerini beğenirlerdi. Akrabadan kız alıp vermek onlara ters gelirdi bu geleneğe çok dikkat ederlerdi. Teberdi’de gelinler için gelinlik dediğimiz özel bir giysi çeşidi yoktu. Gelinleri özel günlerde giydikleri ipek gömlek, kübetüb, kaftan ve ipekli başörtüsü ile süslerler bellerine geniş gümüş kemer takarlardı. Başhüyük’e geldikten sonra bu gelenek devam etmiş, zamanla kübetübü bulamadıkları için sadece ipek gömlek ve gümüş kemer takarak sade bir gelin kıyafeti tasarlayıp giymişlerdir. Başlarına atalarından kalan ipek başörtülerini örtüp başörtüsünün saçaklarını göğüsleri üzerine sarkıtacak biçimde başlarını bağlamışlardır. Saçaklar makreme tarzında hazırlanır ve dikilirdi. Aralarına gümüşler yerleştirilir onlara da gümüş togmaklı cavluk denirdi. Gelin, baba evinden çıkarken başına “cibek cavluk” denilen desenli, ipekten yapılmış bir

örtü örtmüşlerdir. Bu biraz da gelinlerin yüzlerinin görünmemesi için yapılmıştır. Divan-ü Lügat-i Türk’te bu şeklideki örtü “didek” olarak geçmektedir (Atalay, 1943: 166).

Cibek cavluk, gelin, oğlan evine gittikten sonra, gelinin teyzesi, halası tarafından açılarak gelin teslim edilirmiş. Zamanla bu âdetleri bırakıp şimdiki gibi gelinlikler giymeye başlamışlar ama ipek başörtülerini şal olarak eğer evlerinde var ise kullanmışlardır. Gelin kıyafetlerinin en önemli takısı “kâmar” adı verilen gümüş kemerdi. Kızı olan aileler mutlaka gümüş kemer bulundurur ve kızlarını evlendirirken bellerine takarlardı kadınlar arasında kullanılan yüzük, küpe, bilezik gibi ziynet eşyaları gelin kızlara takılırdı. Özellikle taşlı yüzük takmak, bilezik takmak düğünlerde oğlan evinin geline hediye idi. Ev içinde ince keçeden dikilen patikler gelin kızların çeyizlerinde bulunurdu. Sonradan bu âdetler kaldırılmıştır. 35-40 sene önce Başhüyük’te bu şeklide olan gelin kıyafetlerinden önce ipek başörtüsü kalkmış, yerine gelin duvağı ve teli kullanılmış, daha sonra ise bugün alıştığımız tarzdaki gelinlikler giyilmeye başlanmıştır (Gülşen Çora’dan derlenmiştir).

IV. KIYAFETİ TAMAMLAYAN UNSURLAR

1. Başa Giyilenler

a) Fes: Karaçaylılar Teberdi’de buldukları zaman başlarına küçük bir fes giyerlerdi. Önemli günlerde özellikle genç kızlar ipek örtülerinin altına fes giyerler ve onun üzerine ipek saçaklı örtüleri örterlerdi. Fesin tepesi yüksek olmazdı. Başhüyük’e geldikten sonra fesin kullanılmadığı söylenmektedir. Örneğine rastlanmamıştır.

b) Baş Örtüsü: Baş örtüsü çocuklarda, genç kızlarda ve büyüklerde olurdu. Baş örtüsü olmayan bir kişi ayplanırdı. İpekli olan baş örtülerine saçaklı baş örtüsü anlamında *çaçaklı cav luk* denmektedir. Saçakları arasında gümüş bulunuyorsa

bu baş örtülerine de *kümüş toğmaglı cavluk* adı verilmektedir. Bu örtünün etrafında değişik desenlerde örülmüş ipek saçakların aralarına gümüş yerleştirilmiştir (Fotoğraf 15).

Baş örtüsü bağlama şekli de oldukça değişiktir. Örtü üçgen şeklinde katlanır, başa konur. Çene altından geçirilerek uçları omuzlardan arkada bele doğru sarkıtılır. Saçaklı baş örtüsünün saçaklarının ön bedende düzgün durmasına dikkat edilirdi. Saçakların uzunluğunun 25 cm. olduğu tespit edilmiştir. Baş örtülerinin ebatlarının 120x120 ve 120x108 cm. olduğu tespit edilmiştir. İpekten yapılan bu örtülerin altında ikinci bir baş örtüsü bulunurdu. Bu örtü ince pamuklu veya tülbenkten kare şeklinde yapılırdı. İpek örtü kaymasın diye başa bağlanan bu örtüye *ginadur cavluk* adı verilirdi. Baş örtüsünden saçların görünmemesine dikkat edilirdi.

2. Bele Takılanlar

Kemerler: Kemer Divan-ı Lügat-it Türk'de "kur" olarak geçmektedir, gümüş toka ve kavuşmak olarak da "tus" geçmektedir (Atalay, 1943: 659). Türkmen kadın giyimlerinde de kemer bulunmaktadır (Tansuğ, 1977: 8036). Kıyafeti tamamlayan en önemli unsurlardan birisi olan gümüş kemerlere Başhüyük köyünde *kâmar* denilmektedir. Kızları olan her evde gümüş kemer bulunmaktadır. Kemerler bel genişliğindedir. Bazı kemerlerin tokası önde zincirli bir tokmakla tokalanır. Kemer tokaları çeşitli büyüklükte olabilmektedir. Küçük olan kemer tokalarının tokadan sonra kalan kısmına iki sıra halinde çalu geçirilirdi. Zamanla yıpranan bu çaluların yerine desenli kumaşlar geçirilmiştir. Küçük kemerler önde birbiri içine geçerek bağlanır. Bazı kemerin tokalarının üzerinde kıymetli mavi taşlar bulunmaktadır. Eski gümüş kemerlerin yerine bugün piyasada satılmakta olan gümüş kemerler alınmakta ve gelinlere hediye edilmektedir. Çocuklara da taklit kemerler takılmaktadır.

3. Takılar ve Mücevherler

Kadınlar arasında yüzük ve bilezik kullanılırdı. Gelinlere taşlı yüzük ve bilezik takmak oğlan evinin adetleri arasındaydı. Eskiden kız çocuklarının kulakları delinir ve küpe takılırdı. Küpenin eski bir örneğine rastlanmamıştır.

4. Ayağa Giyilenler

a) Çorap: Elde örülen yün çoraplara *çınday* adı verilmektedir. Kuzu veya koyun yünleri elde eğrilir, iplik haline getirildikten sonra ince şişlerle örülürdü. Eski çorap örneklerine rastlanmamıştır.

b) Ayakkabı: Ayakkabılar galoş adı ile adlandırılmaktadır. Eskiden keçi derisinden ayakkabı yapılırdı. İnce keçelerden ev içinde giyilebilen patik dikerlerdi. Bu patikleri kalıplarla keserlerdi. Ayakkabıların ve patiklerin eski örneğine rastlanmamıştır.

Değerlendirme:

Sınırlı sayıda örneklerine rastladığımız ve incelemeye çalıştığımız Karaçay kadın kıyafetleri Kuzey Kafkasya Teberdi'den Başhüyük köyüne kadar kadınların geleneksel kıyafetleri olarak gelmiştir. Kadınlar köyde yaşamlarını sürdürürken önceleri bu kıyafetlerini giymişler, zamanla buldukları bölgenin iklimi ve sosyal yaşamından etkilenerek bu kıyafetleri daha sade ve işlerini kolaylaştıracak şekilde hazırlamaya başlamışlardır. Düğünlerde bayramlarda sandıklardan çıkardıkları geleneksel giysileri giymişlerdir. Bu kıyafetler Kafkas giyim özellikleriyle beraber Türk giyim özelliklerini de yansıtmaktadır. Günümüzde fazla örnekleri kalmamış bu giysilerin sandıklarda kalanlarını gençler kızlar bunları giyerek düğünlere bir renk katmaya çalışmakta ve geleneksel danslarını yaparak atalarının Teberdi'deki yaşamlarını anmaktadırlar.

BİLGİLERİNDEN YARARLANILAN KAYNAK KİŞİLER

Aminat Çağar, 95 yaşında, ev hanımı, Teberdi'de doğdu.

Ayşe İtez, 68 yaşında, Başhüyük'te doğdu, ev hanımı.

Cemal İtez, 54 yaşında, çiftçi, Başhüyük'te doğdu, yazın köyde oturmakta, kışın Konya'da oturmaktadır.

Gülhan Yılmaz, 65 yaşında, ev hanımı, Başhüyük'te doğdu.

Gülşen Çora, 49 yaşında, ev hanımı, Başhüyük'te doğdu.

Hatice Karçaaltuncaba, 44 yaşında, ev hanımı.

Hayri Çora, 24 yaşında, Konya doğumlu.

İlyas İtez, 72 yaşında, Çiftçi, Başhüyük'te doğdu.

Kenan Kalebek, 38 yaşında, Başhüyük'te doğdu, öğretmen.

Narhan İtez, ev hanımı, Başhüyük'te doğdu, 55 yaşında.

Nedim İtez, Başhüyük'te doğdu, fakülte öğrencisi, 22 yaşında.

Rifat Mirza, 65 yaşında, Başhüyükte doğdu, eskiden çiftçilik yaparmış.

Safiye İtez, 35 yaşında, Başhüyük'te doğdu, ev kızı.

Handan İtez, 30 yaşında Başhüyük'te doğdu, ev kızı.

KAYNAKLAR

ASLANAPA, O., *Türk Sanatı*, İstanbul, 1984, s. 9.

ATALAY, B., *Divan-ü Lügat-it-Türk Dizini*, Ankara, 1943, s. 361-392.

ATASOY, N., "Selçuklu Kıyafetleri Üzerine Bir Deneme" *Sanat Tarihi Yıllığı*, Cilt IV, İstanbul, 1971, s. 111-151.

BAYRAKTAR, F., *Giyim*, Ankara, 1988, s. 2-3.

DİYARBEKİRLİ, N., *Hun Sanatı*, İstanbul, 1972, s. 97-116.

EKİN, G., *Karaçaylılar*, Konya, 1982, s. 2 (S.Ü. Fen-Ed. Fak. Basılmamış Mezuniyet Tezi).

KOÇU, R.E., *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Ankara, 1977, s. 137.

KÖYMEN, M.A., "Alp Arslan Zamanı Türk Giyim Kuşamı", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara, 1971, s. 52-89.

Meydan Larousse, "Karaçaylar" maddesi, Cilt 6, İstanbul, 1972, s. 923.

ÖGEL, B., *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi*, Ankara, 1962, s. 56.

ÖGEL, B., *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Cilt, 5, Ankara, 1978, s. 151.

ÖGEL, B., *Türk Kültür Tarihinin Gelişme Çağları*, Cilt 1, Ankara, 1971, s. 128.

SEZGİN, M., "Konya Sarayönü Başhüyük Köyü Kadın Kıyafetleri", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları*, 1991/2, Ankara, 1991, s. 119-127.

SEZGİN, M., *Konya Sarayönü Başhüyük Köyü Kadın Kıyafetleri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, (Bu araştırma S.Ü. Araştırma Fonunun desteği ile yürütülmüştür. Proje No: 79). Konya 1987.

SEZGİN, M., "Mevlevi Kıyafetlerinin Modernizasyonu", *1. Mevlana Kongresi Tebliğleri*, Konya, 1985, s. 430.

TANSUĞ, S., "Türkmenlerde Giyim Gelenekleri", *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt 17, Sayı: 336, İstanbul, 1977, s. 8035.

YALIM, S., "Karaçay Balkar Türklerinde Atasözleri" *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl: XXIV, Ankara, 1986, s. 221-222.

YENER, E., "Ankara Kadın Kıyafetleri", *Türk Etnografya Dergisi*, Sayı: XV, Ankara, 1976, s. 138.

EKLER

Wolven Büyük Atlas, E. Doğu'dan Asya'ya'dan alınmıştır.

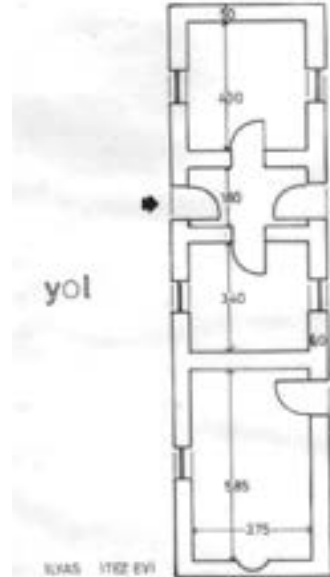
Harita 1: Karaçaylıların Teberda'dan Türkiye'ye gelişleri

tali yol

ana yol

KÖYDE İLYAS İTEZ EVİ

PLAN Ö: 1/100
perçem: 100/140
kape: 100/180

Çizim 2: Köyde İlyas İtez evi planı

Fotoğraf 1: Başhüyük köyünden tek katlı köy evleri

Fotoğraf 2: Evin büyük bahçe kapısı

Fotoğraf 3: Evin çatı örtüsü

Fotoğraf 4: Köy evinin sokağa bakan kuzey cephesi

Fotoğraf 5: Köy evinin bahçeye bakan güney cephesi

Fotoğraf 6: Aminat Çağar
(1987 yılı, 95 yaşında)

Fotoğraf 7: Aminat Çağar Hanım hatıralarını anlatıyor (1987)

Fotoğraf 8: Gömleğin genel görünüşü ve detayı

Fotoğraf 9: Kübetübün genel görünüşü ve detayı

Fotoğraf 10: Aminat Çağar, çalu malzemeleriyle çalu örüyor

Fotoğraf 11: Kaftanın genel görünüşü ve datayı

Fotoğraf 12: Entari (Enteri) genel görünüş

Fotoğraf 13: Karacay kız çocuk kıyafeti

Fotoğraf 13: Gelinlik genel görünüş

Fotoğraf 14: Gelinlere örtülen cibek cavluk

Fotoğraf 15: Bugünkü kaftanlar, baş bağlama şekli ve işlemlerin arasına gümüşün yerleştirilmesi

